

ఆంధ్రుల చరిత్రము.

ప్రథమ భాగము.

పూర్వయుగము

ఇయ్యది

చిలుకూరి వీరభద్ర రావు గారిచే రచియింపబడినది.

మొదటి కూర్పు.

చెన్న పురి:

ఆనంద ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడియె.

1910.

Registered Copyright.

వెల రు. ౧-౪-౦.

చిలుకూరి - వీరభ ద్ర రావు.

Royal Patrons.

The Hon. The Maharaja of Bobbili, K.C.I.E.,

The Raja of Pithapuram,

The Raja of Munagala.

రాజపోషకులు.

ఆనరెబల్ బాబ్బిలి మహారాజాగారు,

కో. సి. వి. ఇ.

శ్రీ. పితాపురము రాజాగారు.

శ్రీ. మునగాల రాజాగారు.

సంపాదకీయభూమిక.

భరతఖండము యొక్క విశ్వాసార్థమైనట్టియు, సవిస్తరమైనట్టియు, చరిత్ర ప్రకటింపవలయునని విజ్ఞానచంద్రికామండలివారు దీక్షవహించియున్నారను సంగతి యందరికిని తెలిసిన విషయమే, కాని భరతఖండ చరిత్రము సంగ్రహముగ హిందూదేశకథాసంగ్రహ మను గ్రంథమూలమునఁ బ్రకటించినంతమాత్రమున సంతుష్టిఁజెంపక, ఈ భరతఖండమందలి యొక్కొక దేశచరిత్రమును, విపులముగ వ్రాయించి ప్రకటింపవలయునని మండలివారు యత్నించుచున్నవారు. ఆంధ్రదేశచరిత్రము, కళింగదేశచరిత్రము, బంగాళాదేశచరిత్రము, గుజరాతుదేశచరిత్రము మహారాష్ట్రదేశచరిత్రము మొదలైన ఈఖండాంతర్గతములైన యన్నిదేశములచరిత్రము తెలుఁగువారికిఁ దెలియుట యీనశ్యక్తిము. అందు ఆంధ్రులకు ఆంధ్రదేశచరిత్ర మత్యంతావశ్యకము గదా.

* * * * *

ఈ యాంధ్రదేశచరిత్రమాహాత్మ్యమును గుఱించి గ్రంథకర్తగారే పీఠికయందు వివరముగ వ్రాసియున్నారు. కావున నేనధికము వ్రాయ నవసరము లేదు. కాని యొక్క విషయమును గుఱించి యిచ్చటఁ గొంచెము వ్రాయవలసియున్నది. ఆంధ్రులు మిక్కిలిపురాతన కాలమున వైభవము లనుభవించిరి. అయినఁ జరిత్రజ్ఞానములేనివారు కొందఱు మొదటనుండియు నాంధ్రులు వైభవ శూన్యులేయని భ్రమపడి, మహారాష్ట్రులతోఁ దమకు

సంబంధము గలుపుకొనినయెడల తమ గౌరవము హెచ్చుగలదని తలచి, మహారాష్ట్రులలోనుండి యాంధ్రులు పుట్టినని యొక సిద్ధాంతముగల్పింపఁ జొచ్చిరి! కాని యితరులపేరు చెప్పకొని బ్రతుకునంత హీనస్థితి మన కక్కరలేదనియు, మహారాష్ట్రుల నుండి యాంధ్రులు పుట్టుటకుమాఱుగా, ఆంధ్రులనుండియే మహారాష్ట్రులు పుట్టినఁ బుట్టియుండవచ్చుననియు, పూర్వమొకప్పుడు రాజ్యవిస్తారమునందును, ఉన్నతనాగరికతయందును, బుద్ధివైభవమందును, ఆంధ్రులుహిందూదేశమందలి యన్య రాష్ట్రముల వారికిఁ దీసిపోయినవారుకారనియు, ఈ చరిత్రవలన స్పష్టపఱగలదు. చంద్రగుప్తుని కాలమందు హిందూ దేశమునందెచ్చట, మగధ రాజ్యముదప్ప ఆంధ్ర రాజ్యమును మించిన ప్రభుత్వము మఱియొకటిలేదు. తరువాత నాంధ్రులు త్తిరమున మగధ రాజ్యము, పశ్చిమమున మహారాష్ట్రము నెఱకును, దిగ్విజయముచేసిరి. ఈ రాజులే పురాణములలోను, శిలాశాసనములలోను, ఆంధ్రులనియు, శాతవాహను లనియు, శాలివాహను లనియు, విఖ్యాతిఁ జెందియున్నవారు. శాలివాహను రాజులు ఆంధ్రదేశము నుండి మహారాష్ట్ర దేశమునకు వెళ్లినవారేకాని, మహారాష్ట్ర దేశమునుండి యాంధ్ర దేశమునకు వచ్చినవారు కాదు. ఇది మహారాష్ట్రులును, విద్వద్వర్ణులును, అగు డాక్టరు భాండోకర్ గారు ఒప్పకొన్న విషయమే.

* * * *

ఇకముందు మాచేఁ బ్రకటింపఁ బడు గ్రంథములలో గ్రంథకర్తయొక్క పటముండవలయునని మండలి వారుతీర్మానింపఁ యున్నారు. పూర్వపు గ్రంథకర్తల పటములుగాని చరిత్రలు

గాని దొరకనండున నిప్పటి చరిత్రకారులకుఁ గలుగు మనస్తాపమును మనము చూచుచునే యున్నాము. ఇప్పటివారి పటములలై నను మనము సంగ్రహించియుంచక పోవుట భవిష్యత్కాలపువారి విషయమై మనము చేయు నన్యాయముకదా అని తలఁచి యిప్పటినుండియు గ్రంథకర్తల పటములు ప్రకటింప నిశ్చయించినారము.

సంసాదకుఁడు.

అ వ తా రి క .

దేశచరిత్రము వలని ప్రయోజనము.

దేశముయొక్క పురోభివృద్ధికిఁ బ్రబలశత్రువై, జనసామాన్యము నావహించియుండిన దురభిమాన విశ్వాచమును బోధించి ప్రజలను నీతివర్ధిష్ఠువులనుగాను విజ్ఞానవంతులనుగాను జేసి భావికాలపరంపరాభివృద్ధిభవనమునకు మూలబంధమై యొప్పునది దేశచరిత్రమైనను దేశచరిత్రముయొక్క ప్రయోజన మెఱుంగని వారగుటచేత, మనపూర్వులు మనకొఱకు దేశచరిత్రమును వ్రాసి వెట్టియుండలేదు. దేశచరిత్రము లేక పోవుట మననాగరికతకును మన భాషకును నొకగొప్పకొఱంతగా నున్నది. ఆంగ్లేయభాషావిశారదులై బహుదేశచరిత్రములను బఠించియు, దేశచరిత్రములయొక్క ప్రయోజనమెఱింగియు, మనయాంధ్రదేశచరిత్రమునుగూడ వ్రాసి తమయాంధ్రసోదరుల కొసంగవలయునన్న తలంపింతవఱకు మనవారికిఁ బుట్టియుండలేదు. సర్వకలాశాలా పరీక్షలం గృతార్థులయిన మనయాంధ్రవిద్యార్థులకు గ్రీసు, రోము, ఇంగ్లాండు, అమెరికా మొదలగు దేశముల చరిత్రము దెలిసినట్లుగా మన హిందూదేశచరిత్రము తెలియదు. అందును నాంధ్రదేశ చరిత్రము బొత్తిగ నెఱుంగరు. ఇది మనభావిపురోభివృద్ధికి గొప్పయాటంకము. సామాన్యజనులకు చరిత్రమన జ్ఞానమే లేదు. వారి గురువులు వారికేమి చెప్పిన నదియే వారికి చరిత్రమగుచున్నది. అందువలన ననేకా

సర్థములు మూడుచున్నవి. దేశచరిత్రజ్ఞానము లేక పోవుటచేత విమర్శజ్ఞానము నశించిపోయి స్వప్రయోజనపరులై యెవ్వరేయ సత్యమును బోధించినను గుణదోషపరిశీలనము చేయుశక్తిలేక తమచెవిసోకినదానినెల్ల సంధప్రాయముగా విశ్వసించి మూఢవిశ్వాసములలో మునింగి స్వతంత్రజ్ఞానములేక యెవ్వరెట్లీడ్చిన నట్లు పోవుచుండిరి. దేశచరిత్రములున్న విమర్శజ్ఞానము లభించును. దేశచరిత్రము సమగ్రముగాఁ బఠింపని యేజాతియు సభివృద్ధిఁ బొందనేరదు. ఆంగ్లేయభాషా వాఙ్మయమున స్వదేశచరిత్రములు మాత్రమెగాక యస్యదేశ చరిత్రములను గూడ స్వభాషలో వ్రాసివెట్టికొనియుండుటచే నింగ్లీషువారు నేటికాలమునఁ బ్రపంచములో నాగరికాగ్ర గణ్యులై యిప్పటియున్నతస్థితికి వచ్చియున్నవారు కావున దేశముయొక్క పురోభివృద్ధికి దేశచరిత్ర మత్యావశ్యకమై యున్నది.

భరతఖండములోని యేదేశచరిత్రమయినను వ్రాయుట సులభసాధ్యమగునుగాని యాంధ్రదేశముయొక్క పూర్వ చరిత్రమును వ్రాయుట బహుకష్టసాధ్యము. బహుకష్టసాధ్యం బగుటంజేసియె షట్ట పరిత్యాసిద్ధులయిన యాంగ్లేయభాషాపండితు లెవ్వరును దీని పొంతకు వచ్చినవారుకారు.

ఈ దేశచరిత్రము వ్రాయుటకుంగల సాధనము లత్యల్పములు; అవియు బహుగ్రంథపరిశోధనముఁ జేసినంగాని సులభ సాధ్యములుగావు; వ్యయ ప్రయాసంబు లధికంబులు; మేదస్సునకుం గలిగెడుబాధ మెండు. ఇయ్యది కష్టముల కభ్యాసపడినవాఁడును, నిరంతర పరిశ్రమకోర్చువాడును జేయఁదగినపనికాని యెంతటిపండితుఁడయిన సన్యునకు సాధ్యము గాదు.

దీని సంతయు నెఱింగినవాడనైనను, ఏ యేమంచి పనులం జేసి మనపూర్వులు లాభమును సౌఖ్యమును బ్రఖ్యాతిని గాంచగలిగిరో, ఏయేకానిపనులం జేసి నష్టమును గట్టమును నప్రఖ్యాతి ననుభవించిరో యద్దములోని నిజస్వరూపమునుబోలెఁ దెలిసికొనునట్లుగఁ జేసి పురోభివృద్ధికై సంస్కరణమార్గములనుజూపి సంరక్షించునవి దేశచరిత్రంబు లని మనంబున దృఢవిశ్వాసమును బూని యున్నవాడనగుటచేత నాశక్తిసామర్థ్యముల నాలోచింపకయె నేనీగ్రంథరచనకుం బూనుకొంటిని.

యథార్థచరిత్రమునకుఁ బ్రతిబంధకములు.

ఇట్లు చరిత్రరచనకుం బూనుకొని ముందుగ మనస్రాచీన గ్రంథపరిశోధనకుం గడంగిన యథార్థచరిత్రమునకుఁ బ్రతిబంధకము లనేకములు గన్పట్టినవి. ప్రాచీనమైనదానియందు జనసామాన్యమునకు గౌరవబుద్ధి యత్యధికముగా నుండుటచేత తమతమతములును తమతమకులములును మిక్కిలి ప్రాచీనములయినవగుటచే ఘనమైనవనియు లోకమునకు వ్యక్తిపరిపనెంచి మతాభిమానులును, కులాభిమానులును, తమకుం గల గాఢాభిమానముచే దమదేశమును తమభాషలును మిక్కిలి పురాతనమైన వగుటచే ఘనమైనవనియు లోకమునకు వ్యక్తికరింపనెంచి దేశాభిమానులును, దేశముయొక్క యథార్థచరిత్రమును దెలిసికొనుటకు నైతిగాకుండఁ బ్రాచీనగ్రంథములలోఁ గొత్తగ నవీనవిషయములను జేర్చియు, నూత్నగ్రంథములను, నూత్నకథలను గల్పించియుఁ జిక్కులను బెక్కింటి నుత్పాదించిరి. తేత్రమాహాత్మ్యములను, సదీమాహాత్మ్యములను, స్థలపురాణములను బుట్టించిరి. కల్పితకథల నెన్నో యల్లరి. వేయునేల ?

క్రొత్తయుపనిషత్తులనే వినిర్కొనిచిరి. యథార్థములగు చరిత్రములు లేకపోవుటచేత సత్యమునుండి యసత్యమును విడదీయుటలోఁ గష్టమెక్కుడగుచున్నది. ప్రక్షిప్తభాగమును గ్రంథములందుఁ జేర్చి యుండుటచేతనే గ్రంథములం దన్యోన్యమైత్రి లేకపోవుటయెగాక యొకగ్రంథమునందే పరస్పరవిరోధము లుండుటయుఁ దటస్థమగుచున్నది. కాలనిర్ణయమునకు మనగ్రంథాదులు కలిగించు చిక్కులిన్ని యన్నియని చెప్పనలవికాదు. విమగ్నిజ్ఞానము నశించుటచేతఁ గాలవిషయమున మనవారు చర్చింపనేచర్చింపరు. కలియుగారంభమున భారతమును నన్నయభట్టు చెప్పినాఁడనిన మనవారు విశ్వసించిరి.

దేశ చరిత్రమంతయు నిట్లవిద్యాతమంబుచేఁ జుట్టుకొనఁబడి యుండుటంజేసి చరిత్రరచనముం జేయనలయునని సంకల్పమున యించినను బహుసంవత్సరములకుఁగాని నాసంకల్పము నఱి వేఱునట్టి భాగ్యము పట్టినది కాదు.

బ్రిటీష్పరిపాలనమునకుఁ గృతజ్ఞత.

దేశ చరిత్రముయొక్క సత్యమునుగూర్చి మన గ్రంథము లెంతయయోమయంబులుగా నున్నను యథార్థ చరిత్రమును దెలిసికొనుటకు నలయుసాధనములను మనపూర్వపురాణాలు మన కొఱకు విడిచిపెట్టిపోక యుండలేదు. తమకాలమును, తమధర్మ కార్యములను, తమమతాభిమానములను, తమప్రతాపములను తమదిగ్విజయములను దెలుపునట్టిశాసనములను వ్రాయించి తూళ్లపై న లోహములపై న నెక్కించి పెట్టియుండిరిగాని, కాల వశంబున నవియన్నియు శిథిలములై పోయియు, మంటిదిబ్బలలోఁ బూడ్చుకొనిపోయియు, చూచువారు లేక పడియుండఁగా,

దైవానుగ్రహమువలన నిటీవల బ్రిటీష్పరిపాలనము మనకు లభించి మన దేశముయొక్క పురాతన చరిత్రమును దెలిసికొనుటకై మనయువయోగార్థము దొరతనమువారు వానినన్నిటిని వ్యయ ప్రయాసములకోర్చి పెల్లగించిపెట్టినను మనవారు వానియువయోగమును దెలిసికొని సత్యాన్వేషణము చేయఁజాలక పోయినను చరిత్రరచనయందు నిపుణులగు పాశ్చాత్యపండితులు మాత్రము వానిని బరిశోధించి మనగ్రంథము లెంత తికమకలుగా నున్నను నోషికతో విమర్శించి సులభముగాఁ బ్రసవించుటకే ప్రసవవేదన ననుభవించు చుండిన గర్భనతిగర్భమునుండి బిడ్డను బైకిఁదీయునట్లుగాఁ దమబుద్ధివిశేషముచే నొక్కొక్క సత్యమునే బయలుపఱచు దీని ప్రకటించుచు జ్ఞానశేజస్సును బఱచుచుండుటచేత దేశచరిత్రము నానరించుకొనియుండిన యవిద్యా తమంబంతయుఁ గ్రమక్రమముగాఁ దొలఁగి పోవుచున్నది. కావున దొరతనమువారికిని, సత్యాన్వేషణపరులయిన పాశ్చాత్యపండితులకును ఆంధ్రులమైన మనము ముఖ్యముగాఁ గృతజ్ఞత దెలుపవలసి యున్నది. మనప్రాచీనాంధ్రులయొక్క యాస్పత్యము బయలుపడుటకు ముఖ్యముగా వీరు చేసిననిరంతరకృషియే కారణము. ఈ పాశ్చాత్యపండితులు చరిత్రములు వ్రాయుటలో మనగ్రంథములలోని లోపములను గనిపెట్టి గ్రమక్రమముగా వానిని ("lying gabble") అబద్ధపుకూతలని నిరసించినై చి (1) శాసనములను (2) పురాతనపుఁ గట్టడములను (3) మనదేశమునుగూర్చి యన్యదేశస్థులు వ్రాసియుంచిన వ్రాతలను (4) ప్రసంగాంతరముగల మనగ్రంథవిషయములను (5) దీనికి సంబంధించి యున్నంతవఱకుఁ లోకులచేఁ జెప్పకొనఁబడు కథలను నా

ధారముగాఁ గొని యొకవిధముగా దేశచరిత్రమున కనుకూలములగు విషయములను వ్రాసిరి. వీనినన్నిటిని దొరతనము వారును సాశ్చాత్యపండిత సంఘములవారును బ్రకటించి యుండిరి. ఈ గ్రంథములనన్నిటిని సేకరించి దొరతనమువారు తమచే స్థాపింపఁబడిన పుస్తక భాండాగారములయందుఁ బెట్టియున్నారు. అట్టివిరెండు పుస్తక భాండాగారములు చెన్నపురియందుఁ బ్రజల యుపయోగార్థము స్థాపింపఁబడి యున్నవి. అందుకటి క్యాన్సిమరా లైబ్రరీయనుపేరను (Cannemora Library) మఱి యొకటి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమును పేరను (Oriental Manuscript Library) బరగుచుఁ జెన్నపురి వివిధవస్తుప్రదర్శనశాలాభవనమున (Museum) నెలకొల్పఁ బడియున్నవి. పురాతనచరిత్రములను మఱియే గ్రంథములనైన వ్రాయువారికి పుస్తకభాండాగారములు మిక్కిలి యుపయోగకరములుగా నుండవలసినవి. సాశ్చాత్యపండితు లనలంబించినమార్గము నర్థమొనర్చినను, సత్యాన్వేషణపరులై మిక్కిలి నైపుణ్యముతోఁగలవారుఁడఁ బనిచేసియున్నను వారువిదేశస్తులగుటవలనఁ గొన్నినియములు మనకుఁ దలీసినంత చక్కగా వారికిఁ దలీయరానిపుగావున వారును గొన్నితావులఁ బ్రమాదిములను లగుచు పచ్చిది. కాఁబట్టి వారును వ్రాసినదంతయును సత్యమైనచారిత్రము కాఁజాలదు. కాని వారుచూపినశ్రోవనే మనమునుజోయి వారు దూషించినంత “అబద్ధపుకూత” లనుగా మన గ్రంథములను దోసివేయక యెంతవఱకు దేశచరిత్రములగుఁ దోడ్పడఁదలంపు యంతవఱకే గ్రహించి మనమువిశేషచరిత్రమఁ జేసి దేశచరిత్రములను వ్రాయుటకుఁ మొదలుపెట్టినచో గొంతవఱకుఁ జరి

త్రముంగూర్చి సద్గ్రంథములు పుట్టగలవని నాదృఢమైన విశ్వాసము.

విజ్ఞానచంద్రికా మండలికిఁగృతజ్ఞత.

అట్టి దృఢమైనవిశ్వాసముతో నేనీ గ్రంథరచనకుం బూనుకొని పాటుపడుచుంటినిగాని యిది బహున్యాయప్రయాసములతో గూడిన దగుటంజేసి యితరులసాహాయ్యమపేక్షించినఁగాని యిది నెఱవేఱదని కొందఱిమిత్రులతోఁ బ్రస్తాపించగా నొకమిత్రుఁడు దీనిహక్కును దనకిచ్చివేసినయెడలఁ దనకుందోచిన ప్రతిఫలమిచ్చెద ననియెను. దేశభాషాభివృద్ధికై యేర్పడిన యొకసంఘములోని యొకమిత్రుఁడు గ్రంథమువ్రాసి తెచ్చిన యెడలఁ దరువాత మాట్లాడవచ్చునని చెప్పెను. ఇంకొకమిత్రుఁడు గ్రంథమువ్రాసియిచ్చినయెడలఁ దాముప్రకటించి గ్రంథవిక్రయమువలన వచ్చిన సొమ్ములోఁ దమకయిన ముద్రాభృతి మొదలగు న్యయమును మొదటఁ దీసివేసి యేమైన మిగిలినయెడలఁ జెరిసగము సాలు గొంద మని చెప్పిరి. ఈ గ్రంథరచనయందలి కష్టము వారెఱింగి యుండకపోవుటచేతను, మనభాషాగ్రంథములయందు మనవారి కుండు నలక్ష్యస్వభావముచేతను నామిత్రు లట్లు చెప్పిరిగాని వారికి నాయెడంగల దుర్భావముచేతఁ గాదని నేనెఱుంగుదును. అయిననుఁ “దమకుఁదామ తోడ్పడు వారికి దైవమును దోడ్పడు” నని ‘స్తైల్సు’ అనుగ్రంథకర్త చెప్పినవాక్యమును స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని నిరుత్సాహుఁడనుగాక యొరులవలన సాహాయ్యమపేక్షింపరాదని దృఢమనస్కుఁడనై యొక్కొక్కరాజవంశమును గైకొని చిన్నచిన్నభాగములుగాఁ జరిత్రమంతయుఁ బ్రకటింప నిశ్చయించుకొని యన్నిపనులను మానుకొని చెన్నపురికివచ్చి

యేకదీక్షతో, బనిచేయ నారంభించితిని. ఇదివఱకే చరిత్రగ్రంథములను ప్రకృతిశాస్త్రగ్రంథముల నాంధ్రభాషలో, బ్రకటించి యాంధ్రదేశమునం దంతట విజ్ఞానమును బ్రసరింపజేసి దేశమునకును భాషకును మహోపకారమును జేసి ఖ్యాతిగాంచుచుండిన విజ్ఞానచంద్రికా మండలివారు. ఈ కాలముననే తమ కార్యాలయమును చెన్నపట్టణమునకు మార్చుట సంభవించెను. అందలిసభాసదులు కొందఱు నాయుద్యమమును నా దీక్షను గాంచి సంతసించి తా మిగ్రంథస్వాతింత్రియము నపేక్షింపకయే తమ గ్రంథమాలలో నొకపుష్పముగా నంగీకరింతు మనిచెప్పి పోత్తానూము కలుగఁ జేసిరి. అందువలన గ్రంథమచ్చు పడిన తోడనే 2000 ప్రతులమ్ముడు ప్రాచునస్మధైర్యము గలిగెనుగాని యంతమాత్రముచేతి నాకష్టములన్నియు నివారించఁ బడునవి కావు. గ్రంథమువలన వచ్చెడు నాదాయము ముద్రాభృతికిని చెన్నపురిలోనాకగు వ్యయమునకును సరిపోవునుగాని యంత కన్నవిశేషలాభ మేమియుఁ గానుపింపక పోవుటకుండ ముందు వహింప వలసిన ధనభాగ మధికమయ్యెను. లాభముండినను లేఁ పోయినను మొదలుపెట్టినపని నిడనాడుట కష్టములేక బనిచేయుచుంటిని. విజ్ఞానచంద్రికామండలివారు నాకీగ్రంథము నుచితముగా ముద్రింపించి యిచ్చుటకు నోదార్యము గలవారై సనవారిగ్రంథములవై వచ్చు నాదాయమంతయు వారిగ్రంథముల ముద్రాభృతికే సరిపోవుచున్నందున సంతకన్న నెక్కువ సాహాయ్యమును జేయగజాల కుండిరి. కానిమండలివారే యొకానొక విద్యాప్రియుండగు ప్రీమంతునకుఁ జెప్పి ముద్రా భృతియు నాకు నిప్పించిరి. చరిత్రాసక్తియు నోదార్యమును గల యీ

శ్రీమంతుడు నా ప్రయాసమును స్వయముగా నీక్షించు చుండిన మండలీనభాసదుండగు లక్ష్మణరావుపంతులుగారిచే నా చేయుచున్న పనిసంతయు విని దయార్థహృదయుడై నా గ్రంథముయొక్క యీ ప్రథమభాగమున కగు ముద్రాభృతినంబియుఁ దాము వహింతుమని తెలియఁ జేయుటయే గాక నా గ్రంథము ప్రకారము నెఱవేర్చి నాకష్టముల నన్నిటిని తునముట్టించి నాకు మహోపకారము చేసిరి. నిష్కామకర్తమును గుఱుదానమును చేయుటయే శ్రేష్ఠమనితలఁచి తమనామమును నయితిమను నుదాహరింపవలదని యీ యుదారపురుషుఁడు కోరినందున, ఈ గ్రంథము తన్నామాంకితముచేసి నాకృతజ్ఞతను జూపలేక పోతిని గదా యనిచింతించుచున్నాఁడను. రాజభక్తియు దేశభక్తియుఁ గలిగి వఱలుచుండిన యీశ్రీమంతునిచేతిలో నాంధ్రభాషామత్స్యలియింకను వర్ధిల్లవలెనని కోరుచు వారికి నాయురాగోగై స్వీశ్వరిములనిచ్చి చిరకాలముఁ బోషించుగాతమని భగవంతునిఁ బూర్ణించుచు వట్టిమాటలచేతనే నాకృతజ్ఞతను దెలుపుచున్నాను.

ఇట్లు విజ్ఞానచంద్రికామండలి వారి సాహాయ్యముచేతను ప్రోత్సాహముచేతను సఫలీకృతమనోరథుండనై తినిగావుననే నెప్పుడును వారికిఁగృతజ్ఞుడఁడనై యుండవలసినవాడ నగుచున్నాఁడను.

కృతజ్ఞతా వందనములు.

నాసదుద్యమమును నాకష్టముల నొకానొక మిత్రునిచే విని శ్రీపితాపుర సంస్థానాధీశ్వరులయిన మ-రా-రా-శ్రీ శ్రీరాజారావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహదరు జమీందారుగారు నా గ్రంథము యొక్క ముద్రాభృతికై నూఱురూపా

యలు పారితోషికముగ నొసంగి తమకుంగల భాషాభిమానముం జూపినందుకు వారి కెంతయు నాకృతజ్ఞతావందనముల నిందుమూలమునఁ దెలుపుకొనుచున్నాను. మఱియును శ్రీరాజాగారి ప్రయినేటి సెక్రటరీగారిగు బ్రహ్మశ్రీ మొక్కపాటి సుబ్బరాయఁడు పంతులు బి. ఏ. గారు చూపిన యభిమానమునకుఁగూడ నాకృతజ్ఞతావందనములును దెలుపుకొనుచున్నాఁడను.

మఱియును దేశభాషాభిమానులయిన మిత్రులనేకులు తోడ్పడి నాకు విశేషధనసహాయమును జేసిరి. అందుముఖ్యముగా తెలుఁగు జనానాపత్రికాధిపతులు గుంటూరు కాలేజీలో ప్రస్తుత మసహాయోపాధ్యాయులును నైన నా చిరకాలమిత్రులగు బ్రహ్మశ్రీ రాయసము వేంకటశివుఁడు పంతులు బి. ఏ. ఎల్. టి. గారు నా కష్ట సుఖముల మొదటినుండియు నెఱిగినవాగుగావున సర్వవిధములచేతను నాకు ప్రోత్సాహమును కలిగించుచువచ్చుటయెగాక నే నెన్నఁడును మఱువంగూడని సాహాయ్యమును జేసి రని చెప్పినజాలును. వీరును, గుంటూరువాసులును హైకోర్టున కీలు సగుబ్రహ్మశ్రీ కొండావేంకటప్పయ్యపంతులు బి. ఏ. బి. ఎల్. గారును, స్త్రీ డి. బ్రహ్మశ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు ను గలిసి చెన్నపురిలోనా కగువ్యయమునకుఁగా నూటయేబది రూపాయలొసంగి సాహాయ్యముచేసినందుకు నాకృతజ్ఞతావందనములను దెలుపుకొనుచున్నాను.

అందఱకంటెను ముఖ్యముగాఁ గంటికి తెప్పవలెదగ్గఱ నుండి నిరుత్సాహపడుచుండినప్పుడు ధైర్యమును చెప్పచు సర్వ విధములఁదోడ్పడి మఱువంగూడని సాహాయ్యమొనర్చి నాచే నీకార్యమును నిర్వహింపఁజేసిన బ్రహ్మశ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకట

లక్ష్యణరావుపంతులు. ఎమ్. ఏ. గారికిని, మఱియు నీకార్యము నందుఁ బ్రోత్సాహమును గలిగించుటయెగాక నేను నాకుఁబంపబడిన మాతోఁ జెన్నపట్టణమున నున్న కాలమున ననసరమువచ్చినప్పుడెల్లను మాగృహమునకుఁబచ్చి మందులుమాకులునిచ్చి యాదరముతోఁ జూచినవిజ్ఞానచంద్రికామండలిమేనేజరు మి-రా-రా-శ్రీ. ఆచంటలక్ష్మీపతి. బి. ఏ. ఎమ్. బి. సి. ఎమ్. గారికిని, మఱియును విజ్ఞానచంద్రికామండలికిఁ గార్యదర్శిగానుండి సుహృద్భావముతో నాయుద్యమము నామోదించి ప్రోత్సాహము కలుగఁజేసిన బ్రహ్మశ్రీ రావిచెట్ట రంగరావుపంతులుగారికిని, నాకృతజ్ఞతానందములను దెలుపుకొనుచున్నాను. దేశభాషాభిమాను లయిన యిట్టిమిత్రవర్గముయొక్క తోడ్పాటుతో నొక సంవత్సరకాల మహోత్సాహములు కృషిచేసి యేదోయొక్క విధముగా నాంధ్రదేశ చరిత్రముయొక్క యీ ప్రథమభాగమును రచించి ప్రకటింపఁ గలిగితిని.

గ్రంథనామము

ఆంధ్రదేశ కథాసంగ్రహమని మొట్టమొదట నామకరణముఁ జేసితిని, గాని యందువలన నాంధ్రదేశమునకు వెలుపల నుండిన యాంధ్రులయొక్క చరిత్రము విడిచిపెట్టవలసివచ్చినందున నదియు క్రమముగాఁ దోపక గ్రంథములోపలి పత్రములలో “ఆంధ్రదేశ కథాసంగ్రహ” మని ముద్రింపఁబడినను ఆంధ్రుల చరిత్ర మనుటయే సముచితముగా నుండునని తిరువాతిఁదలంచుటచేత నట్లనే గ్రంథము మొదటఁ బేర్కొనఁబడియెను గావునఁ జదువరు లీ ద్వినామకరణమునకు నాతోపింపకుండు రనిసమ్మచున్నాఁడను.

చరిత్రవిభాగములు.

ఆంధ్రులయొక్క రెండువేలయేనూఱుసంవత్సరముల చరిత్రమును సవిస్తరముగా వ్రాయ నుద్యమించినవాడను గావున సంతయు నేకసంపుటమున నిమిడ్చిన సంతమనోహరముగా నుండదనియు, ప్రథమగ్రంథమగుటంజేసి యట్లుచేయుట: సులభసాధ్యముగాదనియు భావించి చరిత్రకాలముసంతయుఁ బూర్వయుగము, మధ్యయుగము, నవీనయుగము సనిమూఱుభాగములుగా విభాగించి యైత రేయ బ్రాహ్మణముమొదలుకొని క్రీస్తుశకము ౧౨౦౦ సంవత్సరమువఱకును బూర్వయుగముగాగ్రహించి యాపూర్వయుగచారిత్రమునే ప్రథమభాగముగా నేర్పఱచుకొంటిని. ఇందుప్రాచీనాంధ్రదేశస్థితియు, ఆంధ్రవంశము, పల్లవవంశము, చాళుక్యవంశము, చాళుక్యచోడవంశము, వెలసాటిచోడవంశము, ఆంధ్రచోడవంశము, బాణవంశము, నైడువంశము, హైహయవంశము, బేటవిజయూదిత్యవంశము, కళింగగంగవంశము, విష్ణుకుండినవంశము, మొదలగునవి సంగ్రహముగా నిందుఁ జేర్చబడినవి.

మధ్యయుగమునందు కాకతీయ గణపతివంశము, ఆంధ్రకలికాల చోడవంశము (మనుమసిద్ధిరాజువంశము), కోటవంశము, రెడ్లవంశములు, యాదవవంశము, సాళువవంశము, మొదలగురాజవంశములచరిత్రములు చేర్చబడును. ఇందలికాకతీయ గణపతులచరిత్రను, మనుమసిద్ధి రాజవంశమును పూర్వయుగమునందుఁ బ్రారంభింపఁబడవలసినవైనను మధ్యయుగమునందుఁగూడ వారివంశములుండుటచేతను, వారలచరిత్రమువిపులముగ వ్రాయవలసియుండుటచేతను వానినిమధ్యయుగమునందుఁ జేర్చితిని.

మూడవయుగమయిన నవీనయుగమునందు నర పతులయొక్కయు, నశ్వపతులయొక్కయు, ద్రావిడదేశమును బాలించిన తెలుగునాయకులయొక్కయు, ఇప్పటి జమిందారులపూర్వులయొక్కయుఁ జరిత్రములు మొదలగునవి యుండును. ఈకడపటి రెండుయుగములచరిత్రములును వీలుననుసరించి యేర్పాటుచేసికొనఁబడును గావున నివియె స్థిరములయిన విభాగములుగాఁ జదువరులు తలంపరాదు.

చరిత్ర సాధనములు.

ఈ యాంధ్రదేశ చరిత్రమును వ్రాయుటలో నాకు సాధనభూతంబులగు గ్రంథములయొక్కయు, తద్గ్రంథకర్తలయొక్కయు నామములను ముఖ్యానశ్లోకములయిన స్థానములం బెల్లను బేర్కొనియుంటిని. ఆ గ్రంథములనన్నిటిని ఆ గ్రంథకర్తల నందఱిని మరలఁజేర్కొనుట యనావశ్యకమయినను నాకెక్కువ సహాయమును గలుగఁజేసిన వారినామములను వారి గ్రంథములను మాత్రము నిటఁ బేర్కొనుచున్నాఁడను. హల్ ట్ జ్ (Hultzsch), ఫ్యూసన్ (Fergusson), బర్గెస్ (Burgess), జనరల్ కన్నిహ్యమ్ (General Cunningham), సి. కన్నిహ్యమ్ (C. Cunningham), బూల్ (Buhler), వినెంటుస్మిత్ (Vincent Smith), సర్ వాల్టర్ ఎలియాట్ (Sir Walter Elliot), స్యూయల్ (Sewell), బర్నెల్ (Burnell), కర్మల్ మెకంజి (Colonel Mackenzie), విల్ ఫర్డు (Wilford), క్యాంబెల్ (Campbell), సి. పి. బ్రౌన్ (C. P. Brown) కాలెవెల్ (Caldwell), విల్సన్ (Wilson), టేలర్, (Taylor), రాప్సన్ (Rapson), ఫ్లెట్ (Fleet), ఫౌల్క్సు (Foulkes) థామస్ (Thomas), ఓల్డెన్ బర్డు

(Oldenberg), మార్షల్ (Marshall), మార్సడన్ Marsden, బీల్ (Beal) కీల్ హోర్న్ (Kielhorn), ప్రిన్సెప్ (Prinsep), రైస్ (Rice), రీ (Rea), మెక్ క్రిండిల్ (Mc. Crindle), గ్రింసన్ (Grierson), మొదలగు సాహిత్యపండితులును భాండార్ కర్ (Bhandarkar), భావుదాజీ (Bhau Daji), భగవన్ లాల్ ఇంద్రాజీ (Bhagavanlal), రావు బహదరు వెంకయ్య, (Rao Bahadur Venkayya, Government Epigraphist), కృష్ణశాస్త్రి (Assistant Epigraphist), జయంతి రామయ్యపంతులు (Deputy Collector of Russulkonda) మొదలగు స్వదేశపండితులును వ్రాసిన గ్రంథములును వ్యాసములును వారు చేసిన చర్చలును నాకీ గ్రంథరచనయందు విశేషముగా దోడ్పడినవి. ఇంగ్లీషు గ్రంథములలో ముఖ్యముగా డాక్టరు ఫ్యూసర్ గారిచే రచింపబడిన 'ట్రీ అండ్ సర్పెంటు వర్షిప్' (Tree and Serpent Worship), అను గ్రంథమును, డాక్టరు బర్గెస్ గారిచే రచింపబడిన బుడ్డిసిక్ స్టూపాస్ ఆఫ్ అమరావతి అండ్ జగ్గయ్యపేట Buddhistic Stupas of Amravati and Jaggayyapeta) అను గ్రంథమును, ఈ యుభయులచేతను రచింపబడిన కేవు తెంపిల్లు ఆఫ్ ఇండియా (Cave Temples of India) అను గ్రంథమును, డాక్టరు బర్నల్ గారిచే రచింపబడిన సౌత్ ఇండియన్ పాలియోగ్రఫీ (South Indian Paleography) అను గ్రంథమును, సర్ వాల్టర్ ఎలియాట్ గారిచే రచింపబడిన న్యూమిస్మిటా ఓరియంటాలియా (Numismata Orientalia) అను గ్రంథమును, జనరల్ కన్నిహ్యమ్ గారిచే రచింపబడిన ఏస్సెంటు జాగ్రఫీ ఆఫ్ ఇండియా (Ancient Geography of India), అను గ్రంథమును విన్నెంటు స్క్రీఫ్ గారి అర్లి హిస్టరీ ఆఫ్ ఇండియా

(Early History of India), అనుగ్రంథమును, డాక్టరు భాండార్ కర్ గారి అర్లీ హిస్టరీ ఆఫ్ డక్కన్ (Early History of Deccan), అనుగ్రంథమును, కనక సభాపిళ్ళి గారి టమిల్సు ఎయిటీన్ హండ్రెడ్ ఇయర్సు ఎగో (Tamil: Eighteen Hundred years Ago), అను గ్రంథమును నాకుంజోలసహాయమును జేసినవి.

ఇవిగాక చెన్నపురిలోని క్యాన్సిమరాలై బ్రరిలో నున్న “ఇండియన్ అంటిక్వరీ” (Indian Antiquary) లోను, “ఎపిగ్రాఫియా (Epigraphia) ఇండికా” (Indica), లోను ఎపిగ్రాఫియా కర్నాటికా” (Epigraphia Kkarnatica), లోను డాక్టర్ హాల్ ట్ జ్ గారిచే బ్రకటింపబడిన సంస్కృత ద్రావిడ శాసనముల సంపుటముల (South Indiau Inscriptions) బ్రకటింపబడిన పురాతన శాసనములును చరిత్ర శోధనములో నింతింత యనరాని తోడ్పాటును జూపినవి. “డిస్ట్రిక్ట్ గెజిటీర్సు” (District Gazetteers), “డిస్ట్రిక్ట్ మ్యాన్యుయల్సు” (District Manuals), అనుగ్రంథములును గొంతవఱకు దోడ్పడినవి.

ఇంతియగాక ఏషియాటిక్ రీసర్చెస్ (Asiatic Researches) అను పత్రికా సంపుటములును, మెడ్రాస్ జర్నల్ ఆఫ్ లిటరేచర్ అండు సైన్సు (Madras Journal of Literature and Science), అను పత్రికా సంపుటములును, రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ వారిచే బ్రకటింపబడు పత్రికా సంపుటములలో బ్రకటింపబడిన కొండటి లేఖలును చర్చలును నాకు విశేషసహాయ మొనర్చినవి.

మఱియును ఆర్కియోలా లాజికల్ సర్వీడిపార్టు మెంటు వారిచే బ్రకటింపబడుచుండిన యెపిగ్రాఫిని గూర్చిన రిపోర్టులును

(Annual Reports on Epigraphy) గూడ నెక్కువగాఁ దోడ్పడినవి.

ఈ వైఁ జెప్పినవిగాక బ్రహ్మశ్రీ పాడివేంకటనారాయణ పాఠీగారిచే విరచింపఁబడిన యాంధ్రముల త్పమును, బ్రహ్మశ్రీ రావు బహదరు వీరేశలింగముపంతులుగారిచే రచింపఁబడిన యాంధ్రకవుల చరిత్రమును, బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకట, రాయ శాస్త్రిగారిచే విరచింపఁబడిన కథాసరిత్సాగమును, బ్రహ్మశ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావుపంతులుగారిచే రచింపఁబడిన హిందూదేశకథాసంగ్రహమును గూడ నాంధ్రముల త్పము తోడ్పడినవిగావున వారికిని నావందనము లిచ్చించుచున్నాఁడను.

చెన్నపట్టణము.

15-3-10.

}

చిలుకూరి వీరభద్రరావు.

ఆంధ్రమహాజనులకు విజ్ఞప్తి.

సోదరులారా !

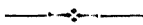
ఈ గ్రంథరచనయందుఁ బడినశ్రమయంతయు మీకుఁ దెలుపుట యనావశ్యకము. ఇదియే యాంధ్రదేశ చరిత్రమును దెలిపెడి ప్రథమగ్రంథమని భావించెదను. అదివఱకు దేశచరిత్రమునుగూర్చిన గ్రంథములేక యిదియే ప్రథమగ్రంథ మగుట చేత నంతనిర్దుష్టమైయుండఁజాలదు. గీర్వాణాంగ్లేయ భాషలయందు మహాపండితులై బహుసంవత్సరములు పరిశోధనముచేసిన డాక్టరు భౌడార్ కర్ మొదలగు పండితులువ్రాసిన ప్రాచీనచరిత్రములై నిర్దుష్టములుగా నుండ సాధ్యముకాకయున్నప్పుడు నావంటి యల్పజ్ఞుఁడువ్రాసిన యాంధ్రదేశచరిత్రముయొక్క ప్రథమగ్రంథమునిర్దుష్టముగ నెట్లుండఁగలదు? అయిన నాకు దొరకిన సాధనములతో నొకరీతిగఁ జరిత్రమును వ్రాసిపెట్టితిని.

ఎవ్వరైనను గ్రంథమును సాంతముగాఁ జదువకయే విమర్శనమునకుఁ బూనుకొనక గ్రంథము నామూలముగఁ బరిశోధించినతరువాత వారికిం దోచెడు దోషములను సహేతుకముగా నాకుం దెలిపినచో ద్వితీయముద్రణమునందు సవరించుకొనని యంతటి దుర్భిమానిని గా నని మీకుఁ దెలుపుచున్నాఁడను.

మఱియును గ్రంథరచన చేయుచున్న కాలముననే యీ చరిత్ర మచ్చుఁడినచిత్తుప్రతులను నేనే దిద్దుకొనవలసి వచ్చినందున ప్రథమప్రమాద జనితములయిన యచ్చు తప్పులందందుఁ బెక్కులుపడినవి గావునఁ జదువరులు మన్నించివానిసవరించుకొని చదువుకొనవలయుననివేడుచు నింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

గ్రంథకర్త.

విషయ సూచిక .

మొదటి ప్రకరణము.

ఆంధ్ర దేశము	౧
ఎల్లలు	౨
విస్తీర్ణము	౨
నై సర్వకన్యదూపము	౩
శీతోష్ణ నితులు	౩
ఖనిజములు	౪
జనసంఖ్యయు; భాషయును	౪
నాగరికత	౫

రెండవ ప్రకరణము.

దండకారణ్య ప్రశంస	౭
దండకారణ్య గాథ	౮
కోల్లేరు సరస్సు	౮
పంచుటి	౧౦
శ్రీరాముని దండకారణ్య మార్గము	౧౧

మూడవ ప్రకరణము.

ఆంధ్ర దేశ ప్రశంస	౧౭
కళింగ దేశము	౨౪
త్రుకళింగ దేశము	౨౫
త్రులింగ దేశము	౨౭
వేంగి దేశము	౩౧

నాలుగవ ప్రకరణము.

ఆదిమనివాసులు	3౬
అసార్యులు; దస్యులు	3౭
లంకా ద్వీపవాసులు	3౯
ద్రావిడులు; ద్రావిడదేశము	౪౦
యక్షులు; తమిళులు, తమిళికము	౪౨
ఆర్యులు; ఆర్యావర్తము	౪౩
దక్షిణాపథము	౪౪
ఆర్యులు దక్షిణమునకు వచ్చుట	౪౯
కర్ణాటార్యులు	౫౦
ఆంధ్రు లార్యుల; అనార్యుల; ద్రావిడుల	౫౧

ఐదవ ప్రకరణము.

నాగులు; నాగకుటుంబములు	౫3
నాగోత్పత్తి కథనము	౫౫
ఖండవనదహనము	౫౬
అర్జునుడు నాగకన్యల వివాహమాడుట	౫౬
పరీక్షితు తక్షకునిచే జంపబడుట	౫౭
జనమేజయుడు సర్పయాగము చేయుట	౫౮
శిశునాగవంశము	౫౮
మఱికొన్ని గాథలు	౫౯
చరిత్రాంగములు	౬౦
బౌద్ధుల గాథలు	౬౨
బుద్ధునిదంతకథనము	౬౪
గాథలసారాంశము	౬౭
నాగులేద్రావిడులు	౬౮
ఆంధ్రులకు నాగులకుఁ గలసంబంధము	౬౯

ఆటవప్రకరణము.

బుద్ధునికాలము	2-1
బోధాయనాపస్తంబులకాలము	2-2
అనార్యోద్ధులమతము	2-3
ఆంధ్రరాజ్యస్థాపనము	2-4
ఆంధ్రవిష్ణువు	2-5
శైవమతవ్యాపనము	2-6
మారులకాలము	2-7
ఖారవేలునిశాసనము	2-8
ఆంధ్రులు మగధరాజ్యమును జయించుట	2-9
వురాణములలోనిరాజవంశములు	2-10
ఆంధ్రభృత్యవంశ మె శాతవాహనవంశము	2-11
శాతవాహనుడే శాలివాహనుడు	2-12
బృహత్కథ	2-13
గుణాధ్యపండితునిచరిత్రము	2-14
సాతవాహనునివృత్తాంతము	2-15
రాణి సాతవాహనునిమూర్ఖుడని యవమానించుట... ..	2-16
గుణాధ్యశకర్వవత్సలు ప్రతిష్ఠ చేయుట	2-17
శర్వవర్తసాతవాహనునిద్వాంసుని జేయుట	2-18
బృహత్కథను భూమిపై వ్యాపింపజేయుట	2-19
గుణాధ్యుడు బృహత్కథను తగులంబెట్టుట... ..	2-20
గుణాధ్యుడు బృహత్కథను సాతవాహనునికిచ్చుట	2-21
ఈగాథయొక్కప్రయోజనము	2-22

ఏడవప్రకరణము.

శ్రీముఖిశాతవాహనుడు	3-1
కృష్ణశాతవాహనుడు	3-2
శ్రీశాతకర్ణి	3-3

కుంభీరక రాజు	౧౧౬
ఆ ప్లవ్వుడు	౧౧౭
కుంతలశాతకర్ణి	౧౧౭
పులమావి	౧౧౮
హాలశాతవాహనుడు	౧౧౮
ఆంధ్రరాజ్యకల్లోలము	౧౧౯
క్షహరాటానహపానా	౧౨౦
ఋషభదత్తునిధర్మకార్యములు	౧౨౦
కాలనిర్ణయము	౧౨౪
శివస్వాతికర్ణుడు	౧౨౪
శైవమతవిజ్ఞానము	౧౨౫

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

గోతమిపుత్ర శాతకర్ణుడు	౧౨౭
గోతమిపుత్రునిశాసనములు	౧౨౮
చెంకుడ్డువాన్ గోతమిపుత్ర శాతకర్ణుల మైత్రీ	౧౨౯
ద్రమిశార్యరాజులకు యుద్ధము	౧౩౪
చస్తనుడు	౧౩౫
గోతమిపుత్రుడు పన్నులు తీసివేయుట	౧౩౭
వాసిష్ఠీపుత్రశ్రీపులమాయి	౧౩౭
క్షాత్రపస్వామి జయదాముని దండయాత్ర	౧౩౮
శాలివాహన విక్రమార్కుల గాథ	౧౪౦
చస్తనవంశము	౧౪౧
శాలివాహనులకు క్షాత్రపులకుఁ గలనంబంధము	౧౪౩
వాసిష్ఠీపుత్రుని చతుష్పర్ణశాతకర్ణి	౧౪౪
శివశ్రీశాతకర్ణి	౧౪౫
శివస్కంధుడు	౧౪౫

గోతమిపుత్రో యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి	౧౪౭
శ్రీశైలపాద్ధనంఘరామ నిర్మాణము	౧౪౯
నాగార్జునాచార్యుఁడు	౧౫౨
మాధారిపుత్రోశకసేనుఁడు	౧౫౫
విజయశ్రీ శాతకర్ణి, చంద్రశ్రీ శాతకర్ణి, పులమావి...	౧౫౫
పార్వతీయాండ్రులు	౧౫౬
మాధారిపుత్రో పురుషదత్తుఁడు	౧౫౬
చరిత్రము తెలియనివారు	౧౫౭
హరితిపుత్రోశాతకర్ణి	౧౫౭
ఆంధ్రభృత్యవంశము	౧౫౮-౧౫౯

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

శాలివాహనశకము	౧౬౦
అమరావతీస్థూపము బయల్పడుట	౧౬౨
ధాన్యకటకనగరము	౧౬౮

పదవ ప్రకరణము.

ఆంధ్రసామ్రాజ్యవిస్తీర్ణము	౧౭౨
పాద్ధమతము	౧౭౩
పాద్ధమతభేదములు	౧౭౪
బ్రౌహ్మణమతము	౧౭౫
వర్ణాశ్రమధర్మములు	౧౭౬
ఇతరమతములు	౧౭౭
దేశభిషాభివృద్ధి	౧౭౭
శిల్పశాస్త్రము, చిత్రవిద్య	౧౭౮
కాణ్ణిచైత్యము	౧౮౧
అజంటావిహారములో శిల్పచాతుర్యము	౧౮౨
మతసంఘములు; పౌరసభలు	౧౮౩
వర్తకసంఘములు...	౧౮౪

నాణెములు	౧౮౫
విశేషానుభవము గలమణికారకులు	౧౮౬
కుమ్మరపనులు	౧౮౭
సముద్రమార్గములు; రేవుపట్టణములు	౧౮౮
పట్టణములు, పల్లెలు	౧౯౨
ఆంధ్రులనర్జనము	౧౯౩
విశేషాంశములు	౧౯౪
కత్లాటము	౧౯౫

పదునొకొండవ ప్రకరణము,

ఆంధ్రపల్లవులు	౧౯౬
పురాణములలోనిపహ్లావులు	౧౯౮
శాసనములలోనిపల్లవరాజవంశము	౨౦౦
అశ్వశామవంశముకుఁ గారణము	౨౦౩
పార్థియసులే పహ్లావులు	౨౦౪
తోండైయారులు	౨౦౪
కురుంబాలు పల్లవులా	౨౦౫
తుండకవిషయమె దండకనాడు	౨౦౬
పల్లవు లాంధ్రులలోనివారెగాని యన్యులుగారు	౨౦౬

పండ్రెండవ ప్రకరణము,

శివస్కందవర్ష	౨౧౦
మైదవోలుశాసనము	౨౧౦
హిరాహడగల్లిశాసనము	౨౧౧
కాలనిర్ణయము	౨౧౨
శివస్కందవర్షపరిపాలనము	౨౧౬
జయవర్ష	౨౧౮
విజయదేవవర్ష	౨౧౯

వేంగీపురము లేక వ్యాఘ్రపురము....	220
అఱవనాడు; వేంగీదేశము	221
సముద్రగుప్తునిదండయాత్ర	222
విజయస్కందవర్ష; విజయబుద్ధవర్ష	223
విజయనందివర్ష	224
కంచనవర్ష; అత్తివర్ష	225
చండవర్ష	226
నందిప్రభంజనవర్ష	227
స్కందవర్షవంశము	228
స్కందవర్షకుమార విష్ణువంశము	229
కమ్పాష్ట్రము	230
నైయోగికులు లేక నియోగులు	231
త్రిలోచన పల్లవుఁడు	232
నవీనకఁబులు; మయూరశర్మ	233
మఱియొక పల్లవవంశము	234
చాళుక్యులదండయాత్ర	235
సింహవిష్ణువంశము	236
మహేంద్రవర్ష	237
నరసింహవర్ష	238
రెండవమహేంద్రవర్ష	239
పరమేశ్వరవర్ష, రెండవనరసింహవర్ష, మూడవమహేంద్రవర్ష	240
రెండవపరమేశ్వరవర్ష	241
నందివర్ష పల్లవమల్లుఁడు	242
అపరాజితవర్ష	243
పానుత్సాంగు	244
కాంచీపురము బౌద్ధాణక్షేత్రము	245
జైనమతము	246

జై నమత సిద్ధాంతములు	౨౪౬
ఆంధ్రదేశమున జై నమత వ్యాపనము	౨౪౭
కుమారిలభట్టు	౨౪౮
బ్రాహ్మణులు సముద్రయానము	౨౪౯
వైష్ణవమతము	౨౫౦
గాంగ పల్లవులు	౨౫౩
మఱియొక పల్లవవంశము	౨౫౪
నలంబవాడి పల్లవవంశము	౨౫౪
దావిడపల్లవులు	౨౫౬
త్రినయనపల్లవవంశము	౨౫౬

పదుమూడవ ప్రకరణము.

ఆంధ్రచాళుక్యులు...	౨౫౮
ఒక చిత్రమైన సంబంధము	౨౬౦
చాళుక్యవంశము...	౨౬౦
జయసింహపల్లభమహారాజు	౨౬౧
రణరాగుడు	౨౬౧
శ్రీపులకేశిపల్లభమహారాజు	౨౬౧
శ్రీకీర్తివర్షపల్లభమహారాజు	౨౬౩
మంగళేశుడు	౨౬౩
శ్రీపృథ్వీపల్లభమహారాజు	౨౬౩
పూర్వద్విగ్నిజయయాత్ర	౨౬౪
కుబ్జవిష్ణువర్ధనమహారాజు	౨౬౫
జయసింహపల్లభమహారాజు	౨౬౭
ఇంద్రభట్టారకుడు	౨౬౮
రెండవవిష్ణువర్ధనుడు	౨౬౯
మంగియువరాజు	౨౭౦

౧౭	జయసింహుడు	౨౭౧
౧౮	కొక్కిలి విక్రమాదిత్యభట్టారకుడు	౨౭౧
౧౯	కొకలనర్మమహారాజు	౨౭౨
౨౦	మాడవవిష్ణునర్థనుడు	౨౭౪
౨౧	మొదటివిజయాదిత్యుడు	౨౭౪
౨౨	నాలవవిష్ణునర్థనుడు	౨౭౫
౨౩	రెండవవిజయాదిత్యుడు	౨౭౫
౨౪	కలి విష్ణునర్థనుడు...	౨౭౭
౨౫	గణకవిజయాదిత్యుడు	౨౭౮
౨౬	యవరాజవిక్రమాదిత్యుడు
	మొదటియుద్ధమల్లుడు
౨౭	మొదటిచాళుక్యభీముడు	౨౮౦
౨౮	కొల్లభీగండ్ విజయాదిత్యుడు	౨౮౧
౨౯	అష్టరాజవిష్ణునర్థనుడు	౨౮౧
౩౦	బేటవిజయాదిత్యుడు	౨౮౩
౩౧	తాళరాజు	౨౮౩
౩౨	రెండవవిక్రమాదిత్యుడు	౨౮౩
౩౩	మాడవభీముడు...	౨౮౪
౩౪	రెండవయుద్ధమల్లుడు	౨౮౪
౩౫	రెండవచాళుక్యభీముడు	౨౮౪
	అష్టరాజవిజయాదిత్యుడు	౨౮౫
	రెండవతాళరాజు విష్ణునర్థనుడు	౨౮౭
	దానార్థవుడు	౨౮౯
	శక్తివర్మ	౨౯౦
పదునాలుగవ ప్రకరణము.					
	విమలాదిత్యుడు —	౨౯౧
	విమలాదిత్యునిమంత్రివజ్జయప్రగ్గడ	౨౯౪

రాజరాజనరేంద్రుఁడు	౨౯౫
రాజనరేంద్రునిబిరుదు నామములు	౨౯౮
రాజమహేంద్రవరము	౨౯౯
రాజరాజనరేంద్ర భోజరాజులు సమకాలీనులు	౩౦౦
రాజనరేంద్రుఁడు కావ్యగీతిప్రియుఁడు	౩౦౧
నన్నయభట్టు	౩౦౨
నారాయణభట్టు	౩౦౪
పావులూరి మల్లనకవి	౩౦౬
కోరుమల్లిశాసనము	౩౦౭
కృతస్నూపవాదములు	౩౦౮
కులోత్తుంగచోడదేవుఁడు	౩౦౯
కులోత్తుంగచోడదేవునివిజయములు	౩౧౨
కులోత్తుంగచోడదేవుని బిరుదునామములు	౩౧౩
కులోత్తుంగనిరాజధాని, కులోత్తుంగునిరాణులు	౩౧౪
కళింగదండయాత్ర, విశాఖపట్టణము లేక కులోత్తుంగచోడపట్టణము	౩౧౫
వేంగిదేశపాలకులు	౩౧౬
రచోడుఁడు	౩౧౭
మేడమార్యుఁడు	౩౧౮
రాజరాజచోడగంగు	౩౧౮
తెలిక తెగవారు	౩౨౦
విక్రమచోడుఁడు	౩౨౧
రెండవకులోత్తుంగచోడదేవుఁడు	౩౨౪
ఆంధ్రచాళుక్యవంశవృక్షము	౩౨౫
పదునై దవప్రకరణము.				
వెలనాటిచోడులు	౩౨౮
ఆఱువేలనాడు	౩౨౯

అణు వేలనీయోగులు	330
రెండవనుద్యవర్ష, మొదటిగొంక రాజు	333
రెండవవిదుర రాజు, నులోత్పంగ రాజేంద్రచోడుడు	334
రెండవగొంక రాజు	334
వెల నాటిపిర రాజేంద్రచోడుడు	335
వెల నాటిమనుమగొంక రాజు	336
పృథ్వీశ్రవర రాజు	338
వెల నాటి చోడనంశము	339
జేటవిజయనాట్యనంశము	340
హైహయనంశము	341

పదునాఱవ ప్రకరణము.

ఆంధ్రచోడులు	342
తేనాటిచోడులు ద్రావిడులుగాను	340
మహాబాణనంశము	347
వైదుంబనంశము	334
నలంబరాజనంశము	349
విష్ణునంశనంశము	350
కళింగముముక్తి పుర్రవర్తిము	353
వుంభింమలపాలనము	354
హానుత్సంగు	355
కళింగ గాంగనంశము	,
కళింగనగరము	358
పీఠసీమా గాంగునినంశము	359

ఆంధ్ర దేశ కథాసంగ్రహము.

ఆంధ్రభృత్యవంశము.

మొదటిగ్రంథకరణము.

ఆంధ్రదేశము.

ఆంధ్రదేశనక్షత్రమును దెలిసికొనుటకుఁ బూర్వము “ఆంధ్రదేశ” మన నెట్టిదియో, దానికల్ల తెవ్వియో, విస్తీర్ణ మెంతయో, అందలి జనులవేషభాషా మతంబు లెట్టివో, ఎట్టి నాగరికతలపొంది యుండినో, కొంచెముగానైనఁ దెలిసికొనుట యావశ్యకము.

హిందూదేశముయొక్క మధ్యప్రదేశము నలంకరించి యుండిన వింధ్యపర్వతమునకు పైభాగ మార్యవర్తము లేక ఉత్తర హిందూస్థానమనియు క్రింది భాగము దక్షిణాపథములేక దక్షిణ హిందూస్థానమనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి.

భరతఖండమునందలి దక్షిణాపథ దేశములలో నాంధ్రదేశము సుప్రసిద్ధమయినదిగ నున్నది. (అంభ + రజ = ఆంధ్ర = దృష్ట్యపసూత్రే యనిధానువు) మనుష్యులు వనియింప శక్యముకాని యంధకారము కలది యగుటచే నాత్మం హు లీదేశము నాంధ్రదేశమని వాడుచు వచ్చిరని కొందఱు పండితులు చెప్పుచున్నారు. ¹ ఆంధ్రులు నివించుచుండు దేశముగాన దీనికి నాంధ్రదేశమను పేరు గలిగినదని మఱికొందఱు పండితులు అలంచుచున్నారు. ప్రాచీనకాలమునందు నాగరికులు వనియింప శక్యముకాని యంధకారబంధురమయిన మహారణ్యమధ్యమునందు మొదట పేరు నివించియుండిన వారగుటచేని యాత్మం

1 ఆంధ్రాక్షర తత్త్వము, పౌరట ౪౫.

హులయిన యార్జులు వీరి దేశము నాంధ్ర దేశమనియు, వీరి నాంధ్రులనియుఁ బిలిచిరని చెప్పమాట యుక్తియు క్తమయినదిగానే యుండును.

ఎల్లలు.

ఈ దేశమున కుత్తరమున సుత్రలమహారాష్ట్ర దేశములును, తూర్పునఁ బూర్వుసముద్రమనియెడి బంగాళాఖాతమును, దక్షిణమున ద్రావిడకర్ణాటక దేశములును, పశ్చిమంబున కర్ణాటక మహారాష్ట్ర దేశములును గలవు.

విస్తీర్ణము.

ప్రస్తుతము హిందూ దేశమును బరిపాలించుచుండిన బ్రిటీషు పరిపాలకులు పరిపాలనమున కనుకూలమగునటుల దేశము ననేక భాగములుగ విభాగించి యుండుటనుబట్టి యాంధ్ర దేశముయొక్క విస్తీర్ణమును సరిగా నిర్వచించుటకు సాధ్యముగాదు. అయిన నొకరితగా నిర్ధారణము నేయవచ్చును. చెన్నపురి రాజధానిలో సుత్తరముననుండు గంజాము మండలములోని శ్రీకాకులమునుండి బయలుదేరి తూర్పుసముద్రపుతీరము పొడవునను చెన్నపట్టణమున కుత్తరమున నున్న పాలయవేర్కాడు (ప్రళయకావేరి) వఱకునుబోయి యటనుండి దెంగు శూరునకును, అచ్చటనుండి తిన్నగా బల్లారికిని, షిమ్లట సుత్తరముగా సైద రాబాదునకును, తరువాత నాగపుర ప్రాంతము వఱకును జుట్టి వచ్చిన నీనడు మఁగల యావదేశ మాంధ్ర దేశముగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్నది. అనఁగా గంజామును, విశాఖపట్టణమును, గోదావరియు, కృష్ణయు, గుంటూరును, తెల్లూరు మండలములును, చెంగలుపట్టుమండలములోఁ గొంచెముభాగమును, చిత్తూరు లేక ఉత్తరాక్కాడు మండలములో సగము భాగమును, అనంతపురము, కడప, కర్నూలు (కందనోలు) మండలములును, బల్లారిమండలములో కొంతభాగమును, నైజామురాజ్యములో విశేషభాగము (అనఁగా నల్లండ, ఓరంగల్లు, ఖరీఫ్ నగరు, మహబూబునగరము, మెతుకు, ఎల్లందలజిల్లాలును, ఇంచూరు, బీడరుజిల్లాలలో కొంతభాగమును) నాగపుర గోండ్వానా దేశములలో నొక కొంచెము భాగమును జేర్చిన నాంధ్ర దేశ మేర్పడి కొంచెమించుమించుగ లక్ష యుఁ బదు నేడువేల మైళ్లవైశాల్యముగలిగి యొప్పుచున్నది.

నైసర్గికస్వరూపము.

ఈ దేశమునకు తూర్పు దిశను పర్వతవంతులగు లవు. వానిని తూర్పు దిశను అందురు. ఇవి పడమటికి నమలన లే సంతయున్న తిరులయివి కావు. ఈ దేశము యొక్క మధ్య భాగము మిక్కిలియిక్కుగ నుండి తూర్పు దిశను పర్వతములగు నేటి వాలుగ నుండును. తూర్పుకి నమలకును పర్వతములగు నేటి వాలుమిక్కిలి పొడవగు తములయిన బడుట్లకలవు. పురాణ ప్రసిద్ధములుగ మహేంద్ర పర్వతము దేశమున గుత్తరమున నున్నది. వానినే గంగాముఖిల్లాలో మలయకోండలను దున్నాని ఈతూర్పుకి నమలె మలయకోండలని, నిమ్న గిరులని, పొలకోండలని, గోలకోండలని, పాసికోండలని, వేలికోండలని, ఆకాటిల్లాలునుందు నే స్వేలు నేటిల బిలువంబడుచున్న యవి. ఇవి గాక పగిరికోండలు, బన్నువకోండలు, కేవలంపు కొండలు, నల్లమలకోండలు, నల్లమలకోండలు మొదలగునవి పేర్కొంటున్నాము. ఈ దేశముయొక్క యుత్తర భాగము బలహిళలు, కలశాని, నాగలి, కాక నా మొదలగునదుల చేతను, దక్షిణ భాగము గండక్ కవు, ఈ త్తిగ నానాని, చుత్రా నతి, పానఘ్ను మొదలగునదుల చేతను, మధ్య భాగము కృష్ణా గోదావరి మహాన దుల చేతను, ఇంద్రావతి, ప్రాణహిత, కరవ, మంజీ, భీమవర్ష, గిరిగర్భదా మొదలగు నానదుల చేతను ప్రావీణంబులగుచు నేశమునయు నానదులయొ ష్టుచున్నది. ఈనదులన్నియుం బడమటింబుట్టి తూర్పు గాఢ్రువహించి పర్వత మునం గలియుచున్నవి. పీఠభూములు ప్ర త్తిపంచువట్టి పల్లవట్టి నేలులుగానున్నవి. ఈపీఠభూములయం పచ్చుటన్నట ఈశ్వరుట్టలును కాండవులనుండును. ఈ దేశమునందు బలహిళములయిన నేలులు ల నేశములుండును.

శీతోష్ణుత్పలు.

ఈ దేశమునం దుష్ణకాలమున నుష్ణమును, శీత కాలమున శీతిమును పధిక ముగానుండును గాని యుష్ణ దేశమనియే చెప్పవచ్చునుగానియున్నది. తూర్పు భాగమున కంటె నడుమను, బడమటిను పర్వతములు తక్కువగా గురియును. పీఠభూములు మిక్కిలి పొడిగానుండును. ఆరణ్య ప్ర దేశములువక్క తక్కినతావు లాకోగ్యవ్రద ములై యుష్ణుచున్నవి.

ఖనిజములు.

సమస్తలోహపదార్థము లీదేశమునం దుత్పత్తియగుచున్నవి. కోలారు లోను, హైదరాబాదులోను బంగారుగనులుగలవు. మంచునుము పెక్కుచోట్లదొరకును. నేలబొగ్గు హైదరాబాదురాజ్యమునందు విశేషముగాఁ జిక్కుచున్నది. అభ్రకపుగనులకూడ పెక్కులు గన్పెట్టఁబడినవి. ప్రశస్తములయిన వజ్రముల కీదేశము ప్రసిద్ధి కెక్కియున్నది.

జనసంఖ్యయు ; భాషయును.

ఈమహాదేశమిప్పుడు రెండుకోట్ల పదిలక్షలమహాజనులచే నిండికృతమైయున్నది. వీరికిమాతృభాషయగు నాంధ్రము హిందూస్థానమునందలి దేశభాషలలో మూడవదియై మాధుర్యమునందు “ఇటాలియనుభాషను” బోలియున్నదని ఖండాంతరపండితులచే నహితము గొనియాడఁబడుచు దినదినాభివృద్ధిగాంచుచున్నది. ఇట్లాంధ్రదేశమునందు మాత్రమెగాక ద్రావిడ కర్ణాటకదేశములందును నాంధ్రము మాటలాడువారలనేకులున్నారు. చెన్నపట్టణమునందుండెడిజనులలో నాల్గవంతుకుఁబై గా జనులాంధ్రులు గానున్నారు. ద్రావిడదేశమునందలి జమిందారుల నేకు లాంధ్రభాష మాటలాడు నాంధ్రులుగ నున్నారు. ఈయాంధ్రులు పదునైదవ పదునాఱవ పదునేడవ శతాబ్దములయందు విజయనగరపురాజులు దక్షిణదేశమునకుపండెత్తిపోయి పాండ్య చోళ కేరళ దేశముల నాక్రమించుకొని పరిపాలించినకాలమున ద్రావిడదేశమునకుఁబోయి నాటనుండియు నచ్చటనే నివసించుచున్నారు. ఇంతియగాక బొంబాయి పట్టణమునందును కాశీపట్టణమునందును బర్మాలోని రంగము మోర్చేను (Moulmein) పట్టణములయందును నివాసము లేర్పఱచుకొని వసించునట్టి యాంధ్రులనేకులున్నారు. వీరికందటికి నాంధ్రము మాతృభాషగానున్నను పీఠందలునుచ్చారణమునందును నడపడులయందును స్థలభేదములను బట్టి భేదించియున్నారు. ఉత్కలదేశప్రాంతములవారొకరీతిగను, ద్రావిడదేశప్రాంతములవారు వేఱొకరీతిగను, కర్ణాటదేశప్రాంతములవారు మఱొకరీతిగను, మహారాష్ట్రదేశప్రాంతముల వారింకొకరీతిగను వేషభాషలయందు వేఱుపడి ఆయాదేశ

ఖనిజములు.

సమస్తలోహసాహదార్థము లీదేశమునందు దుర్బుత్తియగుచున్నవి. కోలారు లోను, హైదరాబాదులోను బంగారుగనులుగలవు. మంచుమునుము పెక్కుచోట్లకొరకును. నేలబాగ్గు హైదరాబాదురాజ్యమునందు విశేషముగాఁ జిక్కిచున్నది. ఆభ్రక పుగనులుకూడ పెక్కులు గా న్నెట్టఁబడినవి. ప్రశస్తములయిన వజ్రముల కీదేశము ప్రసిద్ధికెక్కియున్నది.

జనసంఖ్యయు ; భాషయును.

ఈమహాదేశమిప్పుడు రెండుచోట్ల పరిపాలనచూపజనులచే నవిడివిడియై యున్నది. సీరికిమాతృభాషయగు నాంధ్రము హిందూస్థానమునందలి దేశభాషలలో మూడవదియై మాధుర్యమునందు “ఇటాలియనుభాషను” బోలియున్నదని ఖండారతరపండితులచే నహితులు గొనియాడఁబడుచు ననబహుభిన్నులగుచుచున్నది. ఇట్లాంధ్రదేశమునందు మాత్రమేగాక ద్రావిడ కర్ణాటక దేశములందును నాంధ్రము మాటలాడువారి లనేకులున్నారు. తెన్నపట్టణమునందుండ జిజనులలో నాల్గవంతునంద్రైగా జనసాంధ్రులు గానున్నారు. ద్రావిడదేశమునందలి బహిందారులనేను లాంధ్రభాష మాటలాడు సాంధ్రులుగా నున్నారు. ఈ సాంధ్రులు పదునైదవ పదునాఱవ పదునేడవ శతాబ్దములయందు విజయనగరపురాజులు పక్షిణదేశముననుండఁ ద్తిపోయి పాండ్య దేశ కేరళ దేశముల నాక్రమించుకొని పరిపాలించినకాలమున ద్రావిడదేశమునందలి నాటనుండియు నచ్చుటనే నివసించుచున్నారు. ఇంతయింక బొంబాయి పట్టణమునందును కాశీపట్టణమునందును బర్మాలోని రంగము ముందేను (Moulmein) పట్టణములయందును నివాసము చేర్చుటచుకొని వసించునట్టి సాంధ్రులనేకులున్నారు. సీరికిందలికి సాంధ్రము మాతృభాషగానున్నను సీరందలును బుచ్చరణమునందును నడవడులయందును స్థలభేదములను బట్టి భేదించియున్నారు. ఉత్తరదేశప్రాంతములవారు గొకరీతిగను, ద్రావిడదేశప్రాంతములవారు వేట్రొకరీతిగను, కర్ణాటదేశప్రాంతములవారు మఱొకరీతిగను, మహారాష్ట్రదేశప్రాంతముల వారు రింకొకరీతిగను వేషభాషలయందు నేలుపడి ఆయాదేశ

సాంప్రదాయములను విశేషముగాఁ గలిగియుండి భిన్నజాతులట్ల గన్పడెదరు గాని నిక్క మాలోచింప నీరెల్లరు నాంధ్రులే గాన నేఱుగ భావింపరాదు.

నాగరికత.

నదుల కానకట్టలు గట్టఁబడి కాలువలు త్రవ్వఁబడి దేశమునందం తట నదీజలములు ప్రవహింపఁ జేయఁబడి యూషరక్షేత్రములు సహితము నరిపండునట్టి దివ్యక్షేత్రములుగ మార్పఁబడి నానావిధములయిన పంటలు పండింపఁ బడుచున్నవి. ఇట్లు దేశము జలపూరితమై సర్వసస్యఫలప్రదం బగుటంజేసి జనాభివృద్ధిగలిగి వానితోఁబాటు పట్టణములు పల్లెలు ద్విగుణముగా త్రిగుణముగా నధికముకాఁగా వాణిజ్యము మోచినది. వాణిజ్యము మోచినకొలఁది సౌకర్యము తెక్కువగ సమకూర్పఁబడినది. మహానదులకు వంతెనలు గట్టఁబడి, పర్వతములు దొలువఁబడి, అయోమార్గములు నిర్మింపఁబడి పొగబండ్లు నడుపఁబడుచున్నవి. ప్రతిపెద్దపల్లెయందును లేఖాసహన కార్యస్థానము (Post Office) నెలకొల్పఁబడినది. ప్రతిపట్టణమునందును తంత్రులమూలముగా వార్తలను బంపు కార్యస్థానములు (Telegraph Offices) నెలకొల్పఁబడినవి. బ్రిటిష్ సుపాలనమున నాంధ్రులు విద్యాపరిజ్ఞానసంపన్నులై నానాట నాగరికతాభివృద్ధులను గాంచి నిర్ధిలుచున్నారు. అభివృద్ధి బడయుట కనుపయుక్తులగు సుగుణముల ననేకములఁ గలిగియుండి యాత్మస్వాతంత్ర్యమునం దభిలాషగలిగియుండియు సుద్రేకులు గాక ధైర్యము దూపవలసిన నత్యార్యసమయముల నెఱుకొనివేయక శాంతమతులై నాగరికతయందు హిందూదేశమునందలి యేజాతివారికిని దీసిపోక సదా సంస్కరణాభిరతులయి మెలంగుచున్నారు. బ్రిటిష్ సుపరిపాలనమునందింకను నత్యున్నతస్థితి కాంధ్రులు నత్తురని విశ్వసించుటకుఁ బ్రబలమేతువులనేకములు గలవు.

ఏదేశమిట్లు రమ్యసౌర్యములతో నొప్పెడి పట్టణరాజములచేతను, పుష్పఫల భరితములగు సుద్యాన వనారామములచే సొబగువొకొడి పల్లెలచేతను, భూమిని సర్వసస్యాభ్యుగఁ జేయునట్టి మహానదీనదంబులచేతను, సారవంతములై సర్వసస్యాభ్యులయిన సుక్షేత్రములచేతను, తామర తంపరయై

నిరంతరము సర్దిల్లయించెడి జనపరంపరచేతను, దివ్యక్షేత్రమాహాత్మ్యముల బోధించెడి స్థలపురాణాద్యుద్ధ్రాంతసముదాయముచేతను, ఆలంకరింపఁబడి దేవతల యుద్వాననమో, పాలకుల ముంగొంగుబంగారమో, గృహస్థుల భూతల స్వర్గమో యన నాగరికతాభివృద్ధులఁ బెల్లగ నతిశయిల్లుచు నాంధ్రనామముచే న్యననారింపఁ బడుచున్నదో అట్టి యీదేశము మాదువేలేండ్లను పూర్వమొకప్పుడు ఘోరకరాతాస్పత దండకారణ్య ముభ్యగితమైన సీమలేని చిట్టవనిగను, కాకిలేని కాఱడలిగను నుండినట్లు యన పూర్వగ్రంథములు చాటుచున్నవి.

దండకారణ్యస్రగంస.

మనపురాతన గ్రంథములలో శ్రీమద్రామాయణ మహాభారతములు మన పూర్వుల సరిత్రములను గొంతవఱకుఁ దెలుపుటకు సాధనములుగా నున్నవి. తన తండ్రియగు చళరఘండకు కేకయ రాజపుత్రి కొనసంగినవరములఁదీర్చి తండ్రి యాడినవలకు దబ్బర గానుండ నిలుపుటకై దేశములందును గ్రామములందును బ్రవేశింప నొల్లక పదునాలుగు సంవత్సరములు వట్టి యరణ్యమునందే నివసించ దీక్ష వహించి శ్రీరాముఁడు నీతాలక్షణ సమేతముగా వచ్చి యిప్పుటి యీ యాంధ్రదేశ ప్రాంతములయందు సంవరించినట్లును, అప్పు డీ ప్రాంతము ఘోరా రణ్య ప్రదేశముగా నున్నట్లును శ్రీమద్రామాయణమునందుఁ దెల్పఁబడినది. అది యునుం గాక యీ మహారణ్యప్రదేశమునకు దిగువను కిష్కింధారాజ్య మున్నట్లు గూడఁ జెప్పఁబడినది. మఱియును రావణుఁడు నీత నెత్తికొనిపోయినప్పు డామె మొఱ్ఱనాలకించి యాసాధ్యమణిని రక్షింపవచ్చుటకుఁ గాని యామె యిచ్చెడు నాన వాలును భద్రపఱచుటకుఁ గాని గోదావరి మొదలుకొని పంపా నది¹ వఱకు నామెకెవ్వరును గాన్పించి యుండలేదనియుఁ గూడఁ దెల్పఁబడి యుండెను. పంపానది కావలమాత్రము సుగ్రీవాదులు గాన్పించిరి. దీనిం బట్టి రామాయణమునాటికి హిందూదేశము యొక్కయు త్తరపుకొనయును, నక్షీణపు కొనయును నాగరికులయిన జనులచే నివసించఁబడుచుండినవనియును, ఈ మహారణ్యమునం దనాగరికులయిన జాతులవా రన్నట్లున్నట్లు నివాసము లేర్పఱచు

1. పంపానదియె తుంగభద్రానది. రామాయణమునందు పంపా పంపా నరమని వర్ణింపఁబడినది. బల్లారిజిల్లాలో హంపీ, హంపీసాగరమునేరఁ జర గుచున్నది. హిందూదేశకథానంగ్రహము. ప్రథమభాగము ౫౮ వ పౌరట.

కొని యున్నను అధికభాగము నిర్లసారణ్యము గానె యుండడివని యూహించుచున్నను.

దండ కారణ్యగాథ.

ఈయరణ్యప్రదేశమునకే దండకారణ్యమని పేరుగలిగినది. “పూర్వము వింధ్యాద్రిమొదలుకొని యంతటను నూలుయోజనములు ప్రమాణము గాఁ గలదేశమునంతను గిరాతులచేఁ జూట్టుకొనఁబడి యున్నదానిని దండకుండను రాజు పరిపాలనమునీయును నుండి యొక నాఁడు వేటగుం జని యరణ్యనించురము నలుపుచు తన కులగునుండగు శుశ్రువకూఁతు నిరజ యనుదానిఁ గాంచి పోహుటినకుండై యా వెను జెలఁబట్టి యా మె యిచ్చకు న్యతివేకముగా బలాత్కరించెను. దాని నంతయును శుశ్రువడు కొమార్తెవలనం దెలిసికొని యాగ్రహించి వాని దేశమున నేడుదినములు చుట్టివాన గుటయు నని శసించెను. ఆకాపకారణమున నీ ప్రదేశమంతయు నిర్మానుష్యమగు దండకారణ్యమైనదని యుత్తరరామానుజమునఁ జెప్పఁబడినది. మఱియు నీదేశము కింతబాతులచే నెఱసింపఁబడుచుండియుఁ బూర్వకాలమునందీ భార్గవనామక బాడువగోత్రబాతి (అగ్నిపర్వతముల) ముఖంబుననుండి వెడలఁ గ్రక్కించుడివ బురద వానచే నిట్టాలమువేయఁ బడినదనిగూడఁ జెప్పఁబడినది. పూర్వ మున్నడో యుకానాకప్పు డీ దేశమగ్నిపర్వతములచేత నాశము చేయఁబడినదని ప్రై గాథవలన మనము కులభముగా జోధపడుచున్నది.

కొల్లెరుసరస్సు.

ఈ దండకారణ్యమధ్యమున యోజనాయత్తమైన (100 గతురపు మైళ్లవైశాల్యముగల) మహాసరస్సుకట్టి కలదనియు, అది జలవిహంగమములతో నత్యంతరమణీయమై యొప్పుచున్నదనియు, దానియొడ్డున నొక యాశ్రమము కలదుగాని యందెవరును లేరనియు, సమీపమునఁ బడియున్న శపమను దినుట కేజంతువును లేదనియు, ఆ ప్రదేశమంత నిర్జంతుకముగా నున్నదనియు, నగస్తుండఁ ద్రీరామచంద్రునితోఁ జెప్పినట్లుగను తర రామానుజమునఁ జెప్పఁ

బడి యున్నది. ¹ ఉత్తరరామాయణమునందు దండకారణ్యములోని దనిపే
 గొంకనబడిన ఈసరస్వేక్కడనున్నదని విచారింపఁగా నయ్యది యాంధ్రదేశ
 ము లోనిదిగాఁ జూపట్టుచున్నది. ఏమన గొప్పచైదండకారణ్య మధ్యగతమై
 కొంగలకాకరమై యుండు తియ్యనీటికొలను మన యాంధ్రదేశముననే కాని
 మఱియెచ్చటను గానరాదు. మఱియు దండియను మహాకవి తన దశకుమారచరి
 త్రములో నీయాంధ్రదేశము నభివర్ణింపుచు నిందొక మహాసరస్సుగలదనియు
 నది సారసనిలయమనియు నది యాంధ్రనగరకిరీననతిమూరముగానున్నదనియుఁ
 బేర్కొని యుండుటచేత నట్లభివర్ణింపఁబడిన కొలను కొల్లేరు కాకమఱియొక్క
 టి కానేరదు. ²

“ కొల్లేటికొంగ ” అను లోలోక్తియొ కొల్లేరు కొంగలనుఁ ద్రుసిద్ధమను బిష
 యమును వేనోళ్లఁ జూటుచున్నది. దక్షిణ హిందూస్థానమున నెన్నఁ దగిన పె
 ర్షతయ్య నీటికొలను “ కొల్లేరు ” మాత్రమే యు దండిచెప్పినట్లుగా ననిలంి

(1) “వసం శ్రేతాయుగే రామ బభువ బహువిస్తరం । నమంతా
 ద్యోజనశతం పుగవషీబివర్ణితం । తస్మిన్నిర్భాసుషేరశ్యే తం” వాస్తవ ఉత్త
 మం ఆహ మాశ్రమితం స్రామ్య మధారణ్య ముపాంగమం ॥ తస్మయోస మరణ్య
 స్య నిగ్రహం వైవ శన్నమః ॥ * * * * తస్యారణ్యస్య మధ్యతు సగోయో
 జన మాయతం । హంసకారండవాగీర్ణం నక్రవాగోపశ్యోభితం । * * * సమీ
 పేతస్య సరసో మహ దద్భుత మాశ్రమమ్ । పురాణం పుణ్య మత్యర్థంతపస్వజన
 చ్చరితమ్ ॥ ”

(2) “ఆయాసిమందడివైః కైశ్చినంద్రనగరం । తస్యనాత్యనన్నే సలి
 లరాశినవృశస్య కలహంసగణదళితనళినదళసంహతిగళిత కిం బల్క శకలకార
 స్య సారసశ్రేణీశేఖరస్య సరసస్తీరకాననే కృతనిశేతనస్థితః ॥ ”

(3) ఆంధ్రనగరియనునుది యోరుగల్లు పట్టణమనియు, అందభి వర్ణిం
 పఁబడిన సరస్సా సమీపమున నెచ్చటనో యున్నదనియు కొందఱు చెప్పు
 చున్నారు.

సదృశమై యాంధ్రనగరియగు వేంగీపురమునకు నాశ్రయింపమై యున్నదనుటకు నందియములేదు. ఇది యిప్పుడు ౨౫ మైళ్ల పొడవును ౧౦ మైళ్ల వెడల్పును గలిగియున్నది. కాబట్టి యిప్పుటి యాంధ్రదేశము దండకారణ్యములో నొక భాగముగా నుండెనని తేటపడుచున్నది.

పంచవటి.

అయినను ఆంధ్రదేశమును దండకారణ్యమునుండి తొలగించి దక్షిణాపథమన మహారాష్ట్ర దేశమనియు, ఇప్పటి మహారాష్ట్ర దేశమే పూర్వము దండకారణ్యముగా నుండెననియు, అగస్త్యా శ్రమమునను యోజన దూరమున గోదావరీతీరమున నుండిన పంచవటియందు శ్రీరాముడుగొంతకాలమునివసించెననియు, హిందూమత కర్త కాండ ప్రకారము నేమతికార్య మొనరించినను తమదేశముపేరు చెప్పకొనుట నాచారముగావున సకల్యము చెప్పనప్పుడు మహారాష్ట్ర దేశస్థులు మహారాష్ట్ర దేశముపేరు చెప్పకొనక దండకారణ్య దేశమే యని దండకారణ్యముపేరు మాత్రమే చెప్పచున్నారనియు గోదావరీతీరమునందలి నాసికపట్టణము పంచవటి యని చెప్పకొనబడుచున్నదనియు, గోదావరి ప్రవహించెడి సహ్యాద్రియొక్క యుత్తరభాగమున గోవర్ధనము పురాణములయందభి వర్ణింపఁబడినదనియు, భారద్వాజుడు తన భార్యను సంతోషపెట్టుటకై గోవర్ధనమున నొక యా రామమును నిర్మించెననియు, గోవర్ధనము పురాణములయందు పట్టణముగాను పర్వతముగాను గూడఁ జెప్పఁబడుట చేతను గోవర్ధనమును గ్రామమొకటి నాసికపట్టణ సమాపమున నుండుటచేతను నాసికపట్టణమే పంచవటియని పురాణములు సమర్థించుచున్నవిగా గ్రహింపవలసినదనియు డాక్టరు భాండార్ కర్ గారు తమ దక్షిణాపథ దేశ పూర్వచరిత్రమునందుఁ జర్చించియున్నారు. ¹ మహారాష్ట్రము దండకారణ్యములోనిది కాదని మేమిప్పుడు చెప్పఁబూను కొనలేదు గాని దండకారణ్య దేశమునుండి యాంధ్రదేశమును దొలగించుటకును, పంచవటి యన నాసికపట్టణమే యని

1 Dr. Bhandarkar's Early History of Deckhan. sec.1-2-3.

నిర్దేశించుటకును సాహసింపరాదని నిస్సంశయముగఁ జెప్పఁగలము. సంకల్పము చెప్పనప్పుడు, “దండకారణ్యదేశే” యని చెప్పకొనునది యొక్క మహారాష్ట్ర దేశస్థులు మాత్రమే గాదు; ఆంధ్ర దేశస్థులు, అందు ముఖ్యముగా కృష్ణా గోదావరీ మధ్యఖండమున నుండువారు సహితముఁ జెప్పకొనుచున్నారు. ఇట్టి యాచార ముండుటచేతను పై గ్రంథములలో నుదాహరింపఁబడిన దండకారణ్య వర్ణనలచేతను, ఆంధ్రదేశముకూడ దండకారణ్యములోనిదే యని విస్వప్రమగుచున్నది. ఇంతియ గాక పంచనటి కొందఱు చెప్పినట్లు మహారాష్ట్ర దేశమునందు గాక యిప్పటి యాంధ్రదేశముననే కలవని యాంధ్రుల యభిప్రాయమై యున్నది. శ్రీమద్రామాయణము నాసికపంచనటి యను వారివాదము నెంతమాత్రమును సమర్థించుచుండలేదు. రామాయణమునందును భవభూతికృతమగు నుత్తరరామచరిత్రమునందును పంచనటికడ గోదావరి వెడల్పుగానున్నట్లు చెప్పఁబడియున్నదని వారే యొప్పుకొనుచున్నారు. జన్మస్థానమునకు సమీపమునందున్న నాసికయం బట్లుకావని జగద్విదిత్మైన విషయముగాన పోల నుడువంబనిలేదు. ప్రస్తుతము గోదావరిమండలములోని భద్రాచలమునకు సమీపమున నున్న పర్ణశాలయి పంచనటియని యాంధ్రులు విశ్వసించుచున్నారు. వాల్మీకి రామాయణములోని పర్ణనన బట్టియు, ఆధునిక విద్వాంసుల యభిప్రాయమును బట్టియు, నూడఁగా వీరినమ్మికయ నుజమైనదని తోచుచున్నది. రామాయణములోని పంచనటియే నాసికపట్టణమగు నేని యాముఁడు చిత్రకూటమునుండి నాసికకువచ్చినప్పుడు మధ్యను వింధ్యపర్వతమును నర్పదానజయును దగులకమానవు. ఈనదియును పర్వతమునుగూడ రామునిమార్గమున నున్నట్లు వాల్మీకి రామాయణమునందు వ్రాసియుండలేదు. రామాయణమునందు వర్ణింపఁబడినదికలను బూచినపక్షమున పర్ణశాల హిందూదేశమునకుఁ నూర్పుప్రక్కను నుండవలసినట్లు హింపవలసియున్నది. శ్రీరామునిదండకారణ్య మార్గ మిక్రిందికితిగ నున్నది.

శ్రీరాముని దండకారణ్య మార్గము.

“నీతాలక్షణ సమేతముగా శ్రీరాముఁ డయోధ్యనుండి బయలుదేలి భరద్వాజాశ్రమమునకు వచ్చియుండెను. భరద్వాజాశ్రమము ప్రయాగలోను.

న్నది. ¹ అచ్చట నొకరాత్రుముగడసి వారు చిత్రకూటమునకు వెళ్లిరి. చిత్రకూటము ప్రయాగకుం బదిత్రోశములమీఁద నుండెను. ² ఇప్పుటికిక్క ననుసరించి ప్రయాగకుం జిత్రకూటము దెబ్బదిమైదు మైళ్లదూరమున నున్నది. ఇందువలన రామాయణములోని క్రోశమునకు నేనున్నర మైళ్లు సరిగానుండునని మనమూహింపవలసియున్నది. ఈ చిత్రకూటము సమీపమున మండొకిని యనునది యున్నట్లుగఁ జెప్పఁబడినది. ఇప్పుడును నా పేరుగలనదియే యాపర్వతముకడనున్నది. కనుకఁ బ్రస్తుతము ప్రయాగపట్టణమునుం బశ్చిమమున దెబ్బదియైదు మైళ్లదూరముననున్న చిత్రకూటమును పర్వతమే రామాయణములోని చిత్రకూటమని నిశ్చయించుటకు సంశయించుటలేదు. అచ్చటనుండి నానుచువును నా గ్నీయ దిక్కునకుఁబోయి “ అత్రిమహర్షి ” యొక్క యాశ్రమములోఁ బ్రవేశించిరి. ఆశ్రమమనఁగా కొన్ని మునిపల్లెల సమానముగాని యొకపల్లె తాలకాదు.

ఆకాలమున దొకానొకమహర్షి నాశ్రయించి యనేకశిష్యులు సమీప ప్రదేశములఁజూట్టును గుటిరముల నిర్మించుకొని నివసించుచుండెడివారు. అట్టి మునిపల్లెలన్నియు మహర్షి యొక్క యాశ్రమమని నెఱవఁబడుచుండెడివి. అత్రిమహర్షి యొక్క యాశ్రమము మిక్కిలి విశాలమైనదిగానుండెను. ఇయ్యట ప్రస్తుతపురీవాప్రాంతముయొక్క సమీపనీమనఱు వ్యాపించినని చెప్పవచ్చును. అత్రిమహర్షి మునిభార్య యనసూయ యనునామె. అనసూయను నీతనిను బరిగిననంబాదము మిక్కిలి జ్ఞానప్రదమైనదిగానున్నది. వీరిచ్చట నున్న కాలమున బుద్ధులు గొందఱునచ్చి తమకు రాక్షసులవలనఁ గలిగెడిబాధలను మాన్యుమని కోరఁగా రాముఁ డొకమహారణ్యమును బ్రవేశించెనని తెల్పఁబడినది. ³ ఈమారణ్యమే దండకారణ్యముగానున్నది. ఇది మిక్కిలి బిస్తీర్ణమైన యరణ్యము. అనంభ్యులు

1 వాల్మీకిరామాయణము, అయోధ్యాకాండము రగ సర్గము మొదలు గర వఱకు.

2 (అయోధ్యా గర—౭౫) 3 (అయో ౯౫)

౩ / ౬౦౫ అధ్యాయ ౧౬—౨౨)

వ్యక్తమయలును, అనేక విధములైనవివాదస్థలములు నిండవలసియుండెను. ఈవంశకారణమునకు సుత్తరమున గంగానదియొక్క దక్షిణపుతీరమును, వింధ్యపర్వతమును; పశ్చిమమున సుత్తరవింధ్యము, అత్యుత్తరమున దక్షిణకోనలము, మలయాద్రియు; దక్షిణమున కిస్కింధ్రాంజ్యమును ద్రవిడపాండ్యదేశములును; తూర్పున సుత్కలకళింగాంధ్రచోళదేశములు నుండెను. ఈవంశకారణములలో రోమునికే ద్రోవలముపుటను బురుషులు గొంపలువెంటనడచిరి. ¹ రోమునికే మార్గమున ననేక బురుషులవ్రతములు దగిలెను. కొంతమూలమున మరగినతరువాత వింధ్యనివనము గానివించెను. ఇది దండకాంతర్వృత్తము ఇది మధ్యపరగణాలలోని “బిలాస్ పూరు” జిల్లాలో నీశాన్యపునకునిమన్నది.

ఇచ్చటనుండి యుగ్గయోజనముమీఁదననగంజు బదునైదు మైళ్లమూలమున శరభంగాశ్రమముండెను. ² ఈ యాశ్రమము వింధ్యనివనమునకు దక్షిణమున నాజిల్లాలోనే యుత్తర భూగమున నీశాన్యపు మూలముండినట్లు గానవచ్చుచున్నది. రోముని దర్శనమైన తరువాత శరభంగాంజు దగ్గి ప్రవేశముఁ జేసెను. అచ్చట రోమునికే యాడమును లనేకులువచ్చి రోములవలదే జంపఁబడిన బురుషులముఠుల ప్రవృత్తులనుజూచిరి. వారలవలదానిని దక్షిణించెననని రోముఁ దభయపాస్తమునొసంగి యచ్చటనుండి సుతీక్ష్ణిశ్రమమునకుఁ బోయెను. ³ ఆ యాశ్రమమున కొకంజ్రమముండి తరువాత నక్కడనుండి బురుషులలో ప్రోవోగో సాశ్రమములఁ దెక్కించెనని గనుగొనుముఁ బోయెను. కొంతమూలము దిశపునప్పటికి నొక గొప్పనగోపరముఁ గానివించెను. దానికే పంపాస్పరసమునిపేరు. రోమునకు దానిచూపుచున్న ధర్మభృతుఁ డనుబుద్ధి యొనగోపరమును గూర్చిన యతిహాసములఁ గొన్నిఁటిని వానికేఁ జేప్పెను. మాండవర్ణి బుద్ధియుక్త, తపస్సుచే నీనగోపరమునిర్మింపఁబడెనట. ⁴ ఈపంపాస్పరస్మిగోపరము బిలాస్ పూరు జిల్లాలోనిదని గొన్ని హేతువులం గనబడినచి జనరత కన్వింహ్యం దోరగాయ నిశ్చయించి

1 (అరణ్య ౧౨ సర్గము) 2 (౨౨-3౨-౪౨ సర్గములు). 3 (౬౨ సర్గము), 4 (౧౧ సర్గ ౧-౨౦).

యున్నారు.¹ మఱియును కాళిదాసునిచే మేఘసందేశమునందు వర్ణింపఁబడిన యక్షుని నివాసస్థలమగు రాయగిరి.² యీ యాశ్రమ ప్రాంతముననే యుండెనని కొందఱు విద్వాంసుల యభిప్రాయమై యున్నది.

సుతీక్ష్ణాశ్రమమునకుదక్షిణమున నాలుగుయోజనములమీఁదననఁగా ౧౨ మైళ్లమీఁదనగస్త్యమహాముని భ్రాతయొక్క యాశ్రమముండెను. ఈయాశ్రమము రాయపూరు జిల్లాయొక్క దక్షిణభాగమును బస్త్యుసంస్థానము యొక్క యుత్తరభాగమును వ్యాపించి యుండెనని రామాయణములోని వర్ణనవలన మన మూహింపవలసియున్నది. ఈ యాశ్రమమునకు దక్షిణమున నొకయోజనము (30 మైళ్లు) మీఁదనగస్త్యాశ్రమముండెను. ఈ యాశ్రమము బస్త్యు సన్స్థానమునకు దక్షిణభాగమునందుండెను. ఆగస్త్యాశ్రమమునకు దక్షిణమున రెండామడల దూరమున ననఁగా నఱువది మైళ్లదూరమునఁ బంచవతీప్రదేశమున గోదావరియు నున్నవి. పంచవతీ కొంతవఱకు నరణ్యప్రదేశమగుటం జేసి గోదావరికి సమీపమునఁ బర్ణశాల నిర్మించుకొని నీతారామ లక్ష్మణులు కొన్ని దినములు నివసించియుండిరి. ప్రస్తుతపు గోదావరిమండలములోని భద్రాచలమునకు సమీపమున నున్న పర్ణశాలయను గ్రామములో శ్రీరాముని పర్ణశాలయుండెనని యాంధ్రుల యభిప్రాయమై యున్నది. రాముఁడు పంచవతీలో నుండఁగ శూర్పణఖవచ్చి యాతని మోహించుటయు, లక్ష్మణుఁడు దాని ముక్కుచెవులు గోయుటయు, ఖరాదిరాక్షసులను జంపుటయు మొదలుగాఁగల కథ యంతయు నడచినది ఈ ఖరాదులందఱును జనస్థానమందుండిరి.

కావున నీజనస్థానమనునది యెద్దియోమనము దెలిసికోవలసి యున్నది. మధ్యపరగణాలలోని రాయపూర్ (రాయపురము) జిల్లాయొక్కయు, బస్త్యు సంస్థానము యొక్కయుఁ బూర్వభాగమును, సంబల్ పూరు (సంబళ్ పురము

1 (Agcheological Reports vol XI) 2. (మేఘసందేశము గ వర్ణోకము).

జిల్లాలోని చాలభాగమును, చెన్నరాజధానిలోని జయపురసంస్థానాంతర్గతమై గోదావరికి సుత్తరముననున్న కొంతభాగమును, గోదావరికి దక్షిణమువహున్న నైజాము రాజ్యములోని చాలభాగమును ఈజనస్థానము లోనివిగా గానవచ్చుచున్నవి. రావణుని తమ్ముడగు ఖరుఁ డీజనస్థానమున కధిపతిగా నుండెను. వీని రాజధాని ఖరాలయము. రాయపూరు జిల్లాలోని “ఖరియా” లనునదియై ఖరాలయమని చెప్పబడుచున్నది. సంబలపూరనునదియై వాల్మీకిచే పర్ణింపఁబడిన శంబరపురమని చెప్పబడుచున్నది. పంచసతీ ప్రదేశముగూడ జనస్థానాంతర్గతమైనదిగా గానబడియెడు. పర్ణశాలనుండి రావణుఁడు నీతనైత్తికొనిపోయిన కర్ణ సర్వజన విదితమైనదే. గోదావరికి సుత్తరమునఁ బంచసతీ ప్రదేశమునందును జనస్థానమునందును నీతను వెదకివెదకి గోదావరియొడ్డునఁ గొంతసూరమరిగి పర్ణశాలకు దూర్వున భద్రాచలముకడ రామలక్ష్మణులు గోదావరినదినిదాటిరి. ఇటు దక్షిణముగా జనస్థానమునఁ గొంతసూరము ప్రయాణముచేసిన తరువాత బ్రహ్మాయువు గలిసికొనియెను. అచ్చటనుండి సశ్చిమదిశను నైఋతిదిశను గొంతసడిచి జనస్థానారణ్యమును దాటిన తరువాత సూర్యుఁడ దక్షిణదిశను బోయిరి. 3 జనస్థానా నంతరమున మూడు ప్రోశములమీఁదఁ గ్రొంబారణ్యము భగిలేను. ఇది నైజాము రాజ్యమునకు నైఋతిసూలనుండెను. ఈ యరణ్యమును విడుచుటకుఁ బూర్వము మూడుప్రోశములు శూన్యమిచ్చిననుం బోయిరి. ఇచ్చటనే వీరికిఁ గబంధుఁడడ్డుపడెను. వాఁడు చెప్పినందున సచ్చటనుండి బాహివురు పశ్చిమదిశను బంపకుం బోయిరి. పంచసతీనుండి సంహనపడఁజూ జాతీకి దశమాయణములో నిచ్చిన యాదిశలను బట్టి చూచినను నవి భద్రాచలమునకు సమీపమునందలి పర్ణశాలకు ననుకూలములు గా నున్నవే కాని నాసికపట్టణము పంచసతీయని గాని జనస్థానమని కాని యను కొనుటకు ననుకూలములు గానైవు. ఋశ్యమూకము, మాల్యవంతము, కిష్కింధము మొదలయిన ప్రదేశములన్నియు హంపీ విరూపాక్షము సమీపమునందలి పర్వతాదులని యందఱి యభిప్రాయము.

1 (౬-౨-౪-౫౬). 2 (౬-౧-౧-౨). 3. (౬-౪

యమై యున్నది. ¹ కాబట్టి యాంధ్రదేశము దండకారణ్యములానిదని వైఠే
 బేర్కొనఁబడిన శ్రీరాముని మార్గమువలననే తేటపడుచున్నది. ఇంక నాంధ్ర
 దేశమెట్లు నాగరికతఁగాంచి యెప్పటినుండి ప్రఖ్యాతికి వచ్చినదో వీనిం గూర్చి
 మనము విశేషముగాఁ జర్చించి దెలిసికోవలసి యున్నది.

1 హిందూదేశకథాసంగ్రహము, ప్రథమభాగము. పొరట. ౫౩-౫౪.

ఆంధ్ర నేత ప్రశంస.

ఇప్పుడు మన మేధూభాగము నాంధ్ర నేతమని పిలుచుచున్నారీమా యాభూభాగము పూర్వము దండకారణ్యముల¹నిదని చెప్పబడినదిగాని ప్రతిమన నాకాలమున నాంధ్ర దేశముగాని యాంధ్రులుగాని యిచ్చట లేరు. యూహించింపరాదు. ఆంధ్రులు ప్రాచీనులేగాని నవీనులు గారు. నేనములలో మిక్కిలి ప్రాచీనమైనదగు బుగ్గేదమునందలి యితరేయ బ్రాహ్మణమునందు నాంధ్రుల ప్రశంసగలదు. ఆంధ్రుల నాగరికతారణ్యక జాతులలోఁ జీర్పబడియుండిరిని యీక్రిందివాక్యమువలన బోధపడగలదు. “శ్రీ. తస్యవాచిశ్చమిత్రీవ్యైకశతం పుత్రా ఆసుః - పంచాశదేశజ్యాయాం సోమధుచందసః..పంచాశత్కిన్నీయాంస్తస్యజ్యేజ్యాయాం సోనతే కుశలం మేనిరే. తానను వ్యాజహా గాంతాస్వః ప్రజాభక్షిష్టేతి-తనీతేంద్రాః పుండ్రాః శబరాః, పులిందామాతిబా ఇన్యదంత్యః హవోభవంతి.”² విశ్వామిత్రబుషి తనపుత్రులలో నేబదుండ్రయుక్కి, సంతితిని ఆర్యాశ్రమములయొక్క సరివాద్గులలో నివసించునట్లుగా శబీం చెప్పినయు, వారలే ఆంధ్రులనియు, పుండ్రులనియు, శబరులనియు, పులిందులనియు, మాతిబాలనియు, పిలువబడుచున్నారనియు, విశ్వామిత్రుని సంతితివారలే దస్యులలో నధికభాగముగా నేర్పడిరని తెలుపబడినది. వీరెల్లమను దక్షిణమున నివసించుచుండిన వారని చెప్పబడుచున్నారు పులిందులును శబరులును వింధ్యపర్వత ప్రాంతభూములయందు నివసించియుండినవారని నానీన గ్రంథముల వలనఁ దెలియుచున్నది. వింధ్యపర్వతారణ్యములలో శబరులున్నారని బాణకవి తన కాదంబరియందు వ్రాసియున్నాఁడు.

1 ఐతరేయ బ్రాహ్మణము; సంచిక 2 అధ్యాయము 3; కంఠిక 12.

ఆంధ్రులు కృష్ణా గోదావరులనడుమనుండెడి యరణ్యప్రదేశమునఁ దూర్పుభాగమున ననఁగా నిప్పటి కృష్ణామండలమున నివసించుచుండెడి వారని చరిత్రకారుల నేకు లభిప్రాయపడియున్నారు. కృష్ణా గోదావరుల నడుమనుండెడు సరణ్యప్రదేశ మె యాకాలమునం దాంధ్ర దేశముగా నుండెను. రామాయణ మహాభారతములనాఁటికి దక్షిణాపథమున నాంధ్ర దేశము లేదనియు, ఇప్పటి యాంధ్ర దేశము బహునవీన మైనదనియు, ఆంధ్రులు మగధ దేశ నమీషమున గంగాతీర్థము నందుండి నాగరికులై క్రమక్రమముగా దక్షిణమునకు వచ్చి యీ దేశమును జయించి యాక్రమించుకొనిరనియు, అప్పటినుండియు నీ దేశము న కాంధ్ర దేశమని పేరు వచ్చినదనియు కొందఱు పాశ్చాత్యులు మాత్రమె గాక మనవారు గూడ కొందఱు తలంచుచుండిరి. మఱియును రామాయణమునం దీ ప్రదేశము దండకారణ్యముగాఁ జెప్పఁబడుటచేతను శ్రీరాముని మార్గమునం దీ దేశముఁ బేర్కొనఁబడ కుండుటచేతను, రామాయణములోని కిష్కింధాకాండములో నాంధ్రాది దేశముల ప్రశంస దేశములఁ దెల్పుచోట గల్గియున్నను నది ప్రక్షిప్తముగా గ్రహింపవలసి యున్నదనియు, ఇంక మహాభారతమును బట్టి చూచినను నీ ప్రదేశ మరణ్యమయమనియె తోచుచున్నదనియు, అర్జునుఁడు తీర్థయాత్రకు బయలుదేలి మహేంద్రపర్వతము ¹ వఱకును తీర్థములను దేశములను, అయితనములను జూచుచు వచ్చి దాని దాఁటిన తరువాత మణిపూరము ² వఱకును సముద్రతీరమునఁ బడిపోయి మరల మణిపూరము మొగలు పట్టణములను, మేడలను, మిద్దెలను తీర్థములను జూచినట్లు చెప్పఁబడినది గాని యాంధ్ర దేశము చెప్పఁబడలేదనియు, ఇందును దేశములఁ దెల్పుచోట నాంధ్రాది దేశముల ప్రశంసకలదుగాని యదియును ప్రక్షిప్తమని పై విషయమువలననే బోధపడగలదనియు, కావున మహేంద్రపర్వతమునకును బాండ్యదేశమునకును నడుమ దేశములేదని కొందఱు తలంచుచున్నారు ³ గాని

1 ఇది గంజాముజిల్లాలో ను త్తరభాగమున నున్నది.
 2 ఇది పాండ్యదేశమునకు ముఖ్యపట్టణము.
 3 నన్నయభట్టారక చరిత్రము. పాఠటలు 3౬—౪౨.

యది విశ్వసనీయముగాదు. మైనుదాహరింపఁబడిన యైదు లేయ బ్రాహ్మణ వచన మునుబట్టి యాంధ్రులను ననాగరికారణ్యకజాతివా గొక గుకలరని నేటిపడినది. ఆ యనాగరికాంధ్రులు నివసించు దేశమే యాంధ్రదేశ మునబడుచున్నది. నాగరికులు వసియింప శక్త్యముకాని యంధ్రకార బంధురమైన మహారణ్య ప్రదేశమునందు నివసించెడువారగుటచేతనే యాంధ్రులు వీరిదేశము నాంధ్రదేశమనియు వీరిని నాంధ్రులనియు వాడుచువచ్చిరి. అనాగరికులయిన యాంధ్రులు నివసించు దేశమునమిద్దెలు, మేడలు నెట్లు గాననగును? అనాగరిక దేశమునందుఁ బుణ్యతీర్థము లెట్లుగాననగును? ఆర్జునుఁడు ప్రశంసించుక పోయినంతమాత్రముచేత నప్పటికియనాగరికాంధ్రదేశము లేదనుకోవచ్చునా? మహాభారతము నభాషర్వమునందును, రామాయణము కిష్కింధాకాండములోను నాంధ్రులు దక్షిణాపథముననున్నవారని తెల్పఁబడియుండలేదా? కాఁబట్టి రామాయణ మహాభారతములనాటికి దక్షిణాపథమున నాంధ్రులు లేరని ఆంధ్రదేశములేదని చెప్పవలసినాను. ఆంధ్రులున్నారని యొప్పుకొనుచు నాంధ్రదేశములేదనుట మహాసాహసము. ఆంధ్రదేశము లేదనరాదుగాని అప్పటి కప్రసిద్ధమై అనార్యమై ఆరణ్యప్రదేశమున నున్నదని యొప్పుకొనక తప్పదు.

ఈభాగమునం దాంధ్రదేశము లేకుండుటచేతనే కాలిదాసు తన రఘువంశమునందు కళింగదేశమును పాండ్యదేశమును వర్ణించి నడుచుచున్న యాంధ్రదేశమును వర్ణింపకుండెనని చెప్పదును కాని కొంచె మించుమించుగఁ గాలిదాసుని కాలమునందే యుండిన వరాహమిహిరాచార్యులు తన బృహత్సంహిత కూర్మవిభాగమునందు నాంధ్రదేశమును ప్రశంసించియే యున్నాఁడు. ² అశోకుని

1 “శ్లో. పాండ్రాంశ్చద్రవిదాంశ్చైచ్చవ సహితాం శ్చాప్రకేరత్తైః । ఆంధ్రాం స్తాలవనాంశ్చైచ్చవ కలింగా నుష్ట్రైకర్ణికాన్ ” మహాభారతము, సభాపర్వము.

2 ఆగ్నేయాందిశి వర్ణితః. తథా, ఆగ్నేయాందిశి - కౌశలకళింగా వంగోపపంగ జతరాంకాః కాణిక విదర్భవత్సాంధ్ర చేదికాశోర్వితండాశ్చ. అని బృహత్సంహితాకూర్మవిభాగము. వాచస్పత్యము.

శాసనములలో నెచ్చటను ఆంధ్రరాష్ట్రముల ప్రస్తావము లేకమును లేదనియు “బహుశః” అప్పటికా హిందూభూభాగము బొత్తుగా నాగరికతలేక కొండ కొయలకు నివాసస్థానమై యుండనోపు నని డాక్టరు బర్నెలుగారు తమ ప్రాచీనలిపి శాస్త్రములో వ్రాసియున్నారు. ¹ ఈ బర్నెలుగారి తేఖనమును జూచి భ్రమపడియె కాబోలు “అశోకుని శాసనములలోఁ బలుతావుల పాండ్యుల శాదుల ప్రశంసకలను; అప్పటి కాంధ్రదేశమే యున్నయెడల దీని ప్రశంస లేకయుండదు; అశోకుని కాలము క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము సం॥ ౨౬౦ అయియున్నది; అప్పటికీ భూభాగము ఐటి యరణ్యప్రదేశమే గాని జననివాస యోగ్యంబగు దేశముగాదు; ఈసంగతినే మనగ్రంథములును దెలుపుచున్నవి.” అని యొకరు వ్రాసియున్నారు. ²

అశోకుని కాలము నాటికి నాంధ్రులు నాగరికులై పల్లెలు పట్టణములు దుర్గములు నిర్మించుకొని రాజ్యములు స్థాపించి ప్రభుత్వములు నేయుచుండి రనుటకు నశోకుని శాసనములే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. అశోకునిశాసనములలో నాంధ్రుల ప్రశంస లేదనుకొనుట పొరబాటు. తనరాష్ట్రములోని వారల వలెనే యవనులును, కాంభోజులును, నాభకులును, భోజులును, వైతాణికులును, ఆంధ్రులును, పులిందులును, తనచేఁ బ్రకటింపఁబడిన బుద్ధ ధర్మమును నవలంబించిరిని గిరివ శిలాశాసనమున నశోకుఁడు వ్రాయించెను. ఇంతియ గాక యశోకుని పితామహుఁడును మార్యవంశ స్థాపకుఁడునుగు. చంద్రగుప్తుని యాస్థానమునం దున్న మేగాస్తనీసను రాయబారి యాంధ్రరాజ్యము మహోన్నతదశయం దున్నట్లును ఆంధ్రరాజ్యమునందపష్పడు ముప్పదిదుర్గములును, లక్షకాల్పమును రెండువేల యాశ్వికులును వేయియేనుగుల బలమునుండెనని వ్రాసియున్నాఁడు. ఈవిషయ

1. There is not the least mention of any Telugu kingdoms in the Asoka Inscriptions. Probably that part of India was not then civilized at all, but inhabited by wild tribes. Dr. Burnell's South Indian Paeleography.

2. నన్నయభట్టారక చరిత్రము పొరట ౩౫.

మునే స్త్రీని మొదలగు విదేశీయులయిన చరిత్రకారులు నిక్కాణించి యున్నారు. కాబట్టి యనోకునికాలమునాటికి నాంధ్రులు నాగరికులయ్యుండే రనుటకు సందియములేదు.

ఆంధ్రరాజులు మగధరాజ్యమును బాలించుచుండిన కాల్యనంశకాలను జయించి తద్రాజ్యము నాక్రమించుకొని నాలుగువందల యేండ్లకంటె ఎక్కువ త్వరములు నిరంకుశముగాఁ బరిపాలనము చేసినది పురాణములయందుఁ జేర్చిన నంబడి యుండుటచేతఁ బాశ్చాత్యపండితులు నొకవంశాంధ్రులను గంగాతీర వాసులనుగాఁ బరిగణించి వాదోపవాదములను జరిపి గంగాసామగ్రిని పెంపుచేసి క్రొత్తచిక్కులను గల్పించిరి. “ఆంధ్రులు, ఆంధ్రబాహియులు, ఆంధ్రభృగ్యులు” అనివరుసగా వేళ్పేలు వంశనామములతో గంగాతీరమున కనిమిదిశతాబ్దములు నిరాశంకముగా రాజ్యపాలనము చేసి క్రమక్రమముగాఁ గంగాతీరమునంతయు నాక్రమించుకొని తుదకు కృష్ణాగోదావరీలు వకుమ ధాన్యకటకేశమును స్థాపించి పాలించిరనియు, వాయవ్యమునవిధముగాని కాలముగాని పరిగాఁ బలియరాదని విల్ఫర్డుగా రాంధ్రులనుగూర్చిన వ్యాసములో వ్రాసెయున్నది. 1. ఓక్షిణహిందూస్థాన నాణ్యములచరిత్రమును వ్రాసిననర్ వాల్లసు ఎల్లి గూటి వార గారుకూడ క్రీస్తుశకముననుఁ బూర్వము మూడవ శతాబ్దమునఁ గడపటసాళిని చ్చిన ద్రావిడులు మగధరాజ్యమునకుఁ దూర్పున గంగాపటి ప్రాంతభుంజుల యందుఁ గొంతకాలము నివసించి పెక్కుతెగలుగ నేర్పడిరనియు, వాటిలో

1. And likewise here, in the king's dominions, among the yonas and kambhojas, in (?) Nabhika of the Nabhtis, among the Bhojas and Pitinikas, among the Andhras and Pulindas, everywhere men follow the law of Piety as proclaimed by his Majesty” (Rock Edict XIII)

2. Pliny, Hist, Nat, book Vi, 21, 22, 23, from information probably supplied by Magesthenes.

1. Asiatic Researches Vol IX page 101.

ముఖ్యులయిన యాంధ్రులును కాళింగులును ప్రభుత్వములు చేసి శకనులతోఁ బోరు పడలేక తూర్పుతీరమునకు వచ్చిరనియు, వారిలోఁ గాళింగులు గోదావరికి స్త్రీ రమునను, ఆంధ్రులు కృష్ణా గోదావరులనడుమను సిరవాసము లేర్పఱచుకొనిరని యుఁ దరువాతఁ గృష్ణాతీరమునందలి ధాన్యకటకమును రాజధానిగఁ జేసికొని యాంధ్రులు పశ్చిమ సముద్రమువఱకు నాక్రమించి జగద్విఖ్యాత పరిపాలనము చేసిరని వ్రాసియుండిరి. ¹ వీరు తమవాదమునకు బలముగా నుండుటకై స్త్రీనీ వ్రాసినదానిని ప్రమాణము గాఁ జూపుచున్నారు అయినను గంగానదికి దూరముగా నాంధ్రులుండిరని స్త్రీనీవాయుచున్నాఁడు. సముద్రమునకు మగధరాజ్యమునకు నడుమ నాంధ్రరాజ్యముండుట యసంభవము. ఆకాలమునందలి భరతఖండము నందలి రాజ్యములలోఁచంద్రగుప్తుని మగధరాజ్యము మేటియని చెప్పఁదగియు న్నది. ఆఱులక్షల కాల్యలముతోను ముప్పదివేల యాశ్వికబలముతోను నొప్పి యుండిన యీరాజ్యము ప్రక్కను లక్షకాల్యలమును, రెండువే లాశ్వికబలము ను మాత్రము గలిగియుండిన యాంధ్రరాజ్య ముండుట పొసఁగనేరదు. ఈ య భిప్రాయమునే జనరల్ కన్నింహ్యం దొరగారు కూడఁ దెలిపియున్నారు. ² ఇంతియగాక యశోకుని ౧౨ వ శిలాశాసమునందు “ఆంధ్రపులింశేషు” అని యాంధ్రులు దక్షిణముననున్న పులిందులతోఁ జేర్పఁబడియున్నారు. ఆంధ్రులు గంగాతీరమునం దుండిరని యూహించుటకాధారము మగధరాజ్యము నాంధ్రరాజులు పాలించిరని పురాణములయందుఁ జేర్కొనఁబడుట తప్పవేటొండు ప్రమాణముగానరాదు. మఱియును క్రీస్తుశకము మొదటి శతాబ్దమున కనిమ్మఁ డను శకరాజు మగధరాజ్యమును జయించి నట్లును వాని సంతతి వారు కొంత కాలము దానిని పరిపాలించినట్లును నిటీవల నూతనముగాఁ గనుఁగొనఁబడిన మధురలోని యొకశాసనమునుబట్టి దెలియవచ్చుచున్నది. నాణెములనుబట్టియు, శిలాశాసనములనుబట్టియుఁ జిరకాలమునుండి యాంధ్రులు దక్షిణదేశమున

1. Sir Walter Elliot's Coins of Southern India
2. Coins of Ancient India by Major. General Sir. A Cunningham ; page 108.

నున్నవారని నిశ్చయముగా నుడువక మృత్యుస్థానమునకు వచ్చినవారిని నులువలె వారు నెలకొల్పిన బౌద్ధసంఘములను, ఘోషములు, దక్షిణములు, కర్మములు, కర్మములనేటికిని గన్నట్టుచు నాంధ్రులయొనిగిల నేనొట్లె దక్షిణములను, కర్మములు, కర్మములను నాటనుండి యాంధ్రుల దక్షిణములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను ప్రదేశములో నునుంచుచు ననాగరికులు గావలసి కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను గడచినకొలది నాగరికులయొన ప్రాంతములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, సహవాసము గలిగి వారలసంపర్కములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను పల్లెలు పట్టణములు నిర్మించుకొని తోలుక" లు, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను నేయుదుఁ దనువాతి కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను విడచి నిరంకుశాధికారులయొన కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను విడిచిపెట్ట వారలు విజృంభించి కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను కర్మాశక్తి శలాది దేశములను నుత్థరమున కట్టి నమోది ధర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను నానాదిశల వ్యాపింపజేసి విభజ్యులయొత్థరములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను తీరమునందలి శ్రీకాకుళమును దరువాతి ధర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను రాజులు ధన్యకటకమునఁ బరిపాలనము నేయుదుండఁ దును, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను గోదానదీ తీరమునందుండఁపఁ ప్రతిష్ఠాపఁ దును, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను త్వము నేయుచుండిరి. ఆంధ్రభృత్యులంతయులో నొక శాసనము ప్రతిష్ఠించి నమోపమునఁ జంద్రగుప్తుపట్టణము ని"జధానిగాఁ జేసికొని పరిపాలనము చేసెట్లు గన్నట్టుచున్నది.

ఆంధ్రులు గంగాతీరవాసులని ప్రబల ప్రమాణములు గావచ్చుచుండఁగాను పాప దక్షిణాపథవాసులనియును, వారి దేశము దక్షిణాపథదేశ మనయును, కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను నదీ గర్భదేశమనియును మనము నెఱ్ఱకొంటిము. కర్మములను, కర్మములను, కర్మములను

1. కృష్ణామండలములోని పల్లపల్లి జమిందారీలో నున్నది. 2. నుడువలె మండలములోని సత్తెనపల్లి తాలూకాలో నునుండునది ధరణిలోనుండుచే గ్రామ్య కటకముగా నున్నది. 3. గోదానదినది మీఠననుండు పైనిని యొక్క గ్రామము.

ముఖ్యులయిన యాంధ్రులును కాళింగులును ప్రభుత్వములు చేసి శకనులతోఁ బోరు పడలేక తూర్పుతీరమునకు వచ్చిరనియు, వారిలోఁ గాళింగులు గోదావరికి నుత్తరమునను, ఆంధ్రులు కృష్ణా గోదావరులనడుమను స్థిరవాసము లేర్పఱచుకొనిరని యుండదువారతఁ గృష్ణాతీరమునందలి ధాన్యకటకమును రాజధానిగఁ జేసికొని యాంధ్రులు పశ్చిమ సముద్రమువఱకు నాక్రమించి జగద్విఖ్యాత సరిపాలనము చేసిరని వ్రాసియుండిరి. ¹ వీరు తమవారమునకు బలముగా నుండుటకై స్త్రీనీ వ్రాసినదానిని ప్రమాణముగాఁ జూపుచున్నారు అయినను గంగానదికి దూరముగా నాంధ్రులుండిరని స్త్రీనీవ్రాయుచున్నాఁడు. సముద్రమునకు మగధరాజ్యమునకు నడుమ నాంధ్రరాజ్యముండుట యసంభవము. ఆకాలమునందలి భరతఖండమునందలి రాజ్యములలోఁచంద్రగుప్తుని మగధరాజ్యము మేటియని చెప్పవలయున్నది. ఆఱులక్షల కాల్యలముతోను సుస్పదివేల యాశ్వికబలముతోను నొప్పియుండిన యీరాజ్యము ప్రక్కను లక్షకాల్యలమును, రెండువే లాశ్వికబలమును మాత్రము గలిగియుండిన యాంధ్రరాజ్యముండుట పొసఁగలేదు. ఈ యభిప్రాయమునే జనరలోకస్నింహ్యం దొరగారు కూడఁ దెలిపియున్నారు. ² ఇంతియగాక యశోకుని ౧౩ వ శిలాశాసమునందు “ఆంధ్రపులింశేషు” అని యాంధ్రులు దక్షిణముననున్న పులిందులతోఁ జేర్పఁబడియున్నారు. ఆంధ్రులు గంగాతీరమునం దుండిరని యూహించుటకాధారము మగధరాజ్యము నాంధ్రరాజులు పాలించిరని పురాణములయందుఁ జేర్కొనఁబడుట తప్పవేఱొండు ప్రమాణముగానరాదు. మతీయును క్రీస్తుశకము మొదటి శతాబ్దమున కనిమ్మఁడను శకరాజు మగధరాజ్యమును జయించి నట్లును వాని సంతతి వారు కొంత కాలము దానిని పరిపాలించినట్లును నిటీవల నూతనముగాఁ గనుఁగొనఁబడిన మధురలోని యొక శాసనమునుబట్టి దెలియవచ్చుచున్నది. నాణెములనుబట్టియు, శిలాశాసనములనుబట్టియుఁ జిరకాలమునుండి యాంధ్రులు దక్షిణదేశమున

1. Sir Walter Elliot's Coins of Southern India

2. Coins of Ancient India by Major. General Sir. A Cunningham ; page 108.

నున్నవారని నిశ్చయముగా నుడువవచ్చును. కృష్ణాగోదావరి నదీప్రాంతములందు వారు నెలకొల్పిన బౌద్ధసంఘాంతుములును, స్థూపములును శిథిలములయ్యును నేటికిని గన్పట్టుచు నాంధ్రులయునికిని వేనోళ్లఁ జూటుచున్నవి. అతిగోచరబ్రాహ్మణకాలము నాటనుండి యాంధ్రులు దక్షిణాపథ దేశమునందలి ప్రాగ్విశమున్న యరణ్య ప్రదేశములో నివసించుచు ననాగరికులుగానుండి క్రమక్రమముగాఁ గాలము గడచినకొలది నాగరికులయిన ద్రావిడులయొక్కయు, నాయ్యులయొక్కయు, సహవాసము గలిగి వారలనువర్కంబునఁ దామును నాగరికులై పల్లెలు పట్టణములు నిర్మించుకొని తోలునొల్లఁ బ్రజాస్థాపక సంఘముల మూలమున దొరతనము నేయుచుఁ దరువాతి సరంకుశులై రిశ్యములు స్థాపించి తొల్లింజీరీతులను విడచి నిరంకుశాధికారులయిన నాయకులనుఁ దలయొగ్గి దొరతనము విడిచిపెట్ట వారలు విజృంభించి సశ్చిమమున మహా రాష్ట్ర ఖూర్జరమాళ్వ కరూశకోశలాదిదేశములను సుత్తరమున కళింగమగధయులనుజయించి యాంధ్ర రాజ్యమును నానాదిశల వ్యాపింపజేసి విఖ్యాతయతులైరి. వీరికిఁ దోలుత గృష్ణా తీరమునందలి శ్రీకాకుళమును¹ దరువాత ధాన్యకటకము² నరాజధానులుగనుండెను. రాజులు ధాన్యకటకమునఁ బరిపాలనము నేయుచుండ యునరాజులు మహారాష్ట్రమునందు గోదావరి తీరమునందుండిన ప్రతిష్ఠాన పురమునందుండి ప్రభుత్వము నేయుచుండిరి. ఆంధ్రభృత్యవంశములో నొక తెగవారు శ్రీకైలసునకు నమీపమునఁ జంద్రగుప్తపట్టణము రాజధానిగఁ జేసికొని పరిపాలనము చేసినట్టు గన్పట్టుచున్నది.

ఆంధ్రులు గంగాతీరవాసులని ప్రబలప్రమాణములు గాన్పించువఱకు వారు దక్షిణాపథవాసులనియును, వారిదేశము దక్షిణాపథదేశ మనియును, అదియొక కృష్ణాగోదావరి నదీ గర్భదేశమనియును మనము విశ్వసితము. ఈయాంధ్రదేశ

1. కృష్ణామండలములోని చల్లపల్లి జమీందారీలో నున్నది. 2 గుంటూరు మండలములోని సత్తెనపల్లి తాలూకాలోని అమరావతి ధరణికోట యనునవే ధాన్య కటకముగా నున్నది. 3 గోదావరినది మీఠనుండు వైతని యనుగ్రామము.

మె తరువాత కళింగ త్రికళింగ¹ త్రిలింగ వేగీ నామములచే వ్యవహరింపబడుచు వచ్చినను ఆంధ్ర త్రిలింగ నామములు మాత్రము నెలిచినవి.

కళింగ దేశము.

గంజాము మండలములోని మహేంద్రగిరి మొదలుకొని గోదావరినెత్తును గల దేశమునకు కళింగమను పేరుగలదు. చంద్రసంశపు రాజుగు కళింగుడనువాఁ డీ దేశమును బాలించుటచేత నప్పటినుండి యీ దేశము కళింగ దేశమని వ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. ఇది పూర్వము మిక్కిలి స్రభ్యాతి గాంచినట్టి దేశము. బుద్ధుని కాలమునందు దీనికి దంతిపురము రాజధాని గుండెను. అంగుల్యనదిమీఁదనుండు సింహపురము పూర్వ మొకప్పుడు రాజధాని గ నుండెనని బౌద్ధులచరిత్ర గ్రంథమగు మహావంశమునందుఁ జెప్పఁబడినది శ్రీకాకుత్స్ మొకప్పుడును, కళింగపట్టణ మొకప్పుడును, పూర్వము రాజధానులుగ నుండుచువచ్చెను. క్రీస్తుశకము, మూడు నాలుగవశతాబ్దములయందు సింహపురము రాజధాని గ నుండెను. దీనినే యిప్పుడు పితాపురమనుచున్నది. ఇది చాళుక్యుల కాలమునందుఁ బీఠికాపుర మనుపేరం బరఁగినది. తరువాత కురంగేశ్వర పురమని యెడి కోరంగి యేడవశతాబ్దమునందుఁ కళింగ దేశములోఁ బ్రభ్యాతి కట్టిన పట్టణము గా నుండెను.

ఒకప్పు డీ కళింగము త్తరమున గంగాతీరము నుండిను మహాకాళిపుడు దక్షిణమున కాంచీపురమువఱకును వ్యాపించినది. వేగీ దేశమును పాలించిన పల్లవులును చాళుక్యులు నీ కళింగ దేశమును జయించి తమ రాజ్యములోఁ గలుపుకొనుటచేత నాంధ్ర కళింగములు రెండును మిశ్రములగుచువచ్చి యొక దేశమైగవి. అయినను మహేంద్రగిరి మొదలుకొని రాజమహేంద్రవరము వఱకును గలదేశము పదునాఱవశతాబ్దాంతము దనుకఁ గృష్ణాతీరప్రాంత ప్రదేశములవారిచే కళింగ దేశమనియొ వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చినది. పదునాఱవ శతాబ్దములోని

1. తృతీయ కళింగమని యర్థముకాని యెరోపీయ పండితులు తలంచినట్లు మాడు కళింగములు కాదు.

వాడే మూరురాయరగండఁ డని ప్రఖ్యాత బిరుదముగాంచిన మహావిక్రమశాలి యగు కృష్ణదేవరాయలు తన యాముక్తమాల్యదయందు కళింగ దేశవిజిగీషా మనీషందండై త్తిపోయి” అని వ్రాసికొనియున్నాఁడు. ఆశతాబ్దములోని వాడే యైన తెనాలి రామకృష్ణకవి తనపాండురంగమాహాత్మ్యమున “అతండు కళింగ దేశాభరణంబగు సీతికాపురం బధిష్ఠించి” అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఏదియొట్లున్నను నాంధ్రదేశములోని సముద్రతీరప్రదేశము కొంతభాగము కళింగ దేశము గా వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చెననుట నిర్వివాదాంశమనుటకు సందియము లేదు.

త్రికళింగ దేశము.

ఇకను త్రికళింగ దేశమని వ్యవహరింపఁబడినదా లేదా యని దెలిసికొనవలసి యున్నది. అందుకు నిదర్శనములు గాన రావని కొందఱిచేఁ దలపఁబడుచున్నది. ¹

మహాభారతమున మూడుతావులను కళింగ దేశము వర్ణింపఁ బడినది. మార్కండేయ పురాణములో నుత్తర దేశమునందును, మధ్య దేశమునందును, దక్షిణ దేశమునందును మూడుతావులను కళింగ దేశమున్నట్లు వర్ణింపఁబడినది. ²

1. ఆంధ్రాక్షరతత్త్వము, పొరట ౪3

(2) “శ్లో. మత్స్యేశ్వకూటాః నల్యాశ్చ నన్తలాః కాశి కోసలాః
అధంప్వశ్చ కళింగాశ్చ మశ కాశ్యవృక్షేస్సహ
మద్యదేశ్యా జనపదాః ప్రాయశోమీస్రకీర్తితాః”

* * * * *

“శ్లో. గాఢారాయనాశ్చైచ్చ సింధుసావీరమద్రకాః
శతద్రుజాః కలింగాశ్చ పరదానోరభూషికాః

* * * * *

చలికాహుహుకాశ్చైచ్చ ఊర్ణాదార్ణాస్సధైవవి
ఏతేదేశాహ్యుదీచ్యాశ్చ ప్రాచ్యాన్ నేశాన్ నిబోధమే.”

* * * * *

అథాపరేజనపదా దక్షిణాపథవాసినః
మహారాష్ట్రామాహిష కాః కళింగాశ్చైవనర్మకః

మనగ్రంథములయందు మాత్ర మెకాక క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము రెండవ శతాబ్దమున కళింగ దేశమును జయించి యొరిస్సాలోని (ఉత్కలము) యుదయగిరి (ఖండగిరి) యందు ఖారవేలుఁడు వ్రాయించిన శాసనమునందును మూడు తావులకళింగము షేర్కొనఁబడినది. ఇదియునుంగాక విదేశీయులైన “ప్లీనీ, టాలెమీ” అను చరిత్రకారులిరువురును ఉత్తరకళింగమును, మధ్యకళింగమును, మూడవకళింగమును (త్రికళింగమును) షేర్కొనియుండుటచేత మేగాస్తనీసు కాలమున సహితము నీ మూడుకళింగములున్నట్లు గనపట్టుచున్నది. ¹ అయిన నశోకుని శాసనములయం దొక్క కళింగమే షేర్కొనఁబడినది.

గంగానది మొవలుకొని కటకపురి వఱకును గలదేశము ఉత్తరకళింగ మనం బడుచున్నది. ఉత్తర కళింగమే యుత్కలమునఁబడుచున్నది. కటకపురి మొదలుకొని మహేంద్రగిరి పర్యంతముగలదేశము మధ్య కళింగము. ఇదియే కన్యోధ దేశ మనఁబడుచున్నది. మహేంద్రగిరి మొవలుకొని గోదావరివఱకును గలదేశము కళింగము లేక త్రికళింగ మనఁబడుచున్నది. ఆంధ్రరాజ్యము ప్రభయ డంగిపోయిన తరువాత నీత్రికళింగ దేశము మేగిరాజులచే జయింపఁబడి వేంగికి కూడ వ్యాపించియుండును. ఈదేశమునకుఁ ద్రికళింగ సంజ్ఞ యున్నటుల గ్రంథ నిదర్శనములు గానరావని కొందఱు తలంచుచున్నారు. ² ఈదేశము త్రికళింగమని వ్యవహరింపఁ బడుచు వచ్చినదనుటకు గ్రంథస్థములగు నిదర్శనములు లేకపోలేదు. క్రీస్తుశకము ౯౫౦ దవ సంవత్సరములోని యుద్ధముల్లని శాసనములం దొకదానిలో “వేంగీభువః పతిరభూ త్త్రికళింగకాష్టేః” అని త్రికళింగము వాడఁబడియున్నది. ఇంతియుగాక క్రీస్తుశకము పండ్రెండవ శతాబ్దమున చేది దేశపురాజును కాళచూరి వింశజుఁడునగు శ్రీమ ద్విజయసింహదేవుని వంశము లోని వాడగు శ్రీకర్ణ దేవుఁడు త్రికళింగ దేశమును జయించి త్రికళింగాధిపుఁడ

(1) A. Cunningham's Ancient Geography of India 519

2. ఆంధ్రాక్షర తత్త్వము ౪౫ పొరటలు ౪౫, ౪౬.

నని లిరుదువహించినట్లుగఁ గాక కాపురమున యొక తామ్రశాసనముననున్నది.¹

పై నుదాహరించిన ప్రమాణములను బట్టి త్రికలింగమను పేరు కొంతకాలము వ్యవహారము నందుండెనదని స్పష్టముగఁ జెప్పవచ్చును.

త్రిలింగ దేశము.

త్రిలింగసంజ్ఞ దేశమున కప్పటినుండి యేగీతిఁ గలిగింపని పరిశీలించఁ బూనితిమా మనము నిచ్చ నర్హముకాని పురాణ గాథల నే శరణ్యములు గాఁ జేసి కోపలయును గాని విశ్వాససాత్రిములయిన చరిత్రాంతములేవియు మనకుఁ గాన రావు. నిన్న మొన్న జరిగినవిషయములను బహుయుగములకుఁ బూర్వమునఁ బెట్టెడు పురాణము లీ చరిత్రమున జనుఁ జరిసెకొనుట కట్లు తోడ్పడఁగలవు! అయినను సాధ్యమగునంతఁబడితి నిజముఁ దెలిసెకొనుటకుఁ బ్రయత్నించి మాతము. ఆంధ్రదేశమును పాలించెడి వేంగిరాజుల (పల్లవులును బాగుస్యులును) త్రికలింగరాజునుగూడ జయించి పాలించుచుండెననా రగుటఁజేతినీ దేశముకూడ వ్యవహారమునఁ ద్రికలింగమని వాడఁబడుదు నుద్భవముటను సందియము పడవలసిన పనిలేదు. ఈత్రికలింగము జనసామాన్యముచే నుద్ఘరింపఁ బడినప్పడు కొంత కాలము జరుగునప్పటికి 'క' లోపించి త్రిలింగ పనమే వ్యవహారములోనికి వచ్చియుండును. విదేశములును త్రిలింగమనునో వ్యవహారించి యుండును. త్రిలింగపదము వ్యవహారములోనికి వచ్చి యభ్యుదయపడి దేశమున నాటుకొన్న తిరువత త్రికలింగపదము జనులనుడులనుండి తొలగిపోయి శాసనములయందు మాత్రమే నిలిచియుండును. తగువారినీ దేశమును బాలించినవారిలో క్షేత్రముత స్థులయిన కడపటి పల్లవుల కాలముననో, కాకతీయులకాలముననో, మొదటి చాళుక్యుల కాలముననో త్రిలింగ దేశ నామము మిక్కిలి ప్రాచీనమైనదై నట్లుగఁ జేయుటకుఁ బ్రయత్నములు చేయఁబడియుండును. అయినను క్రీస్తుశకము రెండవతాబ్దమునందుండిన టాటమీయనునాతఁడు త్రిలింగమని పేర్కొని

1. See P. 11, C. F. Cunningham's Arch-Repts IX; J.A.S.B. VIII. 485; As, Res IX 108 Sir, Walter Elliot's Coins in Southern India.

యున్నాడు. త్రికలింగమనుటకు త్రిలింగమని యుండవచ్చును. దీనినంతయును బట్టిచూడఁగా కలింగమునుబట్టియే యాంధ్రదేశమునకు త్రిలింగమను పేరు వచ్చినదనియే తలంచుట సముచితమని దోచుచున్నది. అయినను కలింగమునుండి త్రిలింగముపుట్టినదని మనపండితు లాప్పుకొనక త్రిలింగశబ్దములనుండి పుట్టినదనియు నీదేశమున మూడుప్రసిద్ధలింగములు గలవనియు నందుమూలమున నీదేశమునకుఁ ద్రిలింగసంజ్ఞ కలిగినదనియుఁ జెప్పుదురు. సుచంద్రునికొడు కాంధ్రవిష్ణువసువాఁడు శ్రీశైలము¹ భీమేశ్వరము² కాళేశ్వరము³ ను మహేంద్రపర్వతముతో గూడ, గలియునట్లుగా ప్రాకారములునిర్మించి యీమాటినిద్వారములను గాఁ జేసెననియు, ఈద్వారములయం దీశ్వరుఁడు శూలపాణియై ప్రమధగణములతోఁ గొలువఁబడుచు లింగరూపములనుదాల్చి యిందుండెననియు, ఆంధ్రవిష్ణువు సురలసహాయమును బొంది దానవాగ్రేసరుఁడగునిశంభునితోఁ బదమాఁడు యుగములు యుద్ధముచేసి వానిని హతముగావించి గోదావరితటమునందలి ఋష్యాశ్రమములతో సహా వానినివాసము నాక్రమించుకొనె ననియు, అప్పటినుండియు నీదేశము త్రిలింగమను పేరఁ బఱచుచున్నదని బ్రహ్మాండ పురాణము నందుఁ జెప్పఁబడినది.⁴

1. కర్నూలుమండలము మార్కాపురము తాలూకాలోనున్నది.
2. గోదావరి మండలములోని రామచంద్రపురము తాలూకాలోనిదాక్షిణ్యరామమను గ్రామము.
3. కాళేశ్వరము నైదరాబాదురాజ్యములో నెలగందల మండలమున గోదావరి నదితో నింద్రావతి సంగమించెడు స్థలము చెంత మంధని యను గ్రామమునొద్ద శివక్షేత్రము కాళేశ్వరము కలదు.
4. శ్రీశైల భీమ కాళేశ మహేంద్రగిరి సంయుతం ప్రాకారంతుమహాత్మ్యత్వా త్రిణి ద్వారానుచాకరోత్ || త్రిలోచనోమహేసస్స త్రిశూలంచకరే షవాన్ | త్రిలింగమాపీవ్యవసత్ త్రిద్వారేషుగణైవృతః || ఆంధ్రవిష్ణుస్సురయుతో దనుజేననిశంభునా | యుధ్వాత్రయోదశయుగాన్ హత్యాతుంరాక్షసోత్తమం అవసత్తత్రఋషిభి ర్యుతో గోదావరీతపే || తత్కాల ప్రభృతి క్షేత్రు త్రిలింగ మితి విశ్రుతం ||

గంజాము మండలములో నుత్తరభాగముననున్న మహాచంద్రుని నీత్రితే
 త్రములను గలిపెడి ప్రాకారములమధ్య కట్టుకొనిరాగలిగిన బోధపడనిన్న
 యది. ఈయాంధ్రవిష్ణు నెచ్చటివాడని విచారంపఁగా నితఁడు శ్రీకాకుళమును
 బాలించిన సుచంద్రునికొడుకనియు, అతఁడు కళియుగంబున స్వాయాంభువును
 వుకాలమున నున్నాడనియు ఆంధ్రకొముదియందుఁ బలుపఁచినది. బ్రహ్మాం
 డపురాణము పదునొకండవ శతాబ్దమున వ్రాయఁబడినదని కొందఱుపండితు లూ
 హించుచున్నారు. ఎప్పుడు రచింపఁబడినను బహునవీనమయిన దనుటకు సంది
 యములేదు. బ్రహ్మాండపురాణములోని యీవాక్యమే మణిగొన్న గ్రంథముల
 యందును జేర్కొనఁబడి యుండెను. బ్రహ్మాండపురాణమునందు మాత్రమేగాక
 స్కాందపురాణమునందును “త్రీలింగులు” అని యాంధ్రదేశస్థులు నెలువంబడి
 1. 2 ఇంతియగాక త్రీలింగ శబ్దానుశాసనమను వ్యాకరణమున మధర్వణాచార్యు
 లు త్రీలింగశబ్దములకు వ్యాకరణము రచించదనని చెప్పియున్నాఁడు. 3

1. ఆంధ్రనాథో మహావిష్ణు ర్నశంభుదనుజాపహా |
 పురాస్వాయంభువమనోః కాలకలియుగీహః |
 కాకులేంబవర్షస్య సుచంద్రస్యతినాభః |
 అభవత్సర్వదేవైశ్చ వేష్టితోలోకపూజితః. 1

ఆంధ్రకొముది.

2. శ్లో. కర్ణాటాశ్చైవత్రీలింగ గూర్జరారాష్ట్రీవాసినః |
 ద్రావిడాద్రావిడాహిపంచ వింధ్యదక్షిణవాసినః ||

(స్కాందపురాణము వాచస్పత్యము)

3. శ్లో. జయతిప్రసిద్ధంబోశే సర్వలక్షణలక్షితం |
 శబ్దంత్రీలింగశబ్దానా మధర్వణకవేకృతిః ||
 కరోమిశబ్దంశబ్దానాం త్రీలింగానాంసలక్షణం |
 భార్వస్వత్యానినూత్రాణి కాణ్డంవ్యాకరణంవిదన్. |
 అధర్వణాచార్యకృత త్రీలింగశబ్దానుశాసనము.

ద్వితీయాచార్యుడని బిరుదుగాంచిన యాయధర్వణాచార్యుఁడు పదునొకండవ శతాబ్దాంతముననో పండ్రెండవ శతాబ్దారంభముననో నున్నవాఁడు. మఱియును పదమూడవ శతాబ్ద ప్రాంతముననున్న విద్యానాథకవి తన ప్రథమ పుస్తకమునఁ ద్రిలింగములం బేర్పొని త్రిలింగ దేశ ప్రశంస నలిపియున్నాఁడు. మఱియు నా శతాబ్దమునందేయుండిన విన్నకోట పెద్దనామాత్యుఁడు తన కావ్యాలంకార చూడామణియందు “క॥ ధరత్రీపర్వతకాశే | శ్వర దాక్షారామనంజువఱులద్రిలింగా | కరమగుటనంధ్ర దేశంబరుదారఁ ద్రిలింగదేశమనఁజనుఁగృతులన్ ||” గీ. త్రిలింగపదము తద్భవంబగుటచేఁ | దెలుఁగు దేశమనఁగఁ దటవడియె | వెనుకఁ దెనుఁగుదేశమునునంధ్రుగొందఱ | బ్యావపంచగుతులఁ బరగుచుండు.” నని వ్రాసియున్నాఁడు. పదునేడవ శతాబ్ద ప్రాంతముననుండిన కామనూ ర్యప్రకవియుఁ దనవ్యాకరణములోః—

“క॥ శ్రీక్షితిధర కాశేశ్వర, దాక్షారామంబులనంగఁ దనరారెడునీ
 త్రిక్షేత్రంబులలింగము, లీక్షితిని ద్రిలింగసంజ్ఞ కెన్నికకెక్కున్.
 తే-గీ. త్రిలింగనివాసమై తనరుకతన
 నాంధ్ర దేశంబు దాఁ ద్రిలింగాఖ్యమయ్యె
 దెలుఁగుచుఁ దద్భవముదానివలనఁబొడమె
 వెనుక కొందఱు దానినె తెనుఁగునంధ్రు.

అని శ్రీశైలము, దాక్షారామము, కాశేశ్వరము, ఈమూడు క్షేత్రముల లింగములును త్రిలింగములనియు, వానిచే నొప్పునీ దేశము త్రిలింగ దేశమనియు వ్రాసియున్నాఁడు.

1. ప్రథమాచార్యుడని నన్నయభట్టునకు బిరుదుముగలదు గావున నధర్వణాచార్యుని ద్వితీయాచార్యుఁడందురు.
2. “యైరేశ స్తీభిరేషియాతి మహతీం ఖ్యాతిం త్రిలింగాఖ్యయా యే హంకాకతిరాజకీర్తివిభవై కైలాసః శైలాకృతాః తే దేవాః ప్రసరత్ప్రసాదమభురాశ్చీతైలకాశేశ్వరః దాక్షారామనివాసినః | ప్రతిదినంత్యచ్ఛ్రేయశేజాగృతః” ప్రథమపరుదీయం, నాటక ప్రకరణే పంచమాంకమ్. ౪౪.

ఈ పై ప్రమాణనచనములనుబట్టి “శ్రీ”లము, భీమేశ్వరము శేక దా
 ఊరామము, కాళేశ్వరము” అను త్రిక్షేత్రముల లింగముల మధ్యనుండు దేశ
 ము త్రిలింగ దేశమనియు, త్రిలింగశబ్దభవము తెలుగుగుటం జేసి తెలుగుదేశ
 మయినదనియు మనసంజీతుల యభిప్రాయమని తేటపడుచున్నది. ఈ తె
 లుగు దేశమునే తరువాతి వారు తెనుగుదేశమని కూడ వాడుచు విచ్చిరగుట
 కు సందియములేదు. పదునొకండవ శతాబ్దారంభమున నుండిన నన్నయ భట్టా
 రకుండు భారతముం దెనిగించుచు, కం. జననతి శ్రిష్టద్వైపా, యనమునివు
 షభాభిహిత మహాభారతం | ధనియాశితార్థమేర్పడఁ, దెనుగునరచియింపు
 మధికధీయుక్తి మెయిన్. అనియు, ఊ. సారమతిం గవీందురు ప్రసన్నక
 థావివిధార్థయుక్తిలో | నారసిమేలునా నీతిగు లక్షరరమ్యతి నాదరింపనా |
 నారుచిరార్థసూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెలాంగు¹న న్నహాభారత సంహితారచన
 బంధుగుండయ్య జగద్ధితంబుగన్” అనియువాసి “తెనుగు; తెలుగుననుపదము
 లురెండును ప్రయోగించెను. అనఁగా నన్నయ కాలమునాటికి నీ తెలుగుశబ్దము(త్రి
 లింగశబ్దభవముగా వాడఁబడుచుం దెను. త్రిలింగపదము త్రికలింగపద వికార
 మయినను, సంస్కృతి మైనను త్రిలింగమునుండి తెలుగుపదము పుట్టినదనుటకు
 సందియములేదు. పాలక భేదమును బట్టి యీ యాంధ్రదేశ మనేకనామముల
 చే వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చి నిజమైన యాంధ్రదేశమునకు హద్దు తెలియక
 పోఁగా నాంధ్రదేశ వ్యాప్తి నిరూపణమునకై యొకవేళ శ్రీశైలాది త్రిక్షే
 త్రముల లింగములను హద్దులనుగా తదనంతరులు గ్రహించి యుండుటంజేసి
 యంధ్రదేశమునకుఁ ద్రిలింగ సంజ్ఞ గలిగినం గలుగవచ్చును.¹

వేంగి దేశము.

ఆంధ్రదేశమునకు వేంగిదేశమును పేరుగూడ వాడఁబడియుండెను. చో
 ళమండలమునకు రాజధానియగు కాంచీపురమునకు నైలుతిభాగమున వెంగి
 యను నొక చిన్న గ్రామమిప్పటికిని గలదు. ఆప్రదేశము మొదట నిర్జనం బయి

1. ఇది వేంగిరాజుల చరిత్రమునఁ జర్చింపఁబడవలసిన విషయము గావు
 న గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీచర్చ నిచ్చట విరమించుచున్నాఁడను.

ఈ పై ప్రమాణవచనములనుబట్టి “శ్రీ”లము, భీమేశ్వరము శేక దా
 ఊరామము, కాళేశ్వరము” అను త్రిక్షేత్రముల లింగముల మధ్యనుండు దేశ
 ము త్రిలింగ దేశమనియు, త్రిలింగశబ్దభవము తెలుగుగుటం జేసి తెలుగుదేశ
 మయినదనియు మనసంజీతుల యభిప్రాయమని తేటపడుచున్నది. ఈ తె
 లుగు దేశమునే తరువాతి వారు తెనుగుదేశమని కూడ వాడుచు విచ్చిరగుట
 కు సందియములేదు. పదునొకండవ శతాబ్దారంభమున నుండిన నన్నయ భట్టా
 రకుండు భారతముం దెనిగించుచు, కం. జననతి శ్రిష్టద్వైపా, యనమునివు
 షభాభిహిత మహాభారతం | ధనియాశిత్కా మేర్పడఁ, దెనుగునరచియింపు
 మధికధీయుక్తి మెయిన్. అనియు, ఊ. సారమతిం గవీంద్రిలు ప్రసన్నక
 థావివిధార్థయుక్తిలో | నారసిమేలునా నీతిగు లక్షరరమ్యతి నాదరింపనా |
 నారుచిరార్థసూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెలాంగు¹న న్నహాభారత సంహితారచన
 బంధుగుండయ్య జగద్ధితంబుగన్” అనియువాసి “తెనుగు; తెలుగుననుపదము
 లురెండును ప్రయోగించెను. అనఁగా నన్నయ కాలమునాటికి నీ తెలుగుశబ్దము(త్రి
 లింగశబ్దభవముగా వాడఁబడుచుం డెను. త్రిలింగపదము త్రికలింగపద వికార
 మయినను, సంస్కృతి మైనను త్రిలింగమునుండి తెలుగుపదము పుట్టినదనుటకు
 సందియములేదు. పాలక భేదమును బట్టి యీ యాంధ్రదేశ మనేకనామముల
 చే వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చి నిజమైన యాంధ్రదేశమునకు హద్దు తెలియక
 పోఁగా నాంధ్రదేశ వ్యాప్తి నిరూపణమునకై యొకవేళ శ్రీశైలాది త్రిక్షే
 త్రముల లింగములను హద్దులనుగా తదనంతరులు గ్రహించి యుండుటంజేసి
 యంధ్రదేశమునకుఁ ద్రిలింగ సంజ్ఞ గలిగినం గలుగవచ్చును.¹

వేగి దేశము.

ఆంధ్రదేశమునకు వేగిదేశమున పేరుగూడ వాడఁబడియుండెను. చో
 ళమండలమునకు రాజధానియగు కాంచీపురమునకు నైలుతిభాగమున వెంగి
 యను నొక చిన్న గ్రామమిప్పటికిని గలదు. ఆప్రదేశము మొదట నిర్జనం బయి

1. ఇది వేగిరాజుల చరిత్రమునఁ జర్చింపఁబడవలసిన విషయము గావు
 న గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీచర్చ నిచ్చట విరమించుచున్నాఁడను.

గణము లేకపోలేదు. క్రీస్తుశకమునూడవశతాబ్దము మొదలును గోడవేల శతాబ్దముదనుకను పల్లవరాజులు, నటునిమ్మట, బండ్లపాండవ శతాబ్దములు పాండవ రాజ్యచాతుర్యమును బరిపాలనము చేసిరి. వారి కాలమును గీదేశము వేంగీదేశమును మి విశేషముగా వాడఁబడుచువచ్చెను. రాజనరేంద్రుని గూఢాస్థానకవియుఁ బండుకుడునగు నన్నపాశ్యుఁడు రాజమహేంద్రవరమును వేంగీదేశమును పాండవ శ్రమని చెప్పియున్నాఁడు. పల్లవరాజు లిప్పటి యేలూగునను సమీపముననుంజెడి వేంగీపురమును రాజధానిగాఁ జేసికొని యా దేశమును బరిపాలించిరి. ఏడవ శతాబ్దాది రెండవ పులకేశినల్లభుఁడను చాతుర్యుని పల్లవరాజును జయించి సతమ్ముని కుబ్జవిష్ణునర్థుని వేంగీదేశమునకుఁ బొలమనిగాఁ జయముఁ దెను. అప్పుడాజ్ఞువర్థుని కాలమున ననఁగాఁ దొమ్మిదవశతాబ్దాదిని రాజధాని రాజమహేంద్రవరమునకు మార్పఁబడినది. పల్లవచాతుర్యుల కాలమున నిదియంతయు వేంగీదేశముగా వ్యవహరింపఁబడినను మొదటి వేంగీదేశము చోళదేశ ప్రాంతమునందలి యే యెయుండును.

శ్రీ. దక్షిణగంగా దద్దయు నొప్పిన గోదానదియు జగి దాటియున
 భీమేశ్వరంబును బెడఁగ గుచున్న శ్రీసర్వతంబును జూచి యుక్తియొన
 ననఘమై శిష్టాగ్రహారభూయిష్టమై ధరణీసుగోత్తమాధ్వరవిధాన
 పుణ్యసమృద్ధమై పాలుచు వేంగీదేశ విభవంబుఁ జూచుచు నిభుండు సుఖీ
 జాంబురాశితీరంబున కరిగి దురితి | హోరియైన కావేరి మహాసముద్ర
 సంగమంబునభూసురేశ్వరులకభిమ | తార్థదానంబు చేసికృతార్థుండగుచు”.

అని నన్నయభట్టు భారతాదిపర్వమున నర్జునుతీర్థయాత్రాసందర్భమున లింగదేశమును, పురుషోత్తము డ్డేత్రమును, మహేంద్ర సర్వతమును జెప్పినతరువాత నీపద్యములో గోదానదిని భీమేశ్వరమును శ్రీశైలమును జూచినతరువాత “అనఘమై శిష్టాగ్రహారభూయిష్టమై ధరణీసుగోత్తమాధ్వరవిధాన పుణ్యసమృద్ధమై పాలుచు వేంగీదేశవిభవంబుఁ జూచుచు”నని వేంగీదేశము నెక్కువగా ధింఱించియుండుటచేత శ్రీశైలమునకు దిగువనుండుదేశమే మొదటి వేంగీదేశమని

గన్నట్టుచున్నది. ఇంతియ గాక కేతనకవి తనదశకుమార చరిత్రమునందు “నీ. వేగివిషయమున వెట్టిరాలనుపేర నభిరామమగు సగ్రహారమునకు | సగ్రహి యగువాని నభినవదండినా బోలుపుమిఱినవాని * * * * * గేతనార్యుని నన్ను విఖ్యాతయశుని||” అనియును, ఎట్టాప్రెగ్గడకవియుఁ దన నృసింహపు రాణమున:-

నీ. “ప్రజ్ఞాపవిత్రుఁ డాప స్తంబరూతుండు శ్రీవత్సగోత్రుఁ డూర్జితచరిత్రుఁ డగుబొల్లనకుఁ బ్రోలమాంబకుఁ బుత్రుండు వెలనాచిచోడునివలన మిగుల మన్ననగన్న భీమనమంత్రిపౌత్రుండు ప్రేకమాంబామనఃప్రియుఁడు పోత మాంబికావిభుసూర నార్యుమజ్జనకుని బొల్ల ధీనిధికిని బ్రోలమకును జన్ననకు ననుజన్మని గన్నతండ్రె | వేగినాట గరాప ర్తివృత్తిమంతుఁ డనఘఁ డెఱిపోతసారికంసారిచరణికమలమధుకరపతిసారవిమలయశుఁడు”

అనియు నెల్లారముండలనివాసులగు వీరియవురును దాము వేగిదేశములోని వారమని చెప్పి కొనుటచే వేగిదేశము శ్రీశైలమునకు దక్షిణభాగ మె యని తోఁ చుచున్నది. పదునాఱవఁ తొబ్దమునందుండిన తెనాలిరామకృష్ణకవి తనసాండు రంగమాహాత్మ్యమున:-

“నీ. నలు దెఱంగులఁ గావ్యసవసుధాధారలఘునుఁడ వాశువునందు గరముమేటి వఖిలభూమిపాల కాస్థానకమలాకరోచ్ఛయితరుణసూర్యోదయుఁడవు శైవివైష్ణవపురాణావళి నానార్థరచనాపటిష్ఠైకరమ్యమతివి లౌకిక వైదికలక్షణచాతుర్య ధైర్యప్రభారూఢ కార్యచణుఁడ

వాంధ్రభూమికుచాగ్రహారాభ మైన
 శ్రీతెనాల్యగ్రహారనిర్మేతసగ్ర
 శాఖికాకోకిలమ వీవు సరిసకవివి
 రమ్యగుణకృష్ణరామయరామకృష్ణ.”

అని తానాంధ్రదేశములోనివాఁడ నని చెప్పి కొని యుండుటంజేసి శ్రీశైలము మొదలు గోదావరిపర్యంతముగలదేశ మాంధ్రదేశము లేక తెలుఁగునాడ

దోచుచున్నది. ¹ ఈ సైంగనలు అనిన ప్రమాణములనుబట్టి యాంధ్రదేశ కలింగ దేశము వేంగి దేశము ననునామములు పాలక భేదమున తటస్థించిన తనామములుగాని నియతనామములుగావని స్పష్టముగాఁ జెప్పదగును.

1. ఈ నాడీ భేదము లనేకములు గలవు. ద్రావిడులలో 1 పాకనాడు. కనాడు. 3 బెడగనాడు. 4 వాచనాడు. 5 నిర్మాడు. 6 ఉలచనా కలింగనాడు. 8 కానలనాడు. 9 తెలుఁగునాడు = తెలంగాణ్యులు. 10 ముం. 11 వెలనాడు. 12 వేంగినాడు. 13 వేంగినాడు. 14 కమ్మనాడు. 15 ఇం. 16. ఇన్నుంబర్మాడు. 17 తిరుమునాడు. 18 తిరువలినాడు. 19 తిరు దుణర్మాడు. 20 పల్నాడు. 21 చేగల్నాడు. 22 పోల్నాడు మొదలగు ను ననేకములుగలవు. అవి యన్నియు ద్వితీయాది సంపుటములఁ జర్చిం గు.

నా లు గ వ ప్ర క రణ ము.

ఆదిమనివాసులు.

ఆంధ్రదేశము పూర్వకాలమున నొకప్పుడు దండకారణ్యముగా నుండెనియు, ఆకాలమునఁ గిరాతజాతులవారుమాత్రమే నివసించుచుండి రనియు వనము దెలిసికొనియుంటిమి. ఆకిరాతజాతులవారెవ్వరో, వారివెనుక నెవ్వరెవ్వరో దేశమునకు విచ్చియుండిరో, వారెట్లు నాగరికులైరో మనము దెలిసికోవలసియున్నది. ఈదండకారణ్యదేశమునందు ప్రప్రథమమున నివసించిన ప్రజలెట్టివారో వారెందుండిచ్చిరో సత్యమెవ్వరికిని దెలియరాదు. ఇట్లు యూహించి చెప్పటయు సులభసాధ్యముగాదు. వారెచ్చటివారయినను మిక్కిలి మృగప్రాయులుగా నుండియుండు రనుటకు సందియములేదు. ఇప్పటి అండమానుదీవులలోనుండిన యనాగరికులను బోలియుండురని కొందఱూహించుచున్నారుగాని వారియూహసరియైనదికాదు. అండమానుదీవులలోని యనాగరికులు మిక్కిలిపాటివారుగనున్నారు. వీరిలోఁ బురుషులు మూడుమూళ్ల మూడంగుళములును ఆడువారిండు మూడుమూళ్లును పొడవుమాత్రమే గలిగియున్నారు. వీరుబట్టకట్టుటనైన నెఱుంగనిస్థితియందున్నవారు. ఆకులను మొలకుధరింతురు. చేఁపలను వీతలను పట్టుకొని తిని జీవింతురు. వట్టిమృగప్రాయులుగనున్నారు. వీరిపూర్వులే మొదట నీదేశమున నివసించియుండిరని కొందఱుప్రాసియున్నారుగాని అదియెంతమాత్రమును విశ్వాసార్హమైనదికాదు. ఇప్పటి కృష్ణా గుంటూరుమండలములలోని నందిగామ, సత్తెనపల్లె, పల్నాడుతాలూకాలలోఁ బెక్కుచోట్లను గుండ్రముగామలఁచఁబడిన శిలలును, శిలలతోఁ జేయఁబడిన గృహకోపకరణములు, ఆంధ్రములేని మట్టిపాత్రములు గాన్పించినందున నీయాంధ్రభూమి కొందఱు తలంచునట్లు నిర్జనప్రదేశముగానుండక ప్రాచీనజననివాసభూమిగా నుండెనని మెకంజి, ఫిషప్, కాల్లువెల్లు మొదలగు పాశ్చాత్యులు తలంచుచున్నారు. రాబట్టునూ

గానుమాత్ర మితాఁతిగుండను ధాన్యకటకములోని బౌద్ధస్థూపమును నిర్మిం
 కుముందు నభ్యాసమునకుఁగా శిల్పకారులు చేసియుండురు గాన వీరలు బౌద్ధ
 తతివా రయియుండురు గాని ప్రైవారు తలంచునట్లు ప్రాచీనులు గారనిరి గాని
 యీ కార్మికులు గానుమాత్రము వారివాదము నంగీకరింపక వారు బౌద్ధులకం
 బూర్వికులనియు వాకొనియున్నారు. ¹ ఇప్పటియెఱుకు, చెంచు, కోయల
 నాది మొదలగు తెగలవారియొక్క ప్రాథమికలయిన పితరులే యాది
 గాసులై యుండురని మొకంబీదొరగా రభిప్రాయ పడియున్నారు. వీరిని
 మిఁచెప్పినవెరులు, కోదులు, గోండలు, శబరులు మొదలగు తెగలవారి
 జేర్పదగినవారని కార్మికులు గారు వ్రాసియున్నారు. ² ఇప్పటికి నాలుగు
 సంవత్సరములకుఁ బూర్వమున నాధ్యులీదేశమునందలి సింధునదీతీరమునకు
 నప్పటికి వీరికంటెను నాగరికులయిన బాతులవారు నివసించుచుండెడివా
 గనవట్టుచున్నారు.

అనార్యులు — దను్యులు.

ఆకాలమునం దనార్యజాతులవారెంత యనాగరికులుగాను మృకప్రా
 గాను నిర్మింపఁబడినను వీర లచ్చటచ్చట గ్రామము లేర్పఱచుకొని పట్టణ
 దుర్గములు నిర్మించుకొని రాజ్యములు స్థాపించుకొని నేనలనుగలిగి యార్య
 సమానముగాఁ బోరాడినట్లు ఋగ్వేదాదిగ్రంథములవలన స్పష్టముగాఁ గ
 చున్నది. అయినను ఆర్యాచారములకు విరుద్ధములయిన యాచారములను
 తిని గలిగియుండుటచేత ననాగరికులుగ భావించి యార్యులు వీరిపట్ల శ
 యము నహించిరి. వీరికృష్ణవర్ణమును, వికృతరూపములును, మోటుతనము
 రికనహ్యముగాఁ గనవట్టి వీరిని దిరస్కారభావముతోఁ జూచుచు “అనా
 పిఱవసాగిరి. ఇంతియగాదు; అనార్యులు తమత్రోవ కడ్డమువచ్చి తమ్ము

1 Mr G. Mekengie's' District Manual of Kistna.

2 Mr D. F. Cormikael's District Manual of Viza-
 tam.

ననేకవిధముల బాధింప నారంభించినందున శత్రువులనుగ భావించి దస్యులని గూడ పిలుచుచుండిరి.

ఆర్యులకు వీరిభాష తెలియనందున వీరికి భాషలేదనిచెప్పిరి. యజ్ఞాదిక ర్షులు వీరుచేయనందున వీరి కీశ్వరుఁడు లేఁడనిరి. ఆర్యులకును దస్యులకును జరిగి యుద్ధములు వేదములయందు వర్ణింపఁబడినవి. అనార్యు లాదిమనివాసులగుటచే తమ ఆర్యులు క్రొత్తగవచ్చి తమభూము లాక్రమించుకొను చుండుటచేతను ఆర్యులకు ననార్యులకు నన్యోన్యకలహము లేర్పడి యుద్ధములు జరుగుటలో వింశ యేమియును లేదు. ఆర్యులు బలవంతులగుటచేత ననార్యులను వారిసుత్రేత్ర భూములనుండి వెడలఁగొట్టి వాని నాక్రమించుకొనుచుండిరి. అనార్యు లార్యుల యెదుట ముఖాముఖిని నిలువంబడి పోరాడలేక ఆర్యుల భుజబలంబునకుఁ దాళఁ గఁజాలక యరణ్యములలోను పర్వతగుహలలోను దాగియుండి రాత్రులందు నార్యుల నివాసస్థలంబులపైఁబడి పశువులను ధాన్యాదులను దోచుకొనుదుఁ డ్రోవలఁగొట్టుచు, యజ్ఞాదికర్షల్ల ధ్వంసముచేయుచు, స్త్రీలనెత్తికొనిపోవుచు వానావిధములబాధ పెట్టియుండిరి. మఱియు నదులచేతను నెలయేళ్లచేతను సు రక్షితములయిన స్థానములందు నివాసములేర్పఱచుకొని నగరవాసులయినయార్యు లకుప్రద్రవము నలుపుచుండిరి. ఆయినను ననార్యులు సులభముగా లోబడక బహు కాల మార్యులతో యుద్ధము సేయుచునే యుండిరి. ఋగ్వేదమునం దనార్యు ల కీకటదేశము వర్ణింపఁబడినది. ప్రమగండుఁడను రాజు కీకటదేశమును బాలిం చుచుండెనని చెప్పఁబడి యున్నది. “కీకటోనామదేశోఽనార్యనివాసః” అని యాస్కాచార్యులవారు నిరూకమునందు వ్రాసియున్నారు. “మాగధాః కీకటాః మతాః” యని త్రికాండశేషమును కోశములో వ్రాయఁబడియున్నది. కన్ధక వైదిక కాలములో గంగానదికి దూర్పువైపునఁ గీకటమును ననార్యుజనని వాసం జొండుగలదని తేటపడుచున్నది. ఆకాలమునందలి సింధునదీప్రాంతదేశమునందలి యనార్యులకు కుయవుఁడనువాఁడును, కృష్ణుఁడనువాఁడును నాయ కులుగానుండి బహుస్సైన్యములం జేర్చుకొని యార్యులతో ఘోరయుద్ధముచేసి సంహరింపఁబడిరని ఋగ్వేదమునందుఁ జెప్పఁబడియెను. ఆర్యులు బహుకాలము

దనుక దస్యలతోఁ బోరాడి వారిని సరణ్యప్రదేశములకుఁ దోలుచు క్రమముగా సింధునదీ ప్రాంత ప్రదేశ చుంతయు నాక్రమించుకొనిన తరువాత సుత్తర కరుదేశము, సుత్తరమాద్రదేశము, సప్తసింధుదేశము ననునవి యొర్పడినవి. బుగ్వే దమును జదివినవారికి నాస్యలయొక్కయు, దస్యలయొక్కయు సరిత్రము సంపూర్ణముగా బోధపడఁగలదు.

లంకా ద్వీపవాసులు.

దండకారణ్యమునందు ఖిల్లులు, గోలములు, శనిములు మొదలగు కిరాత జాతులవారు నివసించియుండఁగాఁ దరువాత వచ్చి యూదేశము మొదట నాక్రమించినవారు లంకా ద్వీపవాసులయిన యనార్యులని రామాయణమును బట్టి గన్పట్టుచున్నది. లంకా ద్వీపమును బొలింపఁడి రావణసంబంధు లయినవారు దండకారణ్యమునందు ప్రవేశించిరి. ఈలంకా ద్వీపవాసులచే నాక్రమించుకొనఁబడిన ప్రదేశమంతయు జనస్థానముగాఁ బరిగణింపఁబడుచు వచ్చినది. అయోధ్యనుండి శ్రీరాముడు దక్షిణమునకు వచ్చి యూదండకారణ్యముఁ ద్రవేశించినప్పుడు లంకా ద్వీపవాసులయిన యనార్యులచే నాక్రమింపఁబడి యుండెను. రావణుని తమ్ముడగు ఖుండనువాడు జనస్థానమును మరిపాలించుచుండెను. వీనికి దూషణుఁడు త్రిశిరుఁడు ననువారులు మంత్రిమణిగ నుండిరి. ఇచ్చటనే వీరి సోదరియగు శూర్పణఖ యనునా మి రామలక్ష్మణులను మోహించి నీత కపద్రవము చేయఁబూనఁగా లక్ష్మణుఁడు దాని నుమ్మిక్కి చేవులను గోసివేసెను. అది తన సోదరుడగు ఖునునితోఁ దనదురస్థిని జెప్పుకొనఁగా వాఁడు వీరలపై దండెత్తివచ్చెను. రామలక్ష్మణు లిరువురు వారలతో యుద్ధముచేసి వారలను సంహరించిరి. తరువాత రావణుఁడు వచ్చి నీత శిత్తికొనిపోవుటయు మొదలగు వృత్తాంతమునంతయు రామాయణమునందుఁ జదివి యున్నారము. ఈ రామాయణకథ సుప్రసిద్ధము. ఆబాలగోపాలము దీని నెఱింగి యున్నవారు గాన నాకథ నిచ్చటఁ దెలుపఁ బనిలేదు. ఆర్యులు వీరిని రాక్షసులనుగా పర్ణించియుండిరి. ఇట్లు రామాయణమునందు మాత్ర మెగాక పురాణాదులయందును ఆర్యులకు ననార్యు

లకు జరిగిన యుద్ధములను దేవదానవయుద్ధములుగా మిక్కిలి చమత్కారముగా వర్ణించియుండిరి. ఆర్యులను దేవతలనియు సురలనియును, దస్యుల నసురలనియు దైత్యులనియు, దానవులనియు, రాక్షసులనియు పేర్లు పెట్టి వాడియుండిరి.

ద్రావిడులు, ద్రావిడ దేశము.

ఆర్యులకంటెను బెక్కువేలేండ్లకు ముందే మధ్యాసియా ఖండమునుండి బయలుదేరి హిమాలయమును దాటి యీ దేశమునఁ బ్రవేశించి సింధునదీ ప్రాంతమునఁ గొంతకాలముండి తరువాత గంగానది ప్రవహించెడి పల్లపునేలదారిని తూర్పునకుఁబోయి యటనుండి వింధ్యపర్వతము ప్రాగ్భాగమువఱకు వచ్చి అంతరము తూర్పు కనమలకు సముద్రమునకు నడుమనుండెడి సమభూమిమార్గమునం దూర్పుతీరము వెంబడిని దక్షిణముగాఁ గన్యాకుమారివఱకును బోయిరని కొందఱిచే మార్గము నిశ్చయింపఁబడినదిగాని యీ దేశమునకు రాక పూర్వము ద్రావిడు లెందుండెడివారో, ఏకాలమున నీ దేశమునకు వచ్చియుండిరో సహేతుకముగా నిర్ణయించి చెప్పట కష్టసాధ్యమైన విషయముగాని యూహలపై నూహలనల్లి చెప్పటకు సులభసాధ్యమైన సామాన్యవిషయముగాదు. మనవారు ద్రవిడులనఁగా (ద్రు=గతో) తరుమఁబడిన వారని యర్థము చెప్పి యీ దేశము మొట్టమొదట స్వభావమునుబట్టి కోద్రులనఁబడెడి కోద్రులచే గాని వికల్పనరులని యో త్తరాహులచేఁ బిలువంబడెడివానరులచేఁ గాని¹నిండియుండెడివనియు, ఈవికల్పనరులచే నాక్రాంతమై యుండినకాలమునఁ బరశురామునిచే నుత్తర దేశపు రాజులెల్లరు నిహతులై హతశేషులయినవారు దక్షిణపుఁగొననున్న మలయాద్రిచాటునకుఁ బాటిపోయి వచ్చియుండఁగాఁ గ్రమక్రమముగా వారి బంధులును వారిపోష్యులు నగు నన్యవర్ణములవారును వచ్చి చేరి యుండుటచేత వీరందఱు నొత్తరాహులచే ద్రవిడులు లేక ద్రమిళులు ననునామంబునఁ బిలువం

1. నరనదృశా వానరా యని లేక వికల్పనరా వానరా యని వ్యుత్పత్తి (అనఁగాఁ గొండవాండ్రు, కోద్రువాండ్రు మొదలగు ననాగరికజాతులవారిచే నిండియుండునది.)

బడుచుండీరనియు నార్యగ్రంథములయందుఁ గానంబడుచున్నది. ఈకథ మహా భారతములోని యశ్వమేధపర్వమునఁజెప్పఁబడియున్నది.¹ ఆదిమనివాసులయిన యనార్యులను రాక్షసులనుగాను, ద్రావిడులను వానరులనుగానుగూడ నార్యులు తమకావ్యములయందు వర్ణించినట్లుగఁ గన్పట్టుచున్నది. మనకాలమునందు అఱివము, నుళయాళము, కన్నడము, తెలుఁగుయెదలగు భాషలను మాటలాడు వారిని ద్రావిడులనుగా నెంచుచున్నారుగాని వీరు కేవలము ద్రావిడులని చెప్పట యెంతమాత్రము సరికాదు. వీరిభాషలు ద్రావిడములో మిశ్రములయిబోయి వీరు ద్రావిడభాషావలంబనముఁజేసి యుండుటచేత భాషనుబట్టి వీరినందఱిని ద్రావిడులనుగాఁ దలంచుచున్నారు. ద్రావిడులచేత నివసించఁబడిన దేశమునకు ద్రావిడదేశమని పేరువచ్చినది. వింధ్యకుదక్షిణమునఁ గన్యాకుమారివఱకునుండు దేశము ద్రావిడదేశమని చెప్పఁబడుచున్నది. ఆర్యులు ద్రావిడదేశమును మ్లేచ్ఛ దేశముగాను ద్రావిడులను మ్లేచ్ఛులనుగానుభావించిరి. ఇందుకుఁ బ్రమాణములు మహాభారతమునందును మన్వాది స్మృతిగ్రంథములయందును గానంబడుచు న్నవి.²

1. శ్లో. తతస్తు క్షత్రియాః కేచి జ్ఞామదగ్ని భయార్దితాః
 వివిశు ర్గిరిదుర్గాఃశి మృగాస్సింహార్దితాః
 తేషాం స్వస్వహితం కర్ష తద్భయాన్నానుతిష్ఠితామ్
 ప్రజా వృషలతాం ప్రాప్తా బ్రాహ్మణానామదర్శనాత్
 ఏవం తే ద్రావిడాభీరాః పుండ్రాంశ్చ శబరైస్సహ
 వృషలత్వం పరిగతా వృష్ణా నాక్షత్రధర్షిణః.
2. శ్లో. చాతుర్వర్ణ్యస్యవస్థానం యన్తీన్ దేశేనవిద్యతే
 తం మ్లేచ్ఛవిషయంప్రాహు రార్యావర్తాదనంతరమ్. అని
 బోధాయనస్మృతి, మనుధర్మశాస్త్రము అధ్యాయము ౧౦ శ్లో. ౪౩.
 “పౌండ్రకాశ్చౌద్ర “ద్రవిడాః” కాంభోజాయవనాశ్శకాః
 పారదాపహ్లావాశ్చీనాః కిరాతాదరదాఃఖిళాః”
 మనుధర్మశాస్త్రము, అధ్యాయము. ౧౦ శ్లో. ౪౪.

పాండవులు, ఓధ్రులు, ద్రావిడులు, కాంభోజులు, యవనులు, శాకులు, పారదులు, పహ్లావులు, చీనులు, కిరాతులు, దరదులు, ఖశులు మొదలగు క్షత్రియులు పుణ్యకర్తలను విడిచిపెట్టి బ్రాహ్మణులను బూడనందున శూద్రులయిరని మనువువ్రాసియుండెను. ఈద్రావిడులు క్రమముగా దక్షిణమునకుఁ జేరి నాగరికులై జనసంఖ్య యెక్కువయిన కొలఁది సుత్తరభూముల నాక్రమించుకొనుచుఁ దుదకు దండకారణ్యమునం బ్రవేశించి పల్లెలఁ బట్టణముల నేర్పఱుపసాగిరి. ఈద్రావిడులమూలముననే దండకారణ్యములో నివసించెడి యనాగరికజాతులన్నియు నాగరికతను గాంచి ద్రావిడులలోఁ గఠినపాఠియిరి. వీరి తరువాత దండకారణ్య దేశమునకు వచ్చినవారు మంగోలియాజాతుల వారుగా నున్నారు.

యక్షులు - తమిళులు - తమిళికము.

ఆర్యులు దృవద్వీప సరస్వతీ నదులనడుమఁ బ్రవేశించి స్థిరనివాసము లేర్పఱుచుకొన్న తరువాత, ఆసియాఖండ మధ్యముననుండెడి వీరభూమి యందు నివసించుచుండిన పసిమిరంగుల జాతులవారు తిబెత్తము (Tibet) నేపాలము (Nepal) నడుమంగల పర్వత మార్గములగుండ దక్షిణమునకు వచ్చి గంగానదీ ప్రాంతభూమిని నాక్రమించుకొని యుండిరి. ఈ పసిమి వర్ణముగల జాతులవారు సంస్కృతగ్రంథములయందు యక్షులుగాఁ బరిగణింపఁబడి యభివర్ణింపఁబడి యున్నారు. పాలీభాషయందు యక్కోననం బడిరి. చీనాదేశ స్థులు వీరిని యూచీలనిరి. ఈ పసిమి రంగుల జాతులవారు ప్రపంచమునందలి యున్న తమిళులయందు నివసించియుండినవారగుటచేత లోకమునందలి జాతులలో నెల్లఁ దామే పూజ్యులమని యధికులమని భావించుకొనుచు “దైవపుత్రుల”మని చెప్పుకొనుచుండెడివారు. వీరు వివేకజ్ఞునసంపన్నులయిన నాగరికులగుటచేతఁ గ్రమముగా బంగాళము (వంగము) నంతయు నాక్రమించుకొని తరువాత నక్కడనుండి సముద్రముమీఁదుగా సింహళమునకును దక్షిణాపీఠాదేశమునకును వచ్చి యుండిరి. రామాయణము రచింపఁబడునప్పటికి యక్షులు హిందూ

దేశముయొక్క దక్షిణపుట గొననుండిరి. ఆకావ్యమునందు లంకాద్వీపమున కే దుట నుండు సముద్రతీరమున నివసించుచుండిరిని చెప్పబడి యుండెను. క్రీస్తు శకమునకుఁ బూర్వ మయిదవశతాబ్దమున విజయుఁ డనురాజు లంకాద్వీప ముపై దండెత్తివచ్చినప్పు డా ద్వీపము యక్షులపరిపాలనమునం దుండెను. ఆ విజయుఁడు మొదట కువేణీయను యక్షరాజకన్యను వివాహమాడెను. ఈ మం గోలియాజాతివారిలోఁ బెక్కండ్రు బంగాళములోని గంగానదీ తటమున నుండెడి తామ్రలిప్తి యను నగరమునుండి మొదట దక్షిణ హిందూదేశమునకు వచ్చి యుండిరి. ఈతామ్రలిప్తియె పాలీభాషయందు “ తమలిట్టిసు” (Tamilittis) అని పిలువబడినది. దీనినుండియె తమిళమనుకల్పము పుట్టి యచ్చటినుండి వచ్చినవారిని తమిళు లనుచున్నారు. ఈతమిళకల్ప మె యాంగ్లేయ భాషలో “టమిల్” అనఁబడుచున్నది. తామ్రలిప్తులను, కోసలులతోను, ఉత్కలులతోను జేర్చి వంశదేశవాసులను గాను, సముద్రతీర్థులను గాను విష్ణు పురాణము వాకొనుచున్నది. ఈ మంగోలియాజాతులవా రేకకాలమున నందఱు నొక్కమాటుగ వచ్చినవారు కారు. వీరిలో వేళ్వేలు తెగలవారు వేళ్వేలు కాలములయందు వచ్చియున్నవారు.

మొదటి తెగవారు “పలయాన్ మారన్” అనువారు. వీరికిఁ గన్యాకు మారికడనుండు మోహూర నునది రాజధానిగ నుండెను. పాండ్యరా జొకఁడు తా నీతెగలోనివాఁడ నని చెప్పకొనియున్నాఁడు. క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వ మె బర్మాదేశమును జయించిన “మ్రాన్దర్” అనుజాతియును ఈమారన్ జాతి యు నొక్కటియె యని యూహింపఁబడుచున్నది. పాలీభాషయందు వ్రాయఁబడిన బర్మాదేశచరిత్రములందు మారమ్మదేశమని వ్రాయఁబడి యుండెను. అయినను మ్రాన్దయనఁగా బ్రహ్మయనియు, మ్రాన్దదేశమనఁగా బ్రహ్మదేశమని యు, అదియే బర్మాదేశ మైనదనియు, కొందఱు నుడువుచున్నారు.¹

1. Taw Sein Ko in the Indian Antiquary, Vol. xxiii. p. 8.

తరువాతవచ్చినవారు రెండవ తెగవారు 'తిరయార్' అనుసాగరకులు, వీరు సముద్రముమీఁద బ్రహ్మదేశము (బర్మాను) నకును, కొచ్చిన్ చీనాకును, సింహళమునకును (లంకా ద్వీపము) దక్షిణహిందూదేశమునకును వచ్చియుండిరి. ఈ తెగలో చేరిన తిరయార్ నను రాజొకఁడు కరికాలచోడునితో సమకాలికుఁడై కాంచీపురమనియెడి కంచీని పాలించెను. ఈతండు తాను విష్ణ్వశాసంభూతుఁడ నని చెప్పుకొనియుండెను. ఇందుచేతనే కాఁబోలు నా తెగలోఁ జేరిన చోళరాజులు తాము సూర్యవంశజులమని గరువముతోఁ జెప్పుకొనియుండిరి. ముచ్చకుంటుఁ డనునతఁడు చోళరాజులలో ప్రాథమికుఁడుగా తమిళకావ్యములయందుఁ జేర్కొనఁబడియెను. ఆసుర లింద్రునిరాజధాని యగు సమరావతిని ముట్టడించినప్పు డీతఁ డసురల నిర్జించి యమరావతిని సంరక్షించెను. తనకుఁ జేసిన యుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారముగా నింద్రుఁ డయిదుగురురాక్షసులను బంపఁగా వారు కావీరిపద్మిని (కావేరిపట్టణము) నాగులను సంహరించి పట్టణమును చోళరాజునకు వశపఱచిరి. తమిళు లాపట్టణమునకు చంపాపతి యని పేరు పెట్టిరి. వంగదేశమునకు చంపానగరము రాజధానిగ నుండెను. ఆపేరునే వీ రిచ్చటిపట్టణమునకుఁ బెట్టిరని యూహింపఁబడుచున్నది. తొండ్రైమండలమును బాలించిన పూర్వరాజులు సాగరకులులకు సంబంధించినవారుగ నుండిరి. కాని యిటీవలిపల్లవులు తాము భారద్వాజులమని చెప్పుకొనుచుండిరి. ఇప్పటి చెంగలుపట్టు, ఉత్తరార్కాడుమండలములే తొండ్రైమండలముగా నాకాలమునఁ బ్రసిద్ధిపఱపించి యుండినవి. ఈతిరయార్ తెగఁ జూచుటంబములయిదు వేత్తొఱునామములతోఁ బిలువంబడుచుండినవి. వంగదేశపు తిరయారులు పాంగలతిరయారులనియు, చీనాదేశపు తిరయారులు చీనాతిరయారులనియు, కడరం (బర్మా) తిరయారులు కడరతిరయారులనియు, సింహళ ద్వీపతిరయారులు సింగలతిరయారులనియు, పల్లవము తిరయారులు పల్లవ తిరయారులనియు పదునాఱవ శతాబ్దమువఱకుఁ బిలువం బడుచుండిరి. తిరయారులకు వెనుకవచ్చినవారు వనవారు అనెడి తెగవారు. వీరిని స్వర్ణమునుండి వచ్చినవారనియెదరు. వీరు వంగదేశమునందలి యుత్తరపర్వత

ప్రాంతభూముల నివసించుచుండెడివారు. వీరు దక్షిణ హిందూదేశమునకు నచ్చి నప్పుడు నేలముజిల్లాలోని కొల్లికొండలకడను, నీలగిరులకడను, పడమటి కనమ లకడను నివాసముల నేర్పఱచుకొనిరి. చేరరాజు లీతెగలోనివారుగా నుండిరి. హిమాలయమునందలి ఐనవారులతోఁ జేరినవారమని 'చెప్పకొనుచు నీతెగలో ని రాజులు "ఐనవర్తన్", ఇమయవర్తన్" అను బిరుదు పేరులను ఐహించుచుండి రి. ఈరాజులు మాత్ర మెగాక పర్వత సాయుసులగు నన్నన్, అలంబిల్వలు మొ దలగువారు కూడ ఐనవాసనాయను లని యర్థమిచ్చెడు "ఐనవీరల్వలు" లని పిలుచుకొనుచుండెడివారు. లంకాద్వీపమేలెడి గజబాహునకు (క్రీ. త. ౧౧౩-౧౦౫) సమకాలికుడైన "చెంకుడ్డువాన్" అనియెడు చేరరాజుకడను మగ ధదేశమును బాలించు చక్రవర్తియగు కర్ణులతో (ఆంధ్రరాజగు శాతకర్ణునితో) సఖ్యముఁ జేసికొని హిమాలయమునకు సామీప్యమున నాయులతో యుద్ధము చేసెనని చిల్లప్పది కారమను తమిళ కావ్యమునందుఁ జెప్పఁబడినది. ఈచరిత్రము నాంధ్రరాజులగుర్చి వ్రాయుప్రకరణమునందు సంపూర్ణముగాఁ దలుపఁ బడును.

కాబట్టి తమిళ జాతులగు మ్రాన్తరులు, తిరయూరులు, ఐనవారు లనియె డు మాడుతెగలవారును దక్షిణహిందూదేశమున పాండ్య చోళ చేర రాజ్య ములను స్థాపించిరి. ఇందలి చేరరాజ్యమునే కేరళ రాజ్యమందురు. అశోకుని కాలమునాటికే యీరాజ్యము లేర్పడి యశోకవర్ధనచక్రవర్తికి లోబడక స్వ తంత్రతనను ఐహించి యుండినవి.¹

అయినను పౌరాణిక గ్రంథకర్తలు పాండ్య చోళ కేరళ రాజ్యముల స్థా పించిన జాతులవారి యుత్పత్తిని మఱుగుపఱచి వీరల నార్యరాజుల సంతతి వారినిగాఁ జెప్పియుండిరి. పాండ్య చోళ కేరళ కోలు లనియెడువారు పురుషంశ జుడయిన దుష్యంతుని నునిమనుమలనుగా నగ్నిపురాణ హరివంశములలో వ్రాసియుండిరి. వీరనే పాండ్యచోళకేరళకోల రాజ్యములను స్థాపించి తద్వం శములకు మూలపురుషులయిరనికూడ వ్రాసిరి. కాని విష్ణుపురాణమునందు దుష్యం

1. Indian Antiquary, Vol. xx, p. 242.

తునిసంతటిలో వీరిని జేర్చియుండలేదు. మఱియును పాండ్యచోళులను భ్రష్ట తనొందిన క్షత్రియులని హరివంశము నుడువుచున్నది.¹ మఱికొన్ని పురాణముల యందు దక్షిణాపథముయొక్క కొట్టకొన “అక్రీడుఁ” డనురాజు తొల్లి పరిపాలించుచుండెననియు, అతనికి పాండ్య, కేరళ, కోల, చోళు లను నల్వరు పుత్రులు కలరనియు, వారిలోఁ బెద్దవాఁడగు పాండ్యుఁడు స్వస్థానముననే రాజయ్యె ననియు, తక్కినమువ్వురును స్వదేశమును దాటి వెక్కిరి బోయి చోళ, కేరళ, కోలరాజ్యములను స్థాపించుకొని రనియును మఱికొన్ని పురాణములు చెప్పచున్నవి.

ఈ మూడు తెగలవారికి బిచ్చట కోనరు లనియెడు మఱియొక తెగవారు వచ్చి కొంతకాలమువఱకుఁ బాండ్యులకులోఁబడి తరువాత కొంగదేశమునకు (ఇప్పటి కోయంబత్తూరు జిల్లా) నధిపతులైరి.

తమిళులుచే నివసింపఁబడుదేశము తమిళక మైనది.² ఈతమిళకమున కుత్తరపుహద్దు వేంగడము. ఈవేంగడ మె వేంకటాచల(తిరుపతి)మనఁబడుచున్నది. దక్షిణపుహద్దు కన్యాకుమార్యగము (Cape Comorin) తూర్పున బంగాళాఖాతమును, పశ్చిమమున నరాబియాసముద్రమును గలవు. ఈహద్దులకు నడుమనుండెడి దేశమునకు తమిళికమని పేరు. తమిళులు దక్షిణాపథముయొక్క దక్షిణపుఁ గొనకు రాక పూర్వము నాగులును ద్రావిడులును నివసించుచుండిరి. వీరికంటె సంఖ్యయందుఁ గొఱవడియుండుటచేత తమిళులు ప్రాచీనద్రావిడభాష నవలంబింపవలసివచ్చినది. వీరు ద్రావిడులలోఁ గలిసిపోయి కొంతకాలమునకు నాప్రాచీనద్రావిడభాషను సంస్కరించిరి. వీరిభాష తమిళభాష. ఇదియె యింగ్లీషున “టమిల్” అనఁబడుచున్నది. వీరాయులు గారు. ఆర్యులకు ప్రతిస్పర్ధులుగ నుండుచువచ్చిరి. వీరిని ప్లేచుచ్చులని, వెఱవారని యార్యగ్రంథములు పేర్కొనియున్న

1. Prof. H. H. Wilson's Historical Sketch of the Pandyan Kingdom. Journal of the Royal Asiatic Society Vol. ii Act. ix p. 199.

2 The Tamils: eighteen hundred years ago pp. 10-12.

వి. ¹ ఈ ద్రావిడులు తమిళులుగూడ నార్యులకంటెను విలక్షణమయిన నాగరిక తన గలిగియున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఈసంఘములవారే యిటీవల మనయాంధ్రదేశమునఁ బ్రవేశించి యాంధ్రులలోఁ గలిసిపోయినట్లుగఁ గన్పట్టెడిని.

ఆర్యులు - ఆర్యావర్తము.

అనేక సహస్రసంవత్సరములకుఁ బూర్వమే యార్యుల నెడివారు హిమాచలమున కుత్తరభాగమున మిక్కిలి దూరమున మధ్యసియా ఖండమునందు నివసించుచుండెడివారని బహుగ్రంథపరిశోధకులగు చరిత్రకారు లనేకు లభిప్రాయపడియున్నారు. అయినను ఈ క్షత్రధ్రువమండలమే యార్యులజన్మస్థానమని ఋగ్వేదమునుండి కొన్ని ప్రమాణనామముల నెత్తి చూపి బాల గంగాధర తిలక గారు “అర్కిటిక్ హోమ్” అను గ్రంథమున విశేషముగాఁ జర్చించి నిశ్చయించి యున్నారు. ఆర్యులు మొట్టమొదట మధ్యసియా ఖండమునందుండినను, ఈ క్షత్రధ్రువమండలమందుండినను మూఱి గిరుచ్చటనుండినను క్రమముగా జనసంఖ్య పెరిగి గిరికొలఁది జన్మస్థానమున నివసించుటకుఁ దావును, ఉదరపోషణమున కాహారపదార్థములును జాలక తమజన్మస్థానమును విడిచిపెట్టి దక్షిణదిగ్భాగమునకుఁ గొంపఱును పశ్చిమదిగ్భాగమునకుఁ గొంపఱును, నెడలిపోయిరి. వారిలో దక్షిణదిగ్భాగమునకు పచ్చిన యార్యులు హిందూదేశమునకు వాయువ్యదిశనున్న శర్వత మార్గములలోనుండి సేధున దీక్షిరముననుబట్టి యామహానదిని దాటి దానికిఁ దూర్యననుండు దేశము నాక్రమించుకొనిరి. ఈ ప్రదేశము నరస్వతీ ద్రువద్రవ్యతీనదులకు నడుమనుండనది. ఈ భూమి మిక్కిలి పవిత్రమైనదిగ నెంచఁబడుచు పోవుచున్నది.

1 In early times all Dravidians were regarded as outcasts and even a Brahmin who came to the Dravida country was held to be a Mlecha (census report 1891. Vol. xiii para 332.)

1 శ్లో. నరస్వతీద్రువద్రవ్యతీ ద్వేవనద్యోర్యదంతరం |
 తందేవనిధితందేశం బ్రహ్మవర్తం ప్రచక్షతే ||” అని మనుస్మృతి అ. ౨-౧౭.

దీనినే బ్రహ్మవర్తదేశమని దేవదేశమని పిలుచుచుండిరని మనుస్మృతియందు వా కొనబడినది. ఇచ్చటనే చాతుర్వర్ణవ్యవభాగమును యజ్ఞాదిక్రతుకర్తలును ఆ చరణములోనికిఁ దేబడి పెంపొందినవి. ఇచ్చటనుండియే యార్యులు శూర్యునకు ను దక్షిణమునకునుబోయి క్రమముగా హిమాలయమునకును వింధ్యకు నడుమనుం డెడి యాపద్దేశము నాక్రమించుకొనిరి. దీనికే యార్యావర్తమనిపేరు.

ఇట్లని మనుస్మృతి¹నలనమాత్రమేగాక పతంజలికృత మహాభాష్యమువల నను వింధ్యోత్తరభాగం బార్యావర్తంబనియు, దేవదేశంబనియు, గౌడదేశంబు ననియు వ్యవహరింపబడియె నని తెలియుచున్నది. తద్దక్షిణభాగము స్లేచ్ఛ దేశంబనియు, ద్రావిడదేశంబనియు, దక్షిణాపథమనియు వ్యవహరింపం బడి యెను.

దక్షిణాపథము.

నర్మదానదికి దిగువభాగము దక్షిణాపథమని పూర్వసంస్కృత గ్రంథ ములయందు వ్రాయబడినది. దక్షిణశబ్దములోనుండి దక్కనము పుట్టినది. అది యె హిందీభాషలో“డఖన్” అని చెప్పబడుచున్నది. అదియె“డక్కన్” అని యింగ్లీషున వాడంబడుచున్నది. డెక్కన్ అనుపదము దక్షిణశబ్దముయొక్క వికృతరూపమని కొందఱిచే భావింపబడుచున్నది. డెక్కన్ దేశమన దక్షిణా పథదేశ మె యని కొందఱు చెప్పుచున్నారు. ఆర్యులు త్తిరయుననుండి దక్షిణము నకువచ్చిన మార్గమునకు దక్షిణాపథమని పేరువచ్చినది. ఈదక్షిణాపథముననుం డెడి దేశములకే దక్షిణాపథదేశములని పేర్లు వచ్చినవి.

దక్షిణాపథదేశమునే ప్రాకృతభాషలో దఖిణాబదేశమని వ్యవహ రించుచుండిరట! ²దక్షిణాపథమున చోళులయొక్కయు, పాండ్యులయొక్క యు, కేరళులయొక్కయు, దేశములుకలవని మార్కండేయ వాయుమత్స్య

1. శ్లో. ఆనముద్రాత్తువైపూర్వా దాసముద్రాత్తుపశ్చిమాత్

తయోరేవాంతరంగిరోర్యో ర్యార్యావర్తంవిదుర్బధాః అని మనుస్మృతి.

పురాణములలోఁ దెప్పఁబడియెను.¹ సహజేవుఁడు తన దక్షిణదిగ్విజయమును గూర్చి చెప్పఁసందర్భమునఁ దాను బాంధ్యులను జయించినతరువాత దక్షిణాపథమునకుఁ బోయియుంటినని చెప్పినట్లుగ మహాభారతమునఁ జెప్పఁబడినది.² సహ్యాగిరియందు జనించు గోదావరి మొదలగునదులు దక్షిణాపథదేశములోనివని వాయుపురాణము చెల్పియుండియునర్థదాతాసేనదులనట్లుపేర్కొని యుండక పోవుటచేత నారెండునదులు ప్రసహించెడుదేశములు దక్షిణాపథములోనివి కావని చెప్పవలసియున్నది.³ ఆంధ్రదేశము దక్షిణాపథములోనిదని యిదివఱకే తెలిసియుంటిమి. దక్షిణాపథము వేళ్వొలుగంధకర్తలచే వేళ్వొలు విధములుగా నిరూపింపఁబడుచువచ్చును గాని సామాన్యముగా వింధ్యకు దక్షిణభాగమంతయుదక్షిణాపథముగానే న్యవహరింపఁబడుచు వచ్చెననుటకు సందియములేదు.

ఆర్యులు దక్షిణమునకు వచ్చుట.

ఉత్తరముననుండి యూర్వులు దక్షిణమునకు వచ్చుటకు బహుకాలము పట్టియుండును. ఆర్యులశ్రమములకు దక్షిణపువ్వుగా వింధ్యపర్వతముండెనని మనువు పతంజలి మొదలగువారు చెప్పియుండిరి. ప్రచండభ్రాస్కరుని మార్గము నరికట్టి వింధ్యపర్వత మాకాశమంటుకొని విజృంభించి లోకమునంతయు నంధకారబంధురముగావించి గర్వించి యుండెనని పురాణకవులభాషలోఁ జెప్పఁబడినది. ఆర్యుల దక్షిణాపథము ననురోధించి గర్వించి యుండిన వింధ్యముయొక్క గర్వము నడంచు మహావీరుఁడు బయల్పడునంతవఱకు నార్యులకు మార్గావరోధము గలిగియుండెను. అట్టి మహావీరుఁడగస్త్యమహర్షి. ఇతఁడు

1 మార్గంఁడేయపురాణము; అధ్యాయము ౧౭, శ్లోకము ౪౫; పాఠము రెండవసంక్తి తస్మాగనున్నది; “పాండ్యాశ్చ కేరళాశ్చైవ చోళాఃకుల్యాస్తథైవచ” అని యుండవలయును. వాయుపురాణము; అధ్యాయము ౪౫ శ్లోకము ౧౭౪. మత్స్యపురాణము; అధ్యాయము ౧౧౭ శ్లోకము ౪౩.

2 మహాభారతము; సభాపర్వము; అధ్యాయము ౩౧ శ్లోకము ౧౭.

3 వాయుపురాణము; అధ్యాయము ౪౫ శ్లోకము ౧౦౪.

వింధ్యమును బాద్రాతలముచేఁ ద్రొక్కిపట్టి గర్వాపహరణముఁ గావించి మరల సూర్యరస్మినిఁ బ్రసరింపఁగఁజేసి లోకము నుద్ధరించెనని పురాణములయందు భిన్నభిన్నంపఁబడియెను. ఆర్యులలో మొదట నగస్త్యుఁడే వింధ్యపర్వతమును దాటి దక్షిణమునకు వచ్చినవాడని పై పురాణగాథను బట్టి స్పష్టమగుచున్నది. వింధ్యపర్వతముయొక్క పశ్చిమోత్తరభాగమునకుఁ జారియాత్రమను పేరుగలదు. ఇచ్చటనే వేత్రవతి మొదలగు నదులు జనించియున్నవి. ఆర్యులు దక్షిణయాత్రకు బయలుదేఱి యీపర్వత పంక్తి పార్శ్వముననే పోయియుండుట చేత దీనికిఁ జారియాత్రమని పేరువచ్చియుండు నేమో యని భాండాకర్త గా రూపించుచున్నారు.

ఆగస్త్యుఁడు వింధ్యము కడవఱకు దూర్పుగఁ బోయి యటనుండి దక్షిణముగావచ్చి గోదావరికి సమీపమున నొకయాశ్రమమును నిర్మించుకొని యుండెను. శ్రీరాముఁ డీయాశ్రమమునకు వచ్చినట్లు రామాయణమునందుఁ జెప్పఁబడి యుండుటంజేసి యప్పటికే యీదండకారణ్యమునం బ్రవేశించి యార్యుల లాశ్రమాదుల నెలకొల్పుచుండిరిని ధ్రువపడుచున్నది. ఈయగస్త్యాశ్రమము ప్రస్తుతపు గోదావరి మండలములోని భద్రాచలమునకు సమీపమున నుత్తరదిశనున్నదని రెండవ ప్రకరణమున నుదాహరించియుంటిమి. మొట్టమొదట నార్యులు దక్షిణాపథమునఁ ద్రొక్కినప్రదేశ మాంధ్రభూమి గానే గన్పట్టుచున్నను కొంతవఱకు కొంకణదేశమునుండి సింహళ ద్వీపమునకును, అచ్చటినుండి దక్షిణ ద్రావిడమునకును బోయినట్లుగూడ గన్పట్టుచున్నది.

కర్ణాటార్యులు.

కడపట నీ యాంధ్రదేశమునకు వచ్చినవారు కర్ణాటార్యులు. కర్ణమఁ గా కొండలోయ. వానియందు నంచరించువారు కర్ణాటులని చెప్పఁబడుచున్నవారు. కొందఱు ద్రావిడులు దక్షిణదేశముననుండి పశ్చిమోత్తరమునకుఁ గ్రమముగా వ్యాసించి మలయపర్వత ప్రాంతములయందున్న లోపలలో నివసించుచు నుప్పులతోఁగలసి తమ ద్రావిడమును లోపలోని వారి స్వభాషయగు కన్నడమును జేర్చి కొంతకాలమువఱకు వాడుకొనుచుండఁగా నుత్తరదేశమునుండి కొం

కాలమున కాయలు కొందఱు వచ్చి యొకర్లాటులతోఁగలసి తమ ప్రాకృత సంస్కృతములను వారి కర్లాట ద్రావిడములను గలిపి రూపభేదములతో వ్యవహరించుకొనుటంజేసి వారి భాషయంతయుఁ గర్లాటంబనియె వ్యవహరింపంబడుచుండెను. ఈ కర్లాటాఖ్యుల క్రమక్రమముగాఁ గొందఱాంధ్రప్రదేశమునకు వచ్చి యాంధ్రులలోఁ గలిసిపోయిరి.

ఆంధ్రులార్యులూ, అనార్యులూ, ద్రావిడులూ?

ఆంధ్రు లాదిమనివాసులూ ద్రావిడులూ ఆఖ్యులూ మనము నిశ్చయము గాఁ జెప్పఁజాలముకాని యితరేయ బ్రాహ్మణమునందు నాంధ్రులు విశ్వామిత్రుని సంతతివారనియు, వానిచే శసీంపఁబడి యార్యా క్రమములయొక్క సరిహద్దుల నివసించుచుండెడి వారనియుఁ జెప్పఁబడియుండుటంజేసి యీ యాంధ్రులు త్తరప్రదేశములోని యార్యులతోఁ బోరాడి లేచి వచ్చి యండకారణ్యములోని యనార్యజనమధ్యమున నివసించెడి యొక తెగవారయిన యార్యులనుగాఁ గొందఱు తలంచుచున్నారు. ఆంధ్రులను పుళిందులతోడను శబరలతోడను జేర్చియుండుటచేత వీరిని మనివాసులయిన యనార్యులేమో యని కొందఱు తలంచుచున్నారు. అనేక సిద్ధముల ద్రావిడులతో విశేష సంబంధము గన్పట్టుచుండుటచేత వీరలు ద్రావిడులని మఱి కొందఱు తలంచుచున్నారు. ఆంధ్ర శబ్దముయొక్క వ్యుత్పత్తియొట్టి చూచిన మొదటి యభిప్రాయము సరియైన దేమో యని తోచుచున్నది. మనుష్యులు నివసించుటకు సాధ్యముకాక యంధకారబంధురముగా నుండు మహారణ్య ప్రదేశమున కంధ్రమని యార్యులు పేరిడియుందురు. ఈ ప్రదేశమునందు మొదట ననార్యులే నివసించుచుండిరి. తమ తెగవారొకరు తమతోఁబోరాడి వెడలివచ్చి యీ యరణ్యప్రదేశమున ననార్యజన మధ్యమున నివసించియుండుటచేత నార్యులు వీరికి నాంధ్రులని పేరుపెట్టి యుండవచ్చును. ఆంధ్రు లార్యులయినను ననార్యులయినను పేరుమాత్ర మార్యులచే నీయఁబడినదనుట స్పష్టము. ఈ యార్యాంధ్రులు తమతోఁ బోరాడి

వేఱుపడి వచ్చి దస్యులతోఁ గలిసి వర్తించుచుండుటచేత నార్యులు వీరినిగూడ
 దస్యులనుగానే భావించి వారిసెట్లు చూచుచుండిరో వీరినిగూడ నట్లే చూచి
 యుండవచ్చును. ఆర్యాంధ్రు లాకాలమున నీయరణ్యప్రదేశములయందు నా
 శ్రమముల నేర్పఱచుకొని యందందు నివసించుచుండిరిగాని పీఠప్రదేశ
 మార్యప్రదేశముగా నెన్నఁబడక యనార్యప్రదేశముగానే భావింపఁబడుచుం
 డెను. ఆర్యాంధ్రులు మాట్లాడు భాష యనంస్కృతముగాని సంస్కృతభాష
 గాదు. అనార్యాంధ్రులు మాట్లాడుభాష పైశాచీభాషగా నుండెను. ఆర్యాం
 ధ్రులు మహారణ్య ప్రదేశమున ననార్యాంధ్రజన మధ్యమున నివసించుచుండుటం
 జేసి వీర లార్యభాషకు నార్యాచారములకు దూరగులై తుదకు ననార్యసంబం
 ధమె యొక్కడుగాఁ గలిగియుండిరి. ఆర్యాంధ్రులయొక్కయు, అనార్యాం
 ధ్రులయొక్కయు రక్తమిచ్చట సమ్మేళనమయ్యెను. ఆర్యాంధ్రుల యనంస్కృ
 తంబును, అనార్యాంధ్రులపైశాచీభాషయు నిచ్చట మిశ్రములగుచువచ్చెను.
 ఇట్లు కొంతకాలము జరుగునప్పటికి వీరెల్లరు నాంధ్రులయిరి. వీరు మాట్లాడు
 భాష యాంధ్రమయ్యెను. ఇదియొక ప్రాకృత భేదముగా నుండెను. వితరేయ
 బ్రాహ్మణకాలమునాటికి వింధ్యోత్తర ప్రదేశము మాత్రమె గాక యీ
 యాంధ్రదేశముగూడ కలదని యార్యులకుఁ దెలిసియుండెను. మహాభారతము
 కురుపాండవులచారిత్రం బగుటం జేసియుఁ గురుపాంచాలాదులును, దుష్యంత
 భరత పరీక్షిజ్జనమేజయాదులును నైతరేయ బ్రాహ్మణంబునఁ బేర్కొనం
 బడియుండుటం జేసియు, నైతరేయ బ్రాహ్మణ మైతరేయుండను మహీదాస
 ఋషిచే మహాభారత యుద్ధానంతర మె దెలుపఁబడినదని తేటపడుటం జేసియు
 నాంధ్రులుగూడ మూడువే లేండ్లనుండి యున్నారని మనకు నిశ్చయముగాఁ
 దెలియుచున్నదిగాని యాకాలము మొదలుకొని యేఁడెనిమిది శతాబ్దముల
 వఱకు ననఁగాఁ గ్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము మున్నూఱు సంవత్సరముల క్రిందట
 నుండి యేకచ్ఛత్రాధిపత్యమువహించి పాటలీపుత్రము రాజధానిగా భరత
 ఖండము విశేషభాగముఁ బరిపాలించిన చంద్రగుప్తప్రకృషత్రికాలమునాటి
 వఱకు మఱుల నాంధ్రుల ప్రశంస యేఁగంధమునందును గానంబడదు.

ఐదవ ప్రకరణము.

నాగులు - నాగకులులు.

ప్రాథమిక కార్యములు సింధునదిని దాటివచ్చి యామహానదికిఁ దూర్పుప్రక్కను సరస్వతీ దృష్టదృష్టినదులకు మధ్యను స్థిరవాసములేర్పఱచుకొనిన తరువాత వేయేండ్లకుఁ బిమ్మట నార్యులలో మఱియొక శాఖవారు బయలుదేరి గంగాతీరమువఱకు వచ్చి, కరుపాంచాల దేశములందు వసియించియుండిన కాలమున, హిమాలయ పర్వతము మొదలుకొని వింధ్యపర్వతమువఱకును గలదేశమునంతను నాగులనియెడి యొక జాతివారు పరిపాలనము చేయుచుండినవారని మనకావ్యపురాణోతిహాస గ్రంథములవలనను, బౌద్ధమతస్థుల గ్రంథములవలనను గానంబడుచున్నదిగాని, మనదేశచరిత్రములను వ్రాసిన పాశ్చాత్యులేమి, హైందవచరిత్రకారులేమి తామువ్రాసిన గ్రంథములయందు నీనాగుల చరిత్రమును విశదీకరింపక యేమి కారణముచేతనో విస్తరించియున్నవారు. నాఁచుచేఁగప్పబడిన శుద్ధజలమువలెనే నీచరిత్రమంతయుఁ బురాణగాథలచేఁగప్పబడి చరిత్రకారుల నేత్రములకు గోచరము గాకయుండెను. ప్రాథమిక కార్యముల దస్యులతోఁ బోరాడినట్లుగ బుద్ధులదాదులయందుఁ దఱచు గాఁ గానంబడుచుండినను తరువాత వచ్చినయార్యు లీనాగులతోడను నాగకులతోడను బోరాడినట్లుగ మహాభారతాది గ్రంథములయందుఁ గానంబడుచున్నది. ఆంధ్రులు దండకారణ్యమునం దాంధ్రరాజ్యమును స్థాపించి పరిపాలనముచేసి వాసిక క్కుటకుఁ బూర్వ మీనాగులీ దండకారణ్యము నాక్రమించి కిరాతజాతులను న్నిడిని జయించి రాజ్యమును స్థాపించి పరిపాలనముచేసినట్లుగఁ గాన్పించుచున్నది. మన పురాణాదులయం దభివర్ణింపఁబడిన నాగలోకమనునది యీనాగులదేశ మెగాని పాతాళముగాదు. మనపురాణగాథలలో నభివర్ణింపఁబడిననాగకన్య లీనాగజాతికన్యలేగాని యన్యులు గారు. నగమనఁగాఁ గొండ. నాగమ

నఁగాఁ బాము. నగములోనుండి పుట్టినది నాగము. ఈనాగులనియెడి జాతి వారు నాగములను బూజించువారగుటచేతనో నాగమును ధ్వజమునందు ధరియించెడు నాగధ్వజులగుటచేతనో, లేక నగములయందు సంపరించెడు జాతి వారగుటచేతనో, మఱియేమి కారణముచేతనో యీజాతివారికి నాగులనియెడి పేరువచ్చినది. మన పూర్వగ్రంథము లీనాగులకథలతో నిండియున్నవి. ఈనాగుల యనార్యచారములనే పెక్కింటినిప్పుడేకని మనవారవలంబించియున్నారు. ఈనాగులు పాములను బూజించువారుగనుక నే నేటికిని మనవారు పాములను బూజించుచున్నారు. ఈనాగులు స్వీయములను బూజించువారుగనుకనే మనవారు నేటికిని వృక్షములను బూజించుచున్నారు. పూర్వకాలమునం దీదేశము నాగులకు లోబడి నాగులచేఁ బరిపాలింపఁబడి నాగసామ్రాజ్యములనే యవలంబించి నాగుల యనార్యచారములలోమునిగి యుండిన దగుటచేతనే కారణము మనదేశమునం దెచ్చిటవినను నాగశబ్దమే వినబడుచున్నది. మనదేశమునందు నాగూరు, నాగనరము, నాగపురము, నాగపట్టణము, నాగేశ్వరము, నాగులపాడు, నాగిమూడి, నాగరము మొదలగు గ్రామనామములు వినబడుచున్నవి. ఇంతియగాక నాగి, నాగఁడు, నాగులు, నాగయ్య, నాగన్న, నాగప్ప, నాగిరెడ్డి, నాగిసోఁడు, నాగరాజు, నాగవర్మ, నాగలింగము, నాగరత్నము, నాగోజీరావు, నాగేశ్వరరావు, అనునామములు మనుష్యులలో వినబడుచున్నవి. మఱియును మనదేశమునందు నాగములను బూజించుటకు కార్తికశుద్ధవతుర్తి “నాగులవలితి” యనుపేరుతోఁ బర్వదినముగా నొప్పుచున్నది. ఈపర్వదినము బ్రాహ్మణులకంటెను బ్రాహ్మణేతరులచే మిక్కిలి భక్తిపూర్వకముగఁ బూజింపఁబడుచున్నది. పూర్వ కాలమునందలి యాచార్యలీనాగములనుగొల్పెడి నాగులను సాధారణముగా గౌరవముతోఁ జూచెడివారుగారు. ఆకారణముచేతనే గాఁబోలు నెవ్వడైన నొకానొకప్పుడే దియైన నొక తెలివితక్కువ పనిచేసినప్పుడుగాని హానికరమైనపని చేసినప్పుడుగాని మనవారు “ఓరినాగులూ, ఓసినాగమ్మా” యని నిందాగర్భముగఁ బలుకుచుండుటను నేడును మనము చూచుచున్నాము. మనదేశమునందు కార్తికశు

ధవతుర్గి (నాగులనవితి)వలెనే మహాంస్ట్రాది దేశములయందు నాగపంచమి యను పేరను కార్తికశుద్ధపంచమి పర్వదినముగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నది. దీనిసంతయును బరికించిమాడఁగా నీయాచారములన్నియు నాగులనుబట్టిమనకు సంక్రమించినవిగాని యివినిజముగా నార్యాచారములుగావు. ఈ యనార్యాచారములు విశేషముగా దక్షిణాపథమునందే గానంబడుచున్నవిగాని యుత్తర హిందూస్థానమునందుఁ గానంబడునందుటనుఁ గారణము దక్షిణాపథనాసులు సంపూర్ణముగా నార్యచారములకుఁ దలఁచుగ్గి వానిలోఁనునిగిపోయిన వారు గాకుండుటయే గారణముగాని వేరొండు గారణము గానరాదని చెప్పవచ్చును.

సాగోత్పత్తిరథనము.

మహాభారతమునందు నుపద్రావుము ముగింపఁబడిన వెనుక నీనాగులచ రిత్రమె మొదట చెప్పఁబడినది. కశ్యపుఁడను నార్యునకు కద్రువ, వినత యను నిరువురు భార్యలు గలను. వీరిగుఱుమను దోఁబుట్టువులు.వీరికింగల యభిమతంబు లచొప్పవఁ గద్రువకు సహస్రనాగములు జనించినవి. వినతకు గరుఁడుండు జనించెను. కద్రువకు జనించిన సహస్రనాగములకుఁ బుట్టినసంతతియే లోకమునందలి నాగులము గానున్నది. ఈనాగులలోఁ బ్రముఖులు గా నుండినవారు శేషుఁడు, వాసుకి, ఇరావతుఁడు, తిక్షకుఁడు, కర్కోటకుఁడు, కాళీయుఁడు, విలుఁడు, ఇలాహాత్రుఁడు, నీలుఁడు, అనీలుఁడు, నహుషుఁడు మొదలగువారు. (అనంతుఁడు, వాసుకి, తిక్షకుఁడు, శంభుపాలుఁడు, కుశికుఁడు, పద్ముఁడు, మహాపద్ముఁడు, కర్కోటకుఁడు వీరినే అష్టనాగములని మనగ్రంథములు పేర్కొనుచున్నవి.) కద్రువ వినతకుఁజేసిన యపకారమునుబట్టి వినతకుఁ బుట్టిన గరుత్తంతుఁడు నాగకులమునకెల్లను వైరియయ్యెను. 'దీనికె దోడు మాతృశాపముగూడ నాగులకు సంభవించెను. ఈనాగులచరిత్రము మహాభారతమునందు నివురుగప్పిన నిష్పవలెనున్నది. గులకతాళ్లలో మాటుపడియుండిన రత్నమువలెఁ బ్రకాశింపకయున్నది. ఈగులకతాళ్లను దొలఁగించిన నాగులచారిత్రమనియెడి రత్నము శోభింపకమానదు. ఈనివురును దొలఁగించిన నాగులచరిత్రమనియెడి నిష్ప

తేజోవంతముగఁ గన్నట్టకమానదు. ప్రాథమికార్యులు నూర్యకులులును బరిశుద్ధులునైయుండిరి. వీరితరువాత వేయేండ్లకువచ్చినవారు చంద్రకులులు. వీరునూర్యకులులవలె నంతగాఁ బరిశుద్ధులుకారు. అన్యజాతిరక్త మీచంద్రకులుల నాడులయందుఁ బ్రవేశించుచుండెను. ఈరెండవతెగవారు పాంచాలముగుండపోయి గంగా యమునానదులకు నడుమనుండెడి హస్తినాపురమునందు వసించియుండిరి. వీరలే భారతవీరులనిపించుకొనిన యుద్ధిష్ఠిరాదులుగా నుండిరి. వీరుక్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము పదమూడవ శతాబ్దప్రాంతమున హస్తినాపురమునందుండిరి. అచ్చటనున్న కాలమున వీరి కుటుంబము వృద్ధియై హస్తినాపురముచాలక మఱియొకపురము కావలసివచ్చెను.

ఖాండవనద హనము.

ఇప్పుడు ఢిల్లీనగరముండిన ప్రదేశ మాకాలమున ఖాండవనముగానుండి నాగులచే నాక్రమింపఁబడియుండెను. వారలను జయించినఁగాని వనము స్వాధీనముగాదు. అయ్యదిస్వాధీనమైన వెనుకఁగాని యరణ్యమును ఛేదించి పురమునుగట్టుట సాధ్యముగాదు. అప్పుడర్జునుఁడు కృష్ణునిసహాయముతో ఖాండవనమునుదహించి నాగులం దఱిమివేసెను. బౌద్ధులదేవతయగు నింద్రుఁడు నాగులను సంరక్షించెను. ఆర్యుల వైదికదేవుఁడగు నగ్ని వనమునంతయును దహించి నాగరాజుని తక్షకుని దక్కతక్కిన నాగకులయును నిర్మూలముచేసెనని చెప్పఁబడియెను. ఈప్రదేశమునందే పాండవులు “ఇంద్రప్రస్థ” మను పురమును నిర్మించిరి.

అర్జునుఁడు నాగకన్యల వివాహమాడుట.

ఈఖాండవనదహనంతరము నార్యులకును నాగులకును మైత్రికల్గి యున్నటులనే చెప్పఁబడియెను. అర్జునుఁడు నమయభంగకారణమునఁ దీర్థయాత్రకు బయలువెడలినప్పుడు నాగకన్యకయగు నుబూషిని వివాహమాడినట్లు గఁ జెప్పఁబడియుండెను, మఱియు మణిపురాధీశ్వరుండును నాగరాజును

నగుచిత్రనాహనునియొక్క కూతురు చిత్రాంగదయను నామెనుగూడ వివాహమైనట్లుగఁ జెప్పబడినది. అర్జునునివలన నులూపికి జనించినవాఁ డిరావంతుఁడను పేరుగలవాఁడు. ఇతఁడు భారతయుద్ధములో జనిపోయెను. అర్జునునివలనఁ జిత్రాంగదకు జనించినవాఁడు బ్రబ్రువాహనుఁడను పేరుగలవాఁడు. ఇతఁడు బహు పరాక్రమవంతుఁడై భారతయుద్ధానంతరము ధర్మజుఁడు చేయఁబూనిన యశ్వమేధ యాగమును నిర్విఘ్నముగా నెఱవేర్చఁ బూని యర్జునుఁడు నవనాశ్వముతో బ్రబ్రువాహనుని దేశమునకు వచ్చినప్పుడా సవనాశ్వమును బట్టుకొని తండ్రితో నత్యద్భుతముగఁ బోరి యొడించెనుగాని తరువాత నులూపి మొదలగు వారిచేఁ బ్రబోధతుఁడై యర్జునునకు సహాయముఁజేసెను. ఈకథలను బట్టి కొంతకాలమువఱకు నార్యులును నాగులును స్నేహభావముతోనే గడపుచుండిరిని తేటపడుచున్నది. పాండవులకుఁ దరువాత సింహాసనమునకు వచ్చిన పరిక్షిత్తుకాలమున నార్యులకు నాగులకు వైరము పొసంగినది. అందులకుఁ గారణమిక్రింది విషయముగఁ గన్పట్టుచున్నది.

పరిక్షిత్తు తక్షకునిచేఁ జంపఁబడుట.

అర్జునునిమనుషుఁడైన పరిక్షిత్తురేంద్రుఁడు రాజ్యపరిపాలనము చేయుకాలమునం దొకనాఁడు మృగయావినోదార్థము నరణ్యమునకుంజని యాఖేట ఖేలనమున నలసినచ్చుచుండఁగా మాగ్ధమధ్యమున నొక్కఋషి తపస్సుచేసికొనుచు నడిగినప్పుడు దాహమునైనఁదీర్చక మాటాడకపోవుటయొగాక కన్నుల నైనఁదెఱచి చూడకపోయెను. అంతట నారాజకుంజరుఁ డాగ్రహించి యొక నాగమునుజంపి వాని మెడపై వైచిపోయెను. తరువాత నానందమివరేణ్యుని కుమారుఁడీ వృత్తాంతమునంతయుఁ జెలిసికొని సర్పదష్టుఁడై జనిపోవును గాక యని యారాజును శపించి వానిని జంప నాగరాజయిన తక్షకునిఁ బ్రేరేపించెను. ఆశాపకారణమున నేడవనాఁడే తక్షకునిచేఁగఱవఁబడి పరిక్షిత్తు మృతినొందెనని చెప్పఁబడయెను. నాగరాజయినతక్షకుఁడు తక్షశిలానగరమున కధిపతిగ నుండెనని గ్రంథములయందుఁ జేర్చొనఁబడుచు వచ్చెను.

జనమేజయుడు సర్పయాగముచేయుట.

తక్షకుఁడు తనతండ్రిని జంపినందున; కాగ్రహమహోదగ్రుండై జనమేజ యమహారాజు నాగకులమునంతయు సంహరించుటకై యూర్యబులుషులనందఱిని ప్రేరేపించి సర్పయాగమును జేయనమకట్టెను. ఆమహాయాగమునందు నాగు లనేకులు పశువులుగఁబట్టుకొనఁబడి సంహరింపఁబడిరి. నాగకులమంతయు నిర్మూ లమగు కాలమువచ్చెను. అప్పుడు వాసుకితోఁబుట్టువుకొడుకగు అస్తికుఁడను బ్రాహ్మణునిమూలమున తక్షకుఁడు మరణింపక జీవింపఁగలిగెను. ఈ యస్తికుఁ డు నాగకులుఁడయినను ఆనార్యచారములను వదలిపెట్టి యూర్యచారముల నవలంబించి యూర్యుఁడైనవాఁడు. ఇట్లేనాగకులు లనేకు లూర్యచారమునవలం బించి యూర్యులలోఁ గలిసిపోయెదమని వాగ్ధత్తుముచేయుటచేతనైన నేమి మఱియేమి కారణముచేతనైన నేమి యాసర్పయాగము నిలిచిపోయినది. నాఁడు మొదలుకొని మరల నాలుగుశతాబ్దముల కనఁగా క్రీస్తుశకమునకుఁ; బూర్వ ము ౬౯౦వ సంవత్సరమువఱకు పీఠలచరిత్రము వినరాక; యుండెను. ఆప్పటికి నాగవంశజులయిన రాజులు మగధరాజ్యాధిపత్యమును నహించిరి. ఈనాగవం శమె శిశునాగవంశ మను పేరుతో మాగధమును బాలించినట్లు చరిత్రము లుద్ఘోషింపుచున్నవి. ఈశిశునాగవంశములో నాఱవవాఁడైన యజాతశత్రుని కాల ముననే బుద్ధుఁడు జనించి యనార్యజాతుల కన్నిటికిఁ బురోవృద్ధి కారకుఁ డయ్యెను.

శిశునాగవంశము.

శిశునాగుఁడనువాఁడే శిశునాగవంశమునకు మూలపురుషుఁడు. ఈశిశు నాగుని జన్మమునుగూర్చి బౌద్ధు లాకవితకథను గల్పించియున్నారు. లిచ్చవి రాజులయొక్క యుంపుడుకత్తెలలో నొక్కతె యొక్క-శిశువును గాంచెను. ఆశిశువు స్వయాప మేర్పడక పూర్వమే ప్రసవించుటచేత నమ్మాంస సిండుము నొకతట్టలో నుంచఁబడి రాత్రివేళ నొక పేడకుప్పలో, వేయఁబడెనట! నగరపాల కుఁడయిన యొక నాగరాజు బానింగనిపెట్టి చుట్టును జాట్టుకొనితన పడగతోఁ

బాదుగుచుండెను. దానిని ప్రజలు చూచి చుట్టును మూగి కొని “స్సు స్సు” యని చప్పట్లు వఱచి కేకలు వేయఁగా నాగరా జవృత్త్యుడయ్యెను. అంతట వార లాత్తును బరీక్షింపఁగా నొక పురుషుని నుండునట! ఆకారణమున నాతఁడు శిశువాగుండని వేరుపెట్టఁబడియెనుట! కొంత కాలమున కతఁడు మగధసిం హాసన మధిష్ఠిఁడను! ఈవంశమునందు గండపటివారయిన తొమ్మండ్రుగురు నం దులతోఁగూడ నంద్రునిపుఁడు నిలపోవనియును నచ్చునటనఁ జాలించినరాజు లెల్లను నాగుతోకానికూర్చి నేత్రములుకాదు. వీరంపలును సర్పములను బూజించెడి వాగులుగాని యూర్వముఁ స్సు గారు. ఆకారణముచేత బ్రాహ్మణు లయిన యూర్వులు వీరుపట్ల ప్రజల ద్వేషము గలిగియుండిరి. బౌద్ధమతస్థులు వీరిని శ్రేయించునుండఱి. వీరుభయములచేతను గూడ గౌరవించబడక నీచముగఁ జూడఁబడుచుండిరి.

సులతీకొన్ని గాథలు.

సుగ్రీవుఁడు నీతిను నడపి ట్లకై వాసుదను బంపుచు భోగనతీపురమును వర్ణించెను. ఈభోగనతీపురమును వాసుదేవునినువాఁడు సరిపాలించుచుండెని చెప్పియుండెను. ఇతిఁడు నాగరాజు. ఈభోగనతీపురము దక్షిణాపథమునందు న్నది. అనఁగా నందఁకారణ్యములో దున్నుభోగమునో పశ్చిమభాగముననో యుండియుండును. ఇతనికి ప్తి రామానుజునినందు నాగులనుగూర్చి యేమియు ను గానరాదు. శ్రీకృష్ణుఁడు కాలీయుండను నాగరాజును మర్దించి కాలిందీక న్యల వివాహమాడినట్లుగా విష్ణుపుంజాదులనలనఁ గన్నట్లుచున్నది. అప్పుతము ను బడయుటకై దేవతలు మంపరసర్వతముక గవ్యముగను వాసుకిని త్రాఁడు గఁజేసికొని క్షీరసాగరమును మధించినట్లుగ భాగవతాది పురాణములయందుఁ జెప్పబడినది. దేవతలు దానవులను మోసముచేసి వాసుకియను నాగరాజుయొ క్క నవాయునుో దేశమునో దుర్గమునో యొకదానిఁ బడసియుండురని

1 Turnour's introduction to the Mahavanso, XXXViii.
See also Bigandet, Life of Goudama, p 362 et. Seq.

యూహింపవచ్చును. ఇట్లు నాగులనుగూర్చిన తెక్కలేని గాథలు మనపురాణాది గ్రంథములయందు వెదజల్లబడియున్నవి. ఒక్కపురాణాది పూర్వగ్రంథములయందుమాత్రమే గాక యిటీవలి చారిత్రములయందును కావ్యాదులయందును గూడ నాగులయొక్కయు నాగరాజులయొక్కయుఁ గరిత్రము లభివర్ణింపబడియున్నవి.

చరిత్రాంశములు.

క్రీస్తుశకము నాలుగవ శతాబ్దమధ్యమున సముద్రగుప్తుఁడను గుప్తచక్రవర్తి దక్షిణద్విజయయాత్రకు బయలుదేరి గణపతి నాగఁడను నొక నాగరాజును జయించినట్లుగఁ జెప్పబడియెను. సింహళ ద్వీపమునందలి నాగులను బుద్ధుఁడేవిధముగాఁ దనమతములోనికిఁ జేర్చుకొనియెను. యవ్విధమునంతయు బౌద్ధచరిత్రగ్రంథములగు మహావంశము, రత్నాకరి, రాజావళి మొదలగు గ్రంథములయందు వివరముగ వ్రాయఁబడియుండెను. సిద్ధార్థుఁడు బౌద్ధుఁడైనప్పిమ్మట నైదవయేట మహాదరుఁడు, చూలోదరుఁడను నాగునిరువురు వజ్రసింహాసనమునకై పోరాడుచుండుటను గాంచి నాగులయందలి ప్రేమచేత నాగ ద్వీపమునకుఁ జూడఁబోయెను. ఆకాలమునందుపంచశతయోజనములు విస్తీర్ణముగలిగి చుట్టును సముద్రముచేఁ జుట్టుకొనఁబడియున్న నాగ ద్వీపమును మహాదరుఁడను నాగరాజు సరిపాలనము నేయుచుండెను. వానిలోఁబుట్టువు కందమాచనమనుకొండను నేలెడి నాగరాజునకీయఁబడి వివాహము చేయఁబడియెను. ఆదంపతులకు జనించినకుమారుఁ డొకఁడు వజ్రసింహాసనముఁ దనకుఁ రావలయునని తగవుపెట్టెను. ఈమహాత్ముఁడు వారలకు సంధిచేయుటకై శ్రయత్నించి మంచి హితోపదేశమును గావించెను. వారలాసింహాసనమును బుద్ధునికర్పించి వానికూడిగముఁ జేయఁబూనిరి. బుద్ధుఁడా సింహాసనమునగూరుచుండి ధర్మము నుపదేశించి యెనుబదికోట్ల నాగులను బౌద్ధమతావలంబకులను గాఁ జేసెను.

మహాదరుని మేనమామయును కళ్యాణిపురాధీశ్వరుండును, నగు నాగరాజును గూడ తనమతములోనికిఁ జేర్చుకొని కొంతకాలమునకు వారలను విడిచిపెట్టిపోవుచు వజ్రసింహాసన మానాగరాజున కిచ్చి రాజాయతనవుట.

మచ్చటనాటి వారలనుద్దేశించి “యో నాగరాజులారా! పవిత్రమైన నాయీ పుత్రును బూజింపుడు; నాప్రియులారా! మీకిది సౌఖ్యమును మనశ్శాంతిని గలుగజేయును” అని పలికి వెడలిపోయెను. క్రీస్తు శకము రెండవశతాబ్దమున సింహళ ద్వీపమును బాలించిన మల్లనాగఁడు, చండనాగఁడు, కూడనాగఁడు, శ్రీనాగఁడు అను వారలు నాగరాజులుగఁ గన్వట్టుచున్నారు. ప్రప్రథమమున చోళ దేశమునకు రాజధానిగ నుండెన కావీరి పద్మినిము (కావేరిపట్టణము) సనాతనకాలమునందు నాగులకు నివాసమై నాగవాటికి ముఖ్యపట్టణమై యుండెనని చిల్లప్పదికార మను తమిళ కావ్యమునందు నర్థింపఁబడియెను. పురాతన తమిళ కావ్యములయందు నాగుల చరిత్రము విశేషముగా నభివర్ణింపఁబడియున్నది. కిల్లివలివానసు చోళరాజు నాగజాతికన్యను వివాహమాడియుండగా నొక కవి మణిమేకలై (మణిమేఖల)యను తమిళ కావ్యమునం దా వివాహమును బూస గ్రుచ్చినయట్లుగా వివరించి వర్ణించి యున్నాఁడు. ద్రావిడదేశమునందలి మరణిలు, అయినారులు, ఒలిగూరులు, ఒవియారులు, ఆఱవలూరులు, పరదవారులు మొదలగు తెగలవారెల్లయు నాగజాతులవారనియె చెప్పఁబడుచున్నారు. పదునొకండవ శతాబ్దమునందు ఒలియర్లను నాగజాతివారు పరాక్రమ వంతులుగ నున్నట్లొక శాసనమువలనఁ గన్వట్టుచున్నది. కఠికాల చోడుండసురాజు వీరలను జయించెనని యొక తమిళ కావ్యమునందుఁ జెప్పఁబడినది. పదునొకండవ శతాబ్దమునందు కొస్పర్కొనరి నర్తయను చోళరాజుకొప్పయను ప్రదేశమున, బళ్ళిమచాళుక్య రాజగు నానానిమల్లని నోడించి మామళ్లపురము (మహాబలిపురము) లోని పరాహస్వాము దేవాలయమునకుఁ గొంతభూదానముచేసి శాసనము వ్రాయించెను. ఆశాసనములో రాజకీయో ద్యోగములుకూడ కొందఱు చేవ్రాళ్లు చేసియుండిరి. దానిలో “ఒలినాగన్ మదైయాన్ అలగీయచోళ, అమరనడ్డు మువెందవేలన్, ఒలినాగన్ సంద్రశేఖరన్, ఒలినాగన్ నారాయన్, ఇందు పరవాన్ సంగనాగన్, ఉచనకలవాన్ ముగలినాగన్,” అను నాగనాయకులు గూడ చేవ్రాళ్లు చేసియుండిరి. పదునొకండవ శతాబ్దమునందు ఒలినాగులు మాత్రమే గాక సంగనాగులు, ముగలినాగులు మొదలగు తెగలనాగు

లుగూడగలరని తెలియుచున్నది. ¹ ఇంతియగాక నెల్లూరుమండలములోని దర్శివంశపురాజులుకూడ నాగజాతి వారని తెలియుచున్నది. పదు నేనవ శతాబ్ద ప్రారంభమున దర్శిపట్టణపు రాజగు ఆసన దేవమహారాజు తనతల్లి అర్యమదేవి పేరట నొకచెఱువు త్రవ్వించి శాలివాహనశకము ౧౨౫౭ వ సంవత్సరమునఁ గా క్రీస్తుశకము ౧౮౩౫-౩౬ వ సంవత్సరమున నొకశాసనమును వ్రాయించెను.

దానిలో గొంకరాజుయొదలుకొని తనవంశమును విరించుకొనియుండెను. ఆశాసనమునందు గొంకరాజును ఘణీంద్రవంశజుఁ డనియు, నాగవంశోద్భవుఁడనియు నభివర్ణించెను. ఈగొంకరాజుయొక్క మనుమఁడయిన నాగరాజును కాకతీయగణపతిరాజులకు సామంతుఁడుగ నుండిన నాగదేవుఁడును నిరువురు నొక్కరేయై యుండురేమో యింకను విచారించవలసియున్నది. ఈపైనవ్రాసిన యంశములనుబట్టి నాగులనియెడి యొకజాతివారు పూర్వకాలమున నుండిరనియు, ఒకప్పుడు వారలీ భరతఖండమునంతయు నాక్రమించి పాలించియుండిరనియుఁ దేటపడకమానదు. ఇంకను వారలకును నాంధ్ర దేశమునకును గల సంబంధమును దెలిపెడి గాథలను దెలిసికొన్నచో నాగులను గూర్చినయభిప్రాయము మఱికొంత బలపడకమానదు.

బౌద్ధులగాథలు.

సింహళ ద్వీపమునందును సయాగు దేశమునందును జెప్పుకొనఁబడు బౌద్ధులగాథలలో నాంధ్ర దేశము నాగుల దేశముగాఁ జెప్పుకొనఁబడినట్లుగఁ గన్పట్టుచున్నది. గంగానదీ ముఖద్వారమునకును సింహళ ద్వీపమునకును నడుచునాగులచే నివసించఁబడు దేశముకలదు. ఈనాగులు బుద్ధునియొక్క బొమికల

1 Madras journal of Literature and Science, Vol Xiii part 2. Collection of Nellore Inscriptions II (Darsi Dynasty) by Mr Butterworth and Venugopala Chetty 3. Vols.

ను రెండు ద్రోణములను సంపాదించి వానిని వజ్రాలదిన్నెకడ (Diamonds Sands) చాతి పెట్టి పైననువద పైనట్టియు, ఆమూల్యమై ట్టియు స్తూపమునొకదాని నిర్మించిరని చెప్పబడినది. ఈబొమికలభాగము మొట్టమొదట కపిలవస్తునగర సమీపమునందలి రామగ్రామములోనిది. రామగ్రామములోని స్తూపము వలదనుక గొట్టుకొని బోబడినప్పుడీ బొమికలపెట్టె గంగానదిలోఁబడి కొట్టుకొనిపోయి సముద్రములోఁబడఁగా నాగులు దానినిబట్టుకొని మంజీరికాయను తమ దేశమునకుఁ గొనిపోయిరి. ఈమంజీరికాదేశముకలింగదేశమునకు రాజధానియగు దంతపురమునకు దక్షిణముననున్నది. ఎంచుకన రాజపుత్రుఁడగుదంతకుమారుడును రాజపుత్రికయగు హేమాచలయు బుద్ధుని దంతముతో నొడవై దంతపురమునుండి సింహళ ద్వీపమునకుఁ బోవోవోవుంపుడు వజ్రాలదిన్నె (Diamonds Sands) కడనొక మట్టమున్నది చెప్పబడినది. ధరణికోటకు సుత్తరమున వజ్రములకుఁ బుంజుకొనికొనియునుండి ప్రసిద్ధిపొందిన దగుటచేత వజ్రాలదిన్నె (Diamonds Sands) యనునది యాహారదేశ మె యగుననియు హింపఁబడుచున్నది.² ఈదంతపురకథనము క్రీస్తుశకము నాలుగవ శతాబ్దప్రారంభమున జరిగియుండవలసి నయినను దేశగ్రంథములవలనఁ గన్పట్టుచున్నదిగాని మహావంశమునందు క్రీస్తునకుఁ బూర్వము నూటయేబదియేండ్లక్రిందట జరిగినట్లుగఁ జెప్పఁబడుచున్నది. తరువాత సింహళరాజు మంజీరికాదేశమునకుఁబోయి యాబొమికలపెట్టెను దెచ్చుని సరిసంధ్యుఁడైన మతాచార్యుని నొక్కనిఁబంపెను. ఇయ్యది నాగులకలత గొనివచ్చుములేక బోయినను నత్యద్భుతముగా నదియెట్లోయమతాచార్యుని సుతమయ్యెను. ఈనాగి రాజునకు సింహళరాజు మిత్రుఁడగుటవలన సింహళరాజు నాగి రాజునకు నొక కొన్ని బొమికలనుచ్చి సంతోషపెట్టెను.

1 ఈ మంజీరికాదేశ మె మంజీరదేశమని బౌద్ధులచేతను, ఆంధ్రదేశమని యార్యులచేతను ఆకాలమునఁ బిలువంబడుచువచ్చెను. మంజీరయనుపేరుగల యుపనదియొక్కటి గోదావరిలోఁ గలియుచున్నది.

2 Major General. A. Cunningham's Ancient Geography of India p. 534.

బుద్ధుని దంతవధనము.

బుద్ధుని దంతమును గూర్చిన కథలు పెక్కులుగలవుగాని వానిలో రెండు కథలు ముఖ్యములయినవిగాఁ గనవచ్చుచున్నవి. ¹ అందు మొదటిగాథ యిట్లు చెప్పబడుచున్నది. బుద్ధుని యొడమపార్శ్వము నందలి దంతము కళింగ దేశము నకు రాజధానియగు దంతపురమునందు (బహుశః) కప్పటి జగన్నాథులయమనఁ బడు ప్రదేశమున నెనిమిదివందల సంవత్సరముల వఱకు సురక్షితముగ నుంచబడి యెను. క్రీస్తుశకము నాలుగవశతాబ్ద ప్రారంభమునందు గుహాశివుఁడను రాజు తానప్పటివఱకు నవలంబించియుండిన బ్రాహ్మణ మతమును విడిచిపెట్టి బౌద్ధ మతము నవలంబించెను. క్రొత్తమత మవలంబించిన పట్టుదలచేత నాతఁడు తన్నాశ్రయించుకొనియున్న బ్రాహ్మణులను దొలఁగించి వారలను బాధపెట్టి వారంభించెను. వారలు పాటలీ పుత్రమునకుఁబోయి రాజాధిరాజగు పాండు ² నకుఁ జెప్పి మొఱవెట్టుకొనఁగా నాతఁడు గుహాశివుని దంతముతోఁ గూడఁ దన కొల్వుకూటమునకు రావలసినదిగ నుత్తరవుచేసెను. ఆయుత్తరవు ప్రకారము వచ్చినమీఁదట దంతమును సర్వవిధముల భగ్నము చేయుటకుఁ బ్రయత్నము జరుపఁబడి తుదకు దంతమునకే విజయముకలిగెను. అంతటా పాండురాజు దంత మాహాత్మ్యమున కచ్చెరువంది తుట్టతుదకుఁదానే బుద్ధధర్మ మవలంబించెను.

1. The first is contained in *Daladavamsa* partially translated by the Honourable G. Turnour and published in the Journal of Asiatic Society of Bengal Vol VI. p 856 et. Seq; the other is abstracted by Colonel Low from the Siamese phra Pa'hom, and published in the Same Journal vol XVII. part II. p. 82, et, seq.

2. ఇతఁడే గోతమిపుత్రయజ్ఞ శ్రీ శాతకర్ణి కావచ్చునని డాక్టరు ఫెర్గ్యూసను గారు తలంచుచున్నారుగాని వారి యభిప్రాయము సరియైనది కాదని తోచుచున్నది.

ఇదంతయు జనుగుండగా క్షీరధనుండను సుత్రదేశపురాజొక డామహిమ గలదంతమును బడయుటకై పాటోపుత్తముపైదండెత్తినచ్చెనుగాని యచ్చట జరిగినయుద్ధములో నాతఁడు మృతినొందెను. అంతట గుహాశివుఁడు దంత మతోఁ దనరాజధానికి మరలినచ్చెను. కొంతకాలమునకు క్షీరధరునిసోద రపుత్రులు మఱికొందఱు రాజులను నోడుచేసికొని గుహాశివునిపైకి దాడి వెడలివచ్చిరి. వారల నెదుర్కొనుట సాధ్యముకాక గుహాశివుఁ డాత్మరక్షణ మునకై చూచుకొనసాగెను. యుద్ధముచేయుటకు నుండు తన కొమార్తెయగు హేమాచలను, ఉజ్జయిని పుంధీశ్వరుని సుమారుఁడును తనకల్లుఁడు నగు దంత కుమారుని సుభయులను రప్పించి తానోడిపోయినయొడల నాదంతమును దీసికొని తప్పించుకొనిపోయి సముద్రమాగ్గమున సింహశ్రద్ధీపమునకుఁ బోయి యాద్రీ పము నేలుదుంపి యాదంతమును గొనఁజలయునని బోరికగలిగి యుండిన మహా నేనునకు సచ్చివేయవలసినదని దప్పెను. అట్లు దంతపురము శత్రువుల వశమగు టకుఁ బూర్వమే దంతకుమారుఁడును హేమాచలయు నాదంతమును నిసుకలోఁ బూడ్చిపెట్టి సర్వణము విడిచి పోయియు తరువాతి మరలివచ్చి హేమాచల యాదంతమును నేసేముందు చూచుకొని భర్తతోఁగూడ తామ్రలిప్తీనగర మునకుఁబోయి యుచ్చట నాగిజంపకు లిరువునినోడ నెక్కి సింహశ్రద్ధీపము నకుఁ బ్రయాణముఁజేసిరి. ఓడనెక్కిన ప్రదేశమునకును సింహశ్రమునకును నడుమ వజ్రాలదిన్నె (Diamonds Sands) సమీపమున వారెక్కినయొడ మెట్ట యొక్కెను. ఈవజ్రాలదిన్నె (Diamonds Sands) నడుమనున్నదని చెప్పు టచేతను, తీరమునకు సమీపముగా వజ్రములుండు ప్రదేశమిదియే యగుటచేత ను, ఇంతియగాక నాగిజంపకు నివాసమని తరువాయికథవలన బోధపడు చుండుటచేతను కృష్ణానదితట మె(ధాన్యకటకప్రదేశతీర మె)యొడ మెట్టపట్టిన నులమని డాక్టరు స్టూసను గాను దృఢముగా విశ్వసించుచున్నారు. ¹ రాజకు మారికయగు హేమాచల నిద్రఁబోవుచుండఁగా నాగరాజు దంతమును తస్కరించెనుగాని హిమాలయమునుండి వచ్చిన యొక దేవతయొక్క మాంత్రికశక్తిచేత

1. Dr. Fergusson's Tree & Serpent worship p. 157. 9.

నాగరాజు దానిని మరల నారాజవంపతులకే యియవలసినవాఁడయ్యెను. ఆరాజవంపతులు తరువాత నోడనెక్కి సింహళమునకుఁబోయిరి. ఇది క్రీ. త. 302 వ సంవత్సరమున జరిగినది. వీరు సింహళముఁ జేరునప్పటికిఁ దొమ్మిది నడవత్సరములకుఁ బూర్వమే మహాసేనుఁడు మృతినొందియుండెను. అయిన నప్పడు రాజ్యముచేయుచుండిన మేఘవర్ణుఁడు వారలను నగౌరవముగా నాదరించి యాదంతముపైన నిటుకతోను సున్నముతోను నొకచైత్ర్యమును నిర్మించి మహోత్సవమును సలిపెను. ² మూడుసంవత్సరములు గడచినతరువాత నాలంకాధిపతి నాఁడుమొదలుకొని యేడుసంవత్సరములలో వజ్రాలదిన్నెమీఁద (Diamonds Sands) ధర్మాశోకుఁడను రాజు దేవాలయమును నిర్మించునని పూర్వమొక జ్యోత్యుష్యుఁడు చెప్పినదానిం జూచెను. మఱియును బుద్ధుని బొమికలు రెండు ద్రోణములింకను నాగరాజుదేశములో దాఁచఁబడియున్నవను సంగతి నిజ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనియెను. వానిందెచ్చుటకై పరిశుద్ధవర్తనముగల యొకగురువునంపెను. నాగరాజు సోదరుఁడొకఁడు బొమికలపెట్టెను సంగ్రహించుకొని మేరుపర్వతమునకుఁ బాఱిపోయెనుగాని బొమికలు వానినుండి గైకొనఁబడి మరలఁ దీసికొనిరాఁబడినవి. అంతట నాగరాజు మనోహరయావనాంగుఁడై సింహళమునకు వచ్చి మేఘవర్ణునికిఁ బ్రత్యక్షముకాఁగా నాతఁడు కొన్ని బొమికల నాగరాజున టొసంగెను. తక్కిన బొమికల నొక్కసువర్ణ పాత్రమునందుంచి, ఒకమూరెడు పొడవును జేసెడు వెడల్పునుగల యొకబంగారుపడవను నిర్మించి యాసువర్ణ పాత్రము నందుంచెను. అటుపిమ్మట నేడుమూళ్లదూలము వెడల్పు మాత్రమే గలిగియుండు కొయ్యపడవ నొకదాని నిర్మించి యాబంగారు పడవనందుంచి కొందఱు రాయబారులతో దంత కుమారుని హేమాచలనవారి కోరికను మన్నించి వారిదేశమునకుఁ బంపించెను. వీరుబయలుదేటి యైదు మాసములకు వజ్రాలదిన్నెను (Diamonds Sands) జేరి యచ్చట దిగి బొమికలుండు ప్రదేశమును దేవాలయముఁ జూచుకొని మరలఁ బడవనెక్కి మూడు

సములకు దంతపురముననుం బోయిరి. దంతపురమునందు మేఘవర్షుని రాయబారులర్హ విధానమున సన్దానింపఁబడిరి.

మాడవ గాఢ మఃశిముక్కటికిలదు. కర్నలులో గా రది మఱియొక్క రాజును గూర్చి దనియు నేఱువిషయములను గూర్చినదనియును దలంచుచుండిరిగాని కథాసందర్భమును బట్టి యొక్కని గూర్చియె యని గన్పట్టుచున్నది. ధర్మార్హోకుండనురాజు మిక్కిలి న్యాయబుద్ధితో నరవాడిదేశమును (అవంతికావలయును) బాలించుచుండి యీ మాపవ్రసమువలన ముప్పదియొక్కవేలమంది దార్భ్యవంతులయిన మనుషులతో చక్షిణదిశకు నేడు నెలలు ప్రయాణముచేసి తుదకు జలమును మత్స్యములును సమృద్ధము గానున్న దేశమునకువచ్చిరి. మఱువట్టి నాటివేసునను నశ్వసూక్ష్మండ్ల రాజు వజ్రాలదిన్నెను (Diamonds-sands) బ్రవేశించి యున్నట్ల నాగంజును గలిసికొనియెను. ఆ ప్రదేశమునందొక చైత్ర్యమును నిర్మించి యొక నగరమును గట్టించెను. ధర్మార్హోకుండ నెమ్మదిగ నిచ్చటనే డేండ్లు రాజ్యపాలనము చేసెనుగాని బుద్ధుని బొమ్మి కలు దొరకనందున సౌఖ్యము లేనివాండ్లె వానింగని పట్టి తెచ్చినవారికి గొప్ప బహుమానము చేసెదనని ప్రకటించెనుగాని యేమియు ప్రయోజనకారి గాకపోయెను. ఇంతలో రోమురాజు పుత్రుండు కాక భూషియను వాండొకఁడు తక్షశిలానగరమునకు ఎర్తకమునకై యోడనెక్కి యుండునంతల పరివారముతో ఎచ్చుదుం దుపానుపట్టియు దైవాను గ్రహమువలన నపాయమునుండి విడిపడి తుదకుం గప్తములో వజ్రాలదిన్నె న మీపమునకువచ్చి జనులుండడు నూచునలు గనిపెట్టి చూడవలెనను తలంపుతో నచ్చట నోడనినిపి లంగరఱింఁచెను.

గాఢలసారాంశము.

నాలుగవ శతాబ్ద ప్రారంభమున బుద్ధుని దంతమును గూర్చి యిండియా లో బుట్టిన కల్లోలములను దెలిపెడి బౌద్ధుల గాఢల నిట్టి వెన్నియునం దెలుపవచ్చును. బౌద్ధుల గాఢలు (Diamonds sands) వజ్రాలదిన్నెలను గూర్చి ముచ్చటించుచున్నవి. కృష్ణాతీరమునందు దేవాలయము గట్టఁబడుచుండెను. నిశ్చ

యముగా నాగరాజచ్చట నివసించియుండెను. ఎన్నివిధములచేతఁ జూచినను ఆప్రదేశ మిప్పటి యమరావతి ధరణికోట గావలయునుగాని మఱియొకప్రదేశము కాఁజాలదు. వీనినన్నిటినిబట్టి చూడఁగా నాగాధలలో నుదాహరింపఁబడిన కట్టడము “అమరావతి స్తూపము” అని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

అమరావతి స్తూపమును మనము చక్కఁగాఁ బరిశోధించితిమేని అందు చిత్రంపఁబడిన చిత్రపుఁజొమ్మలను జూచితిమేని నాగులు నాగరాజులెట్లు ప్రదర్శింపఁబడిరో, ఈపైగాధలలోనివృత్తాంతములఁ జిత్తరువుల మూలమున నెట్లు దెలుపఁబడియెనో మనకు గోచరము గాకమానదు. వానింబట్టియే పూర్వమీ ప్రదేశము నాగుల కాటపట్టయి నాగరాజులచేఁ బరిపాలింపఁబడెనని స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇద్దఱు మనుష్యులు బుద్ధుని బొమికలుపట్టుకొని పడవటాపుమీఁద నిలుచుండి యొడ్డునకు వచ్చుచుండఁగా నాగరాజుఁడను వారలకు స్వాగతమియి వచ్చుచున్నట్లును నొకచిత్తరువు చిత్రంపఁబడియున్నది. ఇంకను నాగరాజులకును రాజుమారికలోనుండిన రాజుకొమారునకును కలిగిన సమావేశములను దెలిపెడు రీతులుగల చిత్తరువు లనేకములు చిత్రంపఁబడియున్నవి. అమరావతి ధరణికోట (ధాన్యకటకము) నాగరాజునకు రాజధానిగ నుండెనని యొచిత్తరువులు ముఖ్యముగాఁ దెలుపుచున్నవి. ఈచిత్తరువులలోని నాగరాజుల కేడెసిపడగులగల పాములు శిరమునకు వెనుకప్రక్క నుండియున్నవి. ఇట్లే రాణులకు మూడెసి పడగులగల పాములుండియున్నవి. ఇతరనాగులకు నొక్కపడగుమాత్రమేగల పాములుండియున్నవి. వీనినంతయునుబట్టి చూడగ బౌద్ధమతమునకుఁ బూర్వము మనదేశమున సర్పపూజవిశేషముగనున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది.

నాగులే ద్రావిడులు.

ద్రావిడు లాసియాఖండమధ్యమునుండి యార్యులకంటెఁ బూర్వమెన్నఁడో యీదేశమునకుఁ బశ్చిమోత్తర మార్గమునవచ్చి దక్షిణాపథముయొక్క దక్షిణపుగొనవఱకుఁ బోయిరనియు, ఆర్యులు రాకపూర్వమే కొంతవఱకు నాగరికతకలిగి యున్నారనియుఁ జెప్పఁబడుటయెగాని వారిచరిత్ర మిట్టిదని నె

పువారెవ్వరును గానరాకపోయినకతమున వారిచారిత్ర మింతవఱకుఁ దేటపడక యంధకారముననే పడియున్నది. ఎవ్వరిని ద్రావిడులని చరిత్రకారు లుఘోషించుచున్నారో వారిపూర్వులేనాగులు. పూర్వుమువారికి నాగులనియె షేరుగ లిగియుండెనుగాని ద్రావిడులనిపేరుగలిగి యున్నట్లు గన్నట్టదు. ద్రావిడులను పేరిటివలి సంస్కృతగ్రంథకారులు స్పృతికర్తలు మొదలగువారిచేఁ బెట్టఁబడినది గానియ నాదిసిద్ధమైనది కాదనితోఁచుచున్నది. నాగులేద్రావిడులనియెడుమాయ భిప్రాయము నగియైనదయినయెడల దక్షిణాపథవాసులను ద్రావిడులనుటకు మే మంగీకరింతుము. అట్లుగాక ద్రావిడులువేఱుగా నున్నవారని సిద్ధాంతమేర్పడిన యెడల నిప్పటియెఱవము, మళయాళము, తెలుఁగు, కన్నడము మొదలగుభాష లు మాటలాడువారు కేవలము ద్రావిడులు గారని చెప్పఁగలుగుదుము. ఈనాగులు గొంతవఱకు నాగరికతగలవారుగా నున్నారుగాని కేవలమనాగరికులని చెప్పరాదు. వీరెచ్చటనుండి వచ్చిరని చెప్పినను వీరిమొదటినివాసము తక్షశిలానగరప్రాంతదేశమని మేమునిశ్చయించుచున్నారము. అచ్చటనుండియె వీరలుహిందూదేశము నలుప్రక్కలకుఁబోయి యరణ్యభూములకాక్రమించి జనాకీర్ణములయిన దేశములుగాఁ జేసిరనిమాయభిప్రాయము. ఈవిషయమునఁ జాలవఱకు డాక్టరుఫెర్నానసుగారి యభిప్రాయముతో నేకీభవించుచున్నారము.

ఆంధ్రులకు నాగులకుఁ గలసంబంధము.

ఆంధ్రదేశము నాగినివాసముని బౌద్ధుల గాథలవలనను, అమరావతీ స్తూపములోని నాగులయొక్కయు, నాగరాజులయొక్కయుఁ జిత్తరువులవలనను మఱికోన్ని చరిత్రాంశములవలనను, ఆర్యులకుఁ బూర్వమీ దేశమున నివసించుచుండి పాలించినవారు నాగులని స్పష్టపడినందున మొదటియాంధ్రులు నాగులనియే వోచుచున్నది. మేము పూర్వప్రకరణమునందుఁ జెప్పినట్లుగ ననార్యాంధ్రులు తప్పక నాగులనియె మాయభిప్రాయము. ఆర్యులుకొందఱు నాగులపక్ష మవలంబించి నాగులమతమునే కొంతవఱకు స్వీకరించి యార్యాచారములఁ గొంతవఱకు నాగులచే నవలంబింపఁజేసినవా రార్యాంధ్రులు. ఆకారణము

చేతనే యొకరేయ బ్రాహ్మణమునం దాంధ్రులు కిరాతజాతులతోఁ జేర్పబడియు
 న్నారు. అటుపిమ్మట నాగరాజులు కొందఱు త్తర దేశమున నార్యులతోఁ
 బోరాడి దక్షిణమునకువచ్చి దండకారణ్యప్రదేశమున సురక్షితములయిన స్థా
 నముల నేర్పఱచుకొని తమరాజ్యమును విస్తరింపఁ జేసియుందురు. వీరినేమ
 న్నాది స్థైతిక ర్తులు యవనులు చీనులు సహ్యావులు కిరాతులు మొదలగువారితోఁ
 జేర్చి తఱుమఁబడిన క్షత్రియు (ద్రావిడులు)లని నేర్కొనియుందురు. ఈ
 యభిప్రాయమే సరియైన దైన పక్షమున నాంధ్రులను ద్రావిడులనట యొప్పును.
 కాబట్టి మొదట దండకారణ్యమును బ్రవేశించినవా గాంధ్రద్రావిడులనుటకు
 నందియులేదు. వీరలిప్పటికి రెండువేల యేనూఱునంపత్సరములనాఁ డాంధ్ర
 రాజ్యమును స్థాపించిరనుటకును సంకోచింప నక్కరలేదు.

బౌద్ధులు నాగులపటము లిట్లు వ్రాసియుండిరి కాని యివి నిజముగా నాగుల రూపములుకావు.

ఆటన ప్రకరణము.

బుద్ధునికాలము.

(క్రీ. పూ. ౫౫౭ మొదలుకొని ౪౭౭ వఱకు.)

క్రీస్తుపుట్టటకు మున్నూ ఊవశతాబ్దమున భరతఖండమునకు శిరోభూషణముగానుండిన మగధరాజ్యమును శిశునాగవంశజుడయిన యజాతశత్రువు పరిపాలించుచుండెననియు శిశునాగవంశజులనార్యులయిన నాగవంశులుగాని యార్యులు గారనియు పూర్వప్రకరణమునఁ జెప్పియుంటిమి. ఈతనికాలమున రాజగృహమనియెడి పట్టణము మగధదేశమునకు రాజధానిగ నుండెను. ఈయజాతశత్రుని తండ్రియగు బింబిసారునికాలమున గౌతమబుద్ధుఁడు జనించెను. మహాత్ముఁడును విరాగియునైన యితఁడాకాలమునందలి మతసంస్కర్తలలోనే గాక భరతఖండముననేఁటివఱకు జనించినమత సంస్కర్తలందఱిలోను నగ్రగణ్యుడనుటకు సందియములేదు. తత్పవితారము జనసామాన్యమునకు బోధపడనందున నీతివర్తనమే యందఱికిముఖ్యమనియు, పరిశుద్ధములయిన మనోవాక్తాయకర్తములు నిర్వాణమునకు ముఖ్యసాధనములనియు, పరోపకారమును భూతిదయయు ధర్మము యొక్క ముఖ్యాంగములనియు, ఇవిజాతి భేదములేక యందఱకును సాధ్యములనియు, బ్రాహ్మణునికాధిక్యమును శూద్రునికి నీచత్వమునులేక సత్ప్రవర్తనగలవారెల్లరును బూజనీయులేయనియు, ధర్మనీతితత్త్వమును బోధించెను. ఈబుద్ధధర్మము హిందూశాస్త్రములలోనే దేశదేశములవ్యాపించెను. భగవంతుఁడనార్యజాతులనుద్ధరించుటకై యీయాపమున నపతరించెనని ప్రజలు విశ్వసించి బుద్ధునిమతము నవలంబించుచుండిరి. ఈబుద్ధధర్మ మార్యులకంటెను అనార్యులచే నెక్కుడుగ నాదరింపఁబడుచు వచ్చెను. ఈబుద్ధభగవానుఁడు క్రీ. పూ. ౫౫౭వ సంవత్సరమున జనించి యెనుబదిసంవత్సరములుజీవించఁగలిగి ౪౭౭వ సంవత్సరమున నిర్వాణముం జెందెను. ఈకాలమున మనయాంధ్రదేశ మనార్యులయిన

నాగరాజులవశమునందుండెను. వీరలార్యులవలె నంతగా నాగరికులు గాకపోయినను గొంతవఱకు నాగరికత నహించినవారగుటవలన నార్యులరాకకుఁ బూర్వమే దండకారణ్యమున రాజ్యమును స్థాపింపఁగలిగిరి. ఆర్యులీకాలముననే యనార్యాంధ్రదేశమునఁ బ్రవేశించి తమనాగరికత ననార్యాంధ్రులకుఁ జవిచూపుచుండిరి. అయిన నాంధ్రులైననునందువలె నీయనార్యాంధ్రులార్యమతమును సంపూర్ణముగ నవలంబించి యుండలేదు. అప్పడీ దేశమాంధ్రదేశమని యార్యులచేతను మంజీరదేశమనియు, సజ్రభూమియనియు, బౌద్ధులచేతను, నాగులదేశమని యనార్యులచేతను బిలువబడుచుండెను. ఆకాలమునందనార్యాంధ్రులు బౌద్ధమతమును సంపూర్ణముగ నవలంబించినవారు గాకపోయినను బుద్ధభగవానునియొడఁ బ్రక్తివిశ్వాసములను గలిగియుండిరి. అనార్యాంధ్రులయిననాగరాజులకు నార్యమతముకంటెను బౌద్ధమతమునందుఁ బ్రేమయొక్కడుగనుండుచు వచ్చెను. ఈదేశమును బాలించెడి నాగరాజులకుఁడు గౌతమబుద్ధుని సందర్శించిన బౌద్ధులగాఢలయందుఁ దెల్పఁబడుటయే యీయంశము ద్రువపడుచున్నది. ఆకాలమునందు నీయాంధ్రదేశమును బాలించెడి నాగరాజులకును నాగద్వీపమును బాలించెడి నాగరాజులకును విశేషమైత్రిగలిగి యుండెను. రాక్షససవాస భూమిగనుండిన లంకాద్వీప మాకాలమున నాగద్వీపమనియు, రత్నద్వీపమనియుఁ బిలువబడుచుండెను. అదియెఱివలసినహాళద్వీపమనిగూడ పిలువబడుచుండెను. ఈనాగద్వీపమునకునాగనివాస భూమియైన యీమంజీర దేశమునకును సముద్రమార్గమున వర్తకవ్యాపారము విశేషముగ జరుగుచుండెను. ఆకాలమునందు కృష్ణానదీ ముఖద్వారమునందొకముఖ్యమయిన రేవుపట్టణమున్నట్లుగా నాకాలపు నర్యులను దెలిపెడి బౌద్ధులగాఢలవలనఁ దేటపడుచున్నది. ఇప్పుడు మహానదికిని గోదావరికినడుమనుండు నాంధ్రదేశభాగమాకాలమునఁ గలిగి దేశముగా వ్యవహరింపఁ బడుచుండెను, ఆకాలమునందు నెల్లూరు గుత్తి, కడప, కందనోలు మండలములును కృష్ణానదికి దిగువనుండు దేశమును కృష్ణాగోదావరులకు నడుమనుండు దేశమును ప్రజభూమిగ (Diamond fields) వ్యవహరించునందుండెను, ఆకాలమునందు నాంధ్రదేశమునందలి జనులును, కలిం

గదేశమునందలి జనులును నొక్కతెగలోనివారుగఁ గన్పట్టుచున్నారు. కలిగి దేశమునందు ప్రసిద్ధములయిన రెండురేవుపట్టణములుగలవని చీనాబర్హాదేశములు వ్రాసినచరిత్రములవలనఁ దెలియుచున్నది. మఱియును త్తరసినాకినీ నదీముఖద్వారముననొకరేవు పట్టణముండినట్లుగ బౌద్ధులగాథలయందుఁ దెల్పఁబడియున్నది. బుద్ధునిశిష్యుఁడగు పూర్ణుఁడను బ్రాహ్మణుని సోదరుఁడొకఁడు మాడువదలజనులతో సూర్పరాక పట్టణమునుండి (పశ్చిమతీరమునందలి కొంకణదేశములోనిది) యొడనెక్కెలంకాద్వీపమునుజుట్టివచ్చి వైఁశిష్టినియు త్తరసినాకినీముఖద్వారమునందలి రేవుపట్టణముకడ దిగెనని బౌద్ధులగాథలవలనఁ దెలియుచున్నది. బుద్ధునికాలమునం దాంధ్రదేశమిట్టిసాగరికతాచిహ్నములను పోషించియుండినను దేశము విశేషభాగ మరణ్యభూమిగానే యుండెనని చెప్పవలసియున్నది. ఇంతకన్న బుద్ధునికాలమునం దాంధ్రదేశమును గూర్చిన చారిత్రము నవిస్తరముగాఁ దెలియఁదు.

బోధాయనాపస్తంబులకాలము.

(క్రీ“ పూ” ౪౨౨ మొదలుకొని ౩౨౩ వఱకు)

సూత్రమనగా విశేషార్థమును సంక్షేపముగాఁ జెప్పెడి చిన్నవాక్యము. ఈకల్పసూత్రములు శ్రౌతసూత్రములనియును, గృహ్యసూత్రములనియును, ధర్మసూత్రములనియును మాడువిధములుగానున్నవి. ఒక్కొక్కవేదమునకు బ్రాహ్మణములు పెక్కులున్నట్లుగానొక్కొక్కవేదమునకు సూత్రములుగూడ పెక్కులుగలవు. ఆర్యులొక దేశమునుండి మఱియొక దేశమునకుఁ బోవుచువచ్చిన కొలఁది నాయా దేశస్థులనుబట్టి యార్యాచారములుగూడ మాఱుచువచ్చెను. ఇందువలన భిన్నసూత్రములును భిన్నకాఖిలునుగలిగెను. యజ్ఞయాగాదిక శ్రౌతకర్తలఁజేయువిధానము శ్రౌతసూత్రములయందును గృహ్యస్థులచరింపవలసిన పోడశకర్తాదులను జేయవలసినవిధానము గృహ్యసూత్రములయందును వ్యవహార ధర్మావరణవిధానము ధర్మసూత్రములయందును జెప్పఁబడినవి. ప్రాచీనసూత్రకారులలో బోధాయనాపస్తంబు లిరువురును దక్షిణాపథము లోనివారుగఁ గన్పట్టుచున్నారు. వారిలో ముఖ్యముగా నాపస్తంబుఁడాంధ్రదేశములోనివాఁ డగుట

శేఱ గాఁబోలు నాంధ్రదేశములోనివారికి నాపస్తంబ సూత్రములు విశేష గౌరవనీయములు. ఈయాంధ్ర దేశములోని నియోగివైదికబ్రాహ్మణులలో మాడువంతు లాపస్తంబసూత్రులుగా నున్నారు. ఇతఁడాంధ్రదేశములోని వాఁడనుటకు లేశమాత్రమును సందియములేదు. ఇతఁడు బోధాయనునకుఁ దరువాతి కాలమున నున్నవాఁడు. ఆపస్తంబ ధర్మసూత్రములను జక్కగాఁ బరిశోధించి యాంగ్లేయభాషలోనికి భాషాంతఱికరించిన డాక్టరు బూలరుదోర గారీసూత్ర కారుఁ డాంధ్రదేశములోనివాఁ డనియు, క్రీస్తునకుఁ బూర్వము నాలుగవ శతాబ్దమునఁగాని యైదవ శతాబ్దమునఁగాని యుండియుండుననియు వ్రాసియున్నారు. ¹ బోధాయనుని కాలమున సందిగ్ధములుగను అపరిశుద్ధములుగ నుండిన ధర్మశాస్త్రవిషయములఁ బెక్కింటిని ఆపస్తంబుఁడు సంస్కరించి విస్పష్టముగ దెలియఁజెప్పెను. ఆపస్తంబునకుఁ బూర్వమార్యసంఘమునందలి యాచారములఁ తగానియమబద్ధములుగాక యుండెను. సంఘసాంకర్యమున కవకాశమిచ్చి యుండెను. అట్టిసాంకర్యమును నిరోధించునిబంధనల నాపస్తంబుఁడు విరచించెను. అవంతి, (మాళవము), అంగము (తూర్పుబేహారము), మాగధము దక్షిణ బేహారము), సాంప్రీయు (గుజరాత్), దక్షిణాపథము (డెక్కన్), ఉపవ్రీతము, సింధు, సౌవీరము (దక్షిణపంజాబు లేక పాంచాలము), దేశములలోనిజనులు సంకఁగులనియును, పంజాబులోనిఆరట్టులను, సౌవీరులను, దక్షిణాపథములోనికారక్షులను, ఉత్తరబంగాళములోని పుండ్రులను, తూర్పు బంగాళములోని వంగీయులను, ఉత్త్రులదేశములోని కాలింగులను సందర్శించినవాఁడు పుస్తామమను యజ్ఞమును చేయవలయునని బోధాయనుఁడు వచించెను.

బోధాయనాపస్తంబుల కాలమునాటికార్యలు పెక్కిండ్లు దక్షిణాపథమునకువచ్చి యాంధ్రదేశమున నివాసము లేర్పఱచుకొనుచుండిరి. అప్పటికి యార్యబ్రాహ్మణులు పృథివ్యాపస్తేజోవాయురాకాశములను బూజించుటను విడిచి పెట్టి యుండలేదు. వీరిలోఁ గొందఱు వైదిక కాలమునందువలె ద్రేతా

1 See the introduction to the Sacred Laws, Vol II of the Sacred Books of the East edited by F. Max Muller.

గ్నులను దమతమగృహములలో నెలకొల్పించునేయుండిరి. వీరలు యజ్ఞ యాగా
 దికర్తల నాచరించుటయు చత్యంతోత్సాహభినివేశములఁ జూపుచుండిరి.
 మంత్రవిధులప్రకారము హయమేధములను గోమేధములను జేయుచుండిరి. ఈ
 పశుహింసాకృత్యమంతయుఁ బరమరహస్యముగా విశాలములయిన గృహోపరణ
 ములలోనే జరుపఁబడుచు వానిమాంసమును బ్రాహ్మణులు భక్షించుచుండిరి. వే
 దవేత్తలయిన యధ్వర్యులచేత నీయజ్ఞములు నెఱవేర్చఁ బడుచుండినవి. యజ్ఞ
 చరణకాలమున ననాచ్యులవలన నేయాపత్తునుగలుగకుండ రాజరక్షణము గలిగి
 యుండిరి. అయినను బ్రాహ్మణులు వేదములన్యులకు బోధపడకుండఁ బరమగోప్య
 ముగా నుంచుకొనుచువచ్చిరి. ఆహేతువుచేత వేదములలోఁ జెప్పఁబడిన పృథి
 వ్యాపస్తేజోవాయు రాకాశముల పూజ అనార్యజాతులచే నంగీకరింపఁబడక
 యుండెను. అప్పటికే యాచ్యులలో నాత్తరాహులకును దాక్షిణాత్యులకు నా
 చారభేదము లేర్పడినవి. ఆర్యమతమునందుఁ బ్రవేశ పెట్టఁబడనివారితోఁ గలిసి
 భుజించుటయు, భార్యతోఁ గూడఁ గలిసిభుజించుటయు, చప్పనిఅన్నము (చ
 ల్లి)భుజించుటయు మేనమామయొక్కయు, మేనత్తయొక్కయుకూతురిని బెం
 డ్లాడుటయు దక్షిణమున మాత్రమే తప్పని యాచారములుగ నుండెను. గొత్త
 మొదలగు కొన్ని జంతువుల రోమములతోఁ (బొచ్చు) వ్యాపారము చేయు
 టయు, బెల్లపుసారాయి త్రాగుటయు, పైదొడలను క్రింది దొడలను పల్లగలి
 గిన జంతువులను మాత్రమే విక్రయించుటయు, ఆయుధవ్యాపారమవలంబిం
 చుటయు నావికాయాత్రచేయుటయు సుత్తరమునమాత్రమే దప్పని యాచార
 ములుగ నుండెను. బౌత్తరాహులు దాక్షిణాత్యుల యాచారములనుగాని దాక్షి
 ణాత్యులౌత్తరాహుల యాచారములను గాని యవలంబించుట సాపముచేయు
 టగా శాసింపఁబడుచుండెను. ఏదేశముననేది యాచారముగానుండెనో అయ్య
 ది యాదేశవిధులనతిక్రమింపరాదు. అయినను గౌతముఁడు దీనినంగీకరింపలేదు.
 ఆపస్తంబునికె బూర్వమునందుండిన బోధాయనాది నూత్రకారులు శాస్త్రీయ
 సంతానమునకును అశాస్త్రీయసంతానమునకును భేదమునెంచక ద్వాదశవిధపు
 త్తులను నంగీకరించి జ్యేష్ఠపుత్రునకు జ్యేష్ఠభాగమును విధించి యుండఁగా
 నాపస్తంబుఁడు దానినాక్షేపించి అశాస్త్రీయసంతానమునకు శాస్త్రీయసంతా

సమతో సమానముగా భాగమిచ్చుట కూడదనియును, జ్యేష్ఠునకుఁ దక్కిన వారికంటె నధికభాగమియ్యరాదనియును జెప్పియున్నాఁడు. మఱియు నీతనికిఁ బూర్వమునందు నారసకుమారునితో సమానముగా క్షేత్రజునకును (స్వభార్యయం దితరునకు జనించినవాఁడు), గూఢజునకును (తన కుటుంబములోని స్త్రీకి జనించినయు నెవ్వనికి జనించినో తెలియఁబడక యుండువాఁడు), కానీనునకును (పెండ్లికాకపూర్వము కన్యకు జనించినవాఁడు), సహోధునుకును (తెలిసియో తెలియకయో గర్భవతి గానున్న దానిని వివాహముచేసికొన్నప్పుడాగర్భవతియైన పెండ్లికూఁతునకు జనించినవాఁడు) నారసపుత్రునితో సమానముగా నెంచి భాగమిచ్చునాచారమున్నప్పు డప్పటి యార్యసంఘము పరిశుద్ధముగానున్నదని యెవ్వరు చెప్పఁగలరు? బ్రాహ్మణునకు శూద్రస్త్రీయందు జనించినవాఁడు నిషాదుఁడని చెప్పినను వానినిగూడ నారసకుమారునితోఁ బాటుచూచుచుండిరి. ఈ సంకర సంశాసనాపస్తంబునిచే నంగీకరింపఁబడలేదు. మఱియును నాకాలమునందాచరణములోనున్న నియోగమును (భర్తసమ్మతినిబడసి సంతానముకొఱకు నన్యపుత్రునితోఁ గలియుట) గూడనీతఁ డంగీకరింపలేదు. వివాహప్రతిజ్ఞను ధిక్కరించి వివాహబంధమును ద్రవించివేచ్చుగ వర్తించుభర్తగాని భార్యగాని నరకమునకుఁబోవుదురని యాపస్తంబుఁడు కఠోక్తిగఁజెప్పెను. ఈరీతిగ నాపస్తంబుఁడెన్నియో సంస్కరణములను గావించెనుగాని యనాంధ్రజాతుల బాధింపెడికూరములయిన నిబంధనల నెన్నిటినిోగల్పించెను. శూద్రుఁడువేదము పఠించినయెడల నాలుక కోయవలసినదనియు, వేదము విన్నయెడల నీసముకరించి చెబిలోఁబోయ వలసినదనియు, వాఁడువేదము జ్ఞాపకముచుకొన్నయెడల వానిదేహమును రెండుతునకలు చేయవలసినదనియు ననేకసూత్రకారులు శాసింపిరి. దీనింబట్టి యాకాలమున ననార్యజాతులయం దెట్టికరుణాశుత్యముఁ జూపఁగలిగియుండిరో విస్పష్టముగఁ దెలియకపోదు.

ఈసూత్రకారుల యభిప్రాయము లనార్యుల విషయమున నెంతకూరములుగాఁ గన్నట్టినను ఆకాలమునందు మన యాంధ్రదేశమునఁగాని దక్షిణాపధదేశములలో మఱియొచ్చుటగాని యీ యార్యుల ప్రభావమంతగా విజృంభ

భించి యుండలేదు. సాంకర్యమును నిరోధించు నిబంధనలు వీరి నూత్రములలోనే యుండెను గాని యాచరణమునకుఁ దేబడిసాంకర్యమును నిలుపునట్లు చేయఁబడలేదు. దీనికేఁగా రణమాయ్యులల్ప సంఖ్యాకులులుగను, అనార్యులు బహు సంఖ్యాకులులుగ నుండుటయు, ప్రభుత్వాధి కారముఁజాలవఱకు మిశ్రజాతుల వశమునందుండుటయే గాని వేఱొండుగాదు. ఆర్యసంఘమనార్యసంఘముల వాతఁబడి హతము నొందకుండఁ గాపాడినది యామిశ్రజాతి సంఘమేగాని మఱియొకటిగాదు.

అనార్యాంధ్యులమతము.

ఆకాలము నందలి యనార్యాంధ్రుల మతము శ్రేష్ఠమైనదికాదు. అనార్యాంధ్రులలో వేళ్వేఱుతెగల వారు వేళ్వేఱు మతములను గలిగి యుండిరి. లేశమాత్రమును నాగరికతలేక మృగప్రాయులుగ నుండినవారాదిమనివాసులు. వారికిఁ గొలుచుటకు దేవతలులేరు. వీరు దయ్యములను పిశాచములను నమ్మివారి గొలుచుచుండిరి. ఆర్యులు వీరిని రాక్షసులుగను పిశాచులుగను జూచుచుండిరి. మొదట వీరిని జయించినవారు నాగులు, ఆదిమనివాసుల కంటెవీరు కొంచెము నాగరికత గలవారయినను వీరిమతము మాత్రము శ్రేష్ఠమైనదికాదు. వీరువృక్షములను, సర్పములను బూజించుటయే గాక తాము వీరాగ్రేనరులగుటచేత వీరత్వమునకుఁ బ్రసిద్ధిఁ గాంచిన “కాళి” యను భయంకరమైన దేవతనుబూజించుచుండిరి. ఆమెకు దున్నపోతులను బలిపెట్టుచుండిరి. కాళియొక్క విగ్రహము మిక్కిలి భయంకరముగా శృంగారింపఁబడుచుండెను. ప్రకాశమానమైనయొక చిన్నత్రాచుపాముయొక్క చర్మముతోఁగప్పఁబడి యల్లికవేయఁబడిన వెండ్రుకలజడ శిరస్సుపైనఁ గిరీటమువలెఁ గట్టఁబడుచుండెను. అడవిపందియొక్క వంకరకోణను చదురువంకవలె (అర్థచంద్రాకృతిగ) నుండునట్లు తలకట్టునకుఁ గట్టఁబడుచుండెను. పెద్దపులి దంతములతోఁగూర్పఁబడిన సరము కంఠమునందలంకరింపఁబడుచుండెను. వ్యాఘ్రుచర్మము వస్త్రమువలెనడుమునకుఁ జుట్టబడుచుండెను. వంచఁబడినబలమైన విల్లొకటిచేత నుంచఁబడుచుండెను. చిలువలు పలువలుగలిగిన దుప్పికొమ్ములతో పొడవుగల మగకణితిమీద నెక్కింపఁబడు

చుండెను. ఇట్టివిగ్రహము నెదుట డోళ్లుమ్రోగుచుండగా బూరలూదఁబడుచుండగా భయంకరులయిన నాగులు కాళికిడున్న పోతులను బలిపెట్టుచుండిరి. దున్నపోతులునఱుకఁబడి రక్తము స్రవించుచుండఁగా గురువురాలు (గణాచారిణి) సీమత్రగాలేచి వణనుచు వికృతముగా నాట్టమాడుచు కాళి పూనినయట్లుగా 'వీరుమీ దేవతకు బలియొసంగరేని ఆమె మీవిల్లులకు జయముకలుగునట్లు దీవెన లీయదు' అని నొచ్చరించును. ఈకాళిపూజ మొదట అనార్యులయిన నాగుల లోజనించి కాలక్రమమున నార్యులచేగూడ నిటీవలనాచరింపఁబడుచుండెను. ఇది అనార్యచారముగాని యార్యచారముగాదని స్పష్టముగఁ జెప్పవచ్చును. ఈకాళిపూజను మాత్ర మె గాక నాగులును తదితరులును శాశ్వతు బుగ్గలను (చైలవలగూడ పూజించుచుండిరి. చెవిటివారును, మూఁగవారును గూనుకలవారును కష్టలోగులును మహిమగల బుగ్గలలోమునింగి యాత్రాశ్చచుట్టునుదిరిగి పూజించియొడల స్యస్థులగుదురని విశ్వసించుచుండిరి.

ఆంధ్రరాజ్యస్థాపనము.

ఆర్యులనార్యోంధ్రదేశమునకునుచ్చియించుమించుగా రెండుశతాబ్దముల కాలము వారినడుమ నివసించియుండుటచేత స్వభావసిద్ధముగా నేర్పడిన సమైక్యసాంకర్యమువలన మిశ్రజాతియొకటిజనించి నానాటనభివృద్ధికాఁ జొచ్చెను. పేమిదివఱకీచరిత్రమున నుదాహరించిన యార్యోంధ్రసంఘమె యీమిశ్రజాతి గనున్నది. ఈయార్యోంధ్రులనార్యోంధ్రులకంటె నెక్కుడు నాగరికతయు, విజ్ఞానమును, పౌక్రమమును గలిగినవారయి యుండుటచేత దేశమున వీరియధికారములు నాగాంధ్రులనుండి గైకొనఁబడినవి. కావున క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము నాలుగవశతాబ్దమునందే యాంధ్రరాజ్యము స్థాపింపబడినదని స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. లేనియెడల నాలుగవ శతాబ్దప్రాగంభమున మగధరాజ్యాధిపత్యమునువహించిన చంద్రగుప్తు చక్రవర్తి యాస్థానమునందుండిన యవనదేశపురాజుబారియగు మేగాస్తనీసనువాఁడీ యాంధ్రరాజ్యమును ప్రశంసించి పలసినపని యెఱేకయుండును. అతఁడీ యాంధ్రజాతి మిక్కిలి పరాక్రమముగల జాతియనియు, చంద్రగుప్తుని మగధరాజ్యముతప్ప యాంధ్రరాజ్యమునుమించిన రాజ్యము

మఱియొకటి లేదనియు, ఆంధ్రరాజ్యమునం దప్పుడు ముప్పదిదుర్గములును లక్ష కాల్యలమును, రెండువేల యాశ్విక సైన్యములు సహస్రదంతావళములు నుండెననియు నుడివియున్నాడు.¹

ఆంధ్రవిష్ణువు.

మూర్త్యవంశ స్థాపకుడయిన చంద్రగుప్తునికే బూర్వముననే యీయాంధ్రరాజ్యముండెనని మేగాస్తనీసు వాక్యమువలన ధ్రువపడుచున్నదిగాని యీ రాజ్యమును మొదట స్థాపించిన పరాక్రమశాలి నామముమాత్రము చరిత్రమునందు గానరాకయున్నది. అయిన నొక గాథ పురాణాదులయందుఁ జేర్కొనంబడుటయే గాక నేఁటికిని జనపరంపరచే వాడుకొనంబడుచు సుప్రసిద్ధివ్యాప్తి గాంచి యున్నది. కాకులమునందు రాజ్యపరిపాలనము నేయుచుండిన సుచంద్రుడనువాని కుమారుఁడు “ఆంధ్రవిష్ణువు” అనువాఁడు నిశంభుఁడను దానవునితోఁ బదమాడు మహాయుగములు యుద్ధముచేసి వానిని హతముగావించి శ్రీశైలము; భీమేశ్వరము, కాలేశ్వరములనుబడుమఁ బ్రాకారములు నిర్మించి కోట గట్టి యాత్రిక్షేత్రములను త్రిద్వారములుగఁ జేసి త్రిశూలధారియైన యీశ్వరుని గాఘవెట్టి బుఘులతోఁ గూడ గోదావరీతీరమునందు నివసించెననియు ఆ పుటనుండియు నీదేశము త్రిలింగ దేశమని వ్యవహరింపఁబడుచున్నదనియుఁ జెప్పెడి గాథ మూలమున నేనత్యమునులేక కల్పింపఁబడినదని మాయభీప్రాయము గాదు. ఈ గాథలోఁ జేర్కొనఁబడిన కాకులము కృష్ణామండలములో మచిలీపట్టణమునకుఁ బడమట ౧౯ మైళ్లదూరమునఁ గృష్ణ నీటితటముననుండిన శ్రీకా

1 Next come the Andrae a stili more powerful race which possesses numerous villages and thirty towns defended by walls and towers, and which supplies its king with an army of 100000 infantry, 2000 cavalry and 1000 elephants. Mc. Crindle's Magesthenes p. 138.

కుమేగాని వేటాండుగాడు. ¹సుచంద్రుడను నార్యార్థు డొకఁడు కాకులమును రాజధానిగఁ జేసికొని పరిపాలనము చేసియుండవచ్చును. ఈసుచంద్రుడనువాఁడు జైనమతావలంబకుఁడై యుండవలయును. ఆంధ్రవిష్ణు వీతని కుమారుఁడు. ఇతఁడు బహుసంరాక్రమకాల్పియు. శంభుడను నాగాంధ్రుని జయించి యాంధ్రరాజ్యమును స్థాపించి విజృంభింపఁజేసి మిక్కిలి ప్రఖ్యాతికెక్కి యుండును. బహుకాల మితని నామమును గీర్తిని ప్రజలు జ్ఞాపకముంచుకొనియుందురు. ఇటీవల శైవమతము ప్రబలి బౌద్ధక్షేత్రములుగానుండిన శ్రీశైలము, భీమేశ్వరము, కాలేశ్వరములను త్రిక్షేత్రములును పైక్షేత్రము లయినతరువాత, ఈదేశమునకు త్రిలింగమును నామము వ్యవహారములోనికి వచ్చినతరువాత, సుప్రసిద్ధిగాంచిన యాయాంధ్రవిష్ణువును శైవులయిన రాజులును పండితులును పైగాధను ముడిపెట్టియుందురుగాని మనము వివేకవృష్టితో నీ గాథలోనిసంగతి సందర్భములను జక్కఁగఁ బరిశీలించితిమేని నీతఁడెతిప్పక యాంధ్రరాజ్యసంస్థాపకుఁడైయుండునని తెలిసికొనఁగలుగుదుము. ఈయాంధ్రరాజుల పాలనమునందు శ్రీకాకులమే రాజధానిగనుండెను. ఆకాలమునందలి శ్రీకాకులము కృష్ణానది ట్లవలవేఁ గొట్టుకొనిపోవుటచేత నేఁడుగానరాకున్నయది. ² ఆప్రదేశమునకుఁ జెంత సునాపేరితో మఱియుకఁ గ్రామము వెలసినది. అయినను ఆంధ్రవిష్ణువును మాత్రము మఱువక తిరువాతీ వాంతిని దైవమునుగా భావించి దేవాలయమును గట్టి యాతనిం బూజించుచున్నారు. శ్రీకాకులాంధ్రదేవు డీయాంధ్రవిష్ణువేగాని

1. Dr. Burgess, "The Stupas of Amaravaty and Jaggayyapeta," A. S. S. I, p. 3 referring to Wilson, Mackenzie Mss, Vol I intron p. c. xvi.

The Godavary District Gazetteer ch. 2. p. 18,—
 Mr. A. D. Campbell's Telugu Grammar, intro. p. ii.
 Mr. V. A. Smith's Early History of India, p. 195.

2 The site of the ancient town (N. lat. 20. 28, E. long. 85 55) has been cut away by the river (Rea proc. Govt. Madras, Public, No. 423, dated June 19, 1892.)

మఱియొక విష్ణువు గాఁడు. మధుసూదన దేవుఁడైన యీ యాంధ్ర విష్ణువునే సందర్శించుటకై పదునాఱవ శతాబ్దారంభమునందు నాంధ్రభోజుఁడు మూరురాయరగండఁడు విజయనగరాధీశ్వరుండు విద్యాసక్రవర్తి శ్రీకృష్ణదేవరాయచక్రవర్తి పూర్వదిగ్విజయ యాత్రకాలమునవచ్చి కానుక లర్పించిపోయి తనవిష్ణుచిత్తీయమునం దభివర్ణించియున్నాఁడు. పూర్వకాలమున జైనులలో బౌద్ధులలో పరిపాలనము చేసెదని తెలుపు చిహ్నము లిప్పటికి నానమీస ప్రాంతభూముల యందుఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఈ మొదటి యాంధ్రంజులు రెండుమాడు శతాబ్దములు పరిపాలనము చేసినట్లుగఁ గన్పట్టుచున్నను ఆంధ్రజాతీయులయిన శాలివాహననంశజులు రాజ్యాధిపత్యము వహించువఱకు వీరి చారిత్రము గాని వీరి నామములు గాని దెలియరాకున్నవి.

శైవమత వ్యాసనము.

ఈ కాలమునందే గూంధ్ర రాజ్యమున శైవమతము ప్రవేశించి వ్యాపించినట్లుగఁ గాన్పించుచున్నది. ఈ శైవమతము మొదటయత్తులలో (తమిళజాతులలో) వ్యాపించి వారిమూలమున నాంధ్రదేశమున వ్యాపించినది. ఈమత మవార్యులనుండి వచ్చినది కాని కొందఱు తలంచునట్లార్యులనుండి వచ్చినది కాదని తోచుచున్నది. మొట్టమొదట శైవమత మెట్లుత్పత్తి గాంచినదియుఁ దెలిసికొనుట చదువరుల కావశ్యకమనుటకు సందియములేదు. అదియునుంగాక యీవిషయము మనోహరముగా నుండకమానదు. హిమవత్పర్వతమున కుత్తరమునందలి యున్న తభూములనుండి యత్తులు క్రమముగా గంగానది ప్రవహించెడి పల్లపు భూములకువచ్చి యచ్చట కొంతకాలము నివసించియుండి మఱి కొంతకాలమైన తరువాత నచ్చటి రేవుపట్టణమగు తామ్రలిప్తి నగరమునుండి సింహళమునకును సింహళమునుండి దక్షిణాపథముయొక్క దక్షిణపు కొనకువచ్చి కాలక్రమమున నచ్చట పాండ్యచోళచేరరాజ్యములు స్థాపించిరినియు ఈయత్తులే తామ్రలిప్తినుండి(Tamalittis)వచ్చిన వారగుటచే త తమిళు(Tamils) లనఁబడుచున్నారని నాలుగవ ప్రకరణమున వ్రాసినవిషయములను మాచదువరులవగాహము చేసికొనియేయుందురు. ఈయత్తులలోఁ బైతరగతులవారికి శివుఁడు ప్రధాన దైవతముగా నుండెను. శివుఁడు స్ఫురద్రూప

నునుదాల్చి రాగివర్ణపు వెండ్రుకలతోడి జటాజూటము కలవాడై పులితోలుగ ప్షకాని శూలపాణి యొప్పును భవానానాయాధుండై త్రినేత్రములను గలిగి సంచరించునని యక్షులభివర్ణించియుండిరి. త్రినేత్రములు దక్కతక్కిన రూపమంతయు హిమవత్పర్వత ప్రాంతభూమిని నివసించు నాదిమనివాసుని రూపమును బోలి యుండుననుటకు లేశమాత్రమును సంశయములేదు. ఆయున్నత భూములందుండు పార్వతీయులు స్ఫురన్రూపులుగాను రాగివర్ణపు వెండ్రుకలు గలవారుగను వృద్ధులనెక్కి సంచరించువారుగనుండును. హిమాలయపర్వతమునందు త్తర భాగమున గంగాసింధు బ్రహ్మపుత్రానదుల జన్మస్థానమునకు సామీప్యముననుండి వెండి కొండవలె మంచుగడ్డలతోఁ బేర్చబడియున్న కైలాసశిఖర మీతని నివాసముగానుండెను. స్వర్గభూమియందుండెడి దేవతలకు (the inhabitants of the highest table land of the earth, ie, Tibet. (భూమండలమునందలి యున్నతభూములలో నున్నత మైనది అనఁగా త్రివిప్లవదేశము (Tibet) బాధకలుగఁజేయుచుండిన యసురుల సంహరించి వారిత్రిపురములను భగ్నముచేసి త్రిపురాసుర సంహారకుండని బిరుదుగాంచుట యీతఁడు చేసినఘనకార్యములలో నొక్కటిగానున్నది. ఈతఁడు హిమవంతుని కూతురుగుపార్వతిని వివాహముచేసి కొనియెను. యక్షులలో పీరులకును నేటకాండ్రకును, “యరుగ” యను మఱియొక దేవత (స్కందుండగు లేక కుమారస్వామి) కలఁడు. స్కందున కాణుమొగములును * పండ్రుండు చేతులును గలవు. ఈ దేవుని దేవాలయము లరణ్యములనడుమను, పర్వత శిఖరములమీఁదను సాధారణముగా నిర్మింపఁబడుచుండెను. నేటకాండ్రయొక్క యావీర దేవునకు బల్లెము ప్రధానాయుధముగా నుండెను. ఈ దేవతకు బలులర్మింపఁబడు నప్పు డొకపాక వేయఁబడి పూలనరములతో నలంకరింపఁబడును. అచ్చట నేటకాండ్రయొక్క గురువు మంత్రోచ్చారణనలుపుచు, పుష్పములను, అక్షతలను వెదఁజెల్లుచు నొకయెద్దును బలియిచ్చును. ఆయెద్దు రక్తములో నేడియన్నమునుగలిపి తప్పెటలును డోళ్లును స్రోగుచుండగా చేగంటలు వాయింపుచుండఁగా, కొమ్ములూచుచుండఁగా ఆప్రసాదమును దేవునకునైవేద్యమిడును. తరువాత వారందఱు నచ్చటకొంతసేపు సివములాడి మఱిపోవుదురు. దీనినంతయును విచారించిచూడఁగ నితఁడుకల్పితపురుషుండని చెప్పరాదు. ఈ

నేవునికాలోపింబడు గాథలనన్నిటిని పరిశోధించిచూచినయెడల నీతఁడొక శూరాగ్రేసరుఁడయిన రాజనియు, మరణానంతర మొక దేవుఁడుగా భావింపఁ బడి శూరులచేఁ గొలువఁబడుచుండెనని తేటవడకమానదు. ఇతఁడు గంగాన దిపుట్టినచోట సారవనమునందు జనించి యార్దురుతల్లుల చేఁ బెంపఁబడియొనని యుఁ జెప్పుదురు. ఆసురులతోఁ బోరాడునపుడితఁడు దేవతలకు నేనాధిపతి గనుండెను.

ఆకాలమున బ్రాహ్మణార్యులమతమును, వారినిత్యనైమిత్తిక కామ్యక ర్మలును అనార్యులచే నేవగింపఁబడుచుండినయవి. వారి గ్రంథ విజ్ఞానమును వీరికిఁ బంపకపోయెను. తుదకు బ్రాహ్మణార్యులే యనార్యులను వశపఱచుకొ నుటకై యనార్యులదేవతలను గ్రహించి యాదరించి పూజింపసాగిరి. నాగుల దేవతయగు కాళిని శివునిభార్యయగు పార్వతియొక్క యంశమనిరి. నేటకాండ్ర దేవతయగు “మురుగ” ను స్కందకుమారుఁడనియుఁ బుణ్యభుండనియు, కుమార స్వామియనియు, పేరువెట్టి శివునికుమారునిఁజేసిరి. దేశపీరులయిన బలరామకృష్ణ లుగొల్లవాండ్రచేఁ బూజింపఁబడుచుండిరి. వీరిని విష్ణుని యవతారములనిగ్రహిం చిరి. అనార్యులను సంతోషపెట్టుటకై మొదటనార్యులీ దేవతలకు దేవాలయ ములు గట్టి ముఖ్యముగా నాకాలమున శివుని, వ.ణ్ణుని, బలరామ కృష్ణులను బూజింపసాగిరి. ఆకాలమునందలి ప్రధాన దేవతములలోఁ శివుఁడే ప్రధాన దేవుఁడుగానుండెను. ¹ ఈశైవమత మార్యజాతులలోఁ గంటె ననార్య జాతులలో సంపూర్ణముగా వ్యాపించియుండెను. ఆంధ్రరాజ్యమునకు సింహళ మునకును యక్షరాజ్యములగు పాండ్యచోళచేరరాజ్యములకును వర్తకవ్యాపా

1 శైవమతమును గూర్చినపై యంశములు క్రీస్తుశకము రెండవతాబ్దా రంభమునను మధ్యమునను రచింపఁబడిన చీలప్పదికారము, తిరుమరుక్కరుప డై యనుతమిళ కావ్యములయందుఁ జెప్పఁబడినవిగాని నాస్త్వికపోల కల్పితము లుగావు.

See “The Tamils; Eighteen Hundred Years Ago” by Mr. V. Kanakasabhai. pp. 227—233.

రమధికమై రాకపోకలు కలిగినతరువాత నీచైవమత మాంధ్రులలోఁ గూడ వ్యాపించెను.

మూర్ఖులకాలము.

(క్రీ. పూ. 320 మొదలుకొని ౧౨౪ వఱకు.)

క్రీస్తునకుఁ బూర్వము నాలుగవశతాబ్ద ప్రారంభమున యవను లీ భరత ఖండముపై పండెత్తినచ్చి పాంచాలము నాక్రమించుకొని మూడుసంవత్సరములు పాలించినతరువాత చంద్రగుప్తుఁడను మూర్ఖుఁడొకఁడు యవనులను బోతం దోలి చాణక్యుఁడను బ్రాహ్మణ మంత్రి సహాయమున మగధరాజ్యమును బాలించుచుండిన నందుని వాని పుత్రులను జంటి తాను సింహాసన మెక్కి హిమాలయ వింధ్యములకు నడుమనుండు యానందేశునే కచ్చత్రముగ నేతెను. ఈతని యాస్థానమునందే యుండినమే గాస్తనీసను యవన రాయబారి గాంధ్రరాజ్యమును గూర్చి ప్రశంసించినవాఁడుగాని యాకాలమున నీయాంధ్రరాజ్యము చంద్రగుప్తునిక లోబడియుండనో లేక స్వతంత్రత నహించియుండనో దెలిసినవాఁడు కాఁడు. చంద్రగుప్తునికుమారుఁడగు బిందుసారుని కాలమునందయినను ఆంధ్ర రాజ్యము మగధరాజ్యమునకు సామంతరాజ్యముగ నుండనేమీ స్పష్టముగా బోధపడదు. కుంతల నేశమును మూర్ఖులు పరిపాలనము చేసినట్లు మైసూరుమండలములోని పండ్రండవశతాబ్దము నాటికి శాసన మొకదానివలనఁ గన్పట్టుచున్నదని తైసునోరి గారు వ్రాసియున్నారు గాని ¹ యామూర్ఖులకును ఈమూర్ఖులకును నెట్టినిబంధముగలదో స్పష్టముగా బోధపడదు. బిందుసారుఁడు కుంతల మవఱకు జయించినయెడల నాంధ్రరాజ్య మీతనికాలమున మగధరాజ్యమునకు సామంతరాజ్యముగఁ జేయఁబడియుండవలయును. ఇతఁడు యుద్ధముచేసి యాంధ్రదేశమును జయించినట్లెక్కడను గానరాదు. ఈతని శాసనములయన నీదేశమున నెక్కడను గానరావు. వీనికొమారుఁ డశోకవర్ధనుని కాలమునందు నాంధ్రరాజ్యము వానికిలోబడి యుండినట్లు గన్పట్టుచున్నదిగాని యతఁడైనను యుద్ధముచేసి జయించినటు గన్పట్టదు. ఈ యశోకవర్ధన చక్రవర్తి ప్రేత

1. Mr. V. A. Smith's Early History of India, p. 139.

పణము చేతనే యాంధ్రులు బౌద్ధమతమవలంబించిరిని యతఁడు వ్రాయించిన పద
 మూడవ శిలాశాసనము వలనఁ గన్పట్టుచున్నదని మూడవ ప్రకరణమునందే యా
 శాసనములోని వాక్యములను దెలిసియుంటిమి. ఆంధ్రరాజ్య మీచక్రవర్తి కాల
 మున నిప్పటి బ్రిటీషు ప్రభుత్వమునకు లోబడియున్న హైదరాబాదు, మై
 సూరు, బరోడా రాజ్యములవలె నొకసంరక్షక రాజ్యముగ నుండియుండవలయు
 ను. ¹ ఇప్పటి యాంధ్ర దేశభాగము గు కిలింగము (గోదావరి, విశాఖపట్టణము, గం
 జాము జిల్లాలు)పై దండెత్తివచ్చి స్వాధీనము చేసికొని యుద్ధమునందు లక్షమం
 ది కాళింగులు మడియుటయును, ప్రజలకు గలిగిన సంక్షోభమును గన్నులారఁ
 గాంచి పశ్చాత్తప్తఁడై యంతటినుండి యుద్ధముల మానివేసి బుద్ధధర్మమున
 వలంబించి బోధకుల నానాదేశములకుఁ బంపించి బౌద్ధమతమును నానాముఖ
 ముల విస్తరింపఁ జేసిన వాఁడశోకుఁడు. నీని మరణానంతర మాంధ్రులు స్వతం
 త్రులయి పరిపాలనము చేసినట్లుఁ గన్పట్టుచున్నది. అశోకవర్ధనుని తరువాత
 పాలించిన మౌర్యవంశపు రాజులలో నశోకుని మనమఁడు దశరథుఁడను
 వాఁడు తక్కువతక్కినవారెల్లరును నట్టి బలహీనులగుటవలన సామంతులుగ నున్న
 వారనేకులు స్వతంత్రులయిరి.

ఆంధ్రరాజ్యమును స్వతంత్రతవహించుటయె గాక భరతఖండముయొ
 క్కమధ్యభాగమునంతయు నాక్రమించుకొని తనయధికారమును నలుప్రక్కల
 విజృంభింపఁజేయుచుండెను. మౌర్యవంశపు రాజులలోఁ గడపటివాఁడయిన బృ
 హద్రథుని కాలమున వానిసైన్యాధిపతియు, శుంగవంశ సంజాతుఁడునగు పు
 వ్యమిత్రుఁడనువాడు వానింజంపి క్రీ. పూ. ౧౮౪ గవ సంవత్సరమున రాజ్య
 మాక్రమించుకొనెను. ఇతఁడు బహుపరాక్రమవంతుఁడై యశ్వమేధాది యాగ
 ములఁ బెక్కింటిని జేసెనుగాని యాంధ్రులును కాళింగులు నీతనికి లోబడియు
 న్నట్లు గానరాదు.

1 Inj. Ant. Vol xx. 247. Mr. V. A. Smith's Early History of India p. 151. The Godavary Dist. Gazetteer, p. 17.

ఘారవేలుని శాసనము.

పుష్యమిత్రుడు బౌద్ధుడు కాకపోవుటవలన రాజ్యమునకువచ్చిన వెంటనే బౌద్ధమతస్తులను బాధింప నారంభించెను. ఇతఁడశ్వమేధాది యాగములఁ బెక్కింటి నాచరించి బ్రాహ్మణుల నానరించుచువచ్చెను. వీనికాలమున ననఁ గాక్రీ. పూ. ౧౫౦ వ సంవత్సరమున కళింగదేశమును బాలించెడి జైనరాజగు ఘారవేలుడు మగధముపై దండెత్తివచ్చి మగధరాజగు పుష్యమిత్రునికి గర్వభంగము గావించెను. ఈయుద్ధమునందు శాతకర్ణి యను సాంద్రరాజొకఁడు బహుసేనలనుబంసి ఘారవేలునకుఁ గోడప్పడినటుల నుత్కలదేశములోని కటకమునకు దక్షిణమున ౧౯ మైళ్ల దూరముననుండు నుదయగిరిపైన హాతిగంఢా గుహలోని గుహశిలపై మూర్త్యురాజకాలము ౧౬౫వ సంవత్సరమున ఘారవేలునిచేఁ బ్రాయించెఁబడిన శాసనమునందుఁ బేర్కొనఁబడినది.¹ మొదటి మూర్త్యురాజగు సంప్రదగు పుండ్రు ౩౨౧ వ సంవత్సరమున రాజ్యాభిషేకముఁ బొందిన వాఁడుగావున ఘారవేలుని శాసనము క్రీ. పూ. ౧౫౭ వ సంవత్సరమున ప్రాయఁబడియుండును. కనుక నాకాలమున సాంద్రరాజ్యము మగధరాజ్యమునకు లోఁబడియుండఁజేపనియు స్వతంత్రముగాంచి యున్నదనియు, మిఁడు మిక్కిలి మగధ రాజ్యమునకు ప్రత్యర్థిగ నున్నదనియు గూడస్పష్టమగుచున్నది.

అంధులు మగధ రాజ్యమును జయించుట.

శ్రీముఖుడను² సాంద్రభృత్యువంశపు రాజొకఁడు మగధరాజ్యమును బాలించెడి సుశర్ణి యను కాణ్యవంశ జాతీయుని సంహరించి తద్రాజ్యము స్వాధీనముఁ జేసికొనినను నని వాయుమత్స్య విష్ణుభాగవతాది పురాణములలోఁ జెప్పఁబడినది. శాతకర్ణి యను సాంద్రరాజు పుష్యమిత్రునితో ఘారవేలునకైన యుద్ధమునందు ఘారవేలుని పక్షముననుండి యుద్ధముచేసిన వాఁడు మొదలుకొని

1 Hathigumpha inser in Actes, Sixieme congre's or. tome iii, p. 174, Leide 1885.

2 శ్రీముఖుని పేరు పురాణములలో దప్పగాఁ బేర్కొనఁబడినది.

శ్రీముఖుడను నాంధ్రరాజు మగధ దేశమును బాలించెడి కాణ్ణావంశ జుడగు సుశర్మను జంపి మగధ రాజ్యము నాక్రమించుకొను నాఁటివఱకు నాంధ్రులను నాంధ్రరాజులను గూర్చి చరిత్రాంశము లేవియు వినరావు.

పురాణములలోని రాజవంశములు.

మగధరాజ్యమును శిశు నాగవంశమునకుఁ దరువాత మూర్ఖులు సదిమంది నూటముప్పదియేఁడు సంవత్సరములు పరిపాలింతు రనియు, వారితరువాత శుంగ వంశజులు పదుండ్రు నూట పండ్రెండ్రు సంవత్సరములు పరిపాలింతురనియు, తరువాత కాణ్ణావంశీయులు రాజులై నలువదియైదు సంవత్సరములుమాత్ర మెపాలింతురనియు, వారివెనుక నాంధ్రరాజులు రాజ్యమాక్రమించుకొని నాలుగువందల యేఁబది యాఱు సంవత్సరముల వఱకుఁ బరిపాలన సేయుదురనియును పైఁ జెప్పిన పురాణములలో వ్రాయఁబడియుండెను. కాఁబట్టి నంద్రగుప్తుఁడు 329 వ సంవత్సరమున రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు కావున మూర్ఖులకాలము మొదలుకొని 332 సంవత్సరముల కాలమనఁగా 3 వ సంవత్సరము వఱకును పరిపాలన చేసియుండురు తరువాత రాజ్యమునకు శుంగవంశజులు 332 వ సంవత్సరము మొదలుకొని 339 సంవత్సరములనఁగా 8 వ సంవత్సరము వఱకును పరిపాలనయుఁ జేసియుండురు. వారివెనుకవచ్చిన కాణ్ణులు నెలువరును నలువదియైదు సంవత్సరములనఁగా 347 వ సంవత్సరమువఱకును పరిపాలించియుండురు. అలుపిమ్మట నాంధ్రభృత్యవంశ మారంభమై యుండును. ఆంధ్రభృత్యులనఁగా నొకప్పడు భృత్యులు గానుండిన యాంధ్రులనియర్థము. ఈ పురాణములో నీ గాజవంశములు పేర్కొనఁబడుటయే గాక యావంశములలోని రాజుల నామములును వారలు పరిపాలనము చేసిన సంవత్సరములును గూడ కేర్పొనఁ బడియున్నవి. కాణ్ణాయనీయులను సదభ్రష్టులనుజేసిన యాంధ్రుఁడు సింధుకుండని వాయుపురాణమును, శ్రీప్రకుండని విష్ణుపురాణమును, శ్రీశకుండని మత్స్యపురాణమును, పేరు చెప్పక పుషలండనిమాత్రము భాగవతపురాణమును బేర్కొనుచున్నవి. ఆంధ్రభృత్యవంశములోని రెండవవాఁడు కృష్ణుఁడని పురాణములన్నియుఁ బేర్కొనుచున్నవి. శ్రీకాతకర్ణిని వాయువిష్ణుపురాణములు మూడవవాని

గఁ జెప్పియుండ భాగవతపురాణము శాతకర్ణి యను కేరు మార్చిశాంతకర్ణుఁ డని పేర్కొనుచున్నది. మత్స్యపురాణము కృష్ణానికి శాతకర్ణి కైనడుమ మఱి యుగ్గురురాజుల నెఱుగవగఁ జేర్కొనుచున్నది.

ఇంతియ గాక విష్ణుపురాణము మత్స్యపురాణములోని శాతకర్ణి కనుగుణ ముగానుండు మఱియొక శాతకర్ణిని చేర్కొనుచున్నది. వాయుపురాణముప్ర కారము గోతమిపుత్రుఁడు పదమూడవ రాజకుమారుఁడుగను, భాగవతపురా ణము ప్రకారము పదు నేనవవాఁడుగను, విష్ణుపురాణము ప్రకారము పదు నేడవ వాఁడుగను, మత్స్యపురాణము ప్రకార మిరువది రెండవవాఁడుగనునుండెను. విష్ణు భాగవతమత్స్యపురాణములప్రకారము పులోమదుఁడు గోతమిపుత్రునితరువా తివాఁడుగనుండెను. వాయుపురాణము వీని కేరు పూర్తిగ విడిచిపెట్టుచున్నది విష్ణుమత్స్యపురాణములప్రకారము వాని నెనుకవచ్చినవాఁడు శివశ్రీయనువాఁడై యున్నను భాగవతపురాణము వేదశ్రీయనువాఁ డని చేర్కొనుచున్నది. వాయు పురాణము వీని కేరెత్తక మానమువహించినది. శివశ్రీ తరువాత వచ్చినవాఁడు కేవలందుఁ డని యొక్కవాయుపురాణము లెక్క తక్కినవిన్నియు నంగీకరిం చినవి. వీని తరువాతవచ్చిన యజ్ఞశ్రీయనువానిని పురాణములన్నియు నొప్పు కొనుచున్నవిగాని వాయుపురాణము వానిగోతమి పుత్రునికి వెనుకఁ జేర్కొను చున్నది.

ఆంధ్రభృత్యనంశమే శాతవాహనవంశము.

పురాణములలోఁ జేర్కొనఁబడిన నాంధ్రభృత్యరాజులలోని కొందఱి శాసనములు దక్షిణాపథమునఁ గానవచ్చుచున్నవి. శాసనములుమాత్ర మెగాక వేన వేలు నాణెములుకూడ గానంబడినవి. అయ్యవి నాసిక, జనగడ, కార్ణి, తాణా మొదలగు మహారాష్ట్ర దేశములోని స్థలములయందును, ధరణికోట, జగ్గయ్య వేట, గుడివాడ, భట్టిప్రోలు, ఘంటశాల, చినగంజాము మొదలగు నాంధ్ర దేశములోని స్థలములయందును విశేషముగాఁ గానవచ్చినవి. పురాణములలోఁ బైనఁజేర్కొనఁబడిన కృష్ణాఁడు, శాతకర్ణి, పులమాయి, గోతమిపుత్రుఁడు, శివశ్రీ, యజ్ఞశ్రీ మొదలగు నాంధ్రరాజులీశాసనమునలోను నాణెములలోను బే

కొనబడుటచేతను, శాసనములలోఁ దాముశాతవాహనానంత జుల మనిషేక్కోనుటచేతను, వారిముఖ్యరాజధాని యాంధ్ర దేశములోని ధాన్యకటకనగరముగుట్టచేతను, పురాణములలోని యాంధ్రభృత్యవంశమును శాసనములలోని శాతవాహనవంశమును నొక్కటియే యని నీస్పృశయముగాఁ జెప్పవచ్చును ఆంధ్రభృత్యవంశ మనియెడు నీశాతవాహనవంశమునకు శాతవాహనుఁడు వంశకర్తయని చెప్పకయ చెప్పదున్నది.

శాతవాహనుఁడే శాలివాహనుఁడు.

శాతవాహనునే పాకృత భాషలో శాలివాహనుఁడందురు. ఈశాతవాహనుని చరిత్రము పురాణములలోఁగాని శాసనాదులలోఁగాని యెచ్చటను గానరాదు. ఈతనిం గూర్చిన విశ్వాసపాత్రమయిన చరిత్ర మింతవఱకును గాన్నిష్ఠలేదుగాని యీతనిపేరిట నద్భుతము లయిన గాథలుమాత్రము నేనవేలుదేశమున కొకవిధముగా బహుదేశములయందు భరతఖండమునంతట వ్యాపించియున్నవి. ఆగాథలు శాతవాహనునికాలమును నిర్ణయించుట కెంతమాత్రమును బనికిరావు. కేవలము కల్పితములయిన గాథ లనేకములు పింగళిగణ్యుఁడైన శాతవాహనుని మెడకు ముడివెట్టఁబడినవి, ఈతనియొక్క ప్రఖ్యాతినిబట్టి యిటీవలిరాజులెందఱో యీశాతవాహనునితోఁ దమకేమియు సంబంధములేకపోయినను తామీతనిసంతతివారమని గొప్పగాఁ జెప్పుకొనుచుండిరి. ఇతఁ డాంధ్రజాతీయుఁ డని యాంధ్ర దేశమును బాలించిన యాంధ్రభృత్యవంశ మనియెడు శాతవాహనవంశమునకు మూలపురుషుఁడని ఆంధ్రమహారాష్ట్ర దేశములలోని శాసనాదులవలనను పురాణాదులవలనను స్పష్టముగాఁ దెలియుచుండఁ గాఁ దదితరదేశ రాజస్వలకెట్లు వంశకర్తయయ్యెనో తెలియరాకున్న యది. ఇతఁడు కుమ్మరవాఁడని చెప్పెడికథలును, మాళవదేశాధిపతియైన విక్రమార్కుని నీతఁడుబంపెనని చెప్పెడికథలును గల్పితములుగాని సత్యములుగానియును, అవి యొట్లుగల్పింపఁబడినవియును ఈ చరిత్రమును సాంతముగఁ జదివి యవగాహముఁజేసికొనువారికి బోధపడకమానవు, ఇతనిచరిత్రము మనకుస్పష్టముగాఁ దెలియకపోయినను మగధరాజ్యమును పుష్కమిత్రుఁడాక్రమించుటకుఁ బూర్వముననే యావీరవరాగణ్యుఁడాంధ్రరాజ్యా

భిషత్వమునువహించి పశ్చిమోత్తరభాగమున బహుదేశములనుజయించి యాంధ్ర రాజ్యమును నానాముఖముల విస్తరింపఁజేసి రాజధానిని శ్రీకాకులమునుండి విజయవాటికకు (Bezwada) బడమట ౧౭ మైళ్లదూరమునఁ గృష్ణానదికి దక్షిణముననుండు థాన్యకటకమునకు మార్చుటయే గాక మహారాష్ట్రదేశము నందలి గోదావరితీరముననుండెడి స్రతిస్థానపురమును యువరాజులకునికిపట్టుగఁ జేసినట్లు గన్పట్టుచున్నది. అట్టియీ యాంధ్రపీఠునిగూర్చి బహుదేశములలో వ్యాపించిన కల్పితకథలకల్లను మూలకారణము కథాసరిత్సాగరము నందలి మహాగాథయే గాని వేటొండుగాదనితోఁచుచున్నది. కశ్మీరదేశపురాజయిన యనంతలి పట్టపహిషియగు సూర్యనాథుడేవి చిత్తవిలోదార్థము నానాకథామృతమయమైన యీ బృహత్కథాసారసంగ్రహమును బ్రాహ్మణోత్తముఁ డయిన రామదేవుని కుమారుఁడు సోమనేఁచ్రుడనువాఁడు కథాసరిత్సాగరమును నీ యుద్ద్రంధమును సంస్కృతభాషలో విరచించెను. 1 ఈకథాసరిత్సాగరమును రచించిన సోమనేఁచ్రుడను సంస్కృతభాషలో బృహత్కథాసారసంగ్రహమును తే మేంద్రుఁడును పైశాచీభాషలో వ్రాయఁబడిన మొదటి బృహత్కథాసారముండి తమ కథల సంగ్రహించితి మని చెప్పుకొనియున్నారు.

బృహత్కథ.

ఈబృహత్కథను మొట్టమొదట శివుఁడు పార్వతికింజెప్పెను. అట్లు చెప్పఁచుండఁగా శివునిస్రమథ గణములలోనివాఁడగు పుష్పదంతుఁడు వినెను. ఈనగతి పార్వతి తల్లినికొని భూమిమీఁద మనుష్యుడవై పుట్టుమని పుష్పదంతుని శసించెను. పుష్పదంతుఁడే నరరూచియను బ్రాహ్మణుఁడై పుట్టి మగధదేశమును బాలించెడు యోగ నందునకు మఁత్రియయ్యెను. ఈనరరూచియొకాత్యాయనుఁడను వేరిటబరగుచుండెను ఇతఁడు వింధ్యారణ్యమునంగలి కా

1 దీనినే చన్నపురి క్రిష్టియన్ కాలేజిలో సంస్కృతప్రధానో పాఠ్యాయులుగానుండిన బ్రహ్మశ్రీవేదము వేంకటరాయశాస్త్రి గారాంధ్రములోనికిఁ జక్కరిశైలిని భాషాంతరీకరించినారు.

రణభూతియనుశాచరాజునకు బృహత్కథను వినుపించి శాపవిముక్తుడయ్యెను. ఈబృహత్కథ లక్షలక్షపరిమితిగల యేడుమహాకథలను గలిగియున్నదట ! పున్నదంతునిమిత్రుడగు మాల్యవంతుడు శాపవశముచేత గుణాధ్యుడుగాజుంచి సాతవాహన మహారాజునకు మంత్రియయ్యెను. ఇరయచికాణభూతికి బృహత్కథనుజెప్పిన సంగతివిని గుణాధ్యుడు వింధ్యారణ్యమునకుఁ బోయి తనకాకథచెప్పి శాపవిముక్తుని చేయవలయునని కాణభూతినిడిగెను. గుణాధ్యునివంటి పండితుఁడు తనకు దర్శనమిచ్చినందుకు సంతసించి కాణభూతివాని జన్మవృత్తాంతమును దెలుపవలసినదని యడిగెను. గుణాధ్యుసండితుఁడియై చెప్పెను.

గుణాధ్యుసండితునిచరిత్రము.

పతిష్ఠానమునందు సుప్రతిష్ఠితమును పట్టణమున సోమశర్మయను బ్రాహ్మణోత్తముఁడు గలఁడు. వానికి వత్సుఁడనియు గుల్మకుఁడనియు నిరువురు పుత్తులును శ్రుతార్థయను నొకపుత్రికయునుగలరు. కాలక్రమమున నాబ్రాహ్మణుఁడు భార్యతోఁగూడ పరభాకగతుఁడయ్యెను. అతనికొమారులు చెల్లెలిని సంరక్షించుకొనుచు కాలముగడపుచుఁడిరి. ఆమె కాకస్తికముగా గర్భముగలిగెను. అన్యపురుషులెవ్వరునచ్చట లేమింజేసి వత్సుగుల్మకులతో నొకరిమీఁద నొకరికి ననుమానము గలిగియుండఁగాఁ గనిసెట్టి సోదరులను సమీపించి శ్రుతార్థ “అన్నలారా, నావిషయమై మీకుపాపశంకవలదు; నాగంజు వాసుకతమ్మునికి కీర్తి సేనుఁడని కుమారుఁడు గలడు; అతఁడొకనాఁడు నేనున్నానమునకుఁ బోవుచుండఁగా చూచిమదన పరవశుఁడై తనకులగోత్రములు తెలిపి గాంధర్వవిధిచేతనన్ను వివాహమాడెనుకనుక నాకీగర్భముకలిగినది” అనిచెప్పెను. అందునకేమి దృష్టాంతమని సోదరులు ప్రశ్నించిరి. అతనామె యేకాంతమున నాగకుమారుని తలఁచుకొనెను. అతఁడునువచ్చి నారలతో మీచెల్లెలు పూర్వజన్మమున నొకయప్పరిస; శాపవశముననిట్టి జన్మ మెత్తినది; మీరునుశాపముచేత భూలోకమున జనించితిరి; ఈమెకుపుత్రుఁడుగలుగును; అంతటితో మీమువ్వురకు శాపవిముక్తి కలుగును, అనిచెప్పిపోయెను. పిమ్మట కొన్ని దినములక

నా మెకు పుస్త్రుడుగలిగెను. ఆ వెంటనే ఆకాశవాణి “పిండొక ప్రమథునియ పతారము, బ్రాహ్మణుడు; వీనినేరు గుణాధ్యక్షుడు” అని పలికెను. నేనే అగుణాధ్యక్షుడను. పిమ్మట కొంతకాలమునకు నాతల్లియు మాప:లును శాపవిముక్తులై నేహత్యాగము చేసిరి. తరువాత నేను బాల్యానంతరము నుండియు ధైర్యము తెచ్చుకొని విద్యార్థిని దక్షిణాపథమునకుపోయి క్రమముగా నచ్చట నర్వవిద్యలను నేర్చుకొని ప్రసిద్ధిని గాంచి స్వదేశమునకు వచ్చితిని. ఒక నాఁడు నేను దేవేంద్ర భవనము వంటి దైన రాజభవనమునకు పోయితిని. శిష్యులచేత ముందు పర్తమా నము పండియను జ్ఞుఁడని లోపలికిఁబోయి అస్థానమునందు దేవతలచేత నింద్రుడును బోలె శర్వవర్షాదులచే పరివృతుఁడై రత్నసింహాసనా నీనుఁడైయున్న సాతవాహనుమహాంజను దర్శించితిని. వానినాశీర్వదించి యుచితాసనమునఁ గూరుచుంటిని. అర్హవిధానమున ాజును నన్ను గౌరవించెను. అప్పుడు శర్వవర్షాదులు సాతవాహనునితో “దేవా! ఈతఁడు సకలవిద్యా వికారుఁడు; లోకమంతట ప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడు, అందుచేతనే యీమహాత్మునికి గుణాధ్యక్షుడను నేరు సార్థకమైనది” అని విన్నవించి నన్ను పొగడిరి. అంతట సాతవాహనుఁడు ప్రీతుఁడై అప్పుడే నన్ను సత్కరించి మంత్రినిగా నియమించెను. అది మొదలుకొని నేను రాచకార్యములు విచారించుచు శిష్యులకు పాఠములు చెప్పచు వివాహము చేసికొని సుఖము గానుంటిని. అని చెప్పగా కాణభూతి సాతవాహనుని కాపేరెట్లుగలిగెనో దెప్పమని యడిగెను. గుణాధ్యక్షుఁడిట్లు చెప్పఁబోడంగెను.

సాతవాహనుని వృత్తాంతము.

దీపకర్ణి యనురాజు దక్షిణాపథమును బాలించుచుండెను. వానికి ప్రాణశ్రీయయై శక్తిమతియని భార్యయుండెను. ఆమె యొకరాత్రి సుఖశయ్యను నిద్రించుచుండఁగా పాముకఱచెను. అందుచేత నామె మరణమునొందెను. అంతట దీపకర్ణి శోకముచేత నపుత్రుఁడయ్యును బ్రహ్మచర్యవ్రత మవలంబించెను.

1 సాతవాహనుఁడని శాసనములలో వ్రాయబడియుండఁగా సాతవాహనుఁడని కథా సరిత్యాగమున వ్రాయబడినది.

చెను. ఒకనాఁడు దీపకర్ణి మహాగాఢు యన వెనుక రాజ్య మేలుటకు తగినపుత్త్రుడు లేకపోయెనుగాఁ గాయని విచారించుచు నిద్రపోవఁగా స్వప్నములో నీశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమై “ఓంబా! నీవు వేటకుఁబోయినప్పుడా యడవిలో సింహము మీఁద సవారచేయుచు నొక బాలుఁడు కన్నఁడును; వానినిఁటికిఁ దెచ్చికొనుము. వాఁడే నీకుపుత్త్రుఁడగును” అనిచెప్పి యవృత్తుఁడయ్యెను. అంతట రాజు మేల్కొని యాస్వప్నమును వ్విరించుకొనుచు ననుతానందమును బొందుచుండెను. ఒకనాఁడు రాజు మృగయాగి నోదార్థము మహారణ్యమునందు విహరించుచుండఁగా మధ్యాహ్నకాలమునందు సింహమును దుండై బాలనూర్ణుని బోలెఁ బ్రకాశించుచున్న యొక బాలుని నొక తామర కొలని యొడ్డునఁ జూచెను. వానింజూచినతోడనే రాజునకు స్వప్నము సంగతి జ్ఞప్తికివచ్చెను. సింహము బాలునిదింది నీశ్వ్రుత్రాఁగుటకై సరస్సులోనికిఁ బోవుచుండగా దీపకర్ణి యొక బాణమును ప్రయోగించి సింహమును బడవైచెను. వంటనే సింహము మనుష్యుఁడయ్యెను. (?) అంతటా మనుష్యుఁడు “రాజా; నేను ను బేరుని మిత్రుఁడను, యక్షుఁడను; నాపేరు సాతుఁడు; నేనుపూర్వము గంగలోన్నానము చేయుచుండెని యొకముని కన్యకనుజూచి మదన బాణములను గుఱియు యామెను గాంధర్వవిధిచేత వివాహమైతిని; మాదాంపత్యమునుజూచి మును లోర్వంజాలక సింహముల రగుదురుగాకయని శపింపఁగా మేమిరువురమును సింహదంపతులుగా జనించినారము; కాలక్రమమున నాభార్యగర్భిణియై యీపుత్త్రునికని కాలధర్తము నొందినది; నేనే వీని నితర సింహికలపాలఁతో బెంచెతిని; నీబాణము తగులఁగానే నాశాపము తీతినది; ఈమహాసత్త్వని నీకిచ్చెదను; వీనిని పుత్త్రునిగా గ్రహింపుము; ఈప్రకారమే జరుగునని ఆర్యబుధులు విధించియున్నారు.” అనిచెప్పి సాతుఁడం తర్జితుఁడయ్యెను. దీపకర్ణి యీబాలుని నింటికిఁ గొనివచ్చి సాతుఁడతనికి వాహన మైనందున సాతవాహనుఁడని పేరుపెట్టి కాలక్రమమునఁ బట్టాభిషిక్తునిఁడేసి తపస్సుకై యరణ్యమునకుఁ బోయెను. అది మొదలుకొని సాతవాహనుఁడు భూమి నేలుచున్నాఁడు.

చెను. ఒకనాఁడు దీపకర్ణి మహారాజు తనవెనుక రాజ్యమేలుటకు తగినపుత్త్రుడు లేకపోయెనుగదాయని విచారించుచు నిద్రపోవఁగా స్వప్నములో నీశ్వరుడు ప్రత్యక్షమై ‘ఒరాజూ! నీవు వేటకుఁబోయినప్పుడా యడవిలో సింహము మీఁద సవారిచేయుచు నొక బాలుఁడు కన్పడును; వానినింటికిఁ దెచ్చికొనుము. వాఁడే నీకుపుత్త్రుఁడగును’ అనిచెప్పి యదృశ్యుఁడయ్యెను. అంతట రాజుమేల్కొని యాస్వప్నమును స్మరించుకొనుచు సమితానందమును బొందుచుండెను. ఒకనాఁడు రాజు మృగయావినోదార్థము మహారణ్యమునందు విహరించుచుండఁగా మధ్నాహ్నకాలమునందు సింహయాఁడుఁడై బాలనూర్వసింహోత్తర బ్రకాశించుచున్న యొక బాలుని నొక తామరకొలని యొడ్డునఁ జూచెను. వానింజూచినతోడనే రాజునకు స్వప్నము సంగతి జ్ఞప్తికవచ్చెను. సింహము బాలునిదించి నీశ్వరత్రాఁగుటకై సరస్సులోనికేఁ బోవుచుండగా దీపకర్ణి యొక బాణమును ప్రయోగించి సింహమును బడవైచెను. వెంటనే సింహము మనుష్యుఁడయ్యెను. (?) అంతటా మనుష్యుఁడు “రాజూ; నేను ను బేరుని మిత్రుఁడను, యక్షుఁడను; నాపేరు సాతుఁడు; నేనుపూర్వము గంగలోన్నానను చేయుచుండిన యొక ముని కన్యకనుజూచి యదనబాణములను గోల్లెయి యూపను గాంధర్వవిధిచేత వివాహమైతిని; మాదాంపత్యమునుజూచి మును లోర్వంజాలక సింహముల రగుదురుగాకయని శపింపఁగా మేమిరువురమును సింహదంపతులముగా జనించినారము; కాలక్రమమున నాభార్యగర్భిణియై యీపుత్త్రునికని కాలధర్మము నొందినది; నేనే వీని నితర సింహికలపాలఁతో బెంచితని; నీబాణము తగులఁగానే నాశాపము తీసినది; ఈమహాసత్తుని నీకొచ్చెదను; వీనిని పుత్త్రునిగా గ్రహింపుము; ఈప్రకారమే జరుగునని ఆర్యఋషులు విధించియున్నారు.” అనిచెప్పి సాతుఁడం తర్నితుఁడయ్యెను. దీపకర్ణి యీబాలుని నింటికిఁ గొనివచ్చి సాతుఁడతనికి వాహనమైనందున సాతవాహనుఁడని పేరు పెట్టి కాలక్రమమునఁ బట్టాభిషిక్తునిఁజేసి తపస్సుకై యరణ్యమునకుఁ బోయెను. అదిమొదలుకొని సాతవాహనుఁడు భూమి నేలుచున్నాఁడు.

రాణి శాతవాహనుని మూర్ఖుడని యవమానించుట.

శాతవాహనుడొక నాఁడు దేవీకృతోద్ధ్యానమునకు రాణులతో గూడ పోయి యచ్చట నందనవనమునందు కొంత నేపు విహరించి జలక్రీడార్థమై పద్మన రస్సులో బ్రవేశించెను. ఇట్లు రాజును రాణులను పద్మనరోవరమునొచ్చి యిచ్చావిలాసముగా నొండొరులమీద నీళ్లుచల్లుకొనుచుండగా శిరీషకుసుమసుకుమారాంగియగు నొక దేవి జలక్రీడ చేబడలినదై తనపై రాజునీళ్లుచల్లుచుండ నోపలేక ఆయనను సంస్కృతభాషలో “రాజన్ మామోవకైస్తాడయ” అనివేడికొనెను. దానినివిని వెంటనే రాజు విస్తారముగా మోదకములు (మితాయి) తెప్పించెను; అంతట రాణినప్పి “రాజా నీళ్లలో మోదకములకు ప్రసక్తియేమి? “మా ఉదకై, తాడయ” అనగా “నీళ్లలో కొట్టకుము” అనిగదా వేడితిని. “మాశబ్దోదక శబ్దముల సంధినిగూడ నెఱుంగకున్నాడవు; నీవేమి యింత మూర్ఖుడవుగానున్నాడవు” అని శబ్దశాస్త్రమునందు నిపుణులయిన యారాణిపలికిన పలుకులనువిని పరిజనులందఱును పక్కుననన్నసాగిరి. అంతట శాతవాహనుడను మనస్సులోమిగుల లజ్జాకాంతుడై జలక్రీడను వెంటనేమాని యుత్సాహముతోక తన బ్రతుకునను వినుగుకొనియె తనయందరమునకుఁబోయెను. అతఁడు చింతాసక్తుడై భోజనముకూడనర్జించి యెనరేమియడిగినను పటమునందలిబొమ్మవలె మాఱు మాటలేకయుండెను. పాండిత్యమో మరణమో రెంటిలో వొక్కటియొకరణమని పాన్పునంబడి పరితస్ించుచుండెను. రాజయొక్కదురవస్థను గాంచి పరిజనులందఱును దిగులుపడెయుండిరి. తరువాత నేనును శర్వవర్తయు క్రమముగానంతయుఁ దెలిసికొని రాజహంసుడను రాజరక్షుభటవర్ణములోని వాని నొకనిఁబిలిచి రాజట్లుండుటకుఁ గారణమేమియనియడిగితిమి. “ఏలినశాకికింత మనోవ్యధమున్నెన్నడిట్లు కలిగియుండలేదు; విష్ణుశక్తి కూఁతురు తన యల్పపాండిత్యగర్వముచేత నేలినవారిని నవమానించినదని తక్కిన రాణులు చెప్పినారు” అనిచెప్పెను. ఈమాటకు మేము మిక్కిలి చింతించితిమి. నేను శర్వవర్తతో నిట్లంటిని. “రాజునకు వ్యాధియైన వైద్యులువచ్చి

యుందును; మనోవ్యాధియేని అందులకు కారణమగుచుండును; రాజ్యము నిష్కంటకముగానున్నది; శత్రువనుమాటయేలేదు; ప్రజలందఱు ననురకులై యున్నారు; ఎందును ఏలోపమునుగానిరాదు; ఆకస్మికముగా నితోకంత ఘోరమేలకలిగినది" మహామతియైన శర్వవర్తనామాటల కిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. "మిత్రుడా! నేను తెలిసికొంటిని; తాను మూర్ఖుడైనందులకు రాజు దుఃఖించుచున్నాడు; ఇతఁడు తాను మూర్ఖుడనని తెలిసికొని తనకెన్నఁడయిన పాండిత్య మబ్బునాయని సార్వకాలము వపేక్షించుచుండును. ఆ మూర్ఖుడై రాణి యపమానపఱచెనని యిప్పుడేగదా విన్నారము" ఇట్లుకరిగోనోకర మాటాచించుకొని యింటికెబోయి మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున రాజునగునకు పోయితిమి. ఎవ్వరును లోకె రాఁగూడదని యాజ్ఞగ్రుచ్చుమున్నను ఎవోయుపాయమును పన్ని మేమిరువురమును లోపలఁ బ్రవేశించితిమి. నేను రాజునగ్గిఱకుఁ బోయి కూరుచుండి "దేవా! ఏలయిట్లు నిష్కారణము ఘోరపడుచున్నాడవు" అని నుడిగితినిగాని అతఁడు యధాప్రకారము ప్రత్యుత్తరము చెప్పక మానము వహించియుండెను. అంతట శర్వవర్త దేవా! ఎట్లయినను నాకువిద్యలభించునాయని నీవు పూర్వమునన్నడిగియుంటివి; అందునిమిత్తమే నేనున్నప్పుమాణవకునిచేసితిని; స్వప్నములో నాకాశమునుండి యొకకమలము లాలినది దానిని దివ్యకొమారుఁడొకఁడు వికసిల్లఁజేసెను. అతేనాకమలమునుండి తెల్లవల్లిపము వచ్చిన యొకదివ్యస్త్రీబయలువెడలి వెంటనే నీనోటప్రవేశించినది. ఇట్లుకరిగి మెఱుకొంటిని; ఆమెనాక్షాత్తు సరస్వతీయై నిస్సంశయముగా నీనోటప్రవేశించినది" అని యిట్లదృఢవాక్యమును పలికెను. ఈచల్లని పలుకులు చెవినిబడినతోడనే సాతవాహనుండుమానమువిడిచి సాభిప్రాయముగా అయ్యా! శ్రద్ధతో చదువు చెప్పినయెడల పురుషునికి పాండిత్య మెంతకాలమునకుగలుగునో చెప్పము; విద్యలేక యీనాసీరితోభింపకయున్నది; కొయ్యకుతోడవులంబోలె మూర్ఖుని నైశ్వర్యములెందుకు?" అనిపలికెను. అంతట నేనును "లోకములో సర్వ విద్యలకు ను ముఖ్యమయినవ్యాకరణమును పండ్రెండుసంవత్సరములలో మనుష్యులు ప్రసాహింతురు; ఓదేవా! నేనావ్యాకరణమును నీకాఱుసంవత్సరములలో నేర్పదను"

అనిపలికితిని. శర్వనర్తనాపలుకులనువిని యీర్ష్యచేత “నుభూర్షుడయిన ప్రభు వింతకాల మెట్లునిద్యాభ్యోసక్తేశము ననుభవింపఁగలఁడు? ఓమహాప్రభూ! నేను నన్నాఱునానములలో పెండితునిగా నొనర్చెదను” అని గరువముతోఁబలికెను. ఈయనంభివ్యునిచనమును విన్నతోడనే నాకుఁగోషమువచ్చి ఇట్లు ప్రతిజ్ఞ చేసితిని

గుణాధ్యశర్వవర్తలు ప్రతిజ్ఞ చేయుట.

“ఆఱునానములలో నీవేగనుక ప్రభువునకు పాండిత్యము గలుగఁ జేయుదువేని నేను మనుష్యు న్యనహారములోనుండెడు సంస్కృత, పాకృత దేశ భాషల మాడించినట్టిజింటినాడనని తెలిసికొనుము” ఈనాప్రతిజ్ఞనువిని శర్వవర్త “నేనుగనుక నామాట ప్రకారము చేయలేకపోయితినా ద్వాదశవత్సరములు నీపాదరక్షలను నెత్తమీఁద పెట్టుకొని మోసెదను” అని ప్రతి ప్రతిజ్ఞ చేసెను. ఇట్టివర్తము ప్రతిజ్ఞలు చేసి మాయిండ్లకుఁబోయితిను. మాప్రతిజ్ఞలమూలమున స్వల్పకాలములోఁ దనకోరిక సిద్ధించునని రాజు తలంచి యూఱడిల్లియండెను.

శర్వవర్త సాతవాహనుని విద్యాంనుని జేయుట.

అటుతరువాత శర్వనర్త తానుజేసిన యసాధ్యప్రతిజ్ఞను దలంచుకొని దిగులుబడి పశ్చాత్తాపముపొంది తనకడగండ్లను పెండ్లాములోఁ జెప్పకొని విచారించునాఁగెను. ఆమెయు మిక్కిలి చింతించి “నాథా! మనము చింతించిన ప్రయోజనములేదు; ఈయపాయమునుండి మనలఁదప్పింప నొక్కకుమారస్వామి దక్క వేఁకొవ్వరునులేదు” అనిచెప్పెను. అంతట శర్వవర్తయు నదేనిశ్చయముచేసి కుమారస్వామి గుడికింబోయి వాయుమాత్రభక్షుండై మానముదాల్చి దృఢనిశ్చయముతో తపస్సుచేసి యాదేవుని మెప్పించెను. అంతట కుమారదేవుఁడు వానికిప్రస్తుండై కోరినవరంబులొనంగి యంతర్హితుఁడయ్యెను. శర్వవర్తయు కుమారస్వామి వరముచేత సిద్ధిమంతుఁడైవచ్చి తలంపు మాత్రముచేతనే సాతవాహనుని విద్యావిశారదుని గావించెను. పరమేశ్వరుని యనుగ్రహముండిననేయసాధ్య

కార్యము సిద్ధింపనేరదని ప్రజలు తమతోదాము చెప్పుకొనుదు రాజునకుం గలిగిన యాయదృతవిద్యాభాషణమును విని రాష్ట్రమునకుటను ముసహోత్సాహముచేసిరి. ఇంటింటిమీఁద నుత్సాహపుజెండాలను వాయుదేవుఁడు సృష్ట్య మాఁచెనుచుండెను. రాజును శర్మవర్తను గురువును గా భ్రావించి మునుఁ దిరిచి రాజార్థములయిన మణికనక వస్త్రాద్యలంకారములతోఁ బూజించి సర్వదాతీరమునంది భరుకచ్చప దేశమునకు (Broach) రాజునుజేసెను. సాతవాహనుఁడను తనకు విద్య లభించుటకు హేతువయినరాణిని విష్ణుశక్తికూఁడగుదని స్వయముగా సట్లాభిషేకము చేసి వెఱరాణులపైని సట్టపు దేవినగావించెను. “ఓ కాణభూంతు! ఇది సాతవాహుని వృత్తాంతము. హగప్రోక్తమయిన బృహత్కథను నీకు సాకుఁజెప్పెము. మన మిద్దఱుమును శాపమోక్షమును పొందుదము గాక” అని గుణాఘ్యుఁడడిగెను. ఇట్లు గుణాఘ్యుఁడడుగగా దివ్యమయిన యామహాకథను ఏడుకథలుగా కాణభూతి తనభాషలో నేచెప్పెను. ఆగుణాఘ్యుఁడనుఁడు మహారాజ్యముగో సిరా లేకపోవుటచేత విద్యాధరులు దానిని సారంపఁకుండుట గాకయని తన రక్తముతోనే ఏడుసంవత్సరములలో ఏడులక్షల గ్రంథము గా విరచించెను. గుణాఘ్యుఁడు రచించిన యామహాకథనుచూచి కాణభూతి శాప విముక్తుఁడై దివ్యగతి నిపొందెను. వానితోనున్నశిశూనము నితరములయినవి సహిత మాదివ్యకథను విని స్మరమునకుఁ బోయినవి.

బృహత్కథను భూమిపై వ్యాపింపఁ జేయఁబూనుట.

ఈబృహత్కథను భూలోకములో స్థాపింపఁదలంచి శిష్యులప్రోత్సాహముచేత గుణాఘ్యుఁడు రసికుఁడయిన సాతవాహనుఁడొక్కఁడే యీకావ్యమును గైకొనఁదగినవాఁడని తనశిష్యులయిన గుణదేవనంది దేవులకాపుస్తకమునిచ్చి సాతవాహనునొద్దకుఁ బంపించెను. వారును సాతవాహన మహారాజును దర్శించి గుణాఘ్యుఁడు రచించిన బృహత్కథయు నెడి గ్రంథమిదియని యాతనికి నివేదించిరి. వారుశిశూచూపులుగను గ్రంథము యొక్కభాష శిశూచభాషగను గన్నట్లుటచేత ననూయతఁగాంచి “ఏడులక్షలుపఱిమితి; భాషనీరసమైన ప్రేశాచి; సిరా

రక్షము, నీ! ఇదియేయి సామకథ!" అనిపలికెను. అంతనాశిష్యులు జరిగిన మర్యాద చాలుననుకొని యాపాత్యమును గైకొని వచ్చినవారు వచ్చినట్లేపోయి జరిగిన జరిగినట్లు తమ గురుదర్శనమున దలిపిరి తనకుజరిగిన యవమానమునకు గుణాధ్య పండితుఁడు మిక్కిలి ఖేదపడియెను.

గుణాధ్యక్షుఁడు బృహత్కథను తగలంబెట్టుట.

తరువాత గుణాధ్యక్షుఁడు కొంతమారమున నుండిన యొకపర్వతమునకు శిష్యవర్గముతోఁబోయి యేకాంతమైన రమ్యప్రకేశమునందు నగ్నికుండమును గావించి కూర్చుండి తనశిష్యులు కన్నీళ్లతో నీక్షించుచుండఁగా ఒక్కొక్క యాకుగానదివి మృగములను సక్షులను వినిపించి తనశిష్యులకొఱకు నత్యంత ప్రీతిమైన లక్ష్మణాధ్యక్షియయిన నరవాసానదత్తిని త్రమను కథనుదక్క తక్కిన యాఱుకథలను ఆయిగ్నికుండమునఁ బడవైచి కాల్చివేసెను. అట్లు చదువును కాల్చివేయుచుండ సారంగనివాసుసానాది సకలజంతువులు మేతలు మాని కన్నీళ్లు విడుచుచు నిలువటంబు చరింపక యేకాగ్రముగా వినుచుండినవి.

గుణాధ్యక్షుఁడు బృహత్కథను సాతవాహనునకిచ్చుట.

ఇంతలో సాతవాహనుఁడు స్వస్థుఁడయ్యెను. అందులకు కారణము నీరసూంస భాజనమని వైద్యులు చెప్పిరి. అంతట రాజు నంటవాండ్రను బిలుపించి యదలింపఁగా వారిలుతిమకిట్టి ముంగులును వేటకాండ్రు తెచ్చియిచ్చిరని పలికిరి. వేటకాండ్రును బిలుపించి యాడుగగా "మహాప్రభూ! ఇక్కడ గూపర్వతములో నొక్కబ్రాహ్మణుఁడొక్కొక్కపత్రమును చదివి నిప్పలో వేయుచుండుటచేత నక్కడనువచ్చి సకలప్రాణులును మేతలుమాని వినుచున్నవిగాని యవతలికిపోవు; అందుచేత నాకలివలన వానిమాంసమెండి పోయియున్నది." అనియెఱతెల్లి విన్నవించుకొనిరి. వారిమాటలనువిని యతఁడచ్చెరువునొంది కుతూహలముచేత స్వయముగా గుణాధ్యక్షుఁడున్న చోటికిపోయి శమింపగా మిగిలిన శాపాగ్ని భూమికలచేతనుంబోలె నరణ్యావాసమువలన సై నజటలచేత సంతట సమాకీర్ణుఁడై సభాష్పములైన మృగముల మధ్యనున్న వానిని గుణాధ్య

మహాకవిని చూచి నమస్కరించి యాపృతాంతము నంతయుఁ బ్రశ్నించి పుష్ప దంతుని శాపము మొసలుకొని కథావతారమునంతయు భూతభూషలోఁ జెప్పగా వానివలన నంతయుఁ దెలిసి కొనియెను.

గుణాధ్యుని ప్రమథావతారమని నాతవాహనుఁడు తెలిసికొని వానిపాదములకు మ్రొక్కి హరముఖోద్ధత సైన యా దివ్యకథనంతయుఁ దనకు దయచేయుమని వేడికొనియెను. అంతట గుణాధ్యుఁడు 'ఓనాజా ఆణులక్షలగ్రంథమయిన యాణుకథలను కాల్చివేసితిని; ఇదిలక్షగ్రంథము; ఆకథలలో నిదియొక్కటియే మిగ్గిలియున్నది; పుచ్చుకొమ్ము; నాశిష్యులు నీతోఁగూడవచ్చి దానిని వివరించి చెప్పగలరు' అనిచెప్పి రాజునువీడ్కొని యోగమహిమ చేత దేహమును వదిలి గుణాధ్యుపండితుఁడు శాపవిముక్తుడై తనదివ్యపదమును బొందెను. అట్లు గుణాధ్యుఁడొసంగిన దానిని బృహస్పతి యనువేదికి యానరవాహన దత్తచరిత్రమునుగ్రహించి రాజు తనపట్టణముచేరి గుణాధ్యునిశిష్యులయిన గుణదేవనంది దేవులను మణికనక వస్తువాహనాదులతోఁ బూజించెను. ఆశిష్యులతోఁగూడ యాకథను విభజించి యాభూతభాషలో నే కథావతారమును దెలుపుటకై యాకథాపీఠమును రచియించెను. 1

ఈబృహత్కథను సుబంధకవి వాసవదత్తలోను, బాణకవి కాదంబరిలోను దండిమహాకవి కావ్యదర్శమునందును బ్రశంసించియున్నారు. కాలిదాసుకూడ మేఘసందేశములో నిందలికథం దడవియున్నాఁడు. మఱియునాగా నంద్రప్రియదర్శికా రత్నావళియుద్రారాక్షసాది నాటకములకును, కాదంబర్యాదికథలకును, ఈకథయే మూలముగానున్నది.

ఈగాథయాక్క పృయోజనము.

కొండొక ప్రయోజనమాసించి కథాసరిత్సాగరమునఁ దెలుపబడి మనోహరముగానుండిన వైగాథను సంగ్రహముగాఁ దెలిపియుంటిమి. ఈగాథ కాలనిర్ణయమున కెంతమాత్రమును దోడ్పడకున్నను ఆకాలమునందలి ప్రజలమత

1 కథాసరిత్సాగరము కథాపీఠలంబకమును జూడుఁడు.

విశ్వానములను సాంఘికస్థితిని దెలుపుటకుమాత్రము చాలియున్నది. ఆకాలము నందు శైవమత మంకురించి ప్రజలలో వ్యాపించుచున్నది. న్యప్పములయందును, జస్తాంతరములయందును, దేవతలయందును మాఘవిశ్వాసము మెండుగాఁ గలదు. గుణాధ్యునియొక్కయు, సాతవాహనుని యొక్కయు జస్తాదిక వృత్తాంతమునుబట్టి ఆర్యులకవార్యులకు సంబంధ బాంధవ్యములు వెలయుచున్నవనియు సకరసంతానము వర్ణిల్లుచున్నదనియు బోధపడకమానదు. గుణాధ్యుఁడు బ్రాహ్మణ స్త్రీకిని నాగకుమారునకును జనించియు గూఁడ్రుఁడుగాఁగాని చండాలుఁడుగాఁగాని పరిగణింపఁబడక తనవిద్యాప్రభావముచేత బ్రాహ్మణుఁడుగానే పరిగణింపఁ బడుచుండెను. ఇట్లే గూర్వబ్రాహ్మణ సంతతి యంతయుసాంకర్యమును జెందుచుండెను. ఆంధ్రులకూడ మిశ్రజాతివారని సాతవాహనుని జస్తాదికమును దెలుపు గాథయే వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. మఱియు నొక్కవిశేషముగలదు. సాతవాహనుఁడు తొలుత విద్యావిహీనుఁడైయుండి విద్యావతియైన పట్టమహిషిచేత నభిషేపింపఁబడి సిగ్గుఁజెంది విద్యావంతుఁడగుటకుఁ బ్రయత్నించి గుణాధ్యుశర్యవర్తకృషిచేతఁ బండితుఁడై విద్యావతియైన పట్టమహిషిపట్ల కృతజ్ఞతను జూపి యాదరించిన విధమంత మోదాపరాము గానున్నది! ఈవిషయ మొక్కటి యే శ్రీవిద్యయొక్క ప్రభావమును వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. మనయాంధ్ర దేశములోఁ బ్రాచీన కాలమున శ్రీవిద్యమిక్కిలి గౌరవింపఁ బడుచుండెననుట కీ సాతవాహనుని చరిత్రమే ప్రబలసాక్ష్యము గానున్నది. అవార్యులయిన జనసాహస్యముయొక్క భీషను నృద్ధిపొందింపఁబూని ప్రయత్నించిన విధమును, ఆ కాలమునందలి రాజులును మంత్రులును జనసాహస్యభాషను నాదరింపుచు గ్రంథములు వ్రాయుచు వ్రాయించి వ్రాసినవారిని నతిగించు చుండినట్లును, ఆర్యులారాభాషయందును, తద్భాషాగ్రంథములయందును అనూయతగలిగి యుండినట్లును బృహత్కథ వృత్తాంతమునుబట్టి మనకు సులభముగా బోధపడుచున్నది. ఈ మొదటి శాతవాహనునకును పురాణములలోఁ బేర్కొనంబడిన శ్రీముఖిశాతవాహనునకును నడుమ భారవేలునకుఁ దోడ్పడి మగధరాజగు పుష్యమిత్రునితో యుద్ధముచేసిన శాతకర్ణియను వానిపేరు దక్కమఱియొక యాంధ్రరాజుపేరు

వినబడకయున్నది. దక్షిణాపథము నేలినవారకును ఈ మొదటి శాతవాహనుని తండ్రియును అగు దీపకర్ణి మహారాజు ఆంధ్రవిష్ణు సంశోధ్యుడైయుండవలయును. ఆయిననింకను విచారింపవలయును. ఇంక శాతవాహన (శాలివాహన) ఐశజాలయిన యాంధ్ర రాజుల చరిత్రమునకుఁ బోవుదము.

ఏకవచనకరణము.

శాత్రవాహనులము.

శ్రీ ముఖశాత్రవాహనుడు.

(శ్రీ. పూ. 23 మొదలుకొని ౫౦ వరకు)

ఏదీపనేఁ డాంగ్లేయవాగ్ధికతఁ జన్మభూమియై, భూమండలములోని యేదియోట్లప్రజల నూయురైశ్వర్యభారమును భారమనియెంచక పోషింపఁ గొకఁడనుగట్టుకొని తల్లిశిశువునాంబోజి గర్భమునధరించి, సూర్యుండ స్తమింపని రాష్ట్రమునకు మూలవింట్టుగనన్నదో, అట్టితొలిదీని (బ్రతును)లోని యాదిమ ప్రజలయిన బ్రతునులు రండువేల సంవత్సరములక్రిందట కొండకోయలరీతి ననా గరిస్తులైనను స్వేచ్ఛగానుండి స్వపరిపాలనముఁజేసి కొనుచుండ యూగోపుఖండ ముయొక్క సాగ్ధోశముల నప్రతిమానప్రతాపమునుజూపుచు దిగ్విజయయాత్ర లుసలుపుచు కీర్తికాముండ విచారించుచు బ్రతునులన్నాతంత్ర్య మపసారించునని భూజాస్థాలనమునేయుచు పరిజన్మభూమిని మ్రింగివేయుదునని ఊర్విశులూరు చుండిన "జూలియన్ సేసర్" అను గోమకచక్రవర్తినికొక గాక, ఆకాలమునందే జంబూద్వీపముచుధ్యమ, కృష్ణా గోదావరీనదులకును పూర్వ పశ్చిమఁముద్రము లకును నడుమ యుకోభరతిమై విస్తరిల్లుచుండిన మాండ్రరాజ్యమున కభిషిక్తుఁ డయిన శ్రీముఖశాత్రవాహనుఁడు. భరతిఖండమునకు శిరోభూమణముగా నుం డిన మగధరాజ్యము తొంకీస్రాభనమును బోఁగొట్టుకొని, యనిన శకపహ్లావాది శాత్రవులచేఁ జూట్టుకొనఁబడి, యంతఃకలహములచే జీవశశను గొల్పోయి, పిప ద్దశనొంది యుండుటనుజూచి, యుపేక్షించినఁ దనరాజ్యమునకెక్కడ ప్రమాద ముగలుగునో యని మగధరాజ్యముపై దాడివెడలి, రాజునంతఃపురవాసునిగఁ జేసి నిరంకుశాధికారమును నెఱపుచుండిన బ్రాహ్మణమంత్రులుగు సుశర్దను జర్దిసి, మగ

ధరాజ్యము నాక్రమించుకొని, దేశమునందలి యుల్లంకల మాన్పి, రాజ ప్రతినిధిని నొక్కని నియమించి, తనరాజధాని యగు ధాన్యకటకమునకు మరలివచ్చెను. ఇందునుగూర్చి చరిత్రకారులు భిన్నా భిన్నాప్రాయములు గలిగియుండుటచేత నీయంశమును సహేతుకముగా సమర్థింపకున్న పక్షమున నీవాక్యము గొంపఱకుఁ బరిహాసపాత్రముగాఁ దోచవచ్చును. కాణ్వాయనఁడగు సుశర్తను జంపి మగధరాజ్యము నాక్రమించినవాఁడు శ్రీశకుఁడని మత్స్యపురాణమును, శ్రీప్రకుఁడని విష్ణుపురాణమును బ్రహ్మాండ పురాణమును, సింధుకుఁడని వాయు పురాణమును, పేరుచెప్పక వృషకుఁడని మాత్రము భాగవతపురాణమును బేర్కొని శ్రీముఖుని పేరెత్తకయుండుటచేతను, ప్రాచీన హిందూదేశ చరిత్రమును వ్రాసిన విస్సంటు. వ. స్థిత్తుగారు సుశర్తను జంపినవాఁడు శ్రీముఖుఁడగుగాక కుంతల శాతకర్ణిగాని, శాతకాతకర్ణిగాని, పులమాయిగానియై యుండురనియు, క్రీస్తునకుఁ బూర్వము 22 వ సంవత్సరమున కాణ్వింశ మంతరించియుండెనని యొప్పుకొన వచ్చుననియు మగధరాజ్యమును బాలించిన శుంగరాజులలోఁ గడపటివారు పేరునకుమాత్రము రాజులుగానుండి సీంస్వల చేతులలోని మహారాష్ట్ర రాజులవలె బ్రాహ్మణ మంత్రుల చేతులలో బొమ్మలవలెనున్న మాట వాస్తవమేయైనను శుంగరాజులలోఁ బదియవవాఁడగు దేవభూతికాణ్వాయన బ్రాహ్మణుఁడగు వాసుదేవునిచే జంపఁబడియెనని పురాణములయందును బాణకవి విరచితమగు వార్షచరిత్రమునందును స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడియున్నందున శుంగవంశములో కాణ్వింశము ననుకాలీనమని చెప్పెడి డాక్టరు భండార్కరుగారి వాదము¹ గ్రాహ్యముకాదనియు వ్రాసియుండుటచేతను శ్రీముఖునిగూర్చి కొంచెము చర్చింపవలసియున్నది. పురాణములలోని యాంధ్రరాజుల నామములును శాసనములలోని నామములును భేదములేక సరిపోయినవగుటచేతను పురాణములలోఁ బ్రాచీనపురాణమయిన మత్స్యపురాణము శ్రీశకుఁడని చెప్పియుండుటచేతను, దేవనాగరలిపిలో శకార మకారములకు నీవక్షాత్రమే భేదముగలిగియుండుటచేత లేఖకులు శ్రీముఖు

1. Mr. V. A. Smith's Early History of India. pp.193-194.

డనుటకు శ్రీశకుండని, భ్రమప్రమాదదోషమున వ్రాసియుండవచ్చునని భాండా
 ఠకర్ పండితుడు చెప్పినమాటయు క్తి యుక్తముగ నుండుటచేతను శ్రీశకుండ
 శ్రీముఖుడని చెప్పి నందువలన బ్రత్యవాయ మేమియు లేదు. కాణ్వుని జంపిన
 వాడు పురాణములలో జెప్పబడిన పేరులు లవారిని శ్రీముఖునిగూడ స్తిత్తు
 గారు నిరాకరించి మఱియుగ్ధుని పేరులు చెప్పి వారిలో నెవ్వఁడో యొకఁడైయుం
 డునని తలంచినను శ్రీశకుండే శ్రీముఖుడని యొప్పుకొని యున్నారు ¹ సుశ
 ర్షను జంపినవాఁడు శ్రీశకుండని పురాణము లుద్ఘోషించుచుండఁగా గాదనిచె
 ప్పుటకును, తాము పేర్కొనిన ముగ్ధులలో నొకఁడై యుండునని చెప్ప
 టకును, స్తిత్తు గారు హేతువులను గవలబఱచియుండలేదు. ఇతియగాక
 యాంధ్ర భృత్యసంకములో శ్రీముఖుఁడు మొదటివాఁడని కూడ చెప్పిరి. పురా
 ణములలో బేర్కొనఁ బడినవారిలో నీతఁడు మొదటివాఁడనియే మేమును అం
 గీకరింతుముగాని యీతనికే బూర్వమాంధ్ర రాజులులేరని యూహించి చెప్పె
 డు మాటలుమాత్రము విశ్వసనీయఁ గనినవి కావు. శుంగవంశ జులు క్రీ॥ పూ॥ ౧౨౫
 వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౧౨ సంవత్సరము లనగా ౭౩ వ సంవత్సరము
 వఱకుఁ బరిపాలించిరని చరిత్రకారులందఱు నంగీకరించిరి పురాణములలోఁ గా
 జ్ఞాయనులయిన నలుగురు బ్రాహ్మణ సాలకులకుఁ జెప్పిన ౪౫ సంవత్సరములును
 శుంగవంశ జులకుఁ జెప్పిన ౧౧౨ సంవత్సరములలో నిమిడియున్నవి భాండా
 ఠకర్ గారు చెప్పినదానిని స్తిత్తు గారు గాఠేపించి యున్నారని గొంచెము విమ
 ర్శవృత్తితోఁ జూచిన పక్షమున భాండార్కరు గారు హించినదే నహేతుక
 ముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఎందుకన “వత్సారశృంగభృత్యస్తే సృషాకాణ్వు
 యనాద్విజా” యని కాణ్వుయనద్విజులను శృంగభృత్యులనియు “కాణ్వుయ
 నస్త (నంత) తోభృత్యః సుశర్షాణం ప్రసవ్యాతం, శృంగాణాం చైవయచ్చేషం
 త్కీపయిత్వా బలంతదా” యని కాణ్వుయనులను మాత్రమే గాక శృంగవంశ జు
 ల శేషించిన యధికారమునుగూడ [సింఘకుండను పేరుగల యాంధ్రభృత్యుఁడు

1. Ibid. p. 193.

(శ్రీముఖుండు) పెరికివేసెనని వాయుపురాణమునందు చెప్పియుండుట చేత శృంగవంశజులు బలహీనులయినందున కాణ్వామనద్విజు లిటీవలినవీనకాలమునందలి పీష్పాలవలెఁ బేరునకు శుంగరాజుల గద్దెపై నుంచి స్వాధికారమును దాము పూని పరిపాలించుచుండిరని యూహించినది యుక్తియు క్షముగా నెఱిగింపబడుచున్నదిగాని యాక్షేపనీయముగఁ గన్పట్టదు. ఇంతియ గాక కాణ్వామనలు బ్రాహ్మణులగుటచేత వారు కేవలమును రాజ్యాధిపత్యము నహించి పాలించిరని చెప్పట యప్పటి కాచార విరుద్ధముగఁ గన్పట్టుచున్నది. మఱియు పురాణముల యుండిట్లు చెప్పినది యీకాణ్వామనమునుగూర్చియేకాని మఱియేవంశమునుగూర్చియుఁ జెప్పియుండకపోవుటచేత తప్పక శ్రీముఖుండు క్రీ. పూ. 23వ సంవత్సరముననే మగధరాజ్యమును బయ్యుచెననుట హేతుయుక్తముగఁ గన్పట్టుచున్నది. మఱియును శ్రీముఖుండు కల్పిత పురుషుండుగా నుండు వీరివేరుగల శాసనములు రెండు గానందుచున్నవి. ఆందోకటి రాజధానీనగరముగు ధాన్యకటకములోనిస్తూపములోను ¹(అమరావతీస్తూపము) రెండవది పశ్చిమాంధ్రదేశము (మహారాష్ట్ర)ము)లోని నానాపుట్టములోని యొక గుణాలలోను గలవు. ²అమరావతీస్తూపములోని శాసనబుట్లున్నది. “Rano Siri-Sivamaka Sadasa paniyagharikasaaha” అనగా సిరిసివమక రాజుముక్తి పాణీయశాలకు నధికారిగానున్న వానిదాన మనియర్థము. జున్నారునండి కొంకణమునకుఁ బోవుబాటఁమీదనుండు నానాపుట్టమునకుఁ జిగోభాగమునందు బాటసారుల విశ్రాంతికై తోలునఁబడిన యొక గుణాలలో నెదుఱిగోడపైఁ ఆఱు విగ్రహములు చెక్కఁబడి వానిపైన పేయలు వ్రాసునఁబడియున్నవి. ఆవిగ్రహము లిప్పుడు చాలవఱకు శిథిలములై యున్నవిగాని పేయలుమాత్రము నిలిచియున్నవి. ఈగుణాలోనే వేదశ్రీయను రాజుముక్తి శాసనమున్నది

1. J. Burgess- The Buddhist stupas of Amaravati and Jaggayyapeta p. 61.
 2. J. R. A. S Vol IV p. 287, Jour Bom. branch Roy. As. soc Vol XII p. 40+ and Vol XI11p. 310,312.

“౧ రాయసిముక సాతవాహనో; ౨ వేవి నాయనికాయ రాణ్ణో దసిరి సాతకానీనో; ౩ కుమారో భాదూ; ౪ మహారాజిగా నాకాయినో; ౫ కుమారో హాకుసిరి; ౬ కుమారో సాతవాహనో;” నీవిలో మొదటఁ జేర్కొనఁబడిన రాయసిముక యను పేరును అందు “వత్సీస్తూపములోని “రాణ్ణో దసిరినమక” యను పేరును నొక్కని పేరు చేర్చుచుండవచ్చునని డాక్టరు హల్ట్ జ్ గారు చెప్పినది సముచితముగా నున్నది. సిముక, నిసమక శబ్దముల శ్రీముఖశబ్ద యొక్క ప్రాకృత రూపములు గాని వేటొందు గావు. కాఁబట్టి యీపైనుదాహరించిన ప్రమాణములనుబట్టి యాంధ్రభృత్య సంశయమందు శ్రీముఖుఁడను రాజుగఁడనియు, అతఁడు ధాన్యకటకమును రాజధానిగఁ జేసికొని యాంధ్రదేశమును బాలించుచుండెననియు, అతఁడే మగధదేశముపై దండెత్తి కాణ్ణాయనులను శుంగులను జయించి రాజ్యమును స్వీకరించుననియు నిస్సంశయముగా విస్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇంకొక విశేషముగలదు. శ్రీముఖశాతవాహనుఁడని చెప్పఁబడియుండుటచేత నితఁడు తిప్పక శాతవాహనుని సంశయించునని చెప్పకయి చెప్పవచ్చును. మొదటి శాతవాహనునకును ఈ శ్రీముఖశాతవాహనునకును మధ్య రాజులెందఱో కొందఱుండియుండవలెనని శ్రీముఖశాతవాహనుఁడను పేరే వేనోళ్ల ఘోషించుచున్నది. కనుక నితఁడు శాతవాహనుని సంశయనకు మూలపురుషుఁడు కాఁడు పూర్వప్రకరణమునందు మేమునుచించినట్లుగ సాతవాహనుఁడే శాతవాహనుని సంశయనకు మూలపురుషుఁడై యున్నాఁడు. శ్రీముఖుఁడు అతి సంవత్సరములు పరిపాలనము చేసి యున్నట్లు వాయుమత్స్యపురాణములలోఁ జేర్కొనఁ బడియుండెను గావున క్రీ. పూ. ౫౦వ సంవత్సరము వరకును పరిపాలనము చేసియుండవచ్చును.

కృష్ణ శాతవాహనుఁడు.

(క్రీ. పూ. ౫౦ మొదలుకొని ౪౦ వఱకు.)

శ్రీముఖుని తరువాత రాజ్యాధిపత్యము వహించినవాఁడు కృష్ణుఁడని పురాణములన్నియు భిన్నాభిప్రాయములు లేక యొకకంత్యముగాఁ జేర్కొనుచున్న

వి. ఇతఁడు పది సంవత్సరములు మాత్రమే రాజ్యము చేసెనని వాయుపురాణమును ౧౨ సంవత్సరములని మత్స్యపురాణమును చెప్పుచున్నవి- వీనివేరుదాహరించిన శాసనమొకటి నాసికపట్టణ సమీపమునందలి యొకచిన్న గుహలో గనపట్టుచున్నది శాతవాహన వంశజుడయిన కృష్ణుడను రాజుయొక్క సైన్యాధికారి లోకోకేశచే నాగునా త్రివ్వింశతిబడినదని యందు వ్రాయబడియుండెను.¹ కాని యితఁడు శాతవాహన రాజకుటుంబములో జేరన యొకసామాన్యుడేగాని రాజుగాడనియు, ఇతనికి రాజబిరుదావలసలేవియునులేనియు, ఈకృష్ణుడే పురాణములలో నాంధ్రభృత్య వంశములో రెండనివాఁడుగాఁ జేర్చినబడిన కృష్ణుడేయని యనేను లభిప్రాయ పడుచున్నానుగాని కేవలము పౌరఁబాటనియు, ఎందుకన నప్పటికి నాంధ్రులు దక్షిణాపథమునకు వచ్చియుండలేదనియు దక్షిణసింధుదేశపు నాణెముల చిత్రమును వ్రాసిన సర్వాలక్ష్మి ఎల్లియాట్ గారు వ్రాయుచున్నారు.² వీరివాద మంతమాత్రమును విశ్వసంపఁ దగినదికాదు.

క్రీస్తుఃకుఁబూర్వము మూడుశతాబ్దములక్రిందట వ్రాపిడు లాంధ్రులని కాళింగులని యిరు తెగలుగా నేర్పడి గంగానదీముఖద్వారమున నవనించుచుండి యశోకులకాలమునందు రాజునుగలిగియుండు చోరతనమునకు వశులై మూర్ఖరాజుల మునంతరము సంభవించిన రాజ్యకల్లోలమునుబురస్కరించుకొని మగధరాజ్యము నాక్రమించుకొనియుశకనులను విదేశరాజులతోడ సోరుపడఁజేక మొదటిశతాబ్దమున నాకాలమునందలి యాచారమునుబట్టి యాంధ్రులును కాళింగులును కుటుంబస్వపరివార సమేతముగా నముద్రతీరము వెంబడిని దక్షిణమునకు వచ్చిరనియు, వారిలోకాళింగులు గోధానిరినదికి సుత్తరభాగమున నిలిచి యుండిరనియు, ఆంధ్రులు “పరికాడ్ అంధారీ” యనుచిక్కనరస్సుయొక్క యొడ్లులనుగొంతకాలముచే తరువాత బురుబుదేశీనిచ్చి కృష్ణాతీరమున నాంధ్రరాజ్యమును స్థా

(1) No. 6, Nasik Inscriptions vol, VII Jour B. B. R. A S. and, p 338 Tran's, Oriental Congress 1874
 (2) Sir Walter Elliots Numismata Orientalia p. 13.

పించి దానినొక కుసు రంజనానిగఁ జేసికొని బహుకాలము పాలించిరినియు, వీరు గంగాతీరమున బ్రహ్మధమున నివసించిన ప్రదేశము “మాల్యూమి (మాలభూమి) నుండివచ్చిన నారగుటచేతనే పంచమజాతివారికి మాలలను పేరు నిలిచియున్న దనియు, ఆంధ్రభృత్యరాజులలో గోతమిపుత్ర శాతకర్ణి యొక్క తల్లియుగు గోతమియు, గోతమిపుత్రశాతకర్ణి భార్యయుగు వాసిష్ఠియు సుప్రసిద్ధులయిన రాణులుగావున వారిపట్లగల గౌరవాతిశయముచేత గోదావరిమండలములోని గోదావరినదియొక్క ముఖ్యములయిన రెండుకాళులను గౌతమియనియు, వాసిష్ఠియనియు వారి పేరులే పట్టఁబడినవినియు, ఆశోకుని కాలమునందు వీరుగంగాతీరమున నుండుటచేత నా కాలమునాటిని పీఠికఁ జెలిసియేయున్నదిగనుక వీరిచ్చటికి వచ్చినపుడు వీరికాసనముల యుండాలిని నే వాడుచు వచ్చిరని శాసనములు దెలుపుచున్నవినియు వ్రాసియున్నాము.

వీరివారము భ్రమిక్మాలమైనది గాని సహేతుకమైనది కాదు. ఆశోకుని కాలమునకుఁ బూర్వము కాళింగులు మహానదికిని గోదావరికి నడుమనుండు ప్రదేశముననున్నట్లుగఁ బ్రమాణముగానరాదు. ఆశోకుఁడు క్రీ. పూ. 260 గలవ సంవత్సరమునఁ గాళింగులను జయించి వారిదేశము నాక్రమించియుఁ గాళింగులకుఁ దాసుగలిగించిన మహాసంతోషమునకు పశ్చాత్తప్తఁడై కాళింగులయెడలను, సరిహద్దులనుండెడు తదితరజాతులయెడలను సౌహార్ద్రభావము గలిగియుండి మహామాతృలనంబడెడు రాజకీయాధికారులు నిర్దిష్టపవలసిన విధులనుగూఁజించి భువనేశ్వరమునకు సమీపమున “ధాళి”యను ప్రదేశమునందును, గంజామునకుఁ బడమట బెౌగదాయను ప్రదేశమునందును శాసనములను వ్రాయించెను. ¹ గంగానదీ ముఖద్వారమునందే

1. Indian Antiquary Vol V. The Kalinga Edicts, pp. 82. 102; Dr. Buhler's Translations in Burgess's Amaravati, pp. 125-131; Rulers of India Series-Asoka. pp. 134-138. Mr Smith's Early History of India p.156. See also the map of the Empire of Asoka in the same book.

కాళింగులుండిన యొడల నచ్చోటనే యాశాసనములను వ్రాయించి యుండును. ఈ యొక్కయంత మే కాళింగు లచ్చటలేరని వేనోళ్లఁజూటఁగలదు. మఱియును క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్ద మధ్యముననుండిన ఖారవేలుఁడు వ్రాయించిన హాతి గంఘాగుహాలోని శాసనమున నాంధ్రరాజగు శాతకర్ణిని పశ్చిమదేశమునందు బెట్టియుండుటగూడ నాంధ్రులుగాని కాళింగులుగాని గంగానదీ ముఖద్వార ప్రదేశమున నుండలేదని ధ్రువపతచుచున్నది. ఆంధ్రదేశము కళింగదేశమునకుఁ బశ్చిమమునను దక్షిణమునను వ్యాపించి యుండుటచేత నాంధ్రరాజగు శాతకర్ణిని పశ్చిమదేశమునందుఁ బెట్టినది యుచితముగానేయున్నది.

ఆంధ్రులు మాల్యామి (Malbhumi in Midnapur District) నుండి వచ్చినవారనుటకు మాలలపేరు దృష్టాంతముగాఁ జూపినది వింతిగాఁ గనపట్టకమానదు. కర్నలు విల్ఫర్డుగారు కర్ణశబ్దమును గైకొని క్రీస్తుశకము పంజెండవ శతాబ్దమునందుండిన శ్రీకర్ణదేవుఁడు నెందలుగాగల కాలదుర్యంశాలకును అంతకుఁ బూర్వము పంజెండు శతాబ్దములక్రిందటనున్న యాంధ్ర శాతకర్ణులకు నుండిపెట్టి పృథాయాసము పడినరీతిని వీరును మాలశబ్దమును మాల్యామికి ముడిపెట్టుచుండిరి. మాలలు మాలవర్తులను వారిని వాయుమస్త్విపురాణములు మధ్యదేశమునందలి జాతులలోఁ జేర్చియున్నవనియు, మార్కండేయ పురాణముయొక్క వ్రాతప్రతిలో మాలదాసులును, గణవర్తులును నూర్బుజాతులలో నుదాహరింపఁబడినను అచ్చుప్రతిలోమాత్రము మానదాసులనియు, మానవర్తులనియు నవరింపఁబడి యుండెననియు, విల్ఫర్డుగారు మాల మిడ్చునూరు (మిధునపురము)లోని మాల్యామికి సంబంధించినట్లుగాఁ జెప్పచున్నారుగాని మాల్యామి మేఘదూతలో నూచించిన ప్రకారము చట్టిష్టులో నున్నదని నేను తలంచుచున్నానని ఎచ్. ఎచ్. విల్ఫునుగారు వ్రాయుచున్నారు. ¹ తెలుఁగుపరయాల క

1. Vish Pur vol ii pp 156-166; See Prof H. H. Wilson's Essays Analytical sc vol II p 329, note on verse 99 of the Translation of Meghaduta.

స్వయంచెడి మాలశబ్దముయొక్క స్వల్పత్వే సందిగ్ధముగా నున్నదనియు, అఱవ మూలములకు మాలశబ్దమునయొగింపఁబడు చున్నదిగాని తెలుఁగులో నుపయోగింపఁబడు చుండలేదనియు, మాలలనియొడియ నాగరికజాతివాఁడని పురాణములు కేరొక్కను చున్నవిగాని వారికి వాసస్థానము సందిగ్ధముగా నున్నదనియు, పురాణములలో కేరొక్కనుఁడుకొని పేరు రాజమనాలుకొండలలో నివసించెడు నాదిమవాసులయిన మాలనులను కొండజాతుల కన్వయించుననియు, దానిని తెలుఁగు పఠనూలకు ముడి నెట్టుట సామాన్యమని బి.వ.కాల్దవెల్లు చొరగాను వ్రాసియున్నారు.¹

కాల్దవెల్లుచియును వారివాసమున కింతిప్రయోజనం కారకాదు. ఆంధ్రరాజులకు గోత్రముయొక్కయు, వాసస్థియొక్కయు పేరులు గోదావరినదియొక్క రెండుతాళులనుఁ బట్టఁబడినవిని వాచముకొఱకు నొప్పుకొన్నను ఆంధ్రులు గంగాతీరస్థులని నూవిషయమెట్లు సమర్థింపఁగలనో యొన్నివిధముల శేతఁ జూచినను మాకు గోచరము గాక యున్నది. ఆంధ్రులు గంగాతీరములనుట వట్టి శ్రమ కాని బుద్ధి మైన సాన్వ్యముగా న్వింపదు. విల్లార్డు గారు చెప్పినట్లుగ వినిమిది శతాబ్దములుగాని, ఎల్లినూట్ గారు చెప్పినట్లుగ మూడుశతాబ్దములుగాని యాంధ్రులు గంగాతీరము నందుండినయెడల నొక్కశాసనమైన గానరాదా? ఒక్కకట్టడమైన గానరాదా? ఒక్కనాణమైన గానరాదా? ఏదియును గానరాదు. ఇంక నాంధ్రదేశము నందున్ననో యుద్భుటఁజూచినను బౌద్ధులయిన యాంధ్రరాజులు పరిసారించిన చిన్నముఠే గాన్వించుచున్నవి. ఎన్నటఁజూచినను శిథిలములయిన బౌద్ధాశ్రమగుహలును, స్తూపములనియొడి బౌద్ధాలయములును, వానిలో నాంధ్రరాజుల శాసనములును, ఆంధ్రరాజులబంగారు వెండి నీస నాణెములును గాన్వించుచున్నవిను మాటవారెఱుంగనిదిగాదు. ఆంధ్రరాజు

లలో రెండవవాఁడుగాఁ జేర్కొనఁబడిన కృష్ణుని పేరు దాహరించిన శాసనము నాసికపట్టణ సమీపమునందలి గుహలోఁ గన్పడినప్పుడును, అతఁడు శాతవాహన వంశములోని వాఁడని చెప్పినప్పుడును, అతనికిఁ బూర్వముఁడగు శ్రీముఖుని పేరుగూడ శాసనములలోఁ గూడఁ గన్పడినప్పుడును, ఏలయొప్పుకొనరాదు? ఒప్పుకొన్న పక్షమున నాంధ్రులు గంగాతీరమునుండి ప్రథమ శతాబ్దమున వచ్చిరని చెప్పిన తమవాదమునకు భంగమును కలిగించునది గాన వారేలయొప్పుకొందురు? శాసనములోను దాహరింపఁబడిన కృష్ణునిఁ జూతాతవాహన వంశజుఁడయైన యెడలఁ గడపటివారిలో వాఁడయియుండును గాని మొదటికృష్ణుఁడు మాత్రము కాఁజాలఁడట? ఇది యంతయును తమవాదమును నిలువఁజెట్టుకొనుటకై చెప్పెడుమాటలు గావున వానిని విశ్వసింపరాదని నాయభిప్రాయము.

శ్రీశాతకర్ణి.

(క్రీ. పూ. ౪౦ మొదలుకొని క్రీ.త ౧౬ వఱకు.)

కృష్ణుని తరువాత శ్రీశాతకర్ణి రాజ్యాభిషిక్తుఁడయ్యెనని వాయవిష్ణు భాగవతపురాణములు పేర్కొనుచున్నవిగాని మత్స్యపురాణము మాత్రము కృష్ణుని తరువాత శ్రీమల్లకర్ణియు, పూర్ణోత్సంగుఁడును, స్కందస్తంభియుననుముగ్గురు రాజులను పేర్కొనుచున్నది. శ్రీశాతకర్ణి తరువాత విష్ణుపురాణము పూర్ణోత్సంగుని మాత్రము పేర్కొనుచున్నది. శాతకర్ణుని శాంతకర్ణునిగను, పూర్ణోత్సంగుని పౌర్ణవాసునిగనుమార్చి భాగవతపురాణము శాంతకర్ణుని తరువాత పౌర్ణవాసునిఁ జెప్పుచున్నది. ఈ నాల్గయిదు పురాణములును పేరులను తికమకలుచేసి యిచ్చవచ్చినట్లు వాడియుండుటచేత కాలనిర్ణయముచేయుట సాధ్యము కాదు. రాజుల పేరులను యువరాజుల పేరులను రాజప్రతినిధుల పేరులను విచ్చలవిడిగా వాడియుండుటచేత నిజముగా రాజులు గానున్న వారెవ్వరో చెప్పటకు శాసనములుదక్క వేటుగ నాధారముగాన్పింపదు. కాఁబట్టి శాసనములతో సరిపోవువారి పేరులు మాత్రమే రాజులుగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్నవి

కాబట్టి మల్లకర్ణి, పూర్ణోత్సవగుండు, స్కంద స్తంభినిగూర్చి చరిత్రాంశము లేనిది వివరావు. వారలశాసనములుగాని నాణెములుగాని గానరావు. కాబట్టి కృష్ణుని తరువాత రాజ్యాధిపత్యమును వహించి ప్రసిద్ధిగాంచినవాడడు శ్రీ శాతకర్ణియనువాడు. ఇతఁ డే బడియాలు సంవత్సరములు పరిపాలనముచేసిన పురాణములలోఁ జేర్కొనబడియెను. పై నుదాహరించిన నానాఘట్టము గుహలోని యాటువిగ్రహములలో నీ శాతకర్ణి యొక్కయు, ఈతని పట్టపురాణి యొక్కయు విగ్రహములు రెండు గలవు. వానిపైన “దేవినాయనికాయా రాణోచసిరిసాతకానీనో” యని వ్రాయఁబడి యుండుట చేత నందలి శ్రీ శాతకర్ణి యితఁడే యనియు, ఇతని పట్టపురాణి నాయనికాదేవియనియు వేద్యమగుచున్నది. ఆవిగ్రహము లీతనికాలముననే చిత్రంపఁబడినవిని యూహింపఁ బడుచున్నవి. ఇతనికిఁ బూర్వుడగుట చేతనే శ్రీముఖునివిగ్రహమును వానిపేరును ముందుఁ జిత్రంపఁబడినతరువాత తనదేవియొక్కయు తనయొక్కయు విగ్రహములను జిత్రంపించెను. తరువాత కుమార భాయననువాని విగ్రహముండెను. ఇతఁడు రాజునకు జ్యేష్ఠపుత్రుండై యుండవలయును. తరువాత మహారాష్ట్ర నాయకుని విగ్రహముండెను. ఇతఁడు ప్రధాన సైన్యాధ్యక్షుండై యుండవలయును. తరువాత కుమారహాకు శ్రీయొక్కయు, కుమార సాతవాహనునియొక్కయు విగ్రహములుండెను. వీరు శాతకర్ణి యొక్క కడపటికొడుకులయి యుండవలయును లేక మనమలై యుండవలయును. ఎవ్వరయినను మహారాష్ట్ర నాయకుఁడు దక్కయందఱును శాతవాహనవంశములోఁ జేరిన యొక్క రాజకుటుంబములోనివారగుటకులేకమాత్రమును సందియములేదు. శాతవాహనవంశజులయిన యాంధ్ర రాజులు శాతకర్ణియనుపేరును పలువురు వహించి యుండుటచేతఁ గూడ కొంతచిక్కునకుఁ గారణమగుచున్నది. శాతకర్ణియని శాతవాహన వంశపు క్షమునందుఁ బల్లఱు గన్నట్లు చుండుటచేత విస్సెంటుస్తితు గారు శాతకర్ణివంశుని తలంచుట భ్రమకాని వేటొందుగాదు. ఇంకాండుదేశమునందు రాజ్యము చేసిన రాజులలోపాన్ద్రు, చార్లెసు, జార్జి, ఎడ్వర్డు పేరులుగలవారెందరు లేరు? మొదటిపాన్ద్రు, మొదటిచార్లెసు, మొదటిజార్జి, మొదటియెడ్వర్డు, అని పరు

ససంఖ్యలో చరిత్రములందు వారలను బ్రశంసించుచు వ్రాయుచుండుటలేదా? ఒకదేశపురాజులలో నొకపేరునే పెక్కండు) విహించినంత మాత్రముచేరి నారాజులవంశమును హేన్రీవంశమనిగాని చార్లెసువంశమనికాని, జార్జివంశమని కాని, ఎడ్వర్డువంశమనికాని చెప్పుచుండుటలేదు. అట్లేయిస్పటను శాతకర్ణియను పేరుగలవారు పెక్కండ్రు పరిపాలించినను గౌరవార్థముగ శాతకర్ణియను పేరును తమనామములకడను కొందఱుధరించినను మొదటిశాతకర్ణి రెండవశాతకర్ణి మూడవశాతకర్ణియని చెప్పకొనవలయునేగాని శాతవాహన వంశమన్నట్లు శాతకర్ణి వంశమని తలంపరాదు. ¹ శాతకర్ణియను పేరు పురాణాని సంస్కృత గ్రంథములంగానంబడుచున్నను శతకర్ణియను పేరుసరియైనదయినట్లుగాఁ గన్నట్టుచున్నది. గోతమిపుత్ర)శాతకర్ణికి సమకాలీనుఁడగు “చెంకుడ్డువాన్ చెర” యనుచేరరాజునకు సోదరుఁడగు “ఇల్లంకొండికాల్” అనునాతఁడురచించిన చీలప్పదికారమను తమిళకావ్యమునందు శాతకర్ణికి “నూఱువార్ కన్నార్” అని పేరిడి యున్నాఁడు. ² అనఁగానూఱుగురుకర్ణులనియర్థము. అట్లయినయెడల నయ్యదిశతకర్ణియను పేరునకు సరిపోవుచున్నదిగాని శాతకర్ణియను పేరునకు సరిపోవుచుండలేదు.

సమకాలీనుఁడగు కవివ్రాసిన ‘శతకర్ణి’ యను పేరును ద్రోసివేయుటకు నాంధ్ర)రాజులకు బహుకాలమునకు వెనుకఁబుట్టినపురాణములలో శాతకర్ణియని వ్రాయఁబడియుండుటయొక్కటియే యాధారముగానున్నదికాని వేఱొండు గానరాదు. శతకర్ణియనుదానిని పురాణకర్తలు శాతకర్ణిగా మార్చుటకుఁ గారణముగానరాదు. శతకర్ణుడనఁగా నూఱుకర్ణములుగలవాఁడు. అనఁగా రాజ్యాంగవిషయములను నూఱుచెవులతో వినుచు దక్షతతోఁ బరిపాలించువాఁడని యర్థము.

1 Dr. R. G. Bhandarkar's article, June, 1909. The Indian Review Vol. X no 6;

(2) The Tamils:-Eighteen Hundred years Ago.

క్రీస్తు శకారంభముననుండిన యీశాతకర్ణి యె ఖారవేలునకు మగధరాజు లోనైన యుద్ధమునందు తోడ్పడినవాఁడని చెప్పి విన్నెంటు స్థితుఁడగు వీనిని నూటయేబది సంవత్సరములు వెనుకకుఁ దీసికొనిపోయి విడిచిపెట్టిరి. అట్లు చేయుటకుఁ గారణముగలదు. ఆంధ్రభృత్య పంశపురాజు అశోకుని కాలమునుండి పరిపాలించుచున్నవారని విశ్వసించెడు వారిలో విన్నెంటు స్థితుఁడొకఁడు. ఆంధ్రరాజులు ముప్పుడుండ్రు రంగుల సంవత్సరములు మగధరాజ్యమును పరిపాలించిన మత్స్యవిష్ణుపురాణములలోఁ జెప్పినవాక్యములను, కాణ్వాయనల యనంతర మాంధ్రరాజులు మాగధమును స్వాధీనము చేసికొనిరని చెప్పినవాక్యములను, క్రమమైనవిని విశ్వసించిన వారగుటచేతను, పురాణములలోఁ జెప్పబడిన కాలములనుబట్టి కాణ్వాయనుఁడగుసుశర్త నంపఁబడినది క్రీ. పూ. ౨౩వ నంపత్సరమని విశ్వసించినవారగుటచేతను, అశోకుని కాలమునుండి రాజులను సరిపెట్టివలసివచ్చి పురాణములలోఁ జెప్పినప్రకారము శ్రీముఖుఁడు సుశర్తను జంపి నదిమాత్ర మొప్పుకొనక శ్రీముఖుని నశోకుని కాలమునాఁటికిఁగొనిపోయి ఈశాతకర్ణుని ఖారవేలుని కాలమునఁ బెట్టి సుశర్తను జంపుటకు కుంతలశాతకర్ణి, శాతశాతకర్ణి, పులమాయి, వీరిలో నొక్కఁని నుత్తరవాదిగఁ జేసి విడిచిపెట్టిరి. పురాణములలో శ్రీశుకుఁడనియు, శ్రీప్రశుకుఁడనియు సింధుకుఁడనియు వేత్పొలునామములతోఁ బిలువబడిన శ్రీముఖుఁడు కాణ్వాయనులను నిర్మూలము చేసినవాఁడని పురాణములన్నియు స్పష్టముగాఁ జెప్పుచుండఁగా నిరాకరించుటకు హేతువును జూపలేదు. కాఁబట్టి స్థితుఁడగు పురాణములలో నుదాహరింపబడిన శ్రీశాతకర్ణుని ఖారవేలునికఁ దోడ్పడిన శాతకర్ణికి ముడిపెట్టుటగాని శ్రీముఖుని నశోకుని కాలమునాఁటికిఁ గొనిపోవుటగాని కాణ్వాయనుల నాశనమును కుంతలశాతకర్ణి మొదలగు వారియందారోపించుటగాని యుక్తియుక్తముగఁ గన్పట్టుచుండలేదు. కాన్వాయనుల యనంతరము దేశమును బాలించిన యాంధ్రరాజులను మాత్రమే పురాణములు పేర్కొనుచున్నచి కాని యంతకుఁ బూర్వ మాంధ్రదేశమును బాలించిన రాజులను పురాణములు పేర్కొనియుండలేదు. నుచంద్రుఁడు విష్ణువు, దీపకర్ణి సాతవాహనుఁడు, శాతకర్ణి యను రాజులు పురాణముల

లోని యాంధ్రభృత్య వంశమునకుఁ బూర్వులని కొన్ని గాథలనుబట్టి నిర్ధారణ చేసియుంటిమి. వీరిలో గడపట చెప్పిన శాతకర్ణియొ ఖారవేలునకుఁ దోడ్పడిన వాఁడని మాయభిప్రాయము. పురాణములలోఁ జెప్పబడిన యాంధ్రరాజులకుఁ బూర్వమాంధ్ర రాజుల నేకు లాంధ్రదేశమును బాలించి రని మాకుంగల పూర్ణ విశ్వాసమును భట్టిప్రోలు శాసనములుగూడ బలపఱచుచున్నవి.

కుంభీరకరాజు.

కృష్ణామండలములో భట్టిప్రోలును గ్రామముగలదు. అచ్చట బుద్ధునిస్తూప మొకటియున్నది. వానిలోఁ బదిశాసనములు గానుపించుచున్నవి. ఈశాసనములలో నొక గాజుయొక్కయు, అనేక గోష్ఠులయొక్కయు, బౌద్ధ బిక్షువులయొక్కయు నామములు దెలుపఁబడియున్నవి. కుంభీరకుండను రాజ్యాకండొక బౌద్ధసంఘమునకు నాయకుఁడుగానుండి బుద్ధాలయమునకు నొక యద్దముఁ పెట్టెను నొకత్రాతి పెట్టెను దానము చేసినట్లుగ నాఱవ శిలాశాసనమునందును కుంభీరకుండను రాజుయొక్క ప్రేరేపణచేతఁ బూజనీయుండగు అర్హదత్తునిచే తయారుచేయఁబడి చిత్రములు చెక్కఁబడిన బరిణియొకటియు, పెట్టె యొకటియు దానము చేయఁబడినట్లుగఁ దోమ్మిదవ శిలాశాసనమునందును జేర్కొనఁ బడియుండెను.¹ ఈశాసనములలోని లిపి యశోకుని శాసనములలోని లిపిని బోలి ప్రాచీనమైనదిగాఁ గన్పట్టుచున్నది. వీనిలో నుదాహరింపఁబడిన కుంభీరకుండను రాజాప్రాంతమునఁ బరిపాలనముచేయువాఁడై యుండవలయును. ఈపేరు పురాణములలోఁ గానరాదు. ఈశాసనములను జక్కఁగాఁ బరిశోధించిన డాక్టరు బూలరు గారు క్రీస్తుశకమునకు రెండువందలయేండ్లకుఁ బూర్వమున నెగాని తరువాత వ్రాయఁబడియుండవని నొక్కవక్కాణించుచున్నారు. కనుక నీశాసనములలో నుదాహరింపఁబడిన రాజు కుంభీరకుండనువాఁడును గోష్ఠులవారును కుటుంబములవారును, బౌద్ధబిక్షువులును అశోకునికేఁ గొంచె మీవలనో ఆవలనో

(1) Epigraphia Indica Vol. II. p. 326-329. Bhattiprolu Inscriptions by Dr. G. Buhler. C. I. E.

యండియుండురు. ఈ కుంభీరకుండు గొప్పవాడయినను గాక పోయినను రాజు గా బేర్కొనబడియుండుట చేత నాంధ్ర దేశమునంతయుఁ గాని కొంతవఱకుఁ గాని పరిపాలించుచున్న వాడనుట స్పష్టము. కాబట్టి యిట్టి రాజుల పేరుల నేకములు పురాణ కర్తలకుఁ దెలియకుండె ననుట స్పష్టము. విన్నెంటు స్థిత్తు గారు శ్రీముఖుని మొదటివాని గాఁ జెప్పటకుఁ బైనఁ జర్చించిన విషయములన్నియు బాధించుచున్నవి. ఈ విషయమున స్థిత్తు గారు త్రోక్కిన త్రోవ యనునరింపఁ దగినది కాదని మా యభిప్రాయము.

ఈ పైనుడువఁబడిన శాతకర్ణి మిక్కిలి ప్రజ్ఞావంతుఁడును పరాక్రమవంతుఁడు నగుట చేత నేఁబడియాలు సంవత్సరములు నిరాఘాటముగఁ బరిపాలనము చేసి యున్న వాఁడు.

ఆ పవ్రుఁడు.

(క్రీ. త. ౧౬ మొదలు ౨౦ వఱకు)

శాతకర్ణి తరువాత నీ పేరు గన్నట్టుచున్నది కాని యీతని చారిత్రము 'దెలియరాదు. అసీతఁడని మత్స్యపురాణమును, ఇవిలకుండని విష్ణుపురాణమును, హివిలకుండని భాగవతపురాణమును పేర్కొనుచున్నవి. శాతకర్ణికిని వీనికిని నడుమ లంబోదరుఁ డనురాజు పేరు మత్స్యవిష్ణుభాగవతపురాణములయందుఁ గాన్పించుచున్నది.

కుంతలశాతకర్ణి.

ఈ రాజును మత్స్యపురాణము మాత్రము పేర్కొనియున్నది. వాత్సాస్థ్యయనుని కామనూత్రములలో కుంతలశాతకర్ణి శాతనాహనుఁడు మహాదేవియను మలయావతితోడి కామక్రీడలలో కత్తెరలజంటలో నామెను జంపెనని చెప్పఁబడియున్నది. ఒక ప్రతిలో మాత్రము మలయావతి యని వ్రాయక గణికయని వ్రాయఁబడియుండెను. గణికయనఁ గా వారకాంత. వారకాంత మహాదేవికాఁబోదు. కుంతలశాతకర్ణి కారోపించెడు నీ విషయము కల్పితమైన దగునుగాని సత్యమై యుండదు. ఈ కుంతల శాతకర్ణికి బూర్వమునందును తరువాత మేఘస్వా

తి, స్వాతి, స్కందస్వాతి, మృగేంద్రస్వాతికర్ణుడు, అనురాజులను మత్స్య పురాణము పేర్కొనుచున్నది. వీరిలో మేఘస్వాతిని మాత్రము విష్ణుభాగవతపురాణములు పేర్కొనుచున్నవి. ఈరాజులను గూర్చిన శాసనములు గాని చరిత్రము గాని యేవియుఁ గానరావు.

పులమావి.

(క్రీ. త. ౨౦ మొదలుకొని ౫౨ వఱకు.)

వీనిపేరును వాయుమత్స్య విష్ణుపురాణములు పేర్కొనుచున్నవిగాని భాగవతపురాణము మాత్రము అటమానుడని పేర్కొనుచున్నది. ఈతని చారిత్రమును దెలియదు. పులమావిపేరు మహారాష్ట్రాంధ్ర దేశములలోని కొన్ని శాసనములలోఁ గన్పట్టుచున్నదిగాని తరువాత నిఱచుమించుగా నూతేంద్రకు రాజ్యభారమును వహించి ప్రసిద్ధుఁడయిన పులమావియొక్క పేరుగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈ మొదటి పులమావి చరిత్రమును దెలియరాదు. వీనితరువాత రాజ్యపాలనము చేసినది నైమిక్పిష్ణుఁడని వాయుపురాణమును “గౌరికృష్ణుఁడులేక నౌరికృష్ణుఁడు అని మత్స్యపురాణమును, అరిష్టకర్తయని విష్ణుపురాణమును, అనిష్టకర్త హాలేయుం డని భాగవతపురాణమును పేర్కొనుచున్నవి.

హాలశాతవాహనుఁడు.

(క్రీ. త. ౫౨ మొదలుకొని ౭౯ వఱకును.)

ఈహాలుఁడను వాఁడు విక్రమాదిత్యునివలెను, భోజమహారాజువలెను, శ్రీకృష్ణదేశరాయనివలెను ప్రతాపముతోఁ బాటు విద్యాసంపత్తియుఁ బ్రకాశింప దనకీర్తిని భరతఖండము నాల్గు దెసలఁ బఱపినవాఁడు. ఇతఁడు విద్వాంసుఁడగుటంజేసి కవులను పండితులను నాదరించుచువచ్చెను. దేశభాషల యందభిమానముగలిగి గ్రంథములను రచించియు, రచింపఁజేసియు, దేశభాషాభివృద్ధిఁ గావించినట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఇతఁడు యువరాజుగానుండి ప్రతిష్ఠాసఫలముననున్న కాలమునఁ బ్రాచీనమహారాష్ట్రభాషలో నప్తశతీయను నీతిశృంగారపద్యకావ్యమును రచించి వన్నె గాంచెను. తనహర్ష చరిత్రమునందు బాణకవి

శాలివాహన విరచితమైన యీ సప్తశతాబ్దిని పొగడియున్నాడు. కావ్యప్రకాశకలోను, సరస్వతీ కంఠాభరణములోను, ధనికకృత దశరూపక వ్యాఖ్యానములోను సప్తశతాబ్ది పద్యము లుదాహరింపబడినవి. హేమచంద్రుడు, తన దేశకోశమునందు శాలివాహనుఁడు, హోలుఁడు, సాలనుఁడు, కుంతలుఁడు నాలుగు నొక్కని పేరులే యని చెప్పియున్నాడు. శాలివాహనశబ్దము శాతవాహన శబ్దముయొక్క ప్రాకృతరూపమని తిలవ్యాకరణమునందుఁ జెప్పియున్నాడు. శాలివాహనుఁడనఁగా సత్యజిత్తుని యిటీవలివారెందఱో దుర్భ్రమ గొఱయున్నాడు. వైశాచీభాషలో బృహత్కథను కాలంత్రవ్యాకరణమును రచించిన గుణాధ్యక్షుఁడీతనిమంత్రియని చెప్పుచున్నారని యదియెంతమాత్రమును విశ్వసింపఁ దగినది కాదు. సప్తశతాబ్ది మిహోలుఁడు రచించినట్లుగా నాగ్రంథములో నేయున్నది. ఈతనికాలమునందు రాజ్యమంతయు నెమ్మదిగ నుండుటచేత నీతఁడు తనకాలమునంతను విద్యావ్యాసంగము నందే గడపి సుప్రసిద్ధిని పొందినవాఁడు గానున్నాడు.

ఆంధ్ర రాజ్యకల్లోలము.

హేలునితరువాత “మాండలకుఁడు, పురీక సేనుఁడు, సుందర శాతకర్ణుఁడు, చకోర శాతకర్ణుఁడు” అనువాగు క్రమముగా నొకరితరువాత నొకరు రాజ్యమును పరిపాలించిరిగాని యనవసనాపశకును లను మేల్చుల గుంపులువచ్చి దేశముపైబడి యల్లకల్లోలము గావించిన హేతువుచేత వీరిపాలనము శోభించినది కాదు. ఆహేలునితరువాత యవనులు (Indo Bactrians) హిందూదేశముపై దండెత్తివచ్చి సింధు కాష్మీరపాంచాలముల జయించి పరిపాలింప సాగిరి కాని కొంతకాలమునకు పల్లవరాజులు (పార్థియన్ రాజులు) దండెత్తివచ్చి యవనరాజులను బాఱఁదోలి యమునాతీరమునందలి మధురానగరమును తక్షశిలానగరము రాజధానులుగఁ జేసికొని పరిపాలించిరి. తరువాత శకములువచ్చి వారలను జయించి దేశమాక్రమించుకొనిరి. ఈశకరాజులలో కనిష్కుఁడు మహాత్మత్రవంతుఁడు. ఇతఁడు బహుదేశములను జయించెను. ఇతఁడు పురుషపురమును

(Modern Peshawar) రాజధానిగఁ జేసికొని యూర్పునఁ బాటలీపుత్రమువఱకును, పశ్చిమమున హీరతు పట్టణమువఱకును గలదేశమును బాలించుటయెఁగాక బుద్ధదర్శము నవలంబించి బౌద్ధమతవ్యాపనము గావించి మిక్కిలిప్రఖ్యాతిగాంచినవాఁడు. ఇతని కాలముననే శకయువన పహ్లావారులు సింధుదేశమునుండి దిగువునకువచ్చి ఘూర్జరములేక సౌరాష్ట్రము (గుజరాత్) ముఖమున రెండుదేశములలోను స్థిరవాసము లేర్పరచుకొనుటయెఁగాక యాంధ్రదేశమునందును జొరబడి కాపురములు గుదుర్చుకొనిరి. భూముకుండను ఊత్రపుఁడు సుగాష్ట్రమునందును, చస్తనుఁడను ఊత్రపుఁడు ముఖమునందును రాజ్యములను స్థాపించి కనిష్ఠునకు లోబడి పరిపాలనము నేయుచుండిరి. వీరుపహ్లావులుగాఁ గన్పట్టుచుండిరి. సత్రాప్త(Satrap)లను పేరు పొరనేక రాజులకుఁ గలదు. ఇంకొక గాక వీరి పేరులు యవనుల పేరులంబోలియుండనందున పహ్లావులుగానే భావింపఁబడుచున్నారు అయినను దరువాతవచ్చినవారు హిందువుల సఁస్కృతనామములను బెట్టుకొని హిందువుల మతములను హిందువులయాచారముల నవలంబించి మతాచార విషయములయందు హిందువులకంటెను బట్టుదలతో వ్యవహరించిరి. ఆకారణముచేత నీ మేచ్చ జాతుల వారెల్లరును హిందూజాతులతో మగ్గులైపోయిరి. ఇట్లు విదేశస్థులయిన యవనపహ్లావశకునులు తండోప తండములుగా దేశములోఁ జొరబడి దేశస్థులగుటచేత నాంధ్రరాజులకుఁ బరిపాలనము కష్టసాధ్యముగ నుండెను. మాండలకుఁడు మొదలగు రాజులు క్షేచ్ఛులతోఁ బోరాడి యూదరంగములవలె వచ్చుచుండెడి మేచ్చసమూహములను నిలువఁజాలకపోయిరి. కొంతకాల మాంధ్రదేశముయొక్క పశ్చిమభాగము (ఇప్పటి మహారాష్ట్రదేశము) ఆరాజక మైయుండెను. పూర్వభాగమునఁ గూడ పహ్లావులు జొరబడి రాజధానినమీపమునఁ జేరి తొందరలు కలిగించుచున్నను శివస్వామియను రాజు రాజ్యభారమును పూనినతరువాత నల్లరులనడంచి పరిపాలింపసాగెను గాని పశ్చిమభాగమున మాత్రము తనయధికారమును ప్రతాపమును జూపి యరాజకత్వమును బాపి వశపఱచుకొని పరిపాలించుటకు సావకాశము చిక్కకపోయెను.

క్షహరాటానహపానాం.

కనిష్ఠుని మరణానంతరము ఘూర్లరమును బరిపాలించుచున్న క్షహరాటానహపానాండనువాఁడు స్వతంత్రుఁడై మహాక్షాత్రపుఁడను దిరుదును విహించి యాంధ్రులను మహారాష్ట్ర దేశమునుండి పాఠఁదోలి యాభాగమునంతయు స్వాధీనము చేసికొనితనయల్లుఁడగు ఋషభ దత్తుని రాజప్రతినిధిగఁజేసి నిరంకుశముగఁ బరిపాలింపనాగెను. ఈరాజులు దేశమున స్థిరపడినతరువాత నార్యహిందువులయొక్క బోధనలచే స్వమతాచార సాంప్రదాయములను విడిచిపెట్టి హిందూనామములను హిందూమతాచారముల నవలంబించి బ్రాహ్మణులను మంతులనుగా నియమించుకొనుచువచ్చిరి. ఆర్యబ్రాహ్మణులు ఖాత్రపులను మేచ్చరాజులసహాయముతో బ్రాహ్మణమఘమును వ్యాపింపఁజేయుచు బౌద్ధులకుఁ బ్రతిస్పర్థలుగ నున్నను అప్పటికింకను బౌద్ధులును బ్రాహ్మణులును నొండొరుల బలద్విరోధులుగ నెంచుకొనక సహనముతోనుండిరి. ఆయముఁడను బ్రాహ్మణుఁడు క్షహరాటానహపానానునకు మంత్రిగానుండెను ఋషభ దత్తుఁడు నేనాధ్యక్షుఁడుగానుండెను. దక్షమిత్రయను దనకొమార్తెను ఋషభ దత్తునికిచ్చి వివాహముచేసి వానికినైన్యాధిపత్యపట్టముగఁజేసెను. నాసిక పట్టణములోని గుహలలో వ్రాయఁబడిన శాసనములవలన నీ ఖాత్రపుల చారిత్రముకొంత బోధపడుచున్నది. ఒకగుహలో నాలుగుశాసనములున్నవి. వానిలో మొదటిశాసనములో గోవర్ధనములోని త్రిరాస్తి శిఖరమునొడ నీగుహయును చెఱువులును దినికుని పుత్రుఁడును క్షహరాటనహపానుని జామాతయు సకాపకారియునైన ఋషభ దత్తుని ప్రేరణచే నిర్మింపఁబడెనని చెప్పఁబడినది.¹

ఋషభ దత్తునిధర్మకార్యములు.

మఘీయు ఋషభ దత్తుని ధర్మకార్యము లీక్రిందివి కేర్కొనఁబడియుండెను. ఋషభ దత్తుఁడు బ్రాహ్మణులకు మాడులక్షల గోదానములను చేసెను;

1. N0. 17, Nasik Inscriptions Vol VII. Jour. B. B. R. A. S. and p. 338. Trans oriental Congress. 1874.

యాత్రికుల కనుకూలముగ నుండునట్లు వారణాస్యనదికి మెట్లమరుసను (సోపానములను) గట్టించెను; దేవాలయములకు బ్రాహ్మణులకు పదునాఱుగ్రామములు దానము చేసెను; ప్రతిసంవత్సరము లక్షబ్రాహ్మణులకు భోజనము పెట్టుచుండెను; ప్రభాసపట్టణమున (సోమనాథపట్టణము) బ్రాహ్మణులెనమండుగురకు తన సొంతసొమ్ము వెచ్చించెట్టి వివాహములను గావించెను; భరుకచ్చము (Bharoch). నందు చతురస్రములను, గృహములను, విశ్రాంతిప్రదేశములను నిర్మించెను; హళవములోని దశపురమునందును, గోవర్ధనమునందును, శూర్పూంగమునందును (The modern supara near Bassein) ఆరామముల నిర్మించి బావులను చెలువులను త్రవ్వించెను; తాణా సూరణులకు నడుమనుండు ఇవా, పారదా, దమనా, తాపీ, కరవేణా, దాహనుకానదులలో రేవుపడనలను బెట్టించెను. ఈనదుల కిరుప్రక్కలను బాటసారులకొఱకు విశ్రాంతిగృహములను చలివేంద్రులను (పానీయశాలలు) గట్టించెను; నామంగోలగ్రామములోను పిండితేకావాడ, గోవర్ధనము, సువర్ణముఖము, శూర్పూంగము రామతీర్థములలోను చారణులకొఱకును పరిషత్తులకొఱకును (Vedic schools of Brahmans) కొన్ని ధర్మకార్యము లొనరించెను; మలయులచే ముట్టడింపఁబడి చెఱఁబెట్టఁబడిన యుత్తమభద్రులను క్షత్రియజాతినాయకుని విడిపించుటకై తనప్రభువు నాజ్ఞాపిని శిరసావహించి యొకసంవత్సరమున ఐదవ కాలములో దండయాత్ర వెడలెను; ఋషభదత్తుని రణభేరిధ్వని వినబడినతోడనే మలయులు వెన్నిచ్చి పాపిపోయిరి. ఉత్తమభద్రులకు మలయులు ఐశులగునట్లు చేసెను; అక్కడనుండి ఋషభదత్తుఁడు పుష్కరిణికిఁబోయి స్నానాదికృత్యములు గావించి బ్రాహ్మణులకు మాడువేలగోవులను నొకగ్రామమును దానము చేసెను. ”

ఈవై కాసనమునుబట్టి యీఋషభదత్తుఁడు బ్రాహ్మణ మతాభిమానమును, బ్రాహ్మణ భక్తియుఁ గలవాఁడని తేటపడుచున్నను బౌద్ధ మతమును గాని బౌద్ధులను గాని తిరస్కరించి యుండలేదు. రెండవకాసనములో బౌద్ధభిక్షువులకుఁ జేసిన ధర్మకార్యము లుదాహరింపఁబడినవి. ఋషభదత్తుఁడు శకనృపకాలము రెండవ సంవత్సరమున నాల్గుదెసలనుండి వచ్చెడి బౌద్ధస్నాన్యులయొ

యోగార్థమై గుహావిహారమును (Cave monastery) వారలకు సమర్పించెను; సంవత్సరమునకు నూరుకర్ష పణములు వడ్డిరాగల రెండువేల కర్ష పణములను గోవర్ధనములోని నేత్రగాండ్ర కూటమికడ నుంచెను; వర్ష కాలములో తాను నిర్మించిన విహారములో నివసించెడు నిరుపది బౌద్ధమతాచార్యుల కొక్కొక్కనికి నొక్కొక్క దుప్పటమును వడ్డి సొమ్ములోనుండి కొని యియవలసినదిగా నాజ్ఞ చేసెను; ఈసొమ్ములోనుండియే యితరపస్తువులను గూడ వారలకుఁగొని యియవలయును; ఈయాజ్ఞలు గోవర్ధనములోని షారసభవారిచే (Corporation) తీరుమానింపబడి విహారముయొక్క తలుపుమీఁద లిఖింపఁబడినవి; శకవృషకాలము రం, రం సంవత్సరములలో విశేషధనమును బ్రాప్తవలెనగు నుదేవతలకును దానము చేసెను¹ మూడవశాసనములో ఋషభదత్తునిభార్య దక్షమిత్రయొక్క ధర్మకార్యమొకటి యుదాహరింపఁబడినదిగాని యాశాసనము మిక్కిలిచిన్నది.² నాలుగవశాసనము చాలవఱకు శిథిలమై పోయినదిగాని యదియును ఋషభదత్తుని ధర్మకార్యములను ప్రశంసించుచున్నది.³

బొంబాయిరాజధానిలోకార్లి గుహలో నొక బౌద్ధాలయముగలదు; అందొకశాసనముగలదు; వానిలో వాలురాకాపర్వత విహారములోని బౌద్ధబిక్షువుల పోషణార్థముకొఱకు కార్లిక గ్రామమును వారలకు దానముచేసినట్లుగ వ్రాయఁబడియున్నది.⁴ నాసికశాసనములలోని మొదటిదానిలోఁ బేర్కొనఁబడిన ధర్మకార్యములవంటివాని వృత్తాంతముగూడ వ్రాయఁబడియున్నది. 5 జున్నారులోని యొకశాసనములో మహాక్షాత్రపుఁడు క్షహరాటానహపానాయొక్క బ్రాహ్మణమంత్రియగు “అయను” యనువాఁడు చెఱువునొకదాని త్రవ్వించుటకును సభాభవన మొకదాని నిర్మించుటకును ప్రేరకుడయ్యెనని వ్రాయఁబడియున్నది. ఈ

1 Nos 18 and 16. Nasic Inscription; Ibid (2) 1st part of No. 16, Ibid; (3) No. 14, Ibid.

(4) No. 13, Karli Inscriptions Arcn snrv w, Ind No. 10. (5) No. 25 Junnar inscriptions, Ibid.

తఁడు ఎత్తగోత్రుఁడని చెప్పుటచేత బ్రాహ్మణుఁడుగఁ బరిగణింపబడెనని భా
దార్కురుగారు వ్రాసియున్నారు.

కాలనిర్ణయము.

ఋషభదత్తుని శాసనములలోఁ గొన్ని రం, రం, రం, సంవత్సరముల
లో వ్రాయఁబడినవనియు, ననాపానునిమంత్రియగు ఆయమునియొక్క శాసనము
రం వ సంవత్సరమున వ్రాయఁబడినదనియు, చెప్పియుండుటచేత నీసంవత్సర
ములు శకనృపకాలమునకు సంబంధించినవిగఁ గన్పట్టుచున్నవి గనుక క్రీ. శ.
౧౨౨వ సంవత్సర ప్రాంతమున క్షహరాటాననాపానాయను మహాక్షాత్రపుఁడు
మహారాష్ట్రదేశమును బాలించుచుండెనని చెప్పవచ్చును.

శివస్వాతికర్ణుఁడు.

(క్రీ. శ. ౧౦౯ మొదలుకొని ౧౩౦ వఱకు.)

పశ్చిమాంధ్రదేశమున (మహారాష్ట్రమును) పైఁజెప్పిన నహపానుఁడు
రాజ్యము చేయుచున్న కాలమునందు శివస్వాతియను శాతవాహనుఁడు పూ
ర్వాంధ్ర దేశమును బరిపాలించుచుండెనని స్పష్టముగఁ జెప్పవచ్చును. బహు
శతాబ్దములనుండి యాంధ్రరాజుల సంరక్షణము క్రిందనుండి పరరాజులవల
నఁగాని పరదేశీయుల వలనఁగాని బాధింపఁబడక కష్టములెట్టివో యెఱుంగక
యుండిన యాంధ్రులనడుమ వేషబాషమతాదులచే వేఱుపడి భరతఖండము
యొక్క తీక్షణతరైన యుష్ణనీతికి దూరగులై నేహదార్థ్యమును బాహు బల
సంపన్నతయు, సౌరుషమునుగల జాతులవారగు యవనశకపహ్లావాదులు మిడ
తలనండులవలె తండోపతండములుగా నచ్చి నివసించియుండుటచేతఁ గొంతకా
లము దేశమున కలవరముగలిగి యున్నప్పుడు శివస్వాతి తన భుజపరాక్రమము
చేత మైచ్చజాతులవలన స్వదేశస్థులకు నేయుపద్రవమును గలుగకుండఁ గాపాడి
రాజ్యపాలనము చేసినది క్లామాపాత్రముగా నుండెనుగాని తనకుఁ బూర్వము
నందుండిన మాండలకుఁడు మొదలగురాజులు పశ్చిమాంధ్రదేశమును క్షాత్రపు
లకుఁ గోల్పోవుటచే శాతవాహనవంశమునకుఁ గలిగినయపకీర్తిని బాచుకొనలేక

పోయినది యొకకొఱంత గానె గన్వట్టుచుండెను. అయినను శివస్వాతి తనచేత నైనది యేమొ చేసేయుండెనుగాని కేవలము భీరువువలె నుండియుండలేదు. పైఁ జెప్పిన విదేశరాజులు హిందూమతాచారముల నవలంబించి నాగరికులై పరిపాలింప సామర్థ్యముగలిగియుండుటకు విశేషకాలము పట్టకపోయినను స్వజాతిజనులు హిందూమతాచారముల నవలంబించి హిందువులలోఁ గలిసిపోవుటకు విశేషకాలము పట్టకపోదు. అట్టి సమైశనకాలమున దేశమునఁ గలవరము జనించుట సహజమెగాని వింతకాదు. ఈమేచ్ఛజాతులవారు హిందువులనడుమఁ గొంతఁ కాలమునివసించియుండి క్రమముగాఁ గొందఱు జైనమతమును, కొందఱు బౌద్ధమతమును విశేషసంఖ్యగలవారు శైవమతావలంబకులైరిగాని వారిదేహములందు మేచ్ఛరక్తము ప్రవహించుచుండుటచేత నప్పటప్పట ఆంధ్రరాజులకు నధిక శ్రమకలుగఁ జేయుచునే యుండిరి.

శైవమత విజృంభణము.

శైవమతము మొదట ననార్యులలో నుద్భవించి నూర్యులచే నంగీకరింపఁబడి సంస్కరింపఁబడినతరువాత కొంతకాలమువఱకు బౌద్ధమతముతో నమానకౌరవమును గాంచుచు విశేష జనానురాగమును సంపాదించి వర్ణిల్లుచుండెను. ఆర్యులకనార్యులకు శైవమతము నడుమఁ బ్రవేశించి సంబంధ బాంధవ్యములఁ గలుపుచుండెను. ఆర్యులు శైవమతము నాదరించుటచేత ననార్యులనేకు లందుచుుఖ్యముగా నాంధ్రద్రావిడులు శైవమతావలంబనముచేసి తమూలమున నార్యాచారములఁ గొంతవఱకు నవలంబించుచు నార్యులకువశులై వర్తించుచుండిరి. ఆర్యులు శైవులను వశపఱచుకొని బౌద్ధులపైఁ బురికొల్పి బౌద్ధులయధికారమును దేశమునఁ దొలఁగింప సర్వవిధములఁ బాటుపడుచుండిరి. బ్రాహ్మణ ప్రేమితులై శైవమతాచార్యులనేకులు దేశమునడుమ నివసించుచుండిన యవసశక పహ్లావది మేచ్ఛజాతులను శైవమతావలంబకులను గాఁజేసి తమలోఁ గలుపుకొనుచుండిరి. ఆర్యులభ్రాషావాచ్చయము దేశమున వ్యాపించుచుండెను. నాఁట నుండియు శైవము వీరశైవమగుచు జైనబౌద్ధమతములకు ప్రతిస్పర్ధిగనుండెను. ఆర్యులు కేవలము శైవులలోఁ గలియకపోయినను వారిదేవతల నార్యదేవతలను

గానంగీకరించి పూజించుచుండుటచేతను అట్లుఋద్ధదేవుని పూజింపకుండుటచేతను శైవులు సాధారణముగా బ్రాహ్మణ పక్షపాతులై యుండుచువచ్చిరి. ఆంధ్ర రాజధానీ నగరమగు ధాన్యకటకమునకు దక్షిణభాగమున జైనబౌద్ధశైవమతము లవలంబించిన పహ్లావాదులు వేనవేలు నివసించుచు గ్రామముగా నాంధ్రులలోఁగలిసిపోయి యాంధ్రపహ్లావులనంబడుచుండిరి. ఈనాంధ్రపహ్లావులే పల్లవులైరి. ఈ పల్లవులు నివసించు ప్రదేశమే సల్లవనాడను పేరంబిలువంబడు చుండెను. ఈపల్లవనాడే నేఁడు పల్నాడని పిలువంబడుచు గుంటూరుమండలములో నున్నది.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

గోతమిపుత్ర శాతకర్ణ శాతవాహనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౧౩౩ మొదలుకొని ౧౫౪ వఱకు.)

ఇతఁడు శివస్వామికిఁ దరువాత నాంధ్రరాజ్యలక్ష్మీనివరించి పట్టముగట్టుకొన్న మహనీయుఁడు. ఇంతకుఁ బూర్వము రాజ్యము చేసిన శాతకర్ణులవలె గాక ('గోతమిపుత్రు') యని తన పేరునకుఁ బూర్వమున నొకవిశేషణమును జేర్చి వాఁడుకొనుచుండుటచేత నిందొకవిశేషము గన్నట్టుచున్నది. పూర్వమునందుండిన వారెవ్వరును తల్లులపేరులతోఁ దమ పేరులనుజేర్చి వాడుకొని యుండకపోవుటచేత నీతఁడు గోతమిపుత్రుఁడనని తల్లిపేరు చెప్పకొనుటచేత నీతఁడు శాతవాహనవంశములో నిదివఱకు రాజ్యముచేయుచుండిన శాఖలోనివాఁడుగాక మఱియొక శాఖలోనివాఁడైయున్నట్లుగఁ గన్నట్టుచున్నది. ఏ శాఖలోనివాడైనను నీతఁడు శాతవాహనవంశములోనివాఁడే గాని యన్యుఁడుగాఁడు. మఱియు సామాన్యుఁడుగాఁడు. ఇతఁడు పార్థునివంటి మేఁదియోధుఁడు; పరాక్రమంబున విక్రమార్కునిమించినవాఁడు; ప్రజ్ఞ యందుఁ గృష్ణదేవరాయసదృశుఁడు; బుద్ధదేవునిపియభక్తుఁడయినను పరమతనహనముగలవాఁడు. పూర్వులకీర్తిని నిలుపఁగోరువాఁడు. ఇతఁడు కృష్ణదేవరాయనివలె దిగ్విజయముఁజేసి బహుదేశములను జయించి బహుభూములు పాలించి యపజయమన్నమాట యెఱుంగక శత్రువులకజేయుండై యాతనివలె నె యిగవదియొక్క సంవత్సరములు మాత్రమె పరిపాలనముచేసి శాసనములు నెలకొల్పి జయస్తంభములు నాటి లోకవిఖ్యాతిఁ గాంచిన మేటిపరాక్రమసింతుఁడగుటచేత నీతనిచరిత్రము మనోహరమైనదనుటకు నందియములేదు. ఇతఁడు ధాన్యకటకనగరములో సింహాసనారూఢుండై రాజ్యపాలనము ప్రారంభించిన తోడనే తన జ్యేష్ఠమూరుఁడగు పులమాయి యువరాజునుజేసి గోదావరీతీరమునం

దలి ప్రతిష్ఠాన పురముననుండ నియమించి తినపూర్వులు గోబోయిన దేశములను మరలస్వాధీనముఁ జేసికొనుట వీరపురుషోచితధర్మమనిభావించి యాత్రపులవైదం డెత్తుటకు సన్నద్ధుఁడయ్యెను పీనిపరాక్రమముచకు వెఱచి యవసశకపహ్లావా దుల నేకులువశులై రాజభక్తిని జూపుచు మేచ్చిత్వమునువిడిచి పెట్టిజైన బౌద్ధమతముల నవలంబించి నర్పవిధముల నాతనికిఁ దోడ్పడుచుండిరి. గోతమిపుత్రుఁడు తనకుఁ బ్రతిఘటించి నిలిచిన యవసశకపహ్లావములను దఱుముచు శాత్రవులదేశముపై దాడివెడలి యనేకదినములువారలతో ఘోరయుద్ధములు సేయుచు విజయమును గాంచుచుండెను. ఈయుద్ధములయందుఁ దండ్రుకీ యునరాజు గాఁకుండినపులమాయి కూడనుండి తోడ్పడుచుండెను. ఇట్లు యుగాంతకాలకు ద్రుండై గన్నులకుఁ దేతీచూడరాకయుండిన యీమహాఘోరవరాగ్రగణ్యాని బాజీంబడి జావలేక యా మ్లేఘుల నేకులు యుద్ధములు మానుకొనిశరణుఁచొచ్చిరి. సౌరాష్ట్రమునకు దండెత్తి పోయి నహపానుని వంశమును నిర్మూలము గావించెను. ఈదండయాత్రనుగూర్చినచరిత్రము శాసనములవలన ద్రువపడుచున్నది.

గోతమిపుత్రుని శాసనములు.

నాసికపట్టణములోని కొండయొక్క కట్టకడనున్న గుహాలయమునందలి నాలుగు శాసనములలోఁ బాడవయినదానిలో నీక్రింది వృత్తాంతములు గన్నట్లుచున్నవి. వాసిష్ఠిపుత్రుఁడయిన పులమాయి రాజయొక్క సందోమ్మిదవ పరిపాలన సంవత్సరమున గోతమిపుత్రుఁడు శాతకర్ణియొక్క తల్లి గోతమిప్రేరేపణమున నీ గుహాలయము నిర్మింపఁబడి భద్రాయనీయ శాఖలోని బౌద్ధభిక్షువులకు నర్పణచేయఁబడియెను. ఈశాసనమునందు గోతమి మహారాజయొక్క తల్లియనియు, మహారాజయొక్క ముత్తవతల్లి (నాయనమ్మ) యనియుంగూడ పేర్కొనఁబడియెను. గోతమిపుత్రుఁడు శాతకర్ణి రాజాధిరాజనియు, అస్తిక, అసిక, మూలక, సురాష్ట్ర, కుకుర, అపరాంత, అనూప విదర్భ, అకరావంతి, దేశములకుఁ బాలకుఁడనియుఁ జేర్చినఁబడియెను. అతఁడు వింధ్యావతము, పారియాత్రము, నవ్యాము, కృష్ణగిరి, మలయము, మహేంద్రము, శ్రేష్ఠగిరి, చకోరము, మొదలగు పర్వతముల కధి నాఘఁడుగనుండెను; ఆతనియాజ్ఞలను రాజన్యవరుల నేకులు విధేయులై శిర

సావహించి పాదపూజ లర్పించుచుండిరి; అతనిసామగ్రిని మోచుజంతువులుమాడు సముద్రగులనుండి జలమును త్రాగుచుండినవి; శరణుచొచ్చినవారిని సంరక్షించెను; తనప్రజల సుఖదుఃఖములను దనవిగాఁ భావించుకొనియెను; మానవ ప్రకృతికి ననుగుణములగు ధర్మార్థకామముల నెట్టికాలమున నెట్టిప్రదేశముల నేరీతి ననుభవించవలయునో వానింగూర్చి చక్కగ నాలోచించెను. అతఁడు విద్యా నిధి; సజ్జనుల కాశ్రయఁడు; కీర్తికిరవైనవాఁడు; సదాచారసంపన్నఁడు; పద్వర్తనకుఁ బెట్టిన పేరు; అతఁడొక్కఁడే ప్రజ్ఞావంతుఁడు; అతఁడొక్కఁడే ధన్యుఁడైన విశారదుఁడు; అతఁడొక్కఁడేవీరుఁడు; అతఁడొక్కఁడే బ్రాహ్మణసంరక్షకుఁడు. అతఁడు బ్రాహ్మణజాతి వర్ధిల్లుటకు మార్గముకలుగఁజేసెను; వర్ణసంకరాభివృద్ధిని నడ్డగించెను; అతనిసూరకృత్యములు రామకేశవార్జున భీమసేనాదుల శూరకృత్యములను మించియుండెను; అతని పంక్రమము నాభాగనహుషజనమే జయనగరమునూతి రామాంబరీషాదులను మించియుండెను; అసంఖ్యేయములయిన యుద్ధములలో శాత్రునిసమాహంబులను నిర్మూలముచేసెను; త్పత్రియుల గర్వభంగమును గావించెను; యవనశకపహ్లావుల నాశము గావించెను; ఖగారాటంశమును కూకటివ్రేళ్లతో బెఱికివేసి యూరుపేరులేకుండ ధ్వంసముచేసెను. శాతవాహనవంశముయొక్కకీర్తిని పునస్థాపితముగావించెను; ఇంతియగాక యీ గుహలోని బౌద్ధాలయముయొక్క సంరక్షణకై యొక గ్రామమును గూడ దానముచేసెను.¹

ఈ శాసనముక్రింద గోతమిపుత్రశాతకర్ణి ధాన్యకటకాధీశ్వరుండని తెలిపెడి చిన్న శాసన మొకటికలదు. నవనరాధీశ్వరుండయిన వాసిష్ఠిపుత్ర శ్రీపులహవి గోవర్ధమునందుండెడి తనసైన్యాధికారియగు సర్వాక్షుదశనునకు ధాన్యకటకాధీశ్వరునిచే (గోతమిపుత్రుఁడు) దానముచేయఁబడిన గ్రామమును (పై శాసనములోఁ జెప్పినది) భద్రద్రాయనీయులచేత నంగీకరింపఁబడనందున మఱియొక గ్రామము దానముచేయఁబడినదిగాఁ బెలిసికోవలసినదని చెప్పెడి శాసనము గా నున్నది.²

1. No. 26. Nasik Inscriptions Arch surv W. Ind. No 10
2. No 27. Ibid.

అగుహయొక్క ససారాకు నెడమ ప్రక్కనున్న గోడమీఁదను మఱియొక శాసనముగలదు. అయ్యది ధాన్యకటకాధీశ్వరుండయిన గోతమిపుత్ర శాతకర్ణి జయము గాంచిన తన సేనయొక్క నివేశనస్థానముననుండి గోవర్ధనములోని తన సైన్యాధికారియైన విష్ణుపాలితుండను నానికీఁ దెలియఁజేసిన యుత్తరువు యొక్క భావమును దెల్పనదిగనున్నది అప్పటిసఱకు బుష్పభద్రుని స్వాధీనములోనుండిన రెండునూలుల నివర్తనముల పరిమాణముగల పౌలమును సాధుల యుపయోగార్థము దానము చేసెను. ఇచ్చట లిఖింపఁబడిన శాసనము గూఠ సంవత్సరమున అనఁగా గుహ పూర్ణముగా నీర్తింపఁబడి నమర్పింపఁబడిన పూర్వ సంవత్సరమున మొట్టమొదట ప్రకటింపఁబడినదిగాఁ జెప్పఁబడినది. దీని దిగువను గోతమిపుత్ర శాతకర్ణి యొక్క పట్టమహిషిచేత గోవర్ధనమునకు పాలకుఁడుగా నేర్పఱుపఁబడిన శ్రామకుండను వానికీఁ జీసిన యాజ్ఞాపముగా నుండెడు మఱియొక శాసనముగలదు. ఈ మొకూడ రాజమాతయని పిలువఁబడుచున్నది. ఇదివఱకు దానము చేసిన పౌలమునుగూర్చి ప్రశంసించుచు నదినుఱునివర్తనముల పరిమాణముగలదనియు చెప్పి రాజ్యములోనిదియు, తన సైత్యార్జితమునగు మఱి నూఱునివర్తనములభూమిని నీశాసనముమూలముగ నామె దానము చేసెను. మొదటి శాసనము ప్రకారము రెండువందల నివర్తనములపౌలమును దానము చేసినను అది నూఱు నివర్తనములు మాత్రమేయున్నందున కొడుకనూఱు నివర్తనములభూమి మఱియొక పౌలమునుండి యామెయిచ్చినట్లు గాను వించుచున్నది. ఈ దానము చేసిన సంవత్సరము ౨౪ అగుటచేత మొదటిదాని తరువాత ౬ సంవత్సరముల కీదానము చేయఁబడినది.¹

ఈ వైఁడెప్పిన శాసనములలో మహారాజయొక్క తల్లియనియు, మహారాజయొక్క సితామహియనియు గోతమి పేర్కొనఁబడుటచేతను, గోతమిపుత్ర శాతకర్ణి యొక్క రాణి మహారాజయొక్క తల్లియని పేర్కొనఁబడుటచేతను శాతకర్ణి గాక యాశాసనములలోఁ బేర్కొనఁబడిన మఱియొక రాజపులమాయిగాఁ గన్పట్టుచుండుటచేత నతఁడు గోతమికి మనుమఁడుగను, శాతకర్ణి

1 No-25. Nasik Inscriptions, Arch surv, W- Ind No 10

రాణియగు వాసిష్ఠికిఁ బుత్రుఁడగు గన్పట్టుచున్నాఁడు. శాతకర్ణి రెండవశాసనములోని యధికారపత్రికను పులమాయియొక్క ౧౨వ పాలన సంవత్సరమున నిచ్చినదగుటచేతను, ఆతనిపాలనమునఁ జేర్కొనియెడి తేదులుగల, శాసనములు, నాసిక, కార్ణిపట్టణములలో మాత్రమే గాన్పించుటచేతను, అయ్యవి గోతమిపుత్రునికి సంబంధించిన తేదులు గాకపోవుటచేత తప్పక పులమాయి పాలనముయొక్క తేదులుగనున్నవి. గోతమిపుత్రుని మహాత్కార్యములను నుదాహరించెడు పెద్దశాసనముకూడ పులమాయిపాలనసంవత్సరమున జేర్కొనుచున్నది. ధాన్యకటకాధీశ్వరుండు గ్రామము నొకదాని భద్రద్రాయనులకు దానముచేసినను అదివారలను దృష్టిపఱచనందున తాను మఱియొక గ్రామమును దానము చేయుచుంటినని పులమాయి చెప్పియుండుటచేత ధాన్యకటకాధీశ్వరుండు గోతమిపుత్రుఁడైయుండెను. గుహను నమర్పించుచున్నదని వర్తమానకాలమున దెలుపుచున్నందున నప్పటికి గోతమికూడ బ్రదికియుండెననియే చెప్పవలసియున్నది. వీనినన్నిటిని సరిగోధించిచూడఁగా గోతమిపుత్రుని శాతకర్ణుండు ప్రధానరాజధానీ నగరమగు ధాన్యకటకమున పరిపాలనము నేయుచుండఁగా నా కాలమునందే యాతనికుమారుఁడగు యువరాజునగు వాసిష్ఠీపుత్ర శ్రీపులమాయి ప్రతిష్ఠానగరమున (Paithau) రాజప్రతినిధిగానుండి పశ్చిమాంధ్రదేశమున (మహాంష్ట్రాది దేశములను) బరి పాలించుచుండెనని స్పష్టముగ బోధపడుచున్నది.

చెంకుడ్డువాన్ గోతమిపుత్ర శాతకర్ణుల మైత్రి.

ఇల్లంబో అడికాల్ అనుద్రమిళకవి విరచితమగు చీలప్పదికారమనుకావ్యమున విజయసేనకనకసేనలతో చెంకుడ్డువాన్ చేరరాజునకుఁ గలిగిన పోరాటమునందు చేరరాజునకుఁ దోడ్పడియెనని చెప్పబడిన మగధాధీశ్వరుండు గు శాతకర్ణి యీగోతమిపుత్రుని శాతకర్ణుడనియే గన్పట్టుచున్నది. ఆకాలమున నాంధ్రరాజులు మగధరాజులుగాఁ బరిగణింపబడుచుండిరనుటకు నీతమిళకావ్యమునందలికథ ప్రబలసాక్ష్యముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. తమిలకమునకు మగధరాజ్యము త్తరపుసరిహద్దుగాఁ జేర్కొనబడినది. ఉత్తరమున గంగాన

ది మొదలుకొని దక్షిణమునఁ గాంచీపురమువఱకునుగల దేశమంతయునాంధ్ర రాజుల వశముననున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఆంధ్రులకాలమున మగధరాజ్యము నకు రాజధాని ధాన్యకటకనగరముగా నుండెను. ఆకాలమునందు సింహళరాజగు గజబాహువునకును చేరరాజగు చెంకుడ్డు వానునకును మగధరాజగు శాతకర్ణికిని విశేష మైత్రిగలిగియుండెను. అదియేమి చిత్రమోగాని యేమిసంబంధ బాంధవ్యములచేతనోగాని సింహళరాజులును పాండ్యచోళచేరరాజులును ఆంధ్రరాజులును బహుశతాబ్దములవఱ కన్యోన్యమైత్రిగలిగియుండిరి. ఈమైత్రి శివస్కందవర్షుని పరిపాలనమున భగ్నమైనట్లుగఁ గన్పట్టుచున్నది. ఆంధ్రరాజులు మిత్రులుగనుండుటచేత చెంకుడ్డువాన్ చేరరాజు మృతభర్తృకయగు తన తల్లితోణయను నామెకు గంగాన్నానమును లభింపఁజేయ నామెను వెంటఁబెట్టుకొని యాంధ్రదేశము మీఁదుఁగాఁ బోయి కృతకృత్యుఁడయ్యెనని పైకావ్యమునందు వర్ణింపఁబడినది. కొన్ని సంవత్సరములయిన తరువాత నొకనాఁడుచేరరాజు తన రాణియగు వేణుమాలతో వనవిహారమునకుఁబోయి పెరియార్ నదిలోని యిసుకతిన్నెలపై నివసించు కాలమున పార్వతీయులు కొందఱువచ్చి “దేవా! ఎవ్వతె యొ యొక్కవనిత యేక స్తనయై వెంకటేశునినీడను విగ్రహప్రాణయై పడియున్నది. ఆమె యుదంతమింతయుఁ దెలియరాదు” అని విన్నవింపఁగా రాజు పరివారములోనుండిన “చాతాన్” అను సరసకవియొకఁ డనెఱిగినవాఁడుకావున రాజునకును రాణికినిట్లు శ్రుతపఱిచెను. ఆమె కావీరిపద్దినములోని యొక పర్తకుని భార్యగానుండెను. ఆపర్తకుఁడొక యాటకత్తై మోహములోఁ జిక్కుకొని తనయొశ్వర్యమునంతను గోలుపోయి పశ్చాత్తప్తఁడై పతివ్రతయగు భార్యతో మధురాపురమునకువచ్చి భార్యకడ విలువగల యందెలజతమాత్రముండుటఁజూచి యొక దానివిక్రయించి యాసొమ్ముతో మరల పర్తకము ప్రారంభింపఁబూని భార్యకుఁ దెలియఁజెప్పఁగా నామె సంతోషపూర్వకముగా దానినొసంగిన నదిగైకొని తన దురదృష్టముచేత నంతకుపూర్వము మధురాపురరాజ్య యొక్క యందెను దొంగిలించిన స్వర్ణకారునికడకుఁ బట్టుకొనిపోయెను. వాడు రాణియొక్కయందెను తస్కరించిన దొంగ ఓడేయని వెంటనె రాజభటులక

నొప్పగించెను. అంతట వర్తకుఁడు నిచ్చేష్టితుఁడై వారలకు నేమియుఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పలేక కొయ్యవలె నిలువబడెను. వీనిని నిజముగా దొంగయని యనుమానించి రాజభటులు వెంటనే తలనఱికివైచి గూయందెను రాజభవనమునకుఁ గొనిపోయిరి. ఒకగొల్లవానియింట నివసించియుండిన యామె తన భర్త రాజభటులనలన నఱికివేయఁబడెనని విని దుఃఖాబ్ధినిమునింగి కంటికినేలకు నేకధారగా నేడ్చుచు భర్తరాణియొక్కయందెను దొంగిలించిన కారణమున నిట్లు తల నఱికివేయఁబడెనని విని కోపోద్రేకముతో రాజసభకుంబోయి తన భర్త కడనుండినయందె తనది కాని రాణిది కాదని నహేతుకముగ బుజువుచేసెను. నిరపరాధియైనవానికి మరణ శిక్ష సంభవించెనుగదాయని మార్చితుండై రాజు పడిపోయి యల్లె దీర్ఘనిద్రపోయెను. రాజు మరణమునకుఁ జింతించుచు రాణి భర్తతో సహాగమునముచేసెను. అంతట మహాపతివ్రత తనస్తనము నొకదాని కోసివేసి మధురాపురమును రాజుభవనమును మండిపోవునుగాఁ యని శపించి మనగాజ్యముననుపచ్చి విగతస్రాణరై పడిపోయినది అచ్చట మధురాపురము రాజుభవనముతో మంకిపోయినది. ఈకథవిని రాజును రాణియు మిక్కిలి ఎగచి యామహాపతివ్రతయైన వితంతువు దేవతనుబోలెఁ బూజింపఁదగినదని తలంచి యేమిచేయఁదగునని పండితుల సలహాయడిగెను వారుహిమాలయము లోని యొకశిలతో నామె విగ్రహమును కేయించి గంగాన్నానముగావించి కొనిపచ్చి యిక్కడ ప్రతిష్ఠచేయించి పూజించుట సర్వోత్తమమైన కార్యమని సలహాచెప్పిరి. వానిమంత్ర విల్లవాన్ కొదైయనువాఁడు “దేవా మహాశూరుఁడవు; ఆర్యరాజులు నీకు శత్రువులయినను మగధరాజులయిన శాతకర్ణులు నీకు మిత్రులు కావున నీ కొకదుస్సాధ్యకార్యము కానేరదు” అని ప్రోత్సాహపఱిచెను. అంతట రాజు “ఆర్యరాజులు ద్రమిళ రాజులనుజూచి యపహాస్యము చేయుచుందు రనియాత్రిపులవలన వినియుంటిని. వారికి గర్వభంగముకలుగునట్లుగా మనము దండెత్తిపోయి యుద్ధములో వారలనోడించి వారిచేత మన మా శిలను మోయించు కొని మనదేశమునకుఁ దీసికొనివచ్చినప్పుడుగదా మనకీర్తిప్రతాపములు వెల్లడియగునది” యని పలికెను. పిమ్మట వారు తమరాజధానియైన వంబీపురముఁబ్రవేశించిన

తరువాత బహు సేవలం గూర్చుకొని యోడలమీఁదఁ బ్రయాణము చేసే యుత్కల దేశములోని యొక రేవుపట్టణమున దిగి నీలగిరులచెంత మజలీ యేర్పఱచుకొని నివసించి యుండఁగా శాతకర్ణి సేనాధిపతులలో నొక్కఁడగు సంజయుఁడనువాఁడు నూఱుమంది యాటకత్తెలతోను రెండుపందల యెనుబదిమందిపాటకులతోడను, నూఱురథములతోడను, పదివేల యుత్వములతోడను, ఇరువదివేల బండ్లతోడను, వేయిమంది సంతక్షక భటులతోడను వచ్చిచేరరాజును గలిసికొని పందనమాచరించి యోరాజా! మీమిత్రుఁడయిన శాతకర్ణి మహారాజునన్ను మీ కడకుఁబంపెను; హిమాలయమునుండి శిలగొనివచ్చుట మీయభిమత మనిమేము మీకు సహాయముచేసి దానింగొని గంగాభిషేకమును గావించి తీసికొని వచ్చెదము' అనిచెప్పెను. అదివిని చేరరాజు సంజయునితో నిట్లనియె.

“సంజయా! ద్రమిశ్రరాజుల సత్తువయెఱుంగ లేక బాలకుమారుని కొడుకులు కనక సేనవిజయ సేనులనువారు నిందించుచున్నవారు. ఆ పగఁదీర్చుకొనుటకై యీసేన నడపింపఁబడుచున్నది. ఈసమాచారమును మీ శాతకర్ణునకుఁ దెలియఁజేసి మహా నదియగు గంగానది మీదుఁగా నాసేననుగొని పోవుటకై పడవలను పోగుచేయవలసినదిగా శ్రుతపఱపుము” అనిచెప్పి వానిసైన్యమునుగొని వానిని శాతకర్ణుని కడకుఁ బంపెను. తరువాతఁ గొన్ని దినములకు గంగాతీరమునకుఁబోయి శాతకర్ణి పంపిన పడవలమీఁద గంగానదినిదాటి యావలియొడ్డునకుఁ బోయినతోడనే శాతకర్ణులు స్వాగతమొసంగిరి.

ద్రమిశ్రారాజులకుయుద్ధము.

వారలకడ సెలవుగైకొని యుత్తరదేశమునకు దండెత్తిపోయి కుయిలాలవమనుచోట నార్యసోదరులగు కనకసేన విజయ సేనులనువారలకుఁ దోడ్పడవచ్చిన ఊత్తరుఁడు, విచిత్రుఁడు, రుద్రుఁడు, శైరవుఁడు, చిత్రుఁడు, సింహుఁడు, ధానుత్తరుఁడు, శ్వేతుఁడు, మొదలగురాజుల నెదుర్కొనియెను. ఆచ్చట సుభయసైన్యములకు ఘోరయుద్ధముజరిగెను. ఆయుద్ధమునం దార్యులోడి పోయిరి. కనకవిజయులను సోదరులిరువురు చెంకుడ్లువానుచేఁ బట్టుకొనఁబడిరి. వీరలకుండు రాజవేషములను దొలఁగించి సన్నాధులుధరించు దుస్తుల నొసంగి

కొంతసైన్యమును, మంత్రియగు విల్లవాన్ కొచ్చెయనువానిని, వీరలతోడ హిమాలయమునకుఁబంపి, కావలసినశిలను వీరలచేఁ దెప్పించుకొని, దండయాత్రను ముగించి, గంగాతీరమునకుఁవచ్చి, శాతకర్ణి రాజబంధువులు సేనానులుగావించిన విందులనుగడచి, అర్హమర్యాదలనుజూచి, సంతోషుడై, మరలిపోయి, ముప్పది రెండుమాసములకుఁ జేర రాజధానియగు వంజీపురమును జేరుకొనియెను. తరువాత నితఁడు గాజసూయయాగమును జేసెనట.¹ ఈవృత్తాంతమును దనకావ్యమునందుఁ జూనిసిన యిల్లంకో అడకాలనుకవి నిగ్రంథసన్యాసియనియు, చెంకుడ్డువాసునకు సోదరుఁడనియు నిదివఱకే చెలిపియుంటిమి. సమకాలీనుఁడగు నీకవివాసిన యీవిషయములను బలపఱచుటకు శాసనాదులుగాని మఱియేగ్రంథస్తుంతులుగాని గానరాకున్నయవి. వీనిచేఁజెప్పఁబడిన వృత్తాంతమునందతిశయోక్తులును భ్రమప్రమాద జనితకోపములు గొన్నికలవని యొప్పుకొన్నను ఈవిషయములన్నియు, గోవలము కల్పితములని త్రోసివేయుటకుమాత్రము ప్రబలహేతువులేవియుఁ గన్పట్టినన్నివి. కాఁబట్టి గోతమిపుత్ర శాతకర్ణికాలమున నాంధ్ర రాజ్యము గంగాతీరము మొదలుకొని కాంచీపురమువఱకు వ్యాపించి యుండెనని విశ్వసించుచున్నారము.

చస్తనుఁడు.

శాతకర్ణి యివనిశకపహ్లావుల నర్జించి ననాపావనంశమును నిర్మూలించిన కాలమునందు చస్తనుఁడను తూత్రపుఁడు ఉజ్జయిని రాజధానిగ మాళవదేశమును బరిపాలింపుచుండుటను జూచి యాతఁడు (చస్తనుఁడు) శాతకర్ణిచే మాళవదేశమునుకల రాజప్రతినిధిగఁ జేయఁబడెనని విన్నంటు స్థిత్తు గారు వ్రాసియున్నారుగాని విశ్వసించఁ దగినదికాదు. యవనశకపహ్లావాదులను దఱిమితఱిమి గొట్టి తూహరాటననాపానాని వంశమునంత నిర్మూలముచేసినవాఁడు మరల నాసమూహములోని వినేశస్థునే పాలకుని జేసెననుట నమ్మదగినదికాదు. కోల్హాపురమునందుఁ గన్పట్టిన నాణెములలోఁగొన్నిట గోతమిపుత్రీవిలివాయకుఁడను పేరు

1 The Tamils: Eighteen Hundred years Ago. pp-91-98

గాన్నించుటచేత నతడే గోతమిపుత్త్రి) శాతకర్ణి యని స్థితు గారు చెప్పుచు న్నారు. విలివాయకురుని పేరు పురాణములలో నుదాహరించిన యాంధ్రరాజుల వామములలో నెచ్చటను గానరాదు. ఈవిలివాయకురుఁడు గోతమిపుత్త్రి యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి యొక్కయు, శ్రీపులమాయియుక్కయు ప్రతినిధియు "హిప్వోకురో" (కోల్హాపురము) మండలమును బాలించినవాఁడు. "బలియోకురోసు" హిప్వోకురోలో నున్నవాఁడని టాలెమీ యనుచరిత్రకారుఁడు వ్రాసియు న్నాఁడు. ఈబలియోకురోసే విలివాయకురుఁడని డాక్టరుభాండార్కరు గారు చెప్పిన దానిని స్థితు గారు సహా చరిత్రకారు లెల్లరు నంగీకరించివారు. ¹వైతల్ (ప్రతిష్ఠానము) లోనున్న వాఁడని టాలెమీచే బేర్కొనబడిన సిరోపోలిమియోసే (Siro Polimios) శ్రీపులమాయి గానుండును. మఱియు నాకాలమున టియాస్తనీ (Tiastenes) ననువాఁడు ఉజ్జయినిలో పాలనము సేయుచుండునని చెప్పెను. ఈటాలెమీ యనుచరిత్రకారుఁడు క్రీ. శ. ౧౬౩ వ సంవత్సరమున మరణమునొందెను ఇతఁడు తన భూగోళమును ౧౫౧ వ సంవత్సరము తరువాత రచించెనని చెప్పుదురు. కాఁకటి టాలెమీచెప్పిన బలియోకురోసు (Baleo-kuros) సిరోపోలిమియోసు తియాస్తనీను మూపురుసు ౧౫౧ వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వపువారయి యుండవలయును. ఈబలియోకురోసు సిరోపోలిమియోసు తండ్రియై తండ్రిహిప్వోకురోసు తనయుఁడు వైతల్ లోను రాజ్యము చేయుచున్నవారని స్థితు గారివాదము నంగీకరించిన పక్షమున ప్రధాన రాజధానియగు ధాన్యకటకనగర మెవరిపాలు చేయవలసియుండునో బోధపడకన్నది. సత్యమేమనగా గోతమిపుత్త్రి శాతకర్ణి ధాన్యకటకమునే రాజధానిగఁ జేసికొని పరిపాలించుచుండును. వానికాలమునఁ బశ్చిమభాగమున వైతల్ (ప్రతిష్ఠానపురము) అనబడు పట్టణమునను హిప్వోకురో అనిటాలెమీచే బిలువబడిన పట్టణమునను రాజప్రతినిధులుగలరు. శాతకర్ణి కుమారుఁడు శ్రీపులమాయి ప్రతిష్ఠాన

1 Dr. Bhandarkar's Early History of Deckhan pp 20, 21, 22, 23. The Indian Review, Vo, X, no. 6. Dr. Bhandarkar's article, June 1909.

పురియందు రాజప్రతినిధిగనుండి మహారాష్ట్ర దేశమును బాలించుచుండెను. బలి యొకరోసని టాలెమిచేఁ బిలువంబడినవిలివాయకురుఁడు పులమాయికాల మున దక్షిణమహారాష్ట్రమునకు రాజప్రతినిధిగ హిప్పోకురోయనియెడి కోల్టా పురమునందుండి రాజ్యము నేయుచుండెను. టాలెమిచేఁ బేర్కొనఁబడిన తి యాస్తనీసు ఉజ్జయిని పాలించు చస్తనుఁడని భాండార్కారు స్త్రీతు మొదలగు వారెల్లరు నంగీకరించిరి.

గోతమిపుత్రుఁడు పన్నులుతీసివేయుట.

శకరాజులు దండెత్తినచ్చినప్పుడు స్వదేశస్థులలోఁ గలిసిపోయిన విదేశ స్థులు కొందఱు సమయము తటస్థమైనప్పుడు తమస్వాతంత్ర్యమును ప్రకటింప వేచియుండి స్వదేశస్థులను బురికొల్పుకొని రాజద్రోహము తలఁపకుండుటకై కాబోలు శాస్త్రీయులుగా విధించిన సుంకములనుగూడ గోతమిపుత్రుఁడు శాతకర్ణి తీసివేసెనని నాసికలోనిశాసనము చాటుచున్నది. ఈతఁడు నహపానుని జయించి వానిరాజ్యమును స్వాధీనముఁ జేసికొన్నతరువాత నహపానుని నాణెము లమీఁదనే తన నామమునుగూడ ముద్రింపించెను. మహారాష్ట్ర దేశములో దొరకిన పదునాలుగువేల నహపానుని నాణెములలోను తొమ్మిదివేల నాణెములపైన వెనుక ప్రక్కను “రాణ్ణోగోతమి పుత్రాన సిరిశాతకానీనోః” అనిగోతమిపుత్రుఁడు శాతకర్ణి పేరు ముద్రింపఁబడినవిగా నున్నవి. ఇతఁడు క్రీ. శ. ౧౫౪వ ప్రాంతమున మరణము నొందియుండును.

వాసిష్ఠిపుత్రుశ్రీపులమాయి.

(క్రీ. శ॥ ౧౩౦ మొదలుకొని క్రీ॥ శ॥ ౧౫౪ వఱకు)

సత్తిష్ఠాసమునను.

(క్రీ॥ శ॥ ౧౫౪ మొదలుకొని క్రీ॥ శ॥ ౧౫౮ వఱకు)

ధాన్యకటకమునను.

ఇతఁడు గోతమిపుత్రుఁడు శాతకర్ణి కిని వాసిష్ఠిరాణికిని జయించినవాఁడు. శాతకర్ణి ధాన్యకటకమున బరిపాలనము నేయుచుండ నీతఁడు యువరాజుగను

రాజప్రతినిధిగను ప్రతిష్ఠానపట్టణముననుంజి సరిపాలనమునేయుచు ఊత్రపు
 లతోఁ దండ్రుడికి జరిగినయుద్ధములో తండ్రుతోఁగూడనుండి యుద్ధములనుజేసి
 జయధ్వజములెత్తుచువచ్చినవాఁడు. తండ్రులెనే యితఁడును మిక్కిలి పరాక్
 మవంతుఁడుగా నున్నాఁడు. ఇతనికి శాతకర్ణియను పేరులేదు. జనకుని మర
 ణానంతరమున నితఁడు ధాన్యకటకమునఁ బట్టాభిషేకము పొందినటులఁ గన్న
 ట్టుచున్నది. ఇతని పేరుగల శాసనమొకటి ధాన్యకటకస్థానమునఁ గానబడు
 చున్నది. వాసిష్ఠీపుత్రుఁడయిన శ్రీపులమాఱు రాజ్యముచేయుచుండఁగా చై
 త్యోక్షమశాఖవారిస్వాధీనమునందుండిన బుద్ధునియొక్క మహాచైత్ర్యమునకు గృ
 హస్సుఁడయినకపాలతారయు, బుుషిలుఁడును, వానిభౌర్య నాగనికయు, వా
 నికొడుమలును, గలిసి ధర్మచక్రమును దానిముచేసిరిని చప్పఁబడినది ¹.

శాతవాహనులలో పులమాఱుయను పేరుగలవారిలోఁ నీతఁడు రెండవ
 వాఁడు గావున రెండవపులమాఱుయని పిలువబడుచున్నాఁడు.

క్షౌత్రసస్వామి జయదాముని దండయాత్ర.

సౌరాష్ట్రక్షాత్రపులవంశము నిర్మూలముచేసి శాలివాహనులు విశ్వంభించియాం
 ద్రసామ్రాజ్యము నానాముఖముల విస్తరింపఁజేయుటకు సహింసంజాలక శాలి
 వాహనుల విశ్వంభణమును మాన్పించగాని తమరాజ్యమునకు క్షేమములేదని నిశ్చ
 యించుకొని ఉజ్జయినీపురపరాధీశ్వరుండును, మహాక్షాత్రపుఁడును అగు చస్త
 నుని కుమారుఁడు క్షౌత్రసస్వామిజయదాముఁడనువాఁడు బహునేనలం గూర్చు
 కొని ప్రతిష్ఠానముపై దండెత్తినచ్చి గూఁసట్టణమును ముట్టడించెను. అప్పుడు శాలి
 వాహనులకును క్షౌత్రపులకును ఘోరసంగ్రామము జరిగెను. ఆమహాఘోరసం
 గ్రామమునందు నుజ్జయినీపురాధీశ్వరుండు మృతినొందినట్లు గానబడుచున్నది.
 ఇట్లు శాలివాహనులు క్షౌత్రపుల రణరంగమున నోడించుటయేగాక క్షౌత్రపసై
 న్యమును మాళవదేశములోనికీ దఱుసుకొనిపోయి మాళవదేశములోని విశేష
 భాగమాక్రమించుకొనిరి. ఇట్లు కొంతకాలము చస్తనునిరాజ్య మాంధ్రులవశమై
 యుండినటులఁ గాన్పించుచున్నది.

1 Dr. Burgess; Buddhistic stupas of Amarawati. p. 100
 plate VLI No,1 (Amarawati inscriptions.)

శాలివాహన విక్రమార్కులగాథ.

ప్రతిష్ఠానమును బాలించుచుండిన శ్రీపులమాయి శాలివాహనుడైన, ఉజ్జయినీపురాధీశ్వరుండయిన క్షౌత్రపరాజు జయదాముఁడు దండెత్తివచ్చి యుద్ధముచేసి మడిసిన నరిత్రాంశమును బురస్కరించుకొని యిటీవలివారు దెలియక క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము రెండుశతాబ్దములక్రిందటన్నను శాతవాహనవంశమునకు మూలపురుషుఁడైన శాలివాహనుఁడను శాలివాహనునకును, క్రీస్తుశకమున విశతాబ్దమునందుండి ఉజ్జయినీనగరమును బరిపాలించుచుండిన యశోవర్షయను విక్రమార్కునకును ప్రతిష్ఠానపుర సమీపమున యుద్ధము జరిగెననియు శాలివాహనుఁడు యుద్ధమునకుఁ బిక్రమార్కుని తలద్రుంచెననియు నొకగాథను గల్పించి వారికి ముడిపెట్టిరి ఈగాథయే దేశదేశములందుఁ బరిరీతులఁ జెప్పకొనఁ జూచుచున్నది. కథా సరిత్యాగిరమున శాలివాహనుని మంత్రయగు గుణాధ్యపఁడి తుని జననాప్తాంతము శాలివాహనజననమునకు ముడిపెట్టి గాథలుగల్పించిరి. ప్రతిష్ఠానము నందొక బ్రాహ్మణకన్య తనయిరువురి సోదరులతో నొక కుమ్మరివారి యింట నివసించుచుండి యొక నాఁడు గోదావరికి స్నానమునకుఁ బోవుచుండఁ గా శేషుఁడు చూచి యా మనుషుఁడొచ్చి మానవులముదాల్చి యా మెనుకొని రించుకొనియెను. తగునాతి కొంతకాలమున కా మెకు గర్భముగలిగి శాలివాహనుఁడు జనించెను. పిఁదను నుమ్మరివారియింటఁ బెరుగుచుండెను. ఒక నాఁడు శాలికాడవి విక్రమార్కునకి ప్రత్యక్షమై రెండేండ్ల బాలికు జనించినకుమారుడనై జంపఁడు మనుని బోన్యముచెప్పినఁట! అట్టివఁడెక్కడ నున్నాఁడో యని విక్రమార్కుఁడు సీతానారాయణుని బతాళుని బది వెదకించెను. బేతాళుఁడు శాలికయైనతల్లితో నాడుకొనుచున్న శాలివాహనుని ప్రతిష్ఠానపురమునందుఁ గాని విక్రమార్కునికిఁ దెలియఁజేసెను. అంతట విక్రమార్కుఁడు ప్రతిష్ఠానమునై దండెత్తివచ్చెను. శాలివాహనుఁడు తనతండ్రి నాగరాజగు శేషుఁడు తనకు దేశించిన మంత్రప్రభావముచేత మట్టిగుఱ్ఱములను, మట్టియేనుగులను, మట్టిమఱ్ఱములను జేసి వానికిఁ బ్రాణప్రతిష్ఠఁజేసి యాస్వయములతో విక్రమార్కుని నె

దుర్గాని వానినోడించి వానితల నశిక్తివైచెను. ఈగాఢభోగిని శాలివాహనుడే శ్రీపులమాయియనియు, విక్రమార్కుడే శ్రీజయదాముడనియు నెఱుంగ, వలయును.

ఈపైఠెప్పెబడిన జయదాముని కుమారుడగు రుద్రదాముడను మహా ఖాత్రపునికూతురు దక్షమిత్రయనునా నె శ్రీపులమాయి శాలివాహనునికిచ్చి వివాహము చేయఁబడినదనియు, రుద్రదాముడగు రెండుసారులు పులమాయిని యుద్ధములో నోడించినను అల్లుడగుటచేత వానిదేశమునాక్రమింపక విడిచిపెట్టెననియు విన్నెంటు స్థితుఁడగుట వ్రాసెయున్నారు. ఇది శాసనములలోఁ జెప్పిన దానికిని మఱికొన్నిచరిత్రాంశములకును విరుద్ధముగాఁ గానంబడుచున్నది.*

* పురాణములలోనీయఁబడిన గూంధర్పిరాజుల పేరులును వారుపాలించిన కాలమునుఁ బరస్పరవిరుద్ధములుగ నుండుటచేతను, పురాణములలోనుదాహరింపఁబడిన పేరులు కొన్ని శాసనాదులలోఁ గాన్పింపనండుటచేతను, మఱికొన్ని పేరులుమార్పులతోఁ గన్పట్టుటచేతను, కొన్ని స్థలములందు పురాణములలోనుదాహరించిన కాలమును, శాసనములలో నుదాహరించిన కాలమును సరిపోక పోవుటచేతను, కడపటి గూంధర్పిరాజులు శాతకర్ణియను శబ్దమును సామాన్యముగాఁ దమనామముల కడనుజేర్చుకొని యుండుటచేతను, కొందఱుగోలిమి, వాసిష్ఠీమాధారి, హారితీయని తల్లుల నామములను తమనామములకు నుండుఁజేర్చుకొని పిలువించుకొనుచుండిన వారగుటచేతను, కొందఱు తండ్రులకాలముననే యువరాజులుగను, రాజప్రతినిధులుగను నుండి వేత్పేఱు దేశములను బాలించినవారుగ నుండి యుండుటచేతను కాలనిర్ణయముఁజేయుటకు బ్రహ్మముడివలెనుండి పాశ్చాత్యపండితులకు హైందవపండితులకుఁగూడ స్వాధీనముగాక నవ్వులపాలు చేయుచుండును. ఈబ్రహ్మముడిలోని చిక్కును దీయుటకు మాఱుగాకొందఱు పాశ్చాత్య పండితులు క్రొత్త చిక్కులనుగల్పించి మఱింత దుస్సాధ్యమగునట్లుగా వించరి. కనుక సరియైన కాలనిర్ణయము చేయుటకిదివఱకు దొరకిన సాధనములను బట్టి యెప్పరికిని సాధ్యపడదు.

చ స్తనవంశము.

గోతమిపుత్ర శాతకర్ణుని కాలమునను అతనికుమారుడగు శ్రీపులమాయి కాలమునను ఉజ్జయినీపురము రాజధానిగా మాళవదేశమును చస్తనుడను ఊత్రపుడు పరిపాలించుచుండెనని శాసనములచేతను నాణెములచేతను, టాలెమియను చరిత్రకారుని వ్రాతచేతను ధృవపడుచున్నది. చస్తనుడు స్థితుగారు భావించినట్లు క్షనారాట నహవానుడను ఊత్రపుని వంశములోని వాడుగాఁడు; గోతమిపుత్ర శాతకర్ణుడు నహవానునుండి గెల్చిన రాజ్యమునకు రాజప్రతినిధి గఁ జేయుఁబడిన వాఁడునుగాఁడు. ఉజ్జయినీలు స్వతంత్రుడయిన మఱియొక ఊత్రపరాజు. వీనికుమారుఁడు జయదాముడు. ఇతఁడే ప్రతిష్ఠానముపై దండెత్తి శ్రీపులమాయి శాలివాహనునితో యుద్ధముచేసి యోడిపోయినవాఁడు. వీనికొడుకు రుద్రదాముడనువాఁడు. వీనిశాసన మొకటి జనగడలోఁ గాన్పించుచున్నది. శకకాలము ౭౨ వ సంవత్సరమున మార్గశీర్ష బరనాఁడు సుదర్శన సరస్సుయొక్క గట్టు తెగిపోవుట మొదలగు విషయముల నేకము లీశాసనమునఁగలవు. ఈగట్టు చంద్రగుప్త చక్రవర్తి మౌర్యుని కాలమున పుష్పగుప్తునిచేతను, అశోకవర్ధనచక్రవర్తి మౌర్యుని కాలమున తుషాష్ఠుడను యవనరాజుచేతను బాగుచేయించఁబడినదని కూడపైశాసనమునఁ జెప్పఁబడియును¹ “సర్వవర్ణైర్లభిగమ్య రక్షణార్థంపతిశ్రేష్ఠతేనా” అనిచెప్పియుండుటచేత మాళవదేశమునందలి సర్వవర్ణములవారును రుద్రదాముని కడకుఁగోయి తమసంరక్షణకొఱకు నాతనిరాజుగఁ జేసినయు, “భృష్టరాజ్య ప్రతిష్ఠాపకేన” యనిచెప్పియుండుటచేత భృష్ట (పోయిన) రాజ్యమును ప్రతిష్ఠాపించినవాఁడనియు,² మహాఊత్రప బిరుదమును వహించిన

I. Arch Rep 1874-75p- I29, Indian Antiquary, 1878 (Vol vii) p. 26p. 261, 269.

2 “భృష్టరాజ్య ప్రతిష్ఠాపకేనయని భగవన్ లాలను పండితుఁడు “ఇంకీయన్ అంటిక్వేరీ యనుగ్రంథము ౭ వ సంపుటమున వ్రాసియున్నాఁడు గాని యిదిగువనుజేర్చిన వ్యాఖ్యానములో రాజయనుదానిని రాజ్యయని చదువుట సరిమైన పాఠమని డాక్టరు బూలరు గారు చెప్పిరి.

వాఁడనియు, అక రాపంతి, అపరాంత, అనూప, సురాష్ట్ర¹ మొదలగు దేశములను జియించిన వాఁడనియు, వక్షి దాపథరాజుగు శాతకర్ణిని రెండుమాటులు జియించిన వాఁడనియు సమీపబంధుత్వముకలిగి¹ యుండుటచేతవానిని నాశముచేయ లేదనియు మొదలుగాఁగల సంగతు లెన్నియో చెప్పబడినవి. ఈరుద్రదామునికొడుకు రుద్రసింహుఁడనువాఁడు. ఈరుద్రసింహునికొడుకు రుద్ర సేనుఁడనువాఁడు. వీనిశాసన మొకటి “జాన్ దన్, ఆనుప్ దేశమునఁ గానంబడుచున్నది. ఈ కాలము ౧౨౨ వ సంవత్సరమున భాద్రపదబది నాఁడు మహాక్షాత్రపచ స్తనమహారాజయొక్క మనుమని మనమఁడును, డాత్రపస్వామి జయదామమహారాజయొక్క కుమారుని మనమఁడును, మహాక్షాత్రపరుద్రదామ మహారాజయొక్క మనమఁడును, మహాక్షాత్రప భద్రముఖస్వామి రుద్ర సేన మహారాజయొక్క కుమారుడును మహాక్షాత్రప భద్రముఖస్వామి రుద్ర సేన మహారాజయొక్క యీచెఱువు” మొదలు గాఁగల విషయములుగలవు.²

శాలివాహనులకు డాత్ర పులకుఁ గలసంబంధము.

సా ల్నేట్టి దీపములోని క స్వనేరిస్తూపములోని ౧౧వ శాసనమున చెలమనుగూర్చిన దానమునుగూర్చి భగవన్ లాల్ ఇంద్రాజీపండితుఁడు “మహాక్షాత్రపుఁడయిన రుద్ర X+X యొక్క కూతురును, కర్ణమక రాజవంశమునందు జనించిన వాసిష్ఠీపుత్ర శాతకర్ణి యొక్క రాణియునగు X+X యొక్క²” అని శాసనములోని కొన్ని పంక్తులను చదువుచున్నాఁడు. దీనింబట్టి డాక్టరు బూలరు గారు వాసిష్ఠీపుత్ర శాతకర్ణి యొక యాంధ్ర రాజనియు, వానిరాణి డాత్రపునికూతురనియు, కష్టేరి శాసనములోనుండిన వాసిష్ఠీపుత్ర శాతకర్ణి యు, చతురపాన (చతుష్పర్ణ)

1 సంబంధావదూరయ” యను దానిని “సంబంధావదూరతయ” యని వ్రాయుట మంచిదనిచెప్పి శాతకర్ణి దేశము దూరమగుటచేత రుద్రదాముఁడు విడిచిపెట్టెనని భాండాంకరు గారు తలంచుచున్నారు.

వాక్యీపుత్ర శాతకర్ణియు నొక్కడేయనియు, వానిభార్య మహాక్షాత్రపుండ్రు
 రుద్రునియొక్క కూతురనియు, ఆ మఱియు యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణియొక్క తల్లియును
 గోతమియనియు, కాంచుట్టి రుద్రదామునకు దక్షిణాపథసతితో గలసంబంధము
 వైఠ్యజెప్పినవకారము తనయలుగడైననతురపానుని బట్టిగాని మనమండయినయ
 జ్ఞశ్రీబట్టిగాని, యజ్ఞశ్రీతల్లి రుద్రదామునికి సమాపబంధుస్వీము కలిగియుండుట
 బట్టిగాని యేర్పడియుండవచ్చునని సారాంశమును నేల్చిరి. వైఠ్యజెప్పినశాసనము
 నుబట్టి మహాక్షాత్రపుండ్రున రుద్రదామునియొక్క యల్లుడు వాక్యీపుత్ర శా
 తకర్ణి యని స్పష్టమగుచుండగా వాక్యీపుత్ర పులమాయి రుద్రదాముని యల్లు
 డని స్థితు గారు చెప్పుటకు గారణము గానరాదు. దక్షమిత్రనవాపానుని కొ
 మారైయనియు, బునుభదతుని భార్యయనియు నానికశాసనములలో గన్పట్టు
 చుండగా స్థితు గారుదక్షమిత్ర రుద్రదాముని కూతురనియు, శ్రీపులమాయి
 పట్టమహిషియని చెప్పుటకు గారణముగానరాదు. రుద్రదాముడు జయించిన
 దక్షాపథసతి శాతకర్ణి గాని మఱియొకడుగాఁడు. శ్రీపులమాయికి శాతకర్ణి
 యను పేరులేదు. రుద్రదాముని యల్లుడుగూడ శాతకర్ణి యను పేరు గలిగియుం
 డెను. అదియునుంగాక శ్రీపులమాయికి రుద్రదాముని తాతయగు చ సనుడు
 సమకాలీనుడని టాలెమి వ్రాయుచున్నాడుగాని రుద్రదాముడు సమకాలీను
 డని వ్రాసియుండలేదు. రుద్రదాముని జనగడశాసనములో శకన్వపకా
 లము 22వ సంవత్సరముననని చెప్పినను ఆసంవత్సరము చెఱువుగట్టు తెగి
 పోయెనని చెప్పెనేకాని తానాసంవత్సరము గుహతోలిపించి శాసనము వ్రాయిం
 చినట్లు చెప్పియుండలేదు. కాంచుట్టి రుద్రదాముడు శ్రీపులమాయితో గాక
 వాక్యీపుత్ర చతుష్కర్ణి శాతకర్ణికిని, గోతమిపుత్రయజ్ఞశ్రీశాతకర్ణికినిమాత్రము
 సమకాలీనుడుగానున్నవాఁడు. ఒకవేళ శ్రీపులమాయి వృద్ధదశలోనుండినను సుం
 డవచ్చును. కనుక శ్రీపులమాయి రుద్రదాముని యల్లుడనియు, రుద్రదాముడు
 శ్రీపులమాయిని రెండుసారులోడించెననియు, దక్షమిత్ర రుద్రదాముని కూతు
 రనియు విన్నెంటున్నట్లుగాను వ్రాసినది విశ్వసింపదగినదిగాఁ గన్పట్టదు. ఇం
 దుకు శాసనములే ప్రబలసాక్ష్యము లిచ్చుచున్నవి. శ్రీపులమాయికాలమున కొ

ల్లాపురమునందు వాసిష్ఠీపుత్ర విలివాయకుడు రాజప్రతినిధిగనుండెను. వీనిపేరిటి నాణెములు కోల్లాపురమునందు గాన్పించినవి.

వాసిష్ఠీపుత్రచతుష్పర్ణశాతకర్ణి.

ఇతఁడే కాలమునందుండినవాఁడో నిశ్చయము గాఁ దెలియరాదు. ఇతఁడు గోత్రమిపుత్ర శాతకర్ణి యొక్క పుత్రులలో నొకఁడై యుండవచ్చును. ఇతఁడు మాధారిపుత్రశకసేనుని కొడుకనియు క్రీ. శ. ౧౮౫ దని సంవత్సరప్రాంతమున దక్షిణమహారాష్ట్ర దేశమును బరిపాలించుచుండెనని డాక్టరు భాగదార్ గారు వ్రాయుచున్నారు.¹ ఈతఁడే పురాణములలో నుదాహరింపఁబడిన చకోర శాతకర్ణియనియు, ఈతఁడే మొదటి విలివాయకుఁడనియు, ఈతఁడాఱుమాసములుమాత్రమే రాజ్యముచేసెననియు క్రీ. శ. ౮౮ గణసంవత్సర ప్రాంతమున నుండెననియు విస్సెంటుస్తితు గారు వ్రాయుచున్నారు.² ఇతఁడు రుద్రదాముని యల్లుడనియు, గోత్రమిపుత్ర యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి యొక్క తండ్రియనియు డాక్టరు బూలరుగారు వ్రాయుచున్నారు.³ నానాఘట్టము బొటమీదను ఈ నడుమ నూతనము గాఁ గనిపెట్టఁబడిన నీటితోట్టిమీద నొకశాసనము గన్పట్టెను. దానిపైన 'చతర పానశాత కానివాసతి' వాసిష్ఠీపుత్రచతుష్పర్ణశాతకర్ణి యనుపేరు వ్రాయఁబడియున్నది. సుపారాపట్టణమునఁ గనుంగొనఁబడిన నాణెములో చతుష్పర్ణునిపేరు యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణునిపేరును నుదాహరింపఁబడియున్నవి. ఇతఁడు ధాన్యకటకము నందుండి (యాంధ్ర) రాజ్యమునంతయుఁ బరిపాలించినవాఁడో లేక మఱియేభాగమునకైన రాజప్రతినిధిగనుండి పరిపాలించినవాఁడో స్పష్టముగాఁ దెలియరాదు.

1 Early History of Deckhan, section vi

2 Early History of India p. 197

3 Burgess reports; Kanheri Inscriptions no. 11. Numismata orientalia p. 24

శివశ్రీశాతకర్ణి.

(క్రీ. త. ౧౫౮ మొదలుకొని క్రీ.త. ౧౬౫ వరకు)

ఇతఁడును గోతమిపుత్ర శాతకర్ణికిని వాసిష్ఠిరాణికిని జనించినవాఁడు. శ్రీపులమాయిసోదరుఁడుగ నున్నాఁడు. ఇతఁడు పులమాయి మరణానంతరము రాజ్యభారమును వహించినట్లు గాన్పించుచున్నది. వీనిపేరిటినాణెములు కొన్ని ధరణికోట సమీపమున దొరకినవని రిపరెండు థామస్సునువారు వర్ణించి యున్నారు.¹ ఇతఁడత్యల్పకాలము మాత్రమే రాజ్యపాలనము చేసెను. వాసిష్ఠీ పుత్రౌచతుష్పర్ణ శాతకర్ణియై శివశ్రీశాతకర్ణియై యుండునేమోయని నందియము కలుగుచున్నది. భగవన్ లాల్ పండితుఁడు మాధారిపుత్రౌశకసేనుఁడే శివశ్రీ కావచ్చునని తిలంచిరి. భాండార్కరు పండితుఁడుగూడ మొదట నట్లే తలంచిరి గాని యిటీవల నంగీకరించినవారుకారు. థామస్సుగారికి ధరణికోట సమీపమున దొరకిననాణెములలో “శక సేనస” యనియుండక “శకశకాస” యనియుండుట చేత శివశ్రీశాతకర్ణి మాధారిపుత్ర శకసేనుఁడు కాఁజాలఁడని భాండార్కరు గారు వ్రాసిరి. ఇతఁడు శైవమతాధిక్యతను గలిగియుండిన బ్రాహ్మణమతమవలంబించినవాఁడుగ నుండినను బౌద్ధులను బ్రాహ్మణులను తిండివలెనే సమాన దృష్టితోఁ జూచినవాఁడు. ఈయాంధ్రరాజులతల్లులు బ్రాహ్మణమత మనలంబించిన శకరాజులయొక్కయు, పల్లవరాజులయొక్కయు పుత్రికలగుటచేత నాంధ్రరాజులుకూడ గడపటివారు బ్రాహ్మణమతాభిమాను లగుచువచ్చినట్లు గనపట్టుచున్నది.

శివస్కందుఁడు.

(క్రీ. త. ౧౬౫ మొదలుకొని క్రీ. త. ౧౭౨ వరకు.)

శివశ్రీమరణానంతరము రాజ్యభారమును వహించినవాఁడు శివస్కందుఁడని మత్స్యవిష్ణు భాగవతపురాణములు మూడును పేర్కొనుచున్నవిగాని వాయు పురాణముమాత్రము శివస్కందుని పేరు విడిచిపెట్టినది. శివస్కందుని పేరు

1 The Indian Antiquary vol. ix, p. 64.

మాత్ర మె గాదు. శివశ్రీ పేరుగూడ వాయుపురాణము పేర్కొనియుండలేదు. వాయుపురాణము పేర్కొనకపోయినను శివశ్రీయును, శివస్కందుఁడును ధాన్య కటకము రాజధానిగా నాంధ్రరాజ్యమును బరిపాలించినది వాస్తవమేగాని శివస్కందుఁడుమాత్రము ధాన్యకటకమును విడిచి కాంచీపురమునుగూడ రాజధాని గఁజేసికొని పరిపాలనచేసినట్లు గానంబడుచున్నది. శివస్కందుఁడు బ్రాహ్మణ మతమవలంబించినవాఁడుగఁ గానంబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడు శివశ్రీయొక్క కుమారుఁడేమోయని సందియము కలుగుచున్నది. శివశ్రీపేరు భాగవతపురాణము వేదశ్రీయని పేర్కొనుచున్నది. వేదశ్రీయును పేను నానాఘట్టము గుహలో నొక శాసనమునఁ గానంబడుచున్నది. శివశ్రీ యనునతఁడే వైదిక మతమవలంబించి వేదశ్రీయును పేరుపెట్టుకొనె నేమో యోజింపవలసియున్నది. ఆశాసనమునందు వేదశ్రీయునువాఁడు సవిత్రములయిన యాహుతులఁగొన్నిటిని సమర్పించెనని చెప్పఁబడియున్నది. ¹ ఈశాసనమును బరిశోధించినవారు దానినిఁబూర్ణముగఁ దెలిపియుండలేదు. విశేషభాగము శిథిలమైయున్నది. కాఁబట్టి వేదశ్రీయును వాఁడు యజ్ఞ యాగాది కర్తల నాచరించెనని చెప్పఁదగును. శివస్కందుఁడు బ్రాహ్మణమత మవలంబించుటచూడఁగా వేదశ్రీయొక్క తనయుఁడేమోయని సందియము కలుగుచున్నది. అయినను కాకపోయినను శివస్కందుఁడు మాత్రము మిక్కిలి బ్రాహ్మణమతాభిమానము గలవాఁడనుటకు సందియములేదు. ఆకాలము నంధలి శకరాజులును పహ్లావరాజులును బ్రాహ్మణమత మవలంబించుటచేతను, ప్రజాపరిపాలకులుగ నుండుటచేతను బ్రాహ్మణులు వారిని క్షత్రియులనుగా నంగీకరించి వారిని తమస్వాధీనముఁ జేసికొనఁబ్రయత్నించుచున్న కాలమగుటచేత నీరాజులందఱును బ్రాహ్మణులకు శర్తవలెనె తమనామములకు వర్తయనుదానిని జేర్చుకొని యార్యక్షత్రియులమని లోకమునకు విశదపఱచుటకోయన బ్రాహ్మణమతముపట్ల విశేషాభిమానముంజూపుచు బ్రాహ్మణమతమును విజృంభింపఁ జేయఁ జూచుచుండిరి. అటువంటివారిలో శివస్కందుఁడొకఁడుగఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు.

1 J. R. A. S. Vol V. p. 287; Jour, Bom, Branch Roy As soc; Vol XIII p 404 and Vol xiii pp. 310.312.

ఇతడు బ్రాహ్మణులకు భూములు మొదలగునవి యొసంగి యనేక బ్రాహ్మణులను ఆంధ్ర దేశమునకు రప్పించినట్లు గానంబడుచున్నది. ఇతఁడు మతస్సంస్కరణమున గ్రోత్తత్రోవను తొక్కినవాఁడని చెప్పవలసియున్నది. వీని మాతామహుఁడును, మాతలుఁడును, తల్లియును మొదట పహ్లావజాతికి సంబంధించినవారయి యాంధ్రులలోఁ గలిసిపోయి పల్లవులని పిలువబడుచుండెడివారని తోచుచున్నది. ఆకాలమునందు పల్లవనాయకు లనేకలాంధ్రులకడ దండనాధులుగను, రాజప్రతినిధులుగను, మంత్రులుగను నుండి వారలతో సంబంధబాంధవ్యముల నెఱపుచుండిరిని యాకాలపు చరిత్రమునుబట్టి మనము సులభముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును. ఈకడపటి గూంధ్రరాజులలోఁ గొందఱు పల్లవులతోడి సంబంధముచేతఁ దాము పల్లవ సంశయముని డంబముతోఁ జెప్పకొనుచుండిరి. అపల్లవ సంశయమునకుఁ గౌరవముకలుగుటకై యేభరద్వాజ ఋషికో, ఏయిక్ష్వాకునకో, ఏసూర్యచంద్రులకో ముడిపెట్టుచుండిరి. ఆంధ్రరాజుగనుండిన శివస్కంధునిగూర్చి యిచ్చట చెప్పవలసిన దింతకన్న నేమియులేదు. పల్లవరాజుగనుండిన శివస్కంధునిగూర్చి మాత్రము పల్లవ సంశయముగూర్చి వ్రాయు ప్రకరణమునఁ జర్చింపఁదలంచి ప్రస్తుతమిట నిరమించుచున్నారము.

గోతమిపుత్రయజ్ఞశ్రీశాతకర్ణుఁడు.

(క్రీ. శ. ౧౭౨ మొదలుకొని ౨౦౫ వఱకు)

బహుకాలము పరిపాలనముచేసి విశేషకీర్తిని సంపాదించిన యాంధ్రరాజులలో గోతమిపుత్రయజ్ఞశ్రీశాతకర్ణుఁడొకఁడు. వీనితల్లి గోతమి. ఈమె యుజ్జయినీ తాత్రపులయింటి యాడుపడుచు. మహాతాత్రపుఁడు రుద్రదాముని కూతురయినంగావచ్చును. అట్లయినపక్షమున వాసిష్ఠీపుత్రయజ్ఞశ్రీశాతకర్ణుఁడు యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణునకుఁ దండ్రికావలయును. ఇతఁడు పులమాయి, శివశ్రీ, శివస్కంధుఁడు వరుసగా రాజులై పరిపాలనము నేయునపుడు యువరాజుగను, రాజప్రతినిధిగను ప్రతిష్ఠానముననుండి క్రీ. శ. ౧౫౪వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౭౨వ సంవత్సరమువఱకును మహారాష్ట్రదేశమును బరిపాలించి ౧౭౨వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౨౦౫వఱకును ఆంధ్రరాజ్యమున కభిషిక్తుఁడై పరి

పాలనము చేసినట్లు గానవచ్చుచున్నది. వీనికాలమున మాళవదేశము తనస్యా తంత్ర్యమును బ్రకటించినటులఁ గానంబడుచున్నది. ఉజ్జయినీ ఊత్రపులదగు అవంతిదేశ మాంధ్రరాజుల పాలనము నందుండిన కాలమున రుద్రదాముఁడను వాఁడు తనపూర్వులు గోల్పోయిన రాజ్యమును మరల స్వాధీనము చేసికొనెనని విని గోతమిపుత్రయజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి వాని వైకేదంఁడత్తిపోయి రెండుపర్యాయములు యుద్ధముచేసినను విజయము పొందలేకస్వరాజ్యమునకు మరలిపోవలసి వచ్చెను. ఇందునుగూర్చియె రుద్రదాముఁడు జనగఁడశాసనములో దక్షిణాపథపత్నియైన శాతకర్ణిని రెండుమాఱు లోడించితి ననియు, దూరముచేతను, బంధుత్వముచేతను వానిదేశములోనికిఁ దఱుముకొనిపోవక నాశముచేయుక విడిచిపెట్టవలసిన వాఁడనైతినని చెప్పకొనియెను. ఈబంధుత్వము కూఁడురుబిడ్డయగుటచేతనే యని తోఁచుచున్నది. రుద్రదాముని కాలము నిర్ణయించునపుడు పాశ్చాత్యపండితులు భిన్నాభిప్రాయులై యెవరికిఁ దోఁచినరీతిని వారు చెప్పియుండిరి. కాఁబట్టి శాతకర్ణికిని రుద్రదామునకును జరిగిన యుద్ధముల కాలమును దెలిసికొనట మిక్కిలి కష్టసాధ్యముగ నున్నది. క్రీ. పూ. ౨౯౪ సంవత్సరమున జరిగియుండునని లానన్ గారు చెప్పుచున్నారు¹. అది యిదియని నిశ్చయపఱచలేక సంగోచముతో ప్రిన్సెప్ గారు క్రీ. పూ. ౧౨౯౪ సంవత్సరముయి యుండునని యూహించుచున్నారు. డాక్టరు భావుదాజీగారు క్రీస్తుశకము ౨౦౦ లని భావించుచున్నారు.² ఊత్రపరాజుల నాణెములను గూర్చి వ్రాయుచు న్యూటనుగారు రుద్రదాముని క్రీ. శ. ౪౦-౪౫ సంవత్సరములలో నిలిపినారు.³ ఈకాలమును రివరెండుథామ స్సనువారామోదించుచున్నారు.⁴ ఈశాసనమును ప్రిన్సెప్, విల్సన్, ఎజిలింగ్, భగవన్ లాల్ ఇంద్రాజి, డాక్టరుబూలరు మొదలగువారనే కులు భాషాంతరీకరించి, ప్రకటించియున్నారు.⁵ రుద్రదాముఁడు ౭౨వ సం

1. Muir sanskrit Texts Vol ii p. 142 1st ed.

2. Jour, Bom, Branch, Roy, As, Soc Vol vii pp. 117.

3. Ibid Vol ix. p. 17.

(120.

4. J. R. A. S Vol xiii N. S. P. 524.

5. Prinsep Translation. J. A. S. B Vol viii, pp. 324.

భృగమున సుదర్శన సరస్సుయొక్క గట్టు తెగిపోయెనని తన శాసనమునందుఁ జెప్పియుండుటచేత నాసంవత్సరము శక కాల సంవత్సరమయి యుండును. కనుక నయ్యది క్రీస్తుశక కాలము ౧౧౦౨వ సంవత్సరముగా నుండెననియు, అయ్యది చెఱువుకట్ట తెగిపోయిన సంవత్సరమని మాత్రమే చెప్పియుండుటచేత నాశాసన హాసంవత్సరము వ్రాయబడినది కాదనియు, అందలి విషయములంతకుఁ బూర్వము జరిగినవి కావనియు, డాక్టరు భండార్యులు గారు చెప్పెడు హేతువులే సరియైనవనిపక్షమున రుద్రదాముఁడు జయించినది గోతమిపుత్ర యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణియనియె చెప్పఁదగునుగాని లేనియెడ రుద్రదామునిచే జయింపఁబడినవాఁడు వాసిష్ఠిపుత్ర చతుస్సర్ణ శాతకర్ణియై యుండవచ్చునని భావించుచున్నారము. ఈ గోతమిపుత్ర యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి పేరుగల శాసనములు నాసిక, కార్ణి, వివగంజాము మొదలగు ప్రదేశములందుఁ గానంబడుటచేత నీతనికాలమునఁగూడ నాంధ్రరాజ్యము బహుదూరము వ్యాపించియున్నదని విశ్వసించవచ్చును. ఈతఁడును మొదటి గోతమిపుత్రునివలెనే మిక్కిలి పరాక్రమముగల వాఁడుగా నుండెను. అతనివలెనే యీతఁడును బౌద్ధబ్రాహ్మణమతముల రెంటియందును నమానాదరము గలవాఁడుగనుండి విఖ్యాతి గాంచినవాఁడుగఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. బుద్ధునితరువాత బౌద్ధమతాచార్యులలో సుప్రసిద్ధుఁడయిన నాగార్జునాచార్యు లీయజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి కాలమున నున్నట్లు గాన్పించుచున్నది.

శ్రీ శైలబౌద్ధసంఘారామనిర్మాణము.

ఏడవత త్పాద మధ్యమున హిందూ దేశమునందలి బౌద్ధమతస్థితిని దెలిసి కొనఁగోరి చీనా దేశపు యాత్రికుఁడగు హాసాన్సాంగు హిందూ దేశమును కాడవచ్చి కొంతకాలము దేశయాత్రలు చేసి వెడలిపోయి వ్రాసిన హిందూ దేశ యాత్రాచరిత్రమునందు దక్షిణానల వృత్తాంతమును దెలిపినవెనుక కొనలము

348; Prof. H H. Wilson's, Prinsep's Essays, Vol ii pp. 57-67 Prof. Eggeling. Burgess second Report p. 129. Bhagavan Lal Indraji & Dr. Buhler, Ind. Ant. Vol Viii, pp 257-263.

నకు నా గ్నే యమూల నరువది మైళ్లదూరమున పో-లో-మో-లో-కి-లి. (Po-lo-mo-lo-ki-li) పర్వతముమీఁదఁ బూర్వకాలమున బౌద్ధమతాచార్యుఁడగు నా గార్డునాచార్యుని కొఱకు సో, తో, ఫో, హో (So-to-pho-ho) అనురాజు బౌద్ధసంఘారామము నొకదాని నిర్మించెనని చెప్పియుండెను. ఏకాంత ప్రదేశమున నుండిన యీ పర్వతశిఖరము తక్కినవానికంటె మిక్కిలి యున్నతమైనదిగను, నడుమ నడుమఁ గనుమ లేవియును లేక యొక్కటే జాయితో గూడుకొని మిక్కిలి యేటవాలుగనుండు గట్లను గలిగి యున్నది. ఏవంతిచ్చి త్తాంతము దెలియవచ్చినను తాను స్వయముగాఁ బోయి చూడకయే నులభముగా విశ్వసించునట్టివారఁ డగుటచేత నీయాత్రకుఁడు చెప్పినమాటలను బట్టి వ్రాసినదానియం దతీతయొ క్తి మెండుగాఁ గన్నట్లక మానదు. రాజు పెద్ద తాతిబండనడుమనుండి సారంగమును త్రవ్వించి త్రోవగల్పించెననియు, దానిక్రిందనుండి మేము చూచినపుడు నిట్రముగానుండి యెత్తైనయాకొండ పొడవునను సారంగములను జూచితిమనియు, క్రిందనడుచుట కనుకూలముగ గుహలతోఁ గూడిన పసారాలును పైనగోపురములను గలిగి, యైదంతస్తుల కట్టడము గలదనియు, ఒక్కొక్కయంతస్తులో విహారములతోఁ జుట్టుకొనఁబడిన నాలుగోసిపడసాలెఱు(చాపిళ్లు) గలవనియుఁ జెప్పుచున్నాఁడు. మఱియును పేరు నల్లనిశిఖరమని దెలుపుచున్నదని కూడ తెలియఁజేయుచున్నాఁడు. అయిదవ శతాబ్దారంభము నందుండిన ఫాహియాన్ అను చీనాదేశముఁడయిన యాత్రకుఁడు కాశీ నగరము నందుండినపు డీ ప్రదేశమునుగూర్చి విని యింతకంటెను వింతయైన వృత్తాంతమును దెలుపుచున్నాఁడు. అతఁడు దానిని పో-లో-యు (po-lo-yu) అని పిలుచుచు పారావతమతమని యర్థము చెప్పుచున్నాఁడు. హానుత్సాంగ వాడిన “పో-లో-మో-లో-కి-లి” అనుపేరు జూలియన్ చెప్పిన ప్రకారము పరమాలగిరిలేక పరబరాగిరి యనిగాని లీలో చెప్పిన ప్రకారము బ్రహ్మారాగిరి యనిగాని యర్థమగునుగాని యివియేవియును చీనాయాత్రకు లిరువురు చెప్పెడి షర్లక్రమములతో పారావతమని స్థలనిర్దేశము చేయుటకుఁ దోడ్పడఁ జాలకున్నవి.

పారావతమను పేరే నిజమైనదేమో? ఈ పారావతమతమునకే నాగార్డు

నాచార్యులు బౌద్ధవిశిష్టులను సన్న్యాసులను దానిలో నివసించుటకు రప్పించి వారి యుపయోగార్థము ధర్మశాస్త్ర గ్రంథములన్నిటిని వ్యాఖ్యానములతో సహా దెప్పించి యొక మహాభండారము నేర్పాటు చేసెనని చెప్పదురు. అతఁడు (నాగార్జునుఁడు) ద్యాపలగిరి (Dyapalagiri) అనఁగా శ్రీపర్వతమునందు నిర్వాణముంజేందెనని త్రివిప్రపదేశ గ్రంథములు (Tibetan works) చెప్పుచున్నవి. ఈ శ్రీపర్వతము తప్పక యీ శ్రీశైలపర్వతమునకే యన్వయించుచున్నది. అచ్చటి బ్రాహ్మణులకును బౌద్ధులకును గలహములు జనించి కొంతకాలమునకు బ్రాహ్మణులు బౌద్ధులను నెడలఁగొట్టించి యా బౌద్ధవిహారమును స్వాధీనముఁ జేసికొనిరని గూడ హానుత్సాంగు చెప్పియున్నాఁడు. ఘర్జ్యునను గారూ హించినట్లు నీలమునకు వైరగాఢ రాజధానియై హానుత్సాంగు చెప్పిన యరువది మైళ్ల దూరము (300 li) రాజధాని నుండియే కొలిచినయెడల నీవతముయొక్క ప్రదేశము చాందాను నాగ్నేయములను మాణిక్యదుర్గమునకును, వరదానదికిని సమీపస్థల మైయుండవలయును. ఘర్జ్యునను గారు “భాండకో” అను పట్టణసమీపమునందలి “వింధ్యసాని” పర్వతమే హానుత్సాంగు చెప్పిన పర్వతమని చెప్పుచున్నారని యీ పర్వతము ప్రాచీనగుహలను గొన్నిటిని గలిగియున్నను అతఁడు నిర్ణయించిన నిర్ణయము సరిపోవుచుండలేదు. కాని శ్రీపర్వతమునది కృష్ణానది కానుకొని పైని వ్రేలాడుచుండి మల్లికార్జునుఁడను శివునియాలయముగలిగి ప్రసిద్ధికెక్కిన బ్రాహ్మణ గూత్రాస్థలములలో నొక్కటిగనుండిన యెత్తైన కొండయే గాని మఱియొకటి కాదు. ఈ శ్రీపర్వతమే శ్రీశైలమును మఱియొక పర్యాయపదముతో వాడు కొనఁబడుచున్నది.

శ్రీశైలము ద్వాదశ శివలింగక్షేత్రములలో సుప్రసిద్ధమైనది. ఇది ధాన్యకటకమునకు (ధరణికోట) ౧౦౨ మైళ్లదూరమునను, (W. S. W) కందనోలుకు (Kurnool) ౮౨ మైళ్లదూరమునను (E. N. E) నున్నది. ఇదిమాణిక్యదుర్గమునకు దక్షిణముగా ౨౪౦ మైళ్లదూరమున ననఁగా కోనలదేశమునకు బహుదూరమున నున్నమాట వాస్తవమేయైనను హానుత్సాంగు స్వయముగాఁ జూడక యితరులు చెప్పిన మాటలను బట్టి వ్రాసినదిగావున స్థాననిర్ణయమునుజేసి

దూరమును జెప్పటలో నిశ్చయముగాఁ బొరపడి యుండవచ్చును. ఆ చెప్పిన దూరపరిమాణము, స్వయంతోకియా (కోసలము) (Sh-yeu-toh-ki) యొక్క రాజధాని నుండియో, లేక కోసలము యొక్క సరిహద్దు నుండియో నిర్ణయించుటకుఁ గూడ నతని వాక్యము నందిగ్ధముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. చీనాయాత్రకు లిరువురు వ్రాసిన స్థలచరిత్రవర్ణనలు శ్రీ శైలముమీఁది శివాలయమున కన్వయించుచున్నవి. శ్రీ శైలమునకు శ్రీపర్వతమని సంస్కృతభాషాగ్రంథములయందుఁ దఱచుగా వాడబడి యున్నది. శ్రీపర్వతమను పేరు టిబెట్ గ్రంథములయందుఁ గానబడుచున్నది. శ్రీశైలశివాలయము ప్రాచీనమైనదని చెప్పెడు గాథలుకూడ దీనిని బలపఱచుచున్నవి. ఎన్నివిధములచేతఁ జూచినను చీనాదేశపు యాత్రకు లిరువురి యొక్క ఐర్ణనలు దీనికేయన్వయించుచున్నవి గనక మనయజ్ఞ శ్రీశాతకర్ణి నా గార్జునునికొఱకు నిర్మించిన బౌద్ధసంఘారామ మిదిదే యని మఱియొకమాట పేర్కొనుచున్నారము.

నా గార్జునాచార్యుఁడు.

(క్రీ. శ. ౧౩౪ మొదలుకొని (క్రీ. శ. ...౨౦౦ వఱకు)

సింహాశ ద్వీపములోని అనూరాధ పురమునందలి రాస్వెల్లిదా గాబా ప్రతిష్ఠాపనోత్సవమునకు కాశ్మీరము, కాబూల్, హిందూదేశముయొక్క వివిధభాగములనుండియు ౨౪౪౦౦ మంది భక్తులు వెళ్లి యుండఁగా మహాదేవమహర్షి పల్లవుల నేతములనుండి ౪౬౦౦౦ మంది భక్తులను వెంటఁగొనిపోయియుండెనని యైదవ శతాబ్దమునందు రచింపఁబడిన మహావంశము బౌద్ధుల చరిత్రమునందు వ్రాయఁబడినది ఇందలి సంఖ్య నమ్మఁదగినది కాకపోయినను హిందూదేశము లో నేభాగముకంటెను హిందూద్వీపకల్పము యొక్క తూర్పుభాగమునందు బౌద్ధమతము పూర్వకాలమున విధిల్లుచుండెనని విశ్వసించుటకు మాత్రమవకాశ మిచ్చుచున్నది. బౌద్ధమతాచార్యుఁడగు నా గార్జునునకు పోషకుఁడు (దానపతి) గానుండి తనరాణియొక్క తంత్రమునకు వశుఁడైయామె యొక్క కొడుకు సుశక్తి యనువానికి సింహాసనమును కట్టఁబెట్టుటకై ప్రయత్నించి తననూచార్యుఁడైన నా గార్జునుఁడు మరణమునొందిన కాలముననే మరణమునొందిన రాజు సో-

ధో-పో-హీ-నా (so-to-pho-hau-na) అనఁగా శాద్వహాన వంశములోని వాఁ
 డనియు, స్యెంతోకియానుని (sh-yen-toh-ki-a) పిలువబడుచుండెననియు,
 మఱియొక చీనాయాత్రికుఁడగు “ఈ-చింగ్” అనునతఁడు నుడువుచున్నాఁడు.
 క్రీస్తుశకము ౪౩౦ వ సంవత్సరమునందుండి నా గార్లు నాచార్యుని సుహృద్దేఖకు
 సంస్కృత భాషాంతరీకరణము గావించిన గుణవర్త్యును నాతఁడువానిని శ్వాం
 ఠోకియా యనియె పిలిచెను. చీనాదేశస్థులు సంస్కృత నామములను భాషాంతరీ
 కరించునపుడు వారివారి యిష్టానుసారము పోవుచువచ్చిరిగాని యొక దారిని పో
 యియుండలేదు. ఆంధ్ర రాజులవంశము శాద్వహానవంశము కాదనియు శాతవా
 హన వంశమనియు మన మెఱుఁగుదుము. విదేశీయుల యుచ్చారణలయం దిట్టి
 మార్పులు గానబడుచుండుట యొక క్రొత్తవిషయముకాదు. మన కేరులను విదేశీ
 శీయులును విదేశీయుల కేరులను మనమును తప్ప గా నుచ్చరించుచునే యున్నా
 రము. శ్యంతోకియా లేక శాంథోకియా యను నామమునకు భాషాంతరీకరణము
 గానరాదు. తి బెటీయ గ్రంథముల యందతఁడు “బై-బైడ్” అని పిలువబడుచు
 న్నాఁడు. అనఁగా శంకరుఁడని సంస్కృత భాషాంతరీకరణము చేయబడియె
 ను. సుఖమును గలుగఁజేయువాఁడు శంకరుఁడనియర్థము. ఉదయనుండని య
 తఁడు పిలువబడుచుండెననియు, యావనమున నాతఁడు జేతకుండనికూడ పిలు
 వబడు చుండెననియు, తారానాథుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు. ఈ పేరులెంత మా
 త్రిమును శాంథోకియాయను పేరునకు సరిపోయియుండలేదు. శాంత వాహనవం
 శము లేక ఆంతివాహనవంశమని నానివంశ నామమును తారానాథుఁడు పేర్కొ
 నుచున్నాఁడు. ఈ పైన దాహరింపఁబడిన దానింబట్టి మాఁడఁగా నీతఁడుకడపటి
 యాంధ్ర రాజులలో వాఁడై యుండుననియు, నాసిక కష్టేరి శాసనములలోని శ్రీ
 యజ్ఞ శాతకర్ణయే యై యుండవచ్చుననియు మనమూహించి నిశ్చయింపవచ్చు
 ను. ఇతఁడు రెండవశతాబ్దాంతమునను మూడవశతాబ్ద ప్రారంభమునను ఆంధ్ర
 రాజ్యమును బరిపాలించు చుండెనని మనము దెలిసికొను చున్నారము. నా గార్లు
 నుండు కూడ నీ కాలమునందేయుండి యున్న వాఁడు. ఇంకొక రీతిగ నా గార్లును
 కాలమును నిర్ణయింప వచ్చును. తి బెటీయ గ్రంథములలో రెండవ బౌద్ధసభను

గూర్చి యేమియు వ్రాయఁబడి యుండలేదు. మఱియును అశోకునికాలమునకు (క్రీ. పూ. ౨౪౦) బూర్వము ౧౦౦ సంవత్సరములక్రిందటనే బుద్ధనిర్వాణము చెప్పఁబడియున్నది. కనుక శకరాజయిన కనిష్ఠుని బౌద్ధసభ బుద్ధనిర్వాణమునకుఁ దరువాత ౪౦౦ సంవత్సరములకు జరిగినదని షేర్కొనుచున్నది. ఈ కాలనిర్ణయమునే హానుత్సాంగు తనగ్రంథమునం దనుసరించి యున్నవాఁడు. బుద్ధనిర్వాణమునకు నాలుగువందల సంవత్సరములకు వెనుకఁ జెప్పఁబడిన కనిష్ఠుఁడనుగాఁ జక్రీస్తుశకము ౫౨-౧౦౦ సంవత్సరముల ప్రాంతముననున్నవాఁడని సామాన్యముగా నందఱిచేత సంగీకరింపఁ బడినది. బౌద్ధుల ప్రధానగురువుగు పార్శ్వకుఁడు బౌద్ధసభ కర్తృత్వముగాఁ జూపించుకొని కనిష్ఠునకు సమకాలీనుఁడై యుండెను. పార్శ్వకుని తరువాత నాచార్యనీలము నెక్కినవారి డశ్య ఘోషుఁడు. నాగార్జునుఁడు నాలవవాఁడు. దీనింబట్టి నాగార్జునుఁడు రెండవ శతాబ్దాంతముననున్నట్లు చెప్పవచ్చును. బుద్ధనిర్వాణమునకు ౫౦౦ సంవత్సరముల వెనుక నాగార్జునుఁడున్నట్లు కొన్ని చరిత్రములు చూపుచున్నవి. టి బేట్ దేశచరిత్రమును వ్రాసినతారాసాఘుఁడు క్రీ. శ. ౧౮౦-౨౨౦ లకునడుమ నాగార్జునుఁడున్న వాఁడని కాలనిర్ణయము చేయుచున్న వాఁడు. కాఁబట్టి గోతిమిపుత్రముజ్జక్రీకాలమున నాగార్జునాచార్యుఁడున్న వాఁడని చెప్పవచ్చును వీని పేరుగల నాణెములయందు “ఓడ” చిత్రంపఁబడియుండుటచేత నీతనికాలమున నోడలనుగూర్చియు సముద్రమునుగూర్చియు నానికానూత్రను గూర్చియు క్షానమును ప్రజలుగలిగి యున్నారనియు, సుమత్రా, జావా, బార్మియో మొదలగు ద్వీపసంఘములలోనును, చీనా, బర్మాదేశములలోనును, సింహళ ద్వీపములలోను, విశేషవర్తకవ్యాపారము జరుగుచున్నట్లుగ నూహింపఁబడుచున్నది. ఆంధ్రరాజులలో విశేషకాలము గాఽఽపాలనము చేసినవారిలో నీతఁడొకఁడు గాఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. వీనివెనుక నాంధ్రరాజ్యము బహుకాలము నిలిచి యుండలేదు. రాజవంశము పలుశాఖలుగఁ జీలిపోవుటవలనను, రాజ్యభారమును వహించినవారు బలహీనులగుటవలనను వీనితరువాత నాంధ్రరాజ్యమంతః కలహములచే నంతరించి పోయినది.

మాధారిపుత్రశత సేనుడు.

(క్రీ. శ. ౧౫౦)

ఈతఁడు పశ్చిమాంధ్రదేశమగు మహారాష్ట్ర దేశమునఁ బరిపాలనము చేసినట్లు గనంబడుచున్నది గాని పూర్వాంధ్రదేశమునఁ బరిపాలనము చేసినట్లు గానరాదు. కోల్తాపుర నాణెములయందును కష్టేశాననమునందును వీనిపేరు గానంబడుచున్నది. కొన్ని నాణెములయందొక ప్రక్క గోతమిపుత్రుని పేరును మఱియొక ప్రక్కను మాధారి పుత్రుని పేరును గన్పట్టుచుండుటచేత గోతమిపుత్రుని మజ్జశ్రీ శాతకర్ణి కంటె ముందుగా మాధారిపుత్రుడే రాజ్యపాలనము చేసెనని వివరెండు ధామన్ గారు తలంచుచున్నారు గాని మాధారిపుత్రుడే వెనుకనున్నట్లు నాణెములయొక్క ముద్రణమి చాటుచున్నదని భౌండార్కరు గారు నుడువుచున్నారు. మఱియును భౌండార్కరు గారు మాధారిపుత్రుఁడు గోతమిపుత్రుని శాఖలోనివాఁడు కాఁడనియు మఱియొకకల్పితమైన శాఖలోనివాఁడనియుండు ననియు గూడ వ్రాయుచున్నారు. వీనికాలమున కోల్తాపురమంపలమున శివలకురుఁడను వాఁడు రాజప్రతినిధిగ నుండెను.

విజయశ్రీశాతకర్ణి.

(క్రీ. శ. ౨౦౨ మొదలుకొని క్రీ. శ. ౨౦౫ వఱకు)

ఈవిజయ శ్రీశాతకర్ణి కాలమున విజయవాడపట్టణము గట్టఁబడినదిగఁ గాహింపఁ బడుచున్నది.

చంద్రశ్రీశాతకర్ణి.

(క్రీ. శ. ౨౦౫ మొదలుకొని క్రీ. శ. ౨౧౧ వఱకు)

వీనిపేరుగల నీసపు నాణెములు గొన్ని గానంబడినవి.

పులమావి.

(క్రీ. శ. ౨౧౧ మొదలుకొని క్రీ. శ. ౨౧౫ వఱకు)

ఈపై నుదాహరింపఁబడిన యాంధ్రరాజులనుగూర్చి మనకేమియును

దెలియరాదు. వీరుమాత్రమే పురాణములలోఁ జేర్కొనఁబడినవారు. అయినను చెక్కండ్రు రాజుల పేరులు వినబడుచున్నవి గాని వారల చారిత్రము వినబడదు.

పార్వతీయాంధ్రులు.

ఆంధ్రభృత్యనంశము నశించినవెనుక నావంశములోని మఱియొక కాళివారయిన యేడుగురాంధ్రులు రాజ్యభారమునువహించి పరిపాలింతురని నూచించెడి “ఆంధ్రాణాంసంస్థితా (తే?) రాజ్యే శోషాం భృత్యాన్వయైస్సపాః నస్తైవాంధ్రా భవిష్యంతి.” అనువాక్యము మత్స్య పురాణమునందుఁ గానంబడుచున్నది. ఇటువంటి స్థోకము వాయుపురాణమున సహితము గానంబడుచున్నది గాని యాభాసముగా నున్నది. మాధారిపుత్త్ర శకసేనఁడా కాళిలోనివాడేమో?

మాధారిపుత్త్ర పురుషదత్తుఁడు.

వీని పేరుగల శాసన మొకటి కృష్ణామండలములోని జగ్గయ్యపేట స్తూపమునందుఁ గానంబడుచున్నది ¹ప్రసిద్ధిచెట్కెని యిత్వైక్యమీరుఁడును మాధారియొక్క పుత్త్రుఁడును నగు పురుషదత్తునియొక్క అంటవ పరిపాలన సంవత్సరమున వర్షముతువుయొక్క యెనిమిదవసంవత్సరమున దశమి నాఁడు మహాకాండూర గ్రామనివాసియును కమక రాతవిషయమున నడవూర గ్రామవాసియగు నాగచంద్రునియొక్క కుమారుఁడును, ఆవేశనియునగు సిద్ధార్థుఁడు తనతల్లి నాగలానితోఁడను, తన భార్యనముద్రాణితోఁడను, మివారుఁడు మూలశ్రీతోడను, కుమారిక నాగబంధునితోడను, సోదరుఁడు బుద్ధనినునోడను, వానిభార్యతోడను, వారియిరువురు పుత్త్రులగు నాగశ్రీచంద్రశ్రీలతోడను, సిద్ధారినికయొక్క కూతురితోడను వేలగిరి గ్రామమునందుండిన రక్తబంధువులతోడను, మిత్రులతోడను గలిసి బుద్ధనిచైత్ర్యముయొక్క ప్రాక్ష్వాగము సమీపమున ప్రాణికోటియొక్క షేమమనిమిత్తము ఆయక స్తంభముల నైదింజి నిర్మించి దానముచేసెనని చెప్పఁబడియున్నది. ఈమాధారి పుత్త్రీపురుషదత్తుఁడును ఇత్వైక్యమంశజుఁడని చెప్పఁబడియున్నను సంకరసంతానోత్పత్తిలోనివాడేయని చెప్పవచ్చును.

1 Burgess Amrawati & Jaggayyapeta Stupas p. III

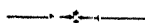
ఈశానమునందు కమ్మక రాతవిషయము కేర్కొనఁబడినది. రాతయనగా రాష్ట్రము; కమ్మక రాష్ట్రము-జగ్గయ్య పేటకుఁ బడవతు నిజాము రాజ్యములో కమ్మ మెట్టు గ్రామముకలదు. దానిచుట్టునుండు ప్రదేశమునకే కమ్మక రాష్ట్రమని పేరు గలిగి యుండవచ్చును గనుక నీమాధారిపు త్త్రపురుషదత్తుఁ డాంధ్రభృత్యవంశానంతరము స్వతంత్రుఁడై కొంతభాగ మాక్రమించుకొని పాలించుచుండిన సల్లవుఁడై యుండవచ్చును.

చరిత్రము తెలియఁబడని యాంధ్రరాజులు-ఆనందుఁడు.

గోతమిపుత్త్ర శాతకర్ణి సరిపాలనకాలమున వానిష్టికుమారుఁడయిన యానందుఁడనువాఁడు సాంచిలో పుయొక్క చక్షీణద్యారము మీఁదనే దోదానము చేసినట్లుగ వ్రాయఁబడియున్నది. ఈతఁడు గోతమిపుత్త్ర శాతకర్ణి యొక్క కడగొట్టు కొడుకని జనరల్ కన్నీ హ్యూమ్ గారు వ్రాయుచున్నారు.

హరితిపుత్త్ర శాతకర్ణి.

వీనిపేరు బనవాసిగోని శాసనమునందుఁ గానఁబడుచున్నది. వానివంశముపేరు సందిగ్ధముగనున్నది గాని స్పష్టముగఁ దెలియు చుండలేదు.

1. Bhilsa Tope pp. 264. 272. pl xix no 190

Numismata orientalia p. 12

2. Arch, survey 1881, ins 44, p. 100.

ఆంధ్ర దేశమునకు సంస్కృతము.

వాఁడు.	పరిపాలిం చిన సం.ల సంఖ్య.	మత్స్య. నామములు.	పరిపాలిం చిన సం.ల సంఖ్య.	విష్ణు. నామములు.	భాగవత. నామములు.
సింధుకుఁడు	౨౩	శ్రీ శుకుఁడు	౨౩	శ్రీ ప్రహుఁడు	శేరుచెప్పలేదు.
కృష్ణుఁడు	౧౦	కృష్ణుఁడు మలకరి	౧౦	కృష్ణుఁడు శ్రీశాతకరి	కృష్ణుఁడు శాంతకరుఁడు
శాతకరి	౫౬	పూజోత్సంగుఁడు స్కంద సంఘి శాతకరి	౧౦-౧౦	పూజోత్సంగుఁడు	పాఠ మాస్యఁడు
అపభ్రంశుఁడు	౧౨	అపభ్రంశుఁడు మేఘస్వాతి స్వాతి	౧౦	అపభ్రంశుఁడు ఇవిలకుఁడు మేఘస్వాతి	అపభ్రంశుఁడు హివిలకుఁడు మేఘస్వాతి
		స్కందస్వాతి	౨		
		మృగేంద్రస్వాతికర్ణ కుంతలస్వాతి	౩		
			౪		

పతిమావి	అర	స్వాతికర్ణ పులమావి	౩౬	పటముతి అరిష్కర్	అటమానుడు
సెమిక్వోమిడు	౨౫	గౌరకృష్ణుడు లేక సౌరి కృష్ణుడు	౨౫	హోలుడు	అనిష్కర్ హోలేయుడు
హోలుడు	౧	హోలుడు	౫	పట్టాలకుడు	తాళకుడు
సవకుడు లేక మండలకుడు	౫	మండలకుడు	౫	ప్రవలనేనుడు	పురుషశ్రీయ
పులికనేనుడు	౨౧	పులిందనేనుడు	౫	మంబరుడు	సునందనుడు
కాతకర్ణి	౧	సుందరస్వాతికర్ణుడు	౧	చకోర	చకోర
చకోరకాతకర్ణి	౬	చకోరస్వాతికర్ణుడు	౬	శివస్వాతి	శివస్వాతి
శివస్వాతి	౨౨	శివస్వాతి	౨౨	గోతుమిపుత్తుడు	గోతుమపుత్తుడు
గోతుమపుత్తుడు	౨౧	గోతుమిపుత్తుడు	౨౧	పులియతి	పులిమానుడు
		పులమావి	౨౨	శివస్త్రి	నేదస్త్రి
		శివస్త్రి	౨	శివస్త్రి	శివస్త్రి
యజ్ఞస్త్రి కాతకర్ణి	౨౨	శివస్త్రి	౨	శివస్త్రి	శివస్త్రి
విజయుడు	౬	శివస్త్రి	౨	యజ్ఞస్త్రి	యజ్ఞస్త్రి
దండస్త్రి కాతకర్ణి	౩	విజయ	౬	విజయ	విజయ
పులమావి	౨	చంద్రస్త్రి కాతకర్ణి	౧	చంద్రస్త్రి	చంద్రవిజయండు
		పులమావి	౧	పులమావి	పులమావి

తోమ్మిదవ ప్రకరణము.

శాలివాహనశకము.

అనేకశకములు మనదేశములో వాడబడుచున్నవి. వింధ్యకు సుత్రక భాగమున విక్రమార్కశకమును దక్షిణభాగమున (దక్షిణాపథమున) శాలివాహనశకమును వాడబడుచున్నవి. ఈశకముల కీ పేరు లెట్లుగలిగెనని శంక పుట్టిపండితులు విశేషముగాఁ జర్చించిరి. విక్రమార్కనిశకము క్రీ. పూ. ౫౭ వ సంవత్సరముతో ప్రారంభమైనదిగాని విక్రమార్కఁడా కాలమునలేఁడు. శాలివాహనశకము క్రీ. త. ౭౨ వ సంవత్సరముతోఁ బ్రారంభమైనదిగాని మొదటిశాలివాహనఁడా కాలమునలేఁడు. అందుచేత నీశకములకు వీరి పేరులెట్లు ముడివెట్టబడినవని సంశయముకలుగుచున్నది. అనేక హిందూరాజులు తమతమ శకములను స్థాపించిరి కాని యవియన్నియును నంతరించినవి. గుప్తశకము, నల్లభిశకము, శ్రీహర్షశకము మొదలగునవి యన్నియు నంతరించి పోయినవి. ఒకకవి యాఱుశకముల నొకచాటుధార పద్యములోఁ బేర్కొనియున్నాడు.¹ మొదటిది యుధిష్టిరశకము. ఇది యిప్పుడు వాడుకలో లేదు. రెండవది విక్రమార్కశకము వింధ్యకు సుత్రకమునను మూడవది శాలివాహనశకము వింధ్యకు దక్షిణమునను వ్యవహారములోనున్నవని యిదివఱకె దెలిసియుంటిమి. ఉజ్జయిని పురాధీశ్వరుండయిన విక్రమాదిత్యుఁడు క్రీ. పూ. ౫౭వ సంవత్సరమున శకనుల (Indo scythians) నోడించి శకారియని బిరుదమునహించి క్రీస్తుశకము ౭౨వ సంవత్సరమున శాలివాహనునితో యుద్ధముచేసి హతుఁడయ్యెననియుఁ జెప్పదురు. ఇది చాలవిరుద్ధమైన విషయము. ఇట్టి విరుద్ధవిషయమును గూర్చి పండితుల చర్చించుట వింతవిషయముకాదు. డాక్టరు భానుదాజీ గారు జనరల్ కన్నిహోప్ గారితో నేకీభవించి శాలివాహనశకము గోతమిపుత్రుని కి ముడివెట్టిరి. ² గాని తుదకు 'జస్టిన్ న్యూటను గారితో నేకీభవించి నహపానునకు ముడివెట్టిరి.³

1. J. R. A. S. B. vol viii p. 118. (2) Ibid vol viii p. 238. (3) Ibid p. 233

ఆ కాలమునందు గోతమిపుత్రుడు ప్రాముఖ్యుడని డాక్టరు ఫ్యూస సుగారు తలంచినవారయినను వారికాలనిర్ణయపద్ధతినిబట్టి గోతమిపుత్రుడు నాలుగవ శతాబ్దములోనికి బోవలసివచ్చినది. అయినను తరువాత వారు శకనులను జయించుటకును శకమునకును సంబంధమేమియు లేదనియు, శకరాజగుకనిమ్మని పట్టాభిషేకముతోఁ బ్రారంభమైనదని చెప్పుచు విక్రమార్కశకము నంతకుబూర్వమునఁగాక నవీనకాలమునకుఁ బెచ్చిపెట్టిరి. డాక్టరు ఓ. డెన్ బర్గు గారికి డపటి యభిప్రాయము ఫ్యూసను గారి యభిప్రాయమునకు సరిపోవుచున్నది. సి. కన్ని హ్యేమ్ గారు ఫ్యూసను గారి యభిప్రాయముతో నేకీభవించుచు ఘూర్జర షాత్రపులు శకనులయినసక్షమున నేగాని లేనియడల శకనులకును శాలివాహనశకమునకు సంబంధమేమియు లేదని నుడువుచున్నారు. ³ కన్యాకుబ్జరాజగు శ్రీహర్షుడు విక్రమార్కశకమును యాఘమాపి తనశకమును స్థాపించెనని చెప్పుదురుగాని యది విశ్వసింపఁదగినదికాదు. ఇంతకును క్రీ.శ. ౮౧౧ వ సంవత్సరమునకుఁబూర్వము విక్రమార్కశకసంవత్సరము లేదనియు నేవియు దృష్టాంతమునకై శాసనములయందుఁ గానరావు. ⁴ ద్రావిడసాంప్రదాయములు ప్రతిష్ఠానపుంధీశ్వరుఁడయిన శాలివాహనునితో నే జనించినదినుఱచించుచున్నవిని చెప్పడు కర్నల్ మెకంజీ గారి యభిప్రాయముతో కర్నల్ విల్సన్ గారేకీభవించుచున్నారు. ⁵ మఱికొందఱాతఁడొక శ్రామణుడనియు, ఆతఁడు జైనుఁడుగాని బౌద్ధుఁడుగాని యై యుండవచ్చుననియు, ఆతఁడు తనదేశశత్రువుల నెదుర్కొనుటకై గోదావరిమండి యుత్తరమునకుఁబోయి యుండనియు నిట్లించుచున్నారు. ⁶ జైనగ్రంథకర్త లాతఁ డొక మహావిద్వాంసుఁడనియు, గ్రంథకర్త

1. J. R. A. S. n. s vol. iv p. 127
 2. Indian Antiquary vol x p. 215
 3. Arch, Rep vol v p. 20
 4. J. R. A. S. Bombay Branch vol ii p. 371
 5. Asiatic Researches vols ix, x
 6. Taylor's Cat Rais vol III page-42.

యనియు సాధారణముగా వర్ణించియున్నారు. పడునొకండవ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వమున నుండెడి తామ్రశాసనము లన్నిటిలోను శకస్వకాల మని కన్పట్టుచున్న దనియు, బాదామి యనుప్రదేశము నందలి యొక శాసనములో శక రాజయొక్క పట్టాభిషేకము మొదలుకొని ప్రారంభమైన కాలమని (శకకాలము) వ్రాయబడి యున్నదనియు, ఆశకశబ్దమే తరువాత మఱియొక యర్థమున వాడబడుచున్నదనియు, మొదటిదానిని మఱచిపోయినదియు, తరువాతివా రీశకము నెవ్వరియొక గొప్పరాజునకు ముడిపెట్టవలసివచ్చి శాలివాహన శకమని శాలివాహనుని పేరుతో ముడిపెట్టి వాడుచున్నారే గాని శబ్దార్థప్రకారము చూచినపక్షమున నందర్థము లేదనియు, రెండు రాజ్యములుంబయుల గలిసిన పేరుగా నున్నదనియు, డాక్టరు భాండార్కరు గారు నుడువుచున్నారు.¹

ఎవరివాద మెట్లున్నను శాలివాహన శకమెప్పుని పేరుతో ముడిపెట్టినను, మొదటినుండి గాకపోయినను కొన్ని శతాబ్దముల క్రిందటనుండి యైనను వ్యవహారములోనికి వచ్చినది గనుక మన మీశకమును శిరసావహింప వలసిన దనుటకు నందియుము లేదు. ఇది మొదటి సౌరాష్ట్ర మాళవదేశపు క్షాత్రపులచేత బ్రారంభింపబడినది గాని యాక్షాత్రపులరాజ్య మంతరించిన వెనుక విద్వాంసులచే ప్రబారంజనులచే పరిపాలనము చేసిన హాలశాతవాహనునితో ముడిపెట్టబడినది. అతఁ డాకాలపువాఁడనుట సత్యము. కాఁబట్టి హాలశాతవాహనునితో శాలివాహనశకము ప్రారంభమైనదని మనము విశ్వసించవచ్చును. కొద్దివనిషయములతో మనకు నిమిత్తములేదు. కాని శాలివాహనవంశము డగుటచేత నీహాలశాతవాహనుని శాలివాహనుఁ డనవచ్చును గాని యితఁడుమాత్రము మొదటిశాలివాహనుఁడు గాఁడని జ్ఞప్తీయం దుంచుకొనవలయును.

అమరావతీస్థూపము బయల్పడుట.

హిందూద్వీపకల్పముయొక్క పశ్చిమభాగమున నున్న సాంచిస్థూపము వలెఁ గాక (The Tope at Sanchi) అమరావతీస్థూపము సంపూర్ణముగా

1. Early History of the Deckhan. pp. 29—30.

నాశము చేయఁబడుటవలన ¹ భూమిలోఁ బాఁతుకొనిపోయి మంటిదిబ్బలచేఁ గప్పఁబడి సామాన్యదృష్టికిఁ గానరాక మఱుఁగుపడి యుండుటచేత అస్సీరియా మంటిదిబ్బలలోఁ బాఁతుకొనిపోయి మంటిదిబ్బలచేఁ గప్పఁబడి మఱుగుపడి యుండిన బోతా, లేయార్డులవలెనే యూరు పేరు లేక యుండెను. అదృష్టవశ మచేత షర్ ము గురిసినప్పు డేవ్రాతిపలక గ్రును బయల్పడెనేని అచ్చటి నివాసస్థు శబ్దారబంధము క్రిందనో వేసికొనుట గాని యేసున్నముకొఱటా కాల్చివేయుటగాని తటస్థమగుచుండెను. అందువలన కట్టడముయొక్క నడిమిభాగము నిలిచియుండలేదు. కర్నల్ మేకంబీనార గారు క్రీ. శ. ౧౭౯౭ వ సంవత్సరములో నాజిల్లాలో సంచారము చేయునపు డీయమరావతీస్తూపము వారిదృష్టి నాకర్షించినది. అంతకు రెండుమాడుసంవత్సరములకుఁ బూర్వము చింతపల్లి రాజుగారు శ్రీరాజు వాసిరెడ్డి నేంకటాద్రినాయఁడు బహాదుర్ గారి స్థలమునందుండిన అమరేశ్వరాలయముయొక్క మాహాత్మ్యముచే నాకర్షింపఁబడి యచ్చట నొకపురమును నిర్మించి తనను రాజధానిగఁ జేసికొనవలయునని నిశ్చయించి తన నూతనరాజధానీనగరమున రాజభవనము నొకదాని గట్టుటకై తాళ్ళు కావలసి దీపాలది న్నెయన మంటిదిబ్బను మఱికొన్ని సమీపమునందలి దిబ్బలు త్రవ్వ నారంభించెను. తనచేఁ గట్టఁబడుచున్న అమరావతికిఁ బడమట పుమైలుదూరమున నున్న ధరణికోటయొక్క పుంతనపు గోడలనుగూడ విడియగొట్టి నారంభించి వానిగూడ నుపయోగపఱచుకొనుచుండెను. ప్రాచీనములయిన త్రాతిపలకలు విగ్రహములు మొదలగున వనేకములు నాశము చేయఁబడి గొనిపోఁబడినవి. వవాలయములకును భవనములకును పెద్దపెద్ద క్రాళ్లు పెక్కులు రాజుగారిచేఁ గొనిపోఁబడినవి కాని విగ్రహములు చిత్రంపఁ బడిన త్రాతిపలక లనేకము లింకను మంటిదిబ్బలలోఁ బూడ్చుకొని పోయి

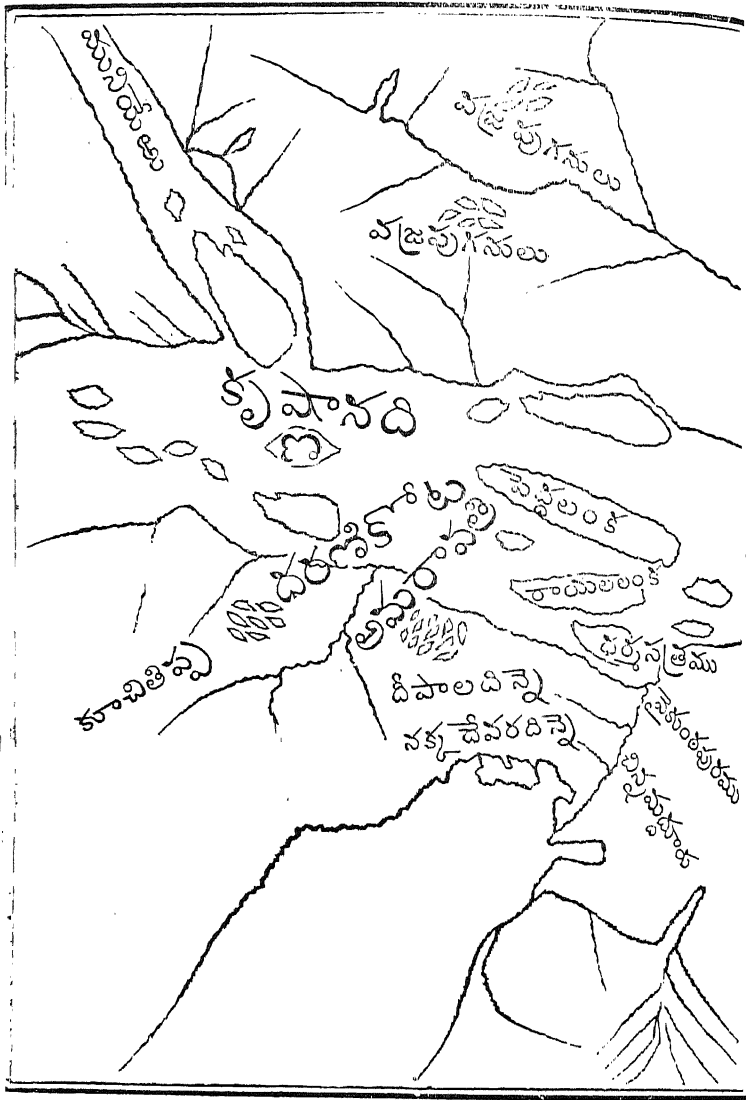
అయిదవ తొబ్దమునం దుండిన వాతాపిపురాధీశ్వరుండును పశ్చిమ వాళుక్యరాజు నగు మొదటి పులకేశివల్లభునిచే అమరావతీస్తూపము నాశము చేయఁబడినదని యొక శాసనముఁబట్టి తెలియుచున్నది.

యున్నవి. తరువాత నివి కర్నూలు మెకంబీగారి దృష్టి నాకర్షింపఁగా వాడు దీర్ఘత్వంతము నంతను వ్రాసి “ది ఏషియాటిక్ సొసైటీ ఆఫ్ బెంగాల్” అనుసంఘమునకు (The Asiatic Society of Bengal) బంపించిరి.¹ అటుపిమ్మట మజ్జికోంతకాలమున కనఁగా ౧౮౧౬ య సంవత్సరమున వారు మరల నాస్థలమునకు విచ్చేసిరి. అప్పటికి వారు “సర్వీయర్ జనరల్ ఆఫ్ మెద్రాసు” అను నుద్యోగపదవికి వచ్చిన వారగుటచేత దీపాలదిన్నెలోపల నుండిన చైత్యమును బయలుదీయుటకుఁ దమ స్వాధీనములో నుండిన సాధనముల నన్నిటిని రెండుసంవత్సరముల వఱకు నుపయోగ పఱచు చుండిరి. దీపాలదిన్నెకు “హిల్ ఆఫ్ లైటుస్” (Hill of Lights) అని పేరు పెట్టిరి.

అమరావతి చైత్యముయొక్క స్థానులును, చుట్టునుండు ప్రదేశములయొక్క పటములును, తాతిపలకలపైఁ జీత్రింపఁబడిన ౮౦ విగ్రహముల యొక్కపటములును మిక్కిలి జాగరూకతతో వ్రాయించుటయొ పీరి కృషియొక్క ఫలితముగా నున్నది. ఈపటములను వీరికి సహాయకారులుగా నుండు హోమ్లెన్సు, న్యూమాన్ బర్గు అనువారు మిక్కిలి యుండముగాను, రూపభేదము లేక యుండ సరిపోవునట్లుగను వ్రాసియుండిరి. ఆపటములయొక్క ప్రతినోకదానిని పైఁజెప్పిన “ది ఏషియాటిక్ సొసైటీ ఆఫ్ బెంగాల్” అనుసంఘమునకును రెండవప్రతి మద్రాసులో నుంచుటకును మూడవప్రతి ఇంగ్లాండులోని డైరక్టర్లకునుఁ బంపించిరి. మూడవప్రతిని డైరక్టర్ల పుస్తకభాండాగారమున నిప్పటికిని జూడవచ్చును. వీనివివరమును వర్ణించుచు వ్రాసినచరిత్ర మేదియును బంపఁబడనందునను, అచ్చట వారు దీని నవగాహము చేసికొని గ్రహించుట గష్టముగ నుండుటచేతను వీనినిగూర్చి యెవరును వాలోచింపరైరి. ౧౮౩౭ వ సంవత్సరమున వానిలోని రెండుశాసనములను ప్రిన్సెప్ గారి పత్రికయందు భాషాంత రీకరించి ప్రచురించుటకక్క మతేపనియును జరిగియుండలేదు. అయినను అదృష్టవశముచేత నల్ వాల్టరు ఎల్లియాట్ దొర గారు ౧౮౪౦ వ సంవత్సరమున

1. See Asiatic Researches vol IX page. 272.

గుంటూరులో కమిషనర్ గా సుండుట తటస్థించెను. ఆయన గారు కర్నూల్ మెంజి గారు వూనిన పనిని తా మవలంబించి పని చేయుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. తరువాత రదివఱకు ద్రవ్యియుండని ప్రదేశమును త్రవ్వించి సొగసుగా విగ్రహములు చెక్కబడిన తాతిపలకల నెన్నిటిని సోగు చేసి చెన్నపురికి బంపగా నయ్యవి పదునాలుగు సంవత్సరముల వఱకు వానకు నాని యెండకు నెండి కుదకు ౧౮౫౬ వ సంవత్సరమున నింట్లాండునకుఁ గొనిపోబడినవి. దురదృష్టవశముచేత నయ్యవి హిందూ దేశములో సిపాయిల కలహము ప్రారంభమయిన కాల మనఁగా ప్రాతదయన “ఈస్తుఇండిగూ కంపెనీ” అంతరించి “న్యూ యిండియా కవున్సిల్” ఏర్పడుటకు నడుమఁ బంపబడిన వగుటచేత వానికి స్వాగత మిచ్చి యాచరించువారు లేకపోయినందున ఫైఫ్ వావుసు (Fife House) యొక్క కోచి వావుసు (Coach House) లోఁ ద్రోసివేయబడినవి. పనికిమాలిన చెత్తలోఁ గొంతకాల మణఁగి మణఁగి యుండి ౧౮౬౨ వ సంవత్సరమున డాక్టరు ఫర్మాసను గారి పాలఁబడుట తటస్థించెను. ఆయన గారు డాక్టరు ఫోర్ బాస్, వాట్సన్ మొదలగు వారి యొక్కయు, వారి యుద్యోగముల యొక్కయు సహాయముతో వాని నన్నిటిని బయలునకుఁ దెప్పించి తేజోలేఖనము (photograph) గావించిరి. ఆసాధనములతో ఫర్మాసను గారు అమరావతీ స్తూపమునువశముఁ జేసికొనుటకుఁ గృషి చేసిరి. అటువంటి పురాతన చైత్ర్యముల యొక్కయు, నూతన చైత్ర్యముల యొక్కయు, జ్ఞానమాయన కలిగియున్నను ఇందు విజయము గాంచక పోయియుండురు కాని యాకట్టడముల యొక్క తేజోలేఖనములలోనే కట్టడములోని భాగముల యొక్క ప్రతిరూపములు సరిగాఁ జీత్రింపబడినవి గానవచ్చుటచేత వానికిఁ గట్టడము యొక్క ప్రతిరూపము గన్నులకు బొడగట్టినది. వీనినహాయముచేత విగ్రహములు గల ఏతాతిపలక లేఖాగ్రమునం దుండినవో తెలిసికొనఁ గలిగిరి. అమరావతీ స్తూపము యొక్క ఫలనిర్దేశ మీ క్రిందిపటమువలన మీకు సులభముగా బోధపడగలదు.

అది కృష్ణానదీ ముఖద్వారమునకు నెగువున నలువది డెబ్బది మైళ్ళదూరమున మునియేలు నంగమించు స్థానమున కెదురుగఁ గృష్ణానదికిఁ గుడిప్రక్కను దక్షిణపుటాడ్డునఁ గట్టఁబడి యున్నది. ప్రాతఃపట్టణమగు ధరణికోటకుఁ దూర్పుగా నరమైలు దూరమున కూచితిప్ప యను మఱియొక మంటిదిబ్బ గలదు. అది యింకను బరిశోధింపఁ బడవలసి యున్నది. దక్షిణమున నక్క-దేవరదిన్నె యను మఱియొక మంటిదిబ్బ కలదు గాని యది త్రవ్వఁబడి యందుఁ బూర్వమున నొక యుండినవస్తువులు నూతననగరనిర్మాణమునందు నుపయోగింపఁ బడినవి. ఈ యమరావతీ స్తూపమున ఇచ్చటి పురాతనశిలలు మొదలగువానిని భూమిలో నుండి పెళ్ళిగొంచి కాపాడుటకై దొరతనమువారి ప్రయత్నములు నేటివఱకును జరుగచునే యున్నవి. పురాతనపుఁ గట్టడములు, పురాతనపుఁ బనిముట్లు, పురాతనపు శిలలు మొదలగున వెన్నియో బయలుపడినవి. ఇంకను గొన్ని బయలుపడుచున్నవి. ఇంకను మఱిగొన్ని బయలుపడనచ్చును. ఈవిషయమున ప్రాచీనవస్తు పరిశోధనాధికారిగ నుండిన (ఆర్యులాజికల్ సర్వేడిపార్టు మెంటునకు న్యూసరింటెండంటు) రీ దొరగాను ౧౯౦౬-౭ వ సంవత్సరిక వృత్తాంతమునందు వ్రాసిన వాక్యములను దెలుపుట యుక్తము ¹ “౧౯౦౬-౨౦ సంవత్సరమునఁ జేసినపని గతసంవత్సరముఁ జేయఁగా మిగిలిన పనిని ప్రారంభించుటయే యై యుండెను. అందు ముఖ్యముగా నుత్తరద్వారమువద్దను పశ్చిమద్వారమువద్దను ప్రారంభింపఁ బడియెను. అనలు మంటిదిబ్బపైన మన్ను పరిమాణము లెక్కింప నలవికాని యంతయత్యధికముగా నిలిచియుండుటచేత ఈద్వారములకడ దాగోబా (వైత్యము) లను కనుగొనునంతటి దూరమువఱకు త్రవ్వకను కొనిపోయి యుండలేదు. అయినను ఫలితములు రంజింపఁ జేయునవిగా నున్నవి. ఇటుకగోడలును చలునతాళ్ళ్య గ్రాదికంబములయొక్క భాగములును బయలుపడినవి.

1. The Annual Progress Report of the Archeological Survey Department, Southren Circle for the Year 1906-0-7, p. 2.

ఇవిమాత్రమేగాక సంపూర్ణములయిన ప్రత్యేకవిగ్రహములును, తునకల యిపోయిన విగ్రహములును పెక్కులు బయలుపడినవి. సాగసు గాఁ జిత్రింపఁబడిన యొకనల్లని చిన్నతాతి విగ్రహమును, శాసనములును, చలువతాతి పలకలును నిడుపాటి తాతితోట్లును, తాతికంబములును, మనుష్య విగ్రహములును, స్తంభములయొక్క పీఠములును, నాణెములును, పూసలును మఱియునొక యిత్రడిగాలును, మేకులు, చీరణములు (కాసెయులు) కత్తులు, ఒక గంటము, ఒక తాపియు (గోడమొదలగువానికి సున్నమువేయు పనిముట్టు,) చక్కఁగ పోతపోయఁబడిన యొక మట్టికాశోయు, పెక్కుమంటిసె మైలు, మంటితాంబాళము, మంటిగొట్టములు, మంటిచట్టములు, మంటిమాకుళ్లు మొదలగువస్తువులును, మనుష్యుల దంతములు, మనుష్యుల బొమికలును గానుపించినవి. ఈద్వారముల కడఁగానిపించినగోడల వెలుపలిమంటిదిబ్బలవఱకును వ్యాపించి యుండుటచేత దాగోబాలుండిన యెడల బయలుపడు వఱకు త్రవ్వించవలసిన పనినిలిచియున్నది.”

ధాన్యకటకనగరము.

భరతఖండమునందలి పురాతన పట్టణములలో పాటలీపుత్త్రమునకుఁ దగు వాత ధాన్యకటకనగరమే విశేషప్రఖ్యాతిఁ గాంచినదిగా నున్నది. ఇదిక్రీస్తు శకమునకుఁ బూర్వము నాగరాజులకును క్రీస్తుశకమునకుఁ దరువాత శాలివాహనులకును రాజధానీ నగరముగానుండి యాంధ్రసామ్రాజ్యమునకంతకు బహుశతాబ్దములకాలము మేటికిరిటమై ప్రకాశించియుండెను. ఈమహానగరము పదునెనిమిది శతాబ్దములక్రిందటఁ బొందిన మహోన్నతివైభవమంతయు నాగరిక తాప్రశస్తిఁ గాంచిన పాశ్చాత్యపండితమండలి నేఁడు ధరణికోటమంటిదిబ్బలలోఁ గాంచి యచ్చెరువందుచు వేసోళ్లఁ బొగడుచుండుటను జూచుచుండునపు డాంధ్రదేశమున జన్మించిన యేదేశభక్తుని హృదయమున కానందజనకముగా నుండ కుండును? ఈపురాతనాంధ్రనగరములోఁ బ్రాచీనాంధ్రులచారిత్రము గూడ బయలుపడి యాంధ్రజాతీయాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడుచున్నది.

ఈధాన్యకటకమునే కొండఱు ధన్యకటకమనియు, ధనకటకమనియుఁ గూడ వాడుచువచ్చిరి. మొదటిపేరు ధాన్యకటకమే గాని మఱియొకటికాదు.

ఇది ౧౨, ౧౩, ౧౪ శతాబ్దములలో ధాన్యవతిపురమును పేరను బిలువంబడుచుండెనని శాసనములుకూడ యాధిపత్యమును వి. శాలివాహనశకము ౧౨౦౩ సంవత్సరమునకు సరియైన క్రీస్తుశకము ౧౩౬౧ వ సంవత్సరమున అమరావతి గ్రామమునందలి యామరేశ్వరాలయములోని యొక శాసనములో శ్రీధాన్యవతిపురముని తెలుపఁ బడినది. మఱియును కృష్ణామండలములో నూజివీడు తాలూకాలోని యెనమదల గ్రామములో నొక శాసనమునందు ధాన్యవతిపురమునందు శాసనములోఁ గూడ ధాన్యవతిపురమునియె చెప్పఁబడినది ¹ ఈ ధాన్యకటకమున శబ్దము టి బెట్ దేశ గ్రంథములలోఁ దప్పి. డ్లాన్-బ్రాస్-స్ప్రిన్స్ (Dpal-Idan-bras-spruins) అని భాషాంతరీకరింపఁ బడినది. అనఁగా ధాన్యరాశి లభికముగాఁ గల పట్టణముని యర్థముఁట ఈ పట్టణమునందే గొప్ప చైత్ర్యమున్నదని యాశేష చరిత్రమును వ్రాసిన తారానాథుఁడు నుడువుచున్నాఁడు. ఈవైపుత్తాంతములను బట్టి ధాన్యకటకమును పేరు నిజమైన పేరుగాఁ గనబట్టుచున్నదనుటకు సందియములేదు. చీనాదేశపు యాత్రికుఁడగు హూసుత్సాంగు ధాన్యకటకమును ఐర్లిం చిచెప్పిన విషయములనుబట్టి ధాన్యకటక నగరముండిన ప్రదేశము ధరణికోట యగునా కాదాయని పాశ్చాత్యపండితులలోఁ గొందఱు విశేషముగాఁ జర్చించిరి. ధాన్యకటకము ధరణికోట కాదనియు, విజయవాడ (Bezwada) యనియు వాదించిన వారిలో రాబర్టుస్ట్రాయలుగారు ప్రాముఖ్యతను గాంచుచున్నారు. పీఠుహూసుత్సాంగు చేసిన ఐర్లన నాధార పత్రముకొనియే వాదించుచున్నారనుటకు సందియములేదు గాని సంగతి సందర్భములను దీనినక్కడ నాలోచించి చూచిన పక్షమున విజయవాడగాక ధరణికోటయే ధాన్యకటకనగరమని చెప్పుటకు ప్రబల హేతువులు కలవని పెక్కండ్రు చరిత్రకారులు తలంచుచున్నారు. హూసుత్సాంగు ధాన్యకటకమునకు దూర్పునఁ బూర్వశైల సంఘారామమును, పశ్చిమమున నపరశైల సంఘారామమును గలవని పేర్కొనియున్నాఁడనియు, అయ్యవి పర్వతములకు జేరియున్నవని చెప్పియున్నాఁడనియు, ఆపూర్వశైల సంఘారామమే బెజవాడకు దూర్పుననున్న కొండపై నున్నదనియు, అపర

1. See Mr. Mackenzie's Kistna District Manual.

శైల సంఘారామము బెజవాడకుఁ బడమటనున్న కొండపై నున్నదనియు, ధాన్యకటకమునకుఁ దక్షిణముననున్న కొండగుహలలో భావవివేకస్వామి తపస్సు చేసికొనుచున్నాఁడని యాయాత్రికుఁడు వచించియున్నాఁడనియు, అదియే బెజవాడకు దక్షిణ భాగమునందుండిన ఉండవిల్లికొండ యనియు, అపరశైల సంఘారామము అమరావతీ స్తూపమె యైనయెడల నచ్చట కొండలేవియు లేకుండుటకుఁ గారణమేమనియు, చుట్టును గొండలేవియును లేక పెట్టిబయలులో నుండుటచేత నయ్యది ధాన్యకటకము కాదనియు, కొన్ని నెలలు నివాసము చేసి యుండిన హానుత్సాంగు వర్ణించిన పర్ణనలకు బెజవాడమాత్రమే సరిపోయి యుండుటచేత ధాన్యకటకనగరము తప్పక బెజవాడయే యగునని తమయభిప్రాయమని స్వాయలుగారు కఠోక్తిగఁ జెప్పియున్నారు. ¹ అయినను భరత ఖండమునందలి బౌద్ధుల స్తూపములను, బౌద్ధులగుహలను, పర్వతములలోఁ దొలువంబడిన పురాతన దేవాలయములను బరిశోధించి వానింగూర్చి గ్రంథములను వ్రాసిన డాక్టరు ఫ్యూనను గారు స్వాయలుగారి వాదము నొప్పుకొనక ఖండించి ధరణికోటయే ధాన్యకటకమని సిద్ధాంతీకరించి యున్నారు. పరివాదమే విశ్వసనీయమైనదిగఁగనట్లుచున్నది. చీనాయాత్రికుని వ్రాతసందిగ్ధముగ నున్నదనియు, వారుకండలతోఁజూచి వ్రాసియుండిరో వినికెడివిబట్టి వ్రాసియుండిరో నిజము తెలియరాదనియు, అపరశైల సంఘారామమును గూర్చి వర్ణించినవర్ణన అమరావతీస్తూపమునకు సరిపోవుచున్నది గాని బెజవాడకొండలమీఁది గుహలకువర్తిం చుచుండలేదనియు, ఉండవిల్లికొండగుహలు పౌరాణికసంబంధమైనవి గానపురాతనబౌద్ధమత సంబంధమైన గుహలు కావనియు, అందలి యసంతోషయనుని దేవాలయము నవీనమైనదిగాని మిక్కిలి పురాతనమైనది కాదనియు, హిందూదేశమునందుండిన బౌద్ధవిహారము లన్నిటిలోఁ బోల్చి చూచినపుడు బెజవాడగుహలు భేదించినవిగా నున్నవనియు, అమరావతీస్తూప మట్లుగాక సార్వవిధముల చేతను తక్కినవానిం బోలియున్నదనియును, ఇంతియగాక హిందూదేశమునందలి స్తూపములలోఁ బ్రధానమైనదిగానుండి దేశస్థులకు దిగ్భ్రమణుగొల్పెడినమీ

పస్తూపమును విడిచి యేవిధముచేతను పనోహరముగానుండని బెజవాడ గుహలను వర్ణించియుండెనని చెప్పట పొసఁగియుండలేదనియు, ఆమరావతీ స్తూపములోని విగ్రహములను బోలు నొక్కవిగ్రహమైన ఒక్కశాసనమైనఁగంటికిఁ గానరాదనియు, ఏడవశతాబ్దము నందుండి వ్రాసినవ్రాత్రలో, బోరపాటు బండపచ్చుననియు, పశానుత్సాంగు వాక్యములను భాషాంతరీకరించిన బీల్ గారి భాషాంతరీకరణమునకు సత్కాలియనుగారి భాషాంతరీకరణమునకును భేదమున్నదనియు మొదలగు విషయముల న్నెన్నిటి నో చుర్చించి న్యాయలు గారి వాదమును బూర్వపక్షము చేసియున్నారు.¹

ధాన్యకటకమును బాలించిన యాంధ్రరాజుల పేరులను, ధాన్యకటకము పేరును ఆమరావతీస్తూపములో గానవచ్చినవి. ఆంధ్రుల శాసనములు మాత్రమె కాక వారితరువాతి పాలనముచేసిన యాంధ్రపల్లవుల శాసనములు గూడ ఆమరావతీయందుఁ గానుసించినవి. ధాన్యకటకనగరములోని బుద్ధునిచైత్ర్యమును సందర్శించి బుద్ధునికి నమస్కరించుటకై వచ్చితి నని చెప్పి పల్లవరాజగు సింహవర్మ యొకశాసన మొక స్తంభముపైని వ్రాయించెను. ఆ స్తంభముకూడ ఆమరావతీలోని మంటిదిబ్బలోనుండి వెకిఁదీయఁబడినది. నవీనులకూడ ధాన్యకటకము ధరణికోటయనియే భావించుచుండఁకాని బెజవాడయని భావించుచుండలేదు. కాబట్టి పశానుత్సాంగు వ్రాసిన వ్రాత్రయనిచెప్పెడి పరస్పర విరుద్ధములయిన కొన్ని వాక్యములను బట్టి బెజవాడయే ధాన్యకటకమని భావించుట భ్రమకాని నేట్రొండుకాదు.

1. గ్రంథవిస్తర భీతిచేత వీరిచర్చలను సంపూర్ణముగఁ దెలుపఁజాలక సంగ్రహములుగా వారిభాషములను మాత్రము దెలిపితిమి.

ప ద వ ప్ర క రణ ము.

పునర్విమర్శనము.

—:0:—

ఆంధ్రసామ్రాజ్య విస్తీర్ణము.

ఆంధ్రరాజులు మగధసామ్రాజ్యమును గైకొని పాలించిరని పురాణములు పేర్కొని యుండుటయును, చీనాచక్రవర్తులును, చీనాదేశపుచరిత్రకారులును, బలిద్వీపవాసులును, యవద్వీపవాసులును, వీరిని ఇండియా చక్రవర్తులని పేర్కొని యుండుటయును, పాండ్యచోళ కేరళములను బాలించినరాజులు వీరిని మగధ రాజులని పేర్కొనియుండుటయు ఆంధ్రసామ్రాజ్యమున మగధరాజ్యము చేరి యున్నదని చెప్పటకు ప్రబలసాక్ష్యములు గానున్నవి. మధ్యదేశము, కళింగదేశము, దక్షిణకోసలము, విదర్భదేశము, కొంకణదేశము, మహారాష్ట్రదేశము, దక్షిణకుంతలదేశము, ఇంతియేల, పాండ్య చోళ కేరళ దేశములు దక్క తక్కిన దక్షిణాపథ దేశములన్నియు నాంధ్రసామ్రాజ్యమునఁ జేరియున్నవని చెప్పవచ్చును. వనవాసి (Banavasi) రాజధానిగఁ జేసికొని యాంధ్రరాజుల రాజప్రతినిధిగ నుండి దక్షిణకుంతల దేశమును బాలించినహాతిపుత్త్ర శాతకర్ణుని పేరుగల దానశాసనములు మైసూరునందు రైసువొరగారివలన నూతనముగాఁ గనిపెట్టఁబడినవి. కనుక నాంధ్రరాజులగు శాతకర్ణులు మైసూరునుగూడ పాలించినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. ఆసిక, అస్తక, మూలక, సురాష్ట్ర, కుకుర, అనిరాంత, అనూప, విదర్భ, ఆకరావంతిదేశములను గోతమిపుత్త్ర శాతకర్ణి జయించెనని నాసిక శాసనములలో నొకదానిలో నుదాహరింపఁబడి యుండెను. అస్తకమాలిక దేశములు దక్షిణాపథ దేశములోనివని పురాణములు చెప్పుచున్నవి.

1. The Madras Journal of Literature and Science 1886-87 pp. 56 to 62; Archeological Survey of India (New Series) Vol III p.25,28.

దక్షిణకర్ణాటక దేశమునకు సురాష్ట్రమును చేరుగలదు. కుకురదేశము రాజపుత్రస్థానమునో నొక భాగమై యున్నది. ఈ త్తర్రాంక దేశమే అపరాంతమనఁబడుచున్నది. అనూపదేశము వింధ్యకు సామీప్యమున నున్నదని పురాణములు చాటుచున్నవి. అయ్యది నర్మదకు నెగువున నున్నదనియు, దానికి మాహిష్మతీనగరము రాజధానియనియు రఘువంశమునందుఁ జెప్పఁబడినది. ఆకరావంతి యనునది మాళవదేశముయొక్క తూర్పుభాగముగానున్నది. కాబట్టి యాంధ్ర సామ్రాజ్యము దక్షిణమున మైసూరు మొదలుకొని యుత్తరమున గంగానదివఱకును విస్తరించియుండెనని చెప్పవచ్చును. మాళవము, కన్యాకుబ్జదేశము, సింధు సోమిరదేశములు, పాంచాలకాశ్చీరములు, ఉత్తర కోసల కాశీదేశములును, నేపాల భూపాలదేశములును, కామరూపబ్రహ్మదేశములును, పాండ్యచోళకేరళదేశములును మాత్ర మీయాంధ్ర సామ్రాజ్యమునఁ జేరియుండలేదు. పైఁజెప్పినదేశములలోఁ బశ్చిమోత్తరదేశములు విజాతీయులయిన శకరాజుల పాలనమునందుండినవి.

బౌద్ధమతము.

ఆకాలమునందలి మతములలో బుద్ధునిమతమే బహుజనానురాగమును బడసి దేశమంతటను వ్యాపించి సర్వోత్కృష్టమైనమతముగా నెంచఁబడుచు నగ్రస్థానమును నహించియుండెను. శాలివాహనవంశజులమని చెప్పకొనియెడి యాంధ్రరాజులును, మహాభోజులమని, మహారాథులమని చెప్పకొనియెడి మండలాధిపతులును, బౌద్ధమతము నవలంబించి యాంధ్ర చక్రవర్తులకు నూడిగముసేయుచుండిన యవనశకపహ్లావాది నాయకులును, నైగములును, (వర్తకులు), స్వర్ణకారులును (బంగారుపనులు చేయువారు) వర్తకులును, (వడ్డంగులు), ధాన్యక్రేణులును (ధాన్యపు వ్యాపారము చేయువారు), గాంధీకులును (ఓషధులు మొదలగువాని విక్రయించువారు), సామాన్యగృహస్థులును బౌద్ధమతావలంబకుల యుపయోగార్థ మేకశిలామయమైన కొండలను దొలిపించి గుహలను, మఠములను, చైత్యములను, నిర్మించుచువచ్చిరి. ఈయాంధ్రరాజుల పరిపాలనకాలమున మొదటి విజాతీయులును విదేశస్థులునగు యవనులు (Bactrian Greeks) శకకులు, (Indo Scythians) పహ్లావులు (Persians) గుంపులుగుంపులుగా వచ్చి

దేశమునఁ జొరబడి కల్లాలము గావించిరి. తుదకు నాంధ్రుల పరిపాలనమునకు లోఁబడి దేశమున స్థిరవాసము లేర్పఱచుకొని దేశమతములను దేశాచారములను బూని దేశీయులలోఁ గలిసిపోయిరని యిదివఱకే పూర్వప్రకరణములఁ దెలుపఁ బడియెను. పైఁజెప్పినగుహలలోని శాసనములలో బుద్ధధర్మస్రచారమునకై దానము చేసినవారిలో యవనులయొక్కయు శకనులయొక్కయు నామములుగూడ లిఖింపఁబడి యుండుటయే యిందుకు ప్రబలసాక్ష్యముగా నుండెను. బౌద్ధబిక్షువులు నివసించుటకొఱకు శిలామతములలో గదులేర్పఱుపఁబడినవి. ఈబౌద్ధసన్న్యాసిసులు సాధారణముగా దేశాటనము నేయుచు విద్య కాలములయందునీకొండగుహలలో నివసించుచుండిరి. శ్రావణమాసములో బౌద్ధసన్న్యాసిసులు ప్రాతదుస్తులనువిడిచి క్రొత్తదుస్తులను ధరించుచుండిరి. పగోపకార బుద్ధిగలవారు వీరికి దుస్తులనుబహుమానము చేయుటకుఁ గొంతధనమును గ్రామసంఘములకడ నిలువఁజేయుచుండిరి. ఆసంఘములవారు మూలధనమును 'వెచ్చింపక' వానివడ్డినిమూత్ర మీధర్మ కార్యముల కొఱకు వినియోగించుచుండిరి. ఇటువంటి మతకార్యముల నిర్వాహముకొఱకు రాజులును రాజకీయోద్యోగియులును గ్రామముల నిచ్చివేయుచుండిరి. మతబోధకులయిన సన్న్యాసిసులు తఱచుగా సముద్రయానము సలుపుచుండిరి. కాబట్టి కొంకణదేశములో సముద్రతీరమున వీరికొఱకు ధర్మశాలలు విశ్రాంతిగృహములు నిర్మింపఁబడి యుండినవి. కాఁబట్టి డాఫోల్, బాంకోట్, రాజపురి కయ్యలకడ వరుసగా 'చిప్పన్, మహోడ్, కూడమ్, ఆనుప్రదేశములకడ నట్టి గుహలుకలవు. ఘోడప్పందరుకడ దిగువారికి కష్టేరిగుహలు కలవు. ఇంతియ గాక యాంధ్రదేశమునందును బెజవాడ, ఆఱుగొలను, గుంటుపల్లి, శ్రీశైలము మొగలరాజపురము మొదలగు తావులనుకొండగుహలు తొలువఁబడియుండినవి. ఆంధ్రరాజుల పరిపాలనమున సమస్తవిధములచేత బౌద్ధమతిమాన్వత్యదశననుభవించె ననుటకు లేకమాత్రమునుసందియములేదు.

బౌద్ధమత భేదములు.

బౌద్ధమతాచార్యులు స్వల్పవిషయములలో భేదాభిప్రాయముగలిగి యుండి మహాసాంఘికు లనియు, మహాస్థావీరులనియు రెండు తెగలుగా విడిపో

యిరి. మహాసాంఘికులన మహాసంఘముయొక్క విద్యాలయమునకు సంబంధించిన వారని యర్థము. మహాస్థావీరులని మహాధ్యక్షుని విద్యాలయమునకు సంబంధించిన వారని యర్థము. మరల మహాసాంఘికులు “చైత్యములు (పూర్వశైలులు), అపర శైలులు, హైమవతులు, లోహోత్తరవాదినులు, ప్రజ్ఞాస్థివాదినులు” అనియొందు తరగతులుగ వేరుపడిరి చైత్యకపర్వతము మీఁదనుండు సన్న్యాసీబోధనము నవలంబించినవారు చైత్యకులనం బడుచుండిరి. హానుత్సాంగు పూర్వ శైలనం ఘోరామమని చెప్పినది యాచైత్యకులకు సంబంధించినదిగ నేలచెప్పరాదని డాక్టరు బర్నేస్సుగారు ప్రశ్నించుచున్నారు. ¹పూర్వశైలులతో భేదించిన వారపరశైలు లనంబడుచున్నారు.

బ్రాహ్మణమతము.

ఆంధ్రులును ఆంధ్రరాజులును, బౌద్ధమతాభి మానులును బౌద్ధమతావలం బకులు నైనను ఆంధ్రరాజుల పాలనమున బౌద్ధమతముతోఁ బాటు బ్రాహ్మణమత మును వర్ధిల్లుచుండెను. బౌద్ధలయిన యాంధ్రరాజు లెప్పుడును బ్రాహ్మణమతము పట్ల ద్వేషమును జూపినట్లైకొండను గానరాదు. మఱియు గోతమిపుత్ర శాత కర్ణి బ్రాహ్మణజాతినీ సాంకర్యమునుండి నిరక్షించెనని నాసిక శాసనము నందు జెప్పబడియుండుటచేత గోతమిపుత్రుఁడు బ్రాహ్మణమతాభిమానియని కొందఱు తలంపవచ్చునుగాని నిజముగా నాతఁడు మతసహన బుద్ధికలవారడై గాని బ్రాహ్మణమతాభి మానిగాఁడు. యవనశక పహ్లావదులు మొదలగు విభాతీయులు వెక్కొండు బ్రాహ్మణమతావలంబకులై కొందఱు బ్రాహ్మణులమనియు కొందఱు క్షత్రియులమనియుఁ జెప్పుకొనుచు బ్రాహ్మణసంఘమును సాంకర్యము నొందించు నప్పడట్టి సందర్భముల గోతమిపుత్రుఁడు కలుగఁ జేసికొని బ్రాహ్మణజాతికి భంగముకలుగకుండఁ గాపాడుచు వచ్చెననుటకును సందియముండదు. కాఁ బట్టి యాకాలమునందు బ్రాహ్మణ బౌద్ధమతములరెంటికిని శత్రుత్వము లేకపోవుటయేగాక యన్యోన్యమై త్రికూడకలదని చెప్పుటకు సంశయింపవలసిన పనిలేదు.

1. Archeological Survey of Southren India Vol I p 24.

ఈవిషయమును బ్రాహ్మణమతాభిమాని ఋషభనతునియొక్కయు, బౌద్ధమతాభిమానియగు గోతమి పుత్రునియొక్కయు దానకాసనములే వేనోళ్లఁ జాటుచున్నవి.

వర్ణాశ్రమ ధర్మములు.

ఒక్కయార్యజాతివారిచే మాత్రమె యీవర్ణాశ్రమ భేదములు గల్పింపఁబడినవికాని యనార్యులయిన నాగులలోను మిశ్రజాతులవారయిన శాఢ్యులలోను గల్పింపఁబడియుండలేదు. ఆర్యులలోనైన నిప్పటిరీతి వర్ణ భేదములు గానరావు. ఆకాలమునందు వృత్తులనుబట్టి కుల భేదము లేర్పడినవిగాని కుల భేదములనుబట్టి వృత్తులేర్పడి యుండలేదు. ఆకాలమునందు భోజనప్రతిభోజనములకు ప్రతిబంధకములేవియు లేర్పడియుండలేదు. బ్రాహ్మణుఁడు చాతుర్వర్ణ్యములలోని స్త్రీలను వివాహమాడుటకు నధికారము కలిగియుండెను. ఇట్టి యధికారమును బ్రాహ్మణులు కలిగియుండుటకుఁ గారణములేకపోలేదు; ఆకాలమునందు బ్రాహ్మణులు దక్షిణాపథమున విక్కిలి తక్కువసంఖ్యకలవారుగ నుండిరి. ఇతరజాతులలోని స్త్రీలను వివాహమాడకుండినచో వారి సంఘ మభివృద్ధిని గాంచనేరదు. శీఘ్రకాలములోనే యంతరించి పోవచ్చునుగనుక స్వరక్షణార్థమైవారు బ్రాహ్మణేతరులు బ్రాహ్మణులగుటకు మార్గము లేర్పఱచి బ్రాహ్మణేతరజాతి కన్యలను వివాహముఁజేసి కొనుచుండిరి. అప్పటికింకను బ్రాహ్మణులు మాంసభక్షకులుగానే యున్నందున శూద్రాదులుచేసిన వంటకమును భుజించుటకు సంకోచింపకుండిరి. కానిబౌద్ధమతాచార్యులయొక్కయు, జైనమతాచార్యుల యొక్కయు బోధనలచేతను ఆచరణ విధానములచేతను బౌద్ధులును జైనులును పెక్కండ్రమాంసభోజనమునువర్జించిరి. వీరితోడి మత చర్చలచేతను, సంస్కర్మముచేతను బ్రాహ్మణులు తరువాత పితృకార్యములయందు సహితము మాంసభోజనము వర్జింపవలసిన వారయిరి. ఈగౌరవము విశేషముగ జైనమతమునకుఁ జెందవలసియున్నది. అహింసయే పరమధర్మమనిబుద్ధుఁడు బోధించినదానిని అశోకవర్ధనుఁడు ప్రకాశింపఁజేసెను. అశోకుని సందేశమును ఆంధ్రులు శిరసావహించిరి. వీరిప్రభులు ములచేతను జైనబౌద్ధమతాచార్యుల బోధనలచేతను ద్రావిడబ్రాహ్మణు ల్లి

రును క్రమక్రమముగా మాంసభోజనమును వర్జించిరి. నేఁడుపంచద్రావిడ బ్రాహ్మణులు మాంసమును ముట్టరు. వీరు దాక్షిణాత్యులు. పంచగౌడ బ్రాహ్మణులు మాత్రము వర్జింపలేదు. వీరొత్తరాహులు. ఇప్పటి బ్రాహ్మణోత్తములకుఁ దమపూర్వు లొక కాలమున మాంసభోజనము చేయుచుండెను మాటయే తెలియదు. అట్టిమాటయే వారికిఁ గర్ణకఠోరముగా నుండకమానదు. బహుశతాబ్దముల క్రిందట నె యాదు రభ్యాసమును విడిచిపెట్టినవారుగావున వాకట్లుండుట సహజగుణమె గాని యందు విరుద్ధగుణమేమియులేదు. ఆర్యులొకాలమునఁ బరిపాలనము చేయు నాంధ్రులను కేవలమును శూద్రులనుగాఁ జూచి యుండలేదు. వారిని క్షత్రియు లని పైకిచెప్పుచువచ్చిరిగాని కర్పాధికారమును గలిగింపక లోపలద్యేషభావమును గలిగియుండిరి. మొదట నామమాత్రములుగా నేర్పడిన వర్ణాశ్రమ బంధనములు నడలియున్నవిగాని కాలముగడచిన కొలదిగట్టిగా బిగింపఁబడుచు వచ్చినవి. మనుస్త్రుతియందుఁ జెప్పఁబడిన భేదకారణములు కేవలము కల్పితములుగాని స్వాభావికములు గావుగనుక నవి యెంతమాత్రము విశ్వసింపఁ దగినవికావు.

ఇతరమతములు.

ఆ కాలమునందు శైవమతమును జైనమతమునుగూడ వర్ధిల్లుచుండెను. రాజప్రతినిధిగనుండి వనవాసి రాజధానిగఁజేసికొని దక్షిణకొంకణమును, కర్ణాటమును బాలించిన హరితిపుత్ర శాతకర్ణి కర్ణాటకము (మైసూరు) లోని స్థానకుందూరువద్దనున్న శివాలయమునకేదో దానధర్మముచేసెనని కుజుండను కర్ణాటకవిప్రాశస్తియను కావ్యమునందు వ్రాసియుండుటనుబట్టి యాంధ్ర గౌజుల పోషకత్వమున శైవమతము గూడ వర్ధిల్లుచుండెనని చెప్పవచ్చును. ఆర్యులలోను శాధులలోను మొదట విగ్రహారాధనములేదు. విగ్రహారాధనము మొదట సనాత్యులలోను నాగులలోను విశేషముగా వ్యాపించియుండెను. తరువాత శాధులచేతను, అటుపిమ్మట ఆర్యులచేతను అవలంబింపఁ బడినది.

దేశభాషాభివృద్ధి.

ఆకాలమున నార్యబ్రాహ్మణులు సంస్కృత ప్రాకృతములను వాడుకొను

చుండిరి. రాజకీయ భాష ప్రాకృతము. న్యవసారిక భాష మాగధము. ప్రాచీన మహారాష్ట్రము, పైశాచి, అపభ్రంశము, మొదలగు ప్రాకృత భేదములు దేశభాషలుగా నుండినవి. ఆకాలమున వాడబడుచుండిన లిపి మూర్ఖలిపిగా నుండెను. శాసనములన్నియు పాలి భాషలో నున్నవి. ప్రాచీన ద్రావిడభాషయే పైశాచియనబడుచుండెను. ఆర్యులు దీనిని పైశాచియని యపహాస్యము చేయుచుండిరి. అయినను ఆంధ్రరాజు లీ భాషలో గ్రంథములను వ్రాసియు, వ్రాయించియు దేశభాషను ప్రోత్సహింపఱచిరి. శాలివాహనుని మంత్రియగు గుణాధ్య పండితుఁడీ భాషలోనే బృహత్కథను రచించెనని యిదిసఱకె తెలిపియుంటిమి. శర్వవర్తయను మఱియొకమంత్రి కాలంత్రవ్యాకరణము నాభాషలోనే రచించి శాలివాహనునకుఁ జెప్పెను. హాలశాతవాహనుఁడు ప్రాచీనమహారాష్ట్ర భాషలో సప్తశతి యనుగ్రంథమును రచించియున్నాఁడు. వీనిని బట్టి యాంధ్రరాజుల పరిపాలనమున దేశభాషలు పోషింపఁబడి నర్థిల్లినవని యూహింపవచ్చును. ఈపైశాచిభాషలో నుండియే అఱసము, తెలుఁగు, కన్నడము, మళయాళము తులు మొదలగు భాషలు జనించినవి. అనేక భాషలసాంకర్యమె తెలుంగు బాస కబ్బుటచేతఁ దక్కిన పైశాచీ పుత్తికలకంటె భిన్నమైనదిగా నుంచుచున్నది.

శిల్పశాస్త్రము - చిత్రవిద్య.

ఆంధ్రరాజుల పరిపాలనకాలమున శిల్పశాస్త్రము చిత్రవిద్యలు మిగుల నభివృద్ధికిఁ దేఁబడినవి. ఈ యాంధ్రరాజుల నేకచైత్ర్యములను స్తూపములను విహారములను, రాజభవనములను నిర్మించినందున శిల్పలకుఁ దమతమ విద్యానైపుణ్యములను జూపుటకు మంచియవకాశము కలిగెను. మందిరము లెట్లు నిర్మింప వలయునో, విగ్రహము లెట్లు చెక్కవలయునో, చిత్రపటము లెట్లు వ్రాయవలయునో తెలుపునట్టి శాస్త్రములనేకము లంతకుఁ బూర్వమే బౌద్ధులచే వ్రాయఁబడి యున్నవి. అట్టి శిల్పశాస్త్రములలో నాగ్నజిత్తుఁడను వాఁడు ముఖ్యుఁడు. ప్రత్యేకశిలలతో బట్టబయలునఁ గట్టఁబడక పర్వతములను

గుట్టలను నొలచి నిర్మింపఁబడిన జౌద్ధదేవాలయము లాకాలమునందలి యద్వి
 తీయ శిల్పకళానైపుణ్యమును నేటికిని బ్రకాశింపఁ జేయుచుండుట ప్రశంస
 నీయముగదా. ఈ జౌద్ధదేవాలయములకు వెలుపల నంతయుఁ గొండయైనందునఁ
 దైకి శోభాయమానముగఁ గన్పట్టక పోయినను లోనికిఁబోయి చూచినపక్షమున
 మహోన్నత భవనములను బోలీయుండును. ఇవిగాక అమరావతీస్తూపమువలె
 బయట నిర్మింపఁబడిన స్తూపములు సహితము నిరుపమానమైన శిల్పవిద్యామహి
 మచేఁ బ్రశంసనీయుములుగ నున్నవి. వానిలో ముఖ్యముగా గుంటూరుపండ
 లములోని అమరావతి స్తూపమునందు గానం బడియెడు శిల్పవిద్యానైపుణ్య
 మును గన్నులారఁగాంచి చూసఁదంపఁబడినదియె గాని యిట్టిదని నిరూపించి
 వర్ణించుటకు బహుములు గానరావు; ఈ గ్రంథమును జాలదు. ఈ అమరావతీ
 స్తూపమును గూర్చి వివరముగాఁ దెలిపెడి రెండుగొప్పగ్రంథము లాంగ్లేయభాష
 యందు విరచింపఁబడియున్నవి. అంకొకటి డాక్టరు ఫర్గ్యూసను (Dr. Fergus-
 son) గారిచేతను మఱియొకటి డాక్టరు బర్గెస్సు (Dr. Burgess) గారిచే
 తను వ్రాయఁబడినవి. ఈ అమరావతీ స్తూపముచుట్టును శిలాస్తంభములతో
 వెలుపలను లోపలను గ్రాదులు (కంచెలు) కట్టఁబడినవి. ఆస్తంభములమీఁద
 శిల్పము చూపిన సనితన మింతింత యనినది యనవలవికాదు. వానిలోఁ దెద
 దియు వెలుపలదియునగు గ్రాదిపలయముయొక్క నడిమికొలత ౧౯-౫ యడుగు
 లును, లోపల గ్రాదిపలయము యొక్క నడిమికొలత ౧౬-౫ యడుగులునుగలిగి
 ఈరెంటికినడుమ గూత్రిపల ప్రవక్షిణమార్గమును గూడగలిగి యుండెను. తెద
 ద గ్రాదిపెలుపల ౧౪ అడుగులును, లోపల ౧౨ అడుగులును, లోపలగ్రాది ౬
 అడుగులయొత్తునుమాత్ర ముండెను. పెద్దగ్రాదియొక్క క్రిందిభాగము జంతువుల
 యొక్కయు బాలురయొక్కయు విగ్రహములతో నలంకరింపఁబడియెను. స్తంభ
 ములు యథావ్రకారముగ నష్టాదశాకృతులు గలిగి చక్రమువలె గుండ్రముగ
 నుండు బిళ్లలతో నలంకరింపఁబడియున్నవి. ఈ పెద్దగ్రాదియొక్క వెలుపలి భా
 గముకంటె లోపలిభాగమంతయు నెక్కువచిత్రముగానుండు చిత్రపులతోఁ
 జిత్రంపఁబడియున్నది. వెలుపలిగ్రాదికంటె లోపలిగ్రాదిమీఁద బుద్ధునిచిత్రము

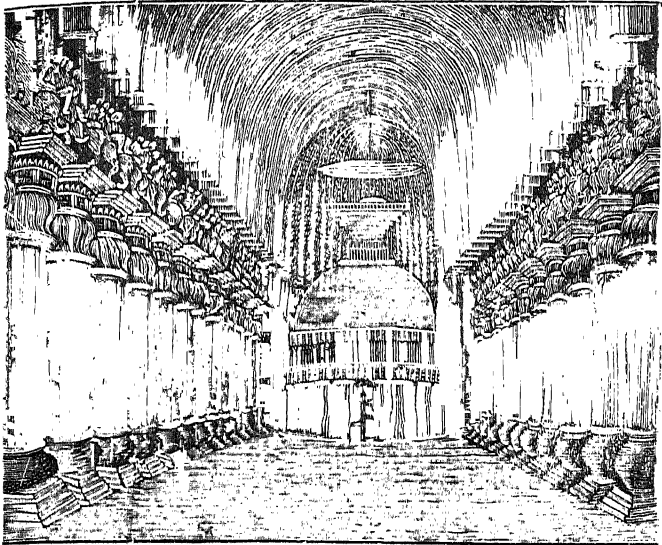
లోనివియుఁ గాథలలోనివియునగు స్త్రీపురుషులయొక్క చిత్రపటములావృతమును గాథలుబోధపడుకీతిగ మిక్కిలిసాగసు గాఁజిత్రింపఁబడినవి.

డాక్టరు ఘర్యూసను గారు ప్రకటించిన గ్రంథములోని చిత్రపటములలో రెండు మిక్కిలి మనోహరములు గానున్నవి. అనొకటి వెలుపలిపెద్దగ్రాదినుండియు, మఱియొకటి లోపలిగ్రాదినుండియుఁ దీయఁబడినవి.

తనముంగటి సైన్యము గోడలను గాపాడు చుండఁగా రాజు సింహాసనమునఁ గూరుచుండి యుప్పుడే యేతెంచిన యొక నూతనచెప్పెడి సమాచారమును వినుచుండినట్లును, దిగువను కాల్యలము నశ్వ సైన్యము దంతావళములు యుద్ధమునకుఁ బ్రయాణో స్తుఖములై నడచుచున్నట్లును శత్రువోటిలో నొకడువచ్చి సంధిని కోరుచున్నట్లును మొదటిదానిలో నత్యద్భుతముగాఁ జిత్రింపఁబడినది. అయ్యది నిన్న మొన్నను జిత్రింపఁబడినట్లుగా నుండి యాకాలపు శిల్పకారుల సై పుణ్యమును బుద్ధి వైభవమును నాగరికతను నేనోర్లఁ జాటుచున్నది. డాక్టరు ఘర్యూసనుగారును, డాక్టరు బర్గెస్సుగారును ఆపటమును నెక్కవగ మెచ్చుకొని యున్నారు.

రెండవపటము మాడు పూజార్హములయిన సస్తువులను దెలుపుచున్నది. అనొకటి గ్రాదులతోడి స్తూపము, మఱియొకటి మతనాకము, వేట్రొకటి పవిత్రమైన వృక్షమునుగాని (బోధి వృక్షము) బుద్ధుని దంతమునుగాని పూజించుచున్న సంఘము. ఈస్తూపముపైని బుద్ధునికి సంబంధించిన పిగ్రహములు మాత్రమే గాక నాగరికతయందు వెనుకఁ బడియున్న ప్రాచీన నాగులయొక్కయు నాగరాజులయొక్కయు, నాగరాజులయొక్కయు, నాగరికస్థులయొక్కయు విగ్రహములుగూడఁ పెక్కులు చిత్రంపఁ బడియున్నవి. ఇట్టి స్తూపములమహావతి విగాక జగ్గయ్య పేట, గుడివాడ, భట్టిప్రోలు, ఘంటశాల మొదలగు స్థలములలోఁ గూడ మఱికొన్నిగలవు, గుడివాడ, భట్టి ప్రోలు, ఘంటశాలలోనివి యిటుకలతోను సున్నముతోడను గట్టఁబడినవిగా నున్నవి. మఱియును శౌభ్య బిక్షువులకొఱకుఁ బర్వతములలోఁ దొలునంబడిన విహారములలోను చైత్యములలోను కార్ణి పర్వతములోని చైత్యమును అజంటావిహారమును గొప్పవి. కార్ణి

చైత్ర్యము బొంబాయి పునహానగరములకు నడుమనున్నది. ఈచైత్ర్యము వెలుపలి నుండి చూచునపుడు శోభాయమానముగఁ గాన్పింపక పోయిననులోపలికిఁ బోయి చూచునపుడు దేవేంద్రభవనమును బోలియుండును.

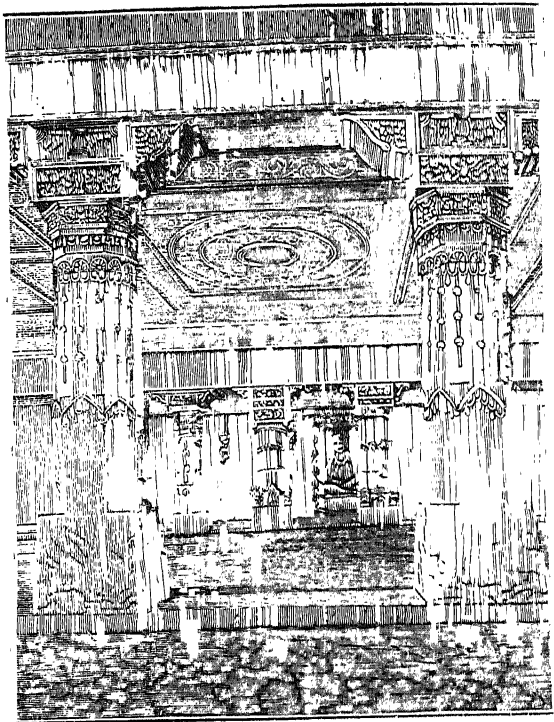

కార్తీచైత్ర్యము.

కార్తీపర్వతములోని చైత్ర్యముయొక్క పొడవు ముఖద్వారము మొదటికిని వెనుక ప్రక్కనుండడు గోడవఱకు ౧౨౬ అడుగులుండును. వెడల్పు ౪౫ అడుగుల ౭ అంగుళములుండును. ఈ చానడిలోని ప్రక్కభాగములు క్రైస్తవాలయములలోని ప్రక్కభాగములంత విశాలములుగ లేవు. వానిలో నడిమిభాగము మాత్రము ౨౫ అడుగుల ౭ అంగుళములు వెడల్పుకలిగి యున్నదిగాని త్రినవన్నియు స్తంభములసాంద్రతను గలుపుకొని పదియడుగులు మాత్రమే కలిగియున్నవి. శిల్పకారులూ స్తనైపుణ్యమును బుద్ధిచాతుర్యమును దెలుపునట్టి చెక్కడపుంబనులచే శోభించుచుండిన ముప్పదితోమ్మిది స్తంభములుగలవు. ఈ విహారమున కంతకు వెలుతురు కలుగుటకై పైన ననుకూలకోణముగల తావు సౌకర్యముండబడినది.

అజంటాలో నాలుగు చైత్యములుగలవు. తరువాతికాలమున నిర్మింపబడిన చైత్యములలో బుద్ధనిరూపపటములు గాను ించుచున్నవి. ఈకడపటి చైత్యములలో నిరూపింపబడిన షాద్ధమతమాతవ శతాబ్దములోని హిందూమతమును సమీపించియున్నది. అజంటావిహారములలో నొక దానిపటమీక్రిందఁ జూపుచున్నారము. ఇది మిక్కిలి సొగసు గానుండునది. ఈవిహారము ౬౫ ఆడుగుల పరిమాణముగలిగి ౨౫ స్తంభములతో నొప్పాటుచున్నది.

అజంటావిహారములో శిల్పచాతుర్యము.

షాద్ధబిత్తువులు నివసించుటకై రెండు ప్రక్కలను ౧౬ గదులుగలవు. నడుమనొక్కొక్కొప్ప చావడియు ముంగటనొక వసారయు వెనుకపవిత్రమైన గర్భగృ

హమును గలవు. కుడ్యములపైన బుద్ధునిజీవితములోని చర్యలను దెలుపు ప్రదర్శనములు చిత్రంపఁబడినవి. స్తంభములును కప్పును చిత్రవిచిత్రములయిన నగిషీపములచే వెలుగొంచుచున్నవి. వీనినన్నిటిని గన్నులార పీఠించునప్పుడు గలుగునట్టి యానందము స్థలనాతీతిమై యుండును. అందలి స్త్రీపురుషుల విగ్రహములుసాగనుగను స్వభావసిద్ధములుగను ముఖవికాసములు సత్వవృత్తిని సూచించునవిగను నాహ్లాదకరములుగను నున్నవి. ఆలంకారములు పరిశుద్ధములయినవిగను క్రమపద్ధతికలవిగను నున్నవి.

ఆకాలపు స్థూపములయొక్కయు, చైత్యములయొక్కయు, విహారములయొక్కయు, విగ్రహములయొక్కయు, యాపపటములను ముద్రింపవలయునన్న విశేషవ్యయప్రయాససాధ్యమైనది కావున శిల్పకారుల బుద్ధికుశలతను, చిత్రవిద్యలతీరును జూపుటకు నీయొకటిరెండు పటములను మాత్రము ముద్రింపఁగలిగితిమి.

మతసంఘములు - పౌరసభలు.

ఆకాలమునందు మతకార్యములను ధర్మకార్యములను నిర్వహించుటకై యీకాలపు దేవస్థానసంఘములవలెనే మతసంఘములును, పౌరజనోపయోగకరములయిన కార్యములను నిర్వహించుటకై యీకాలపు పౌరసభల (Corporations) నుండెనే పౌరసభలు నేర్పడియుండినవి. ఆట్టిసభలురెండు షేర్లతో భట్టిపోలీసు శాసనములలోఁ గన్పట్టు చున్నవి.

ధర్మకార్యనిర్వహక సంఘములోని సభ్యులు:—పిరణ్యవ్యాఘ్రపాద (డు); ఉగలక (ఉద్ధారకుడు), కలహ (డు), విసాక (విశాఖుడు), స్థాలశీర్షి, శానిమణ (డు), ఒవల (ఔదరుడు), ఆపక (డు), సముద్ర (డు), అనగ్రహ(డు), సూరి(డు), శత్రుఘ్న (డు), పోతక (డు), పోత (డు) అలిసాక (అలివాగడు), నరుణ (డు), సింగళక (డు), కౌశిక (డు), నూత (సూత్రుఁ

* కలహ (డు) అనుదానిని కలహుండని చదువుకొను రీతిగానే లెక్కిన నామములను డుప్రత్యయమును జేర్చి చదువుకొన వలయును.

డు), పాప (డు), కుబీరక (కుంభీరకుడు - ఇతఁడొకరాజు), గాలిక (డు), శ్రామణదాస (డు), భారద (భారతుడు), ఒదల (ఒదరుడు) స్థాలతివ్య (డు), తిష (తిష్యుడు), గిలన (జ్ఞానుడు), జంభ (డు),.....బుబ (బువుడు),...జనక (డు), గోసాలక (డు), ఉపసాదునికొడుకుకూర (డు), కరహునికొడుకు ఉత్తర (డు).

పౌరసభాసభ్యుల నామములు:—పన్న (సత్తుడు), సుభు (జనుష్యుడు), జెటా (జటుడు), జంభ (డు), తిన (త్రిష్యుడు), రేత (రైతుడు), అచిన (అచీర్ణుడు), సభిక (డు), అఖు (అక్షుడు), కేల (డు), కేశ (డు), మాహ (మాఘుడు) నేత (నైత్తుడు), చడిక (చండికుడు), ఓఖబల, ఓఖుబలుడు) సోనుతర (సోనుత్తురుడు), సుసుణ్ణోత్తర (డు), సామన (శ్రామణుడు), సామనదాస (శ్రామణదాసుడు), సామక (శ్రామకుడు), కామక (డు), చితక (చిత్రకుడు).

వర్తకసంఘములు.

ఆకాలమున వాణిజ్యము చేయుచుండిన వణికులు విశేషభాగ్యమును నుపాదించినట్లు గానంబడుచున్నది. కార్తీలోని గొప్పచైత్య గుహను జయంతీ నగరములోని యొక సేత్ వలన నిర్మింపబడియె నని చెప్పబడినది. ధాన్యకటకము, కన్నేరి మొదలగు స్థలములలో గూడను వారిదాసములు మిక్కిలి విలువగ లిగినవిగా నున్నవి. సేత్ అనుశబ్దము శ్రేష్ఠియనుదాని ప్రాకృతరూపము. సేత్ యొక్క వికృతయె తెలుగులో సెటియగుచున్నది. సెటియనగా వర్తకుడు. ఆకాలములో వర్తకసభలు పెక్కులుండినవి. సేతగాండ్రు, గాంధీకులకు, ధాన్యక శ్రేణులకు, నూనె మొదలగువానిని తయారు చేయువారలకుఁ బ్రత్యేక వర్తకసభలుగలవు. ఈసభలన్నియుఁ గ్రమమైన యేర్పాటులను నిబంధనములను కలిగి యోగ్యస్థితి యందున్నట్లుగఁ గానంబడుచున్నవి. ప్రజలు తమ సొమ్మును శాశ్వతము గా నీనభలపద్దభద్రముగా నుంచుకొనుటయు, వారలు ఓరలకు తరతరములపఱకు వడ్డి నిచ్చుచుండుటయుఁ గూడగలదు. ఈసభల మూలమున న్వపరి

శాలనము చేసికొనుచుండుట అప్పటి రాజ్యాంగపద్ధతిలో ప్రధానమైన విషయముగా నుండెను. వైనుదాహరించిన భట్టిప్రోలు శాసనములోని నిగమ సభ మాత్రమేగాక ఋషభదత్తుని వాసిక శాసనములో గోనగ్గనములోని నిగమ సభ యొకటి కేర్కొనఁబడి యుండెను. దేశములో నెట్టి విక్రాంతములు సంభవించినను, పరిపాలనచేయు రాజు లెట్టివారయినను నిరాఘాటముగ రాజ్యపాలనమునకు చుట్టప సిట్టి సభలు తోడ్పడుచుండిన వనుటకు సందియములేదు. ఆకాలమునందు నూటి కైదు వెనుగులకొని యేడున్నరసూత్ర మాత్రమే వడ్డి కైకొనఁబడుచుండెను గాని యీ కాలమునందునె నె సభకైన వడ్డి కైకొనఁబడుచుండలేదు.

నాణెములు.

ఆంధ్రరాజుల కాలమున నాణెములు నీసముతోడను, రాగితోడను, వెండితోడను జేయఁబడినవిగా నున్నవి. ఇవిలోఁ బెక్కువేల నాణెములు ధరణికోటలోను, గుడివాడ ప్రాంతమునను నొరకైనవి. కొన్ని నాణెములను రాబర్డు స్వయములుగారు సంపాదించి జనరల్ కన్ని హ్యూమ్ గారికిఁ బంపఁగా నయ్యవి గోతమిపుత్ర శాతకర్ణి, యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి, సంప్రశ్రీశాతకర్ణి కాలమునాటి వైయున్నవని వారు కనుగొనిరి. పశ్చిమ భాగమున ననఁగా నిప్పటి మహారాష్ట్ర దేశమునందును భగవన్ లాల్ ఇంద్రాజిపండితునిచేతను గిబ్బిగారిచేతను కనుగొనఁబడినవి. ఆవియును గోతమిపుత్రుని యొక్కయు, యజ్ఞశ్రీయొక్కయు, పులమావియొక్కయు, వారి ప్రతినిధి పరిపాలకులయొక్కయు నాణెములుగా నున్నవి. పశ్చిమదేశమున నొరకైన యాంధ్ర నాణెములపైన విల్లనంబులు చిత్రంపఁబడినవిగా నున్నవి.

స్వయములుగారు గుడివాడలోఁ గనుగొనిన కొన్ని నాణెములు చిత్రములుగా నున్నవి. రోమనులయొక్కయు, యవనులయొక్కయు ఓడలనుబోలిన యొడయొకటి అర్ధచంద్రాకృతిగల టాపుతోడను రెండు తెఱచాపలతోడను, తెఱ్ఱపలెనుండు నొక పెద్దలంగరు (చుక్కాసు) తోడను జిత్రంపఁబడినవిగా నున్నవి. ఇయ్యవి యజ్ఞశ్రీకాలమునాటివిగా నున్నవి. ఈ నాణెమునుబట్టియె

యాకాలపు నాటియాంధ్రులకు నోడలనుగూర్చియు, నావికాయాత్రలనుగూర్చియు, జ్ఞానముకలదనియు, ఆవిషయములందు వారాటి తేటిన వారేయనియు స్పష్టముగాఁ జెప్పటకు సంశయింపం బనిలేదు. ఈ నాణెములుగాక యాకాలము నందుగవ్వలు మొదలగునవి కూడ వ్యవహారమునం దుపయోగింపఁ బడుచుండినవి.

విశేషానుభవముగల మణికారకులు.

విశేషానుభవముగల మణికారకులని (రత్ననర్తకులు, పూసలనర్తకులు, రత్నములు సానపట్టవారు మణికారకు లనంబడుదురు. రాజుట్ట సూర్యులుగారాంధ్రులనుగూర్చి వ్రాసియున్నారు. ఈవిషయమున రాజుట్ట సూర్యులుగా రాంధ్రులకిచ్చిన యోగ్యతా పత్రిక చదువరుల కాహ్లాదకరముగా నుండునని దాని నీక్రింద నుదాహరించు చున్నారము.

“నాకు దొరకినపూసలు రేగడిమట్టితోఁ జేయఁబడి యెండఁబెట్టిఁబడినవి గను, బంకమట్టితోఁజేసి కాల్చినవిగను, ఎముకతోడను, స్ఫటికముతోడను, గాజుతోడను, తృణమణితోడను, కెంపులతోడను, వివిధములయిన త్రాళ్లతోడను జేయఁబడినవిగను నున్నవి. కొన్ని చిన్నవిగను కొన్ని పెద్దవిగను పెక్కుతరహాలుగ నున్నవి. వానిలో ముఖ్యముగా త్రాళ్లతోఁజేయఁబడినవి సొగసయిన పనివానితనమును దెలుపునవిగానున్నవి. స్ఫటికముతోఁ జేయఁబడిన గిన్నెయొక్క చిన్న భాగమును ఎముకతోఁ జేయబడిన హస్తకంఠములయొక్క యొకటి రెండుముక్కలును, నునుపుచేయఁబడిన యొకటి రెండు చిన్న త్రాళ్లను, ఆటము టివస్తువులై మఱికొన్ని యునుగూడ దొరకినవి. ఇవియున్నయు నాకాలపునాటి మనుష్యులు విశేషానుభవముగల మణికారకులని బుజువు చేయుచున్నవి. ఈవస్తువులన్నియును వీరిచే కృష్ణామండమలోని గుడవాడనర్ధఁ గనుగొనఁబడినవే గావున నీయోగ్యతాపత్రిక యాంధ్రులకె చెందునదిగాని మఱియొకరికిఁగాదు.

1 Archeological Survey of India, New Imperial Series

కుమ్మరపనులు.

ఆకాలపునాటి యిటుకలను మఱి కొన్ని కుమ్మరపనులను పరిశోధించిన హ్యూయలు గారె మరల నిట్లు వ్రాయుచున్నారు.

“ ఆకాలపునాటి కుమ్మరు లీ కాలపునాటి వారికన్న నధిక చాతుర్యము కలవారని నాకు దొరకిన పగిలిపోయిన కుండముక్కలు మొదలగునవి తేట పఱచుచున్నవి. అయ్యది నిస్సంశయముగా నిర్వివాదాంశమని నేననుకొనుచున్నాను. కొన్ని కుండలయొక్క మూతులు మూడునాలు గడుగులు నడిమి కొలత గలిగి మిక్కిలి పెద్దవిగానుండి ధాన్యము మొదలగునవి నిలువఁజేసుకొనుట కనుకూలముగా నుండి యుండఁబోలు. కొన్ని మిక్కిలి సొగసుగా నగిషీ చేయఁబడినవిగా నున్నవి”

సముద్రమార్గములు - రేవుపట్టణములు.

ఆంధ్రరాజుల పరిపాలనములో విదేశముతోడి వర్తకవ్యాపారము సముద్ర మార్గముల నడుపఁబడుచుండే ననుటకు దృష్టాంతము లనేకములు గలవు. ఆరేబియా, ఈజిప్టు, రోము, గ్రీసు, పారశీకము మొదలగు పశ్చిమదేశముల నుండి యొడలు పశ్చిమ సముద్రతీరమునందలి భరుకచ్చము, సింహపురము, శూర్పూరము మొదలగు రేవు పట్టణములకు వచ్చుచుండెను. భరుకచ్చము నేడు బ్రోచి (Broach) యని పిలువఁబడుచున్నది. ఇచ్చటనుండి సింహళమునకును సింహళమునుండి గంగానదీ ముఖద్వారము నందుండిన తామ్రలిప్తీ నగరమునకు సముద్రమార్గము కలదు. ఈ మార్గమున నోడలు రాకపోకలు సలుపుచుండెను. తామ్రలిప్తీ నగరమున బయలు వెడలిన యొడ తూర్పుతీరము వెంబడిని వచ్చి కళింగదేశములోని రెండురేవు పట్టణములను ఆంధ్రదేశములోని రెండురేవు పట్టణములను జూచుకొని చోళదేశపు తీరము ప్రక్కనే సింహళ ద్వీపమునకుఁ బోవుచుండెను. కళింగదేశములోని ప్రధానమైన రేవుపట్టణము అడ్డిటాయనునదిగా నున్నది. ఈ పేరు బర్మాదేశపు గాఘలలో గానుపించుచున్నది గాని కళింగదేశములోని యేపట్టణమునకు వర్తించునో దెలియరాకున్నది. బర్మాదేశమునుండి “తా

పూసా, పాలికాట్” అనువ ర్తకు లిరువురు తమసరకులను అడ్డిటారేవున దింపు కొని మగధదేశములోని సువర్ణపురికిఁ బోయిరని చెప్పఁబడినది. ¹ కళింగదేశము లోని రెండవరేవు పట్టణము పేరు తెలియరాదు. కృష్ణానదీ ముఖద్వారమునందొక రేవుపట్టణ ముండినట్లనేక గాథలవలనఁ దెలియుచున్నది. కొన్ని గాథలనైవ ప్రకరణమునఁ దెలిపియే యుంటిమి. ఈపట్టణము పేరేమియని గ్రంథములను బరిశోధింపఁగ విదేశస్థులువ్రాసిన గ్రంథములలో “మసాలియా” యని పేర్కొనఁ బడియెను. టాలెమియను చరిత్రకారుఁడు, తన భూగోళమునందు మైసాలియా యని పేర్కొనియున్నాఁడు. “పెరిప్లస్ ఆఫ్ ఇరిత్రోయియాన్ సీ” ఆనుగ్రంథ మునువ్రాసిన గంధక ర్తకూడ “మసాలియా” యని పేర్కొని యున్నాఁడు. ఈ గ్రంథకర్త లిరువురు రెండవ శతాబ్దములోని వారుగా నున్నారు. ఈ పట్టణము పేరులోనే మండలమునుగూడ వాఙ్వియున్నారు. ² మసాలియా యనఁగా మోసలపురఁగుని యొకరు వ్రాసియున్నారు. ఈ మోసలలేక మోసలపురము కృష్ణా మండలములోని మసూలాయను మచిలీపట్టణమునకు లేక యునివది డెబ్బది మైళ్ల దిగువున గుంటూరుమండలము బాపట్లతాలూకా లోని మోటుపల్లి గ్రామమున కో సంబంధించి యుండునని తోఁచుచున్నది. ఈ మండలము రససెల్లాలకు (సన్నని నూలుబట్టలకు) విఖ్యాతిఁ గాంచిన దని పై గ్రంథకారులు పేర్కొనియున్నారు. ఇటీవలి చరిత్రకారులు వ్రాసిన విషయములను బట్టికూడ నీయంశము ధ్రువపడుచు న్నది. పమనోకండవ శతాబ్దప్రారంభమున “ఆబూరిహాన్” అను అరాబియాదేశ శఘ్నఁడొకఁడు “దనక” యనుదేశము కొంకణమును పేరుగల కృష్ణానదీ తీరము నందలి పల్లపు ప్రదేశములలో నున్నదని పేర్కొనియున్నాఁడు. ఆబూరిహాన్

(1) The Deccan in the time of Goutama Buddha by the Rev. Thomas Foulkes, Chaplain of Coimbatore in the Ind. Ant., Vol. XVI.

(2) McCrindle's Ptolemy, p. 183, ff; The Periplus of the Erythrean Sea and Voyage of Nearchus, translated by William Vincent, D. D., p. 105, ff.

యొక్కయుద్దేశము ప్రకారము దనక దేశము ఖడ్గమృగముల దేశము గానున్నది. ఈయభిప్రాయమునే సూలిమామ్ అనునర్థకుఁడు చెలుపుచు నట్టిదేశము దక్షిణ హిందూదేశములోని “రూమి” (Ruhmi) యని పేర్కొని ఒకయుంగరములో దూరిపోఁగలట్టి సొగసయిన రవసెల్లాలకు (fine muslins) విఖ్యాతి కెక్కినదని గూడ చెప్పియున్నాఁడు. ఈదేశమునే మసుడియను (Masudi) యను నాతఁడు ‘రహమా’ (Rahama) యనియు, ఇద్రిసి (Idrisi) యను నాతఁడు దుమి (Dumi) యనియు, పేర్కొనియున్నారు. ఈదేశము సముద్రతీరమువెంబడి నున్నదని గూడ మసుడి చెప్పుచున్నాఁడు.

ఇంతియగాక పదునాలుగవ శతాబ్దమునం దీదేశమును జూడవచ్చిన మార్కోపోలో (Marco polo) ఆనునతఁడు మాబారుదేశమున కుత్తరమున మచిలీపట్టణ మండలములో ముటఫిలి (Mutafili) యను రేవుపట్టణమును పేర్కొనుచు పజ్రములకును, సాలెపట్టుసుబోలె మిక్కిలి పలచనైన సన్నని బట్టలకును ప్రసిద్ధికెక్కినదని పేర్కొనియున్నాఁడు. ఈముటఫిలి మచిలీపట్టణమునకు సంబంధించినదని కొందఱును, మోటుపల్లికి సంబంధించి యుండునని కొందఱును జెప్పుచున్నారు. ఇంకను ననేకులీదేశము పజ్రములకును మంచిరవ సెల్లాలకును విఖ్యాతి కెక్కినదని పేర్కొనియున్నారు. కాబట్టి టాలెమీ మొదలగువారు రెండవశతాబ్దమునఁ బేర్కొనిన మసాలియాదేశమును, అరబ్బీ దేశములు పేర్కొనిన రహమి లేక దుమి మండలమును, ఆబూరిహాన్ పేర్కొనిన దనక దేశమును ధాన్యకటకమును నాంధ్ర దేశమునకు సంబంధించినవి కాని వేటొకదేశమునకు సంబంధించినవికావు.¹

చీనా, జపాను, బర్మా, దేశములనుండియు, సుమత్రా, జావా, బార్ని యొద్దవులనుండియును, సింహళమునుండియు, పంగ దేశమునుండియు నీమసాలియా రేవుపట్టణమునకు నోడలు సరకులను గొనివచ్చి మరల సరకులను గొనిపోవుచుండును. ఇంతియగాక సెల్లూరునకు సమీపమున పినాకీనీ నదీముఖద్వారమున మఱియొక రేవుపట్టణముకలదు గాని పేరు దెలియరావచ్చును. ఈదేశమునందలి బట్టలు

1 Mr. Cunningham's Ancient Geography of India.

మొదలగునవి ధాన్యకటకమునుండి ప్రతిష్ఠాన పురముమీఁదుగా మెట్టదారినిభరు కచ్చము రేవునకుఁబోయి యచ్చటనుండి పశ్చిమముండలములకుఁ బంపఁబడుచుండినవి. పశ్చిమఖండములనుండి వచ్చునరకులుగూడభరుకచ్చమునుండి మెట్టదారి ప్రతిష్ఠానపురము మీఁదుగానే యీదేశమునకుఁ గొనిరాఁబడుచుండినవి.

రోము మొదలగు ఖండాంతరదేశములతోడ వ్యాపారము జరుగుచుండినందులకు వృష్టాంతము రోమకచక్రవర్తులనాణెము లీతీరమునందు చెల్లుబడియగుచుండుటకన్న మఱియేమికావలయును. అట్టిరోమక నాణెములు రెండవ శతాబ్దములోనివి నెల్లూరునకు సమీపమున భూమిలోనుండి వెల్లగింపఁబడినవి.

నెల్లూరునకు సమీపమున నొకకాపుత్రాశ్లాపపులతోఁగూ యొక్కుటక సాధ్యముగానుండిన యొకకొండప్రక్కను పొలముదున్నచుండఁగానిటుకకట్టడ మొకటి యడ్డమువచ్చినందున నతఁడు దానిని త్రవ్విచూడఁగా నొకచిన్న దేవాలయము బయలుపడెను. దానిలో నొకచిన్నచుట్టిముంత గానంబడియెను. ఆముంతలో రెండవశతాబ్దములోని కొన్నిరోమక నాణెములును, బిరుదు బిల్లిలును గానవచ్చెను. అతఁడు వానినిగైకొని పాలెబంగారము క్రిందవాని నమ్మివేసెను. పెక్కునాణెములు కరగింపఁబడినవి. కాని అమీరు-ఉల్-ఉమ్రా అనునవాబు వానిముప్పదింటివఱకును స్వాధీనము చేసికొని అప్పుడు అనఁగా ౧౭౨౭వ సంవత్సరము జూలయి నెలలో చెన్నపురిగవర్నరుగానుండిన అల్లెగొండరు డేవిడ్సన్ దొరగారికిఁ బంపించెను. వారు వానిలో అడ్రియాన్ పాస్టి నాయను రోమను చక్రవర్తుల పేరులుగల రెండునాణెములమాత్రము తీసికొనిరి. వానిలో బ్రజానుల నాణెములుమాత్రము సురక్షితములనియు, అవియన్నియు మేలిమిబంగారముతో పోతపోయఁబడినవనియు, అనేకములప్పుడే టంకసాలనుండి తేఁబడినట్లు క్రొత్తవిగను సొగసయినవిగనున్నవనియు, కొన్ని యూభరణములుగ నుపయోగించుకొనఁబడుటచేత కాఁబోలు రూపములుచెడిపోయి యున్నవనియు వ్రాసియున్నారు. ఈరోమక నాణెములు మనదేశములోదొరకుటచేత ఖండాంతరదేశములతోఁగూడ వర్తకము జరుగుచుండెనని మనము నిశ్చయింపవచ్చును.

మఱియును ఆంధ్ర దేశమునకును సుమాత్రాజావా ద్వీపములకును విశేష సంబంధముగలదని కొన్ని హేతువులచే నిశ్చయింపబడుచున్నది. ఈయాంధ్రరాజులను మగధరాజులనియు, మహాకర్ణులనియు విదేశస్థులు కేర్కొనుచుండిరి. వీరినిగూర్చి యాకాలమున నాద్వీపములలోఁ గథలు చెప్పుకొనబడుచుండెను. ఒకకర్ణమహారాజునుగూర్చి యాదేశమునందొక కావ్యముకలవఁట. ఆకావ్యమేదియో తెలిసికొన్నయెడల పీఠలచరిత్రము కొంతపఱకుఁ దెలియఁబడవచ్చును. ఈయాంధ్రరాజులకాలముననే శౌధమతమాదీవులకు వ్యాపించినది. ఈదేశమునుండి శౌధభిక్షువులును, వర్తకులు ననేకులాదేశమునకుఁ బోయివచ్చుచుండిరనికూడ తేటఁబడుచున్నది.

ఇంతియగాక యాంధ్రరాజులనుగూర్చి చీనాదేశమునందలి చరిత్రములలోఁ బ్రశంసించఁ బడియుండెను. చీనాదేశపు చరిత్రకారులు “యజ్ఞాయ్” (Yagnai) అని యజ్ఞశ్రీతాతకర్ణిని కేర్కొని వానిని హిందూదేశపు చక్రవర్తియని చెప్పియున్నారు. ఆంధ్రరాజులలోఁ గడపటి వాడయిన పుల్లమాయిని “పాలోమిన్” (Powlomein), హాలోమిన్ (Howlomein), హాలోమిన్తో (Howlomeinto), అని యాదేశపు చరిత్రకారులు కేర్కొనియున్నారు. ఇండియాదేశమును వారి పులిమాను దేశమని యర్థము మిచ్చునట్టి పాలోమిన్కోవె (Poulomien kove) యని పిలిచియున్నారు. కడపటివాడయిన యాపులమాయి మరణానంతరము దేశమల్లకల్లోలమయ్యెనని “డీగెన్ను ఓలోనాచెన్” (Degiunes Olonachen) వ్రాసియున్నాఁడు. ఈపులమాయి క్రింది యధికారులలో నొకఁడు గంగానదీప్రాంతభూముల నాక్రమించుకొని చీనాచక్రవర్తియగు టెయిట్ సాంగు (Taitsong), వద్దనుండి హ్యూంట్జి (Hiuntse) యనువాఁడు కొందఱు రాయబారులతో వచ్చుచున్నాఁడని విని వారలను బట్టికొనుటకై సేనలను బంపెననియు, బహుకష్టముతో

1 William Marsden: Asiatic Researches Vol. IV. pages 227. 229.

2 Asiatic Researches Vol. IX. p. III.

హ్యూంట్లీ తప్పించుకొని టిబెట్ దేశమునకుఁ బాఠిపోయెననియు, ఆదేశపురా జయిన “యెత్సోంగ్లాన్ స్టాన్” (Yetsonglonstan) అనునాతఁడు వాసి కిఁ గొంతసైన్యము నిచ్చెననియు, ఆతఁడాసైన్యముతో మరలవచ్చి పులహాయి శత్రువుని నోడించి వానిని జైఠుఁ బట్టెననియు వ్రాసియున్నాఁడు. ¹ వీని నన్నిటినిబట్టి చూడఁగా వీరలకును చీనా చక్రవర్తులకు విశేష మైత్రికలదని యు, ఈ రెండుదేశములకును వర్తక వ్యాపారము జరుగుచుండెననియుఁ దేట పడకమానదు.

పట్టణములు—పల్లెలు.

ఆకాలమున నాంధ్రదేశమందుండిన పట్టణములు పల్లెలు కొన్ని ధాన్య కటకశాసనములలోఁ గానంబడుచున్నవి. “రాజగిరి, కేవ్రూరూరు, మందర, విజయపురము. (బెజవాడ?), ధాన్యకటకము (ధరణికోట), కుట్టవరవేన, మహావనశాల, కూడూరు (ఒందరు తాలూకాలోని గూడూరులేక కృష్ణామండలము లోని గుడివాడయై యుండవయును), ఒడి పరివేనన (ఒద్దిసెట్టి?), సాధుగ, రాజశైలము, కటకశాల (ఘంటశాల), నడతూరు, మహాకాండూరూరు, వేల గిరి” అనునవి మాత్రము పేర్కొనఁబడినవి. “నందపురము, గిలనకేర, నగతి” అనునవి భట్టిప్రోలు శాసనములలోఁ జేర్కొనఁబడినవి.

ఆంధ్రులవర్ణనము.

ఆంధ్రులు నాగరికతయందు పెక్కుతరగతులగు వేఱుపడియుండిరి. ఆ నార్యాంధ్రులు నాగరికతయందు వెనుకఁబడియున్న వారగుటచేత వారు కేవలముదిగంబరులుగా నుండిరిని చెప్పవచ్చును. నాగరికులయిన నాగులు కొంచెము వస్త్రాదికమును గలిగియుండిరి. వారు ధరించుకొనుదుస్తులును, అలంకరించుకొను నాభరణములు వారివారిస్థితుల ననుసరించి భేదించియుండినవి. సాంచీ, నాసిక, కార్లి, అమరావతి, మొవలగు ప్రదేశములలోని విగ్రహములను జూచినయెడల వారలంకరించుకొనినయాభరణముల వైఖరులు తేటపడఁగలవు. ఆంధ్ర స్త్రీలలంకరించుకొను నాభరణములలో పెద్దవిగను దీర్ఘ సతురస్రములుగనుండిన ల్లలతోఁ గూర్పఁబడి బరువుగను వెడల్పుగనుండు మెడసరము ప్రాముఖ్య

మును గాంచియుండినది. చెవులపోగులు పెద్దవిగనుండినవి. ఒక్కొక్కప్పుడు దీర్ఘ చతురస్రములుగనుండి భుజములపై వ్రేలాడుచుండినవి. చేతులకు మణికట్టుల కడబరువైన కంఠణములుగలవు. కాళ్లకును బరువైన యందెలు కడియములు నుండినవి. పచ్చనిబొట్టు స్త్రీలమోము నలంకరించియుండెను. ముంగటి భాగము గుబురుగనుండి యెత్తుగ నుండు నొకవిధమైన తలపాగ పురుషులచే నలంకరించుకొనబడుచుండెను. పురుషులును స్త్రీలును కటిప్రవేశమునకు పై భాగమున నగలుతక్క విశేష వస్త్రాదికమును ధరించి యుండలేదు. స్త్రీలనడుములకు నొడ్డాణములు గలవు. రణశూరులయిన యాండ్రులు విల్లంబులను (ధను రస్త్రములు), కుంతములను (ఈరైలను), ఖడ్గములను ధరించుకొనియుండిరి. ఇత్తడి, రాగి, దంతము మొదలగువానితో జేయబడిననగలను బీదవారు ధరించి యుండగా భాగ్యవంతులు బంగారునగలను ధరించుచుండిరి. ఆకాలమున లోహములలో వెండి మిక్కిలి స్వల్పముగ నుండుటచేత వెండినగల నెవ్వరును ధరించుచుండలేదు. భాగ్యవంతులు కాళ్లకుఁ గూడ బంగారందియలను బంగారు కడియములను ధరించియుండిరి. ఈకాలమునందుఁ గొన్ని తెగలలో వలెఁ దమస్త్రీలకు ముసుగులువేసి సూర్యరస్మి నైనఁ గాన రాకుండమాలఁ గూర్చుండ బెట్టు విపరీతాచారములను వారెఱుంగరు. ఆంధ్రరాణులు సహితము రాజనభలలోఁ దమభర్తల ప్రక్కను గూరుచుండుచువచ్చిరి. ఉన్నతస్థితియందుండిన స్త్రీలు సహితము విద్యాభ్యాసమును జేయుచుండిరి. ఆకాలమునందు పురుషులు స్త్రీలను మిక్కిలి మర్యాదతోఁ జూచుచుండిరనుటకుఁ బెక్కు దృష్టాంతములు గలవు. మతకార్యములలోను స్త్రీలే ప్రాముఖ్యరాండ్రుగ నుండుచు వచ్చిరి. ఏమత మవలంబించినను స్త్రీలే మార్గదర్శకులుగ నుండిరి. పురుషులకన్నను స్త్రీలకే మతాభినివేశమధికముగా నుండెను. సర్వసామాన్యముగా పురుషులే స్త్రీలకు పశులై నర్తించుచుండిరి.

విశేషాంశములు.

ధాన్యకటకశాధస్తూపములోనిదానశాసనములలో రెండు విచిత్రమయిన సంబంధమును దెలుపునవిగా నున్నవి. తోళ్ల పనిచేయువాఁడును నాగఘ

రుని కుమారుఁడును నగు విధికుండను వాఁడు తనతల్లితోడను, తనభార్యతోడను, తనసహోదరులతోడను, తనకుమారుఁడును నాగునితోడను, తనపుత్రికలతోడను, తనబంధువులతోడను, తనమిత్రులతోడను గలిసివచ్చి వ్రాసించిన దాన శాసన మొకటియు, ముకుందశర్మ యనువానికుమారుఁడు కూతుండ్రతోడను క్రోడండ్రతోడను మనమలతోడను గలిసివచ్చి వ్రాసించిన దానశాసన మొకటియుఁ గలవు. ¹ శర్మ యనునది బ్రాహ్మణుల పట్టపు షేరు. పై ముకుందశర్మ వైదికమతమునకు సంబంధించిన బ్రాహ్మణుఁడుగఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. విధికుండ తోళ్ళపని చేయువాఁడని చెప్పఁబడినది వాస్తవమయినను సాతఁడు హైన్యజాతివాఁడయి యుండవలయును గదా. పూర్వమున సాధారణముగా మాదిగ వాండ్రు మాత్రమే తోళ్ళపని చేయుచుండిరి. ఆప్పటికి మామదిగలు లేకపోయినను వాండ్రు పూర్వలెస్వరో యొకరుండి యుండక తప్పదుగదా ఆకాలమునందు బుద్ధుని పూజించువారిలో బ్రాహ్మణులుకూడ గలరనియు, మఱియు బ్రాహ్మణుఁడయినను చండాలుఁడయినను వర్ణ భేదము లేకుండి సమస్తమతములవారును బౌద్ధాలయములం బ్రవేశించుటకు నర్హులు సలుపుటకు సమానహక్కునే గలిగియున్నారనియును పైదానశాసనములు రెండును దెలుపుచున్నవి. ఆకాలమునందు యవనపణ్ణావాది మేచ్చులే హిందూనామములను ధరించి బౌద్ధమతము నవలంబించి బౌద్ధాలయములకు పచ్చి బుద్ధుని సేవించి దానధర్మములుగావించి శాసనములఁ జెక్కించినవారు పెక్కండ్రుగలరు.

కృష్ణుఁడును, వానిసోదరుఁడు తుల్యకృష్ణుఁడును, వారిసోదరినాఖాయను నామెయు, ధాన్యకటకములోని గొప్పచైత్ర్యమునకు నూర్ధ్వపట్టమును దానముచేసిరని దెలిపెడి దాన శాసన మొకటికలదు. ఇందు కృష్ణుఁడు దమిళుఁడని పేర్కొనఁబడియున్నది. తమిళమే దమిళముకాఁగా నయ్యది ద్రమిళముగాను ద్రవిడముగాను సంస్కృత గ్రంథకారులచేఁ జేర్కొనఁబడినది గావున నాశాసనమునాటికిదమిళులు వేఱుగను నాంధ్రులు వేఱుగనుండిరని తేటపడుచున్నది.

1 The Buddhist Stupas of Amaravati and Jaggayyapeta. pp. 91 to 103.

తమిళులను బట్టియే ద్రావిడ శబ్ద మేర్పడినదిగావునఁ దమిళులకుఁ పూర్వ మీదేశ ముననున్న వారిని ద్రావిడులని పిలువరాదని పూర్వ ప్రకరణములయందు చేసిన నాదము సహేతుక మైనదని తేటపడకమానదు. నిభాష నాగులు మొదలగు జాతులవారిచే భాషింపఁబడుచుండెనో యాభాషనే తమిళజాతుల వారి దక్షిణాపథమునకు రానేగి మె యనుబంబించిరి గావున నాటనుండియు నాభాష ద్రావిడభాష గాఁ బరిగణింపఁబడుచుండెను. కాఁబట్టి ద్రావిడభాషలని చెప్పఁబడి యెడి యిప్పటికి యిఱవము, కన్నడము, తెలుఁగు, మలయాళము మొదలగు భాష లకుఁ దల్లి తొంటి నాగజాతులవారి భాషయే కాని తమిళుల భాష కాదని యు, కొందఱు తలంచునట్లుగ నిప్పటి తమిళభాషనుండి తెలుఁగుపుట్టినది కాదనియుఁ నూహింపఁ దగియున్నది.

కర్ణాటము.

కర్ణాటమునఁ గా కొండలలో యు యనియుఁ వానియందు సంచరించువారు కర్ణాటులనియు, కర్ణాటులు నివసించు దేశము కర్ణాట మైనదనియు కొందఱు పండితులు చెప్పవచ్చు నాలుగిని ప్రకరణమునందుఁ గొంచెముగఁ బ్రశంసింపఁబడినది. కర్ణాటమునునది మొదట కొండలలో యును బట్టికాక కర్ణులనుబట్టి యేర్పడినది కొందఱు చరిత్రకారుల యభిప్రాయము యున్నది. ఆంధ్రదేశమును పాలించిన రాజులలో “శాతకర్ణి” అను పేరును వహించిన వా రనేకులుండుటచేత సామాన్యముగా నాంధ్రరాజులను కర్ణులని వ్యవహరించుచుండిరి. వీరు బహుశ శాబ్దములు దేశమును బాలించినవారగుటచేత వీరి కీర్తి సర్వత్ర వ్యాపించినది. తమిళజాతుల వారిచే నివసంపఁబడు దేశములోఁ గొంతభాగ మాంధ్రరాజు లగు కర్ణులచే జయింపఁబడి వారికి సంచారభూమిగనుండుటచేత నాభాగమునకు కర్ణాటమని పేరు వచ్చినదని చెప్పవచ్చును. మొట్టమొదట కర్ణాటముని వ్యవహరింపఁ బడిన భాగము మైసూరు దేశము. ఈభాగము తమిళజాతులవారినుండి యాంధ్రులచే నాక్రమింపఁబడినదని చెప్పటకు దృష్టాంతములుగఁ బరిశ్రమక విషయములు గలవు. హరితి పుత్రి శాతకర్ణి యొక్క శిలాశాసనములు లెండు మైసూరు దేశ

మునందుఁ గ న్పెట్టఁబడె నని యిదివఱకె తెలుసఁబడియెను. శాతకర్ణియనుజేరు నాంధ్రభృత్యవంశపురాజులు ధరించుచుండుటచేత నితఁడుకూడ నావంశములోని వాఁడే యని నిశ్చయింపఁదగును. ఇతని కొమ్మారై యొక నాగప్రతిమను, ఒకచెలువును, ఒకబౌద్ధ విహారమును దానముచేసెనని తెలిపెడి దానశాసనమొకటి వననాసియందు బుద్ధిస్సు గారివలనఁ గనిపెట్టఁబడినది. ఇతఁడచొట్టఁటఁ బరిపాలనము చేయుచుండెనని యందుఁ బెలువంబడియెనని యిదివఱకు క్షేర్కొనఁబడియెను. ఈత్రొత్తశాసనములో నితఁడొక బ్రాహ్మణునకుఁ గొన్ని గ్రామముల దానము చేసినట్లు చెప్పఁబడియెను. అందితఁడు మట్టి పట్టి యనుబేవుని గూర్చిన ప్రార్థనముగూడ వ్రాయించెను. ఇయ్యదికీవుని కేరులలో నొకటి గాఁ గన్నట్టుచున్నది. ఈశాసనము నాసిక, ధాన్యకటకము మొదలగుస్థలములలోని యాంధ్రశాసనములం బోలియుండుటయే గాక వానివలె ప్రాకృత భాషలో నున్నది. ¹ ఇంతియగాక మఱియొకవిశేషము గలదు.

స్థానకుందూరునకు సమీపముననున్న యొక పురాతన శైవదేవాలయము చెంగట నొకకోనేరును నిర్మించుటనుగూర్చి ప్రాశస్తి యనుదానిలో కుబ్జుడను శైవకవియొకఁడు విర్ణించియున్నాఁడు. ఆదేవాలయమునకు దానధర్మములుచేసినవారిలో శాతకర్ణి యొకఁడని యాకవి కేర్కొనియున్నాఁడు. అతఁడు హరితపుత్ర శాతకర్ణియని పైఁజెప్పిన యంశములను బట్టి స్పష్టపడక మానదు. ఈహేతువులన్నిటినిఁ బరిశీలించి చూచినప్పుడు శాతకర్ణాభిధానుల యిస యాంధ్రరాజులు మొదట ద్రావిడులనుండి యాభాగమునుగైకొని పరిపాలించిననియు వారిమూలముననే యాభాగమునకుఁ గర్ణాట మనునామము గల్గినదనియుఁ జెప్పెడి వారివారమునకుఁ బైనుదాహరించిన యంశములు బలకరములుగా నున్నవనుటకు సందియములేదు.

పదునొకొండవ ప్రకరణము.

ఆంధ్ర వల్లవులు.

పల్లవులచరిత్ర మగాధముగనున్నది. పల్లవులు స్వదేశస్థులని కొందఱును విదేశస్థులని మఱి కొందఱు భిన్నాభిప్రాయులై యున్నను, మొదటనాంధ్రదేశమునుండియే దక్షిణమునకుఁ బోయియుండిరను విషయమునుమాత్రము చరిత్రకారులెల్లరు నంగీకరించినవారు. విదేశస్థులని చెప్పెడివారు దేశమతాచారముల నవలంబించి దేశీయులలోఁగలసి బహుశతాబ్దములు నివసించియుండి తమతోంటి జన్మస్థానమును మఱచి తాముండినదేశమే తమదేశముగ భావించుకొనుచు దేశపరిపాలనము చేసిన పల్లవులను విదేశస్థులనుగానే పేర్కొనుచుండుటయు, స్వదేశస్థులని చెప్పెడివారు బహురాస్యములను సంపాదించి రాజాధిరాజులై నిర్వృక్రపరాక్రమమును జూసి దేశపరిపాలనముఁ జేసిన వారిని దారిద్రోపిడి కాండ తెగలలోఁ జేర్చి పేర్కొనుచుండుటయు వింతగాఁ గన్పట్టకమానదు. ఈ ద్విపక్షముల వారివాదములను కేవలము సత్యములని యంగీకరింపరాదు; కేవల మసత్యములని నింకరింపనురాదు. కొంతవఱకు సత్యములు నసత్యములుగూడనై యున్నవి. విదేశస్థులయినను, ఏజాతివారయినను ఈదేశమునకువచ్చి ఈదేశ మతాచారముల నవలంబించి ఈదేశనామముల నలంకరించుకొని ఈదేశమే తమ మాతృదేశముగా భావించుకొనినవారిని స్వదేశస్థులనుగానే పేర్కొనవలసి యుండునుగాని కడవఱకు విదేశస్థులనుగానే భావించి అట్లు పేర్కొనుచుండుట కేవలముఁ బొరపాటని చెప్పవలెను. గోదావరినది నాసికాత్ర్యంబకముకడ జనించి సముద్రములోఁ గలియువఱకు నడుమ నెన్నో యుపనదు లెచ్చుటెచ్చుట నోపుట్టి వేత్పిలు నామములలోఁ బ్రవహింపుచువచ్చి గోదావరి మహానదిలోఁ గలియుచున్నవిగదా. అట్లు వరద, మంజీర, ప్రాణహిత, ఇంద్రావతి మొదలగు

నుపనదులువచ్చి గోదావరిలోఁ గలియుచున్నను, ఆగోదావరిలోని జలమును గూర్చి ప్రసంగింపవలసి వచ్చినప్పుడు పరదానది జలమనికాని, మంజీరానది జలమనికాని, ప్రాణహితానది జలమనికాని, ఇంద్రావతీనదిజలమనికాని పీలువక గోదావరీజలమనియే పిలుచుచున్నారము. అట్లు, ఏదేశస్థులయినను, ఏజాతివారయినను, ఆంధ్రదేశమునకువచ్చి, ఆంధ్రదేశమతాచారముల నవలంబించి, ఆంధ్రుల వేషభాషల నలవరించుకొని, ఆంధ్రులతో సంబంధ బాంధవ్యముల నెఱపుచు, ఆంధ్రమహా సంఘములోఁ గలిసిపోయిన వారాంధ్రులుగానే పరిగణింపబడదగిన వారుగాని అన్యులుగాఁ బరిగణింపఁ బడదగినవారుకారు. ఆంధ్రులలోఁ గలిసిపోయిన పల్లవులయొక్క పూర్వులయిన పల్లవులయొక్క జన్మస్థానము పారసీకమై నంతమాత్రముచేతఁ బల్లవులను పారసీకులనుగా భావించి విదేశస్థులనుగాఁ బరిగణించుట యొప్పిదమైన విషయముగాదు. కావుననే యాంధ్రులలో నొకతెగగా నేర్పడిన పల్లవుల నాంధ్రులనియే భావించి వదువరులకు సులభముగా బోధపడులాగున నాంధ్రపల్లవులని పేర్కొనుచున్నారము. పల్లవులేపల్లవులయి రనియు, ఆంధ్రదేశములోఁ బల్లవులకు జన్మభూమి పల్లవనాడనియు, (పల్నాడు) ఏడవప్రకరణమున గొంచెముగ నూచించియుంటిమి. పల్లవులెవ్వరు? ఎక్కడనుండి వచ్చినవారు? వీరిచరిత్ర మేమి? మన పూర్వ గ్రంథములం దెచ్చటనైన వీరినిగూర్చి తెలుపఁబడియునా? అనుప్రశ్నంబులను మనము విచారింపవలయును.

పురాణములలోని పల్లవులు.

మనపురాణాదిపూర్వగ్రంథములలోఁ బల్లవులు పేర్కొనఁబడియున్నారుగాని పల్లవులు పేర్కొనఁబడి యుండలేదు. పల్లవులు పశ్చిమోత్తర జాతులలోనివారనియు, వారిదేశము సింధునదికిని పారసీకమునకు నడుమ నెచ్చటనోయున్నదని పురాణములలోఁ బేర్కొనఁబడియెను. మనుధర్మశాస్త్రీకారుఁడు పల్లవులను మైచ్చులనుగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. పల్లవులు మైచ్చులని మహాభారతములోని భీష్మపర్వము లో ౯ దవ యధ్యాయమునఁ జెప్పఁబడి

I మనుధర్మశాస్త్రము, అధ్యాయము. ౧౦. శ్లో. ౪౪.

యెను. వారు సగరునిచేత జయింపబడిరి గాని సగరుని కులగురువగు వసిష్ఠుండడ్డు పడుటచేత నిర్తూలము చేయఁబడక విడిచిపెట్టఁబడిరి. మాంధాతయనురాజు పల్లవుల¹ విధులనుగూర్చి యింద్రుని ప్రశ్నించినట్లుగ మహాభారతములోని శాంతిపర్వములో ౬౪ గవ యధ్యాయమునం జెప్పఁబడినది. అచ్చట యవనులు, కిరాతులు, గాంధారులు, చీనులు, శబరులు, బర్బరులు, శకనులు, తుషారులు, కంకులు, ఆంధ్రులు, మద్రకులు, పుండ్రకులు, పుళిందులు, రమరులు, కాంభోజులు మొదలగు జాతులతోఁ బల్లవులు చేర్పఁబడిరి?

వసిష్ఠమహాముని కామధేనువు అంకవేయునపుడు జనించిన పల్లవులు మొదటక్షత్రియులయినను క్రమముగా శూద్రులయిరిని హరివంశము రామాయణములలోఁ జెప్పఁబడియెను. అచ్చట పీఠలు శకనులతోను, యవనులతోను, కాంభోజులతోను జేర్పఁబడి గూజాతికి యుఖ్యమైన గుఱుతుగడ్డమని² యు, దానిని ధరించుటకు సగరుఁ డనుమతింపె ననియుఁగూడ చెప్పఁబడియెను. విష్ణుపురాణమునందును యవన పల్లవు కాంభోజులు మొట్టమొదట క్షత్రియులయినను బ్రాహ్మణులనఁడియు, బ్రాహ్మణాశ్రమములనుఁడియు వేఱుపడినవారగుటచేత శూద్రులయిపోయిరిని చెప్పఁబడియెను. ³ మొదట వీరు క్షత్రియులేయనియు, పవిత్రకర్తలను పిడచాడి బ్రాహ్మణాఢి కార మతిక్రమించుటచేత శూద్రు

1 కె. ఆం. కృష్ణమూచ్యులు, వ్యాసాచ్యులుగార్లచే ముద్రంపఁబడుచుండిన సంస్కృతి మహాభారతములో పల్లవశబ్దమునకు బదులుగా పల్లవశబ్దమే గ్రహింపఁబడినదనియు, దక్షిణ హిందూదేశములోని వ్రాతప్రతులనుబట్టి తామాగ్రంథమును బరిష్కరించి ముద్రించుచున్నారమని సంపాదకులు తమతోఁ జెప్పినట్లుగ రావుబహాదుర్ బి. వెంకయ్య. ఎమ్. ఏ. గారు వ్రాయుచున్నారు.

2 పాశ్చాత్యుల (అనఁగా యవనుల గడ్డములనుగూర్చి కాలిదాసుకూడ తనరఘువంశము చతుర్థస్కంధమున ౬౩ వ శ్లోకమునఁ బ్రశంసించి యున్నాఁడు

3 Muir Sanskrit Texts Vol. II. p. 259, and Indian Antiquary Vol. IV, p. 166.

లయిపోయిరని మనువుగూడ వ్రాసియుండెను. కాళిదాసు తనరఘువంశమునందు రఘుమహారాజు దిగ్విజయమును పర్ణించు పట్టున యవనులను హిందూదేశము నకుఁ బశ్చిమదిశను బేర్కొనియున్నాఁడు. పారసీకులను జయించుటకై రఘుమహారాజు త్రికూటుమునుండి మెట్టదారిని బోయెనని చెప్పియుండెను. యవనులను జయించినతరువాత పారసీకులను జయించెనని చెప్పియుండెను. వీనిబట్టి పౌరాణిక కాలమునందు పష్టావులు పరిపాలన భారమును వహించిన యొకజాతివారని స్పష్టపడుచున్నది. వారు బ్రాహ్మణకర్తల ననుసరింపలేదని చెప్పటచేత వారు విదేశస్థులనియు, విజాతీయులనియు, వారిపూర్వులెప్పడో యాదేశమునకువచ్చి యుండిరనియుఁ దేటపడుచున్నది.

శాసనములలోని పల్లవరాజవంశము.

పల్లవమును సంస్కృత శబ్దమునను చిగురనియర్థము. పల్లవవంశములోని బూర్వికుఁడయిన పల్లవుఁడు పల్లవముల పల్లకీలో నాకస్తిక్ముగ నశ్వత్థామను జనించుటచేత నతని కాపేరువచ్చినదనియు, వానిసంతతివారలు పల్లవులయి రనియు కానకుడి తామ్రశాసనమునఁ జెప్పఁబడియును. ఇయ్యది నందిపల్లవములు నిచేవ్రాయించఁబడినది. పరమేశ్వరవర్తనరము శాసనమునందును, ఉదయేంద్రము శాసనమునందును, అశ్వత్థామను పల్లవుఁడు జనించెనని లిఖింపఁబడియెను.¹ కానకుడి తామ్రశాసనమునందశ్వత్థామను నప్పరసయగు మేనకయందు పల్లవుఁడు జనించెననికూడ చెప్పఁబడియున్నది. ² అయినను సింహవర్త అమరావతీ శిలాస్తంభముపై వ్రాయించిన శాసనములో నశ్వత్థామను మదనికయను నప్పర సవలన పల్లవుఁడు జనించెనని గానంబడుచున్నది. ³ ప్రాచీన పల్లవరాజులు తమ శాసనములలోఁ దాముపల్లవులమనియు, భారద్వాజ గోత్రులమనియు, వ్రాసి కొనియుండిరి⁴ కాని తరువాతివారు పోయిన పోక లేవియు వారిశాసనములందుఁ

1 రఘువంశము, సర్గము ౪, స్లో ౫౯ మొదలు ౬౪ వఱకు.

2 South Indian Inscriptions Vol. I, p. 152; *Ibid* Vol. II p. 370. 3 *Ibid* Vol. II, p. 355. 4 *Ibid* Vol. I, p. 27.

గానరావు. ఈ పల్లవరాజవంశమైనను పలుకాసనముల యందుఁ బలురీతులుగ నభివృద్ధింపఁబడినది. ఈపల్లవుఁడు క్షుత్రియుఁడుగాఁ జెప్పఁబడక బ్రహ్మకులము లోనివాఁడుగాఁ జెప్పఁబడియెను. ఈబ్రహ్మవంశము సహితము తాతలను మను మలుగను, మనుమలను తాతలుగను జేయఁబడి పలుకాసనములలో వర్ణింపఁ బడినది.

కాంచీపురము కైలాసనాథుని దేవాలయములో నొకకాసనమున బ్రహ్మ కుసంగీరసుఁడు, వానికి బృహస్పతి, వానికిసంయువు, వానికి భారద్వాజుఁడు, వానికిద్రోణుఁడు, వానికి నశ్వత్థామ, వానికి పల్లవుఁడు జనించెనని చెప్పియుం డఁగా కురముకాసనము సంయువును నెగురఁగొట్టి బృహస్పతికి మనుమఁడుగఁ జెప్పఁబడిన భారద్వాజుని పుత్రునిగఁజేసి వర్ణించియుండెను. అమరావతీకాసన మన్ననో బృహస్పతిని నెగురఁగొట్టి కురముకాసనమున నంగీరసునకు మనుమఁడు గాఁ జెప్పఁబడిన భారద్వాజుని నంగీరసునకుఁ దండ్రిగఁజేసి మధ్యసుధామానుఁ డనువానిఁ గల్పించి ద్రోణునకుఁ దండ్రిగఁజేసెను. ఇంకనుకట్టివే వైచిత్ర్యము లీకాసనము లోనివంశములఁ గన్పెట్టెను. పల్లవరాజులు కొందఱు భారద్వా జగోత్రులమని చెప్పకొనియున్నను మఱి కొందఱు సాలంకాయనులమనియు, బృహత్పలాయనులమనియుఁ చెప్పకొనిరి. దక్షిణాపథమున రాజ్యాధికారమును బూని పరిపాలనముచేసినవారిలో పాండ్యచోళకేరళులు, చాళుక్యులు, గాం గులు, కాకతీయులు మొదలగువారు తాము సూర్యవంశపురాజులమని చంద్ర వంశపురాజులమని యిట్లునువంశపురాజులమని చెప్పకొని యుండిరిగాని పల్ల వులవలె బ్రహ్మవంశమని చెప్పకొని యుండలేదు. చోళులు సూర్యవంశజులమని చెప్పకొని యుండిరి. పాండ్యులు చంద్రవంశజులమని చెప్పకొనియుండిరి. కేర లులు సూర్యవంశజులమని చెప్పకొనిరి. చాళుక్యులు చంద్రవంశజులమనిరి. రాష్ట్రీ కూటులు నట్లేచెన్నిరి. మఱియువీరలు పురాతనకాలమునఁ బ్రసిద్ధిఁగాంచిన పౌరాణికరాజుల వంశములనుండి తాము జన్మించితిమని కూడ చెప్పకొని

1 Ep. Ind. Vol. 5, text 2; line Vol. VIII p. 145, text line 2 and Vol. VI. p. 86 text line 2.

యుండిరి. మనువును, ఇత్యోకువును, మాంధాతను, ముచికుందుని, శిబిని తమపూర్వులనుగా చోళరాజులు చెప్పకొనిరి. తమవంశము పురూరవచక్రవర్తినుండి ప్రారంభమైనదని పాండ్యులు చెప్పకొనిరి. సగరుఁడు, భగీరథుఁడు. రఘువు, దశరథుఁడు, రాముఁడు తమపూర్వులని చేరరాజులు చెప్పకొనిరి. చాళుక్యులును చంద్ర వంశపురాజులను బెక్కండ్రను బేర్కొనిరి. రాష్ట్రకూటులు యదువంశజులమనియు, సాత్యకిసంతతి వారమనియుఁ జెప్పకొనిరి. కళింగగాంగులు తమది చంద్ర వంశమనియు, పురూరవుఁడు, ఆయువు, నహుషుఁడు, యయాతి, దుర్వసుఁడు తమపూర్వులనియుఁ జెప్పకొనియుండిరి. తలకాడులోని పశ్చిమ గాంగులు తమది సూర్యకులమనియు, ఇత్యోకుఁడు తమపూర్వుఁడనియుఁ జెప్పకొనియుండిరి. పల్లవ వంశమున బౌరాణిక రాజులలో నొక్కని పేరు మాత్రము గానంబడుచున్నది. ఆశోకవర్ష పల్లవుని కొడుకని చెప్పఁబడియున్నది. మూర్య చక్రవర్తియుగు నశోకవర్షనుని పేరే ఆశోకవర్షగా మర్పఁబడి యందుఁ జేర్పఁబడినదని డాక్టరు హల్ట్జ్ (Hultzseh) గారు హించినది సరియైనదిగానున్నది.³ ఇట్లు పాండ్యచోళ కేరళాదు లవలంబించినపద్ధతికి వికల్పమైన పద్ధతి నవలంబించి వారలకుఁ బ్రబలశత్రువులుగ నుండుటచేతఁ బల్లవులు విదేశస్థులయిన జాతీయులలోని వారనియును, పాండ్యచోళ కేరళాదులు స్వదేశస్థులయిన స్వజాతీయులలోని వారనియును రావుబహదరు వెంకయ్య గారు వ్రాయుచున్నారుగాని పాండ్యచోళ కేరళాదులు వెంకయ్య గారు తిలంచునట్లుగాక మొట్టమొదట త్రివిప్త (Tibet) ప్రాంత దేశములనుండి నచ్చినవారని నాలుగవ ప్రకరణమునందు వ్రాసియుంటిమి. కాఁబట్టి పల్లవులు విదేశస్థులయినచో పాండ్యచోళాదులును విదేశస్థులుగానె పరిగణింపఁ బడవలయును. పాండ్యచోళాదులు స్వదేశస్థులయిన స్వజాతీయులుగాఁ బేర్కొనఁబడినప్పుడు పల్లవులను గూడ స్వదేశస్థులయిన స్వజాతీయులనుగానే పేర్కొనవలసి యుండును. పల్ల

1 Ind. Ant, Vol. XVII. p. 170; 2 Mr. Rice's Mysore Gageteer Vol. I, pp. 308; 3 South, Ind. Ins, Vol II, p. 342; (4) Arch. Sur, Annual Report, 1906-1907.

వులయినను పాండ్యచోళులయినను మఱి యెవ్వరయినను మొదట వారెక్కడ నుండినను దక్షిణాపథమునకు విచ్చియిచ్చుటి భావలను, ఇన్నటిమతముల నవలంబించి దేశస్థులలోఁ గలసిపోయిన వారగుటచేత స్వదేశస్థులుగాఁ బరిగణింపఁబడవలసిన వారగుచున్నారు.

అశ్వత్థామ వంశమనులకుఁ గారణము.

పల్లవులకును పాండ్యులకును గర్భశత్రుత్వముగలదు. పాండ్యులుతాము పాండవులసంతతి వారమని చెప్పకొనమొదలు పెట్టిన వాఁటనుండియుఁ బల్లవులును తమపూర్వులు భారద్వాజ గోత్రులమని చెప్పకొని యుండుటచేతను, పాండవుల బంధువుత్వమిత్రపరివారమును నిర్ములముచేసిన వాఁడశ్వత్థామయగుటచేతను, భారతమునందు నశ్వత్థామ ద్రోణపుత్రుఁడుగను, భారద్వాజుని మనుమఁడుగను జెప్పఁబడియుండుట చేతను, అశ్వత్థామ పాండవ బలముల నిర్మూలముచేసినట్లుగాఁ బాండవుల సంతతివారయిన పాండ్యుల బలమును అశ్వత్థామ సంతతి వారలయిన పల్లవులు నిర్మూలము చేయఁగలరని సూచించున దగుటచేతను, అశ్వత్థామకుఁ బల్లవుఁడు జనించెననియు, ఆపల్లవుని వెంశమునందే తాము జన్మించుటచేతఁ దమదిపల్లవ వెంశమని చెప్పకొను చుండిరిగాని నిజముగా నశ్వత్థామకుజనించిన పల్లవుని వెంశజులేయైనయాడల నయదార్థములును వ్యత్యస్తములును నగువిషయములను వెంశచారిత్రములందుఁ జెప్పకొనకయే యుండును. అశ్వత్థామ బ్రహ్మచారియని మహాభారతమునుబట్టి మన మెఱుంగుదుము. అశ్వత్థామకు భార్యలేదుగనుక నప్పరననొకదాని నుడివెట్టిరి. పల్లవులు బ్రాహ్మణుల నాదరించి పోషించిరి. పాండ్యులు మొదట జైనమతావలంబకులుగ నుండిరి తరువాత శైవులయిరి. వీరుబ్రాహ్మణులకుఁ బ్రతిపక్షులుగ నుండిరి. కనుక బ్రాహ్మణులు తఱుచుగాఁ బల్లవులపక్షమున నుండుచువిచ్చిరి. పల్లవుల శాసనములను వ్రాసినవారు బ్రాహ్మణులే. తమపక్షమునుబూని తమ్మునాదరించుట కొఱకు వారిని బ్రహ్మకులమని, భారద్వాజ గోత్రులని, అశ్వత్థామ సంతతియని, పల్లవరాజ వెంశమని వారలకు ల్లాసముగలుగునట్లుగాఁ బొగడి యిట్టివెన్నియో గల్పించి వార

బను వశపఱచుకొనిరి. బ్రాహ్మణులు తమకార్యములను సాధించుకొని లాభమును బొందియుందురు. అశ్వత్థామ యాగ్రహమునుజూపి విజృంభించినతోడనే భీమార్జునకృష్ణులు భయంపడి పిఱికి పందలై యాయుధములను విడిచిపెట్టి చేతులు జోడించుకొని నిలబడిరిని కానుడి తామ్రశాసనమునం దశ్వత్థామ పరాక్రమము వర్ణింపఁబడినది. ఇట్టివర్ణన పల్లవులను సంతోషపెట్టుటకు గాక మఱియెందులకు?

పార్థియనులే పహ్లావులు.

పహ్లావశబ్దమునుండి పల్లవబద్ధమేర్పడినదని కన్నప్పచుండఁగా పార్థియను శబ్దముయొక్క వికృతరూప మె పహ్లావమని విశ్వసించఁబడుచున్నది. హిందూపార్థియనులు పహ్లావులని భాండార్కరు గారు నుడువుచున్నారు. పార్థియనులు క్రీస్తునకుఁ బూర్వము ౧౬౧ వ సంవత్సరమున కాబూరుకనమఱో స్థిరవసతులేర్పఱచుకొనిరిని కన్నప్పచున్నది. ² పార్థివులు కౌశిలలలోనొక శాఖవారుగ నున్నారు. వీరువిశ్వామిత్రునియొక్కసంతతిలోనివారు. పహ్లాదపురస్తంభము మీఁది శాసనములో శిశుపాలుఁడను రాజుపార్థిని రక్షించుటకుబిరుదురుగఁగియున్నట్లు వ్రాయఁబడినది. ³

తోండైయారులు.

పల్లవులు తోండైయారులని ద్రవిడభాషాగ్రంథములలో బిలువఁబడినట్లు గాఁ గన్నప్పచున్నది. పల్లవరాజు “తోండైమాన్” అనిపిలువఁబడియుండెను. ఎనిమిదవశతాబ్దమున పల్లవదేశము తుండకవిషయమని పిలువఁబడియుండెను. ఈనామోత్పత్తియెట్లుగఁగిరినదోస్పష్టముగఁ చెలియఁవారు. మొనటితోండై

1 Bombay Gazetteer Vol. I. part II, p. 317 f. and Ind Ant, Vol. X. p 224. 2 Ind. Ant, Vol. XVIII, b. 126.

3 Dr. Fleet's Gupta Inscriptions p. 250; See his article entitled “A peep into the Early History of India published in the B. B. R. A. S. Vol xx, pp. 356 to 408.

మానురాజు నాగ స్త్రీకిని చోళరాజునకు రహస్యముగాఁబుట్టిన (బారజుఁడు) కొడుకని గాఢకలదు. ఈబారజుఁడయిన చోళరాజు కుమారునకు నొసంగఁ బడినదేశముయొక్క మొదటినిజమైన పేరు తొండయనకూడ సూచింపఁబడి యెను. తొండారమండలమనఁగా బానిసల దేశము. అయినను ఈకథ పల్లవుల నిజసీతినీ దెలుపఁజాలకున్నది. “నెడముడిక్కిళ్ళి” యనుచోళరాజొకఁడు తన రాజధానీనగరమగు కావీరిపద్దినములోని యుపననములోనొక నాగకన్యకను గలిసికొనియె నని చెప్పఁబడినది. ఆ మె పేరు పాలవలై యనునది. వలైమానను నాగ రాజయొక్క కొఱుమై. నాగ రాజకుమారిక విలనఁ జోళరాజునకుఁ బుత్రుఁడు జనించెను. అయినను కాంచీపుర దేశమే రాజకుమారునకొసంగినట్లుగ నిచ్చట సేమియు నుదాహరింపఁబడలేదు. కాఁబట్టి యీకథపైకథకు విరుద్ధముగాఁ గన్ప ట్టుచున్నది. ఈకథలు శాసనములలో నెచ్చటను గనరావు. కాని గాంగపల్లవుఁ డయిన సుందరశిష్య విక్రమవర్షయొక్క రాయకోటశాసనములోఁ గొంచెము సూచన గలదు. మఱియే శాసనమునందును వినరావు.

కురుంబాలుసల్లవులా.

సర్వవార్ ఎల్లియాట్ గారి యభిప్రాయము ప్రకారము ద్రావిడదేశ ములో విశేషభాగమునకు పూర్వము కురుంబభూమియని పేరుగలదు. ఈద్రా విడ దేశముయొక్క దూర్పుభాగము చోళులచేత జయింపఁబడినమొదట తొం డైమండలమని పిలువబడుచుండెను. ఇదిపేరుం బాలసలన ౨౪ కొట్టములుగా విభాగింపఁబడినది. కరికాళుఁ డనుచోళరాజు కురుంబాలను జయించినవాడని చెప్పఁబడియెను. ఈకురుంబజాతి యేశాసనమునందు నుదాహరింపఁబడి యుండ లేదు. వరాహమిహిరాచార్యుని బృహత్సంహిత యందయిన నుదాహరింపఁబడి యుండలేదు. వారలు యదువంశజులనియు, జైనమతావలం బకులనియు స్థానిక చారిత్రములందు మాత్రము పేర్కొనబడిరి. పల్లవులు తప్పకకురుంబాలని నిశ్చ యింప వలను గాదు. ఎల్లియాట్ గారు కొన్ని నాణెములను కురుంబాలనియు, కొన్ని నాణెములను పల్లవులనియు నిర్ణయించియున్నారు.

తుండకవిషయమె దండకనాడు.

తోండైమండలమనుపల్లనదేశమునకు నుత్తరమున తిరుపతికాశహస్తి పర్వతములును, దక్షిణమున పాలేఱును, పడమటఘాట్టు (గట్టు) లని తోండై మండల శతకమునఁ జెప్పబడియోను. అప్పవిరచితమైనదని చెప్ప నొకపద్యము లోనుత్తరమున వెంగడమనియు (తిరుపతి) దక్షిణమున పినగైయనునదియు, తూర్పున సముద్రమును, సశ్చిమమునఁ దూర్పు కనమలనియుఁ జెప్పబడియుండెను. తోండైమండలము దండకనామయొక్క యూపాంతరముగఁ గన్పట్టుచున్నది. దండకనాడననది దండకారణ్యమును సంస్కృతమునుండి యేర్పడినది గఁగన్పట్టుచున్నది.²

పల్లవులాంధ్రులలోని వారెగాని యన్యులుగారు.

పల్లవులనుగూర్చి యెవ్వరెవ్వరెట్లెటు భవించినదియుఁ గొంతపటకుఁ దెలిపియుంటిమి. పల్లవులు తమిళజాతులలోని వారెంతమాత్రమును గారనియు, ఆంధ్రులలో నొక తెగవారనియును కొందఱి యభిప్రాయమై యున్నది. విస్సెంటు స్మిత్తుగారు తమ దక్షిణ హిందూదేశ చారిత్రమునందుఁ బల్లవులనుగూర్చికొంచెము వ్రాసియున్నారు గావున వారి యభిప్రాయము నొకించుక నీక్రింద నుదాహరించుచున్నారము.

“పల్లవనామము పహ్లావనామముఁ బోలియుండుటచేత డాక్టర్ ఫ్లీట్ (Dr Fleet) మొదలగు చరిత్రకారులు పల్లవులు పహ్లావు లొక్కరేయని యభిప్రాయపడి కాంచీపురమునేలిన దక్షిణపల్లవ వంశము పారసీకమునుండి జన్మ గాంచినదని యభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈగ్రంథముయొక్క మొదటికూర్పునందట్టి యూహ సంభవమని తలంచినను నూతన పరిశోధన మీయూహను బలపఱచుచుండలేదు. చెన్నపురి రాజధానికి నుత్తరభాగమున ననగా కృష్ణాగోదా వరులకు నడుమనుండిన వేంగిదేశమున నేర్పడిన యొక తెగవారని గన్పట్టుచు

1 Taylor's Catalogue Vol. III, p. 29.

2 Bombay Gazetteer Vol. I, part p. 319.

న్నది. ద్రవిడ రాజ్యములలో¹ బల్లవులకుఁ గల విడువని శత్రుత్వమును, పల్లవులకిది యని నిర్దేశింపఁదగిన దేశములేమందుటయును, పల్లవులు తమిళులకంటె భిన్నమైన జాతివారసుటకు సంజ్ఞలుగానున్నవి. దక్షిణభాగమునంతయు నాక్రమించిన పాండ్యచోళ చేర రాజులపైని వారియధికారమధికముగాఁ గూడ విధింపఁబడుచువచ్చెను. పల్లవులు పదు నెనిమిదవ శతాబ్దములోని మహారాష్ట్రులవలెఁ గొల్లపెట్టెడు దోపిడి కాండ్రతెగగా నుండి క్రమముగా స్వబలముచేత చోళరాజ్యముపై సంపూర్ణముగను, తక్కిన వానిపైఁ గొంతవలతును నధికారమును బూని యుండిరని మనముహింతుమేని నింతవఱకుఁ దెలియం బడిన విషయములూ యూహకు సరిపోవునని తలంచెదను.²

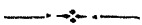
పల్లవులు దారిదోపిడికాండ్ర తెగవారని యూహించుటకు హేతువు గానరాదు. వీరలు కృష్ణా గోదావరులకు నడుమ వేగి దేశమునఁ గాని, మఱియే భాగమునఁ గాని యాండ్ర దేశమునం దెప్పడిన యొక తెగవారనుట వాస్తవము. రెండవ శతాబ్దమునుండి పల్లవరాజు లాండ్ర దేశమును బాలించుచుండిరని వారి శాసనములే వేనోళ్ళ ఘోషించుచున్నవి. ఈ విషయమును జరిత్రకారులందఱు నంగీకరించి యున్నారు. ఈ తెగ యెట్లెప్పడినవను విషయములో మాత్రము సరిత్రకారులు భిన్నా భిప్రాయులయి యున్నారు. పల్లవులు దారిదోపిడికాండ్ర తెగయనుటకంటె సుసహ్యవులు పల్లవులయిరని యూహించుటకే హేతువు లెక్కువగఁ గానవచ్చుచున్నవి. పల్లవుల ప్రదేశములు కందహారము, సెయిస్తాన్ శులలో నేర్పడి గాండఫరేసు పరిపాలనములో అనఁగా క్రీస్తుశకము ౨౦ దవ సంవత్సరము నకును ౬౦ దవ సంవత్సరము నకును నడుమ పంజాబుయొక్క పశ్చిమభాగమునకును, సింధునది ప్రవహించు పల్లవు భూములకును న్యాపించెను.¹ సింధునది ప్రవహించు పల్లవు ప్రదేశములు పార్థియనుల స్వాధీనములో నున్నవనియు, తమలోఁ దాము పార్థియనులు పోరాడు కొను చుండిరనియు క్రీస్తుశకము ౮౦ దవ సంవత్సరమున రచింపఁ బడిన పెరిప్లస్సును గ్రంథమునుబట్టి తెలిసికొనుచున్నాము.²

1 Prof. E. J. Rapson's Indian Coins p. 15. Mr. Smith's Catalogue of Coins in the Indian Museum, Calcutta p. 36; 2 Ind. Ant, Vol viii, p. 338.

ఈకాలముననే పహ్లావులకో శకనులకో సంబంధించిన ఊత్రపులు సురాష్ట్రమాళవదేశములను వశముచేసికొని పాలించుచుండిరని మనమిదివఱకే తెలిసికొనియుంటిమి. ఈకాలముననే యాంధ్రదేశమునుజొచ్చి యవనశక పహ్లావాదులు కల్లోలముఁ బుట్టించిరనియు, ఆంధ్రుల స్వాధీనమందుండిన మహారాష్ట్ర దేశము సురాష్ట్ర ఊత్రపులచే జయింపఁబడి యాక్రమింపఁబడినదనిపూడఁ దెలిసికొని యుంటిమి. రెండవశతాబ్దప్రారంభము నందనగా ౧౨౦ దవ సంవత్సర ప్రాంతమున గోతమిపుత్ర శాతకర్ణుఁడను నాంధ్రరాజు యవనశకపహ్లావాదుల నోడించి సురాష్ట్ర ఊత్రపుఁడగు ఊహారాటనహపానుసంశమును నిర్మూలముచేసి తనపూర్వులు గోల్పోయిన రాజ్యమును మరల సంపాదించుటయెగాక శాత్రుసభూములనుగూడ నాక్రమించెనని పూడఁ దెలిసికొని యుంటిమి. అంతకుఁబూర్వ మాంధ్రదేశమునకు వచ్చియుండిన యవనశక పహ్లావాదులు శివస్వాతికర్ణుఁడు, గోతమిపుత్ర శాతకర్ణుఁడు మొదలగు నాంధ్రరాజులయొక్క పరాక్రమమునకు నిలువంజాలక సమైక్యైరనియు, అదివఱకే విశేషముగా మార్పుజెంది యుండిన యవనశకపహ్లావాదులు దేశమున స్థిరనివాసము లేర్పఱచుకొని దేశాచారమతాచారము లవలంబించి దేశీయులతో సంబంధబంధవ్యముల నెఱపుచుఁ గ్రమముగా దేశీయులలోఁ గలిసిపోయి సల్లవులను తెగఁ గా నేర్పడిరనియు, వీరు మొదట నివసించిన ప్రదేశము సల్లవనాఁడయినదనియు అదియె యిప్పుడు పల్నాడును పేరఁబిలువంబడుచున్నదనియును గూడఁ దెలిసికొనియుంటిమి. పహ్లావులు హిందూమతముల నవలంబించి హిందూనామముల నలంకరింపుకొనుచుండి రనుటకుఁగూడ శాసనములనుండి ప్రమాణవాక్యముల నెత్తిచూపవచ్చును. క్రీస్తుశకము ౧౨౦ దవ సంవత్సర ప్రాంతమున మాళవదేశమును బరిపాలించుచుండి మహాఊత్రపుఁడగు రుద్రదాముఁడు వ్రాయించిన జనగఁడ శాసనమునందు వానిమంత్రిసువిశాఖుఁడనువాఁడు పహ్లావుఁడుగాఁ బేర్కొనఁబడియున్నాఁడు. ¹ ఈసువిశాఖుఁడు కేవలము మంత్రిమాత్రమేకాఁడు. రెండుపరగణాలకుఁ బరిపాలకుఁడుగ నున్నవాఁడు. రుద్రదాముఁడు యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణికో.

వాసిష్ఠీపుత్ర శ్రాతకర్ణి నో రెండుసారులు జయించెనని కూడఁజెప్పబడియెను. ఈక్షాత్రపులకు నాంద్రులకు సంబంధ బాంధవ్యములు గలవని శాసనములు చాటుచున్నవి. రుద్రదాసుఁడు తనకొనూరైన నాంద్రరాజునకిచ్చి వివాహము చేసినట్లుగ శాసనములఁ జేర్చొనబడియెను. కాఁబట్టి వీనినన్నిటిని పరిశీలించిచూచినప్పుడు పహ్లావులు దేశాచారమతాచారముల నవలంబించి దేశీయనామములనేధరించి పల్లవులై యాంద్రులకు ఊత్రపులకు నూడిగములు సల్పుచుండి క్రమముగా నేనాచ్యక్షులుగను మంత్రులుగ నేర్పడి రాజకుటుంబములతో సంబంధ బాంధవ్యముల నెఱపుచు ప్రధానరాజకుటుంబము బలహీనమై రాజ్యభారమును నిర్వహింపఁజాలనికాలమున స్వతంత్రులై స్వతంత్రరాజ్యముల నెలకొల్పిరిని యూహింపఁ దగియున్నది. స్వదేశమును స్వమతమును మఱచిపోయి హిందూమతములను బూని హిందూనామములను బెట్టుకొని వ్యవహరించుచు బహుకాలమునకు వెనుక నాంద్రదేశమునకువచ్చి పర్ణాశ్రమధర్మములంతగాఁ బాటింపఁబడనికాలమున నొకశతాబ్దమువఱకు నాంద్రులనడుమ నివసించుచుండి సంబంధ బాంధవ్యముల నెఱపుచుండిన నారాంద్రులుగాఁ గాక మఱియెవ్వరుగాఁ బరిగణింపఁబడ వలసినది?

ఆంద్రులనకతప్పదు. ద్రావిడదేశమునందలి కాంచీపురమును జయించి పరిపాలించినది యాంద్రపల్లవులుగాని పహ్లావులుగారు. కాంచీపురమునందు కట్టకడపట స్థిరముగా నిలిచిపోయినది యాంద్రపల్లవులలో నొకశాఖవారు మాత్రమెగాని కొందఱుతలంచునట్లు పల్లవులందఱుగారు. ఇప్పటివఱకు దొరకిన శాసనములను బట్టిచూడఁగా మొదటిపల్లవరాజు శివస్కందవర్మగాఁ గానబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడే మొదట కాంచీపురమునుండి శాసనములం బ్రకటించినవాఁడు. “ఇతఁడాంద్రుఁడా? పహ్లావుఁడా? యాంద్రపల్లవుఁడా? ఏకాలపువాఁడు?” అనువిషయములను జర్చించి తెలిసికొన వలసియున్నది.

పండ్లండెన ప్రకరణము.

శివస్కందవర్ణ.

ఇతఁడు కాంచీపురమునుండి ప్రకటించిన తామ్రశాసనములు రెండుగ
లవు. అందొకటి బళ్లారిమండలములోని హిరాహడగల్లి (సార్వనహల్లి) గ్రామం
బున దొరకినది. ¹ మఱియొకటి యిస్పాటి గుంటూరు మండలములోని నరసా
రావుపేటకుఁ దూర్పున గా మైళ్లనూరమునున్న మైదవోలను నొకచిన్న
గ్రామమున దొరకినది. ² శివస్కందవర్ణయునమహారాజుగఁ నుండెనపుడు మైద
వోలుశాసనమును, మహారాజుగఁ నుండెనపుడు సార్వనహల్లిశాసనమును బ్రకటిం
పఁబడినవి.

మైదవోలు శాసనము.

ఈశాసనము ప్రాచీన ప్రాకృతభాషలో వ్రాయఁబడి కాంచీపురము
నుండి ప్రకటింపఁబడినది. ఇందుశివస్కందవర్ణయున మహారాజుగఁ జేర్కొనఁ
బడియుండెను. తాను భారద్వాజగోత్రుఁడనఁయు, పల్లవులవంశములోనివాడ
ననియుఁ జెప్పకొని యుండెను. ఈశాసనము వ్రాయఁబడిన తేది శివస్కందవర్ణ
కుఁ బూర్వము రాజ్యముచేయుచుండిన రాజయొక్క పదయవ పరిపాలన సు
వత్సరమున గ్రీష్మఋతువు నాతివపక్షములోని పంచమి తిథిగానున్నది. ఆంధ్ర

(1) Ep. Ind. Vol I page. 2; (2) Ibid Vol VI. p. 81.
ఇది మైదవోలులో మైదవోలు జయరామయ్యగారి పాలములో దొరకినది. మ.
జయంతిరామయ్యపంతులు. బి. ఏ. బి. ఎల్ గారివలనఁ బంపబడినది.

పథము¹లోని విరివరయును గ్రామమును పూర్వకుటాయ్యండు గోనందార్యుండు ననునాములను విహించినవారలును, అగ్నివేశ్యగోత్రులును నగునిరువురు బ్రాహ్మణులకు దానముచేసినట్లుగ ధాన్యకటకములో నుండిన తనవ్యాపుతునకు నాజ్ఞ చేయఁబడినది

హిరూహడగల్గి శాసనము.

ఇదియును ప్రాచీన ప్రాకృతభాషలోనే వ్రాయఁబడినదిగాని శాసనము చివరనుండిన యాశీర్వాద వచనమును రాజముద్రికలోని శివస్కందవర్త పేరును మాత్రము సంస్కృతభాషలో వ్రాయఁబడినవి. ఇందు శివస్కందవర్త మహారాజాధిరాజనియు, పల్లవులవంశములోనివాడనియు, భారద్వాజ గోత్రుండనియుఁ దెలుపఁబడినది. ఈశాసనమును బ్రకటించిన శివస్కందవర్తయు, మైదవ వోలు శాసనమును బ్రకటించిన శివస్కందవర్తయు నొక్కండేకాని వేత్త్యే టుగాఱుకారు. ఇందధిక విశేష మొకటికలదు. ఇతఁడు, అగ్నిస్తోమము, వాజిపేయము, ఆశ్వమేధము మొవలగు క్రతువులనుజేసినట్లుగఁ జెప్పఁబడినది శివస్కందవర్తకుఁ బూర్వముంకెన 'బప్పా' యనుమహారాజు చిల్లరేక కోడుంక యను గ్రామములోని తోటనొక దాని బ్రాహ్మణులకు దానముచేసియుండఁగా దానినే మరలఁజేర్కొనుచు నొకనూర్పుడుకల్గెనును, నివేశనములనగుడ నీతఁడు దానముచేసినట్లుగ నీశాసనమున వ్రాయించఁబడినది. ఇందుఁ జేర్కొనఁబడిన బప్పా² టినుకల్గెములను దుక్కిఁపైడ్లతో డిలక్షయరకలను బ్రాహ్మణులకు దానముచేసి యుండనని చేర్కొనఁబడియుండెను.

1 శివస్కందవర్తకుఁ బూర్వముండిన శాసనములలో నాండ్రశబ్దముప యోగింపఁబడియుండలేదు. ఆండ్రమనుమాట ఉపయోగింపఁబడిన శాసనమిది యె మొదటిదని లోఁచుచున్నది. ఆండ్రపథ మె ఆండ్రమండలమని కొన్ని శాసనములలోఁజేర్కొనఁబడినది. ఆటవలశాసనములలోనియ్యది పఠాగాః శియుని చేర్కొనఁబడియున్నది.

ఈశాసనములో దానము చేసినట్లుగ నుదాహరింపఁబడిన తోఁటయొక్క ఫలము ముప్పది నాలుగు భాగములుగ విభాగించి యిరువది నాలుగు బ్రాహ్మణకు టుంబములకు నొక్కొక్కనికి నొకభాగము మొదలుకొని నాలుగుభాగముల వఱకు దానము చేయఁ బడియుండెను. ఈశాసనము కోలివోలా గ్రహారీకుఁడును మంత్రాలోచన సభ్యుఁడును నగుభట్టిశర్మయొక్క స్వహస్త విలేఖనముతో గూడినదిగ నున్నది. దీనిని రాజు స్వయముగాఁ బఠోధించి చేవ్రాలు చేసియుండె నట! శాసనము తుదను గోబ్రాహ్మణులకును, విలేఖకునకును, పాఠకులకును, వినువారికి శుభ వాక్యము పలుకఁబడియెను. తనవంశము యొక్కయు, తనజాతి యొక్కయు, పరంపరాభివృద్ధికిని యశోభివృద్ధికిని ఈదానము చేయఁబడినట్లు గఁ జెప్పఁబడినది.

కాలనిర యము.

శాసనములోని భాషను బట్టియు, అందుదాహరింపఁ బడిన కాలమును బట్టియు శివస్కందవర్ష క్రీస్తుశకము రెండవవత్సాబ్దము లోనివాఁడని రివరెండు టి. ఫుల్కుగారు యుక్తియుక్తముగ సిద్ధాంతీకరించినారు. ¹ ఇంతసహేతుక మైనవాదము మఱియొకటి గానరాదు. వీరు శివస్కందవర్ష రెండవవత్సాబ్దములోని యాంధ్రభృత్యులతో నమకాలికుఁడని రెండు హేతువులను జూపిరి. ఆంధ్రభృత్యుల శాసనములలోని భాషయె యీశాసనమునందును గానవచ్చుట మొదటిది. దానము చేసినతిథి తెలుపఁబడినవిధాన మాంధ్రభృత్యులశాసనములలోని విధానమును బోలియుండుట రెండవది. ఈరెండు హేతువులచేత నాంధ్రభృత్యులకు దూరముననుండువాఁడు కాఁడనియును, నమకాలికుఁడని యును సిద్ధాంతము చేసినారు.

శివస్కందవర్ష శాసనములలో శాలివాహన శకనంపత్సరములకు మాలు గా వానిపరిపాలన సంవత్సరములయొక్క సంఖ్యలు పేర్కొనఁబడినవి. మానము

నకు బదులుగా ఋతువు పేర్కొనఁబడినది. చాంద్రమాన పక్షముగాక సౌరమాన పక్షముయొక్క సంఖ్య పేర్కొనఁబడినది. ఇట్టిపద్ధతి యేకాలమునం దేవంశపు రాజుల శాసనములలో నవలంబింపఁబడియెనో తెలిసికొన్న పక్షమున శివస్కంధవర్షకాలము తెలియఁగలదని నిశ్చయించి నవీనపల్లవులయొక్కయు, త్షాత్రపులయొక్కయు, గుప్తులయొక్కయు, చాళుక్యులయొక్కయు, శాసనములనుబరిశోధించిమాడఁగా నమస్తవిషయములయందు నాంద్రభృత్యుల శాసనములలోని పద్ధతినబోలి యుండుటచేత శివస్కంధవర్షకాలమునందె యుండవలయునని సిద్ధాంతీకరింపఁబడినది. త్షాత్రపరాజుల యొక్కయు, గుప్తురాజులయొక్కయు, చాళుక్యరాజులయొక్కయు, నవీనపల్లవరాజులయొక్కయు శాసనములన్నియు సంస్కృత భాషలో వ్రాయఁబడినవి. త్షాత్రపుల శాసనములలో శకవృషకాల సంవత్సరములును, గుప్తురాజుల శాసనములలో గుప్తుశక సంవత్సరములును, చాళుక్యరాజుల శాసనములలో శాలివాహన శక సంవత్సరములును పేర్కొనఁబడినవి. సర్వవిధములచేతను స్వల్పవిషయములందుకూడ నాశాసనములను భేదించి యుండుటయే గాక యాంద్రభృత్య వంశపురాజులగు గోతమిపుత్ర శాతకర్ణి, పులమాను, యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి మాధారిపుత్రాశక నేనుఁడు మొదలగు నారిశాసనములనుబోలి యిందుకయైన భేదములేక యుండుటచేత నీశాసనము గూడ నాకాలమునాటిదే గనుక శివస్కంధవర్ష రెండవతాబ్ది మధ్యముననో శతాబ్దాంతముననోయుండియుండవలయునని రిపరెండు ఘోల్కుగారు నుడువుచున్నారు. ఆంద్రభృత్యులనియెడి శాతవాహన వంశజులు క్రీస్తుశకము ౨3౬ వ సంవత్సరమువఱకు నాంద్రదేశమును బాలించుచుండిరిని శాసనాదులనుబట్టియు పురాణాది పూర్వగ్రంథములనుబట్టియుఁ దెలిసికొనఁగలిగితిమి. క్రీస్తుశకము 3౪౦ దవ సంవత్సర ప్రాంతమున గుప్తుచక్రవర్తియగు సముద్రగుప్తుఁడు దక్షిణదేశముపై దండెత్తి వచ్చినప్పుడు విష్ణుగోప వర్షయనురాజు కాంచీపురమును బాలించుచుండినట్లు ప్రయాగలోని సముద్రగుప్తుని శాసనమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. శివస్కంధుఁడు విష్ణుగోపవర్షకుఁ బూర్వఁడుకాని తరువాతివాఁడు కాఁడని శివస్కంధవర్ష శాసనములనుబట్టి స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ఆంధ్రరాజులు ధాన్యకటకము రాజధానిగా నాంధ్రరాజ్యమును గొంచెమించు మించుగా క్రీస్తుశకము ౨రం దవ సంవత్సరమువఱకుఁ బాలించినట్లు గన్పట్టుచున్నది గావున నాంధ్రభృత్య శాశుకంటె భిన్నుఁడయై ఆకాలమునకుఁ బూర్వమెయున్న దాను యువమహారాజుగనుండినపు డాంధ్రపథములోని వివిధ గ్రామమును బ్రాహ్మణులకు దానము చేసినట్లుగ ధాన్యకటకములోని తనవ్యాప్తునునుఁ దెలియఁజేయుట యెట్లుసంభవించును? కనుక ౨రం దవ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతినాఁడని చెప్పవలసియుండును. అదియె నిజమైనయెడల మాడనశతాబ్దాంతమునం దనఁగా ౨రం సంవత్సరమునకుఁ దరువాతను 300 వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమునను నుండవలయును. ఇతని శాసనములను బట్టిచూడఁగా నితఁడుకృష్ణానది మొదలుకొని దక్షిణమునఁ గాంచీపురమువఱకును పడమట బల్లారివఱకునుగల గొప్పదేశమున కంతును బ్రభువుగనుండి యేలినట్లుగానిపించుచున్నది. అట్లయినయెడల నీతఁడింత రాజ్యము నెట్లుసంపాదించఁ గలిగెనని శంకపుట్టకమానదు. ఈతఁడు తనశాసనములం దెచ్చటను తానుగాని తనపూర్వులుగాని యాంధ్రభృత్యులను జయించి సంపాదించినట్లుగఁ జెప్పకొని యుండలేదు. అటువంటి శాసనములను గరువముతోఁ బ్రకటించుకొన్నవాఁడు, అంతటి బ్రాహ్మణభక్తి గలవాఁడు, శాసనములయందుఁ దనయొక్క విజయములను గూర్చి లేశమాత్రమును ముచ్చటించకుండుటకుఁ గారణమేమి? దేశము నెచ్చదిగ లేకుండిన కాలమునందు క్రతువులు చేయుటకుఁ గాని బ్రాహ్మణులకు గోవుల నగ్రహారముల దానముచేసి యరణ్యదేశముల నివసించ బ్రాహ్మణులను బంపుటకు సాధ్యమగునా? సాధ్యముకాదని స్పష్టముగఁ జెప్పవచ్చును. తనకుఁ బూర్వము బహుయునురాజుధర్మకార్యముల నేకములు చేసెనని శిష్యుండవర్త పేర్కొనియుండెను. వీరలిరువురును బహుకాలము దేశపరిపాలనముచేసి ప్రఖ్యాతిఁ గాంచి యుండవలయును గదా. ఆంధ్రజాతికంటె భిన్నులై యొక్కడనుండి యో వచ్చినవారేయైనయెడల బహుశతాబ్దములనుండి రాజ్యము చేయుచుండిన పంశమును నిర్మూలముచేసి బహుస్వల్పకాలములో దేశమును స్వస్థపఱచి పరిపాలించుటకు సాధ్యమగునా? ఒకవేళ సాధ్యమగు నేని ఘోరసంగ్రామమున నాం

ధ్రులనునోడించి దేశమును స్వాధీనము చేసికొనవలయును గాని యూరక స్వాధీనమునునుట విశ్వసింపఁ దగినదికాదు.

అట్టిహోరసంగ్రామ మేనియును జరగినట్లుగాఁ గానరాదు. శాసనములందును జైప్పబడియుండలేదు. కాఁబట్టి శివస్కందవర్తగాని వానిపూర్వులుగాని క్రొత్తగా నాకాశమునుండి దిగివచ్చిన వారుగాక దేశములోని వారే యెయుండవలయును. పల్లవుఁడనని చెప్పకొనుచుండిన యీశివస్కందవర్త యాంధ్రభృత్యులలో నుదాహరింపఁబడిన శివస్కంద వర్తయెగాని యన్యఁడుగాఁ గనపట్టఁడు. మత్స్యపురాణమునందు “అంధ్రాణాం సంస్థితా (తే) రాజ్యేతే సుంభృత్యాన్వయేస్సపాః సప్తైవాంధ్రాభవిష్యంతి” అని యాంధ్రభృత్యులకు వెనుక నస్తాంధ్రులు రాజ్యపాలనము సేయుదురని చెప్పబడియెను. శకయవన పహ్లావాదు లాంధ్రులలోఁ గలిసిపోయి యాంధ్రరాజుల కడ నూడిగము సేయుచుండిరని యిదిసఱక తెలుపఁబడియుండెను. అట్లాంధ్రులయియున్న తస్థితికి వచ్చిన కుటుంబములతో నాంధ్రరాజులు సంబంధ బాంధవ్యముల నెఱపుచుండి రని గూడవ్రాసెయుంటిమి. ఇట్లుసంబంధ బాంధవ్యములు జరుపుచుండుటచేత రాజకుటుంబములలోఁ బలుశాఖలేర్పడినవి. ఇందుకు దృష్టాంతముగఁ గొందఱిని జూపవచ్చును. హోరితిపుత్త్రీ శాలకర్ణుఁడు విష్ణుదత్తుల వంశములోని వాఁడని వనవాసిగోని యొక శాసనమునఁ జెప్పఁబడినది. వాసిష్ఠీపుత్త్రీ శాలకర్ణుఁడు కర్ణమక రాజులవంశములోనివాఁడని యొక శాసనమునఁ జెప్పఁబడినది. మాధరపురుషదత్తుఁడు ఇత్యోనులవంశములోనివాఁడని బేతవోలు (జగ్గయ్యపేట) శాసనమునఁ జెప్పఁబడినది. శివస్కందవర్త పల్లవులలోని వాఁడని మైదవోలు హర్షనహల్లి శాసనములు చెప్పుచున్నవి. యవన శకపహ్లావాదు లాంధ్రులలోఁ గలిసిన తరువాత నేత్యేణు తెగలుగ నుండవచ్చును యవను లిత్యోకులు కావచ్చును. శకనులు విష్ణుదత్తులు కావచ్చును. పహ్లావులు పల్లవులు కావచ్చును. ఈ యిత్యోకులును, ఈవిష్ణు దత్తులును, ఈకర్ణమకులును ఈపల్లవులును కేవలమును విదేశీయులు గారు. ఆంధ్రులయొక్కయు, యవన శక పహ్లావాదులయొక్కయు రక్తసమ్మేళనమువలన జనించిన మిశ్రజాతులవారే కాని

మఱియొకరుకారు. వీరల నెల్లరను నాంధ్రులనియే పచించుటయొప్పును. కాఁక ట్టి శివస్కంద వర్షయాంధ్ర పల్లవ శాఖలోని వాఁడని చెప్పవచ్చును. ఎనిమిదవ ప్రకరణమున శివస్కందవర్షను గూర్చి వ్రాయుచు నీయభిప్రాయమునే దెలిపి యుంటిమి. ఆతఁడే యితఁడైనయెడల నందుదాహరింపఁబడినకాలము సరియైనదిగఁ దలంపరాదు. ఇతఁడు మూడవశతాబ్దముననో మూడవశతాబ్దాంతముననో యుండియుండునని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

శివస్కంద వర్ష పరిపాలనము.

శాతవాహన వంశజులలోఁ గడపటివాఁడయిన మూడవపులమాయికిఁ బిమ్మట ధాన్యకటకము రాజధానిగఁ జేసికొని యాంధ్రదేశమును బరిపాలించుచుండిన మూలపంశము నిర్మూలముకాఁగాఁ గృష్ణానది కుత్తరభాగము నిక్షిప్తులును, వాయవ్యభాగము నాభీరులును, పశ్చిమభాగమును రాష్ట్రకూటులును, నైఋతిభాగమును విష్ణుదత్తులును, పూర్వదక్షిణభాగములను పల్లవులు నాక్రమించుకొనిరి. ఈశాన్యభాగమనఁగా కృష్ణామండలమును కళింగమును సాలంకాయన గోత్రులయిన పల్లవు లాక్రమించుకొనిరి. మూడవ శతాబ్దాంతమునందు నాంధ్రదేశమునకంతకుఁ బల్లవులధిపతులయి యుండిరిని చెప్పటకు లేక మాత్రమును సందియములేదు. శివస్కందవర్షరాజాధిరాజని చెప్పఁబడియుండుటచేత నాకాలమునం దతఁడే మిక్కిలి పరాక్రమవంతుఁడని యూహింపఁదగియున్నది. ఇంతియగాక యశ్వమేధమును గూడఁ జేసినట్లుగఁ జెప్పఁబడియుండుటచేత నిశ్చయముగా నీతఁడు బహుపరాక్రమవంతుఁడై రాజాధిరాజై యుండినఁగాని యట్టికార్యమును నిర్వహింపఁజాలఁడు. ఇతఁడు కాంచీపురమునుండి శాసనములను బ్రకటించి నట్లు గన్పట్టుచున్నదిగాని కాంచీపురము రాజధానిగ నుండెనో లేదో శాసనములం బట్టి దెలియరాదు. అయిన నితఁడు కాంచీపురమును రాజధానిగఁ జేసికొనియెనని చెప్పినఁ జెప్పవచ్చును. రాజ్యపరిపాలనమందు మంత్రులును, మంత్రాలోచన సభ్యులునితనికి తోడ్పడుచుండిరి. ఇతఁడు సామంతులయిన రాజకుమారులచేఁ బరివేష్టించఁ బడియుండెను. వీని

రాజ్యము విషయములుగను (Provinces) నాడులుగను (Districts) విభజింపబడి వేత్త్రొలు పరిపాలకులచేఁ బరిపాలింపబడు చుండెను. వీని పరిపాలనము చక్కని కట్టుదిట్టములయిన చట్టములుగలిగి నిరంకుశముగ సాగుచుండెనని శాసనముల వేనోళ్లఁ జూటుచున్నవి. వీనికాలమునందు దక్షిణ హిందూస్థానమున నాత్రేయ, హారిత, భారద్వాజ, కాశిక, కాశ్యప వాత్స్యమొదలగు గోత్రముల బ్రాహ్మణులు సర్వమాన్యభూముల ననుభవించుచు సగ్రహారములలో సంఘములుగా నివసించుచుండిరినియు, వీరిలు కేవలము వైదికవృత్తులను మాత్రమెగాక లౌకికవృత్తులనుగూడ నవలంబించుచుండిరిని వీని శాసనములు రూఢిపఱచుచున్నవి. ఈకాలమునందు ప్రజల మత మెట్టిదయినను రాజు మతము స్పష్టముగఁ గానంబడుచున్నది. అశ్వమేధాది క్రతువులను జేయుటయు, బ్రాహ్మణుల కగ్రహారములు యుదలగునవిచ్చి సమ్మానించుటయు, భారద్వాజ గోత్రుండనని చెప్పుకొనుటయు, తననామమునకుఁ జివర ఎర్చయను త్పత్రయ సంజ్ఞం దెలుపు శబ్దమును జేచ్చుకొనుటయు, బ్రాహ్మణులను మంత్రులగాను మంత్రాలోచన సభ్యులుగఁ నుంచుకొనుటయుఁ జూడఁగా నీతఁడు బ్రాహ్మణ మతావలంబకుండని గాని బ్రాహ్మణమతాభిమాని యని కాని చెప్పఁదగును. జైన బౌద్ధమతములను ద్వేషభావముతోఁ జూచినట్లుగ శాసనముల యుండెచ్చటను గానరాదు. అయిన నాకాలమున జైన బౌద్ధమతములే విశేషముగా వ్యాపించి యుండుటంజేసి పరమతావలంబకులయిన రాజులంతగా ద్వేషభావమున జూపఁజాలకుండురు. ఆంధ్రదేశమునఁ బల్లవంజుల పాలనముతోఁ గ్రొత్తయుగము ప్రారంభమైనదని చెప్పవచ్చును. బ్రాహ్మణుల యాధిక్యత పెంపొందినతోడనే ప్రజలలోఁ గూడ జాతి భేదములు పెక్కు లేర్పడుచు వచ్చినవని చెప్పవచ్చును. అప్పటికప్పుడే యనాగరికులయిన యాదిమనివాసులను మిశ్రజాతులవారు మిక్కిలి తక్కువగఁ జూడ నారంభించిరి. మఱియు నాకాలమునఁ గాంచీపురము వేదాధ్యయన సంపన్నులయిన బ్రాహ్మణోత్తముల యాదరముచే సంస్కృత భాషాభ్యాసము శత విధంబుల నభివృద్ధి గాంచుచు విద్యలకుఁ జెన్ని ధానమై యొప్పుచుండెను.

జయవర్త.

శివస్కంద వర్తగాక మఱి కొందఱు ప్రాచీనపల్లవరాజుల పేరులు శాసనములందు గానవచ్చుచున్నవిగాని వారికాలము మాత్రము సరిగాఁ దెలియరాదు. మఱియొకవిశేషముకలదు. ఈప్రాచీన పల్లవుల శాసనములన్నియును ఆంధ్రదేశమునందే గానవచ్చుచున్నవి. కూడూహార విషయాధిపతియగు జయవర్తయొక్క తామ్రశాసనమొకటి తెనాలి తాలూకాలోని కొండముదిగ్రామమునందలి మంటిదిబ్బలో దొరకినది. ¹ ఈశాసనములోనిలిపి శివస్కందవర్తయొక్క మైదవోలు శాసనములోనిలిపిని బోలియున్నది. మహేశ్వరో బృహత్పలాయన శబ్దములు రెండును దక్కతెక్కినదంతయుఁ బ్రాకృతిభాషలో నున్నది. ఈశాసనములోని రాజముద్రికలో జయవర్తమహారాజు పేరు గానంబడుచున్నది. ఇతఁడు బృహత్పలాయన గోత్రుఁడు. మహేశ్వర పాదభక్తుఁడు. ఇతఁడు కూడూహారమండలములోని పంతురనుగ్రామమును గుఱు బ్రాహ్మణులకు దాసము చేసి యున్నానని కూడూహులోని తన వ్యాప్తునకుఁ దెలియఁజేసి యున్నాడు. కూడూరు రాజధానినగరముగా నుండెను. ఈ జయవర్తగాని వీనిగోత్రముకాని మఱి యే శాసనమునందును గానఁంపు. ఇతఁడు శివస్కంద వర్తకాలమునాటి వాఁడని చెప్పవచ్చునుగాని యాతనికి నామంతుఁడో లేక స్వతంత్రుఁడో దెలియరాదు. ఈశాసనములోని భాషయు లిపియు గోత్రమి పుత్త్ర శాతకర్ణియొక్కయు, వాసిష్ఠీపుత్త్ర పులమాయియొక్కయు నాసిక శాసనములను బోలియుండుటచేత నాంజాలకు మిక్కిలి దూరమున నున్నవాఁడని చెప్పరాదు. రాజముద్రికలోని ప్రాచీన సంస్కృతిలిపికూడ దీనినే బలపఱచుచున్నది. ఇది వేంగిదేశమున కనఁగా నిప్పటి కృష్ణామండలమునకుఁ బ్రాచీననామము. దీనికి రాజధానికూడూరు. ఈకూడూరు గుడివాడయొక్కయో గూడూరుయొక్కయో ప్రాచీననామము. ఈశాసనము మహాత్మాగి వంశములో యొగ్గుండును జయవర్త మహారాజయొక్క మహాదండనాయకుఁడును నగు

భాషాన వర్తచేత వ్రాయబడినది. పంతురను గ్రామ మెద్దియో దెలియరా కున్నది. ఈ గ్రామము జయవర్తచే బ్రాహ్మజేయము క్రింద నీయబడినది. ఇరువది నాలుగు భాగములుగ విభజింపబడి యెనమండ్రు బ్రాహ్మణులకు భాగము చేయబడినది. అందు గౌతమిగోత్రుండగు సర్వగుప్తార్యునకు ౮ భాగములును, తానవ్యగోత్రుండగు సవిజ్ఞార్యునకు 3 భాగములును, గోగణార్యునకు 3 భాగములును, కాండిన్యగోత్రుండయిన భావనార్యునకు ౨ భాగములును, భారవ్యజగోత్రుండయిన రుద్రవిష్ణ్వార్యునకు ౧ టిన్నరభాగమును, కర్లణాయనగోత్రుండయిన యీశ్వర దత్తార్యునకు ౧ టిన్నరభాగమును, జౌపమాన్యవగోత్రుండయిన రుద్రఘోషార్యునకు ౧ భాగమును, కాశికగోత్రుండయిన స్కందరుద్రార్యునకు నరభాగమును నొనంగబడినవి. జయవర్త మహేశ్వర భక్తుండని చెప్పబడి యుండుటచేత నితఁడు శైవమతాభిమాని యని సూచింపుచున్నది. ఇతఁడు తనశాసనమునందు దాను పల్లవుండనని చెప్పకొని యుండకపోయినను ఓని పల్లవుండనియే విశ్వసించవచ్చును. ఇంతకంటెపీని చారిత్రము మనకేమియుండదెలియరాదు.

విజయ దేవవర్త.

ఇతఁడు వేంగీదేశమును బరిపాలించిన వారిలో మిక్కిలి ప్రాచీనుఁడు. క్షిణాసనమొకటి నూతనముగాఁ గనిపెట్టబడినది. ¹ ఈశాసనము ప్రాకృతభాషలో వ్రాయబడి వేంగీపురమునుండి ప్రకటింపబడినదగుటచేత నిది పురాతనమైనదనుటకు సందియములేదు. విజయదేవవర్త జయవర్తకుఁ దరువాతి వాఁడును విజయనంది వర్తకుఁ బూర్వుఁడును నని చెప్పటకు సంశయింపంబనిలేదు. జయవర్తకుఁ కూడూరు రాజధానిగ నుండెనని చెప్పబడినది. కూడూరు నీవిజయమునకు (వేంగీరాష్ట్రము) మొదట కూడూరును తరువాత వేంగీపురమును రాజధాని గనుండుటచేతను, విజయదేవవర్త వేంగీపురమునుండి యీశాసనమును బ్రకటించుటచేతను జయవర్త తరువాత వాఁడని తేటపడుచున్నది. విజయనందివర్త శాసనమువలెగాక యియ్యదిప్రాకృతములో నుంటచేత నతనికంటె

1 District Manual of Godavary

విజయ దేవనర్త పూర్వుడని చెప్పవలసియున్నది. ఇతఁడు సాలంకాయన గోత్రుఁడు. విజయనందినర్తవతి నె చిత్రరథస్వామిపాదసేవాతత్పరుఁడు. చిత్రరథస్వామిదేవాలయము వేంగీపురమునందున్నది.

వేంగీపురము లేక వ్యాఘ్రపురము.

వేంగీ దేశమునకు ముఖ్యసట్టణము గానుండిన వేంగీపురము కృష్ణామండలములోని యేలూరునకు నుత్తరమున ౮ మైళ్ల దూరమున నుండెడిది. ఆస్థానమునందిపుడు పెదవేఁగి, చినవేఁగి, అను పల్లెలు మాత్రముగలవు. వీనికదక్షిణముగా గ్రామశ్రమరమున దెందులూరును గ్రామముగలదు. ఈ గ్రామమునకు గంగనగూడెము, సేనగూడెము మొదలగు సెవారుపాలెములు చుట్టును నున్నవి. ఇవియన్నియుంగలిసి యొక మహాపట్టణము గానుండి వేంగీపురముని పలువంబడుచుండెను. ఈ ప్రదేశమునందు శిథిలములయిపోయిన శివాలయములు పెక్కులుగలవు. మఱియును విజ్ఞానేశ్వరుని యొక్క విగ్రహములు నాలుగు దెందులూరునకు దక్షిణముగా నున్న చెఱువు సమీపమున నుండియున్నవి. వానిలో నొకటి మిక్కలి పేర్లది గానున్నది. ఈ గ్రామమునకు దూర్పుప్రక్కను భీమలింగము దిబ్బయను పేరుగల యుత్తైన యొకపాటి మట్టిదిబ్బగలదు. దానికుత్తరముగా మాకమ్మ దేవాలయము దానినడుమనొక మట్టిదిబ్బయు, దానిపైన రెండునాతి నందులును గలవు. ఈ గ్రామమునకు బడమరగా నొక చెఱువుగలదు. దానిని నారికేళవారి చెఱువని చెప్పుదురు. వానిగట్లపైరెండు శిలాశాసనములు నిలుపు గానుండియు, మఱి రెండు సాగిలంబడియు నుండినవి. పెదవేఁగికిని చినవేఁగికిని నడుమ మూడియొక నుంటిదిబ్బగలదు. వీనినన్నిటిని బహోధిం చిచూడఁగా వేంగీపురము మిక్కలి యున్న తస్థితియందుండిన పూర్వకాలమున నొకయంద మైన మహానగరము గానుండెననుటకు సందియములేదు. ఇచ్చటి దేవాలయములయొక్క శ్రాశ్ట్రను తురకలు గొనిపోయి యేలూరులోని గోటను గట్టెరని తెలియుచున్నది. వేంగీపురమునిండు మహానగరమొకటి యక్కడనుండెనాయని కొందఱు సంశయించుచుండిరిగాని విజయదేవనర్తయొక్కయు, విజయనందినర్తయొక్కయు శాసనములూ సంశయమును నివారించినవి. మఱియును దండియను మహాకవి కొల్లేరును స్థలంపుచు దానికి ననతిదూరముగాను

దీని యీవేగీపురమునే యాంధ్రసంగరియని పిలిచియున్నాడు.¹ విజయదేవర
విజయనందివర్ష శాసనములలో నుదాహరింపబడిన చిత్రరథస్వామి దేవాలయ
విప్పటికిని నిలిచియుండి యాపేరుతోనే డిలువంబడుచున్నది.²

అఱవనాడు- వేంగి దేశము.

ఆంధ్రదేశమునకు వేంగిదేశమును పేరెట్లుకలిగినదియుఁ గొంతవఱకు మూ
డవప్రకరణాంతమునఁ దెలుపఁబడినదిగాని యదిచదువరులకంతగాఁ దృప్తి
కలిగింపఁజాలదు. ఎందుకన మొదటివేంగిదేశముని యేభాగము పిలువఁబడియెనో
పెలిసికొనుట కష్టసాధ్యముగ నుండెను. మొదటి వేంగిదేశము కన్నడదేశప్రాం
తమని చెప్పెడివారిమాట యెంతమాత్రమును విశ్వసింపఁదగినదికాదు. కాంచీ
పురప్రాంతదేశమునకు మొదటవేంగినాడనుపేరు కలదని యూహింపఁబడినది
కాని వాస్తవమదికాదు. ఇక మొదటి వేంగిదేశమేభాగమునకువర్తించునో
సహేతుకముగా నిర్ధారణముచేసినఁగాని చదువరులకు దృష్టికలిగింపఁజాలదు.
ఈదేశము పూర్వము నాగులచేఁ బరిపాలింపఁబడుచుండెనని యైదవప్రకరణ
మునవిశేషముగాఁ జర్చింపఁబడినది. దక్షిణదేశమునందలి నాగులలో మరవార్
అయినార్, ఒలియార్, ఒవియార్, అఱవలార్, పరదవార్, మొదలగు పేరులు
గల తెగలవారు నివసించుచుండిరి. వారిలో “అఱవలార్” అనఁగా అఱవలు
కాంచీపురప్రాంతదేశమున నివసించుచుండిరి. ఆకారణముచే నాభాగమునకు
“అఱవనాడు”, “అఱవవడదలై”, అనునామములుగలిగెను. కాంచీపురమునకు
దక్షిణదేశ మఱవనాడుగను, గాంచీపురముండిన ప్రదేశమఱవవడదలై యనియుం
పిలువఁబడుచుండెను. టాలెమీ మొదలగు విదేశీయచరిత్రకారులు మసాలియా
దేశమునకు దిగువభాగమును అశార్ నోరి (అర్ వార్ నాయ్) అనగా అఱవనాడని
పేర్కొనియుండుటగూడ నీయంశము ధ్రువపడుచున్నది.

1. రెండవప్రకరణమున దదవపేజి చూడుండు. 2. Madras Journal
of Literature and Science Vol XIX p. 327

కాబట్టి అఱవలను పేరు నాగులలో నొకతెగవారిదిగాని ద్రావిడులది గాదు. అఱవనాడునుండి మొదట ద్రావిడు లీ దేశమునకు వచ్చుటచేత వాని మనవారఱవలని పిలువవారంభించిరికాని నిజముగా వారఱవలు గారు. శిష్యుల దపర్త కాంచీపురమునుండి తనశాసనములను బ్రకటింపించకాలమున నాదేశము వాసుకిసంతతివారలయిన నఱవనాగులచే నివసంపఁబడు నఱవనాడుగానుండ నుగాని మఱియొక పేరుతోలేదు. కాబట్టి మొట్ట మొదటి వేంగిదేశము కృష్ణ గోదావరీనదీ ముఖద్వారములకు నడుమనుండు దేశమునగా నిప్పటికృష్ణామండలమునకు వర్తింపఁగలదు. దీనియుత్పత్తికిఁ గారణమివిధముగాఁ జెప్పకొనఁచుచును మొట్ట మొదటి దేశమునకు కూడూహారముయమును పేరుగలదు. ఆప్పుడు కూడూరా (గుడివాడ లేక గూడూరు) అనుపట్టణము రాజధానిగనుండెను. ఏకారణముచేతనో రాజధాని మార్పుకొనవలసివచ్చినది. సాలంకాయునిగోత్రులయిన పల్లవరాజులలోనొకరు నూతనముగా నినుకూలముగు నగరముకు దానిని స్థించి వేగియనఁగా పులియని మర్థముండుటచేతను, శత్రువులకు బెబ్బులివలె ననుమింప సాధ్యము కానిదని సూచించుచుండుటచేతను వేంగీపురమున పేరు పెట్టియుండును. వేంగీపురమును జాలించిన రాజులను వేంగిరాజులనుట సామాన్యముగా వ్యావారమునకు వచ్చియుండును. వేంగిరాజులు జయించిన దేశమునకుఁగాని పాలించిన దేశమునకుఁగాని వేంగిరాష్ట్రముని కాని వేంగిదేశమని కాని పేరు పెట్టఁబడనవచ్చు వింతయేమున్నది? కాబట్టి మొట్ట మొదట వేంగీపుర మేర్పడి దాంబట్టి వేంగి దేశమువాఁడుకలోనికివచ్చినది. వేంగి మనునఱవశబ్దము తెలుఁగులోవేరియని పిలువబడుచున్నది. ఈవేంగిదేశము పల్లవుల కాలమునను చాళుక్యులకాలమున దక్షిణమునఁ గాంచీపురమువఱకును నుత్తరమున మహానదివఱకును వ్యాపించినది. నన్నయభట్టుకాలమున రాజమహేంద్రవరము నుండదులకొని కాంచీపురమువఱకును గలదేశమువేంగిదేశముగానే పరిగణింపఁబడుచువచ్చెను. వేంగిదేశమున దగ్గరాష్ట్రముని పేరుచెప్పట కేవలము పొరబాటని చెప్పవలయును. ఆట్లయిన యెడల వేంగిపురమును దగ్గపురమని చెప్పవలసివచ్చి యపహాస్యము పాలగుట తటస్థింపవలసివచ్చును. వేంగిరాజులయిన మొదటిపల్లవులకాలమున నఱవనాడు

నుండి బ్రాహ్మణులను రప్పించినగాని వచ్చినవారిని నాదరించిగాని యగ్ర
 ధూరములు మొదలగువాని నిచ్చి దేశమున నిలుపుట చేసి వీరలేమొదలు వేరినాటి
 శాఖాబ్రాహ్మణులు గాఁ బరిగణింపఁబడుచువచ్చిరి. అఱివనాడునుండివచ్చిన బ్రా
 హ్మణులఱివ బ్రాహ్మణులు గా నేపరిగణింపఁబడుచుండిరి. క్రీస్తుశకము నాలుగవశతా
 బ్దము క్రందవ సంవత్సరప్రాంతమునందు నలహాబాదునగరమున నశోకుని స్తం
 భముమీఁద సముద్రగుప్తునిచే వ్రాయించఁబడిన శాసనమునఁడు వేంగిపుర ముదా
 హరింపఁబడినది గనుక సంతకుఁ బూర్వమునుండియు ననఁగా క్రీస్తుశకము రెం
 డవశతాబ్దమునుండియో మూడవశతాబ్దమునుండియో వ్యవహారములోనికి వచ్చి
 యుండును.

సముద్రగుప్తునిదండయాత్ర.

స్వామిదత్తుఁడు, మహేంద్రవర్మ, హస్తివర్మ, విష్ణుగోపవర్మ.

నాలుగవశతాబ్దప్రారంభమున నుత్తరహిందూస్థానమును గుప్తరాజు
 లాక్రమించుకొనిపరిపాలించుచుఁదమభుజులపరాక్రమముచేతి వెంటనె నానా
 ముఖములఁ దిమరాజ్యమును విస్తరింపఁజేయుసాగిరి. వారిలో సముద్రగుప్తుఁడు
 శోలియన్ చక్రవర్తినిఁటివాఁడగుటచేత దిగ్విజయ మూత్ర మొదలుపెట్టి ద
 ష్టిణహింసూదేశముపైఁ గూడనంఁడెత్తినచ్చెను. ఈతని పక్షిణ దిగ్విజయమువలన
 నాకాలమున మహానదిమొహుకొని కాంచీపురమువఱకును గలదేశమును బాలిం
 చురాజుల పేరును వారుండుముఖ్యసట్టణములును దెలియుచున్నవి. సముద్రగు
 ప్తుఁడు దక్షిణకోశలమును బాలించుమహేంద్రుని జయించి మహాకాంతారము
 నకువచ్చి యచ్చటి వ్యాఘ్రరాజునోడించి సింహు కలింగదేశమునకు వచ్చెను.
 పర్యతముమీఁదనున్న కొత్తూరుదుర్గమును ముట్టడించి యాదుర్గాధిపతియగు
 స్వామిదత్తునినోడించి యూరంచపల్లను బాలించు దమనుని జయించి తరువాతదేవ
 రాష్ట్రమును బాలించుకు బేరుని, సింహు కలింగ దేశమునకు నీలరాజును,
 అటుపిమ్మట పిష్టపురమును బాలించుమహేంద్రవర్మను, అనంతరము వేంగి
 నిబాలించుమహేంద్రును, పాలకూడను బాలించుసుగ్రనేనుని, కువ్వలపురినిబాలిం

చుధనంజయుని, అటు తరువాత కాంచీపురాధీశ్వరుండయిన విష్ణుగోపుని జయించి దైవపుత్రుల (ద్రమితులు) పైకిఁబోయెను. ఇందు చెప్పఁబడిన దేశములును రాజులును పట్టణములు నిప్పటి యాంధ్ర దేశములోనివేగాని యన్యములుగావు. కొత్తూరు గంజాము మండలములోని మహేంద్రగిరికి ౧౨ మైళ్ల దూరముననున్నది. ఈరంధపల్లయు, దేవరాష్ట్రమును, అపమక్తయు గంజాము విశాఖపట్టణ మండలములలోనివిగాని యన్యములుగావు. చీపురుపల్లి ప్రాంత దేశము దేవరాష్ట్రముని చాళుక్యుల శాసనములందును, గాంగపల్లవుల శాసనములందును జేర్కొనఁబడినది. పిష్టపురము ప్రాచీనకళింగమునకు రాజధానిగ నుండెను. ఇది యిప్పటి గోదావరిమండలములోని పితాపుర మెగాని యన్యముగాదు. వేంగి వేంగీపురమెగానియన్యముకాదు. కువ్వలపురము, పాలక్కడ నెల్లూరుమండలములోనివిగా గనఁబట్టుచున్నవి. కాంచీపురము ప్రసిద్ధమైనది. వీరలచరిత్రము మనకేమియుఁ దెలియఁరాకున్నయది. వీరి పేరులుసముద్రగుప్తుని శాసనమునందు దాహరింపఁబడుటచేతఁ దెలిసినవిగాని లేకపోయిన వీనినైనఁ దెలిసికొనుట కాధారమేలేకపోయినయందును. సముద్రగుప్తుని శాసనమునందు దైవపుత్రులని చెప్పఁబడినవారు జాతులవారయి యుందురు. కాంచీపురమును బాలించు విష్ణుగోపవర్తయు, వేంగిని బాలించు హస్తివర్తయు పిష్టపురమును బాలించు మహేంద్రవర్తయు పల్లవులయి యుందురు. మహేంద్రవర్తయు, హస్తివర్తయు విష్ణుగోపవర్తకు లోఁబడి పాలనముచేయు సామంతరాజులని కొందఱు తలంచుచుండిరి కాని యెచ్చటను జెప్పఁబడియుండలేదు. ప్రస్తుతసిరాధారస్థితియందు వాయుమువ్వురు వేత్త్రీణు స్వతంత్రరాజులనియె మనమూహింపవలయును.

విజయస్కందవర్త, విజయబుద్ధవర్త.

విజయస్కందవర్త పరిపాలనము సేయుచుండిన కాలమున వానికుమారుఁ డును యువమహారాజునగు విజయబుద్ధవర్తయొక్క భార్యయు రాణియునగు చారుదేవియొక్క దానశాసన మొకటి గాన్పించినది. ఇదియును బ్రాచీన ప్రాకృతభాషలోనే యుండ మోటుగానుండు నక్షరములతోఁ గూడియుండుటచేత

సుక్రిలి ప్రాచీనమైనదిగ భావింపఁబడుచున్నది. ¹ ఇందు విజయస్కందవర్త
 కుమారుడగు విజయబుద్ధనర్త పల్లవుడనియు, భారద్వాజుడనియుఁ దెలుపఁ
 బడినది. మఱియు విజయబుద్ధనర్తయొక్క రాణియగు చారుదేవి దాలూర గ్రా
 మములోని కులిమహాతారక దేవాలయములోని దేవుడగు నారాయణునకు, మం
 చినీళ్లబావికి నుత్తరపు దిక్కునను రాజుచెఱువునకు దిగువను నాలుగునివర్తనము
 లభూమిని, దానము చేసెనని కటకములోని వ్యాపృతునకుఁ దెలియఁజేయఁబడి
 నటుల నీశాసనమునందుఁ జెప్పఁబడినది. ఈచారుదేవి బుద్ధ్యాంకురవర్తయొక్క
 క్షణియనిగూడ పేర్కొనఁబడినది గాని వీరెచ్చటివారో పేర్కొనఁబడియుండ
 లేదు. కటకమనఁగా ధాన్యకటకమేమోయని సందియము కలుగుచున్నది. దా
 లూరయనునది కృష్ణామండలములోని యిప్పటి దావులూరు గ్రామమునకు వర్తిం
 చునేమో యింకను విచారించవలసి యున్నది. ఈవిజయస్కందవర్త రెండవ
 శతాబ్దాంతమునఁగాని మూడవశతాబ్దాదిని గాని యుండి యుండవలయునని
 యూహింపవచ్చును. ఇతఁడు భారద్వాజు గోత్రుడగుటచేత సాలంకాయను
 లగు వేంగిరాజులకు సంబంధించిన వాఁడుగాఁడు. ఆంధ్రభృత్యవంశములో ను
 దాహరింపఁబడిన విజయశ్రీయనువాడేమో భావిపరిశోధనములవలనంగాని దెలి
 యుండదు.

విజయనందివర్త.

ఇతఁడు వేంగిపురము రాజధానిగా వేంగిరాష్ట్రమును బాలించినవారిలో
 కొకఁడు. వీనిశాసనము సంస్కృతభాషలోనుండుటచేత నితఁడు విజయదేవవర్త
 కును, హస్తీవర్తకును దరువాతి వాఁడని యూహింపఁబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడు
 సాలంకాయనుఁడు. విజయదేవ వర్తవలెనే చిత్రతరఫస్వామి పాదసేవాలత్పరుఁ
 డు. వీనిశాసనము కొల్లేరునకు సమీపమున దొరకైనది. ² ఇతఁడు తనశాసనము
 నందు బప్పా భట్టారక పాదభక్తుడనని చెప్పకొనియెను. ఇట్లు చెప్పకొన్న

1 Ep. Ind. Vol Viii. pp. 145-116. ఇదిగుంటూరు మండలము
 లోని కొండకూరులో మాధవరావువలన కనుగొనఁబడినది.

2 Indian Antiquary. Vol V. p. 175

వారిశాసనములు మఱి కొన్ని కలవు. బప్పాయనునది ప్రాకృతము. తండ్రియని యర్థము. శివస్కందవర్త శాసనమున బప్పాయనురాజు శేర్కొనఁ బడియెను. అదిరాజు పేరుగా నుదాహరింపఁబడినదిగాని నిజముచేత దానిభావమది కాదని తోఁచుచున్నది. శివస్కందవర్త బప్పాయని తనతండ్రిని ప్రశంసించియుండె నేమో? ఈశాసనమును భాషాంతరీకరించిన డాక్టరు బర్నెల్ గారు విజయనంది వర్త వాచవర్త మహారాజుయొక్క జ్యేష్ఠపుత్రిఁడని భాషాంతరీకరించి యుండఁగా మఱి కొందఱు చండవర్తయొక్క జ్యేష్ఠపుత్రిఁడని శేర్కొనుచున్నారు. విజయనందివర్త తల్లికులాంకవేది, అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధికై చిన్నపా కూరు వాకాగ్రహారములో నివసించుచుండిన వేదాధ్యయన సంపన్నులను, నానాగోత్ర సంభవులులైన ౧౫౭ గురు బ్రాహ్మణోత్తములకు కూడూహార విషయము (వేంగిదేశము) లోని ఏడానూరుపల్లియను గ్రామమును ధారాదత్తము చేసెను. ఇంతకన్నను వీనిగుఱించి మనకేఱుచును చెలియరాదు. ఇతఁడు నాలుగవశతాబ్దములోని వాఁడని తెలుపుటను సంశయింపంబని లేదు.

కందరవర్త - అత్తివర్త -

ఆనంద ఋషిగోత్రసంభవుఁడయిన కందరవర్తయను మహారాజుయొక్క పుత్రిక పేరుగల ప్రాచీనశాసన మొకటి కృష్ణామండలములోని చెజ్జరాలయమ గ్రామమునందు దొరకినది. ¹ ధరణికోటయొక్క ప్రాచీననామమగు ధావ్య కటకమును త్రికూటపర్వతమును కందరునిగూర్చి ప్రశంసించు సందర్భమున నుదాహరింపఁబడినది. మఱియు గుంటూరుమండలములోని గోరంట్ల గ్రామములో అత్తివర్తయొక్క శాసన మొకటి గ న్పెట్టఁబడినది. ² ఆనందగోత్ర సంభవుఁడయిన కందరునియొక్క పుత్రికఁడగు అత్తివర్తయను రాజు ఆతుక్కూరు (ఆకు కూరు) గ్రామమును, కృష్ణవేణినదియొక్క దక్షిణతటముననుండు తాతికంట గ్రామములో “అష్టాశతపట్టి” పరిమాణముగల పొలమును కొట్టివర్తయనువ్రా

(1) Ins No. 155 of Annual Report on Epigraphy of 1899
 (2) Indian Antiquary Vol IX. pp. 101, 103

ప్రాణునకు దానముచేసి నట్లుగ నీశాసనమునందుఁ జెప్పఁబడినది. పితృణ్యగర్భుని (బ్రహ్మ) వంశమునం దుద్భవించినవాఁడని చెప్పఁబడినందున నీయత్తినర్త పల్లవుఁడని యూహింపఁబడుచున్నాఁడు. అత్తినర్తయొక్క తండ్రికందరుఁ డానందగోత్రుఁడని చెప్పఁబడియుండుటచేత చెజ్జరాల శాసనములో నుదాహరింపఁబడిన కందరుఁడును, ఈకందరుఁడు నొక్కఁడేయై యుండవలయును. అత్తినర్తశాసనము సంస్కృతిభాషలో నున్నది. వీని రాజధాని యెచ్చటనుండెనో దెలియరాదు కాని యితఁడు గుంటూరు మండలమును బాలించిన వాఁడని దెలియచున్నది. వీరు నాలుగవ శతాబ్దములోనివారని చెప్పవచ్చును. ప్రతమింతకన్న వీరినిగూర్చి మనకు దెలియవచ్చినదేమియునులేదు. వేంగిపురమును బాలించినహస్తినర్తయె అత్తినర్తయని స్థితిగా రభిప్రాయపడిరి గాని ఋజువుచేసియుండలేదు.

చండవర్త.

చండవర్త మహారాజు కళింగ దేశమును బరిపాలించినవాఁడు. వీనిశాసనముకటి గంజాము మండలములోని నరనన్న పేటకు చెండుమైళ్ల దూరమునందున్న కోమర్తియను గ్రామమున దొరకైనది. ¹ ఈశాసనములోని లిపి వేంగిపురమును బాలించిన విజయనందవర్త శాసనములోనిలిపిని బోలియుండుటచేత నితఁడు నాలుగవ శతాబ్దములోనివాఁడని శాసనపరిశోధకులు చెప్పుచున్నారు. ఈశాసనములోనిభాష దాదాపుగంజామునైయున్నది. శాసనమతిక్రమించి వర్తిం చెడివారిని శపించునట్టి శ్లోకములు మాడుమాత్రము తక్కువకొనినభాగమంతయు వచనముగ వ్రాయఁబడినది. కళింగాధిపతియైన చండవర్త మహారాజు తనయాజన పరిపాలన సత్పురమునఁ జైత్రశుద్ధ పంచమినాడు భారద్వాజ గోత్రుఁడును వాజసనేయ శాఖాబ్రాహ్మణుఁడును నగు దేవశర్మకు కొహిశూర (కొత్తూరు) గ్రామమును దానముచేసినట్లుగఁ జెప్పఁబడినది. ఈశాసనము సింహపురమునుండి ప్రకటింపఁబడినది. విజయనందవర్త శాసనములో వలెనే బహుభట్ట

1 Ep. Ind. Vol IV, pp. 142, 143;

రకపాదభక్తుడని కూడఁ జేర్కొనఁబడినది. ¹ చండవర్ష శాసనమునకును విజయనందివర్ష శాసనమునకును దగ్గరిపోలిక విశేషముగఁ గన్పట్టుచుండుట చేతఁ బరిశోధకులు కొందఱు విజయనందివర్ష తండ్రియగు చండవర్షయు నితఁ డు నొక్కఁడేయని యూహించుచున్నారు. వీరిరువు రొక్కరయినను గాకపోయినను సమకాలికులని చెప్పవచ్చును. శ్రీకాకుళమునకును నరసన్నపేటకును నడుమనుండు సింగపుర మె సింహపుర మై యుండవచ్చునని యూహింపఁబడుచున్నది. చండవర్ష శాసనములోని రాజముద్రికపైన “పితృభక్తః” యని వ్రాయఁబడినది.

నంద ప్రభంజనవర్ష.

ఈనందప్రభంజనవర్షయుఁ గళింగ దేశమును బాలించిన పూర్వరాజులలో నొకఁడుగా నున్నాఁడు. కళింగాధిపతియైన యీనంద ప్రభంజనవర్ష మహారాజుయొక్క దానశాసన మొకటి శ్రీకాకుళమునఁ గాన్పించినది. ² నంద ప్రభంజనవర్ష సారపల్లినగరమునుండి యీశాసనమును బ్రకటించినవాఁడు. ఇతఁ డు దేవరాత గోత్రులయిన చారణులకును నాటశ్చంద్ర స్వామియని బ్రాహ్మణుని కొఱకును దేయవటమను గ్రామమును దానముఁజేసెనని చెప్పఁబడి యున్నది. ఈశాసనములోని లిపి చండవర్ష శాసనములోని లిపిని బోలియుండుట చేతను, కళింగాధిపతియని యుభయ శాసనములయందును జేర్కొనఁబడి యుండుటచేతను, వీనిశాసనములోని ముద్రికపైన చండవర్ష ముద్రికలో వ్రాయఁబడిన “పితృభక్తః” అనునక్షరములే వ్రాయఁబడియుండుటచేతను వీరిలిరువురు నొక్కటటుంబములోనివారేయై యుండురని శాసనపరిశోధకు లభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈశాసన పరిశోధకు లూహించిన యూహ లేనదియైన వయినయెడల వీరినిగూడ

(1) Compare Ind. Ant, Vol XV p. 274; and South Indian Inscriptions, Vo II, p. 358 note 2.

2 Indian Antiquary Vol, XIII p. 48. ఈ శ్రీకాకుళశాసనమును, కోమర్తి శాసనమును జి. వి. రామమూర్తిపంతులుగారి వలనఁ బంపఁబడినవి.

సాలంకాయను లయిన పల్లవులనియె భావింపవచ్చును. కళింగాధిపులమని చెప్పకొనిన యీనందప్రభంజనవర్త చండవర్తలను గూర్చిన చరిత్రము దెలియరాకున్నది.

స్కంద వర్తవంశము.

స్కందవర్త కొడుకు వీరవర్త; వీరవర్తకొడుకు రెండవ స్కందవర్త రెండవ స్కందవర్తకొడుకు యువమహారాజ విష్ణుగోపవర్త; విష్ణుగోపవర్త కొడుకు సింహవర్త; వీరిలో విష్ణుగోపవర్త యొక్కయు సింహవర్తయొక్కయు శాసనములు నెల్లారు మండలముచరగాన్నించినవి. ఇవియన్నియును సంస్కృత భాషలో వ్రాయఁబడినవి. ఈవంశములో గడపటి వాడయిన సింహవర్త మాత్రమె రాజ్యపరిపాలనము చేసినట్లు గన్నట్లుచున్నది గాని తిక్కినవారి సంగతి తెలియుచుండలేదు. వీరిశాసనములు దశనపురము పాలకొండ మెనత్తూర పట్టణములనుండి ప్రకటింపఁబడినవి. ఈపట్టణములు నెల్లారు గుంటూరు మండలము లలోనివేగాని యన్యములుగావు. రాజకోసరన ర్తయను చోడరాజుయొక్క తిరుక్కాలుకుండ్రముశాసనములో నొకస్కందశిష్యునిపేరుదాహరింపఁబడినది. ¹ ఈస్కందశిష్యుఁడు సింహవిష్ణు వంశములోని మొదటి నరసింహవర్తకుఁ బూర్వుఁడుగా నుండెనని యూహింపఁబడుచున్నాఁడు. సంస్కృతశాసనములలో నుదాహరింపఁబడిన యిరువురి స్కందవర్తలలో నొకఁడు స్కందశిష్యుఁడు కావచ్చునని శాసనపరిశోధకులు చెప్పుచున్నారు గాని యింకను విచారింపవలసి యున్నది. విష్ణుగోపవర్త యువమహారాజుగ నుండిన పుడు ముండరాష్ట్రములోని ఉఱుపల్లి గ్రామమును కందుకూర గ్రామములోని దేవాలయమునకు దానముచేసెనని పాలకొండనుండి ప్రకటించిన యుజ్జవల్లి శాసనమునం జెప్పఁబడినది. ² ఇందుచెప్పఁబడిన ముండరాష్ట్రమె చోడరాజుగ నుండవలసివచ్చునని నెల్లూరి శాసనమున ముండ్రాడుగఁ జేర్చినఁబడినది. ³

(1) Ep. Ind Vol. III. p. 279; (2) Ind. Ant, Vol V. p. 50; (3) Reports on Epigraphy in Madras. G. O. Public No 195 of 1894.

కందుకూరయనునదియె కందుకూరు. ఇవియన్నియును నెల్లూరు మండలము లోనివే.

తనయైవపరిపాలన సంవత్సరమున సింహవర్ష ముండరాష్ట్రములోని క్షీకి రెయసు గ్రామమును విలాసశర్తయును బ్రౌహ్మణునకు దానముచేసినట్లుగఁ జెప్పఁబడినది. ఈసింహవర్షయును మంగదుారు (మంగలూరు) శాసనమును బ్రకటించిన సింహవర్షయు నొక్కడేయని డాక్టరుఫ్లేటుగారు వ్రాసియున్నారు.¹ పీకిరెశాసనములోని ముద్రికయు కొంచెమించుమించుగా నుత్పల్య శాసనములోని ముద్రికను బోలియున్నది. సింహవర్ష మంగదుారు శాసనము దశనపురమునుండి ప్రకటింపఁబడినది.² మంగదుారు శాసనములో రెండవసింహవర్ష తండ్రివిష్ణుగోపుడని ఐర్ల తీసివేయబడి పేర్కొనఁబడినది. ఈశాసనమునందును విష్ణుగోపుడు యువమహారాజుగనే చెప్పఁబడియెను. దీనింబట్టి యితఁడెన్నఁడును రాజ్యాధిపత్యము వహించియుండలేదని యూహింపవలసి నుచ్చుచున్నది. వీరకోచవర్ష (వీరవర్ష) యొక్కమునిమమమని శిథిలమయిపోయినశాసన మొకటి దర్మిగ్రామమున గాన్పించినది. ఈశాసనములో నుదాహరింపఁబడిన రాజుయొక్క పేరు చెడిపోయినది.³ దర్శనపురము దశనపురమైనది. దశనపురమే నేఁడుదర్మియని పిలువఁబడుచున్నది. మెనుమనూరనునది గుంటూరు మండలములోని మనుమూరు కావలయును. పాలక్కడయనునది యెద్దియో దెలియరాదు. ఈవంశపు రాజులు కాంచీపురమునుండి పరిపాలనము చేసినట్లు గానరాదు. వీరలు భారద్వాజగోత్రులయిన పల్లవులు. వీరుకాంచీపురమునుండి తఱిసిమివేయఁ బడియుండవచ్చునని కొందఱుతలంచుచున్నారుగాని యట్లుతలంచుటకు సరియైన హేతువు గానరాదు.

స్కందవర్ష కుమారవిష్ణువంశము.

స్కందవర్ష కుమారుఁడు కుమారవిష్ణువు; కుమారవిష్ణువుకుమారుడు బుద్ధవర్ష, బుద్ధవర్షకుమారుడు కుమారవిష్ణువు. ఈ రెండవకుమారవిష్ణునిదానశాసన

(1) The Bombay Gazetteer Vol I part II, p, 321; (2) Ind. Ant, vol V, pp.154 ff. (3) Ep. Ind. Vol I. p. 397 f.

మొకటి నెల్లూరుమండలములోని చెందలూరు గ్రామమునఁ గాన్నించినది.¹ ఈ కు
 మారవిష్ణునిశాసనము కాంచీపురమునుండి ప్రకటింపఁబడినది. ఈ శాసనములోని
 తివినీ పరిశోధించిన డాక్టరు నాల్ ట్లూ గారీనలుగురు పల్లవులును రెండవసింహవర్ష
 కును సింహవిష్ణువునకును నడుమనుండి యుందురని యూహించుచున్నారు. పల్ల
 వుహారాజగు కుమారవిష్ణువు కర్తకరాష్ట్రములోని భాగమగు కవచకారభాగ
 ములోని చెందలూరు గ్రామములో నెనమన్నూరు పట్టికలపాలమును అభిరూప
 నివాసియును కౌండిన్యగోత్రుఁడగును నగు భోవస్కందత్రాతయను బ్రాహ్మణునకు
 దానము చేసినట్లుగ నీశాసనమునఁ జేర్కొనఁబడినది. ఈవంశజులు విష్ణుభక్తు
 లయిన భాగవతులుగాఁ జేర్కొనఁబడిరి. వీరును భారద్వాజగోత్రులుగను పల్ల
 వులుగనుండిరి. ఈ రాజులును వైకృష్ణనరాజులును శేవలము తిమభుజబలపగా
 క్రమముచేత ననేక రాజులనుజయించి యశ్వమేధాది యాగములఁ జెక్కింపి నాచ
 రించినట్లుగఁ గన్పట్టుచున్నది. విష్ణుగోపయని, కుమారవిష్ణువని పేరులు వహించి
 యుండుటఁ జూడ వైష్ణవమతము తలఁయెత్తి ప్రజలుచుండినకాలమైయుండునని
 తోచుచున్నది. వైష్ణవాభ్యులు కొందఱయిన నాకాలమునందుండియుండ
 నలయును. అశ్వమేధ యాగముల నాచరించితిమని గరువముతోఁ జెప్పకొనినది
 వాస్తవముగాక శివస్కందపర్వశాసనము ననుసరించినదిగానున్నది. వీరవర్షవంశ
 జులకును వీరికినిగలసంబంధము దెలియరాకున్నది.

రవ్వరాష్ట్రము.

ఈ యిరువంశములవారును గ, ౭ శతాబ్దములలోనివారని చెప్ప
 వచ్చును. కుమారవిష్ణుశాసనమునందు జేర్కొనఁబడినకర్తక లేక కర్షుంక
 రాష్ట్రము పూర్వచాళుక్యరాజగు మంగియువరాజు చెందలూరుశాసనమున కర్షు
 రాష్ట్రమని జేర్కొనఁబడినది. జగ్గయ్య శేటశాసనములో నుదాహరింపఁబడిన
 కర్షకరాతవిషయము మేమిదివఱ కూహించిన కర్షుమెట్టుగాక యీకర్షురాష్ట్ర
 మెయిని ప్రశాసనములఁబట్టి తేటఁబడుచున్నది. ఈకర్షురాష్ట్రమె తరువాత
 కర్షనాడుగఁ జేర్కొనఁబడినందుకు దృష్టాంతము లనేకములుగలవు. నన్నయ

1 Eph. Ind. Vol. viii pp. 233 236.

భట్టుకాలమునందుండి గణితశాస్త్రమును రచించిన పావులూరు మల్లనకవి “ఇల గమ్మసాటిలో సల విలసిల్లిన పావులూరివిభుండ” నని చెప్పుకొనియున్నాడు. అయినను పావులూరు గ్రామము గోదావరిమండలములోనిదని రావుబహదరు వీరేశలింగముపంతులవారు తమయాంధ్రకవులచరిత్రములో వ్రాసియుండుట కాధారమేమో దెలియరాదు. పంతులవారు సొరబడియుండవలయును లేదా గోదావరిమండలములో గూడ మఱియొక కమ్మనాడుండవలయును. గుంటూరిమండలములోని కమ్మనాడు ప్రాచీనమైనదని చెప్పటకు తేలికమాత్రమును సందియము లేదు. ఇప్పటియాంధ్రులలో నొక తెగవారగు కమ్మవారు కమ్మకరాతవిషయమునకు సంబంధించినవారు గల గన్నట్టుమండుటచేత నీ తెగవారు క్రీస్తుశకారంభమునుండి యున్నవారని చెప్పవచ్చును.

నైయోగికులు లేక నియోగులు.

కుమారవిష్ణువుయొక్క చెందలూరు శాసనమున “సకీయోద్యోగియులకు (Officials) నైయోగికులన్నపదము వాడబడినది. చాళుక్యురాజగు మంగియువరాజుయొక్క చెందలూరు శాసనమునందు నైగయోగికులన్నపదము వాడబడినది కాబట్టి యువ్యోగపదవులందుండిన బ్రాహ్మణులను నైయోగికులు లేక నియోగులని పిలువబడుచుండుట క్రీస్తుశక మయిదాటవ శతాబ్దములనుండి వచ్చుచున్నదని పల్లవచాళుక్యురాజుల చెందలూరు శాసనములు చాటుచున్నవి.

త్రిలోచనపల్లవుడు.

వీనినామము పదవిశతాబ్దమునాటి పూర్వచాళుక్యుల శాసనములలోని గాథలలో వినబడుచున్నదిగాని మఱియొచ్చటను వీని శాసనము గానరాదు. ఈ త్రిలోచనపల్లవ యోధాగ్రేసరుండని చెప్పబడుచుండెను. పల్లవులకు గర్భశత్రువులగు చాళుక్యుల మొట్టమొదట నెదిరించినవాడు త్రిలోచన పల్లవుండే. వీని కాలమున నుత్తరకోసలాధీశ్వరుండగు విజయాదిత్యుండయోధ్యునిండి దక్షిణాపథముపై దండెత్తి వచ్చినప్పుడు త్రిలోచన పల్లవుడు వాని

నెదుకొని ఘోరసంఘామమును సలిపి యోడిపోయెను. చాళుక్యులకు విజయము కలిగెను గాని విజయాదిత్యుఁడు యుద్ధములోఁ జంపబడియెను. ఈ యుద్ధము కడపమండలములో నెచ్చటనో జరిగియుండును. విజయాదిత్యుని భార్య గర్భవతిగానుండి ముదివేషుగ్రహారమున విష్ణుభట్ట సోమయాజి నింట దాని యుండెను. ఈముదివేషు కడపమండలములోని పెద్దముడియ మనుగా ప్రపమేయని జయంతి రామయ్యపంతులు గారు నిర్ధారణచేసి యున్నారు. త్రిలోచన పల్లవుని సంశక్తను గాఁ జెప్పుకొనిన రాజవంశములు పెక్కులుగలవు. కరికాలుండను చోడరాజు త్రిలోచన పల్లవుఁడు తనకు సామంతరాజుగ నుండెనని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. మఱియు నాతఁడు కాంచీపురమును సువర్ణముతోఁ బ్రకాశింపఁ జేసెనని చెప్పవలసియుండెను. నిజము గాఁ ద్రిలోచన పల్లవుఁడను నొకరాజుండిన యెడల నాతఁడు కాంచీపురము రాజధానిగ నాంధ్రదేశము లోని కొంతభాగమును బరిపాలించియుండి యుండును.

నవీనకదంబులు - మయూరశర్క.

ప్రాచీనపల్లవులు పాలించిన దేశ మాంధ్రదేశముగా నుండినది. ఇప్పటి గోదావరి, కృష్ణ, గుంటూరు, నెల్లూరు, కడప, కందనోలు (కర్నూలు), ఆనంతపురము, బల్లారి మండలము లాకాలమునఁ బల్లవరాష్ట్రములలోనివిగ నున్నవి. మొట్టమొదట బౌద్ధానాథులుగానుండిన వనవాసి (Banavasi) కదంబులు పల్లవుల యధికారమును ధక్కరింపఁ బ్రయత్నించిరి. మయూరశర్కయును బౌద్ధానాథుఁడే నవీనకదంబ సంశమునకు మూలపురుషుఁడుగ నుండెను. ఈమయూరశర్క విద్యాభ్యాసము నిమిత్తము పల్లవరాజధానికిఁ బోయియుండెను. ఒకనాఁడొక పల్లవాశ్వికునితో మయూరశర్కకు ఘోరమైన పోరాటము సంభవించెను. ఆ జగడమునకుఁ గారణమేమో, అదియొట్లు పర్యవసించెనో చెప్పవలసియుండలేదు. ఒకనాఁడు మయూరశర్క “అయ్యో! ఈ కలియుగములో

బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులకంటె బలహీనులుగా నుండవలసి వచ్చెను గదా! క్రమముగా గురుకులమును నేవించి యేకాగ్రచిత్తముతో స్వశాఖావేదము నభ్యసించినవాఁడు పుణ్యసిద్ధికై రాజానుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడు గావలయు నేని ఇంతకన్న దుఃఖకరమైన విషయము మఱియేమి కలదు?" అని తనలోఁదాసు వితర్కించు కొనియెను. ఇట్టి వితర్కముతో మయాఠశర్మ నిలిచియుండలేదు. ఆతఁడు తన తలంపుల నాచరణమునకుఁ బేరబూసెను. మున్ను దర్శలను, సమిధలను, పెద్దగరిటెను, కరఁగిన వెన్నగల యాహుతిపాత్రను జమత్కారముగఁ బట్టుకొనఁ గలిగిన హస్తముతో భూమిని జయింపఁగోరి మండుదున్నకత్తిని వరలోనుండి పైకిదీసెను.

పిమ్మట మయాఠశర్మ పల్లవరాష్ట్రముయొక్క సరిహద్దులనుండు రక్షకనైన్యముల నతిక్రమించి శ్రీశైలద్వారములవఱకు వ్యాపించి చౌఱసాధ్యముకాని మహారణ్యమునంత నాక్రమించి మహాబాణుఁడు నాయవకుడుగా నేర్పడిన రాజమండలినుండి సుంకములను జేపట్ట నారంభించెను. ఇట్లునుపమానపరాక్రమ విజృంభణముచే నొప్పచుండిన బ్రాహ్మణ శత్రువును ద్వేషముతో నెదుర్కొనుట ప్రమాదకరమని యూహించి రాజ్యతంత్రజ్ఞుఁడయిన పల్లవరాజు వానిద్వార్య సాహసములను గొనియాడుచు బలిమిచేఁగాక యుపాయముచే పశపఱచుకొని పశ్చిమ సముద్రతీరమునందు కొంతదేశము నొసంగి పరిపాలనయు నేయఁబెను. అయిన నాబ్రాహ్మణయోధవరుని పరిపాలనానంతరము తత్సంతతివారు మాత్రము పల్లవులతోడి మైత్రిపాటింపక గర్భశత్రుత్వమునే వహించి పల్లవాధికారము నెదుర్కొనుచువచ్చిరి. కదంబులలో మృగేశవర్తయును వాఁడొకఁడు పల్లవుల కగ్నిహోత్రుఁడనని చాటుకొనియెను. రవివర్తయును మఱియొక కదంబరాజు కృష్ణవర్తమొదలగు రాజులనుజయించుటయెఁగాక కాంచీపుంధీశ్వరుండును పల్లవరాజునగు చండదండుఁడను వానిని సింహాసనమునుండి తొలగఁజేసెను. నానక్కనపల్లవరాజొకఁడు కదంబుఁడగు కృష్ణవర్త జయించెనని చెప్పఁబడియెను. ఈకదంబుల కాలమునుగూర్చి డాక్టరుఫ్లేటుగారు చెప్పించుచు నాఱవ శతాబ్దములోని వారుగ నిర్ణయించి యున్నారు. ఈకదంబులనును వీరికెఁ బూర్వము

గారు వనవాసి నగరమున మూడవశతాబ్దమునను నాలుగవశతాబ్దమునను బరిపాలించి కదంబులకు నెంతమాత్రమును సంబంధములేదు. నెందటికదంబులుజైన పతావలంబకులు. ఈకదంబులు బ్రాహ్మణులుకాని మయూరశర్మసంతతివారలు బ్రాహ్మణుల పట్టపుపేరగుశర్మ శబ్దమును విడిచి త్కత్రియుల పట్టపుపేరగు వర్మ మనుదానిని తమనామములతోఁ జేర్చుకొనుటచేత త్కత్రియులుగానే పరిగణింపబడుచుండిరి.

మఱియొక పల్లవవంశము.

గుంటూరు మండలములోని యమరావతీ పట్టణమున నొక శిలాశాసనము గలదు. ¹ఆ శిలా స్తంభము చెన్నపురిలోని మ్యాజియములో నుంచబడినది. ఈ శాసన మాత్రాతిమీఁదను క్రిందినుండి పైకి వాయించబడియుండుట వింతగాఁ గన్పట్టకమానదు. అనఁగా శాసనమును క్రిందినుండి చదువుట పొర్రంభించవలయును. ఈశాసనమున నేడుగురు రాజులు పేర్కొనఁబడిరి. భరద్వాజ దోర్ని శాశ్వతామలు పల్లవుని పూర్వీకులుగాఁ జెప్పఁబడిరి. ఈపల్లవ వంశములోఁ జెప్పఁబడిన రాజులు కొందఱు నందివర్మపల్లవమల్లుని పూర్వీకులలోఁ జేర్కొనఁ బడియున్నారు. ఈ శాసనములోని పల్లవ రాజులలోఁ గడపటి వాఁడయిన రెండవ సింహవర్మ జయ స్తంభమును నాటుటకై మేరు పర్వతమునకుఁ బోయి నట్లుగాఁ జెప్పఁబడి యుండెను. ఇతఁడు భాగీరథిని, గోదావరిని, కృష్ణవర్ణను వాటి ధాన్యకటకమునకు వచ్చి బౌద్ధాలయమును నందర్పించి బుద్ధధర్మమును వివేచన చేప్పఁబడినది. తక్కిన భాగము శిథిలమయి పోయినది. ఈ పల్లవరాజు శిష్యునివారో యొక్కడ పరిపాలనము చేసిరో నిజము తెలియరాదు. ఈశాసనములోఁ జేర్కొనఁబడిన వంశము తక్కిన శాసనములలో నుదాహరింపఁ బడిన యేవంశమునకు సంబంధింపక యున్నది. అయినను ఈ శాసనములో ఊగ్రవర్మయని యొకరాజు పేర్కొనఁబడియున్నాఁడు. నముద్రగుప్తుడు దక్షిణ దిగ్విజయ యాత్రకు వచ్చినప్పుడు పాలకొండను బాలించు నుగ్రనేనుని జయిం

1 Madras Journal of Literature and Science 1886-

చి నట్లు చెప్పఁబడి యుండెను. ఈ విశములో నాలవపురుషుఁడుగాఁ జెప్పఁ బడిన యుగ్రవర్తయే యుగ్రసేనుఁడయిన యెడల నై దవశ తాబ్దములోను కాక యుండిన నాఱవశ తాబ్దములోను వీరలుండి యుందురు.

చాళుక్యుల దండయాత్ర.

వాతాపినగరము రాజధానిగాఁ జేసికొని యుత్తరకర్ణాటమును దక్షిణ మహారాష్ట్రమును బరిపాలించుచుండిన చాళుక్యులు రెండవపులకేశివల్లభుని కాలమున నానాముఖముల విస్త్రంభించి చుట్టుపట్లగల దేశముల నాక్రమించుకొనుచు నాఱవ శతాబ్దాంతమున నాంధ్రదేశముపై దండెత్తినచ్చిరి. ఆంధ్రదేశ మంతయుఁ బలురాష్ట్రములుగానుండి వేఱేట్వేలు స్వతంత్ర రాజ్యములుగ నేర్పడి వెక్కండ్రు పల్లవరాజులచేఁ బరిపాలింపఁ బడుచు బరస్పరసహాయములేక గాఁబోలు బలహీనములయి సులభముగాఁ బాళుక్యులకు నశము లయ్యెను. చాళుక్యులకు లోఁ బడనిపల్లవరాజులు కాంచీపురమునకుఁ దఱుమఁబడిరి. ఏడవ శతాబ్దాదిని చాళుక్యులొంధ్ర దేశముయొక్క పశ్చిమోత్తర భాగములును ఈశాన్యప్రాగ్భాగముల నాక్రమించుకొనిరి. ఆంధ్ర దేశముయొక్క దక్షిణ పశ్చిమభాగములను ఆంధ్రవోడులును మహాబాఱులు నాక్రమించుకొనఁగా నింకఁ బల్లవులకుఁ గాంచీపుర ప్రాంతభూమిమాత్రము మిగిలెను. ఉత్తరమున దేశమును గోల్పోయినతోడనే పల్లవులు దక్షిణమునఁ జోళరాజ్య మాక్రమించుకొని పాండ్యవోళకేరళాదులతోడను పశ్చిమంబునఁ గదంబులతోడను గాంఱులతోడను ఉత్తరంబున రాష్ట్రకూటులతోడను చాళుక్యులతోడను విధివిధానములేకుండ నహారాత్రము లూకశతాబ్దము పోరాడిన విషయము చరిత్రమును దనుపమానమయినదిగ నున్నది. ఏడవశతాబ్దమునుండి కాంచీపురములోని పల్లవులకు నాంధ్రదేశముమీఁద నధికారముతోలఁగిపోయి ద్రావిడదేశమునందే నిలిచిపోవుటచేత వారిచరిత్రమంత గా మనకవసరములేకపోయినను చరిత్రములోని సంబంధము తెగిపోకుండ నిలుపుటకై యొకింత సంగ్రహముగా నిటఁ దెలుపుచున్నాము.

సింహవిష్ణువంశము.

(౧౭౫ మొదలుకొని ౨౪౦ వఱకు)

పశ్చిమచాళుక్యులు ౭౫౩ వ సంవత్సరమున రాష్ట్రకూటులచే బద్రభ్ర
 ఘ్టలగు వఱకు చాళుక్యులును పల్లవులును సామాన్యముగా ఘోరయుద్ధములు సలు
 ప్పించుచుండిరి. ఈకాలమునందు సింహవిష్ణువంశములోని రాజులు తొమ్మిం
 డుగురు కాంచీపురమును బాలించుచుండిరి. వీరిలో మొదటివాఁడు సింహవిష్ణు
 వు. ఇతఁడు ౧౭౫ వ సంవత్సరమునఁ బరిపాలనము చేయుచుండినట్లు దెలిసి
 కొనబడినది. సింహవిష్ణువు సింహళరాజును పాండ్యుచోళకేశరళ రాజులను
 జయించెను.

మహేంద్రవర్మ.

(౬౦౦-౬౭౫)

సింహవిష్ణువుకొడుకును వానితరువాత రాజ్యభారమును బూనినవాఁడు.
 నైన యీమొదటి మహేంద్రవర్మ తిరుచనాపల్లి చెంగలుపట్టు, ఉత్తరార్కా
 డు జిల్లాలలోని కొండలను జెక్కించి దేవాలయముల నిర్మించి మహాబలిపురమ
 నియెడి మామళ్ల పురములోని స్రసిద్ధకెక్కిన సప్తగోపురములలో నొకకొన్నింటి
 ని నిర్మించి తన పేరును శాశ్వతముగా నిలుపుకొనియెను. ఆర్కాడునకును
 ఆర్కొణమునకును, నడుమ మహేంద్రవాడియను పట్టణమును మహేంద్రుని
 కొలను నిర్మించెను. నేఁడు శిథిలములై పోయిన వానిచిహ్నములు మాత్రము
 గాన్పించుచున్నవి. ఈచెఱువుగట్టుమీద విష్ణుని కంకితముచేయఁబడిన గుహాలయ
 మొకటియుండెను. ఆనాటి రాజవర్గములోఁ బేరెన్నిక గాంచినవాఁడును
 బహుసమర్థుఁడును చాళుక్యుఁడునునగు రెండవపులకేశివల్లభుఁడు దండెత్తివచ్చి
 యీ మహేంద్రవర్మ మొదలగు పల్లవులనుజయించి వేంగిరాష్ట్రము నాక్ర

(1) Prof. Kielhorn (op. cit, p. 20)

మించుకొనియెను. మహేంద్రవర్షయు చాళుక్యులను గొన్ని యుద్ధములలో జయించెను.

నరసింహవర్ష.

(౬౭౫-౬౮౫.)

మహేంద్రవర్ష తరువాత రాజ్యభారమునువహించిన నరసింహవర్ష కాలమున బల్లవులయధికారము మిక్కిలివిభృంభించి యున్నతస్థితికివచ్చినది. వీనికి మొదటినరసింహవర్షయందును. ఇతఁడు పల్లవులసంగర్భశత్రువై భయంకరుఁడు. గానుండిన పశ్చిమచాళుక్యుండగు రెండవపులకేశివల్లభుని రాజధానియగు వాతాపినగరమును ముట్టడించి గైకొనియెను. ఆముట్టడికాలమున పులకేశివల్లభుఁడు మృతుఁడయ్యెననియెదరు. ఆదెబ్బతోఁ జాళుక్యులు ౧౩ సంవత్సరముల వఱకు నణఁగియుండిరి. పల్లవరాజగు నరసింహవర్షయధికారము దక్కనునకు మైసూరునకును వ్యాపించి నిరంకుశ మైయుండెను. ఈ నరసింహవర్ష చాళుక్యులనుజయించి వాతాపినగరము గైకొన్నవినయము వాతాపికి నిప్పటిపేరగు బాదామిలోని నరసింహవర్షశాసనమే వేనోళ్లఁజూటుచున్నది. నరసింహవర్షకు మహామల్లుఁడని బిరుదుగలదు. ఇతఁడిటివల వాతాపికికొండనరసింగపోతరాయలని పిలువబడుచుండెను. ఈయుద్ధము క్రీస్తుశకము ౬౮౭ వ సంవత్సరమున జరిగియుండెనని సశ్చయింపఁబడినది. ఈయుద్ధము సినాళ దేశచరిత్రమగుమహావంశమునందుఁ బేర్కొనఁబడుటయే గాక తమిళ పరియపురాణమునందుఁగూడ సూచింపఁబడినది.

రెండవ మహేంద్రవర్ష.

నరసింహవర్ష తరువాత సింహాసనమునకువచ్చినవాఁడు మహేంద్రవర్ష. ఈ రెండవ మహేంద్రవర్ష కాలమున సహితము చాళుక్యులు తలయెత్తలేదు. ఇతఁడును తండ్రివలెనే నిరంకుశముగఁ బరిపాలనము చేసియుండెను.

పరమేశ్వరవర్త.

ఇతఁడు రెండవమహేంద్ర వర్తకొడుకు; పరమేశ్వర వర్తయనుపేరు వహించిన వారిలో నితఁడు మొదటివాఁడు. ఈ పరమేశ్వరవర్త రాజ్యభారమును వహించి పరిపాలనము సేయుచుండిన కాలమున పశ్చిమచాళుక్యరాజును రెండవపులకేశి ప్లభుని పుమారుఁడును నగు మొదటి విక్రమాదిత్యుఁడు ౬౫౫ వ సంవత్సరమున నదివఱకుఁ బల్లవులచే నాక్రమింపఁ బడిన తన దేశమును స్వాధీన పఱచుకొనుటకై కాంచీపురముపై దండెత్తివచ్చి పరమేశ్వరవర్తను నోడించి కాంచీపురమును గైకొనియెనని విక్రమాదిత్యుని శాసనము వలనఁ దెలియుచున్నది. అయినను తరువాత పరమేశ్వరవర్త పెరువల నల్లారను ప్రదేశమున విక్రమాదిత్యునితో ఘోరసంగ్రామమును సలిపి చాళుక్యుల నోడించి నట్లుగ కురము గ్రామములోని పరమేశ్వరవర్తశాసనము దెలుపుచున్నది. ఎట్లయినను అదినఱకు సల్లవుల స్వాధీనములో నుండిన కందనోలు మండలమంతయుఁ గాని కొంతవఱకుఁ గాని చాళుక్యుల స్వాధీనమై యుండెననుట వాస్తవము. చాళుక్య విక్రమాదిత్యుని తామ్రశాసనములు రెండును, విక్రమాదిత్యుని కొడుకు వినయాదిత్యుని శాసనములు రెండును మొత్తము నాలుగు శాసనములు చాళుక్యులవిద్యామండలమునఁ గానబడు చున్నవి.

రాజసింహుఁడు లేక రెండవనరసింహవర్త.

ఇతఁడు పరమేశ్వర వర్తకొడుకు; కాంచీపుర కైలాసనాథుని దేవాలయములో నడుచునుండిన రాజసింహేశ్వరుని గుడిని కట్టించినవాఁ డితఁడే.

మూడవమహేంద్రవర్త.

రాజసింహునియనంతరము సింహాసనమధిష్ఠించిన వానికుమారుఁడు మూడవమహేంద్రవర్త తండ్రికాలమున పూర్తికాని దేవాలయపుంబనులను పూర్తికావించినవాఁడు. ఈయిరువురి రాజులనుగూర్చి చెప్పఁదగినవిశేషములేవియునులేవు.

రెండవపరమేశ్వరవర్త.

ఇతఁడు మూడవమహేంద్రునిర్వ సోదరుఁడు. రాజసింహునికొడుకు. సోదరునికిఁ బిమ్మట రాజ్యభారమును వహించెను. ఇతఁడు కాంచీపురములోని వైకుంఠ పెరుమాళ్ల దేవాలయమును నిర్మించినవాఁడు. ఇయ్యది యొకశాసనము లో పరమేశ్వర విష్ణుస్తుతముని పిలువబడియును. తిరుమంగయాళ్వారు స్తోత్రములలో పరమేశ్వర విన్నగరమని పేర్కొనబడియును. ఈపరమేశ్వరవర్త మరణానంతరము రాజవంశమునందు గృహకల్లోలము జనించి రాజ్యక్రాంతి సంభవించినట్లు గన్పట్టుచున్నది.

నందివర్తపల్లవములుఁడు.

పరమేశ్వర వర్తకుఁ బిమ్మట సింహాసనాగోహణమునుగూర్చి వివాదము సంభవించినటుల కాసకుడిత్రాసు శాసనమునందు నూచింపబడినది. పరమేశ్వర వర్తజ్ఞాతీయగు నందివర్త రాజ్యాధిపత్యము వహింపవలయునని ప్రజలెన్నికొనుటచేత నందివర్త పల్లవ మల్లుఁడు సింహాసనమెక్కెను. నందివర్త పల్లవముల్లుని ఉదయేంద్రము శాసనములో నందివర్త నేనాధిపతీయగు నుదయ వంద్రుఁడు స్వహస్తముతోఁ జిత్రమయుండెను పల్లవరాజును జంపినట్లుగఁ జెప్పబడియుండుటచేత గృహ కల్లోలవిషయము స్పష్టమగుచున్నది. పల్లవరాష్ట్రమునందు జనించిన కలవరమును మార్చిను దూరమునుండి వీక్షించుచుండిన పశ్చిమచాళుక్య రాజగు వివయాదిత్యుని మనుమఁడగు రెండవ విక్రమాదిత్యుఁడు తమకుఁ బ్రబల శత్రువులగుండిన పల్లవుల నూపడంచుటకదియె యదనని యూహించి యమేయబలములం గూర్చికొని నుండక కుషయముపై దండెత్తివచ్చి తన్నెదుర్కొనిన నంది పోత వర్తను ఘోరసంగ్రామమున జయించి తఱిపి గొట్టెను. ఈరెండవ విక్రమాదిత్యుఁడు తరువాత కాంచీపురమును బ్రవేశించి పూర్వధర్తము ననుసరించి పట్టణమును నాశముచేయకుండుటయె గాక బ్రాహ్మణులకు బీదవారలకు దానధర్తములు సేయుటయె గాక కాంచీపురములోని కైలాసనాథునకుఁ బురాతననామమగు రాజసింహేశ్వరనకు పెక్కుపే

సువర్ణమును దాసముచేసెను. కైలాసనాథుని దేవాలయపు స్తంభముమీఁద విక్రమాదిత్యుని శాసనము లిఖింపఁబడినది. ఈవిక్రమాదిత్యుని దండయాత్ర పల్లవ రాజ్యాధికార విజృంభణమునకు మృత్యుప్రాయమయ్యెను. నందిపోత పర్వ బహుకాలము రాజ్య పరిపాలనము చేసినట్లుగఁ గన్పట్టుచున్నది.

అపరాజితవర్ష.

నందిపోతవర్షుఁ దరువాత అపరాజితవర్ష రాజ్యభారమును వహించి శ్రీపెరుంబీయఁకుండ పాండ్యరాజగు రెండవ వరగుణుని జయించెను గాని విధి వంబున నెనిమిదవ శతాబ్దాంతమున ఆదిత్యచోడునిచే జయింపఁబడియెను. ఈయుద్ధములో పల్లవ రాజ్యాధికారము చోడుల వశమయ్యెను. పల్లవరాజులు చోడరాజులకు సామంతులయిరి. పల్లవులు చోడులచే జయింపఁబడినట్లుగ నే పశ్చిమ చాళుక్యులు గూడ రాష్ట్రాధికారులచే జయింపఁబడిరి. ఇట్లు పల్లవుల యొక్కయు, పశ్చిమచాళుక్యులయొక్కయు ప్రభయంతయు నెనిమిదవ శతాబ్దములో తగ్గిపోయి రాష్ట్రాధికారులయొక్కయు, చోడులయొక్కయు, వేంగి రాజులయిన పూర్వచాళుక్యులయొక్కయు ప్రభ వికసించునాగెను. ఇట్లు తొమ్మిదవ శతాబ్దమునాటికి కాంచీపుర పల్లవరాష్ట్ర మంతరించిన మాత్రమున నింకఁ బల్లవరాష్ట్రములు లేవని భావింపరాదు. ఆంధ్ర ద్రావిడ కర్ణాటక దేశములయందు పల్లవులు వేత్త్రీణు శాఖలవారు ప్రత్యేక రాష్ట్రములను గలిగియుండి పదుమాడవ శతాబ్దాంతమువఱకు పరిపాలనము నేయుచుండిరి. కాని వారల యధికారములు వారిభూములను దాటిపోయి యుండలేదు.

హళానుత్సాంగు.

క్రీస్తుశకము ౬౪౦ దవ సంవత్సర ప్రాంతమున జయసింహుండను పూర్వచాళుక్య గాజు వేంగిదేశమును, మొదటి నరసింహవర్షును పల్లవరాజు కాంచీపురమునందును బరిపాలనముచేయుచుండ దక్షిణాపథదేశములను జూచుట కై చీనాదేశపు యాత్రికుండగు హళానుత్సాంగు బయలువెడలి మొదట వేంగిపురమునకు వచ్చెను. వేంగిపురమును పింకిలో (Phing-ki-lo) అని పిలిచినాఁడు. ఈవేంగిదేశమునకు దక్షిణమున మహాంధ్రములేక ధాన్యకటకదేశము కల

దని చెప్పియున్నాఁడు. భూమి సారవంతమైనదనియు, పలుపంటలు పండుచున్నవనియును, దేశమున నడవులు పెక్కులున్నవనియు, పట్టణములలో జనసంఖ్య తక్కువగ నున్నదనియు మనుష్యులు పచ్చన నలుపు గలిగిన చామనచాయ వర్ణముగలిగియున్నారనియు, ధైర్యసాహసములుగలిగి భయంకరులుగాఁ గన్నట్టి నను విద్యాసక్తి కలవారుగా నుండిరని చెప్పియున్నాఁడు. జౌద్ధుల పురాతన సంఘారామములు శిథిలములై యున్నవనియును, నూఱుదేవాలయము లనేక శిష్యులను గలిగియుండఁగా జౌద్ధారామములు తొంబది మాత్రమే జనులచే నలంకరింపఁబడి యున్నవని చెప్పియున్నాఁడు. మఱియును ధాన్యకటకము లోని బుద్ధుని గౌరవార్థముగాఁ గట్టఁబడిన రెండుసంఘారామములను పూర్వశైల సంఘారామమని, అపర్వశైలసంఘారామమని పేరుపెట్టియున్నాఁడు. మహాంధ్రదేశమునకు నైరుతిమూల నుండిన చోడదేశమునకుఁ (కడపమండలము) బోయెను. దేశము కొల్లపెట్టఁబడి యుండుటచేత మిక్కిలి తక్కువయిన జనసంఖ్య గలిగి యడవులచే నావరింపఁబడి క్రూరచిత్తులును దుష్ప్రవర్తకులయిన జనులతోఁ గూడియున్నదని నుడివియున్నాఁడు. ఈదేశమును చులియ (Chuliya) అనఁగా చోడదేశమని పిలిచియున్నాఁడు.

హానుత్సాంగు ఆంధ్రచోడదేశమునుండి కాంచీపురమునకుఁబోయెను. కాంచీపురము రాజధానిగానుండిన దేశమును తాలోపిన (Tha-lo-pi-cha) అనఁగా ద్రావిడదేశమని పేర్కొని యున్నాఁడు. భూమిసారవంతమై చక్కఁగ వ్యవసాయముచేయఁబడుచున్నదనియు, ధాన్యములు మొదలగుపంటలు సమృద్ధములుగా ఫలించుచున్నవినియును చెప్పియున్నాఁడు. రాజధానియగు కాంచీపురము గ, ౬ మైళ్ల విస్తీర్ణముగల పట్టణమనియును, దేశములో నూఱుజౌద్ధ సంఘారామములును పదివేలమంది జౌద్ధమతాచార్యులును గలరనియును, సింహళ ద్వీపవాసులవలెనే వీరిలోననేకులు స్థాపితవిద్యాలయమునకుఁ జేరిన మహాయ నాశాఖాసంబంధులనియును, హిందూ దేవాలయములు ౧౦ మాత్రమే కలవనియును, దక్షిణహిందూదేశముయొక్క దక్షిణభాగములలో వలెనే దిగంబర జైనసన్న్యాసులుకూడ వేనవేలుండిరనియును, హానుత్సాంగు పేర్కొని

యున్నాడు. ఇచ్చటిమనుజులు ధైర్యవంతులుగను సత్యసంధులుగను, విద్యాసక్తులుగ ఋజువర్తనులుగనుండిరని నుడివియున్నాడు. ఆకాలమునాటి శాద్ధసంఘారామములలో గొప్పదగు నాలందసంఘారామమున కధిపతిగా నుండి హానుత్సాంగునకు గురువుగానుండిన శిలాభద్రునకుఁ బూర్వికుఁడయి మహాతత్వ విచారకుఁడని ప్రఖ్యాతిగన్న ధర్మపాలునకు జన్మసానమగుటచేత కాంచీపురము శాద్ధులకుఁ బుణ్యక్షేత్రముగ నుండెను.¹ ఆకారణముచేత నిచ్చట శాద్ధమతాచార్యుల నేకులీపట్టణమును జూడవచ్చుచుందురు. మఱికొందఱిచ్చట నే నివసించుచుందురు. ఈతూర్పుతీరము నందంతటను మధ్యహిందూదేశములోని భాష నేమాటలాడుచున్నారని కూడవక్కాణించి యున్నాడు.

1 Beal, Records, ii, 228. 30; Life, pp 138. 40; Watters, ii, 226 8 It-sing, Records of the Buddhist Religion trans Takakusu; pp. XIX, lviii, 179, 181

కాంచీపురము బ్రాహ్మణక్షేత్రము.

ఆకాలమునందు కాంచీపురము బౌద్ధులకు మాత్రమేగాక బ్రాహ్మణులకును ముఖ్యస్థానముగ నుండెను. వేదవేదాంగవిదులయిన బ్రాహ్మణోత్తములనే కులు కాంచీపురమునుజేరి పల్లవరాజుల పోషకత్వమునఁ బరివృత్తులను వేదవిద్యాలయములను నెలకొల్పి స్వమతవ్యాప్తికై కృషిచేయుచు కృతార్థులగుచుండిరి. ఈవిషయము హానుత్సాంగు వాక్యములవలనఁగూడ స్పష్టపడుచున్నది. ఇక్కడనుండి బ్రాహ్మణుల నేకులు పల్లవరాజులచే నగ్రహారములను సర్వమాన్యభూములనుబడసి బ్రాహ్మణులులేని దేశభాగములకుఁ బంపఁబడుచుండిరి. దేశములో బ్రాహ్మణేతర మతముల ననలంబించిన ప్రజలే విశేషముగానున్నను బ్రాహ్మణులు తమ విద్యాప్రభావముచే రాజులనాకర్షించి కేవలము వైదికవృత్తులందు మాత్రమేగాక లౌకికవృత్తులయందును బ్రవేశించి మంత్రిత్యాధికారములను సహితముఁబొంది బ్రాహ్మణులను బ్రాహ్మణవృత్తులను గాపాడుచు సాధ్యమగునంతఃజకు పతాంతరులయిన ప్రజలతో వైరముఁ బెట్టుకొనిక జైన బౌద్ధమతాచార్యులపట్ల వైషమ్యమును బురికొల్పక సహనముగలిగి యొప్పియుండి జాగరూకులై మెలకువతో వర్తించుచుండుటచేత బ్రాహ్మణ మతాంకురము క్రమక్రమముగా బలపడి జనసామాన్యములో సహితమునాటుకొని వేళ్లుపాతీ మహాపుక్షమై శాఖోపశాఖలతో విస్తరిల్లి ఐర్దిల్లుటకు హేతువగుచున్నది. అప్పటికి నద్వైతమత స్థాపనాచార్యుఁడగు శంకరుఁ డవతరించి యుండలేదు. అప్పటికి దక్షిణాపథమునందలి బ్రాహ్మణోత్తము లెల్లరును వేదవేదాంగ విద్యులను మాత్రమేగాక సమస్తశాస్త్రములఁ బరిశ్రమచేసి యభ్యసించినవారుగనుండిరి. ఇట్లార్యక్షేత్రయులనిపించుకొనఁగోరిన పల్లవరాజపుత్రుల ప్రాపకమువలనఁ గ్రీస్తుశకము మూడవశతాబ్దమునుండి ప్రబలిత హిందూమతము పదునాల్గవ శతాబ్దమునాటికి దక్షిణాపథమున ముఖ్యముగా నాంద్రదేశమున బౌద్ధజైన మతములను సంపూర్ణముగా మ్రింగి వేసినది.

జైనమతము.

ఆంద్రదేశమున బహుశతాబ్దములకాలము జైనమతమువ్యాపించి యుండుటవలన నిచ్చట జైనమతచరిత్రమునుగూర్చి కొంచెము చదువరులకు వినిపించుట

యావశ్యకముగాకపోదు. జైనమతస్థాపకుఁడయిన మహావీరుఁడు గౌతమబుద్ధునకు సమకాలీనుఁడనియును బంధువుఁడనియును జెప్పెదరు. ఇతఁడు మగధదేశములోని పాటలీపుత్రనగరమునకు నిరువదియేడు మైళ్లదూరముననున్న వైశాలియను పట్టణమున జనించెను. అప్పుడు రాజ్యముచేయువాఁడు రాజుగాక క్షత్రియకుటుంబములోని నాయకుల నేకులు గలిసి రాజ్యసరిపాలనము నేయుచుండిరి. నాయకసత్తాక రాజ్యము (Oligarchical Republic) అనిపిలిచెదరు. ఈమహావీరుఁడట్టి క్షత్రియనాయకులలో “నతివంశ” జుఁడగు నొకనాయకునియొక్క కనిష్ఠపుత్రుఁడుగానుండెను. ఇతఁడు ముప్పజేండ్లప్రాయముననే పారసనాథుఁడను సన్న్యాసులలోఁ గలిసి రెండుసంవత్సరములు సంచారమును జేసినతరువాత స్వతంత్రమతమును స్థాపించి నలువజేండ్లనఱకు ధర్మబోధననేయుచు సుత్తరదక్షిణమగధములయందే మతములఁగొన్నిటి నేర్పాటుచేసి క్రీస్తువునకుఁ బూర్వము ౪౯౦ దవ సంవత్సరములోఁ బరమపదము గాంచెను. ఈమతావలంబకులను మొదట సిద్ధాంతికులని పేర్కొనిరి. అనఁగా వీర తేగ్రాంఠముల నీశ్వరదత్తముని విశ్వసించువారుకారని యర్థము. ఈమతమువారి తమమతస్థాపకులను మహావీరునిగూడ “జిన” అనిచెప్పినందున నీమతమున కిటీవల జైనమతమని పేరువచ్చినది. కొంతకాలము గడచిన తరువాత దిగంబరులనియు శ్వేతాంబరులనియు వీరలు రెండు తెగలుగ నేర్పడిరి. ఈమతము క్రమక్రమముగా దక్షిణమునకును వ్యాపించెను. అకలంకుఁడను జైనాచార్యుఁడొకఁడు కాంచీపురములో శౌద్ధులనొడించి వెడలఁగొట్టెనట. జైనులు ద్రావిడకర్ణాటభాషలలో చక్కని యుద్దాంతములనువ్రాసిరి. ప్రస్తుతము హిందూదేశమున గలక్షుల జైనులు మాత్రమున్నారు.

జైనమత సిద్ధాంతములు.

౧ వేదములు పౌరుషేయములు; ౨ అహింసాణుఁడను సర్వేశ్వరుఁడొకఁడుమాత్రము గలఁడుగాని సర్వశక్తిమంతుఁడయ్యును తటస్థునివలె నూరకుండును; ౩ మనసదాచరణ దురాచరణలే మనలరక్షించుటకు శిక్షించుటకుఁ గారణములుగాని యీశ్వరుఁడు మనలనిష్ఠమువచ్చినట్లు రక్షించుటకు శిక్షించుటకుఁ గర

బుడు గాఁడు రస్మష్టియు సృష్టిలోనిజీవుల నాదులు గానవి నాశమునుఁ జెందునవి కావు; గ ఈభూమికి దిగువ నేడునరకలోకములును, పైనఁబడునాఱు దేవలోకములును గలవు; అన్నిటికినిఁ బైనఁ బడునేడవది ఆగమింద్రలోకముగలదు; అచ్చటనే సర్వేశ్వరుఁడు నివసించుచుండును; పుణ్యాత్మలగువా రచ్చటికిఁ బోయెదరు. పాపాత్ములు నరకలోకములకుఁ బోయెదరు. ఇదివఱకు వెడలిపోయిన తీర్థంకరులను గురువులను పూజింపవలయును; ౭ అహింసాధర్మము నాచరణము లోనికిఁ దీసికొనిరావలయును. అహింసయే వీరివ్రతములలోఁ బ్రధానమైనవ్రతముగానున్నది. జీవహింస కలుగుననుభయముచేత వీరలు రాత్రిభోజనమునుమాని సాయంకాలముననే భుజింతురు. వడియఁగట్టనినీరును ద్రాగరు. మొదట వీరికి జాతిభేదము లేకపోయినను ఇప్పటివారు జాతిభేదమును బాటించుచున్నారు.

అంధ్రదేశమున జైనమతవ్యాపనము.

అంధ్రదేశమున నొకప్పుడు జైనమతము వ్యాపించియున్నదని చెప్పటకు దృష్టాంతము లిప్పటికి ననేకములుగలవు. అంధ్రదేశమున నెచ్చటఁజూచినను జైనవిగ్రహము లె గానంబడుచున్నవి. గోదావరి మండలములోని కాకినాడ తాలూకాలోనున్న అర్యవట్టమను గ్రామము జైనవిగ్రహములను గలిగియుండి కొన్ని సమయములందుఁ జైనపాడని పిలువంబడుచున్నది. అవిగ్రహములే గొన్నినన్నాశ్రమదేవులను పేరుతో పితాపురము పీఠులలో హిందువులచేఁ బూజింపఁబడుచున్నవి. అనావుష్టికాలమున నీవిగ్రహములకు నుత్సవముచేయఁ బడును. అమలాపురము తాలూకా నేడునూరు గ్రామములోని విగ్రహములు మండలములోని యన్నిటికంటెను బెద్దవి గానున్నట్లు చెప్పఁబడుచున్నవి. ఇట్టి జైనవిగ్రహములు కొన్ని రామచంద్రపురము తాలూకాలోని కాజలూరు, ఎండమూరు, నీల మొదలగు గ్రామములలోను, పితాపురము తాలూకాలోని జల్లూరులోను, అమలాపురము తాలూకాలోని ఆశ్రేయపురములోను, నగరము తాలూకాలోని తాటిపాకలోను, రామచంద్రపురము తాలూకాలోని దాక్షిణ్యరామములోను గానుపించుచున్నవి. అమలాపురము నగరము తాలూకాలోని పురాతనము లయిన బావులు కొన్ని జైన బావులని పిలువంబడుచున్నవి.

ఇట్లు గోదావరిమండలమున మూత్ర మెగాక విశాఖపట్టణమండలమందును జైన స్థానము లనేకములుగలవు. జైనమతములలోఁ బుట్టి పెరిగిన కృష్ణా గుంటూరు మండలములసంగతి చెప్పనక్కఱలేదు. ప్రతాపరుద్రుని కాలముపఱకు ధాన్యకటకము జైనులస్వాధీనమందె యుండెను. జౌద్ధమత మెంత ఊఁగించిపోయినప ధాన్యకటకములో (ధరణికోట) బుద్ధపేవుడు పూజింపఁబడుచునే యుండెను.

కుమారీలభట్టు.

ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులు మొసటినుండియు వేదవిద్యాసంపన్నులై మహా విద్వాంసులై పేరెన్నిక గాంచినవారుగా నుండిరి. ఇప్పటికి నాంధ్రబ్రాహ్మణులు వేదపఠనమునం దసమాన ప్రజ్ఞులవారని డాక్టరు భాండార్ కర్ మొదలగు విద్వాంసు లభిప్రాయము లిచ్చియున్నారు. వేదవేత్తలయి ప్రఖ్యాతిగాంచిన నూంధ్రబ్రాహ్మణులలో కుమారీలభట్టు మిక్కిలి ప్రముఖుఁడుగా నున్నాఁడు. ఇతఁ డేడవ శతాబ్దములోని విద్వాంసులలో మహా విద్వాంసుఁడుగా నుండెను. ఇతఁడు జైమిని సూత్రములను భాష్యమును విరచించెను. ఈజైమిని సూత్రములలోని మతమునకే పూర్వ మీమాంసమతమని పేరు. ఇయ్యది కర్తవ్యమైన మైన వైదికమతమును బోధించును. కపిలుని సాంఖ్యతత్వము నాధారపఱచుకొని హేతువాదికములై నవీనతత్వమార్గముల బోధించుచు కర్తవ్యమైన వైదికమతము నిరర్థకమైనదని నిరసించెడు జైన జౌద్ధమతముల ఖండించి కుమారీలభట్టు కర్తవ్యమార్గ ప్రధానమైన వైదిక ధర్మమును ప్రబలఁజేసెను. ఈకుమారీలభట్టునకు భట్టపాదుఁడను మఱియొక పేరుగలదు. ఈతఁడు పంగదేశీయుఁడని పాశ్చాత్యులు మొదలగువారు కొందఱు న్రాసరి గాని యితఁ డాంధ్రదేశీయుఁడని జైనుల గ్రంథమునందుఁ జెప్పఁబడియుండుటచేత నాంధ్రుఁడని విశ్వసించవచ్చును. జినవిజయమను జైనగ్రంథమునం దీక్రిందిశ్లోకము గానంబడుచున్నది.

“స్లో. ఆంధ్రోత్కలానాం సంయోగే ఓవిశ్రో జయమంగలే
 గ్రామే తస్మిన్ మహానద్యాం భట్టాచార్యః కుమారకః
 ఆంధ్రజాతిస్తిత్తిరో మాతా చంద్రగుణాసతీ యజ్ఞేశ్వరః పితా
 యస్య.

మహావాచరసాన్ ఘోరః శ్రుతీనాం చాభిమానవాన్
జినానామంతకః సాక్షాత్ గురుస్వేష్టాతి పాపవాన్.

ఇతఁ డాంధ్రజాతివాఁడనియును, తైత్తిరీయశాఖవాఁడనియును, ఈతఁ డింద్రపేరు యజ్ఞేశ్వర భట్టనియును, ఈతని తల్లిపేరు చంద్రగుణాయనియును, ఈతఁడాంధ్రోత్కల సంయోగప్రభేతమనఁగా నిప్పటి గంజాము జిల్లాలో జయమంగలమను గ్రామమునందు జనించెననియును పైశ్లోకముయొక్క భావమై యున్నది. జైనులు తమ మత గ్రంథముల నితరులకుఁ జూపనందునఁ బూర్వచార పరాయణుఁడైన యీమహా విద్వాంసుఁడు జైనవేషము వేసికొని జినాచార్యులవద్ద నాజైన ధర్మతత్త్వములను నేర్చుకొని తరువాత జైనమత ఖండనముఁ జేసినందున జైన మతానిని గురువ్రోహియనియు, పాపుఁడనియును సిందించెదరు. ఇతఁడు మహావాదియని పేరి ప్రతిపక్షులయిన జైనులే యుప్పుకొనిరి. మఱియు నీతఁడు మేదినీపురంజయిన సుధన్వుని శిష్యునిగఁ జేసికొని వానిచే బౌద్ధజైనుల ననేకులఁ జంపించెనని చెప్పెదరుకాని అది వాస్తవమైనను గాక పోయినను జైన బౌద్ధమతములకుఁ గంటుటకు నీతఁడు కొంతవఱకుఁ గారకుఁడని చెప్పవచ్చును. జైనుని కృతమీమాంసపై నీతఁడు వ్రాసినభాష్యములో వర్ణింపఁబడిన సాంప్రదాయమునకు భట్టమతిమని పేరుకలదు. వేదములో వర్ణింపఁబడిన యజ్ఞ యాగాదికర్తలు చేయుటవలన ముక్తికలుగునని కుమారలభట్టు యొక్క సిద్ధాంతమై యున్నదిగనుక నీతఁడు కర్తవ్యార్థవాదియని యుత్తరమీమాంసకులనియెదరు. కుమారలభట్టు రెండుశతాబ్దములకుఁ బూర్వమే బౌద్ధజైనులపై వందెత్తి వాగ్యుద్ధములను నలుపుటవలన శంకరాచార్యునికి మార్గము సులభమయ్యెను.

బ్రాహ్మణులు - సముద్రయానము.

(క్రీ. శ. ౪౦౫-౪౧౧).

అయిదవ శతాబ్దారంభమున చీనాదేశస్థుఁడగు “ఫాహియాన్” అను యాత్రికుఁడొకఁడు బౌద్ధతత్త్వములను నందర్శించుటకును, బౌద్ధధర్మగ్రంథము

నభ్యసించు నిమిత్తమును హిందూదేశమునకు వచ్చియుండి యాఱుసంవత్సరములు దేశసంచారముచేసి హిందూదేశముయొక్క యాకాలపుస్థితిని గొంతవ్రాసిపెట్టి నాఁడు. ఇతఁడు హిందూదేశమంతయుఁ దిరిగిచూచిన తరువాత తామ్రలిప్తిన గరమున నోడయొక్క బహుదినములు ప్రయాణముచేసి సింహళ ద్వీపమునకుఁ బోయి యచ్చట కొంతకాలము నివసించియుండి పిమ్మట పర్తకుల దైన యొకయోడ నెక్కి తొంబదిదినములకు జావాద్వీపమును బ్రవేశించెను. ఇన్ని దినములు ప్రయాణముచేయుటకుఁ గారణమును చెలిసియున్నాఁడు. ఇతఁడెక్కిన యోడలో రెండుపందల బాటసారులు గలరు. మార్గమధ్యమునం దొక గొప్ప తుపానుపట్టుట సంభవించెను. ఓడకొక చిన్న రంధ్రముగూడ సఁడను. ఓడలోని సరకులను సముద్రములోఁ బాఱవేయవలసి వచ్చెను. తానుసంపాదించిన మతగ్రంథములను విగ్రహములను పటములను పర్తకులు సముద్రములోఁ బాఱవేయుదురేమో యని ఘాహియాన్ భయపడెను. అట్టిచేయును తటస్థింపలేదు. కాని మూఢవిశ్వాసము గలిగిన బ్రాహ్మణులు కొందఱు తన్నుఁగూర్చి తమలోఁ దామిట్లని వితర్కించు కొనిరఁట. “ఈశ్రామణుఁడు మనతోఁగూడ నోడపై నుండుటచేత మనమదృష్ట విహీనులమై యీవిపత్తు పాలఁబడితిమి; ఒక్కనికొఱకు మనమందఱము చాపరాదు; ఏద్వీపము మనకుఁగానంబడినను ఈభిక్షువును భూమిమీఁద విడిచిపెట్టి మనము పోవుదము.” అయినను ఘాహియానుకు రక్షకుఁడుగానుండిన యాతఁడు వాని నొంటరిగ నేకాంతద్వీపమునఁ జనిపోవునట్లుగ దిగవిడిచిపోవుటకై సమృతింపక దృఢముగా వానిపక్షమున నిలిచియుండెనఁట! ఈయాత్రికుఁడు జావా ద్వీపములో పాపండులును బ్రాహ్మణులును పర్తిల్లుచుండి రని నుడివియున్నాఁడు. హిందువులు పర్తకముచేయుటకై యాంధ్రరాజులకాలమున నే యచ్చటికిఁ బోవుచుండిరని యిదివఱకె వ్రాసియున్నారము. తరువాతను సహితము హిందువులు పర్తకముచేయుటకై యచ్చటికిఁ బోవుచుండిరి. ఘాహియాన్ బ్రాహ్మణులొద్దీపమున నుండిరని వ్రాసిన విషయ మబద్ధముకాదు. నాల్గవశతాబ్దమునందు వేంగిరాజు లయిన పల్లవులు జావాసుమత్రాద్వీపములను జయించినట్లు గానంబడుచున్నది. జావాసుమత్రాదీవులలోఁ గొన్ని శాసనములు గానవచ్చుచున్నవి.

కళింగ దేశముననుండునాగరికత జావాసుమత్రాదీవులకు వ్యాపించెనని గాథలలో జెప్పకొనుటమాత్రముండెను గాని చాలకాలమువఱకుఁ బ్రత్యక్ష నిదర్శనమేమియుఁ గానరాకుండెను. ఇటీవల కాలధర్మమునొందిన కోపెన్ స్టవార్డుఁ గారి పలకఁ గనుఁగొనఁబడిన రెండుశాసనములవలన కాఱి, జావా లిపుల యుత్పత్తి యొక్క నిజతత్వము బోధపడినది. ఈ రెండును సంస్కృతభాషలో వ్రాయఁబడినవి. వీనిలోని లిపి వేంగిరాజుల ప్రాచీన శాసనములలోని లిపిని బోలియున్నది. టెయిటన్ జార్జునకు ననతిమూరమున నున్న జాంపియా, (Tjampea) జాంబో (Djambo) అను ప్రదేశములలోని కొండలపై సంస్కృత శ్లోకములు మనోహరముగాఁ జెక్కఁబడియున్నవి. హిందూరాజుయొక్క పాదములను నీకొండలపై నీదీప్వములను జయించి నందుకుఁ గుర్తుగాఁ జెక్కఁబడినవని యూహింపఁబడుచున్నది. ఈమహాకార్యమును నిర్వహించినది పూర్ణవర్మ యనిపేరుఁ దెలుపఁబడినది. ఈ శాసనములను బోలిన మఱియొక శాసనము జెబాన్ కోపి (Xebon Kopi) అను ప్రదేశమునఁ గానవచ్చుచున్నది గాని స్పష్టముగఁ దెలియరాకుండ విశేషభాగము కిథిలమయియున్నది. ఈమూడు శాసనములు సుందాదీవులలో మిక్కిలి పురాతనము లయినవిగఁ గన్పట్టుచున్నవి.

కాఁబట్టి శాసనపరిశోధకుల యభిప్రాయము ప్రకారము పూర్ణవర్మ కళింగమును, వేంగిని, కాంచీపురమును బాలించిన పల్లవులలోనివాఁడై యుండవలయునని బోధపడుచున్నది. ప్రాచీనవేంగిపల్లవశాసనములలిపిని బోలియుండుటచేత నైదవశతాబ్దమున కీవలివాఁడుగాడని చెప్పవలసియుండును. ఆకాలమునందలి పల్లవులందఱు నొక్కకూటములోని వారేగాని యన్యులు గారని డాక్టరు బర్మలు గారు సహితము నుడువుచు నేయున్నారు. కాంచీపురమును బాలించిన ప్రాచీనపల్లవుల దేశములో విశేషభాగ మాంధ్రదేశముగానే యుండుటచేతఁ బూర్ణవర్మ యాంధ్రదేశములోనివాఁడైయునియు, వానితో జావాదీప్వమునకుఁబోయిన బ్రాహ్మణు లాంధ్రద్రావిడబ్రాహ్మణులై యుండురనియు జెప్పవచ్చును. సుమత్రా జావాదీప్వములలోని క్లింగులను వారు కళింగదేశము నుండివచ్చిన తెలుఁగువాండ్రని పెక్కండ్రు చరిత్రకారులు తలంచుచుండఁగా

డాక్టరు బర్నెలుగా రుత్తరద్రవిడదేశతీరమునుండివచ్చిన ద్రమిళులని యభి ప్రాయపడుచున్నారు. ఇప్పటి ద్రమిళులు శుమత్రాద్వీపమునందు విశేషము గానున్నను ప్రాచీనక్లింగులు కళింగదేశమునుండి వచ్చినవారని యూహించుటకు క్లింగుశబ్దము కళింగశబ్దమునుండి పుట్టినదని సూచించుటయే ప్రబలాధారముగానున్నది. ఏదియెట్లున్నను పల్లవులకాలమునఁ దూర్పుతీరమునకును శుమత్రా జావా ద్వీపములకును పర్తకవ్యాపారము విశేషముగా జరుగుచుండెననియు, ఈ రెండుదేశములనడుమ నోడలు నడుపఁబడుచుండెననియు, ఆంధ్రద్రావిడ బ్రాహ్మణులు సహితముఁ బరదేశగమనమును నౌకావిహారమును జేయుచుండిరినియును స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. పూర్వమెఱుఁచి తొంబదిదినములవఱకు సముద్రయానము చేయుచుండిన బ్రాహ్మణోత్తములసంతతివారు సముద్రయానము కూడదని నేడు వాదించుట వింతగాఁ గన్పట్టకమానదు అప్పటి బ్రాహ్మణుల యున్నతస్థితికిని ఇప్పటి వారి యసంతస్థితికిని గలకారణము తప్పక గోచరము గాకమానదు. సముద్రయానము కూడదనివాదించు బ్రాహ్మణులు తమ పూర్వుల నృతాంతమును జదువుకొని జ్ఞానసంతులయి దుర్గ్రహమును విడిచి పెట్టి దేశాభివృద్ధి కడ్డుపడక హింసూమాత్రయొక్క అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధికై పరదేశములనుఁబోయి వచ్చినవారిని బాధంపక యూదరింతురు గాక.

వైష్ణవమతము.

పల్లవులు నందిని కురాయిగను ఖట్వాంగమును త్రైకేయ్యుగ నవలంబించి సర్వసాధారణముగ వైష్ణవులుగ నున్నను సంస్కృతశాసనములం బ్రకటింపినవారిలోఁ గొండఱు వైష్ణవభక్తి పరాయణులుగ నున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. కుమారవిష్ణువు, విష్ణుగోపవర్ష, సింహవిష్ణువు మొదలగు పేరులు వైష్ణవమతమును దెలుపునవియైయున్నవి. కుమారవిష్ణువు మొదలగు రాజులు విష్ణువాదభక్తిరతులమయిన భాగవతులమని చెప్పుకొనుటయే వారు వైష్ణవమతావలంబుకులని ద్రుపపడుచున్నది. ఈకాలమునందే వైష్ణవమత మున్నతస్థితికి వచ్చుచున్నదని యూహింపఁదగియున్నది, ప్రాచీనవైష్ణవాళ్వారు లీకాలమునందే తలయెత్తిరిని యూహింపఁదగియున్నది. ఈయాళ్వారులలో తిరుమలీశైయాళ్వారును

పల్లవరాజౌకండవ మొదటి పరిభవించి తరువాత పశ్చాత్తత్తుండయ్యెనని యొక వైష్ణవ గాథ గలదు. ఆటవశ తాబ్దములోని పల్లవులకొందఱు వైష్ణవమత మనలంబించినను మఱికొన్ని శతాబ్దములవఱకు విజృంభింపకయుండెను. ఇంతకంటె బల్లవరాజులకాలమున వైష్ణవమతమునుగూర్చి చెప్పవలసిన విశేషచరిత్రాంశ మేదియును గానరాదు.

గాంగపల్లవులు.

పల్లవుల మహారాజ్యాధిపత్య సెప్పడ స్తమించినదో సరియైనకాలము దెలియరాదు గాని సందిస్తూ పల్లవములుండే కడపటి వాడని విశ్వసింపఁబడుచుండుటచేత సెనిమిదవ శతాబ్దాంతముతోఁ బల్లవ సామ్రాజ్య మస్తమించినదని చెప్పఁదగియున్నది. ఇట్లెనిమిదవ శతాబ్దముతోఁ బల్లవ సామ్రాజ్య మంతరించినను ఆంధ్ర ద్రావిడ కర్ణాటక దేశములయందుఁ బల్లవరాజు లధికార పరిమితి గల చిన్న చిన్న రాజ్యముల కధిపతులై మఱికొన్ని శతాబ్దముల కాలమువఱకు దక్షిణ హిందూ దేశమునందుఁ దమతమ పాత్రములను బ్రదర్శించుచునే యుండిరి. కడపటి పల్లవుల చారిత్రము సంగ్రహముగా నొకింత యిట్ల వివరింతుము. ఈపల్లవకుటుంబములో నొకశాఖవారు కర్ణాటగాంగులతో సంబంధముగలవారమని దెలుపుకొనుచుఁ గొమ్మిదవ శతాబ్దాంతమువఱకు తొండైనాడులో విశేష భాగమును బరిపాలించుచు వచ్చిరి. ఇతర పల్లవులకును వీరికిని భేదము గన్పట్టుట కై వీరిని గాంగపల్లవు లనుచుండిరి. వీరలును భారద్వాజగోత్రులమనియును మహాభారతవీరుండైన యశ్వత్థామ సంతతి వారమనియుఁ జెప్పుకొనుచుండిరి. ఈ గాంగపల్లవరాజులలో విజయదంతివిక్రమవర్మ, విజయనందివిక్రమవర్మ, విజయనృపతుంగవిక్రమవర్మ, విజయాపరాజితవిక్రమవర్మ యనురాజులు ప్రముఖులుగాఁ గన్పట్టుచున్నారు. తక్కిన విజయనరసింహ విక్రమవర్మ, విజయస్కంద శివ్య విక్రమవర్మ, విజయేశ్వరవర్మ అనుమువ్యురు రాజులును పేరులనుబట్టి చూడఁగాఁ బై వారికి సంబంధించిన వారుగనే గన్పట్టుచున్నారు. ఈపై సుదాహరించిన గాంగపల్లవులలో నృపతుంగవిక్రమవర్మ శాసనములు బహుభూములయందుఁ బెక్కులు వ్యాపించియుండుటచేత మిక్కిలి పరాక్రమ

వంతుడని యూహింపఁబడుచున్నాఁడు అపరాజిత విక్రమవర్మ కడపటివారి డుగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నాఁడు. కుంబకోణమునకు సమీపము నందుండి శ్రీపెరుం బీయమను ప్రదేశమున నితఁడు వరగుణుండను పాండ్యరాజు నోడించెను. తొమ్మిదవ శతాబ్దాంతమునందు ఆదిత్యుండను చోళ రాజుచేత జయింపఁ బడియెను. అంతటితో వీరి రాజ్యము చోడుల వశమయ్యెను. మైసూరుదేశము లోని గాంగవాడి రాజులయిన పశ్చిమ గాంగులును బాణులును గాంగపల్లవులకు లోబడినవారని చెప్పెదరు. బాణరాజులను గూర్చి ప్రత్యేకముగ వేటొక ప్రకరణమున వివరింతుము.

మఱియొక పల్లవ వంశము.

గాంగపల్లవులతోఁ గూడ మఱియొక పల్లవ వంశము తొండైనాడులోని మఱియొక భాగమును బరిపాలించుచుండెను. వీరు నందివర్మ పల్లవమల్లునివంశము లోని వారమని చెప్పకొనుచుండిరి. తిరువళిక్కేణిశాసనమునందు దంతివర్మ మహారాజు పేరు గానంబడుచున్నది. నాలాయిర ప్రబంధములోని వైరమేఘుండ తొండై యారునకు రాజని చెప్పఁబడియెను. తెల్లరేరిండ నందిపోతరాయని శాసనములు కాంచీపురములోను తంజావూరుమండలములోని కొన్ని గ్రామముల లోను గానంబడుచున్నవి. పల్లవతీలక వంశమునకు సంబంధించిన నందిపోతరాయ రను మఱియొక పల్లవరాజుగలఁడు. ఈ రాజులకును గాంగపల్లవులకునుగల సంబంధము భావిపరిశోధనలవలనఁగాని గానరాదు. రాష్ట్రీకూటరాజయిన మాడప గోవిందరాజుచే జయింపఁబడిన దంతిగయను కాంచీపురాధీశ్వరుండగు గాంగపల్లవ వంశములోనివాఁడో నందివర్మ పల్లవ మల్లుని వంశములోని వాఁడో యుండవచ్చును.

నలంబవాడివల్ల వంశము.

కడప, కందనోలు, బల్లారి, అనంతపురమండలము లొకప్పుడు పల్లవ రాష్ట్రములోఁ జేరియుండెనని యిదివఱకె తెలుపబడియెను. పల్లవసామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైన తరువాత 32000 గల నలంబవాడి రాజ్యమేర్పడియెను.

ఈనలంబవాడి పల్లవరాజ్యములో నిప్పటి బల్లారిమండలములో నధికభాగమును మైసూరునకు త్తరభాగమును ఈశాన్యభాగమును జేరియుండినవి. ఈరాజ్యము నకు మొదట అనంతపుర మండలములోని హేమావతి రాజధానిగ నుండెను. అదియుప్పటి “వెంజేరు లేక పాంజేరు” అనుగ్రామముయొక్క ప్రాచీననామ మైయున్నది. నలంబులుతా మీశ్వరవంశజులమనియు, త్రినయన పల్లవుని వంశము లోనివారమనియును జెప్పకొనుచుండిరి. ఈత్రినయనపల్లవుఁడు విజయాదిత్యుఁడను చాళుక్యరాజువలన నోడింపఁబడిన త్రిలోచన పల్లవుఁడేయని నిర్దేశింపఁబడుచున్నాఁడు. ఈనలంబుల చంద్రమును మైసూరుగెజ్జీరను గ్రంథము నందు రైసుదొర గారు కొంతవఱకుఁ దెలిపియున్నారు. ఈనలంబవాడి రాజవంశముయొక్క ప్రాచీన వృత్తాంతము తొమ్మిదవ శతాబ్దమునాటిదిగ నున్నది. బాణవంశమును నాశముఁజేసినతని బడాయిగొట్టుకొనిన మహేంద్రాధిరాజున లంబుని శిలాశాసన మొకటి నేలము మండలములోని ధర్మపురియందుఁ గనుగొనబడినది. గాంగపల్లవులకాలములో పశువులను దొంగిలించెడివారని ద్రవిడచారిత్రములలో నలంబులు వర్ణింపఁబడియుండిరి. అట్టిగోగ్రహణములను గూర్చితేలిపెడు రెండుశాసనము లుత్తరార్కాడు మండలములోని అంబూరుకడఁ గాని సించినవి. వేలూరునకు సమీపమునఁ గానిపించిన యొక శాసనములో “పల్లవము రారి”యనియొడి త్రిభువనాధీరనలంబుని పేరుగానవచ్చుచున్నది. నలంబవాడిదాటి వీరియధికార మెంతవఱకువ్యాపించెనో వైశాసనములంబట్టియె గోచరముకాఁగలదు. పశ్చిమగాంగరాజగు రెండవమారసింహుఁడు (క్రీ. శ. ౯౬౩ మొదలు కొని ౯౭౪ వఱకు) నలంబులనాశముఁజేసినట్లుగ గరువముతోఁ జెప్పకొనియెను. చోడరాజగు మొదటిరాజరాజు (౯౦౫ మొదలుకొని ౧౦౧౩ వఱకు) నలంబుపాడిని జయించినట్లుగఁ జెప్పకొనియున్నాఁడు. చాళుక్యులు కళ్యాణీపురమునఁ బరిపాలనము చేయుచున్న కాలమునందు నలంబరాజులకు బల్లారిమండలములోని కంపిలియను పట్టణము రాజధానిగ నున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఆభాగమున క్రీస్తుశకము ౧౩ వ శతాబ్దమువఱకు పల్లవులు గొంతవఱ కధికారమును గలిగియుండిరని శాసనములనుండి సాక్ష్యమును జూపవచ్చును.

ద్రావిడపల్లవులు.

తొమ్మిదవ శతాబ్దమున గాంగపల్లవు లాదిత్యచోడునిచేజయింపఁబడిన తరువాత ద్రావిడదేశములోని పల్లవులు చోడరాజులకడ నుద్యోగపదవులునువహించి వారలను గొలుచుచుండిరి. కళింగట్టుపారణియను ద్రవిడభూషాకావ్యములోఁ జెప్పినప్రకారము మొదటికులోత్తుంగ చోడునికాలములో (క్రీ. శ. ౧౦౭౦ మొదలుకొని ౧౧౧౨ వఱకు) కళింగ దేశముమీఁదికి దండయాత్ర వెడలిన కరుణాకర తొండైమానను రాజుపల్లవుఁడును చెంగలుపట్టు మండలములోని వందలూరు సంస్థానాధిపతియునై యుండఁగు విక్రమచోడుని క్రిందిరాజులో తొండైమానురాజు మొదటివాఁడుగానుండెను. పండ్రెండవ శతాబ్దములో పాండ్యరాజ్యాధిపత్యమునుగుఱించి జరిగిన యుద్ధములో తొండైమానురాజు కులశేఖరుని పక్షమునఁ జేరెను. కారట్టట్టాంగు గ్రామములో నొక భాగమును బ్రాహ్మణులకుదానముచేసిన సామంత నానియణుండఁగు సంస్థానాధిపతి తంజావూరు శాసనములలో నొక దానిలో తొండైమానని పిలువఁబడియును. తొండైమానును పేరు క్రమక్రమము గాఁ బల్లవదేశమునుండి చోడదేశమునకుఁ బ్రాకినది. పల్లవరాజుని బిరుదువహించి పుదుకోటను బాలించుతొండైమాను రాజుపల్లవులవంశమున జనించెనని తలంచుటకుఁ గారణముగలదు.

త్రినయనపల్లవవంశము.

తాము త్రినయనపల్లవులవంశములోని వారమని చెప్పుకొనుచుండిన కొందఱుస్థానికరాజులయొక్క శాసనము లనేకము లాంధ్రదేశములోఁ గానంబడుచున్నవి. ఈత్రినయనపల్లవుఁడే ముక్కంటికాడు నట్టియని పిలువఁబడుచున్నాఁడు. ఈరాజులును తాము భారద్వాజగోత్రులమని చెప్పుకొనియుండిరి. వీరును కాంచీపురమున కధిపతులుగనుండిరి. కాంచీపురము కామాక్షి దేవాలయములోని కామకోట్యాంబికకు భక్తులుగనుండిరి. వీరిశాసనములు కడప కందనోలు

(1) Journal of the Royal Asiatic Society, 1909; see notes on Archeological Exploration in India 1908-09 by Mr. F. H. Marshall, p. 1084

సెల్లూరుమండలములలో గెరినెత తాజ్జమువఱకును గానిపించుచున్నవి. వీరిచారిత్రముల నికమీందట రాఁబోవుప్రకరణముల వివరింతుము. ఆంధ్రదేశమును బాలించిన రెడ్లుకొందఱు పల్లవాదిత్యులమనియు, పల్లవశ్రీనేత్రులమనియు, బిరుదు క్షేరులు పహించుటచూడ సీరలకును బల్లవులకు సంబంధముకలదని చరిత్రకారు లాహించుచున్నారు. వీనింగూర్చి వారలచరిత్రమును దెలుపుసందర్భమున వివరించి వ్రాయుదుము. కాంచీపురమును బాలించిన నందివర్తపల్లవమల్లునివంశములోఁ జేరిన కలివర్తకు చాళుక్యుఁడగు రెండవతాళరాజు వెలనాటి నీమలో నొకగ్రామమును దానముచేసెనని తాళరాజు శాసనమువలన ధ్రువపడుచున్నది. ఇయ్యది నందివర్తపల్లవమల్లుని వంశములోని యొకకుటుంబమువా రాంధ్రదేశమున స్థిరముగా నిలిచిపోయిరని చెప్పటకు ప్రత్యక్ష ప్రమాణముగా నున్నది.

ఆంధ్రద్రావిడ దేశములలోని పల్లె తెగవారును మఱికొన్ని తెగలవారును తాము పహ్నికుల క్షత్రియుల మనియును, పల్లవరాజుల సంతతివారమనియును జెప్పకొనుచున్నారు.

(1) Journal of the Royal Asiatic Society, 1909; see Notes on Archeological Exploration in India 1908-09 by Mr. F. H. Marshall p. 1084.

పదుమూడవ స్తకరణము.

ఆంధ్ర చాళుక్యులు.

(క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్దము మొదలుకొని ౧3 వ శతాబ్దమువఱకు.)

ఏడవశతాబ్దారంభమునఁ జాళుక్యు లాంధ్రదేశముపై దండెత్తినప్పి పల్లవరాజులను జయించి దేశమును స్వాధీనముపఱచుకొని నాటనుండి వేంగిదేశమును బరిపాలింపఁ గడంగిరని పూర్వప్రకరణమునఁ దెలిపి యుంటిమి. “ఈ చాళుక్యులెవ్వరు? ఎచ్చటనుండి వచ్చినవారు? వీరియుదంతమేమి?” అని చదువరులు ప్రశ్నింపవచ్చును. కాఁబట్టి యాంధ్రచాళుక్యుల చరిత్రముం దెలిసికొనుటకుఁ బూర్వము వారి పూర్వుల రాజ్యక్రమము సంక్షిప్తముగా నిందు దెలుపుట యనావశ్యకముగాదు. చాళుక్యుల జన్మాదిక కథన మంతయుఁ గల్పిత గాథలలో నిమిడియున్నది. అయిన నవియె మనకు శరణ్యములుగానున్నవి. ఈకల్పిత గాథలు గ్రంథములలోనికని శాసనములలోనికని గూడ నెఱఁబ్రాకినవి. బిల్వణకవి విరచితమైన విక్రమాంక దేవచరిత్రమునందు చాళుక్యుల జన్మకథనము కొంత వివరింపఁబడినది. ఒకప్పుడు బ్రహ్మదేవుఁడు ప్రాతఃకాల కృత్యంబుల నిర్వర్తించుచుండ నచ్చటికి నింద్రుఁడు వనుదెంచి ప్రపంచముననే మనుష్యుఁడును యజ్ఞయాగాదిక్రతువుల నాచరించి దేవతలకు; హవిర్భాగంబుల నొసంగకుండుటం జేసి పాపము వర్ధిల్లుచున్నదని మొఱవెట్టుకొని యెనఁట! అంతట బ్రహ్మదేవుఁడర్ఘ్యమిడు నిమిత్త ముదకమునకై పట్టి యుండిన తన చురుకము (పుడిసిలి) కేసి చూచెనఁట! అంతటాచురుకమునుండి మహాయోధుఁ డొకఁడు జనించి చాళుక్యవంశమునకుఁ గర్తయయ్యెనఁట! తరువాత మఱి కొంత కాలమునకు నావంశమునందు హరితుఁడు మానవుఁడు నను నిరువురు మహావీరులు జనించి జగద్విఖ్యాత కీర్తిఁ గాంచిరి. వీరి మొదటి రాజధాని అయోధ్యానగరముగా నుండె

నట! సిమ్మట నీవంశములో నొకశాఖవారు దక్షిణాపథమునకు వచ్చిరంట! ఈవిక్రమాంక దేవచరిత్రము విక్రమాంక దేవుడను నామాంతరముగల పశ్చిమ చాళుక్య రాజయిన యాటవ విక్రమాదిత్యుని చరిత్రమును దెలుపునదియై యున్నది. ఆంధ్రచాళుక్యులగు విమలాదిత్యుడు, రాజరాజనరేంద్రుడు, విక్రమాచోడుడు మొదలగువారు ప్రకటించిన శాసనములలో నీ గాథయొక్కొంతమార్పుతోఁ బ్రకటింపఁబడినది. విజయాదిత్యుఁ డయోధ్యానగరమునుండి దక్షిణాపథము మీఁద దాడివెడలిపచ్చి యీదేశమును బరిపాలించుచుండిన త్రిలోచన పల్లవునితో యుద్ధముచేసి రణనిహతుఁడైనట్లును, పతివెంట వచ్చిన యాతనిపట్టమహిషిగర్భవతియై యుండి గూ యాపత్సమయములోఁ బురోహితునిఁ గొందఱు పరిచారికలను వెంటఁగొని ముదివే మనియెడి యగ్రహారమునకుఁ దప్పించుకొని పోఁగా విష్ణుభట్ట సోమయాజీయను బ్రాహ్మణుఁ డామె నాదరించి తన గృహమున నుంచుకొని తాను గన్నకూఁతునువలె జూచి యామె గర్భమునఁ బుట్టినమగస్థిలవానికి త్సత్రయోధితములయిన జాతకర్పాది సంస్కారములు నడిపి విష్ణువర్ధనుడని పేరుపెట్టి పెంచినట్లును, అతఁడు ప్రాయము వచ్చినవెనుక తన తల్లివలన సర్వవృత్తాంతమును దెలిసికొని చాళుక్య పర్వతమునకుఁ బోయి తపస్సునేసి తనతండ్రి రాజ్యమును పొంది కదంబులను గాంగులను జయించి సర్పద మొదలుకొని నేతువువఱకు నున్న యేడుకోట్ల యేబదిలక్షల గ్రామములు గల దేశమునంతయును బరిపాలించినట్లును వైశాసనములలోఁ జెప్పఁబడియున్నది. నాటనుండియు చాళుక్యరాజులకు విష్ణువర్ధనుడను పేరు పరంపరగా వచ్చుచుండెను. చాళుక్యుల తామ్రశాసనములలో మొదట వీరు మానవ్యగోత్రులని యును, హారతి పుత్రిలనియునుఁ దెలుపఁబడియుండెను. వారలు సప్తమాతృకల రక్షణముగలిగి కార్తికేయానుగ్రహమున నభ్యుదయమును గాంచిరి. వారు నారాయణానుగ్రహముచే వరాహార్ధజమును బడసి యాధ్వజము నీడనుండి ఆనేక రాజులను నశపఱచుకొనిరి. ఆఱవశతాబ్దమున మొట్టమొదట జయసింహుడను రాజు రాష్ట్రకూట రాజయిన కృష్ణని కుమారుడగు నింద్రుని నుక్కడంచి రాజ్యమును స్థాపించి చాళుక్యవంశ కర్తయయ్యెనని యేవూరు మిరా

జుశాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ¹ దక్షిణ దేశములఁ బాలించిన చాళుక్య రాజులలో మొదటివాఁడు జయసింహుఁడు. విష్ణువర్ధన చైత సంరక్షింపఁబడి చక్ర క్యపర్వతమున గొరిని గూర్చి తపస్సుచేసి నేనలను గూర్చికొని వచ్చి దక్షిణ హిందూస్థానమునంతను జయించెనని చెప్పఁబడిన విజయాదిత్యతనూభవుండగు విష్ణువర్ధనుఁడు తాను పొందిన జయములను బట్టి జయసింహుఁడను బిరుదు నామమును బొందినట్లు కనఁబడుచున్నది.

ఒక చిత్ర మైస సంబంధము.

ఆంధ్ర సామ్రాజ్యమునకు లోఁబడి క్రీస్తుశకము రెండవ శతాబ్దమున హరి తిపుత్ర శాతకర్ణియను నాంధ్ర రాజు కర్ణాటకమును బాలించుచుండెననియును వానికి వనవాసి (Banavasi) రాజధానిగ నుండెననియు నింతకుఁ బూర్వము దెలిసికొనియుంటిమి. తరువాత నాదేశము గాంగులకును పల్లవులకు నటుపిప్పట కదంబులకును స్వాధీనమై నాలవ శతాబ్దాంతము వఱకును వారలచేఁ బరిపాలింపఁబడియెను. ఈ ప్రాచీన కదంబులు జైనమతావలంబకులుగ నుండిరి. మఱియు వీరలు మానవ్యగోత్రుల మనియు హరితిపుత్రులమనియును జెప్పకొనిరి, ¹ కదంబులకుఁ దరువాత నుత్తర కర్ణాటకమునకు రాష్ట్రకూటులు ప్రభువులయిరి. ఆవశతాబ్దాదిని చాళుక్యుఁడయిన జయసింహుఁడు కర్ణాటకమును బాలించెడి రాష్ట్రకూట రాజయిన కృష్ణుని కుమారుఁడగు నింద్రుని నుక్కడంచి రాజ్యహక్రమించుకొనియెనని యేపూరు మిరాజుశాసనములు చాటుచున్నవని పైని జెప్పియుంటిమి. ఈచాళుక్యులును తాము మానవ్యగోత్రులమనియును హరితిపుత్రులమనియును జెప్పకొనిరి. వీరిలోనుండి మఱియొక శాఖగాఁజీలి యాంధ్ర దేశమును బాలించిన పూర్వచాళుక్యులునుగూడ తాము హరితిపుత్రుల మనియును మానవ్యగోత్రులమనియును జెప్పకొనిరి. చాళుక్యుల శాసనములలోని గాథలో హరితిపుత్రులను పేరెట్లు వచ్చినదియుఁ దెలుపఁబడి యుండలేదు. ఒక శాసనమునందు హరితిపుత్రులమనిది హరితిపుత్రులయని పేర్కొనఁబడినది. విక్రమాంక దేవ

1 Jour. R. A. S., Vol. II., III. IV.; Ind. Ant., Vol.

చరిత్రమునఁ జాళుక్యవంశమున నాదితుఁడు మానవ్యుఁడునను వీరులు జనించి ప్రసిద్ధులయిరని పేర్కొనఁబడియుండెను. ఆంధ్రభృత్య వంశములోఁజేరిన “గోతమిపుత్ర)శాతకర్ణి, వాసిష్ఠిపుత్ర)శాతకర్ణి, మాధారిపుత్ర)శకసేనుఁడు” అనునారి పేరులరీతిగానే హరితిపుత్ర) శాతకర్ణి యను పేరులోని హరితిశబ్దము స్త్రీ వాచకమైయుండెను. హరితిశబ్దము హరితిశబ్దముగామార్పుట చిత్రముగానున్నది చాళుక్యులు త్తరముననున్న కాలమునఁగూడ హరితిపుత్ర)లను పేరుగలిగియున్నట్లుగ విజయవర్మయొక్క కైరాశాసనము చాటుచున్నది. అలహాబాదు ప్రాంతముననున్న రీవాలోని యొక శాసనము మహీపాలుని నామమో లేక మఱి యొకవిడిమనుజుని పేరో తెలియదు గాని హరితిపుత్ర) శాసనమండని యొకనామమును పేర్కొనుచున్నది. ఈశాసనము క్రీస్తునకు పూర్వము రెండవ శతాబ్దము లోనిదిగ నొకట చెప్పియున్నారుగాని డాక్టరు బర్లెస్సుగారంత పూర్వపు శాసనముగాదని యభిప్రాయపడియున్నారు. ¹ ఈచిత్రమైన సంబంధమునుబట్టి మాడఁగాఁ జాళుక్యులు గూడ దక్షిణాపథములోని వారేగాని యయోధ్యనుండిచ్చిన వారుగారనియు, ఆంధ్రసప్తావ సంయోగమువలన జనించిన పల్లవులని యొక సంకీర్ణ జాతివలెనే ఆంధ్రశకసంయోగమువలన జనించిన యొక సంకీర్ణ జాతిగా నుండఁనోపుననియు, ఇట్లు హిందూమతావలంబకులయిన పల్లవులును చాళుక్యులును తాము సంకీర్ణ జాతులవారమని తెలియఁబడకుండఁ దమజాతి శ్రేష్ఠత్వము నిరూపించుటకై యార్యక్షత్రియులమని పౌరాణిక క్షత్రియ వంశములతోఁ దమవంశములను బంధించి చంద్రవంశజులమని చెప్పకొనసాగి రని మాయభిప్రాయము. పదునొకండవ శతాబ్దమునందలి చాళుక్యుల శాసనములలో మాత్రమే పౌరాణిక వంశవృక్షము గల్పింపఁబడినదిగాని యంతకుఁ బూర్వపు శాసనములలోఁ గానరాదు. పూర్వచాళుక్య శాసనములలో రణసిపూడి, కోరుమిల్లి చెల్లూరుశాసనములలోఁ దౌరాణిక వంశము వివరముగా వర్ణింపఁబడినది. ఈశాసనములలో రణసిపూడి శాసనము విమలాదిత్యునిచే వ్రాయించఁబడినదిగావున దక్కినవానికంటెఁ బూర్వమునం దుండినది. ఈశాసనమును

(1) Dr. Fleet's Karnatic Dynasties. p 9

వ్రాసినవాఁడు భీమన భట్టను బ్రాహ్మణుఁడు గావునఁ బౌరాణిక వంశవృక్షమును మొదట గల్పించినవాఁ డీతఁడేయై యుండవలయునని కొందఱు తలంచుచున్నారు.

చాళుక్యవంశము.

జయసింహునల్ల భమహారాజు.

ఇతఁడు విజయాదిత్యుని కుమారుఁడనియు విష్ణుభట్ట సోమయాజివలనఁ బెంపఁ బడి విష్ణువర్ధనుఁడను నామమును వహించి యుక్తవయస్సువచ్చిన తరువాత చళుక్యపర్వతమునకుఁబోయి గౌరినిగూర్చి తపస్సునేసివచ్చి కొంతసేనను గూర్చుకొనిపోయి కదంబులను గాంగులను, రాష్ట్రీకూటులను యుద్ధములలో నోడించి రాష్ట్రీకూటరాజయిన యింద్రుని నుక్కడించి వానిరాజ్యమును గైకొని వాతాపినగరము రాజధానిగాఁ బరిపాలనముచేయ నారంభించెనని యిదివఱకే చెలిపియుంటిమి. ఈజయములవలన నే యీతనికి జయసింహుఁడను బిరుదు నామముగలిగినది. ఈజయసింహుఁడు కాంచీపురాధీశ్వరుం డయిన పల్లవరాజు కొనూరైను వివాహముఁ జేసికొని యామెవలన విజయాదిత్యుఁడను కుమారుని గాంచెను.

రణరాగుఁడు.

ఈవిజయాదిత్యుఁడు బహుపరాక్రమవంశుఁడై సరరాజులతో యుద్ధములునలుపుచు రణరాగుఁడను బిరుదమును గాంచెను. వీనికిఁ బులకేశివల్లభుఁడను కుమారుఁడు కలిగెను.

శ్రీపులకేశివల్లభ మహారాజు.

ఇతఁడశ్వమేధాది యాగములఁ బెక్కింటి నాచరించి విశేషకీర్తి సంపన్నుఁడయ్యెను. మఱియును వాతాపి నగరమును పునర్నిర్మాణముఁ గావించి రాజధానిగాఁ జేసికొని పరిపాలించెను. ఈచాళుక్యవంశమునఁ బ్రఖ్యాతిఁ గాంచిన వారిలో మొదటివాఁ డీతఁడేయని తోచుచున్నది. వీనితరువాతి శాసనములన్నియు వీని పేరుతో వంశము వర్ణించుటకుఁ బ్రారంభించుచు వచ్చినవి. సత్యాశ్రయ

శ్రీపులకేశి వల్లభ మహారాజునది వీని సంపూర్ణమైన బిరుదునామముగా నున్నది. వీనికుమారుఁడు కీర్తివర్మ మహీపాలుఁడుగా నుండెను.

శ్రీకీర్తివర్మవల్లభమహారాజు.

ఇతఁడు త్తరకొంకణమును బాలించెడిమూర్ఖులును, ఉత్తరకర్ణాటము లోని వనవాసిని బాలించెడి కదంబులను జయించి ఖ్యాతిఁగాంచెను. వీనికి “పులకేశి జయసింహుఁడు, విష్ణువర్ధనుఁడు” అనుముగ్ధురు కుమారులుండిరికాని కీర్తివర్మ మరణానంతరము వానిపుస్త్రులు మిక్కిలి పసివాండ్రుగ నుండుటచేత కీర్తివర్మ సోదరుఁడు మంగళేశుఁడు రాజ్యభారమును వహించి పరిపాలనము నేయుచుండెను.

మంగళేశుఁడు.

ఇతఁడు రాజ్యమునకు వచ్చినతరువాత త్రిపురమును రాజధానిగా చేసి దేశమును బాలించుచుండెన కాలచుర్యులను రాజులను జయించెను. ఇతఁడు తన దిగ్విజయయాత్రలను పూర్వపశ్చిమసముద్రములవఱకుఁ బఱచెనని చెప్పదురు. పశ్చిమసముద్రతీరమునందలి తేనటీ ద్వీపము నితఁడు వశముఁజేసికొనియెను. ఇతఁడు విష్ణ్వాలయములను నిర్మించి భూములొసంగి బ్రాహ్మణుల కనేకదానధర్మములను గావించి పేరుపొంది యురువడినాలుగు సంవత్సరములు పరిపాలనము చేసియుండెను. వీనితరువాత రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు కీర్తివర్మ జ్యేష్ఠకుమారుఁడయిన పులకేశి. మంగళేశుఁడు తన తరువాత తనకుమారుఁడే రాజ్యపాలనము చేయుటకై రహస్యముగాఁ బ్రయత్నములు చేయుచుండుటను గనిపెట్టి యుక్తవయస్సువచ్చి మిక్కిలి సామర్థ్యము గలిగియుండిన పులకేశి వానిప్రయత్నముల నన్నిటిని భగ్నముగావించి రాజ్యాధికారమునంతను దాను బూని పరిపాలించుచుండెను. మంగళేశుఁడు తనకుమారునికిఁ బట్టముగట్టవలెనని చేయుచుండిన ప్రయత్నములో దనప్రాణములను రాజ్యమునుగూడ గోల్పోయెను.

శ్రీసృష్టివల్లభమహారాజు.

ఇతఁడు శాలివాహనశకము ౪౩౩నకు సరియైన క్రీస్తుశకము ౬౧౧వ సంవత్సరమున సింహాసనమునకు వచ్చెనని యొక శాసనమునుబట్టి దెలియుచున్నది.

మంగళేశుని మరణానంతరము నదివఱకు మంగళేశుని పరాక్రమమునకు వెఱచి యణగియుండిన శత్రురాజులందఱును విజృంభించి పులకేశివై దండెత్తి, ఆయుధములలోఁ బులకేశియు వాని సైన్యములు నసమానాద్భుతకార్యపరాక్రమశక్తులను జూపుటచేతఁ గొందఱు పలాయనులయిరి. అధికకార్యవంతుఁ డును రాష్ట్రాధికారులను నగు గోవిందరాజు పులకేశిని శరణువేడెను. పులకేశి వానిని మిత్రునిగాఁ జేకొనివానికి ననేక బహుమానము లొసంగెను. పిమ్మట నా తఁడు వనవాసిని ముట్టడించి కదంబులను జయించి వశపఱచుకొనియెను. చేర దేశమును బాలించుగాంగులు వశులయిరి. తరువాత కొంకణదేశములోని మూర్ఖులపై దాడివెడలి వారిని సులభముగా లోఁబఱచుకొనియెను. నూఱుయోడలతో బయలుదేలి సముద్రతీరమున పలువంబడుచుండిన సముద్రతీరమునందలి పూరి యనుపట్టణమును ముట్టడించెను. ఇది పూర్వము మూర్ఖులకును దరువాత శిల్పారాజులకును రాజధానిగ నుండెను. తరువాత లాటమాళనసూర్యారాజులు వాని చేజుంపఁబడి కప్పములు గట్టుచుండిరి. ఇక్కాలమున నుత్తరహిందూదేశమున గన్యాకుబ్జము రాజధానిగాఁ జేసికొని యుత్తరహిందూదేశమునంతను జయించి సారవభౌముఁడై యుండిన హర్షవర్ధనుఁడు దక్షిణదిగ్విజయయాత్రకు బయలువెడలినప్పుడు పులకేశి యెదుర్కొని వానిని క్రిందికి రానీయక వానిమనోరథమును భగ్నముగావించెను. అంతటనుండి పులకేశి రాజపగమేత్పరుఁడన్న బిరుదాభిదానమును వహించెను. వీనిసంపూర్ణమైన నామము సత్యాశ్రయ శ్రీపృథ్వీవల్లభ మహారాజును నదిగా నుండెను. ఇతఁడు మహారాష్ట్రములనియెడు మూడురాజ్యములకు ప్రభువయ్యెను. సర్వవిధముల చేతను చాళుక్యులలో బహుసమర్థుఁడుగా నుండెను.

పూర్వదిగ్విజయయాత్ర.

ఇతఁడాఱవశతాబ్దాదిని బహుసేవలంగూర్చుకొనిపోయి దక్షిణకోసలమును జయించి కళింగవేంగిదేశములపై దండెత్తివచ్చి మొట్టమొదట పిఠ్ఠపురమును ముట్టడించెను. ఈతని దండయాత్రలో నీసత్యాశ్రయ పులకేశివల్లభునికీఁ గనిష్ఠసోదరుఁడును యోధవరుఁడునగు విష్ణువర్ధనుఁడుగూడ నుండెను. ఆకాలమునందు

పిఠ్ఠపుర (Pithapuram) దుర్గము శత్రువులకు దుస్సాధ్యమైనదిగ నుండెను. ఈచాళుక్యులు పిఠ్ఠపురదుర్గమును ముట్టడించి స్వాధీనముఁజేసికొనిరి. ఇట్లకళింగమును వేగిని వశపఱచుకొని శ్రీసత్యాశ్రయ పృథ్వీవల్లభమహారాజు పల్లవనాయకునికాంచీపురదుర్గములోఁదలదాచుకొనునట్లుచేసెనని అయిదవోలె శాసనమునం బేర్కొనఁబడినది.¹ ఈశాసనములోని వాక్యమునుబట్టి పిఠ్ఠపురమును బాలించుచుండినది పల్లవులని తేటపడుచున్నది. ఈపులకేశి రెండవతమ్ముడయిన విష్ణువర్ధనుని దనకుఁ బ్రతినిధిగానుండి కళింగవేంగిదేశములను బరిపాలనము చేయువలసినదిగా నియమించి తనదేశమునకు వెడలిపోయెను. ఈవిష్ణువర్ధనుఁడే తరువాత స్వతంత్రుఁడై మొదటివిష్ణువర్ధనుఁడనుపేరుతో వేంగిరాష్ట్రమును బరిపాలించి పూర్వచాళుక్య వంశస్థాపకుఁడయ్యెను.

ఆంధ్రచాళుక్యులు.

కుబ్జవిష్ణు సర్ధనమహారాజు.

(క్రీ. శ. ౬౦౫ మొదలుకొని ౬౩౩ వఱకు.)

ఆంధ్రచాళుక్యులలో మొదటివాఁడయిన యీవిష్ణు వర్ధనుఁడు మఱుగుజ్జు నుండుటచేతను గాఁబోలు నీతనిని కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁ డందురు. ఆంధ్రదేశమును బాలించిన విష్ణువర్ధనులలో నీతఁడు మొదటివాఁడు. ఇతఁడు మఱుగుజ్జువాఁడయినను మిక్కిలి ప్రజ్ఞావంతుఁడయిన శూరుఁడు. ఇతఁడు మొదట యువరాజుగనుండి మహారాష్ట్రదేశములోని సతారా పంధరపురమండలములను బరిపాలించుచుండెను. భీమరథేటమున నొక గ్రామమును బ్రాహ్మణులకు దానముచేసెనని తెలిపెడి దానశాసన మొకటి సతారాలోఁ గాన్పించినది.²

సత్యాశ్రయుఁడు కళింగమును వేగినిజయించిన తరువాత పరిపాలకుఁడుగా నియమింపఁబడి స్వతంత్రుఁడై ౬౦౫ వ సంవత్సరమున చైత్ర శుద్ధపూర్ణిమ తరువాత మహారాజ పదవిని గాంచి ౬౩౩ వ సంవత్సరమువఱకును పదునెని

(1) Ind. Ant, Vol viii., p. 245; (2) Jour. B. B. R.A. S., Vol. II., p. 11.

మిది సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెను. ఇతఁడు విషమంబులై దుస్సాధ్యములు గనుండిన దుర్గమంబులను సాధించి మనోరథసిద్ధిని గాంచినవాఁడు గావున విషమసిద్ధియను బిరుదమును వహించినవాఁడు. ఈబిరుదమును వహించిన వారిలో నితఁడే మొదటివాఁడు. ఇతఁడు పిష్టపురము రాజధానిగాఁ జేసికొని కళింగ వేంగిదేశములను బరిపాలించినవాఁడు. వీనికి పుష్కపురము రాజధానిగ నున్నట్లు విశాఖపట్టణ మండలమున సర్వసిద్ధి తాలూకాలోని తిమ్మాపుర శాసనమువలన బోధపడుచున్నది. ¹ ఈశాసనములోని రాజమర్దికలో శ్రీవిషమసిద్ధి యనుపేరు గానంబడుచున్నది. ఈశాసనముయొక్క భాష సంస్కృతము. తిపి వేంగిలిపిగా నున్నది. ఈశాసనముయొక్క వైఖరి కళింగ గాంగులయిన యింద్రవర్తయొక్క ఆచ్యుతాపుర శాసనమును, దేవేంద్ర వర్తయొక్క శ్రీకాకుళ శాసనమును బోలి యున్నది. ఈశాసనమునందితఁడు సత్యాశ్రయ ఐలభ మహారాజయొక్క (రెండవ పులకేశి) ప్రియానుజుఁడనియు, కీర్తి వర్తయొక్క క్షియసుతుఁడనియును, రణ విక్రముని (మొదటి పులకేశి) పౌత్రుఁడనియు, రణరాగుని (విజయాదిత్యుఁడు) ప్రపౌత్రుఁడనియుఁ జెప్పబడియుండెను. ఇంతియ గాక వీనిశాసనములు మఱిరెండు గానుపించుచున్నవి. అందొకటి విశాఖపట్టణ మండలములోని చీపురు పల్లి శాసనముగానున్నది. ఈవిష్ణువర్ధనుఁడు దిమిల సీమలోని కలవకొండ గ్రామమును తనరాజ్యకాలముయొక్క పదునెనిమిదవ సంవత్సరమున శాలివాహనశకము ౫౫౫ శ్రావణ శుద్ధపూర్ణిమనాఁటి (క్రీస్తుశకము ౬౧౨ వ సంవత్సరము జూలయి నెల ౭ వ తేది) చంద్రగ్రహణ కాలమున విష్ణుశర్మ మాధవశర్మలను బానిస్తాణులకు దానము చేసెనని చెప్పబడినది. ఈ దాన శాసనము పూర్తి లేక పక్క (పక్షి) రాష్ట్రములోని వెణుపూరునుండి (చీపురుపల్లి) పోకటింపబడినది. ² విశాఖపట్టణ మండలములో సర్వసిద్ధి తాలూకాలోని యెల్లమంచిలి గ్రామమునకు రెండున్నర మైళ్లదూరమున దిమిలయను గ్రామము పూర్వము

(1) No 574, public, 17th July 1908, 60-61

(2) Ind, Ant, Vol XX., p. 15 and 69 ; J. A. S. B XXXIX, 153-8

మిక్కిలి ప్రఖ్యాతికెక్కినదిగా గానిపించుచున్నది. ఈదిమిల పొంతప్రదేశము దిమిలి సీమగా నేర్పడినది. ¹ ఈవిషయసిద్ధి విష్ణువర్ధనుని మఱియొక శాసనము గుంటూరుమండలములోని చెజ్జరాలయను గ్రామమునందు గానుపించినది. ² ఈశాసనముల నన్నిటిని బరిశోధించిచూచిన నీతనిరాజ్యము గంజాముజిల్లామొదలకొని నెల్లూరివఱకును వ్యాపించియుండినటుల గనపట్టుచున్నది. వీనిరాజ్యమునకు నుత్తరమున కళింగగాంగులును దక్షిణమున గాంచీపురపల్లవులును, ఆంధ్రవోడులును, ఆంధ్రబాణులును, పశ్చిమంబున బళ్ళిమ చాళుక్యులును రాష్ట్రకూటులును బరిపాలనము సేయుచుండిరి. కుబ్జవిష్ణువర్ధనునితో నీదేశమునకు బట్టవర్ధన వంశజుడయిన కాలకంఠుడనువాఁడు వెంబడించినచెప్పెను. ఇతఁడు విష్ణువర్ధనునకు దళవాయిగ నుండెను. ఇతఁడు జైనుఁడుగా గనపట్టుచున్నాఁడు. ఈదళవాయి దద్దరయను రాజును జయించెను. వీనిసంతతివారు చాళుక్యులుకడ మంత్రులుగను సేనాధిపతులుగనుండి సమ్మానములను గాంచుచుండిరి.

జయసింహవల్లభ మహారాజు.

(౬౩౩ మొదలు కొని ౬౬౩ వఱకు)

కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడతని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడగు జయసింహుఁడు. ఈజయసింహవల్లభ మహారాజు ౬౩౩ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౬౬౩ వ సంవత్సరమువఱకును ముప్పదేండ్లు రాజ్యపరిపాలనము చేసెను. వీనికోరికలన్నియును సిద్ధించినవి గావున వీనికి సర్వసిద్ధియను నామము గలిగెను. వీనికాలముననే దిమిలివిషయములో సర్వసిద్ధియను పట్టణము గట్టబడినదిగా గానిపించుచున్నది. ఇయ్యది పూర్వమొక ప్రఖ్యాతమైన పట్టణముగా నుండెననుటకు సందియములేదు. ఇప్పుడిది విశాఖపట్టణమండలములోని యెల్లమంచిలికి నైదున్నర మైళ్లదూరములో నొకచిన్న గ్రామముగా నున్నది. ఈ గ్రామమునందు ౧౮౬౧ వ సంవత్సరము వఱకు తాలూకాకచేరియుండుటచేత

(1) The Vizagapatam District Gazetteer p. 309; (2) No 154 of Appendix A, Annual Report on Epigraphy of 1899.

నిప్పటికిని సర్వసిద్ధి తాలూకాయని స్వవహారింపఁ బడుచున్నది. ¹ వీనిపేరుగల శాసనమొకటి కృష్ణామండలములోని పెదమద్దాలి గ్రామమునందు దొరకినది. ఈశాసనములో గృధ్రాహార విషయములోని (గుడివాడ విషయము) పెణుక పట్టుగ్రామమును బ్రాహ్మణులకు దానముచేసినట్లు చెప్పఁబడినది. ఇయ్యది జయసింహుని రాజ్యకాలముయొక్క పదునెనిమిదవ సంవత్సరముననుదయపురము నుండి ప్రకటింపఁబడినది. ² ఉదయపుర మొక్కడిదో తెలియకున్నది. ఒకవేళ వేంగిపురమునకే యుదయపురము పేరుకలదేమోయని సందియము కలుగుచున్నది. అట్లయినచో నితఁడు తండ్రివలె పిష్టపురమును రాజధానిగఁ జేసికొనక వేంగిపురమునే రాజధానిగఁ జేసికొని యుండవలయును. వీనికాలములోనే హానుత్సాంగను చీనాయాత్రికుఁ డీదేశమును జూడవచ్చెను. అతఁడీదేశమును అంతాలో (An-to-lo) అనగా ఆంధ్రమనియును, వేంగిపురమును పింకిలో Pim-khi-lo) అనియునుఁ జేర్కొని యుండుటఁగూడ జయసింహుఁడు వేంగిపురముననుండెనని సూచించుచున్నది. అయిననింకను విచారింపవలసియున్నది. ఈదేశమున నాకాలమున జనసంఖ్య బహుస్వల్పముగనుండెనని హానుత్సాంగ చెలిపియున్నాఁడు. ఒకప్రక్కనుండిగాంగులు మఱియొకప్రక్కనుండి కడఁబులు నొకవైపునుండి చోడులు మఱియొకవైపునుండి రాష్ట్రకూటులు నికొక చక్కనుండి కళింగ గాంగులు ముట్టడించుచుండఁగా నీదేశము వేడిమంగలమువలె వేఁగుచుండునపుడు జనసంఖ్య యెట్లభిన్నుద్ధిగాంచగలదు? అయినను చాళుక్యరాజులు బహుసమర్థులును మిక్కిలి బలాధ్యులునగుటవలన స్వరక్షణమందేమఱకయుండి రాజ్యమును గాపాడుకొనుచువచ్చిరి.

ఇంద్రభట్టారకుఁడు. ౧౬౩.

ఇతఁడు కుజ్జివిష్ణువర్ధనుని ద్వితీయపుత్రుఁడు; జయసింహునితమ్ముఁడు. ఈయంద్రభట్టారకుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడయిన వెంటనే సామంతరాజులు, శత్రురాజులు నేకమై వీనిని పదభ్రష్టునిగావింపవలయునని కుట్రచేయ నా

1 The Vizagapatam District Gazetteer p. 314; (2) Ind Ant, Vol Xiii, 137; Ibid, Vol XX, p. 97

రంభించిరి. ఈరాజ ద్రోహులకు నధిరాజేంద్రవర్తనాయకుఁడుగా నుండెనని ప్రభాకరమహారాజుకుమాఁడగు సృష్టిమూలునియొక్క గోదావరిమండలశాసనము దెలుపుచున్నది.¹ అధిరాజేంద్రుఁడు కళింగనగరమును రాజధానిగ నుత్తరకళింగమును నేలుచుండుగాంగవింశజుఁడయిన యింద్రవర్తిమహారాజేగాని యన్యుఁడుగాఁడు.² వీనిరాజ్యము చాళుక్యరాజ్యమునకు నుత్తరముననున్నది. ఆ రాజులతో జరిగిన యుద్ధములో నింద్రభట్టారకుఁడు మృతినొందియుండును. ఆ కారణముచేత నాతనిరాజ్యపరిపాలన పేడుదినములలోనే ముగిసిపోయినది.

రెండవవిష్ణువర్ధనుఁడు.

(కీ. శ. ౬౬౩ మొదలుకొని ౬౭౨వఱకు)

ఇంద్రభట్టారకుని మరణానంతరము వానికొడుకు విష్ణువర్ధనుఁడు సింహాసనమెక్కెను. ఇతఁడు శత్రురాజులనుజయించి సర్వలోకాశ్రయుఁడనియు, విషమస్థితియనియు బిరుదు నేర్పినహించెను. ఇతఁడు తొమ్మిదినంపత్సరములు నిరంకుశముగఁ బరిపాలనముచేసెను. ఈసర్వలోకాశ్రయుఁడయిన రెండవవిష్ణువర్ధన మహారాజుచేసినయొక దానశాసనమునందు “అత్త విజయరాజ్యపంచమే సంవత్సరఫాల్గుణమాసే అమవాస్యాం సూర్యగ్రహణనిమిత్తం” అనిశకసంవత్సరము ౫౨ఫాల్గుణబహుళమావాస్యకు సరియైన ౬౬౯వసంవత్సరము ఫిబ్రవరి నెల ౧౭ తేదీ వీనిరాజ్యకాలముగో నైదనయేడని చెప్పఁబడియుండుటచేత వీనిరాజ్యపాలనము ౬౬౩వసంవత్సరము ఫాల్గుణబహుళములోఁ బ్రారంభమైనదని చెప్పవచ్చును. వీని పేరుగల శాసనములు రెండుగానవచ్చుచున్నవి. అంబోకటి నెల్లూరుమండలములో నెచ్చటనోగాన్నించినది. కర్త రాష్ట్రములోని రేయూరుగ్రామము దానముచేయుఁబడినట్లుగఁ దెలిపెడి శాసనమైయున్నది. కర్త(కర్త) రాష్ట్రము ప్రస్తుతగుంటూరు మండలములోనిదని యిదిపఱకె తెలిసియుంటిమి. ఈశాసనము వీనిపరిపాలనముయొక్క రెండవసంవత్సరమున వైత్రశుద్ధవశమి బు

(1) Jour. Bo. Br. R. As. Soc vol XVI, p. 119

(2) Ibid, Ind Ant, Vol XIII, pp 120-122 and Ibid

ధవాసరంబునకు సరియైన ౬౬ర వసంవత్సరము మార్చి ౧౩వ తేదీని ఎఱ్ఱయకొడుకు వినాయకునిచే వ్రాయబడినది. ¹ మొదటిశాసనము గృహధాహారవిషయములోని (గుడివాడసీమ) పల్లివాడప్రజలకు నాజ్ఞ చేయబడినదిగనున్నది. ఈశాసనములోని విషయవివరము గానరాదు. ²

మంగియువరాజు.

(క్రీ. శ. ౬౭౨ మొదలు ౬౯౬ నఱకు)

ఈమంగియువరాజు రెండవవిష్ణువర్ధనుని కుమారుఁడు. ఇతఁడు ౬౭౨వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౬౭౬ - వ సంవత్సరమువఱకును, ఇరువదియైదు సంవత్సరములు పరిపాలనముచేసెను. వీనికి సర్పలోకా శ్రయంఁడనియు, విజయసిద్ధియనియు బిరుదునామములుగలవు. వీనిపేరుతోఁ బ్రకటింపబడిన శాసనములు మూడు గాన్పించుచున్నవి. అందొకటి కర్తరాష్ట్రములో నూతులపఱ్ఱుగ్రామములోని కొన్ని భూములను బ్రాహ్మణులకు దానముచేయబడియెనని తెలుపునదియై యున్నది. నిస్సారాష్ట్ర దూతకుఁడని తెలుపంబడియెను. ఈశాసనము మంగియువరాజుపాలనముయొక్క యిరువదవ సంవత్సరమున నుత్తరాయణ సంక్రాంతి పుణ్యకాలమున దానముచేయబడినట్లుగ గూడ చెబుచున్నది. ³ గుంటూరుమండలములో వంగవోలు తాలూకాలోని చెందలూరు శాసనముగూడ మంగియువరాజు నామమును పేర్కొనుచున్నది. కర్తరాష్ట్రములోని (కమ్మనాఁడు) చెందలూరుగ్రామమును బ్రాహ్మణులకు దానముచేయబడినట్లుగఁ జెప్పబడినది. ⁴ మంగియువరాజుయొక్క మఱియొక శాసనము విశాఖపట్టణ మండలములోని తిమ్మాపురమున నూతనముగాఁ గానంబడినది. ఆశాసనమింకను సంపూర్ణముగఁ బ్రకటింపఁబడి యుండలేదు. ⁵ ఇదియును దిమిలిసీమలోనిదిగానే గన్పట్టుచున్నది. ఈమంగి యువరాజుయొక్క చెందలూరు శా

(1) Ind, Ant, Vol Vii, p. 185; ibid Vol viii p. 320

(2) Ibid Vol Vii p. 191

(3) Ind. Ant Vol XX. p. 105; (4) Ep. Ind Vol

III, p. 236 (5) no 574, Public, 17th July 1908, paras 12-14

ననములో పల్లవరాజగు కుమారవిష్ణుని చెందలూరుశాసనములో వలెనె రాజకీయో
ద్యోగీయులకు నైయోగికులని పేరుపెట్టబడియెను. మంగియువరాజు రాజ్య
ముగూడ విశాఖపట్టణ మండలములోని చీపురు పల్లి మొదలుకొని నెల్లూరిపఱకు
వ్యాపించియున్నట్లు గానంబడుచున్నది.

రెండవ జయసింహుఁడు.

(౧౬౯౬ మొదలుకొని ౧౭౦౯ వఱకు)

ఇతఁడు మంగియువరాజుయొక్క ప్రథమ కళత్రమునకు జనించినవాఁడు.
ఇతఁడు పదుమూడు సంవత్సరములు మాత్రము పరిపాలనము చేసెను. విష్పర్ణ
గ్రామములోని చెఱువుగట్టమీఁది యొకతాతిపలకపై నుండుశాసనములో జ
యసింహుని నామము గానంబడుచున్నది గాని యయ్యది నకలలో కాశ్రయ
జయసింహువల్లభ మహారాజునకు సంబంధించినదిగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈ రెం
డవ జయసింహునకు నట్టిబిరుద మున్నట్లు గానంబడదు.

కొక్కిలి విక్రమాదిత్య భట్టారకుఁడు. ౧౭౦౯

ఇతఁడు రెండవ జయసింహుని సవతితమ్ముఁడు. మంగియువరాజునకు ద్వి
తీయ కళత్రమువలన జనించిన ద్వితీయపుత్రుఁడు. రెండవ జయసింహుని మర
ణానంతరము నక్రమముగా రాజ్య మాక్రమించుకొని తొమ్మిది నెలలు మాత్రము
పరిపాలనము చేసినవాఁడు. వీనిశాసన మొకటి విశాఖపట్టణ మండలములో భో
గపుర విషయములోని ముంజేఱుగ్రామమునఁ గానిపించినది. ¹ తండ్రివహించిన
విజయసిద్ధి బిరుద నామమునే యీతఁడును వహించెను. మంగియువరాజు కు
మారుఁడును విష్ణుసర్ధన మహారాజుయొక్క మనమఁడునునగు నీకొక్కిలి విక్ర

(1) కొక్కిలి విక్రమాదిత్యునియొక్కయు, వానికుమారుఁడు మంగి
యువరాజు యొక్కయు, దాన శాసనములు రెండును, కొకలవర్త మహారాజుయొ
క్కదానశాసనములు రెండును విశాఖపట్టణమండలములో భీమునిపట్టణముతా
లూకాలోని ముంజేఱుగ్రామములో దొరకినవని మ || గురజాడ వేంకటప్పారావు
పంతులు గారివలనఁ బంపబడినవి.

మాదిత్య భట్టారకుఁడు దేవూడిగ్రామ నివాసులయిన బ్రాహ్మణులకు భోగపుర విషయములోని ముంజేలు గ్రామము నాతురకాలమున దానముచేసెనని చెప్పఁ బడినది. ఆతురకాలమునఁగా మరణానన్తయందున్న కాలమని చెప్పఁదగును. ఈశాసనమును బట్టియు, వీనికుమారుని శాసనమునుబట్టియు నితనికి విక్రమాదిత్య భట్టారకుఁడని పేరు గూడగలిగి యున్నట్లు గానంబడుచున్నది. మఱియు నితనికి మంగియువరాజును కుమారుఁడుగలఁడు. ఈమంగియువరాజుయొక్క దాన శాసనముగూడ గలదు. కళింగదేశములో భోగపుర విషయములోని కోడుంక విళంగవాడయను గ్రామమును సుంద్రగ్రహణ సమయమున ముంజేలు నివాసులగు ౧౦౩ బ్రాహ్మణులకును, శివాలయమునకును దానముచేసినట్లు తెలిపెడి తామ్రశాసనముగలదు. ఈమంగియువరాజు తనతాతతండ్రులవలెనే విజయ సిద్ధి యను బిరుదునామములను పహించియుండెను. ఈతండ్రికోడుకుల కిరువురును ఎలమంచి వానకమని వీరిశాసనములలో నుదాహరింపఁబడియుండెను. ఈయెలమంచి యెల్లమంచిలియను పేరునఁ బిలువంబడుచు విశాఖపట్టణ మండలములోని సర్వసిద్ధి తాలూకాలోనున్నది. ఇచ్చట కుబ్జవిష్ణు వర్ధనుని నాణెములు కొన్ని దొరకెనవి.

కోకిలవర్క మహారాజు.

ఇతఁడు మంగివర్కమను మఁడుగను వినయాదిత్యవర్క కుమారుఁడుగను బేర్కొనఁబడి యుండెను. వీనిశాసనములు రెండు భీముని పట్టణము తాలూకాలోని ముంజేలుగ్రామమున దొరకెనవి. పైనిజెప్పిన కొక్కిలిరాజు యొక్కయు, వానికోడుకు మంగియువరాజు యొక్కయు శాసనములు దొరకెనచోటనే యివి యును దొరకెనవి. అంతమాత్రముచేత నీకోకిలవర్కయు, కొక్కిలియు నొక్కఁడేయని చెప్పరాదు. వేఱ్యేలు తండ్రులను గలిగియుండఁటచేత నొక్కరుగా రనుట నిర్వివాదాంశమనుటకు సందియములేదుగాని, యీకోకిలవర్క పేరు చాళుక్యులశాసనములం దెచ్చటను గానరాదు. ఈకోకిలవర్క దానశాసనములు రెండింటిలో నొకదానియందు భోగపురవిషయము మధ్యమ కళింగములోనిదని పేర్కొనఁబడియుండెను. ఎలమంచి వీనికిని రాజధానిగ నుండెనని చెప్పఁబడినది.

చంద్రగుప్త చక్రవర్తి యాస్థానమందుండిన మేగాస్తనీ సమయవనరాయబారి
 శేఁ జేర్కొనబడిన “మోడో కలింగే” (Modo Calingae) యను
 నదియె యీమధ్యమ కలింగమని స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. (Ind, Ant Vol
 Vi. R. 338) మధ్యమ కలింగమని కలింగ దేశములోని యొకభాగము వ్యవహా
 రింపబడినపుడు మఱియొకభాగము త్రికలింగమని వ్యవహరింపఁబడి యుండెన
 నట యబద్ధము కానేరదు. అట్లగుటంజేసి విశాఖపట్టణమండలము మధ్యమ
 కలింగముగాను, గోదావరి మండలము త్రికలింగముగాను, గంజాము మండల
 ముత్తరకలింగముగాను, ఒకప్పుడు వ్యవహరింపఁబడినవని మనము విశ్వసింప
 వచ్చును. ఉత్తరకలింగము గంగానది వఱకు వ్యాపించి యుత్కలదేశమై
 యుండవచ్చును. త్రికలింగము కాంచీపురమువఱకు వ్యాపించి త్రిలింగ
 దేశమై యుండవచ్చును. అనివారితశక్తిత్రయ సంపన్నుడని కోకిలవర్తయొక
 శాసనమునందుఁ జేర్కొనఁ బడియుండెను. చంద్రగ్రహణ సమయమున ముంజే
 టుగ్రామ నివాసియగు బ్రాహ్మణున కొకనికి బొద్దేటి యనుగ్రామమును దానము
 చేసెను. చంద్రగ్రహణ సమయమున నే ముంజేఱుగ్రామనివాసి యగు అశ్వశర్త
 యను బ్రాహ్మణునకు వెట్టువాడయను గ్రామమును దానముచేసియుండెను. ఈ
 రెండుగ్రామములును భోగిపుర విషయములోనివే. ఈశాసనములలోని ముద్రికల
 లో “శ్రీఅనివారిత, శ్రీఅనివారితంబు” అను చిరునామాలుగలవు. ఈశాసనము
 లలోని తేఖినము దోషభూయిష్టమై యుండెను. అయిన నీశాసనములు కుబ్జవిష్ణు
 వర్ధనుని, జయసింహుని, రెండవ విష్ణువర్ధనుని శాసనములలోని లిపినిగలిగి వానిమా
 ర్గమునే కొంచెమించుమించు గా ననుసరించియున్నది. ఈయనివారిత బిరుదము ప
 శ్చిమచాళుక్యరాజగు మొదటి విక్రమాదిత్యుఁడు వహించియుండెను. ఆబిరుదము
 నేయాతఁడవలంబించియుండెను. ఆతఁడే రాజవంశములోనివాఁడో స్పష్టముగాఁ
 దెలియరాదు. చాళుక్యులలో నొకరుతక్క మఱైవ్వరును వర్తయను పట్టపు
 షేరును ధరించియుండలేదు గాని చాళుక్యులకుఁ బూర్వమునందుండిన పల్లవులు
 ధరించుకొనియుండిరి. అయినను పీఠిశాసనములు చాళుక్యులవి యగువరాహము
 ద్రికలను గలిగియున్నవి.

ఇతఁడు చాళుక్యుఁడే యైనయెడల దేశపరిపాలనము సేయు రాజకుటుంబములోని వాఁడుగాక మఱియొక సామంతరాజ కుటుంబములోని వాఁడై యుండవలయును. ఇతఁడు చాళుక్యుఁడుకాని యెడల చాళుక్యులీదేశ మాక్రమించుకొనుటకుఁ బూర్వము పరిపాలనము సేయుచుండిన పల్లనవంశములోని వాఁడుగాని గాంగవంశములోని వాఁడుగానియై యుండవలయును. అట్లు తలంచుటకును దృష్టికరమైన సాక్ష్యముగానాదు. తొమ్మిదవ శతాబ్దముధ్యము నందుండిన గణక విజయాదిత్యుఁడను చాళుక్య రాజు తన శత్రువగు నొకమంగిరాజును సంహరించి నట్లొక శాసనమునఁ జెప్పబడినది. ఆమంగిరాజితని వంశములోని వాఁడని యూహింపదగియున్నది.

మూడవ విష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౭౦౯ మొదలుకొని ౭౪౬ వఱకు.)

ఇతఁడు కొక్కిలికి అనఁగా విక్రమాదిత్య భట్టారకునకు జ్యేష్ఠభ్రాత. రెండవ జయసింహునికి సవతితమ్ముఁడు. జయసింహుని మరణానంతరము రాజ్యము నక్రమముగా నాక్రమించుకొనిన తమ్ముని సింహాసన విహీనుని జేసి రాజ్య మాక్రమించుకొని ౭౦౯ మొదలుకొని ౭౪౬ వఱకును ముప్పదియేడు సంవత్సరములు నిరంకుశముగా దేశమును బరిపాలించెను. ఇతఁ డన్ని శాసనములందును విష్ణువర్ధనుఁడని పేర్కొనబడియుండఁగా నొక శాసనమునందు విష్ణురాజని పేర్కొనబడియెను.

విజయాదిత్య భట్టారకుఁడు.

(క్రీ. శ. ౭౪౬ మొదలుకొని ౭౬౪ వఱకు.)

ఇతఁడు మూడవవిష్ణువర్ధనునికుమారుఁడు. విజయాదిత్య నామమును వహించిన పూర్వచాళుక్యులలో మొదటివాఁడుగ నుండెను. ఈవిజయాదిత్య భట్టారక మహారాజునకు విజయసిద్ధి, విక్రమరాముఁడని బిరుదములుగలవు. ఇతఁడు ౭౪౬ మొదలుకొని ౭౬౪ వఱకును పదు నెనిమిది సంవత్సరములు పేంగి దేశమును బరిపాలించి ఖ్యాతిఁగాంచెను. వీని తరువాత వీనికుమారుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చెను.

నాలుగవవిష్ణువర్ధనుడు.

(క్రీ. శ. ౭౬౪ మొదలుకొని ౭౯౯ వఱకు)

ఈ విష్ణువర్ధనుడు మొదటి విజయాదిత్యుని కుమారుడు. విష్ణువర్ధన నామమును వహించిన చాళుక్యరాజులలో నితఁడు నాలుగవవాఁడు. ఇతఁడు ముప్పదియాఱు సంవత్సరములు పరిపాలనము చేసెనని మాత్రము దెలియుచున్నది గాని వీనిగుఱించి యేమియును దెలియరాదు.

రెండవవిజయాదిత్యుడు.

(క్రీ. శ. ౭౯౯ మొదలుకొని ౮౪౩ వఱకు)

ఇతఁడు నాలుగవవిష్ణువర్ధనుని కుమారుఁడు. విజయాదిత్యుని మనుమఁడు. బహుసమర్థుఁడయిన యోధవరుఁడు. మహారాజాధిరాజనియు, సమస్తభువనాశ్రయుఁడనియు, చాళుక్యార్జునుఁడనియు రాజపరమేశ్వరుఁడనియు, శ్రీశ్రీభువనాంకుశుఁడనియు, నరేంద్రపుంగరాజనియు నొక ననేకములగు బిరుదునామములను వహించి ౭౯౯ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౮౪౩ వ సంవత్సరమువఱకును నలువదినాలుగు సంవత్సరములు నిరాతంకముగా వేంగిరాష్ట్రమును బరిపాలించి కీర్తిగాంచెను. ఈరెండవ విజయాదిత్యుఁడు రాజ్యభారమును వహించి నిర్వక్ర పరాక్రమంబును రాజ్యములోని శత్రువర్గము నడచి గ్రంథశముగఁ బరిపాలనము సేయుచుండ మహాజన సత్త్వసంపన్నులగు రాష్ట్రకూటులును గాంగులును బలుమాఱులు వేంగిరాష్ట్రముపై దండెత్తివచ్చి విజయాదిత్యునితోడ బహుయుద్ధములు చేసి పలాయనులగుచు వచ్చిరి. ఎన్ని తడవలు దాడివెడలినప్పటినును నిండుకయు జంకక సింహమువలె సునీరచిత్తుఁడై నిలుచుండి. శత్రువులకజేయుఁడై శత్రువర్గమునెల్లఁ దఱుముచువచ్చెను. అందుచేతనే చాళుక్యార్జునుఁడనియు నరేంద్రపుంగరాజనియు బిరుదుపేరులు గలిగినవి. ఇతఁడు గాంగులతోడను రాష్ట్రకూటులతోడను! నూటయొనిమిది యుద్ధములను జేసి విజయమును గాంచినవాఁడగుటంజేసి నూటయొనిమిది శివాలయములను తనదేశమునందంతట జ్ఞాపకార్థముగఁ గట్టించెనని కొన్నిశాసనములు చాటుచున్నవి. వీనిశత్రువర్గములో ముఖ్యుఁడై నాయకత్వమును వహించి ఘోరయుద్ధములు సలి

వినవాఁడు సామాన్య రాజకుమారుఁడుగాక నిరుపమాన విక్రముండని భ్యాతిగ న్నట్టి రాష్ట్రీకూటుఁడయిన మూడవ గోవిందరాజు. ఇతఁడు మాల్యఖేతమును రాజధానిగ మహారాష్ట్రీదేశమును బాలించినవాఁడు. ఆకాలమునాటి యోధ వరులలో మేటియని చెప్పఁదగినవాఁడయినను, వేంగిరాష్ట్రీమును స్వాధీనముఁ జేసికొనవలయునని దృఢసంకల్పుఁడై యుంతప్రయత్నించినను మన నరేంద్ర మృగరాజుముంగట వానిప్రయత్నము లన్నియు భగ్నములైపోయెను. ఇట్లనేక యుద్ధములలోఁ దఱిమికొట్టఁబడియు రాష్ట్రీకూట రాజయిన మూడవగో విందరాజు తాను కాంచీపురమును జయించినతరువాత పూర్వచాళుక్యరాజునకు (నరేంద్రమృగ గాజ బిరుదాంకితుఁడగు విజయాదిత్యుఁడు) కబురు పంపిన తోడనే యాతఁడుపోయి వానికి నొక రువ్వె నేన సలిపెనని యబద్ధపు సంగతులు తనశాసనములందు వ్రాయించుకొనియెనే గాని యీచాళుక్యుఁ డెన్నఁడును, గోవిందరాజునకు నూడిగము సలిపినవాఁడుకాఁడు. ఇతఁడు గాంగులను రాష్ట్రీ కూటులను మాత్రమెగాక శత్రునిర్ణయములోఁ జేరియుండిన యొకనాగ రాజును గూడ నితఁడుజయించెను. వీనిపేరు తోడిశాసనములు రెండు గానంబడుచున్నవి.

అందొకటి కొఱ్ఱపట్టుశాసనము. ¹ చంద్రగ్రహణసమయమున కొఱ్ఱపట్టు గ్రామమును వేదవేదాంగవిదులయిన యిరువదినలుగురు బ్రాహ్మణులకు దానము చేసినట్లుగ నాశాసనమునఁ జెప్పఁబడినది. కొఱ్ఱపట్టు కృష్ణానుండలములోనిదిగఁ గన్నట్లుచున్నది. విజయాదిత్యుని సోదరుఁడును రాజకుమారుఁడు నైన నృపరు ద్రుఁడు దూతకుఁడుగఁ జెప్పఁబడియును. మఱియు హైహయవంశములోని వాఁ డని పేర్కొనఁబడియుండెను గావున నితఁడు విజయాదిత్యునికి సవతితమ్ముఁడని తోచుచున్నది. వీని తండ్రియగు నాలుగవ విష్ణువర్ధనుఁడు త్రిపురాధీశ్వరుని (కాలచ్యుతి) కొమార్తెను వివాహముఁజేసికొన్నందున నా మెకు జనించిన యీనృపరుద్రుఁడు హైహయవంశజుఁడని పేర్కొనఁబడియుండెను గాని మఱి యొకటిగాదు. విజయవాడ నివాసియగు అక్షర లలితాచార్యునిచే నీశాసనము

1 South. Ind. Ins, Vol I, pp. 31. 36.

లిఖింపబడినది. విజయవాడయనునది బెజవాడకుఁ బూర్వనామము. బెజవాడ పూర్వచాళుక్యులశాసనముల విజయవాడ యనియు విజయవాటిక యనియుఁ జేర్కొనఁబడియున్నది. ఈ రెండవ విజయాదిత్యమహారాజు మఱియొకప్పుడు సూర్యగ్రహణ సమయమున కాండేరువాడి విషయములోని కామరూపిరేయ గ్రామములోని పాలమును బ్రాహ్మణులకు దానముచేసినట్లు కృష్ణామండలము లోని యీదరశాసనమువలన బోధపడుచున్నది. ఈశాసనమునందలి చూత శుఁడు బోలమ యనువాఁడుగ నుండెను. ¹ ఈరాజకంఠీరవుఁడు నలువది నాలుగు సంవత్సరములు నిరాతింకముగా రాజ్యపరిపాలనముచేసి సుప్రసిద్ధమైన యశ స్సును గాంచెను.

కలివిష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౮౪౩ మొదలుకొని ౮౪౪ వఱకు)

నరేంద్రమృగ రాజునకు వెనుకఁ బూర్వచాళుక్యసింహాసన మధిరోహించినవాఁడు విష్ణువర్ధనుఁడు. విష్ణువర్ధన నామమును నహించి రాజ్యపరిపాలనము చేసిన పూర్వచాళుక్యులలో నితఁడైదవవాఁడు. వీనిని కలివిష్ణువర్ధనుఁ డందురు. వీనికి సర్వలోకాశ్రయుఁడనియు విషమసిద్ధియనియు, పరమమహేశ్వరుఁడని యు బిరుదు నామములు గలవు. ఇతఁడు రెండవవిజయాదిత్యుని కుమారుఁడు. ఇతఁడు తండ్రివలెనే శాసనములయందు వేంగివాగుఁ డనిపేర్కొనఁ బడియెను. ఇతఁడు పదు నెనిమిది నెలలుమాత్రమే రాజ్యపాలనము చేసెనని శాసనములు చెబుచున్నవి. వీని పేరిటి శాసన మొకటి గన్నట్టుచున్నదిగాని యందలిశైలి కఠినమైనదగుటచేత శాసనపరిశోధకులు సరిగ భాషాంతరీకరింపరయిరి. పృథ్వీసల్లభ పట్టణమని యొకపట్టణ ముదాహరింపఁబడినది. మఱియు నీశాసనమునందు కర్ణాటకమును బాలించు ప్రభువునామ మొకటి పేర్కొనఁబడియెను. ఇంతియ గాక కాంచీపురము రామేశ్వరము గూడ నుదాహరింపఁబడినవి. ²

1 Ind. Ant, Vol Xiii p. 55.

2 Ind Ant, Vol Xiii. p. 185

గణకవిజయాదిత్యుఁడు.

(క్రీ. శ. ౧౪౪ మొదలుకొని ౧౫౧౫ వఱకు)

కలివిష్ణువర్ధనునికేఁ బిమ్మట సింహాసన మెక్కినవాఁడు వానిజ్యేష్ఠకుమారుఁడయిన విజయాదిత్యుఁడనువాఁడు. వేంగీ దేశమును బరిపాలించిన విజయాదిత్యునామధారు లయినరాజులలో నితఁడు మూడవవాఁడు. ఇతఁడు గణితశాస్త్రమునందు పండితుఁడగుటచేత గణకవిజయాదిత్యుఁడని పిలువఁబడుచు వచ్చెను. ఇతఁడు (క్రీ. శ. ౧౪౪ మొదలుకొని ౧౫౧౫ వఱకు నలువది నాలుగునఱవత్సరములు నిరంకుశముగా దేశమును బరిపాలించెను. వీనికి యువరాజవిక్రమాదిత్యుఁడనియు, యుద్ధమల్లుఁడనియు నిరువురు తమ్ములుండిరి. కొన్ని శాసనములయందు గుణగాంకయనియు, గుణకనల్లయనియుఁ బేర్కొనఁబడియుండుటచేత గొందఱు వీనిని గుణాంక విజయాదిత్యుఁడని పేర్కొనుచున్నారుగాని “అంక కారః సాక్షాత్” అని గణిత శాస్త్రమునందుఁ బ్రజ్ఞావంతుఁడగుటచేత నితఁడు గణకవిజయాదిత్యుఁడని ప్రసిద్ధిగాంచినట్లుగఁ అప్మరాజ విజయాదిత్యుని కంచు మఱుశాసనము స్పష్టముగఁ గారణముఁ జెప్పఁచుండఁగా గుణాంక విజయాదిత్యుఁడనుటకంటె గణకవిజయాదిత్యుఁడని గ్రహించుటయొ యొప్పిదముగా నుండును. ఈగణకవిజయాదిత్యు మహారాజునకు సమస్త శివునాశ్రయంఁ డనుబిరుదు నామము మాత్రమెగాక మనుజప్రకారుఁడు, రణరంగశూద్రకుఁడు, విక్రమధవకుఁడు, పరచక్రరాముఁడు, నృపతి మార్తాండుఁడు, బిరుదాంకభీముఁడు మొదలగు బిరుదునామము లెన్నో గలవు. కలివిష్ణువర్ధనుని భార్యయు, గణకవిజయాదిత్యుని తల్లియు నగుశీలమహాదేవి రాష్ట్రకూటురాజకుటుంబములోని దైనను గణకవిజయాదిత్యుని కాలమున రాష్ట్రకూటులకును ఆంధ్ర చాళుక్యులకును గల సన్నేహబంధములు త్రైపి పేయఁబడినవి. రాష్ట్రకూటురాజయిన రెండవ కృష్ణుఁడు గణక విజయాదిత్యుని కయ్యమునకుఁ బిలుచుటవలన నించుకయుం గొంకక యాంధ్రసైన్యముతోడ రాష్ట్రకూటులపై దాడివెడలి వారలతో ఘోరయుద్ధము సలిపి యోడించి

వారల రాజధానియగు మాల్యఖేతమును దగ్ధమాగావించి కృష్ణపురదహన విఖ్యాతకీర్తియని స్వజనంబుచేఁ బొగడ్డలఁ బొందెను. రాష్ట్రీకూటులకు సామంతులుగ నుండిన గాంగులు దండెత్తివచ్చినప్పుడు ఘోరసంగ్రామమున వారలను జయించి తఱిమిగొట్టెను. మంగిరాజునుశత్రు పెధిక సైన్యముతో వచ్చి వైబడి నపుడు ధైర్యసాహసములు ముప్పిరి గొన వాని నెదుర్కొని సంకులనమరంబున నవలీల వానిశిరస్సును ఖండించెను. పీని వేరిటి శాసనము లనేకములు గలవు. గుద్రవార విషయముగోని (గుడివాడ నీమ) త్రాండపట్టణగ్రామమును విజయాదిత్యేశర్తకు చెంద్రగ్రహణ సమయమున దానము చేసెను. ఈవిజయాదిత్యేశర్త మంగిరాజుతో జరిగిన యుద్ధమునందు గణకవిజయాదిత్యుని సైన్యాధిపతి గనుండి యుద్ధము చేసినట్లుగఁ గానిపించుచున్నది. ¹ వేదవేదాంగవిదులును సమస్తశాస్త్రీజ్ఞులు నైన ౧౦౫ గురుబ్రాహ్మణులకు కోడముప్పట్టు, పోణంగి గ్రామములను దానము చేసినట్లుగ పోణంగి శాసనమువలన బోధపడుచున్నది. ² గణక విజయాదిత్యునికి మంత్రిగను సైన్యాధిపతిగ నుండి గాంగులతోడను రాష్ట్రీకూటులతోడను యుద్ధములు చేసి ప్రాణములఁ గోలుపోయిన పాండురంగని పే రాశాసనముల నుదాహరింపఁబడినది. ఇతఁడు కడియరాజ పుత్తుఁడని పేర్కొనఁ జడియను. ఈకడియరాజు పేరేమో తెలియరాదు. కడియయనునది రాజమహేంద్రవరమునకు నేడు మైశ్వరూరున నుండిన కడియ మను గ్రామమై యుండవచ్చునని తోచుచున్నది. పాండురంగని పేరు నెల్లారు శాసనములందును గూడఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈపాండురంగని కుటుంబము వారు జైనమతావలంబకు లయినట్లుగఁ గన్పట్టుచున్నారు. గణక విజయాదిత్యుని యనంతరము పీనిసోదరులగు యువరాజ విక్రమాదిత్యుఁడును, యుద్ధమల్లఁడును ప్రసిద్ధులయినను రాజ్యపదవిని బొందక విజయాదిత్యునికి వెనుక యువరాజవిక్రమాదిత్యునితోడును చాతుక్యభీముఁడు రాజ్యపదవిని వహించుటకుఁ గారణమేమో దెలియరాదు.

(1) Ind. Ant. Vol xx, P. 102; (2) No. 538, Public, 28
th July 1909. para 58.

మొదటిచాళుక్య భీమవిష్ణువర్ధనుడు.

(క్రీ. శ. ౧౧౧౧ మొదలుకొని ౧౧౧౨ వఱకు)

ఇతఁడు గణకవిజయాదిత్యుని సోదరుఁడగు యువరాజ విక్రమాదిత్యుని కుమారుఁడు. తన పెద్దతండ్రియైన విజయాదిత్యుని పిమ్మట రాజ్యమునకు వచ్చెను. గణక విజయాదిత్యుని మరణానంతరము రాష్ట్రకూటరాజయిన రెండవ కృష్ణుఁడు పూర్వవైరమును మనస్సులోఁ బెట్టుకొని యున్నవాఁడుగాన వేంగి దేశముపై దండెత్తినచి దేశమాక్రమించుకొనియను. ఆస్పష్ట చాళుక్యభీముఁడు కృష్ణునితో యుద్ధముచేసి రాష్ట్రకూటులను జయించి దేశమునుండి తఱిమివేసి దేశమునంతయు స్వాధీనపఱచుకొని నిశ్చింతగా ౧౧౧౧ మొదలుకొని ౧౧౧౨ వఱకు ముప్పదిసంవత్సరములు రాజ్యపరిపాలనము గావించెను.¹ పనికని కృష్ణునకు ను జరిగిన యుద్ధమునందు వీనిసఱతిలోఁ బుట్టువు సుమారుఁ డగు మహాకాలుఁ డనువాఁడు సైన్యాధిపతియై సైన్యముల నడిపించి విజయమును గాంచెను. తన రాజ్యమునందంతట శాంతిని గలిగించుటకై మొదట నే దానూదుల బలముల నెల్ల నోడించి వారల నందఱ నడఁచిపట్టి కడవఱకు రాజ్యములోన శాంతిని నెల కొల్పి ప్రఖ్యాతుఁడయ్యెను. ఈచాళుక్య భీమునకు విష్ణువర్ధనుఁడను బిరుదునామము గూడగలదు. ఈవిషయములు నూతనముగాఁ గనిపెట్టఁబడిన ఖాశింకోట శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నవి.² మఱియు నీ నూతనశాసనమునందు ఎలమంచి కలిగి దేశమును, దేవరాష్ట్రవిషయమును బేర్కొనఁబడినవి. ఈదేవరాష్ట్రము సముద్రగుప్తుని అలహాబాదు శాసనమువేర్కొనియున్నది.³ దేవరాష్ట్రమునఁగా నవీనమహారాష్ట్రదేశమని విస్త్రేంటు స్థితు గారు చెప్పినది పారశాటు.⁴ సముద్రగుప్తుని శాసనమును బట్టి నాలుగవతాబ్దప్రారంభమునందు

(1) Ind. Ant. Vol xx, p. 103; (2) No 538, Public, 28 th July 1909 para 59; (3) Dr. Fleet's Corpus Inscriptianum Indicarum, Vol, III. p. 13; (4) The Early History of India p. 270.

విశాఖపట్టణమండలములోని దేవరాష్ట్రమును కుబేరవర్ష పరిపాలించుచుండెనని తేటపడుచున్నది. ఈచాళుక్య భీముని శాసనములో ఎలమంచికళింగ దేశమునుట కర్థమేమని కొందఱకు సందియముకలుగవచ్చును. మూడుకళింగము లుండుట చేత ఎలమంచి ముఖ్యపట్టణముగాఁ గల కళింగమని సులభముగా గ్రహించుట కై యెలమంచికళింగ దేశమని వ్రాయఁబడియుండునుగాని యంతికన్ని మఱీ ఋయుఁ గారణముండఁబోదు. ఈయెలమంచి అనివారితోకెలవర్ష సుహారాజు నకు రాజధానిగఁ నుండెనని యింతకుఁ బూర్వము దెలిపియుంటిని. మఱీయు నీశాసనము నందొక్క విశేషముగలదు. మాలతీమాధవములోని భరతీవాక్యమును దెలుపునొకము శాసనములోని ధ్యాననొకములలో నొకటిగా లిఖింపఁ బడి యుండుటచేత భవభూతి సుహాకవి యీమొదటి చాళుక్యభీముపట్టణవర్ష సునకుఁ బూర్వమున నున్నాఁడని స్పష్టముగ బోధపడుచున్నది.

కొల్లభిగండభౌస్కర విజయాదిత్యుఁడు.

(౬౦౨)

చాళుక్యభీము విష్ణువర్ధనునకుఁ బిమ్మట సింహాసన మధిష్ఠించినవాఁడు వాని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడగు విజయాదిత్యుఁడను వాఁడు. విజయాదిత్యునామ ధారులయిన పూర్వచాళుక్య రాజులలో నీతఁడు నాలుగవ వాఁడు. కొల్లభిగండ భౌస్కరుఁడను బిరుదాభిధానిమును నహించినవాఁడు. ఇతఁడు కళింగ దేశమును జయించి త్రికళింగాటపులతోఁ గూడ వేంగిమండలమును నాఱుచూసములు మాత్రమే పరిపాలనముచేసి దేవనూత్ర ముగించినవాఁడు. పట్టణార్థసంకము లోని కాలకంపుని యన్వయమున జనించిన సోమాదిత్యుని పౌత్రుఁడును, కుంతో దిత్యుఁడను నామాంతిర ప్రసిద్ధుఁడును నగు భండనాదిత్యుఁడు నీనికి మంత్రి గను నై న్యాధిపతిగను నుండెను.

అస్మద్రాజ విష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౯౦౨ మొదలుకొని ౯౨౫).

ఇతఁడు నాలువ విజయాదిత్యుని పెద్దకొడుకు. విష్ణువర్ధన నామమును పఠించినవారిలో నీతఁ డాఱవవాఁడుగఁ గొందఱు వ్రాసియున్నారుగాని

మొదటి చాళుక్యభీమునకుఁ గూడ విష్ణువర్ధన నామముకలిగియుండుటచేత నితని నేడవ విష్ణువర్ధనునిగాఁ బరిగణింపవలసియుండును. వీనికి సర్వలోకాశ్రయఁ డనియు, రాజమహేంద్రుఁడనియు బిరుదు నామముండుటచేత రాజమహేంద్ర వరము రాజధానిగఁ జేసికొని మొదట పరిపాలించినవాఁడే రాజమహేంద్రుఁడనియు, సీతని మూలముననే యాపట్టణమున కాపేరు గలిగినదనియుఁ గొందఱు తలంచుచున్నారు. కోటలేని పట్టణ మాకాలమున రాజధానిగ నుండఁజాలదు. గావున సీతఁ డాపట్టణమును నిర్మించి కోటనుగట్టుటకుఁ బూర్వమె మృతినొందియుండునని మఱికొందఱు తలంచుచున్నారు. నది యెట్టిదై నను రాజమహేంద్రపురంబునకుం గల సంబంధమును సూచించుచున్నది. వీనిశాసనములలోని ముద్రికలపై “శ్రీభవనాంకుశ” అను చిరునామము గానంబడుచున్నది. ఇతఁడు రాజ్యమునకువచ్చినప్పుడు వీని దాయాదులయిన బంధువులు కొందఱు చాళుక్యులకు శత్రువులయిన రాష్ట్ర(కూటులతోఁ జేరి కుట్రలుచేసి వీనిని సీంహాసనభ్రష్టుని జేయఁజూచిరి గాని యుక్తకాలముననే మేల్కొని యీయిప్పురాజవిష్ణువర్ధనుఁడు వారిప్రయత్నములను భగ్నము చేసి స్వజనముచే మెప్పుగాంచెను. వీని వేరిటి శాసనములు రెండుగానంబడుచున్నవి. తనతండ్రియగు నాలవ విజయాదిత్యునకును దనకుమగూడ నై న్యాధిపతిగ నుండిన భండనాదిత్యునకు కాండేరువాడి విషయములోని గొంటూరు గ్రామమును చుట్టునుండు పండ్రెండుపల్లెలతోఁగూడ దానముచేసెను. ¹ ఇంతియగాక మొదటి చాళుక్యభీముని దళవాయిగ నుండిన మహాకాలునకు పన్నాటివాడి విషయములోని ద్రుజ్జూరు గ్రామమును దానముచేసినట్లుగ మఱియొక శాసనము దెలుపుచున్నది. ² కడక రాజు దూతకుఁడుగ నుండెను. గొంటూరు ప్రస్తుతగుంటూరు మండలములోని గుంటూరనియు, ³ ద్రుజ్జూరు నందిగామ తాలూకాలోని జుజ్జూరనియును గొందఱు తలంచుచున్నారు.

(1) Ind. Ant, Vol xiii, p.-Sou Ind. Ins, Vol I. p. 36.
 (2) Ibid, Vol. viii, p. 76.
 (3) Mr. R. Sewell: (Lists, Vol II, p. 26.)

బేటవిజయాదిత్యుఁడు.

(F-౨౫.)

అమ్మరాజవిష్ణువర్ధనునకు వెనుక రాజవంశమున నంతఃకలహములు జనించి యధికములై పదినంపత్సరములనఱకు శాంతిలేక రాజ్యపదవికై యొండోరులంజంపు కొనుచు రాజకుమారులు రాజ్య మాక్రమించుకొనఁ జూచుచుండిరి. అమ్మరాజు మరణానంతరము వాని జ్యేష్ఠకుమారుఁడగు విజయాదిత్యుఁడు రాజ్యమునకువచ్చెను. వీనికి బేటరాజను నామాంతరముగలదు. విజయాదిత్యులలో నితఁ డయిద పహఁడుగ నుండెను. ఇతఁడు సింహాసన మధిష్ఠించిన పదునేనుదినములలోనే యుద్ధమల్లనికొడుకయిన తాళరాజు వీనిని సింహాసనవిహీనునిం గావించి చెఱి సాలయందుఁ బెట్టించి రాజ్యమునునశముఁజేసికొని పరిపాలింప సాగెను.

తాళ రాజు.

(F-౨౫.)

యుద్ధమల్లని కొడుకయిన యీ తాళరాజు రాజ్యమాక్రమించుకొని ముప్ప దినములు రాజ్యపాలనము చేసినతరువాత చాళుక్యభీముని ద్వితీయపుత్తుఁడగు ను నాలవ విజయాదిత్యుని సోదరుఁడునైన విక్రమాదిత్యుఁ డీతనిని జంపి రాజ్య మాక్రమించుకొనియెను.

విక్రమాదిత్యుఁడు.

(F-౨౫-F-౨౬.)

చాళుక్య భీమునికొడుకయిన యీరెండవ విక్రమాదిత్యుఁడు వేఁగి త్రిక శింగదేశములను F-౨౫, F-౨౬ సంవత్సరములలో పదునొకొండు మాసములు పరిపాలించినపిమ్మట అమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుని కొడుకగు భీముఁ డీతని రాజ్యపద వ్యుతిని గావించి రాజ్యము నాక్రమించుకొనియెను.

భీముఁడు.

(F-౨౬-F-౨౭.)

అమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుని తనూజుఁడును నయిదవ విజయాదిత్యుని తమ్ముఁడు నైన యీమూడవ భీముఁడు విక్రమాదిత్యుని జయించి ౨౨౬-౨౭ సంవత్సర.

ములలో నెనిమిది నెలలు పరిపాలించినతరువాత తాళరాజు కొడుకయిన యుద్ధ మల్లం డీతనిఁ జంపి రాజ్యమును కైకొనియెను.

యుద్ధమల్లండు.

(క్రీ. శ. ౯౨౭ మొదలుకొని ౯౩౪ వఱకు.)

ఈరెండవ యుద్ధమల్లండు తాళరాజు కొడుకు. ఇతఁడు ౯౨౬ మొదలుకొని ౯౩౪ వ సంవత్సరమువఱకు నేడుసంవత్సరములు పరిపాలనము చేసిన తరువాత నాలవ విజయాదిత్యుని ద్వితీయపుత్తుఁడయిన చాళుక్య భీమునిచే జయింపఁబడి సింహాసనమునుండి దొలఁగింపఁబడియెను.

రెండవ చాళుక్య భీమ విష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౯౩౪ మొదలుకొని ౯౪౫ వఱకు.)

ఇతఁడు నాలవ విజయాదిత్యుని ద్వితీయపుత్తుఁడు. అమృరాజవిష్ణు వర్ధనుని సవతితమ్ముఁడు. వీనికి గండమహేంద్రుఁడు, రాజమార్తాండుఁడు ననుభవదునామములుగలవు. చాళుక్య భీముఁడని పిలువబడిన వారలో రెండవవాఁడుగను, విష్ణువర్ధనుఁడని పిలువబడిన వారలో నెనిమిదవవాఁడుగ నుండెను. ఇతఁడు తాళరాజు కొడుకగు రెండవ యుద్ధమల్లని చోళరాజైన లోపలి క్కిని, రాష్ట్రకూటరాజయిన యైదవ గోవిందరాజును జయించి ౯౩౪ మొదలుకొని ౯౪౫ వఱకు రాజ్యపరిపాలనముచేసెను. గోదావరిమండలములోని సామర్లకోటకుఁ జేరియుండిన భీమవర మీతని పేరటనే గట్టఁబడినందునఁ జాళుక్య భీమవరమని శాసనములందుఁ జేర్కొనఁబడినది. ఇతఁడు చోడులను రాష్ట్రకూటులను మాత్రమె గాక గాంగరాజగు ఎఱ్ఱపరాజుతో యుద్ధముచేసి గాంగులనుగూడ నోడించెను. వీని పేరిటి శాసనములు మూడుగానవచ్చుచున్నవి. పగుణవారవిషయములోని దిగ్గుఁజ్ఱు (దిగుమజ్జు) గ్రామమును బ్రాహ్మణులకు దానముచేసెను. మఱియు నుత్తరాంధ్ర సంత్రాంతి సమయమున గుద్రవార విషయములోని ఆకులమన్నాఁడు గ్రామములోని కొంతభూమిని దానము చేసినట్లు మఱియొక శాసనముగలదు.

తనకు సామంతుడగు పనార రాజకుమారుడగు వజ్రయుని కోరికను మన్నించి యీచాళుక్య భీమవిష్ణు విఠ్ఠనుఁడు ఆభ రాద్యసుకాల్తాడి గ్రామనివాసియు, శేనశర్మ పౌత్రుఁడును, దేవీయార్యపుత్త్రిఁడును క్రమపాఠియు నగు కొమ్మన యనుబ్రాహ్మణునకు నుత్తరాయన పుణ్యకాలమున కాండేరువాటి విషయములోని కొడవూతల్లి గ్రామమును దానము చేసెనట్లుగ బెజవాడ తాలూకాలోని కోలవెన్ను గ్రామములో దొరకిన శాసనమునబట్టి చెలియుచున్నది. ¹

అమ్మరాజ విజయాదిత్యుఁడు.

(క్రీ. శ. ౯౦౪ మొదలుకొని ౯౭౦ వఱకు.)

అమ్మరాజులలో రెండవవాఁడును విజయాదిత్యులలో నాణవవాఁడును నైన యితఁడు లోకమహాదేవివలన రెండవ చాళుక్యభీమునికి జనించిన చిన్న కొడుకు. వీనికి సమస్తభువనాశ్రయుఁడనియు, మహారాజాధిరాజనియు, రాజమహేంద్రుఁడనియు, పరమభట్టారకుఁడనియు బిరుదునామములుగలవు. రాజముద్రకలపై “శ్రీశ్రీభువనాంకుశ” అని చిత్రంపబడియుండెను. ఇతఁడు సింహాసనమెక్కటకు ముందు యుద్ధమల్లరితోఁ గొంత పెనఁగులాడినట్లు సూచనలు గన్నట్టుచున్నవి గాని యితఁడు సింహాసనమధిష్ఠించినట్టుట నైదవ విజయాదిత్యుని కాలమునుండి తటస్థమగుచుండిన వటుంబకలహములు నిలిచిపోయినట్లుగఁ గన్నట్టుచున్నవి. పడకలూరుశాసనమున నితఁడు శాలివాహనశకము ౮౯౭ వ సంవత్సరము మార్గశిర బహుశత్రయోదశి శుక్రవారమునాఁడనఁగా క్రీస్తుశకము ౯౦౪ వ సంవత్సరము డిసెంబరు నెల ౪ వ తేదీని పట్టాభిషిక్తుఁడయినట్టు చెప్పబడియున్నది. వీనిపేరిటి శాసనము లనేకములుగలవు.

(1) పెన్నత వాడివిషయములోని పడకలూరు (పడకలూరు) గ్రామములోఁ గొంతభూమిని సంప్రదగ్రహణకాలమున దానముచేసెను. ఈశాసన రచనము మాధవభట్టుచేఁ గూర్పబడి జొంటావారునిచేత లిఖితమైనది. ఈశాసనమునంటే అమ్మరాజ విజయాదిత్యుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడయిన తేది తెలుపఁబడినది.

(1) South Indian Inscriptions, Vol, I, p. 44.

(2) గుద్రవార విషయములోని (గుడివాడ) పాంబట్టు (పామట్టు) గ్రామములోఁ గొన్ని భూములను పట్టవర్ధని సంకములోఁ జేరియుండి బొద్దియ యనునామాంతరముగల యువరాజ బల్లల దేవ వేలాభటునకు దానముచేసెను. ఇందుఁ బేర్కొనఁబడిన పట్టవర్ధనివంశజులు కుబ్జవిష్ణు వర్ధనునికాలమునుండి యుం జాళువ్యులకడ మంత్రిత్వాది పదవుల వహించి శోభిల్లుచుండిరి. ¹

(3) వెలనాండు విషయములోని (వెలనాటి సీమ అనఁగా ప్రస్తుత గుంటూరుమండలములోని చందనోలు ప్రాంతదేశము) యెలవట్టు గ్రామమును త్తరాయణ సంక్రాంతికాలమున ధారవోసెను. ఈకాసనము పోతన భట్టుచే విరచింపఁబడి జొంటాచార్యునిచే లిఖింపఁబడినది. ²

(4) ఉత్తరాయణ సంక్రాంతికాలమున వేంగినాడు విషయములోని గుంటుగొలను (గుండుగొలను) గ్రామములోఁ గొంతభూదానము చేసియుండెను. అప్పురాజ విజయాదిత్యుని మామయగు నృపకాముని యొక్కయు, అత్తయగు నయమాంబయొక్కయు శోరికమీఁద నీదానము చేయఁబడినదిగఁ జెప్పఁ బడియెను. ³

(5) అదివఱకు గుద్రవార విషయములో నొకగ్రామమునఁ గొంతభూమి కుల బ్రాహ్మణుల కొకనికి దానముచేయఁబడి యేకారణము చేతనో మరలఁ గైకొనఁబడిన యాభూమినే రాజు పునర్దానముఁ జేసినట్లుగ నొకకాసనముఁ జెప్పచున్నది.

(6) అడ్డకాలి గచ్చకు సంబంధించి వలహరిగణములోఁ జేరిన జైనశ్రావకియగు చామెకాంబగురు పయిన అర్జునంది యను జైనాచార్యునకు నర్పణో కాశ్రయజైనభవనముయొక్క భోజన శాలకొఱకు అత్తిలి నాడు విషయములోని కంచుం బట్టుగ్రామమును (కంచుమట్టు) గ్రామమును దానముచేసెను. ఇందు దాహరింపఁబడిన చామెకాంబ పట్టవర్ధని కుటుంబములోనిదని దెలుపఁబడి

(1) Ind. Ant, Vol, viii, y. 73; (3) Ibid, Vol xii, p 91. (3) Ibid, Vol xiii, p. 248; (4) South, Ind. Ins VI, p. 46. No. 38.

వది. ఈ మె రాజునకుంపుడుకత్తైగాఁ బేర్కొనఁబడియెను. ఈశానము భట్ట శేవునిచే రచింపఁబడినది. ఇప్పటి కృష్ణామండలములోని తణుకు తాలూకాలోఁ దణుకు గ్రామమునకు నేడు మైళ్లదూరమున అత్తిలి గ్రామముగలదు. ఇది పూర్వ మత్తిలినాడు విషయమునకు ముఖ్యపట్టణముగ నుండెను. ¹

(7) గణక విజయాదిత్యునికడ నుద్యోగిగా నుండిన పాండురంగని వంశ ములోని వాఁడును తనకడ నుద్యోగిగా నున్న వాఁడునునగు దుర్గరాజుచే విజయవాటిక (బెజవాడ) లో నిర్మింపఁబడిన జైనాలయమునకుఁ గూడ అత్తిలి నాడు విషయములో మల్లిపూడి గ్రామమును దానము చేసినట్లుగ మల్లిపూడి శాసనమువలన ద్యోతక మగుచున్నది. ²

తన భృత్యవర్గములోఁజేరి తనయెడఁగడు భక్తింగూర్చెడు కుప్పనామా త్యుండను వానిని సమ్మానించి దానధర్మములఁ దనిపెనని యమ్మరాజవిష్ణువర్ధనుని వాండ్రముశాసనము దెలుపుచున్నది. ³

ఇతఁ డిట్లనేక దానధర్మములుచేసి ప్రఖ్యాతిఁగాంచినవాఁడు. ఇతఁడు జైనులకుఁజేసిన దానధర్మములను బట్టిచూడఁగా జైనమతపోషకుఁడుగఁగూడ గన్నట్టుచున్నాడు. బ్రాహ్మణులను జైనులను సమానదృష్టితోఁ జూచియుండెను. ఇతఁ డిరువదిసంవత్సరములు నిరాతంకముగా దేశపరిపాలనము గావించెను.

రెండవ తాళరాజ విమువర్ధనుఁడు.

అమ్మరాజు విష్ణువర్ధనునకుఁ బిమ్మట రాజ్యమునకువచ్చిన బేటవిజయాదిత్యుని జంపి రాజ్యమాక్రమించుకొని యుద్ధమల్లనికొడుకు నెలదినములు పరిపాలనము చేసినని యిదివఱకుఁ దెలిపియుంటిమి. ఈ తాళరాజుకొడుకు రెండవయుద్ధమల్లఁడు. ఈరెండవయుద్ధమల్లనకు మహారాజరాజపరమేశ్వర శాడబుండును, తాళరాజవిష్ణువర్ధనుఁడు ననునిరువురుకుమారులుండిరని యీరెండవతాళ

(1) Epi. Ind, Vol vii, pp. 177-192

(2) Ibid. Vol IX. pp. 47-56.

(3) Ep. Ind, Vol IX, p. 132; (2) No 538, Public, 28

రాజవిష్ణుస్థానము శాసనమువలనఁ గానంబడుచున్నది. రాజ్యము చేయుచుండిన శాఖ వారిని ప్రతిఘటించి యీశాఖలోని వారనేక పర్యాయములు రాజమాక్రమించుకొనిఁ జూచిరి కాని వీరిప్రయత్నములన్నియు నిష్ఫలములయి పోయినవి. అయినను ఈరెండవతాళరాజు వెలనాటిచీమలోఁ గొంతభాగమాక్రమించుకొని గొంతకాలము పరిపాలనచేసినట్లు గానిపించుచున్నది. వెలనాడు విషయములో నొక గ్రామమును పల్లవమల్లునివంశములో జనించిన కవివర్షయను వానిమనుషుఁడగు కుప్పనయ్యయనువానికి రెండవతాళరాజు దానముచేసినట్లు గుంటూరుశాసనమొకటి చెలుపుచున్నది.

పల్లవమల్లయనునది కాంచీపురమును బరిపాలించిన కడపటి పల్లవరాజగు నందివర్షయొక్క బిరుదునామమైయున్నది. ఆట్టిసంవత్సరపల్లవమల్లుని వంశములోనివాఁడగు కుప్పనామాత్యుఁడు తాళరాజునకు భృత్యుఁడై యాతని సేవించుచు నాతని కరుణకుఁ బ్రాతుఁడై యొక గ్రామమును బడసినది చూడఁ గాంచీపురపల్లవరాజు వంశములోని యొక శాఖవారువచ్చి యిప్పటిగుంటూరు మండలములో స్థిరనివాస మేర్పఱచుకొనిరని చెప్పవలయు తాళరాజు శాసనము పరమప్రమాణముగానున్నది. అప్పురాజు విజయాదిత్యునివలన జప్పఁబడెన కుప్పనయ్యపల్లవమల్లుని వంశములోనివాఁడని చెప్పఁబడక పోయినను నిరువురొక్కఁడయై యుండునని తోచుచున్నది. అయిన నీయంశము విచారణీయము. ఈకుప్పనయ్యస్వరాజ్యసమయమున తాళరాజునకు నధికసాహాయ్యముచేసినందున విశ్వాసపాత్రుఁడై తాళరాజువలన సమ్మానింపఁబడినట్లుగ నాశాసనమె చాటుచున్నది. చాళుక్యరాజుల ముద్రికలపై “శ్రీత్రిభువనాంకుశ” అను బిరుదునామము గన్నట్లుచుండగా తాలరాజు ముద్రికలపై “శ్రీత్రిభువనసింహా” యని గానంబడుచున్నది కాబట్టి యీరెండవరాజు చాళుక్యసింహాసన మధిష్ఠించి సేగీ రాష్ట్రమును బరిపాలించినవాఁడు కాఁడనియు, కొంతకాలముమాత్రము కొంత ప్రదేశమాక్రమించుకొని పరిపాలించిన వాఁడనిమాత్రము చెప్పవలసియున్నది. నిజముగా నితఁడు చాళుక్యసింహాసన మెక్కినవాఁడై యైన యెడలఁదనముద్రికలపైఁ దప్పక త్రిభువనాంకుశ నామమునే వహించియుండునుగాని తద్విరుద్ధమైన నామమును వహించియుండఁడు.

దానార్ణవుడు.

(క్రీ. శ. ౯౨౦ మొదలు ౯౨౩ వఱకు)

అమరాజ విజయాదిత్యునికీ బిమ్మట నతని సవతియన్నయు రెండవ చాళుక్యభీముని జ్యేష్ఠపుత్రుడు నగుదానార్ణవుడు ౯౨౦ దవ సంవత్సరమున రాజ్యభారమును వహించి ౯౨౩ వఱకు మూడుసంవత్సరములు రాజ్యపాలనము చేసెను. తరువాత ౨౨ సంవత్సరములు దేశ మరాజకమైనట్టు బహుశాసనముల వలన దెలియుచున్నది. ఈకాలములో చోళు లీదేశమునకు దండెత్తివచ్చినట్టును కొంతకాలము వేంగిదేశమును బాలించినట్టును కొందఱు వ్రాయుచున్నారుగాని యది విశ్వసింపదగినదికాదు. వేంగిదేశమును జయించినట్టు చెప్పకొనిన చోళ రాజులలో మొదటివాఁడు రాజరాజ గాజకేసరి ఐర్న యనునాతఁడు. ఈరాజు గాజకేసరి ఐర్న క్రీ. శ. ౯౨౫ దవ సంవత్సరమున చోళరాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. ఇతఁడు తన పదునాలుగవ పరిపాలన సంవత్సరమున వేంగిదేశమును జయించినట్టు శాసనములు దెలుపుచున్నవి. కాబట్టి యితఁడు వేంగిదేశమును జయించిన సంవత్సరము ౯౯౯ దవ సంవత్సరమగుచున్నది. చోళుల దండయాత్రవలన వేంగిదేశ మరాజకమైనదని చెప్పట సత్యముగాదు. అరాజకమునకు వేఱుకారణములుండి యుండవలయును. వేంగిదేశ మిరువదిసంవత్సరము లరాజకము పాలయి కడగండఁ గుడుచుచున్న కాలమున ననగా ౯౯౨ దవ సంవత్సరములోనో ౯౯౯ దవ సంవత్సరములోనో చోళరాజగు రాజరాజ రాజకేసరిఐర్న వేంగిదేశముపై దండెత్తివచ్చి కలహములనడంచి దానార్ణవుని కార్యమహాదేవివలన జనించిన పెద్దకొడు కగు శక్తివర్షను వేంగిరాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తునిఁ గావించి స్వదేశమునకుఁ బోయినట్లుగఁ గానంబడుచున్నది. ఇంతకన్న నాకాలస్థితి చాళుక్యశాసనములవలనఁ గాని చోడులశాసనములవలనఁ గాని లేకమాత్రమును దెలియరాకున్నది.

శక్తివర్మ.

(క్రీ. శ. ౯౯౯ మొదలుకొని ౧౦౧౧ వఱకు)

ఇతఁడు దానార్ణవుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. తంజాపురాధీశ్వరుండును చోడ రాజు నగు రాజరాజ రాజకేశరి వర్మతో డ్వాటుతో నేంగిరాష్ట్రమునకుఁ బట్టా భిషిక్తుడై శక్తివర్మ ౯౯౯ మొదలుకొని ౧౦౧౧ వ సంవత్సరమువఱకు పండ్రెండునవత్సరములు రాజ్యపరిపాలనముచేసి విశేషక్షీర్తి సంపాదించెను. వీనికి చాళుక్యచంద్రుఁ డన్న బిరుదునామముగలదు. వీనిబంగారు నాణెములుకొన్ని అరకాసు, సయాము మొదలగు ప్రదేశములందుఁ గానిపించినవి. వాని బిరుదు నామము లానాణెములపై నుండుటచేత నయ్యవి శక్తివర్మ కాలమునాటివిగా నిర్ధారణము చేయఁబడినవి. కిని బిరుదు పేరు గల బంగారునాణెము లాదేశములఁ గన్నట్టుటచేత వీని కాలమునం దాంధ్రదేశమునకును పైఁ జెప్పిన దేశములనును వర్తకవ్యాపారములు జరుగుచుండి యుండవలయును. ఆంధ్రులు మొదటినుండియు సముద్రయానముఁ జేయుచు విదేశములతోడ వాణిజ్యాదివ్యాపారములు నడుపుచుండినట్లుకు లేశమాత్రమును గందియమును బొందవలసినపనిలేదు.

పదునాలుగవ ప్రకరణము.

విమలాదిత్యుఁడు.

(క్రీ. శ. ౧౦౧౧ మొదలుకొని ౧౦౨౨ వఱకు)

ఈ విమలాదిత్యుఁడు దానార్ణవునికి నార్యమహాదేవివలన జనించిన ద్వితీయపుత్రుఁడు. శక్తివర్తతమ్ముఁడు. శక్తివర్తతరువాత నితఁడు ౧౦౧౫ వ సంవత్సరమున సింహాసనమునకువచ్చి ౧౦౨౨ వఱకు నేడుసంవత్సరములు మాత్రము పరిపాలనము చేసియుండెనని కొన్ని శాసనములు స్పష్టముగాఁ దెలుపుచున్నవిగాని విమలాదిత్యునిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన రణస్థిపూడి శాసనము శాలివాహన శకము ౯౩౩ సంవత్సరము జ్యేష్ఠశుద్ధ పంచమిగురువాసరంబున పుష్యమీ నక్షత్ర సింహలగ్నమునందనగా క్రీస్తుశకము ౧౦౧౧ వ సంవత్సరము మే నెల ౧౦ వ తేదిన పట్టాభిషిక్తుఁడయి నటులఁ దెలుపుచున్నది. ¹

ఇట్టి భేదమునకుఁ గారణమేమో మనము దెలిసికొనవలసియున్నది. విజయనగరమునకు సమీపము నందుండిన రామతీర్థము కడనున్న కొండమీఁద లిఖింపఁబడిన యొక శాసనము చాలమట్టుకు శిథిలమై పోయినను ముమ్మడి భీముని పేరు కలిగియుండను. ² ముమ్మడిభీముండనునది విమలాదిత్యుని బిరుదునామము లో నొక్కటియగుటచేత విమలాదిత్యుఁడు కళింగదేశమును జయించి యుండవచ్చునని కొందఱు తలంచుచున్నారు. పూర్వచాళుక్యులకును వెలనాటి చోడులకును లోఁబడి కోనమండలమేలిన హైహయవంశజులలో ముమ్మడిభీముండను వాఁడొకఁడుండుటచేత కేవలమును పేరునుబట్టి యే యది విమలాదిత్యుని

(1) Ep. Ind, Vol. VI, pp. 347—367.
(2) No. 372 of 1905;

శాసనమని చెలుపుట సాహసకార్యమైనను మఱియొక హేతువుచేత నయ్యది విమలాదిత్యునిచే యై యుండవచ్చునని సంశయముకలుగుచున్నది. గంజాము మండలములోని మహేంద్రగిరి మీఁద రెండుశాసనములు రాజేంద్రచోడుఁడు విమలాదిత్యుని నోడించి యాపర్వతముమీఁద జయస్తంభము నెలకొల్పెనని తెలుపుచున్నవి. ¹ అయినను రాజేంద్రచోడుని ద్రావిడశాసనములలో నెచ్చటను నిట్టివిషయమును చెల్పియుండక పోవుటచేత రాజేంద్రచోడునికంటె యైవరాజరాజ రాజకేసరివర్మ బ్రదికియున్న కాలమున రాజేంద్రచోడుఁడు యువరాజుగనుండి యీచండగూత్రను జరిపి యుండును గావునఁ దనశాసనములలో నతఁ డి వృత్తాంతమును బేర్కొనియుండక పోవచ్చునని కొందఱు తలంచుచున్నారు. ఇక్కడ నొకముఖ్యాంశమును చెదువరులు జ్ఞప్తియందుంచు కొనవలయును. చోడ చక్రవర్తి యగు రాజరాజ రాజకేసరివర్మకూఁతురును రాజేంద్రచోడుని గారాబుచెల్లెలునగు కుండవాంబాడేవి విమలాదిత్యునకు వివాహముచేయఁబడి యుండెను. ² ఈవివాహమెప్పుడు జరిగినదో తెలియరాదు. ఇంకొక విశేషము గన్పట్టుచున్నది. తంజాపురమునకు సమీపమునందున్న తిరువైయారు గ్రామములోని పంచనాదేశ్వర దేవాలయములో రాజరాజ రాజకేసరివర్మ ౨౯ దవ పరిపాలన సంవత్సరమున విష్ణువర్ధన విమలాదిత్యునిచే నొక దానశాసనము వ్రాయించఁబడియుండెను.

రాజరాజ చోడుఁడు క్రీస్తుశకము ౯౮౫ దవ సంవత్సరమున సింహాసనమెక్కినవాఁడు గావున విమలాదిత్యుని తిరువైయారు శాసనము ౧౦౧౩ లేక ౧౦౧౪ వ సంవత్సరమున లిఖింపఁబడి యుండును. అనఁగా నాకాలమున విమలాదిత్యుఁడు తంజాపురి యంద త్త వారింటనుండి యుండవలయును. మహేంద్రగిరి శాసనమువలన బాపమరిదియుగు రాజేంద్ర చోడునిచే నోడింపఁబడినట్లుండుటయు, తిరువైయారు శాసనమువలన విమలాదిత్యుఁడు తంజాపురమునందుండి పంచనాదేశ్వర స్వామికి దానము సలిపి నట్లుండుటయు, గన్పట్టుచుండుట

(1) No 396 and 397 of 1896; (2) South. Ind. Ins. Vol. III, p. 126; (4) No 215 of 1894.

చేత డాక్టరు హల్ట్జు మొదలగువారు రాజేంద్రచోడుఁడు విమలాదిత్యుని నోడించి దక్షిణదేశమునకుఁ జెఱగొనిపోయె ననియు, అచ్చటనున్న కాలమునఁ జోడరాజు కుండవాంబాదేవిని విమలాదిత్యునికిచ్చి వివాహముచేసి వేంగిదేశమును బరిపాలించుటకు మరలఁ బంపిరనియు, విమలాదిత్యుఁడు స్వదేశమునకువచ్చి గంగఁ దవ సంవత్సరమునుండి నిరంకుశముగా దేశమును బరిపాలించెననియును, విమలాదిత్యుఁడు దక్షిణదేశమున నున్న కాలమును విడిచి పూర్వచాళుక్యుల శాసనములు వాని రాజ్యపాలనకాలము గంగఁ వ సంవత్సరమునుండి మాత్రమె పరిగణించి యేడుసంవత్సరములని వక్కాణించినవనియు సమన్వయము చేయుచున్నారు గాని తక్కినవిషయములను బాటింపుచుండలేదు. విమలాదిత్యుని మామయగు రాజరాజ చోడుఁడు ౯౮౫ దవ సంవత్సరమున సింహాసనమునకువచ్చెను. తన పదునాలుగవ పరిపాలన సంవత్సరమున ననగా ౯౯౯ దవ సంవత్సరమున వేంగిదేశముపై దండెత్తివచ్చి జయించెనని వానిశాసనములే దెలుపుచున్నవి. శక్తివర్ష ౯౯౯ దవ సంవత్సరమునసింహాసనమెక్కినట్లు చాళుక్యులశాసనములు దెలుపుచున్నవి. అదివఱ కరాజకముగ నుండినవేంగిదేశమునందలి కలహముల నడంచి రాజరాజు శక్తివర్షను బట్టాభిషిక్తుని గావించెనని సమన్వయించిరి. విమలాదిత్యుఁడు గంగఁ వ సంవత్సరమున సింహాసనమునకువచ్చినట్లు రణస్థిపూడిశాసనము చాటుచున్నది. గంగఁ గవ సంవత్సరమున విమలాదిత్యుఁ డత్తవారింట విందులు గుడుచుచుండెను. గంగఁ వ సంవత్సరమునకును గంగఁ వ సంవత్సరమునకును నడుమ రాజేంద్రచోడునిచే నోడింపఁబడి చెఱగొనిపోఁబడుటయు నచట కుండవాంబాదేవిని వివాహమాడుటయు, సంచనాదేశ్వరస్వామికి విమలాదిత్యుఁడు దానశాసనము వ్రాయించుటయు జరిగియుండెనని చెప్పదురు. మంచిది. విమలాదిత్యుని కుమారుఁడయిన రాజరాజు గంగఁ ౧౦౨౨ వ సంవత్సరమున సింహాసనమెక్కినట్లు రాజరాజనరేంద్రుని కోరుమిల్లి నందమపూడి శాసనములు విన్నివ్వముగా వెల్లడించుచున్నవి. అట్లయినచో రాజనరేంద్రుఁడు, సింహాసన మధిస్థించునప్పటికి పదేండ్లకంటె నెక్కువయస్సుండదని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. రాజేంద్ర

చోడుడు విమలాదిత్యుని జయింపక పూర్వమే కుండవాఁబను విమలాదిత్యునికిచ్చి వివాహము చేసియుండినయెడల రాజేంద్ర చోడుడు విమలాదిత్యునితోఁ బోరాడి యోడించి చెఱగొని పోవుట కంతవిరోధ కారణమేమియుండఁగలదు? రాజరాజనరేంద్రుఁడు సింహాసనమునకు వచ్చునప్పటికంత బాలుఁడని యెచ్చటను వర్ణింపఁబడి యుండలేదు. ఇయ్యది విచారణీయమైన విషయము. విమలాదిత్యుఁడు ౧౦౧౧ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౦౨౨ వ సంవత్సరమువఱకుఁ బదునొకొండు సంవత్సరములు పరిపాలనముచేసెను. విమలాదిత్యునకు బిరుదాంక భీముఁడనియు, ముమ్మడి భీముఁడనియు, త్రిభువనాంకుశుఁడనియు, భూపమహేంద్రుఁడనియు బిరుదునామములుగలవు. విమలాదిత్యుఁడు ప్రభుత్వము చేయుకాలమునందే తన కుమారునకు రాజ్యపదవి నిలుచునట్లు కట్టుదిట్టములు గావించి విశ్వాసపాత్రులయిన మంత్రులు మొదలగువారికి గ్రామాదుల నొసంగి తన యనంతరముగూడ తనపట్టిన విశ్వాసముగలిగి తన కుమారుని పక్షమున నిలిచియుండునట్లు చేసికొనియెను. ప్రతాపశాలియైన నృపకాముఁడు దండనాయకుఁడుగ నుండెను. వజ్జీయ యను నియోగి ప్రధానమంత్రిగనుండి అమాత్య శిఖామణి యనిపేరుగాంచెను. మిక్కిలి ప్రతాపవంతుఁడును బలశాలియునైన కుడ్యవర్మ వీనికిలోఁబడిన సామంతుఁడుగనుండి వీని మిత్రవర్గములోఁ జేరియుండి వెలనాఁడున కధీశ్వరుఁడుగ నుండెను.

విమలాదిత్యునిమంత్రి.

విమలాదిత్యుని మంత్రియగు వజ్జీయ ప్రెగ్గడ రణసిఘ్నాడిశాసనమున విశేషముగా నభినందింపఁబడియుండెను. ఇతఁడు కారమచేడు గ్రామనివాసీయు. ¹ కాండిన్య గోత్రుఁడునైన బ్రాహ్మణుఁడుగానుండెను. ఇతఁడు పరిశుద్ధమైనవాక్కును, పవిత్రమైన వర్తనమును గలిగి బ్రాహ్మణ కులమునకు భాస్కరునివలె నున్నవాఁడని గొనియాడఁబడియుండెను. ఈవజ్జీయ ప్రెగ్గడ అమాత్య శిఖామణియనియు, బుధవజ్రప్రకారుఁడనియు, సౌజన్యరత్నాకరుఁడనియు

1 కారిం చేడు గ్రామము గుంటూరు మండలమున బాపట్లకుఁ బడమట మైళ్లదూరమున నున్నది.

బిరుదునామములను వ్రాంచి యాంధ్రదేశమునం దంతటఁ బ్రఖ్యాతివహించెను. ఈ బ్రాహ్మణ ప్రభువు మనోవాక్కాయ కర్తృబులఁ బరిశుద్ధుఁడయిన కుంఠిన బుషీంద్రుని వంటివాఁడఁట. మఱియు శివభక్తుఁడు. యజ్ఞ యా గాది క్రతువుల నాచరించినకర్తి. జౌదార్యచిత్తముగలవాఁడు. ఇతఁడు తన ప్రజ్ఞావిశేషముచేత విమలాదిత్యుని పరిపాలనము జయప్రదమైనదిగాఁ జేయుటకు బహుకష్టపడినందున విమలాదిత్యుఁడు సంతోషించి వాని ప్రభుభక్తికి మెచ్చుకొని గుద్రవాడి విషయములోని పాటువళ మనుగ్రామముతోఁ గూడ రణస్థిపూండ్రి గ్రామము నగ్రహారముగా నేర్పాటుచేసి దానముచేసెను. ఈ రణస్థి పూండ్రి గ్రామము చుట్టును మొంతకఱ్ఱు (మోడేకుఱ్ఱు) లుల్ల (లొల్ల), సిరిపాడపూండ్రి (పెదపూడి) చింతగుంట, పెంజెఱువు మొదలగు గ్రామములు కేర్కొనఁ బడియుండుటచేత ఈ రెండు గ్రామములు గోదావరిమండలములోని అమలాపురము తాలూకాలోనివిగాఁ గన్నట్టుచున్నవి. పాటువళ గ్రామ మమలాపురము కాలువయొడ్డున నున్న పల్లివెల గ్రామము గానున్నది. ఈ శాసనమును వ్రాసినవాఁడు భీమనభట్టు.

రాజరాజవిష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౧౦౨౨ మొదలుకొని ౧౦౬౩ వఱకు)

ఆంధ్రదేశమును బరిపాలించిన పూర్వరాజులలో నీ రాజరాజ విష్ణువర్ధనుఁడు విక్రీణి యద్రువ్యవంతుఁడని చెప్పఁదగి యున్నవాఁడు. తమ భుజబలపరాక్రమముచేత దక్షిణ హిందూదేశమునంతను జయించి శత్రుజనభయంకరులై యుండిన చోడరాజులకు నితఁడు రక్తబంధువగుటంజేసి పరరాజు లెవ్వరును వీనినిగాని వీనిరాజ్యమునుగాని మార్కొన సాహసించఁ జాలకుండిరి. అందువలన ఆంధ్రదేశమునకు శాంతియును, వీనికి మనస్సాస్వస్థ్యమును లభ్యములయ్యెను. వీని తండ్రియగు విమలాదిత్యుఁడు రాజరాజచోడునికూఁతురును, రాజేంద్రచోడునిచెల్లెలు నగుకూండవాంబాదేవిని వివాహమాడెనని యింతకుఁబూర్వముఁ దె

లిసికొని యుంటిమి. ¹ విమలాదిత్యునికి కూండవాంబా వేవియందు జనించిన జ్యేష్ఠపుత్రుడే మన యీరాజరాజ విష్ణువర్ధనుడు. ఇతఁడు రాజరాజ చోడుని మనుమఁడగుటంజేసి వీనిని చోడులు రాజరాజుని పిలుచుచుండిరి. చాళుక్యులు వీనిని విష్ణువర్ధనుఁ డనుచుండిరి. రాజరాజను పేరు వహించిన వేంగిరాజులలో నితఁడు మొదటివాఁడును నిష్ణానగ్ధన నామమును వహించిన వారిలో నితఁడు తొమ్మిదవవాఁడునై యుండెను. వీనికి విజయాదిత్యుఁడను తమ్ముఁడుగూడ గలఁడు.

ఈరాజనరేంద్రుఁడు శాలివాహనశకము ౯౯౮౮ వ సంవత్సరము శ్రావణ బహుళ ద్వితీయా గురువారము నాఁడు త్తంభాద్ర నక్షత్రమున సింహాసన మెక్కినట్లు చోరుమల్లి నందమనూడి శాసనములవలన విస్పష్టమగు చున్నది. ² ఈ కాలము లెక్కవేసిమాడఁగా క్రీస్తుశకము ౧౦౨౨ వ సంవత్సరము జూలయి నెల పంతొమ్మిదవతేదితో సరియగుచున్నది. మఱియును రాజనరేంద్రుని ముప్ప నుమఁడయినకులోత్తుంగ చోళదేవుఁడు గోదావరి మండలములోని కోరంగికి న మీపమున నుండు చెల్లారుగ్రామము కొలనుకాటము నా మకున కిచ్చినట్టియు

(1) స్తో. తస్మాచ్ఛాళుక్యమాదామణి రథవిమలాదిత్య దేవాన్తహీశా
 చోడక్షాపాలలక్ష్మ్య ఇవరచితతపోః కూండవాయాశ్చ దేవ్యా
 జాతశ్రీరాజరాజోరజనికరకులశ్రీమ దంభోధరాజో
 రాజద్రాజన్యసేవ్యా మభృతభుజబలాద్రాజ్య లక్ష్మీంపుణివ్యామ్
 అని రాజరాజ నరేంద్రుని చోరుమల్లి శాసనమునం గూడ స్పష్టముగాఁ జె
 ప్పబడినది.

(2) Ind. Aut. Vol XIV. p. 55; Ep, Ind. Vol IV. pp 300-309.

“వసంతితిలక. యోరక్షీతుం వసుమతీమ్ శకవత్సరేషు
 వేదాంబురాశినిధి వ స్తిషుసింహగోర్కే
 కృష్ణద్వితీయదివస్తోశర భాద్రికాయాం
 వారేగురోర్వణిజలగ్నవరేభిషి క్తః.”

కాశేరగ్రహారమును దాఖౌరామ పీఠికాపుర సత్రములను జరుపుటకయి ముద్దల గోత్రుండును పోతనాస్యని పుత్తుండునయిన మేడమార్యుండను బ్రాహ్మణుల నకిచ్చినట్టియు దానశాసనములనుబట్టి రాజరాజ నరేంద్రుని కుమారుండయిన కులోత్తుంగ చోడదేవుండు శాలివాహనశకము ౯౦౬ వ సంవత్సరమున గాక్రీ శ్శుశకము ౧౦౬౩ వ సంవత్సరమున రాజ్యమునకు వచ్చినట్లు చెప్పబడియున్నది గనుక రాజరాజ నరేంద్రుండు ౧౦౨౨ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౦౬౩ వ సంవత్సరమువఱకును ౪౧ సంవత్సరములు నిరాతంకముగా రాజ్యపరిపాలనము చేసినట్లు సిద్ధాంత మగుచున్నది. ¹

విమలాదిత్యుండు రాజేంద్రచోడునిచే జైఠుగొని పోబడి తంజాపురి యందుండిన కాలమున గూండనాంబాదేవిని వివాహమాడినది వాస్తవమగు నేని రాజనరేంద్రుండు ౧౦౧౧ వ సంవత్సరమునకును ౧౦౧౪ వ సంవత్సరమునకును నడుమజనించి యుండవలయును గావున సింహాసన మెక్కునప్పటికిఁ బదిపండ్రెండు సంవత్సరముల బాలుండైయుండవలయును. అటుగాక ౯౯౯దవ సంవత్సరమున విమలాదిత్యునియన్న యుగశక్తివర్ష సింహాసనమునకు వచ్చినతరువాత కూండవాంబను విమలాదిత్యుండు వివాహమాడి పుత్రజననమును గాంచినను రాజనరేంద్రుండు సింహాసన మెక్కునప్పటికి నిరుపదియేండ్లలోపలి వయస్సుగలవాడే యై యుండును. శాసనములను జక్కగాఁ బఠింపి చూచినపక్షమున మొదటివృత్తాంతమే నమ్మదగియున్నది. ఈ రాజరాజ నరేంద్రుండు సింహాసనమెక్కినతరువాత యుక్తవయస్సున వచ్చినచోడనే మేనమామయు చోడవక్రవర్తి యునగు గంగయి కొండ రాజేంద్ర చోడునికూతురగు అమ్మంగదేవిని వివాహమాడెను. ఈవివాహ మెప్పుడు జరిగినదియుఁ దెలియరాదుగాని రాజనరేంద్రుండు

(1) “స్థో. త్రతన మోనయశాలీ జయలక్ష్మీధామ రాజరాజనరేంద్రః
 చత్వారింశత (మ) బ్దానేకంచ పున్రహీమపాలయ దఖిలామ్”
 “తదనుజో విమలాదిత్యస్తప్త, తత్పుత్రో రాజరాజదేవ ఏకచత్వారింశత్. తత్పుత్ర శ్రీకులోత్తుంగ చోడదేవ ఏకోనపంచాశత్ రాజ్యంప్రశాసతి.”

డు సింహాసనమెక్కిన తరువాతనే జరిగినదనుట మాత్రము వాస్తవమనుటకు సంది యములేదు. రాజన రేంద్రుని పరిపాలనకాల మీయాంధ్ర దేశమునకు మిక్కిలి మంచికాలమని చెప్పవలెను సంశయింపంబనిలేదు. ఇంతకుఁ బూర్వము నేకపర్యాయములు రాజోపద్రవములచేఁ బీడింపఁబడు చుండినయీయాంధ్రదేశ మీప రగండ ఛైరవుండగు రాజరాజ నరేంద్రునికాలములో స్వస్థతను గాంచి దివ్యసుఖ ములను గాంచెను. ఇతఁడెంత దీర్ఘ కాలమునిష్కంఠకముగా దేశపాలనముఁ జే యుటకుఁ గారణము బలాఘ్యులయినచోడులయొక్క సహాయమేగాని యన్య ముగాదనియు, వారినహాయములేనియెడల నిట్టిస్వాస్థ్యము గలుగనేరదనియుఁ గొందఱు తలంపవచ్చునుగాని పరాక్రమంబున రాజన రేంద్రుఁడు పూర్వరాజుల కెంతమాత్రమును దీసిపోయిన వాఁడుకాఁడు.

రాజన రేంద్రుని బిరుదునామములు.

సత్యాశ్రయకుల శేఖరుఁడు, సర్వలోకాశ్రయుఁడు, రాజకంఠిరవుఁడు, త్రిభువనాంకుశుఁడు, సహస్రభువనాశ్రయుఁడు, బిరుదాంకభీముఁడు, రాజ మహేంద్రుఁడు, రాజమార్తాండుఁడు, పరగండ ఛైరవుఁడు, రాజపరమేశ్వరుఁ డు మొదలగు బిరుదునామము లెన్నోవహించి రాజరాజ నరేంద్రుఁడు సుప్ర ఖ్యాతిఁ గాంచినవాఁడని నన్నయభ ట్టనేక బిరుదునామములతో నభివర్ణించుట యే గాక.

“ఉ. రాజకులై కభూషణుఁడు రాజమనోహరుఁ డన్యరాజ తే జోజయశాలి శౌర్యుఁడు విశుద్ధయశశ్చరదిందుచంద్రికా రాజితనర్వలోకుఁ డపరాజితభూరిభుజాప్రవాణధా రాజలశాంతశాత్రవపరాగుఁడు రాజమహేంద్రుఁడున్నతీన్ అనియు,

వసంతతీలకము.

“వీరావతారసుకవిస్తుతనిత్యధర్త
ప్రారంభశిష్టపరిపాలనశక్తరాజా

నారాయణాఖ్య కరుణారసపూర్ణ వీర
శ్రీరమ్యరాజకుల శేఖరవిష్ణుమూర్తి.

అని రాజనరేంద్రుని “నారాయణాఖ్యుఁ” డనియు, “విష్ణుమూర్తి” యనియుఁ బొగడియున్నాఁడు.

కాఁబట్టి తావికిఁ బరిమళమబ్బినట్లుగ నిట్టిరాజనరేంద్రునకుఁ బలపరాక్రమవంతులయిన చోడులతోడ బాంధవ్య మబ్బుటవలనగూడ వీనిపరిపాలనము నేయివిధంబులఁ బరిశోభించి ప్రశంసనీయమయ్యెను. దేశోపద్రవకరములైన విషయంబులేవియును దటస్థింపక దేశమంతయు సుభిక్షముగా నున్నందునఁగాఁ బోలుచుండనకుఁగల దానితోఁ దృప్తినొంది పరరాజులతోడఁగఁయ్యునునకు డీకొనక తనకాలమును విద్యాన్యాసంగములతోడ గడిపి యుండెను.

రాజమహేంద్ర వరము.

రాజమహేంద్రపురము రాజమహేంద్రుఁడని బిరుదుగాంచిన అమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుని కాలముననో యీరాజరాజ విష్ణువర్ధనునికాలముననో గట్టఁబడి యుండును. ఎవరిచేతఁ గట్టఁబడినను రాజరాజనరేంద్రునకు రాజధానిగనుండె ననుటవాస్తవము. ఈరాజమహేంద్రపురము వేగీరాజ్యములో మధ్యమభాగమున నుండుటచేత రాజనరేంద్రుఁ డిం దొకకోటనుగట్టి తనకు రాజధానిగఁ జేసికొని చిరకాలము రాజ్యపాలనము చేసెను. రాజమహేంద్రపురము వేగీదేశంబునకు నాయుకరత్నంబనినన్నయభట్టు మహాభారతమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈపట్టణమునకుఁ గలిగినప్రఖ్యాతి రాజనరేంద్రుని మూలమున గలిగినదేగాని మఱియొకరి మూలమునఁ గలిగినదికాదు. అందుచేతనే విన్నకోట పెద్దన్నయనుకవి తనకావ్యాలంకారచూడామణిలో తనకృతీకర్తయగు విశ్వేశ్వర మహారాజువంశమును పర్చించునపుడు

“సీ. శ్రీకంఠచూడాగ్ర శృంగారకరణమే

రాజున కన్వ యారంభగురుఁడు

చాళుక్యవంశభూ వణము శ్రీవిష్ణువ
 ర్ధనుఁ డేమహీశు తాతలకుఁ దాత
 భృతకుమారామ భీముండు చాళుక్య
 భీముఁ డే నృపకల్యాణికివిధుండు
 రాజమహేంద్రవరస్థారాజన
 రేంద్రుఁ డెక్కువ తాత యేవిభునకు
 సంద్రదళదానవ్రాసేంద్రుఁ డగు నువేంద్ర
 ధరణివల్లభుఁ డేరాజు తండ్రితాత
 ఘనుఁడువేంద్రాఖ్యుఁ డెవ్వని కన్నతండ్రి
 యతఁడు విశ్వేశ్వరుడు లక్క మాంబనుతుఁడు.”

అనుసద్యములో రాజనరేంద్రుని రాజమహేంద్రవరస్థాతయని యొక మ
 హద్విషయముగఁ జెప్పినదానినిబట్టిమాడ రాజనరేంద్రునకును రాజమహేం
 ద్రపురవరమునకును విశేషసంబంధము గలదనియును, రాజమహేంద్రపురంబు
 నందుండి రాజ్యపరిపాలనముచేసిన మొదటిచక్రవర్తి ప్రభువు రాజనరేంద్రుఁడే
 యని సూచించుచున్నట్లు గన్పట్టెఁగలదు.

రాజరాజనరేంద్రభోజరాజులు సమకాలీనులు.

రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగా నాంధ్రదేశ మేలినరాజరాజనరేం
 ద్రుఁడును ధారాపురము రాజధానిగా మారినదేశము నేలినభోజమహారాజును
 సమకాలీనులగుట మాత్రమెగాక సమానలక్షణములనుగూడ గొన్నిటినిగలిగియుం
 డిరని తెలిసికొనినస్వ డెంతయానందము కలుగుచున్నది. భోజరాజు ౧౦౧౮
 వ సంవత్సరము మొదలుకొలి ౧౦౬౦దవ సంవత్సరమువఱకును నలువది సంవత్స
 రములకుఁబై గా రాజ్యపాలనము చేసియుండెను. భోజమహారాజు సంస్కృత
 పండితులను, సంస్కృతకవుల నాచరించి సంస్కృతభాష నుద్ధరించెను. మన
 యీరాజరాజనరేంద్రుఁడు సంస్కృతభాషకవులను మాత్రమెగాక దేశభాషక
 వుల కగ్రహారములు మొదలగునవి యిచ్చిపోషించి దేశభాషల నుద్ధరించెను.

భోజమహారాజు సరిహద్దులనుండు రాజులతోడను గజినీమామూదు నైన్యముల తోడనుబోరాడవలసివచ్చి యతనిమనస్సాన్వేస్త్యమునకుఁ గొంతభంగము కలుగు నుపచ్చెనుగాని మనయారాజరాజనరేంద్రునకట్లు చేయఁదగిన యుద్ధములేవి యను లేక మనంబు నిశ్శంకముగ నుండెను. అయిన నిరువురకను విద్యావ్యాసం గముల నభిరుచి మెండుగ నుండెను. భోజరాజు సంస్కృతపండితులచే సంస్కృ తభాషభోనే బహుగ్రంథములను రచింపించియు, సంస్కృత కలాశాలను స్థా పించినవాఁడగుటచేత భరతఖండమునందంతటఁ బ్రఖ్యాతిఁగాంచుటకుఁ గారణమయ్యెను. రాజనరేంద్రుఁడు తన దేశభాషనుద్ధరించి తిరింపఁజేయుకొఱకే వి శేషకృషి సల్పినవాఁడగుటచేత నొక్కయంద్రదేశమున నే ప్రసిద్ధి కెక్కి యంద్రదమహాజనులకృతజ్ఞతకు మాత్రమె పాత్రుఁడయ్యెను. భోజమహారాజు వీరమరణమైనను శత్రుజనమధ్యమునఁ బ్రాణములు విడువవలసినవాఁడయ్యెను. రాజనరేంద్రుని కట్టిది సంభవింపలేదు. రాజనరేంద్రునికాలము సుఖితరంబుగ నడిచెను. రాజనరేంద్రుఁడు భోజరాజుకంటె నదృష్టవంతుఁడని చెప్పవలయును.

రాజనరేంద్రుఁడు కావ్యగీతిప్రియుఁడు.

రాజరాజు సరసుఁడును గాస్యగీతిప్రియుఁడునని సన్నయభట్టు మహా భారతమునందుఁ జెప్పియున్నాఁడు. అందుచేతనే యాతని కొల్వుకూటమెప్పు డును బహుభాషాపండితులచే నిలంకరింపఁబడుచుండెను. వీనికెప్పుడును భారత మును నినుటయం దభిరుచి మెండుగాఁగలదు. బహుభాషలలో బహువిధముల బహుజనులచేఁ జెప్పంబడుచుండిన మహాభారతకథను వినుచుండియు దృష్టిని జొందఁజాలక తెనుంగు బాసలోఁగూడ విసవలయునని యీతనికెంతో యభిలా షము గలదు.

సన్నయభట్టు.

ఒకనాఁడు రాజరాజవిష్ణువర్ధనుఁడు విద్యజ్ఞనంబులచేఁ బరివేష్టింపఁబడి నిండుకొలువున్న కాలమున మంత్రి పురోహిత నేనాపతి యువరాజ దౌవారిక ప్రధానసమక్షంబునఁ దనకులప్రాప్తానుండును, అనురంధును, అవిరళజవహాో మతత్పరుండును, విపులశబ్దశాసనుండును, సంహితాభ్యాసుండును, బ్రహ్మాండాది

నానాపురాణవిజ్ఞాననిరతుండును, ఆపస్తంబసూత్రుండును, ముద్గలగోత్రజాతుండును, నద్వినుతావదాతచరితుండును, లోకజ్ఞుండును, ఉభయభాషాకావ్యరచానాభిశోభితుండును, సత్స్వీతిభాభియోగ్యుండును, మత్యమరాధిపాచార్యుండును, సుజనుండును నగునన్న పాఠ్యనింజూచి యిట్లనియెను.

చ. విమలమతిన్ బురాణములు వింటి ననేకము లర్థధర్మశాస్త్రముల తెఱంగెఱిగితి నుదాత్తరసాన్విత కావ్యనాటక క్రమములు వెక్కుచూచితి జగత్పరిపూజ్యములై నయీశ్వరాగమములయందునిల్పిత బ్రహ్మకాశముగా హృదయంబు భక్తితోన్.

మ. ఇవి యేచక్షు సతతంబునా యెడఁగరంభిష్టంబులై యుండుఁబాయవు భూదేవకలలాభి తర్పణమహీయః ప్రీతీయున్ భారత శ్రవణాసక్తియుఁ బౌర్ణతీ పతిపదాజ్ఞధ్యానపూజా మహోత్సవమున్ సంతతి దానశీలతయు శశ్వత్సాధు సాంగత్యమున్ మఱియు సదియునుంగాక.

చ. హిమకరుడొట్టి పూరుభరతేశకురుప్రభుసాండుభూపతుల్ క్రమమున సంశకర్తలనఁగా మహీనొప్పిన యస్తదీయవంశమునఁ బ్రసిద్ధులై విమలసద్గుణ శోభితులై స సాండ్రపౌత్తముల చరిత్రనాకు సతతంబువినంగనభీష్టమెంతయున్”

ఈపైని జెప్పఁబడినపద్యములలోని భావములనుబట్టి శైవమతాభిమానముఁ గలవాఁడనియు, అనవరతంబును శ్రీమహాభారతమునందలి యభిప్రాయమును విననభిలాషుఁగలవాఁడనియు స్పష్టముగఁ దేటపడుచున్నది. కనుకనే రాజమహేంద్రుఁడు.

“జననుత కృష్ణద్వైపా

యనముని వృషభాభి హితమహాభారత బ

స్తనిరూపితార్థమేర్పడఁ

దెనుఁగున రచియింపు మధికధీయు క్రిమెయిన్.”

అని మహాభారతమును దెనుఁగున రచియింపుమని నన్నపాఠ్యనిగోరెను. హిమకరపూరు భరతేశకురు ప్రభుపాండు భూపతులవంశమునందుఁ దాను జనించెనని తనపూర్వులును తన్నాశ్రయించుకొనియుండు పురోహితులు మొదల గువారును జెప్పెడుగాథలను విశ్వసించినవాఁడగుట చేతఁగూడతనపూర్వులయిన పాండవులచరిత్రమును వినఁ గుతూహల మాతనికి స్వాభావికముగా నగ్గలమై యుండవచ్చును. కావున నట్లు మహాంజాధిరాజుచేఁ బ్రేరేపింపఁబడి విద్వత్కవిశిరోమణియు బుద్ధియుండు బృహస్పతియునగు నన్నయార్యుఁడు వాఙ్మయ దురంధరుండయిన నారాయణభట్టు సహాయముతో మహాభారతములోని మొదటి రెండుపర్వములను మూడవపర్వములోని కొంతభాగమును మాత్రముఁ దెలిగించెను.

నన్నయభట్టాది కవిగాఁడు.

ఆంధ్రభారతము ప్రథమాంధ్రకావ్యముగాదు.

నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వమునఁ గవులెవ్వరును, ఆంధ్రభారతమునకుఁ బూర్వమున నాంధ్రగ్రంథము లెవ్వియును వినంబడకుండుటయు, గానరాకుండుటయుంజేసి నన్నయభట్టే ప్రథమాంధ్రకవియనియు, ఆంధ్రభారతమే ప్రథమాంధ్రగ్రంథమనియుఁ గొందఱి యభిప్రాయమై యున్నదిగాని వారివారమును మేము విశ్వసించఁ జాలకున్నారము. ఏతద్విషయమై గావింపఁబడిన చర్చలను సంపూర్ణముగా వినయుంటిమి. తత్పక్షమున వ్రాయంబడిన నన్నయభట్టారకచరిత్రమాది గాఁగల గ్రంథములను. ఆగ్రంథములలోనియుక్తులను, మేము సాంతముగఁ జదివియుంటిమి. అవి యేవియును మావిశ్వాసమును నురలింపఁ జాలకున్నవి. మహాభారతమును దెనుఁగున రచింపుమని రాజరాజనరేంద్రుఁడుపన్నయభట్టును గోరునప్పటికే నన్నయ ఉభయ భాషాకావ్యరచనాభిశోభితుండని రాజనరేంద్రునిచేఁ జేర్కొనంబడియెనని నన్నయ్య మహాభారతమునందు

స్వప్తముగాఁ జెప్పియుండుటయొ నన్నయభట్టారక చరిత్రమునందలి యుక్తుల న్నియు గాలికి దూదిపించె లెగిరిపోవునట్లెగిరి పోవుచున్నవి. నన్నయకాలము నందే యాంధ్రకవుల నేకులు ప్రసిద్ధి కెక్కియున్నారు. వారిలో నారాయణభట్టారకఁడుగ నున్నాఁడు. నారాయణభట్టు తనకీకార్యమునందుఁ దోడ్పడినట్లు గా నీక్రిందిపద్యమున నన్నయభట్టై చెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. “పాయక పాక శాసనికి భారత ఘోరణంబునందు నా
 రాయణుసట్లు, తానును ధరామరవిభూషణుండు నా
 రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁడుం దన కిష్టుండు న్నహా
 ధ్యాయుండునైన వాఁడభిమతంబుగఁదోడయి నిర్వహింపగన్.

నారాయణభట్టు.

నందమపూడి శాసనము.

“నన్నయలిఖితమైన యొక శాసనమున నారాయణభట్టు కర్ణాటకభాష యందుఁ బండితుఁడని తెలుపఁబడియున్నదిగావున నీకన్నడపండితుని సహాయముచే శబ్దమణిదర్పణసద్ధతిని మనయాంధ్రమునా భట్టారకులవారు శాసించి’రని నన్నయ భట్టారక చరిత్రమునందలి కల్పితవాక్య మాంధ్రప్రపంచముయొక్క సంపూర్ణవిశ్వాసమును పెడత్రోవను బట్టించుచున్నది గనుక దాని నెంతమాత్రమును విశ్వసించరాదు. ఒక్కకర్ణాటకపండితుఁడని మాత్రము నన్నయలిఖితమైన శాసనమునందుఁ దెలుపబడియుండలేదు. నన్నయలిఖితమని చెప్పఁబడు శాసనము నందమపూండి (నందంపూడి-ఇది ప్రస్తుత పుకృష్టామండలములో తణుకు తాలూకాలోని సెట్టిపేటకు సమీపమున నెఱ్ఱకాలుపయొడ్డుననున్నది) శాసనమే గాని మఱియొకటిగాదు.¹ సింధుయుగమంతర దేశమను నామాంతరముగల రెండేజులవాడి విషయములోని యీనందమపూండి గ్రామమును చంద్రగ్రహణ పుణ్యకాలమున రాజరాజనరేంద్రుఁడు తన ముప్పదిరెండవ పరిపాలన సంవత్సరముననఁగా (బహుశః) శాలివాహనశకము ౯౭౫ వనవత్సర మార్దశిరశుద్ధ గ౫ భా

1. Ep. ind Vol. IV, pp. 300-309, No. 43.

నువారమునకు సరియైన క్రీస్తుశకము ౧౦౫౩ వ సంవత్సరము నవంబరు నెల ౨౨వ తేదీని మంత్రీపురోహిత సేనాపతియును రాజదౌవారిక ప్రధానమతుంబున నారాయణభట్టునకు నగ్రహారముగా ననుభవింప ధారపోసెను. ఈనారాయణభట్టు సంస్కృతికర్ణాట ప్రాకృతిపైశాచికాంధ్రభాషాసుకవిరాజశేఖరుండనియు కవీభవజ్రాంతుశుండనియును, అష్టాదశానధారణచక్రవర్తియనియు నందుఁ జేర్కొనఁబడి యుండెను. మఱియు సారితగోత్రుండు నాపస్తంబనూ త్రుండు నైన కాంచినసోమయాజీ ప్రపాత్రుండును, కాంచినారుస్యసిపాత్రుండును శౌచాంజనేయుని పుత్తుండుననియుంగూడ చేర్కొనఁబడియుండెను. ఈనారాయణభట్టు తిండి యగు శౌచాంజనేయునకు అకలంకాశాంక నామాత్యుండను నామాంతరము గలదు. ఈయమాత్యునిరునకు సామికాంబవలన జనించినవాఁడై మన నారాయణభట్టు. ఈకవిరాజశేఖరునిసహాయముతో మననన్నయభట్టు మహాకవి మహాభారతమును చెలిగింపఁబూనెను. మహాభారతమును నన్నయభట్టు సాంతముగాఁ చెలిగింపక యారణ్యపర్వము నడుమనే విడిచిపెట్టుటకుఁ గారణము రాజనరేంద్రుని మరణమేకాని వేఱొండుగా నేరదు. కావున భారతము రాజనరేంద్రుని పరిపాలనావసానదశయందుఁ బ్రారంభింపఁబడియుండును. అట్లుగాక రాజనరేంద్రునికాలముననే నన్నయభట్టు మరణము నొంది యుండుట గాని లోకాపవాదము ప్రకారము నన్నయభట్టునకు మతిభ్రమణము కలిగియుండుట గాని జరిగి తిన్నూలమున భారతము తెలిగింపఁబడక నిలిచి యుండునేని అంతటి యభిమానముగల రాజనరేంద్రుఁ డంతటికవిరాజశేఖరుండయిన నారాయణభట్టుచేఁ బూర్తి చేయింపఁకుండ ననుమాట విశ్వసింపఁదగినదికాదు. కాఁబట్టి యాంధ్రభారతరచనము జరుగుచున్నకాలమునందు రాజనరేంద్రుఁడు మరణమునొంది యుండవలయును. రాజనరేంద్రుని మరణాంతరము నేడుసంవత్సరములవఱకు రాజనరేంద్రునికుమారుఁడగు రాజేంద్రచోడుఁడు సింహాసనమునకు రాకపోవుటయు, రాజనరేంద్రునికిఁ బిమ్మట రాజనరేంద్రునితమ్ముఁడగు విజయాదిత్యుఁడు రాజ్యమాక్రమించుకొనుటయు సంభవించినదిగావున గొంతవఱకు దేశోపద్రవము సంభవించి మనకవిపరులచేఁ బ్రారంభింపఁబ

డిన భారతరచనము మూలబడియుండవచ్చును. కాబట్టి మహాభారతరచనము వకుయుడే ఉభయభాషాకావ్యరచనాభికోభితుండై నన్నయభట్టును, సంస్కృతప్రాకృతకర్ణాటపైశాచికాంధ్రభాషాకవిరాజశేఖరుండై నారాయణభట్టును, ప్రసిద్ధిజెందియుండ నన్నయభట్టేయాదికవియనియు, ఆంధ్రభారతమే మొదటి గంధమనియు, ఆంధ్రకవితాసతి నన్నయభట్టునకే జనించినదని చెప్పేడివారి వాదము నెంతమాత్రమును మేము విశ్వసించు జాలకున్నారము.

పావులూరి మల్లసరివి.

ఇతఁడు తెనుగున గణితశాస్త్రమును రచించినమహాకవి. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; శిష్యున్నపుత్తుఁడు; ఆస్థలమునూత్రుఁడు; గార్ల్య గోత్రోద్యవుఁడు; కమ్మనాడుగాని పావులూరి గ్రామమునకుఁ గరణమైయున్నాఁడు. ఈకవి తనకు రాజనరేంద్రుఁడు పితాపురసమీపమున నున్ననవిఖండ వాడ యను గ్రామము నిచ్చినట్లు గా నీక్రందిపద్యమునం జెప్పకొని యున్నాఁడు.

“ఉ. శ్రీలలనేశుఁ డాంధ్రనృపశేఖరుండై చనురాజరాజభూ
పాలకుచేతఁ బీఠపురిపార్శ్వమున స్ననఖండవాడ యన్
ప్రోలు విభూతితోఁ బడసి భూరిజనస్తుతిండై ససత్కళా
శీలుఁడ రాజపూజితుఁడ శిష్యసపుత్రుఁడ మల్లనాఖ్యుఁడన్.

దీనినిబట్టి యీపావులూరి మల్లసరివియు రాజనరేంద్రునికాలమునం దున్నవాఁడని స్పష్టపడుచున్నది. ఇట్లు నన్నయభట్టు నారాయణభట్టు, పావులూరిమల్లస ఆంధ్రగ్రంథరచనయందు నిపుణులయినట్లు గానంబడుచుండగా నాంధ్ర కవితాసతి అప్పుడే యవతరించినదని చెప్పేడివారు విశ్వసింపవచ్చును. భాషయొన్న యొక్కసారిగ నంస్కరింపఁబడునదికాదు. ఆంధ్ర భాషానంస్కరణము నన్నయకు బహుకాలమునకుముందే ప్రారంభమయ్యుండును గాని యొక్కసారిగ సంపూర్ణస్థితికి దేఁబడెననుటయు విశ్వసింపదగినదికాదు.

కోరుమల్లి శాసనము.

రాజరాజవిష్ణువర్ధనమహీపాలుఁడు సంస్కృతకర్ణాటపైశాచికాంధ్ర భాషాకవిరాజశేఖరుం డగునారాయణభట్టునకు నందమపూడి గ్రామమును మహాకవి యగుపావులూరిమల్ల సామాత్యునకు నవఖండవాడ యను గ్రామమును, దానము చేసినట్లు గా నందమపూడి శాసనమువలనను, పావులూరి మల్లనకవివీరచి తమైన గణితశాస్త్రమునిలనను చెలిసికొంటిమిగదా. ఇట్లే యాపస్తంబనూత్రుఁ డును భారద్వాజగోత్రుఁడు నగుచీదమార్యుఁ డను బ్రాహ్మణునకు కోరుమల్లినా మగ్రామమును చంద్రగ్రనాణపుణ్యకాలమున దానముచేసి యుండెను. ¹ ఇట్టి కవులను బండితులను నాచరించి యగ్రహారములు మొదలగునవి యిచ్చి భాషా పోషణము మొదలగునత్యార్యము లాచరించిన వాఁడగుట చేత నే నన్నయభ ట్టు తనభారతమునందు రాజనశేంద్రుని

“నీ. నిజమహీమండలప్రజఁ బ్రీతిఁ బెంచుచుఁ

బరమండలములధరణిపతుల

నదిమి కప్పంబుల ముదముతోఁ గొనుచును

బలిమి నీయనిభూమినలయపతుల

ను క్కడగించుచు దిక్కులఁ దనయాజ్ఞ

వెలిగించుచును నిప్రకలమునెల్లఁ

ప్రబోచుచు శరణన్నఁ గాచుచు భీతుల

నగ్రజన్తులకు ననుగ్రహమునఁ

జారుతరమహాగ్రహారంబు లిచ్చుచు

దేవభోగమాల మహావిభూతిఁ

దనరఁజేయు చిట్లు మనుమార్లుఁ డగువిష్ణు

వర్ధనుండు వంశవర్ధనుండు.”

1. Ind. Ant. Vol XIX, p. 129; ఈకోరు మల్లి కోదాపరిమండల

ములో రామచంద్రపురము తాలూకాలో నున్నది.

అని యభిప్రదింపియున్నాఁడు. కాఁబట్టి భూదేవకులాభితర్పణమహీ యశ్రీతీయును, భారతశ్రవణాసక్తియును, పార్వతీపతిపదాబ్జధ్యానపూజా మహోత్సవమును, సంతితదానశీలతయును, శశ్వత్సాధుసాంగత్యమును, తనకుఁ గరం బిష్టంబు లై యుండునని రాజనరేంద్రుఁడు చెప్పకొన్న దానిలో నసత్యము గాని యతిశయోక్తిగాని లసమాత్రమును గానరాదు.

కృతఘ్నా సహదములు.

నన్నయభట్టతటివిద్యత్కవిరాజసింహునిచే.

“క. విమలాదిత్యతనూజుఁడు

విమలవిచారుఁడుఁ గుమారవిద్యాధరుఁ డు

త్తమచాళుక్యుఁడు వివిధా

గమవిహితశ్రముఁడు తుహినకరఁ డుఁడకాంతిన్.”

చ. ఘనదురితానుబంధకలికాలజదోషతుషాగుసంహతిన్
దనయుగయప్రభావమున దన్వగఁ జోపి జగజ్జనానురం
జనముగ రాజ్యసంతతివసంతనితాంతవిభూతి నెంతయుం
దనరుఁ జళుక్యమన్నఘుఁడు ధర్మదయాద్ధృని బద్ధబుద్ధియై

ఉ. ఆశ్రితపోషణంబున నసంతవిలాసమునన్ మనీషివి

ద్యాశ్రమతత్త్వవిత్త్వమున దానగుణాభిగతిన్ సమస్తవ
ర్ణాశ్రమధర్మరక్షణమహామహిమన్ మహిన్ ప్ప సర్వలో
కాశ్రయుఁ డాదిరాజవిభుఁ డత్యక్ లంకచరిత్రసంపదన్.

అని నన్నుతులను గాంచి “రాజమహేంద్రకపింద్రసమాజసురక్షాజ” యని సంబోధింపఁబడినవాఁడును, “ సకలభువనక్షీవలీస నివాసంబయిన రమ్యహర్ష్యతలంబున మంత్రిపురోహితనేనాపతిదండనాయక దౌవారికమ హాప్రధానాసంతసామంతపరిపుతుండై అపారశబ్దశాస్త్రపారగులైనవైయా కరణులును భారతరామాయణాద్య నేకరచనావిశారదులయినమహాకవులును

వివిధతర్కవిగాహిత సమస్తశాస్త్రసాగరగరీయఃప్రతిభులయినతార్కికులును నాదిగాగల్గు విద్యజ్ఞనంబులు పరివేష్టించికొలువ నిరంతరము విద్యావिलाస గోష్ఠి సుఖోపవిష్టండయి యిష్టకథావిసోదంబులఁ బ్రోద్దుపుచ్చువాఁడునునైన యాంధ్రభారతకృతిసతితలకుఁ దలయుండోకయులేని చిత్రాంగినారంగధరు లకథను కనకాంబచరిత్రమును ముడివెట్టియు. నన్నయభట్టుతలకు నతండనూ యాషిశాచగ్రస్తుండని దెలుపు నసందర్భము లయినగాథలను ముడివెట్టియుఁ జరిత్రజ్ఞానము లవశేషమును తేక కూసస్థమండూకములవలె నున్నకుకవిరాజమం డలము పామరస్రసంసమును పెడదాడిని బట్టించుట కృతఘ్నూపవాదములే కారణములుగదా.

కులొత్తుంగ చోళ దేవుఁడు.

(క్రీ. శ. ౧౦౭౦ మొవలుకొని ౧౧౧౨ వఱకు.)

రాజనరేంద్రునికాలమున నాంధ్రదేశమునకుం గలిగినస్వాస్థ్యమునకు రాజనరేంద్రునిచురణానంతరము భంగము గలిగినది. రాజనరేంద్రునికీఁ బిమ్మట నాతనికుమారుఁడగు కుళొత్తుంగ చోళ దేవుఁడు సింహాసన మెక్కవలసియుం డఁ గు లొత్తుంగ చోళ దేవునకు బదులుగా విమలాదిత్యుని రెండవకుమారుఁడును రాజనరేంద్రునితమ్ముడు నైనవిజయాదిత్యుఁడు సింహాసన మాక్రమించుకొని యాంధ్రదేశమును బాలించినట్లు గానంబడుచున్నది. విమలాదిత్యుని కుమారుఁ డగురాజరాజనరేంద్రునకు రాజేంద్రచోడునికూతురగు అమ్మంగ దేవికి జనిం చినవాఁడు రాజేంద్ర చోడదేవుఁడు. విమలాదిత్యుఁడు రాజరాజ చోడునికూఁ తురగు కూండవాదేవిని వివాహమాడి యా మెయందుఁ గన్న తన కుమారునకు రాజరాజని తనమామ పేరు పెట్టెను. ఈరాజరాజ నరేంద్రుఁడు తన మేనమామ యగు రాజేంద్ర చోడునికూతురగు అమ్మంగ దేవిని బెండ్లియాడి యామెవలనఁ గాంచిన కుమారునకు రాజేంద్ర చోడుఁడని తన మేనమామ పేరు పెట్టెను. ఈరాజేంద్ర చోడుఁడు మాతామహునిరాజ్య మగుచోడరాజ్యమును వశపఱచు కొన్నతరువాత కుళొత్తుంగ చోళ దేవుఁ డనునామమును వహించెను. రాజ రాజనరేంద్రుని కుమారుఁడగు రాజేంద్ర చోడుఁడు యువరాజుగనుండినపుడె

యు త్తర దేశములపై దండెత్తిపోయి మధ్యమా గాణములలోని వాయిరాగరమ ను ప్రదేశమున న నేక గజయూధములను ముట్టడించి వశపఱచుకొని సింధువంశ పురాజగు ధారావర్షునిచే బరిపాలింపఁబడుచుండిన చక్రకోట్యమునుముట్టడించి వశపఱచుకొనియెను. ¹ ఈదండనాత్రి యెందుకొఱకు సంభవించెనో చెలి యగుదు. భారతకృతిపతి యైన రాజవిష్ణువర్ధనునిమరణానంతరము చో డదేశమును బాలించు చుండినవీరరాజేంద్రునిసహాయముతో రాజరాజ విష్ణువర్ధనునితమ్ముఁ డగువిజయాదిత్యుఁడు రాజరాజ విష్ణువర్ధనుని (రాజరాజ నరేంద్రుఁ డు) కుమారుఁ డగురాజేంద్రచోడుని వెడలఁగొట్టి నేంగిరాజ్యమును దానే యాక్రమించుకొని పరిపాలింప నారంభించెను. వీని పరిపాలనకాలమున నా నాహవమల్లుని రెండవకుమారుఁ డగు నాణవవిక్రమాదిత్యుఁ డనుసశ్చిమచాళుక్య రాజు వేగిదేశముపై దండెత్తినచ్చి కలనర పట్ట నారంభించెను. రాష్ట్రకూటు లప్రభ యడంగి పశ్చిమచాళుక్య రాజ్యము పునరుద్ధారణ కాఁబడినతరువాత నానాహవమల్లుని రెండవకుమారుఁ డగునీయాణవవిక్రమాదిత్యుఁడు నిర్వక్రపరా క్రమంఁడై విజృంభించిదిగ్విజయములు సలుపుచున్న వాఁడగుటం జేసి యెట్లయిన నాంధ్రదేశమును మ్రింగి నేయవలెనని దండయాత్ర నడచి వచ్చెను. ఈయాణవ విక్రమాదిత్యుఁడు బహుసరాక్రమవంతుఁడగుటచేత వీని నెదుర్కొనుపాటి రణశూరుఁడు దక్షిణహిందూస్థానమునందుఁ గానఁకుండెను. చోడరాజగు వీరరాజేంద్రుఁడు వీని నోర్ధ్వమునకు భయపడి విక్రమాదిత్యునికె దనకూతు నిచ్చి వివాహముఁజేసి వానితో మైత్రి నెఱపఁనలసిన వాఁడయ్యెను. అట్టి ప్రబల శత్రువుదేశముపై దండెత్తినచ్చినపుడు పౌరుషశాలియైన రణశూరుఁ డెట్లూర కుండఁగలఁడు? విజయాదిత్యుఁ డసమర్థుఁడై యెనుయుఁ జేయఁజాలకుండుట జూచి రాజరాజనరేంద్రునితనయండగు రాజేంద్ర చోడుఁడు ధైర్యసాహస ములు ముప్పిరిగొన స్వనైన్యముతో శత్రువుని మార్కొని తిరిగి చూడకుండఁ

1. Ep. Ind. Vol IX, p. 178; No. 538, Public, 28th July 1909 para 66. చక్రకోట్యము (చక్రకోట) బస్తరురాజ్యము లోనిది.

దక్షిమిగ్నోత్తైను. అంతట నూరకొనక యావాడిమగం డాంధ్రదేశంబునఁ దన యధికారమును స్థాపించి తన పితండ్రి తనకుఁ జేసినయపకారమును మన్నించి యావిజయాదిత్యునే వేగిరాజ్యమునకు రాజప్రతినిధిగఁ బునరభిషిక్తునిగావించి తనమాతామహునిదైన చోడరాజ్యమును స్వాధీనపఱచుకొనవలయునని ప్రయత్నించుచుండెను. అంతట చోడరాజ్యమును బాలించుచుండిన వీరరాజేంద్రుఁ డుపరణము నొందెను. రాజ్యాధిపత్యముకొఱకు దేశమునఁ బెద్దకల్లోలము జనించెను. ఈసమాచారమును దెలిసికొన్నవారై వీరరాజేంద్రునియల్లుఁడును కుంఠలరాజు నగునాఱునవిక్రమాదిత్యుఁడు కాంచీపురముపై దాడివెడలి వచ్చి తన భార్యతోఁబుట్టు నగుపరకేసరివర్మకుఁ బట్టుముగట్టి యొకమాసమువఱకచ్చట సుండి కలహములనడచి మరల రాష్ట్రమునకుఁ బోయెను. అతఁడు మరలిపోయినవెనుక శీఘ్రకాలములోనే రాజ్యమున మరలఁ గల్గోలము ప్రారంభమయ్యెను. తనమాతామహుని రాజ్య మాక్రమించుకొనఁగోరి రాజరాజనరేంద్రునితనయుం డగురాజేంద్రచోడుఁడు వీరరాజేంద్రతనయుండగుపరకేసరివర్మను జంపి రాజ్య మాక్రమించుకొని కులోత్తుంగ చోళదేవుఁ డనుఁజేరుతోఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెను. ఇతఁడు క్రీస్తుశకము ౧౦౭౦ వఱ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౧౧౨ వఱకుఁ గొంచెముత్తుక్కునగి నేఁబడిసంవత్సరములు కలిగివేంగి చోడరాజ్యములను నిరాలింకముగాఁ బరిపాలనముచేసెను. ఇతఁడు తన బావమరిదిని జంపి చోడరాజ్యమును వశపఱచుకొనుటఁ జూచి సహింపఁజాలక కుంఠలరాజగు విక్రమాదిత్యుఁడు దండెత్తినచెప్పును గాని మధ్యవార్తమునఁ గులోత్తుంగునిచే నెదుర్కొనఁబడి యుద్ధముఁజేసి యపజయమును గాంచి మరలిపోయెను. బిల్హణకవివిరచితమై విక్రమాదిత్యుని కంకితము చేయఁబడిన విక్రమాంకదేవచరిత్రమునందును విక్రమాదిత్యునిశాసనములయందు కులోత్తుంగుఁడె యొడిపోయినట్లు చెప్పియున్నను. కులోత్తుంగునిశాసనములు కులోత్తుంగునికే యముగలిగినట్లుగఁ జూటుచున్నవి. కులోత్తుంగదేవుఁడె యొడుటనంభవించెనేని విక్రమాదిత్యుఁడు వేంగిచోడదేశములను మ్రింగివేసియుండును. అట్లుజరిగియుండక పోవుటయే విక్రమాదిత్యునికి సంపూర్ణ విజయములు కలిగియుండలేదనుటకు నిదర్శనము

గా నున్నది. కొన్ని యుద్ధములయం దొక వేళ విక్రమాదిత్యునికి విజయములుగలిగి యుండినను కడపటివిజయము మాత్రము కులోత్తుంగ దేవునిదేయని చెప్పఁదగినది కాని కేవలము విక్రమాంక దేవచరిత్రములోనివాక్యముల నేవిశ్వసించి భాండాగ్రురుగారు తమదక్షిణాపథప్రాచీనచరిత్రమునందుఁ జెప్పినట్లు విక్రమాదిత్యునిది కాదు. విక్రమాంక దేవచరిత్రము విక్రమాదిత్యునివిజయములను ప్రకటించుచుండఁగాఁ గళింగట్టుపారణి యనుద్రవిడకావ్యము కులోత్తుంగునివిజయములను ప్రకటించుచున్నది.

కులోత్తుంగ దేవునివిజయములు.

ఇతఁడు రాజ్యాధిపత్యము విహించినరెండవ సంవత్సరమున ననఁగా క్రీ. శ. ౧౦౭౧-౭౨ వ సంవత్సరమున వ్రాయించిన శాసనములు పులియారునాడు, ఎళుమూరునాడు (ఎళంబూరు-Elgmore) పాలయనూరునాడు మొదలగు నవి స్వాధీనములో నున్నటులఁ జూటిచెప్పచున్నవి. ఇయ్యవి యిప్పటి చెంగలుపట్టు, ఉత్తరాంకాడు మండలములోనివి గా నున్నవి.¹ ఇతఁడు కేరళపాండ్యకుంతల దేశములను జయించినట్లు వీరచోడునిచెల్లూరుశాసనముంబట్టి దెలియుచున్నది.² కళింగట్టుపారణి యనుద్రవిడకావ్యమునందు కళింగమువీఁద వెడలిన దండయాత్ర విర్ణయించబడినది. మునియు నందు కుంతలము నేలుబిరుద రాజును (విక్రమాదిత్యుని) జయించినట్లుగూడ చెప్పఁబడినది.³ వీని పదునొకండువ పరిపాలన సంవత్సరములోని యొక శాసన మీతఁడు విక్రమాదిత్యుని కోలారు మండలములోని నాంగిలిసాండి మానలూరు మార్గముగా కుంగభద్రా నదివఱకుఁ దఱిమినట్లును, గంగమండలమును సింగాణమును (మైసూరు దేశములోనివి) జయించినట్లునుజాటుచున్నది. తరువాత నొక శాసనము మానలూరునకు బదులుగా ఆలట్టిని సింగాణమునకు బదులుగా కొంకణమును బేర్కొనుచున్నది. మఱియొక శాసనము విక్రమాదిత్యుఁడును వానిసోదరుఁ డయినజయసింహుఁడును కులో

(1) Sou. Ind.Ins. Vol III, part II, Ins. Nos 64 to 66.

(2) Ind.Ant. Vol I, No. 39, Verse 10 f

(3) Canto IV, Verse 6 and Canto X verse 25

త్తుంగుని ప్రతాపముముంగట నిలువంజాలక పశ్చిమసముద్రమును శరణుచొచ్చి రని చెప్పబడినది. విక్రమాదిత్యజయసింహులతో డిపోరాటములో నవిలై యను ప్రదేశమున శూరులయిన దండనాయకులచే సంరక్షింపబడుచుండిన వేయియే సుంగులను ముట్టడించి పట్టుకొనియెనని చాటిచెప్పచున్నది నవిలై యనునది మైసూరుంజ్యములోనినవిలైనాడు లోనిది. వీని పదునాలుగవ పరిపాలన సంవత్సరములోని యొకశాసన మీతఁడు పాండ్యులనైదుగురిని జయించుటమాత్రమే గాక మన్నారుజలసంధి, పొడియిల్ కొండ, కన్యాకుమారి, కొట్టారు మొదల గు ప్రదేశములను వశపఱచికొనియెనని చెప్పబడియెను. పాండ్యదేశమునకు హద్దు తేర్పాటు గావించెను. పాండ్యదేశముతో గూడ కుడమలై నాడును (మల బారులోని పశ్చిమభాగము) గూడ జయించెను. ఇప్పటి నాయురులపూర్వికు లయిన యాదేశములోనిరణశూరులు తమస్వాతంత్ర్యసంరక్షణమునం దందఱును బ్రాణములర్పించుకొని నాశముంజెందిరి. చేరరాజుయొక్క నావికాసైన్యము ను నోడలును రెండుమాఱులు నాశము గావించెను. ¹ నయరువదియాఱవ పరిపాలనసంవత్సరమునకు లోపలనే అనగా ౧౦౯౫-౯౬ వ సంవత్సరమున గలింగమును జయించెను. ² ఇదియె వివరముగా కళింగట్టుపారణి యను గ్రంథమున విరింపబడినది.

కులోత్తుంగ చోడ దేవునిబిరుదునామములు,

ఈరెండవ రాజేంద్ర చోడదేవునకు రాజకేసరి ఖర్చ యనుబిరుదునామముగలదు. చెల్లూరు పితాపురము శాసనములో నీతనికి రాజనారాయణ బిరుదు ముండినటులఁ జెప్పబడియుండెను. ³ ఈబిరుదునామమునుబట్టియే గోదావరి మండలములోనిదగు భీమవరములోనియొక బేపాలయమునకు రాజనారాయణ

1 Ind. Ant. Vol XXII, p. 142; (2) Ep. Ind. Vol V. Appendix, p. 51, No. 358, add p. 52, No. 363.

(3) Ep. Ind. Vol I, No. 39, Verse 12, and Ep. Ind. Vol V. No. 10 Verse 11

దేవాలయమని పేరుగలిగినది. ¹ కొన్ని నాణెములపైని చోళనారాయణనామము గన్నట్లు చుండుటచేత నయ్యవి వీనివేయని యూహింపబడుచున్నవి. ³ కళింగట్టపారణి యను కావ్యము వీనిని కులోత్తుంగ చోళుడనియు, కరికాలచోళుడనియు, బిరుదరాజభయంకరుడనియు, అభయుడనియు, జయధరుడనియుఁ బేర్కొనుచున్నది. ఇతఁడు తుదకు చక్రవర్తి, త్రిభువనచక్రవర్తి యను బిరుదులను గూడ విహించెను.

కులోత్తుంగుని రాజధాని.

కులోత్తుంగుని రాజధాని గంగాపురి. ఇయ్యది గంగకుండపురమనియు, గంగయి కొండచోళపురమనియుఁ గూడ పిలువబడుచుండెను. ఈపట్టణము మొదట కులోత్తుంగచోడవేవుని మాతామహుఁడగు రాజేంద్రచోడునిచే నిర్మింపబడినది. ఆరాజేంద్రచోళునకు గంగయి కొండచోళుడని నామాంతరము గలదు. ఈపట్టణమునకుఁ దరువాత రెండవముఖ్యపట్టణము కాంచీపురముగ నుండెను.

కులోత్తుంగుని రాణులు.

ఇతఁడు రాజేంద్రదేవుని కూఁతురగు మధురాంతకదేవిని వివాహమాడి యామెయందు రాజరాజచోడగుండును, రాజరాజముమ్మిశిచోడుని, వీరచోడుని, విక్రమచోడుని, మఱియు గురిని మొత్తమున నేడుగురుపుత్తులను రాజసుందరియను కూఁతురిని గాంచెను. మఱియును దీనచింతామణి ఎళితై నల్లభి, త్యాగవల్లియను మఱియు గురురాణులుగలరు. దీనచింతామణి చనిపోయిన తరువాత నామెస్థానమును త్యాగవల్లి విహించినట్లు! ఈత్యాగవల్లి రాజుతో సమానమైన యధికారమును నెఱపుచుండెనని కళింగట్టపారణియను కావ్యమునందుఁ జెప్పబడియుండెను. కులోత్తుంగదేవుని కూఁతు రగు రాజసుందరి కళింగరాజయిన రాజరాజునకిచ్చి వివాహము చేయఁబడియెను.

(1) Ep. Ind. Vol IV. p. 230

కళింగదండయాత్ర.

విశాఖపట్టణము లేక కులోత్తుంగ చోడపట్టణము.

కులోత్తుంగుఁడు కళింగ దేశముపై రెండుమాఱులు దండువెడలియుండెను. మొదటియాత్ర శనరాజ్యకాలములో నిరువిదియాటవనంబత్సర మనఁగా ౧౦౯౫-౯౬వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమే జరిగియుండును. రెండవది తనపరిపాలనాభాసానదశయందు జరిగియుండును. అదియే కళింగట్టుపారణి యనుకావ్యమునందు వర్ణింపఁబడినది. మొదటి దండయాత్ర దక్షిణకళింగముపై మాత్రమే నెఱపఁబడినది. ఉత్తరకళింగమును బాలించుచుండిన అనంతవర్మ చోడగుఁగు ఈదండయాత్రయందు చంతగాఁ దానుసంబంధము కలిగించుకొని యుండలేదుగాని రెండవదండయాత్రయందు కులోత్తుంగ దేవునికిఁ దోడ్పడియెను. ఈయనంతవర్మ చోడగుఁగుకులోత్తుంగచోడుని కూతుఁరగు రాజసుందరికి కళింగరాజగు రాజరాజువలన జనించిన వాఁడు గావునఁ గులోత్తుంగునకు దౌహిత్రుఁడు. అనంతవర్మ చోడగుఁగునకు లోఁబడియుండిన యేడుగురు కాలింగులు తిరుగఁబడినందున వారలను వశపఱచుకొనుటకై కులోత్తుంగుఁడు దండెత్తివచ్చెను. క్రీ. శ. ౧౦౮౨ వ సంవత్సరములో కళింగసింహాసన మెక్కిన అనంతవర్మ దేవుని శాసన మొకటి విశాఖపట్టణమున గలదు. ఆశాసనములో విశాఖపట్టణమునకు కులోత్తుంగచోడపట్టణమని నామాంతరమున్నట్లు చెప్పఁబడియెను. ఈ మొదటి కులోత్తుంగచోడదేవుని పేరే యీ పట్టణమునకుఁ బెట్టఁబడినదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఈ మొదటి దండయాత్రలో నితఁడు సింహాచలపర్యంతమును బోయినట్లు గానంబడుచున్నది. సింహాచలములో నీతని పేరఁటి శాసన మొకటి యిప్పటికిని నిలిచియున్నది. ఒకవేళ నీదండయాత్రయుగూడ తనమనుమఁడయిన అనంతవర్మ దేవునిపక్షముననే జరిపియుండవచ్చును. విశాఖపట్టణములోని శాసనము ద్రావిడభాషలోనికి భాషాంతరీకరింపఁ బడినది. (No 90 of 1909) ఈ శాసనములోని దానప్రతిగ్రహీత మాలమండలము (Malabar) లోని యొకవర్తకుఁడు. తనయనుచరులయిన దక్షిణదేశీయులను గొందఱిని తనమనుమనిదైన దక్షిణకళింగములో నిలుపుటయే యీ ప్రథమకళింగదండయాత్రయొక్క ముఖ్యోద్దేశమని మన

మూహింపవచ్చును. ఇట్లు కొందఱు దక్షిణదేశీయులు పచ్చి యిచ్చటస్థిరవాసము లేర్పఱచుకొనుట కళింగగంగవంశజుడగు మొదటినరసింహునికాలమువఱకు జరుగుచుండెనని వీరనరసింహుడేవుని పదు నేనవసంవత్సర మనఁగా శాలివాహనశకము ౧౧౭౨ వ సంవత్సరములో విశాఖసట్టణమున బ్రభింపఁబడిన మఱియొక శాసనముంబట్టి చెలియుచున్నది. సాండలాయనికొల్ల ముగ్రామవాసియొకఁడు విశాఖసట్టణములోనికరుమాణి క్యాశ్వసుదేవాలయమునకు దానముచేసినట్టు చెప్పఁబడియున్నది. ఈసాండలాయనికొల్ల ముగ్రామము స్వీలాండికి సుత్తరమున నున్నది. ¹

వేగి దేశ పాలకులు.

కుళోత్తుంగ చోడదేవుని కాలమున వేగి దేశమునకు రాజప్రతినిధిగ నియమింపఁబడినవాఁడు రాజరాజ నచేంద్రునిసోదరుఁడును కుళోత్తుంగ చోడదేవునిసినతండ్రియు నగువిజయాదిత్యుఁడు మొదటివాఁడని చెప్పియుంటిమి. ఈ విజయాదిత్యుఁడు ౧౦౭౭ వ సంవత్సరమువఱకును వేగి దేశమును బాలించి మృతి నొందఁగాఁ గుళోత్తుంగ దేవుఁడు తన రెండవనమ్మారుఁ డయిన రాజరాజును రాజప్రతినిధిగా నియమించెను. ఇతఁ డేనడవిని నిసాంచినతిరువాత్ర వీనికి సుఖమును సురక్షణయు లేకపోయెను. వీనికి గురుపాద సేవనలనఁ గలిగెడియానందముఁ డి యానంద మీరాజ్యపాలనాధికార మీ యునందున గోసి వేగి దేశము నొక్కసంవత్సరము మాత్రము సరిపాలించి తనతిల్లిసంఘ్రులక డకు నెడలిపోయెను ² తరువాత ౧౦౭౮ దవి సంవత్సరమున వాసితిమ్మఁ డయినవీర చోడుఁడు రాజప్రతినిధిగ నియమింపఁ బడియెను. ఇతఁడు బొహుబలము గలిగినమహారాజుకారుఁ డు. ఇతఁడు ౧౦౮౪ వఱకును వేగి దేశమును బాలించినతిరువాత్ర రాజధానికి రప్పించుకొనఁబడి కుళోత్తుంగునిజ్యేష్ఠపుత్రుఁ డగు రాజరాజచోడగంగు రాజప్రతినిధిగ నియమింపఁబడియెను గాని ౧౦౮౮-౮౯ దవసంవత్సరమున చోడగంగునకు బదులుగా మరల వీరచోడుఁడే రాజప్రతినిధిగనియమింపఁబడియెను.

1 Malabar Gazetteer p. 36
 2. Sou. Ind. Ins., i. 60.

ఇతఁడు ౧౦౯౨-౯౩ వ సంవత్సరమునఱకుఁ బరిపాలించినతరువాత వీరిస్థానము నకు వీరచోడునిమ్ముఁ డగువిక్రమచోడుఁడు నియమింపఁబడియెను. ఇతఁడు ౧౧౧౨ నఱకుఁ ను వేఁగి దేశమును బాలించెను. తరువాత గొంత కాలము వెలనాటి చోడులు రాజప్రతినిధులుగ వేఁగి దేశమును బరిపాలించిరి.

వీరచోడుఁడు.

వృల్లోతుంగుని మూడవనుమారుఁ డయినవీరచోడుఁడు విష్ణువర్ధనుఁడను నామముతో వేఁగి దేశమును ౧౦౭౨ మొనఱుకొని ౧౦౮౪వ ఱకును, ౧౦౮౨-౮౯ మొదలుకొని ౧౦౯౨-౯౩ వఱకును బరిపాలనముఁ జేసినటుల లెకి, పితా పురము శాసనములనుబట్టి కర్ణయింపఱచ్చును. ఇతఁడు వేఁగి దేశమునకు రాజప్రతినిధిగ నున్న కాలమున వెలనాటి ప్రభువయిన మొదటి చోడగొంకరాజుయొక్క సోదరపుత్తుఁడయిన రెండవ విదురుఁడు మంత్రిగ నుండెను. ఈవిదురరాజు తన యాజ్ఞాప్రకారము పాండ్యరాజు నొకని జయించుటచేత మెచ్చుకొని తన రాజ్యములోని యర్థభాగి మగుసీంధుయుగ మంతర దేశమును (కృష్ణాగోదావరుల మధ్య దేశమును) వీరచోడుఁడు బహుమానముగ నొసంగెనఁట. వీరచోడుని శాసనము లనేకములు గలవు.

మేడమార్యుఁడు.

ఈ మేడమార్యుఁ డను బ్రాహ్మణ్యోత్తముఁడు వీరచోడునియొక్క ముఖ్య నేనాధిపతిగ నుండెను. ఇతఁడు యుద్ధలగోత్రజాతుఁ డయిన పోత నార్యునికి కన్న మాంబయందు జనించిన పుత్రతత్నము. పోత నార్యునియందుఁగల గుణాధిక్యతచేత రాజరాజు వానిని బ్రాహ్మ మహారాజుని పిలుచుచుండెనఁట. అందుచేత జనులు వానిని రాజరాజ బ్రహ్మ మహారాజును బిరుదు నామముతో నమ్మానించుచుండిరట. మేడమార్యుఁడు తనయొక్క సుగుణములచేతను బుద్ధివిశేషముచేతను రాజానుగ్రహమును బడసి మహోన్నతపదవికి వచ్చెను. ఇతఁడు వేదవేదాంగ వేదియ గుటయే గాక ధనుర్వేదపారంగతుఁడు, భుజబల పరాక్రమ సంపన్నుఁడు. రాజసీతివేత్తయు నగుటచేత వీరచోడుఁడు వీనికి నేనాధిపత్యము నొసంగెను.

ఇతఁడనేక యుద్ధములయందు వీరచోడునకు జయమును సమకూర్చెను. వీరిరువురనడుమఁ బ్రేమ మగ్గులముగ నుండెను. ఈ మేడనూర్పుఁడు వైష్ణవభక్తాగ్రేసరుఁ డయినట్టు గనవచ్చుచు న్నాఁడు. ఇతఁడు మిక్కిలి గుణవంతుఁ డగుట చేత గుణరత్న భూషణుఁడనెడు బిరుదు నామమును బొందెను. ఇతఁడు పెద్దలను బొడఁగన్న భృత్యులకైనచి వినయమును జూపునట. బాంధవులయెడ గౌరవమునూపునట. బీదలయినసజ్జనులను దానిధర్మములు చేయుచుండునట, మఱియు నితఁడు సీతాపురము దాక్షిణ్యములయందు రెండుసత్రములు కర్పించి బ్రాహ్మణులను నిరతాన్నిప్రదానము నలుపుచుండెను. ఇతఁడు చెల్లారుగ్రామములో నొకవిష్ణవాలయమును కర్పించి యుక్తితో నేమిను ద్రవ్వించెను. ఆవిష్ణవాలయమునకే వీరచోడ విష్ణునర్థన మహాంజాకాశీరగ్రహారమును దానము చేసియుండెను. ఇటీవల మహాంజాకాశీరగ్రహారకడ పేష్కారుగ నుండినమహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణులనెనే యాంధ్ర బ్రాహ్మణులుగూడ చాళుక్య రాజులకడఁ బురోహితులుగను మంత్రులుగను ఆస్థానకవులుగను, మాత్రమేగాక నిష్ఠమునుజేతఁ బట్టి శార్వసతాపములు నూపి యుద్ధమునేయునట్టి రణశిశులు లయిననేనాధిపతులుగఁగూడ నుండెరి. ఈ మేడనూర్పుఁడు కాకి తీర్థసాంధ్ర ప్రభువయిన మొదటిప్రతాపరుద్రునితో యుద్ధముచేసి యొడిచియినట్టు గనవచ్చుచున్నది.

రాజరాజచోడగంగు.

(క్రీ శ. ౧౦౨౪ మొదలుకొని ౧౦౮౨-౮౯ వఱకు)

ఇతఁడు కులోత్తుంగ చోడదేవునకు మధురాంతక దేవయందు జనించిన జ్యేష్ఠకుమారుఁడు. గోదావరిమండలములో రామసంద్రపురముతాలూకాలోని టేకిగ్రామమునందు రాజరాజచోడగంగునికొనినము బయలుపడకపూర్వము చరిత్రకారు తెల్లరును రాజరాజచోడగంగుని మూఁడవతమ్ముఁడయిన విక్రమచోడుఁడే కులోత్తుంగ చోడదేవునిజ్యేష్ఠకుమారుఁడని వ్రాసియుండిరి. టేకిశాసనము చోడగంగు జ్యేష్ఠకుమారుఁడని చెలిపి చరిత్రకారులఁ బూర్వపువ్రాతల నన్నిటిని తాఱుమాఱు చేసినది. ఇతఁడు శాలివాహన శకము ౧౦౦౬ వ సంవత్సరము జ్యేష్ఠశుద్ధపూర్ణిమాగురువాసరమునాఁ డనఁగా క్రీస్తుశకము ౧౦౨౪

గవ సంవత్సరము మేసెల ౨౨ వ తేదీని గాఁబోలు వేంగిసింహాసన మధిష్ఠించె నని చెప్పబడియెను. చెల్లూరు పితాపురము శాసనములు వీరచోడుని కిరువు రన్న లుండిరిని చెప్పియుండుటచేత నాయురువురు చోడగంగు, ముమ్మడిచో డుడని యిప్పుడు స్పష్టమైనదిగ నుక విక్రమచోడుఁడు వీరచోడునితమ్ముడని స్థిథాంతముచేయువచ్చును. చెల్లూరు పితాపురము శాసనములలోఁ జివరనీయఁబ డిన తేదులు ఆనఁగా రాజ్యకాలముయొక్క ౨౧, ౨౨ వ సంవత్సరములని చెప్పినవి వీరచోడుని పరిపాలనమున కన్వయింపవలసినవిగావు. అదే రీతిగ తేకిశా సనము తుదను నీయఁబడిన చోడగంగుయొక్క రాజ్యకాలములోని పదునేడవ సంవత్సరము ౧౦౨౪-౧౦౨౫-౧౦౨౬-౧౦౨౭-౧౦౨౮-౧౦౨౯ వ సంవత్సరముతో సరియగుచు న్నది గనుకను, వీరచోడుని చెల్లూరుశాసనము తుదనుగల తేదులు ౧౦౨౪+౨౦- ౨౧ = ౧౦౪౪-౪౪ దని సంవత్సరముతో సరియగుచున్నవి గనుకను వీర చోడునిశాసనములు ౦౪౨రాజుచోడగంగు రాజప్రతినిధిగ నుండుకాలమున వీర చోడునిచే లిఖింపఁబడినవిగానె నిశ్చయింపవలసియున్నది. వీరచోడుఁడు రాజ ప్రతినిధిగ నున్న కాలమునఁ దండ్రిచే రప్పించుకొనఁబడి యొడవయేట మరలఁ బంపఁబడియె నని పితాపురము శాసనము చాటుచున్నది. ఆనడుమకాలమున నే చోడగంగు రాజప్రతినిధిగ నుండి వేఁగిదేశమును బరిపాలించెను. చెల్లూరు శాసనమునందు చోడగంగు పాలకత్వమును విస్తరించుటయు, పితాపురము శాసనమున చోడగంగు పేరేత్తక పాలకత్వము నుదాహరించుటయుఁ బరిశీలిం చిన పక్షమున చోడగంగు పాలనము తండ్రికిఁ దప్పిఁగలిగింపఁజాలక పోయె ననియు, చోడగంగునకును వీరచోడునకును పొందిక తేదనియు, పొడకట్టకమా నదు. పీనికి సర్వలోకాశ్రయఁడనియు, విష్ణువర్ధనుఁడనియు బిరుదునామములు గలవు. ఇతఁడును వీరచోడునివలెనే జననాధనగరిని రాజధానిగఁ జేసికొని యం దే నివసించియుండెనని శాసనములు చాటుచున్నవి. ఈజననాధనగరము రాజ మహేంద్రవరముయొక్క మాటుపేరని కొందఱు తలంచుచున్నారు. రాబద్ధ మ్యాయలు గారు కాకినాడకుఁ జేరియుండినజగన్నాథపుర మని యూహించు చున్నారుగాని రాజమహేంద్రనగరమని చెప్పుటయే సముచితముగానుండును.

రాజరాజ చోడగంగ దేవుని ఠేకిశాసన ముతరశాసనములవలె భూదానమును గూర్చినదికాదు. ఈశాసనమునందలి గూజ్జ మన్నే అనునకును మహేంద్రగిరికిని నడుమ నుండు మానద్దేశమునకు నర్తిండుగదిగానున్నది. మహేంద్రగిరి గంజాము మండలములో నుత్తరభాగముననున్నది. మన్నే అను నెల్లూరుమండలములోనికం దుకూరు తెలూకాలో సంగం యొకొండ సమీపమునఁ బ్రవహింపుచున్నది. ఈనాద్దులమధ్య నుండుదేశ మె గూకాలమున వేంగిరాజ్యముగనుండెను. ఆంధ్ర దేశమంతయు నిండమిడి యుండలేదు. ఈ ఠేకిశాసనము తెల్లని లనియొడి తెలిక తెగ వాచికి సంఘమునందు గొరిననీయుములయిన నాళ్లల నొకగునదిగానున్నది

తెల్లెరి త్రిగి వారు.

ఈ తెలికి మీటుంబమువారు సువాస్రవాళాన్వయగోత్రులుగా విభాగింపఁ బడియుండిరటగాని పది తెగలవారు మాత్ర మే నేర్పొనఁబడియుండిరి. ఈ పది తెగలవారును తిరితిరములుగా మాత్రమే జనుటంబమునకు నేవకులుగనుండి యీ దేశమునకు నచ్చి విజయవాటికి (బడివాడి) యుండు స్థిరనివాసము లేర్ప అచుకొన్నట్లు దీరలు విశ్వసేంపుచున్నారని గుంటూరు మండలములోని శాప ట్ల గ్రామములోనున్న భీమ నాదియెలనాస్వారు గోవాలయములోని రెండు శా సనములం దీ తెగ వాచికి ననులనుగొట్టు ప్రశంసంపఁబడియుండెను. మను నూళ్లగోత్రజాతుండొక డును వెలందనూళ్ల గోత్రజాతుండొక డును గలిసి శాలి వాపాన శకిము ౧౦౭౬ అనఁగా క్రీస్తుశకము ౧౦౭౪ లో సంవత్సరమున దాన శాసనములు వ్రాయించి యుండిరి. ఈ వెలందనూళ్ల తెగవారును ఠేకిశాసనము నందు నుదాహరింపఁబడిన వెలందనూళ్ల తెగవారు నొక్క గేయని తోచుచు న్నది. అం దొక శాసనమునందు.

“స్వ స్థియమనియమధర్మసంఘాణు బ్రహ్మాసంభవమును వంశాది నకల శాస్త్రవిశారదులం, గణకపుంయు ఆయోధ్యపురగజపురాధివాయకులం, సత్యశోచాభిమానులు గుగుదేవనదాంధనులు పాలస్తభభాగవతీస్థాన ప్రతిష్ఠితులు సహస్రశాఖాన్వయగోత్రులయిన శ్రీమద్భజవాళేశాసనులయిన తెలికి వేపూ యుండు వెలందనూళ్ల గోత్రుండు వివసూరి సటి” అని వ్రాయబడియుండుట

చేత నీ తెలిక తెగవారు ఆయోధ్యను బెజవాడనుగూడ పాలించిన వారముని చెప్పకొనుచున్నట్టు గాన్నించుచున్నది. ఇటులె ఠేకిశాసనముగూడ సూచించుచున్నది. ¹

“వెలమనూళ్లు, పత్తిపాలు, నరియూళ్లు, కుముదూళ్లు, మట్టూళ్లు, పాపండ్లు, శ్రావకులు, ఉండ్రూళ్లు, అనుమగొండలు, అడ్డనూళ్లు,” అను తెలిక తెగవారిలోని దశవిధశాఖలును ఠేకిశాసనమునఁ జేర్చినఁ బడినవి. ఈ తెగవారికింగల రాజభక్తిని మెచ్చుకొని రాజరాజవోడఁగఁగు తెలిక తెగవారిలోని వివాహదంపతులు గుట్టముపై నెక్కి యూరేగవచ్చుననియు, వివాహమహోత్సవనంతరము వివాహదంపతులు రాజునుదర్శించి విలువగలిగిన నూతనవస్త్రముల రెంటిని దెచ్చి రాజుపాదములకడఁ గానుకగాఁజెట్టి సాష్టాంగదండ ప్రణామంబాచరింపవలెననియు, అప్పుడా నూతనదంపతులకు తాంబూల మీయఁబడుననియు గౌరవనీయమైన క్రొత్తహక్కును గలుగఁజేసినట్లుగ ఠేకిశాసనము చాటుచున్నది. ఈశాసనమును విద్యాభట్టు విరచించెను ఆకాలమునందలి చాళుక్యవోషుల శాసనములఁ దెక్కింటిని విద్యాభట్టు వ్రాసియుండెను. ఇతఁడు నన్నయభట్టుకుటుంబములోనివాఁ డయియుండునని యూహాపాడము చున్నదిగాని ప్రబల ప్రమాణములేనిదే విశ్వసింపరాదు. ఈశాసనమునుబట్టి తెలిక తెగవారిలోనంతకుఁ బూర్వమిట్టి హక్కువారికిలేదని స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. చోళగంగు ౧౦౮౯ దవ సంవత్సరమున రాజప్రతినిధి పదవినుండి తొలగింపఁబడి కండ్రిచే స్వస్థానమునకుఁ బిలుపించుకొనఁబడియెను. వీరిసోదరుండయిన వీరచోషుండే మరల రాజప్రతినిధిగాఁ బంపఁబడియెను. వీరచోడుండ ౧౦౯3 వ సంవత్సరమువఱకుఁ బరిపాలనము చేసినతరువాత నీస్థానమునకు పీఠిత్తుండయిన వికమచోడుండ నియమింపఁ బడియెను.

వికమచోడుండు.

కులోత్తుంగ చోడదేవుని నాలుగవ కుమారుండయిన యావిక్రమచోడుం

1 Nos. 189, 192 of 1897, see Report on Epigraphy.

2 Ep. Ind, Vol VI, p. 334

డు ౧౧౧౨ వ సంవత్సరము నటసు వేంగిదేశమునకు రాజప్రతినిధిగనుండి తరువాత తండ్రిమరణానంతరము చోడరాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయి ౧౧౩౫ నటసును రాజ్యపరిపాలనము చేసినట్లు గన్పట్టుచున్నది. మల్లపదేవుని పితాపురము శాసనము విక్రమచోడునకు త్యాగసముద్రుఁడన్న బిరుదునామము గలవనియు విక్రమచోడుఁడు చోడదేశమును బరిపాలించుటకై వేంగిదేశమును విడిచిపోయిన తరువాత వేంగిదేశము కొంతకాలము పాలకుఁడులేకయె యుండెననియుఁ దెలియఁజేసి యుండుటచేతను, విక్కిరాన్ చోలన్ ఊలయను ద్రావిడకావ్యము యొక్క కథానాయకునకు త్యాగసముద్రుఁడన్న బిరుదునామము గన్పట్టుచుండుటచేతను అతఁడు నితఁడు నొక్కఁడేయని చెప్పవచ్చును. విక్రమచోడుని ద్రావిడశాసనములు విక్రమచోడుఁడు కొంతకాలము వేంగిదేశములోనుండి చోడదేశమును బాలించుటకు వేంగిదేశమును విడిచిపెచ్చినని దెలుపుచున్నవి. చెల్లూరు పితాపురము తామ్రశాసనముల రెండింటియందును మధురాంతకదేవినామము వేర్వొనఁబడియుండినను విక్రమచోడుని నామము వేర్వొనఁబడి యుండకపోవుటచేత నతఁడు మధురాంతకదేవియొక్క తనయుఁడగునో కాదో యని సందియము దోఁచుచున్నది. అయినను మధురాంతకదేవికి నేడుగురు పుత్తులుగలరని చెప్పఁబడి యుండుటచేత విక్రమచోడుఁడుగూడ ఆమెపుత్రిఁడనియె నిర్ధారణము సేయవచ్చును.

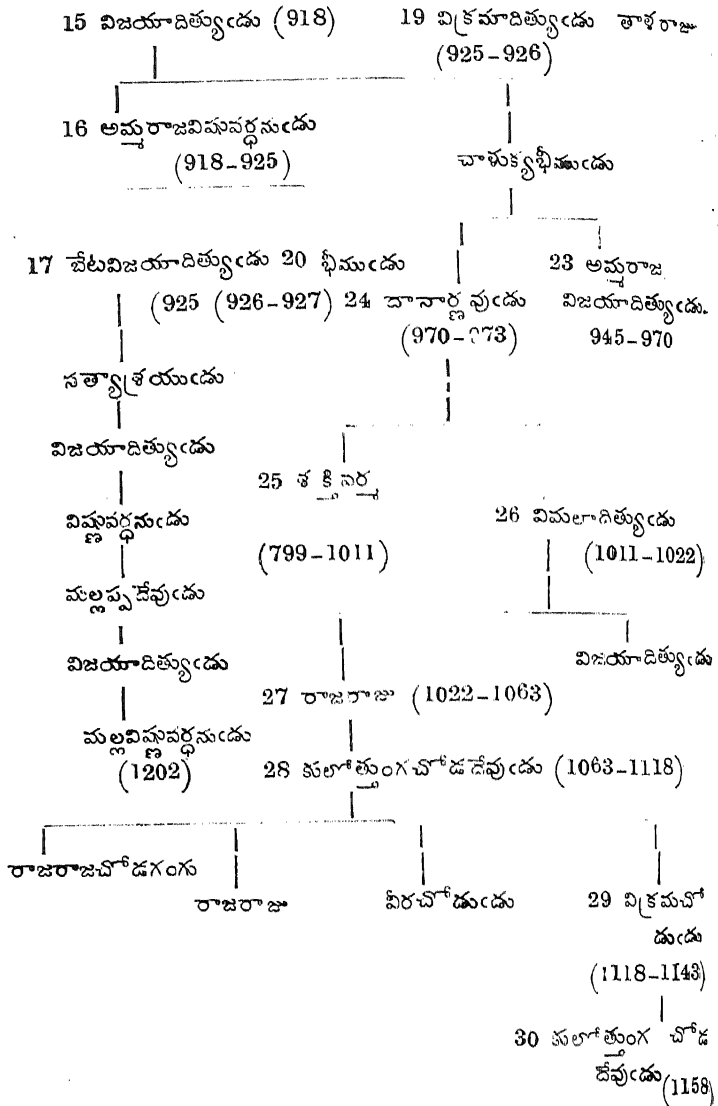
అటవశాసనములనుబట్టి డాక్టర్ కీల్ హారన్ గారుచేసిన పరిగణన ప్రకారము శ్రీస్తుతకము ౧౧౧౨ దవ సంవత్సరము జూను ౨౯ వ తేదికిఁ గొంచెమీపలనో కొంచెమావలనో విక్రమచోడుఁడు చోడరాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెనని చెప్పవచ్చును. అటవశాసనములనుబట్టి విక్రమచోడుని కాలమును మూడుయుగములుగా విభాగింపవచ్చును. అటవశాసనములలో నితఁడు కళింగదేశముపై దండెత్తిపోయెనని చెప్పఁబడినది మొదటియుగముగానుండెను. ఇది వేంగిదేశములో నుండుటకుఁ బూర్వమే జరిగియున్నదిగావున నితఁడు కులోత్తుంగ చోడదేవుని కళింగదండయాత్రలోఁగూడ నుండియుండెనని చెప్పవచ్చును. ఆసమయమునం దితఁడు సారసిపురాధ్యక్షుఁడయిన (Illore) తెలుంగుభీ

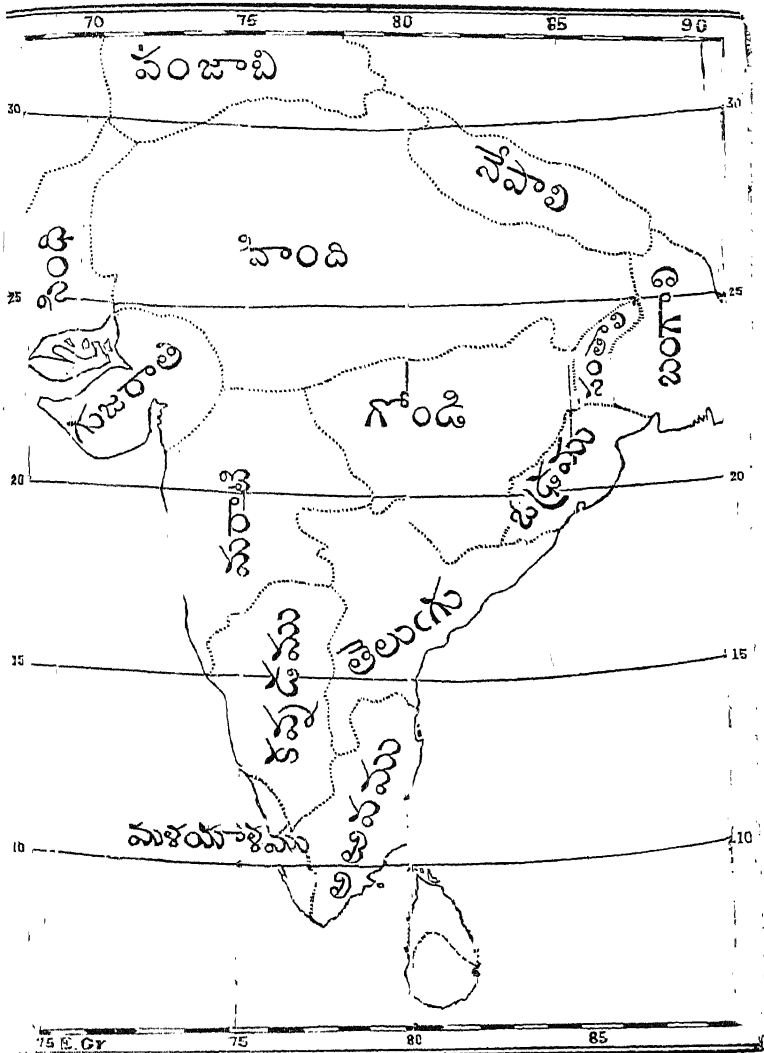
ముని జయించెను. రెండవవలలోత్తుంగ చోడదేవునికి సంబంధించిన కులోత్తుంగచో
 ల్ కు ఉలయను కావ్యమునందు విక్రమచోడుండు కలింగట్టుపారణియనుకా
 వ్యమును గ్రంథకర్తనుండి యింకతమగాంచినట్లు చెప్పబడియుండెను. విక్రమ
 చోడునికాలములో రెండవయుగము శాసనములలోఁ జెప్పబడిన ప్రకారము
 తొలకాలము వేంగిదేశములోనుండి యుత్తరదేశమును జయించుటగానున్నది.
 పుల్లపదేవుని పితాపురము శాసనము చోడదేశమును బాలించుటకై వెళ్లుటకుఁ
 బుల్లపము విక్రమచోడుండు వేంగిదేశమును బాలించుచుండెనని చెప్పుచున్న
 ది. కాబట్టి వీరచోడునికొక బిమ్మట రాజప్రతినిధిగానుండి యితఁడు ౧౧౧౨వ
 సంవత్సరమునఁ బిలువంబడు నంతవఱకు వేంగిదేశమును బరిపాలించుచుండెననియె
 ధిరారణము నేయవచ్చును. ఇతఁడు చోడదేశమునకుఁ బోయినతరువాత వేగిదేశ
 మన రాజులేఁడని మల్లపదేవుని పితాపురము శాసనము చెప్పియుండుటవలన నా
 కాలమున దేశమున కేమియొక వ్యములు సంప్రాప్తములయ్యెనని భావింపవలసి
 యున్నది. పృథ్వీశ్వరుని పితాపురము శాసనములో కులోత్తుంగ చోడదేవుండు
 పదునాఱువేల గ్రామములు గలిగిన వేంగిరాజ్యమును తనకుదత్తపుత్రుండయిన
 వెలనాటి చోడునకు దానము చేసెనని చెప్పబడియున్నది. ఈ వెలనాటిచో
 డునియొక్క దాక్షిణ్యములలోని యొక శాసనములో నతఁడు క్రీస్తుశకము
 ౧౧౨౦-౨౧న సంవత్సరమునఁ బశ్చిమచాళుక్యరాజగు నాఱవవిక్రమాదిత్యునకు
 బోధించిన యొక సామంతుండుగ నున్నట్లు చెప్పబడియుండెను. కాబట్టి పై
 శాసనములలోని చాళుక్యులను మనమిట్లు నమన్వయము చేసికొనవచ్చును. విక్ర
 మచోడుండు వేంగిదేశమును విడిచి దక్షిణమునకు వెళ్ళినతరువాత కులోత్తుంగ
 చోడదేవుండు తన పుత్రులతో సమానముగాఁ జూచుకొనుచుండిన వెలనాటి
 చోడునకు వేంగిరాజ్యాధిపత్యము నొసంగెననియు, విక్రమచోడుండు దేశమును
 విడిచిపోవుటయు, పిమ్మట కులోత్తుంగ చోడదేవుండు మరణముఁజెందుటయుఁ
 జూచి యదియ మంచినమయముగానూహించి పశ్చిమచాళుక్యుండగు విక్రమాది
 త్యుండు దండెత్తినచి వేంగిదేశమును జయించి రాజప్రతినిధిగ వెలనాటిచోడునే
 యయమించిపోయెనని యూహింపవచ్చును. ఈ యాఱవవిక్రమాదిత్యుని శాసనము

అది ౧౧౨౧-౨౨ మొదలుకొని ౧౩-౨౪వఱకును దాక్ష రామమునందు గాన్నించుచుండుటచేత సంతపర్యంతము నాతనివంశమునందే వేగిదేశముండినదని భావింపవలయును. అయినను విక్రమచోడునిచేబ్రోలుశాసనము ౧౧౨౨వత్సరమునాటిదిగను, సిద్ధుబ్రోలుశాసనము ౧౧౩౫వసంవత్సరము నాటిదిగనుండుటచేత విక్రమచోడుఁడు ౧౧౨౫వసంవత్సరముననే విక్రమాదిత్యుని వేగిదేశమునుండి సాగనంపెనని మనము నిశ్చయింపకతప్పదు. విక్రమచోడుఁడు వృద్ధుఁడయిన తనతండ్రి కులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు న్నుతినొందుట కొకసంవత్సరమునకుఁబూర్వమే అనగా ౧౧౧౨వసంవత్సరములోఁ బట్టాభిషిక్తుఁడైనట్లు గానంబడుచున్నది. కులోత్తుంగుఁడు ౧౧౧౨వ సంవత్సరమున మరణముఁజెందియుండును. కులోత్తుంగుఁడు కొంచెమించుమించుగ నేఁబదిసంవత్సరములు రాజ్యభారమునువహించి పరిపాలనము చేసియుండెను. విక్రమచోడుఁడు ౧౧౧౨ మొదలుకొని ౧౧౪౩వఱకుఁ బరిపాలించెను. సీనికాలమున వేగిదేశము వెలనాటి చోడులవలనఁ బరిపాలింపబడుచుండెను.

రెండవకులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు

ఈరెండవకులోత్తుంగుఁడు విక్రమ చోడునికొడుకుఁడు; విక్రమచోడునకుఁ బిమ్మట రాజ్యమునకువచ్చి ౧౧౪౩వఱకును పరిపాలనముచేసెను. సీనికొడుకు రాజేంద్రచోడుఁడు పండ్రెండవతాబ్దాంతమువఱకును, వీనికొడుకు రాజరాజచోడుఁడు లేక మాడవకులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు ౧౨౩౩-౨౪వఱకును చోడరాజ్యమును పరిపాలించిరిగాని వేగిదేశము రెండవకులోత్తుంగ చోడదేవునికాలములోనే యన్యులవశమైపోయెను. ఈరెండవకులోత్తుంగ చోడదేవుని యధికారముక్రింద వెలనాటిచోడులు కొంతకాలమును మఱి కొంతకాలము వేఱొక శాఖవారయిన చాకుక్యులును, అటుపిమ్మట కాకతీయులును వేగిదేశమునకుఁ బ్రభువులైరి.

భాషలను దెలుపు పటము. (4వ పేజి చూడుడు.)

పదునైదవ ప్రకరణము.

వెలనాటి చోడులు.

వెలనాడనునది గుంటూరుమండలములోని చందవోలు ప్రాంతదేశము నకు మొదట సర్పించుచు దరువాత విస్తరించినది. వెలనాడు మండలమునకు చందవోలు రాజధానిగనుండెను. ఇయ్యది రే పల్లె తాలూకాలోనున్నది. ¹ కాక తీయగణపతి దేవునియొక్క గణపేశ్వరము శాసనములో వెలనాడు రెండుమాటులు దాహరింపబడినది. అప్పురాజు విజయాదిత్యుని యెలవట్టు శాసనములో ఎలవట్టు వెలనాడు వివ.యములోనిదని చెప్పబడినది. ² ఈయెలవట్టు రేపల్లె తాలూకాలో చందవోలున కుత్తరమున నున్నది. దాక్షిణ్యములోని యొక శాసనములో కులోత్తుంగ మనుమ గొంకరాజు (మూడవగొంకరాజు) వెలనాడు లోని సవపత్రోలు పట్టణమున నివసించుచున్నట్లు చెప్పబడినది. ³ కాబట్టి యిప్పటి చందవోలే పూర్వము సవపత్రోలని పిలువబడియుండెను. బ్రాహ్మణులలో వెలనాడు వారసు నొకతెగ బ్రాహ్మణులుకలరు. వెలనాడనునది వెలనాడెగాని యన్యముగాదు. వెలనాడులో నివసించుబ్రాహ్మణులన్యవిషయములకుఁ బోయినపుడు వెలనాడు లేక వెలినాడు బ్రాహ్మణులని పిలువబడుచుండిరి. తరువాత నీవెలనాటి వారు బ్రాహ్మణులలో నొకశాఖవారుగా నేర్పడిరి. వెలనాడునకుఁ బ్రభువులుగనుండిన చోడులు చాళుక్య చోడుల యధికారము కిందను వారలకుఁ బ్రతినిధులుగ నుండి వేఁగిదేశమును బరిపాలించి మిక్కిలి ప్రసిద్ధిగాంచిన వారుగనుండిరి. పేరునకు మాత్రము చాళుక్యచోడులు రాజులుగ నున్నను పరిపాలన భారమంతయును వీరే స్వీంచుచుండిరని చెప్పవచ్చును.

(1) Ep. Ind. IV, 33 and Manual of the Kistna District, 214; (2) Ind. Ant. Vol XII, p. 91; (3) No. 268 of 1893 in Annual Report for 1793-94.

ఈ వెలనాటి ప్రభువులు తాము చతుర్థాన్వయకులులమని చెప్పుకొని ముండుటచేత వీరలు త్రిత్రయులు గారనియు, శూద్రులనియుఁ దేటపడుచు వుడి. వీరు శూద్రులయినను త్కౌత్రమున త్రిత్రయులకుఁ దీసిపోయిన వారు కారు. వీరలును దాసుచంద్రకులులమనియు, ఇంద్రనేన వంశజులమనియుఁ జెప్పుకొనుచున్నారు. యుగ్ధిర మహారాజుయొక్క దత్తపుత్రుడయిన యింద్రనేనుఁడు మధ్యదేశమును కీర్తిపురము రాజధానిగాఁ బరిపాలించుచుండెనట. వాని వంశమునందు కీర్తివర్షయను రాజు జనించెనట. వానివంశమునందు మల్లివర్షపుత్రులు; వానికి రణదుర్జయుఁడు జనించెను; వానికి కీర్తివర్ష, వానికి రణదుర్జయుఁడు, వానికి కీర్తివర్షపుత్రిరట. కీర్తిపుర మెచ్చటను గానరాదు, కీర్తివర్ష నామము చాళుక్యుల వంశపుక్షమునుండి గ్రహించినట్లు గానంబడుచున్నది. రణదుర్జయుఁడనునది బిరుదు నామముగా గానంబడుచున్నది గాని నిజమైన పేరుగఁ గానంబడదు.

ఈ వెలనాటి చోడవంశమునకు మూలపురుషుడయిన మల్లవర్ష త్రినేత్ర పల్లవుని సహాయమునుబొంది దక్షిణాపథముపై వాడివెడలి వట్నహస్రదేశమును (ఆఱువేల నాడును)వశపఱుచుకొనియెనట. త్రినేత్ర పల్లవునితోడి మైత్రియు, దక్షిణాపథ సండగాత్రయును విజయూదిత్యుడను అయోధ్యనుండి వచ్చి త్రిలోచన పల్లవునితో యుద్ధము చేసెనని చెప్పెడు పూర్వచాళుక్యుల శాసనముల లోని గాథలను జూచి కల్పించిన గాథలుగఁ గన్నట్లుచున్నవి కాని నిజమైనవిగఁ గన్నట్టవు. విజయూదిత్యునికిని త్రిలోచన పల్లవునకును చాళుక్యుల గాథల విరోధముగలదని చెప్పియుండ నిచ్చట మల్లవర్షకు త్రినయన పల్లవునకు మైత్రి చెప్పఁ బడియెను.

ఆఱువేలనాడు.

(వట్నహస్రదేశము.)

వట్నహస్రదేశము సంస్కృత నామమునకు తెలుఁగులో ఆఱువేలనాడనియర్థము. ఈ దేశము కృష్ణకుఁ దక్షిణముననున్న దనియు దీనికి ధనదపురము రాజధానియనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. మొదటనే దేశము వెలనాటిచోడులకు

పంశక రయైన మల్లివర్క త్రినేత్రపల్లవుని సహాయముతో నాక్రమించెనని మైసె జెప్పబడియెనుగదా. ఇది నిజమైనను గాకపోయినను వెలనాటి చోడులకు షట్సహస్రదేశములోని ధనదపురము రాజధానిగ నుండెను. వెలనాటి ప్రభువుల లో రెండవ గొంకరాజు త్రిశతోత్తర షట్సహస్రావనీనాథుడని దాక్షరా మములోని యొకశాసనమునఁ జేర్కొనఁ బడియుండుటయొక్క ధనదపురము ను నివాసస్థలముగా నేర్పటచుకొనియెనని చెప్పబడియుండెను. ఇట్లనే ప్రసిద్ధికెక్కిన త్రినయన పల్లవుని యనుగ్రహమునఁ దమపూర్వు లీషట్సహస్ర దేశమును సంపాదించిరనియును, తామును గూడ షట్సహస్రావనీనాథులమని యు, అమరావతిని బాలించినకోట సంశజులు చెప్పకొనియుండిరి. 1 ఇంతియ. గాక కృష్ణాపండలములోని నూజవీడు తాలూకాలోనున్న యొనమదల గ్రామములోని యొక శాసనములో కొన్నత్రవాడి విషయమును షట్సహస్రదేశమును నొక్కటియే యనియు, దానికి రాజధాని ధాన్యాంకపురమనియుఁ జెప్పబడియున్నది. ధాన్యాంకపురమనునది అమరావతియొక్క నామాంతరమైయున్నది.

కాబట్టి యొనమదల శాసనమునకును పితాపురము శాసనమునకు ఏకీభావము గనపట్టచున్నందున ధనదపురమనునది ధాన్యాంకపురముయొక్క నవీననామమని తేటపడుచున్నది. ఆంధ్రబౌద్ధుల కాలమున ధనదపురము ధాన్యకటకమను పేరఁబరగు చుండెనని గుంటూరుంగురుము. కనుక షట్సహస్రదేశమనియెడి యిరయ్యాలువేల నాడు వెలనాడులో నంతర్భాగమైన గుంటూరుపండలమునకును అందుముఖ్యముగా గుంటూరు నర్సాంపువేట, సత్తెనపల్లి, వినకొండ, పల్నాడు తాలూకాలకు వర్తింపఁగలదని చెప్పవచ్చును.

ఆఱువేలనియోగులు.

ఆంధ్రబ్రాహ్మణులలో నియోగులలో నాఱువేల వారనియెడు శాఖ యొకటిగలదు. ఈశాఖవారు మహామృదియ ప్రభుత్వకాలములో దొరతనము వారి కొలువులోఁ బ్రవేశించినపుడు వీరిసంఘములో నాఱువేలకుటుంబములవారొండుటచేత వీరు తా మాఱువేలవారమని చెప్పకొనుచుండిరని జనశ్రుతితీయె

కటి వ్యాపించియుండెను. వీరినిగూర్చి పెక్కుగాథలు చెప్పబడుచున్నవి. ఆ పన్నియు వట్టికల్పనలుగాని సత్యములుగావు. ఆఱువేలనియోగులనునామము తక్కినవారివలెనే దేశభేదమునుబట్టి కలిగినదేగాని మఱియొకటిగాదు. ఈశాఖ వారి జన్మస్థానమియాఱువేలనాడు. మొదట వీరిప్రదేశముననుండి యన్యభాగములకుఁ బోయినపుడు వెలనాటివారు, వేగినాటివారు, మొదలగువారివలెనే వీరును ఆఱువేల నాటివారమని చెప్పకొనుచుండిరి. వీరునియోగిశాఖవారగుట చేత నాఱువేలనాటినియోగులని పిలువబడుచు రాఁగా రాఁగా నాడుపదము విడిచిపెట్టఁబడి ఆఱువేల నియోగులనిమాత్రము వ్యవహరింపఁబడుచువచ్చిరి. మఱి కొంతకాలమునకు నియోగులన్న పదముగూడ విడిచిపెట్టఁబడి యాఱ్ఱ్యలవారనియె పిలువబడుచున్నారు. ఆఱ్ఱ్యలవారని యెప్పుడు ప్రారంభమైనదో అప్పటినుండి యాఱ్ఱ్యలసంఖ్యనుగూర్చి కల్పనాకథ లెన్నో వేర్వేర్వనఁబడుచున్నవి. వానితో మనకిప్పుడు నిమిత్తములేదు. వెలనాడు నుండి వచ్చినవారు వెలనాటి వారైరి. వేగినాడునుండి వచ్చినవారు వేగినాటివారైరి. ములికినాడు నుండి వచ్చినవారు ములికినాటివారయిరి. తెలఁగునాడు నుండి వచ్చినవారు తెలగాణ్యులయిరి. కొంఠలనాడునుండి (దక్షిణకొంఠము) వచ్చినవారు కాంఠనాటివారైరి. ఆఱువేల నాడునుండి వచ్చినవారాఱ్ఱ్యల వారయిరి. ఇట్లు తమతమ నాడులనుండి వెఱనాడుల నివసింపఁబోయినప్పుడు వారివారి నాడులను జేర్కొనుచువచ్చిరి. తుదకవి బ్రాహ్మణులలో శాఖాభేదములుగాఁ బరిణమించినవి. ఈనాడీ భేదము లొక్కమాఱుగ నేర్పడినవికావు. పూర్వకాలమునందీ నాడులన్నియు నొక్కప్రభుత్వము క్రిందివిగాక యొకచోటనున్నవిగాక యొకకాలమునందేర్పడినవిగాక వేఱ్ఱ్యలు. రాజులచేఁ బరిపాలింపఁబడుచు, ఒకదాని కొకటి బహుమూరమున నుండుచు, భిన్న కాలముల యందేర్పడినవగుటచేతను, ఆకాలమునందు రాకపోకలు సులభసాధ్యములుగాకుండుటచేతను, ఒక నాడులోని బ్రాహ్మణులు మఱియొక నాడులోని బ్రాహ్మణులతో సంబంధములు చేసికొనుటవలనఁ జిక్కులు పెక్కులుండుటచేత సంబంధ భాంధవ్యములు మానుకొనుచు సర్వసాధారణముగాఁ దమతమ నాడులలోనే పిల్లల

నిచ్చి పుచ్చుకొనుచుండిరి. అందుచేత నొకనాటివారితో మఱియొకనాటివారికి సంబంధ బాంధవ్యములు లేకపోయినవి. అయినను భోజనప్రతిభోజనముల కభ్యంతరము లేకయుండెను. అవియును గూడ నైన వైష్ణవ స్మారకైవ్యతమత భేదములు ముదిరిన తరువాత గట్టువడినవి.

ఆఱువేలనాడు పదునొకొండవ శతాబ్దమున వ్యసనహారములోనికి వచ్చినదగుట చేత నంతకుం బూర్వము నియోగులులేరనిగాని ఊన్నును వారువేఱని పీరువేఱని గాని యెంతమంత్రము భావింపరాదు. పల్లవుల కాలమున నే రాజకీయోద్యోగములను బడసియుండిన బ్రాహ్మణులు నియోగులని వ్యసనహరింపఁబడదుండెరని కుమార విష్ణులిశాసనము నివర్తనముగఁ జూపియుంటిమి. అయినను పదియవ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వముండిన రాజులవృత్తాంతములు గాని మంత్రసలవృత్తాంతములు గాని మనకు సంపూర్ణముగ లభింపనందున నాకాలపు నియోగుల చరిత్రము మనకుఁ దెలియ రాకున్నదిగాని పదునొకొండవ శతాబ్దమునుండి యాంధ్ర దేశ చరిత్రమంతయు నీనియోగులతోనే గూడియున్నది. కృష్ణ దేవరాయల కాలమునాటికి నియోగులలో మఱి కొన్ని శాఖాభేదము లేర్పడియుండుటచేత నీయాశ్రేయలవారంతకుం బూర్వము విశేషప్రఖ్యాతి నహించి యప్పటికి మహోన్నతపదవులకు వచ్చియుండిరి గావున పీరిని నాశ్రేయలవారని పేర్కొనుచుండిరి. తరువాత వారు సమాతము తమ గొప్పతనమును దెలుపుకొనుటకై యాశ్రేయలవారముని చెప్పకొనుచుండిరి. విమలాదిత్యుని మంత్రియగు పుష్పముప్రగడ మొదలుకొని కృష్ణదేవరాయుని మంత్రియగు సాశువతిమ్మ రాజు వఱకుఁ గల నియోగులలో విశేషప్రఖ్యాతి నహించినవారెల్లరు నొక్కకూటములోనివారే గాని భిన్నులుగారు. కృష్ణదేవరాయచక్రవర్తి మొదలుకొని యొకచిన్న సంస్థానాధిపతివఱకుఁ గల యెల్లప్రభువులకడ మంత్రులుగనుండి రాజ్యతంత్రజ్ఞులయి ప్రభుత్వముల బంతులాడించి నట్లాడించి యాంధ్ర దేశ నాటకరంగమునఁ బ్రఖ్యాతి పొందెనులఁ బ్రవర్ధింపఁ జేసిన వారీశాఖా బ్రాహ్మణులే. ఆంధ్రభాషా లోనివిదులై యుత్కృష్ట గ్రంథ రచనము గావించి కవిబ్రహ్మలై కవి సార్వభౌములై తమకుఁ దామె సాటియన నొప్పి కీర్తి కేషులై చన్నవారీశాఖాబ్రాహ్మణులే. ఇట్లు రాజ్యపాలనా సా

పూర్వము, గ్రంథరచనాకాల్యము మాత్ర మెగాకపరరాజులు దండెత్తివచ్చి, నప్పుడుగాని పరరాజులపై దాడి వెడలవలసినచిన్నప్పుడుగాని వెనుదీయక నడు మనకు గ్రంథి కట్టుకొని సేనాధిపతులై సేనలనునడిపించియుద్ధములరణశూరులైపో రాడి పౌరుషము వెలసినవా గీ శాఖాబ్రాహ్మణులే. కాబట్టి రాజ్యతంత్రము, కవితాసత్యము వీరియధీన మైయుండుటచేత వీరిని మఱచి యాంధ్రదేశచరిత్రము వ్రాయుటసాధ్యము గాదు. ఒక నేత సాధ్యమైనను శిరములేని మొండెముపలె నుండును. సారములేని సిప్పివలెను, ఉష్వలేని కూరవలెనుండును. వీరి యందిం కొక విశేషము గలదు. అభినిర్ద్దియం దపేక్షగలిగి దురభిమానమంతగా లేక సంస్కరణాభి లాషణయై యే యుండ కా గొడుగుపట్టుచు దేశకాల పాత్రిసీతుల ననుసరించి సంచరించినవారిలో వీరగ్రగణ్యులు గా నున్నారు.

రెండవకుడ్యవర్ణ.

పట్టపాస్రదేశమును జయించి సంపాదించిన మల్లవర్ణ సంతతిలో నైదవ తరము వాడగు రెండవ కుడ్యవర్ణ బాళుక్యరాజగు విమలాదిత్యునికి లోబడిన మాండలిక సామంతుఁడుగనుండి యాతనివలన గుద్రవారవిషయ పాలకత్వమును పొంది పరిపాలించిన ప్రసిద్ధమీరుఁడుగనుండెను. కాబట్టి యితఁడు క్రీ. శ. ౧౦౧౧-౧౦౨౨ సంవత్సరముల నడుమనున్న వాడని నిశ్చయింపవచ్చును.

మొదటిగొంకరాజు.

కుడ్యవర్ణ మునిమనుమఁడగు గొంకరాజు విమలాదిత్యుని మనుమఁడగు కులోత్తుంగ చోడదేవుని కాలమున వానికి లోబడిన మాండలిక సామంతుఁడై యాంధ్రమండలములో నొకభాగమును బాలించుచుండెను. ఈవెలనాటి గొంకరాజు మంచన కవి విరచితమైన కేయూర బాహుచరిత్రమునందిట్లు వర్ణింపబడియున్నాఁడు.

“శా. ప్రసాదేశాపర దక్షిణోత్తరదిశా భాగప్రసిద్ధక్షమా
భుగ్ధర్పాంతకుండేలె గొంకవిభుండీ భుచక్రమకూరతన్

వాద్దేవీస్తనహరిన్దిల్లయశో వాల్లభ్యసంసిద్ధితో
ద్విగ్ధంత్రీశ్రవణానిలోజ్వలరట త్రీవ్రప్రతాసాధ్యుడై”.

ఈ వెలనాటి గొంకరాజునకు కాళిక గోత్రుండగు నండూరిగోవిందమాత్యుండను నియోగి మంత్రిగనుండి ప్రసిద్ధిగాంచినవాఁడు. ఈగోవిందమాత్యుండగుఁడ కేయూర బాహు చరిత్రమునందె యిట్లుపర్ణింపఁ బడియున్నాఁడు.

“మ. విహితాస్థానమునందుఁ జూపుఁదగ గోవిందాభి ధానప్రభం
డహిలోర్విధర వజ్రగొంకవిభు రాజ్యాధిష్ఠుడై సంధివి
గ్రహముఖోన్యచితకార్యసంఘటనతం త్రప్రాధియున్ బాఢన
న్నవానోదగ్రతిపుక్షితీశ బహు సైన్యధ్వంసనాటోపమున్.”

రెండవవిదురరాజు.

ఈ మొదటి గొంకరాజున కన్న కొడుకుగు రెండవవిదురవర్షవేగీరాజు ప్రతినిధియగు వీరచోడ భూపాలునకు మంత్రియు సేనాధిపతియునై యాతని యాజ్ఞానుసారముగ సాంఘ్యభూమిపతని యుద్ధములోనోడించి విజయముగాంచి తనప్రభువుచే సింధుయుగమంతర దేశపాలకత్వమునువహించి పరిపాలనము చేసి ఖ్యాతిఁ గాంచెను.

కులోత్తుంగరాజేంద్రచోడుఁడు.

వెలనాటి గొంకరాజు పుత్త్రిఁడయిన యీచోడుని చాళుక్యచోడుఁడు పెంచుకొని పదునాఱువేల గ్రామములుగలిగి యుండిన వేగీదేశమునకు రాజప్రతినిధిగ నియమించెను. కులోత్తుంగచోడదేవుని నాలుగవ సంహారఁడయిన విక్రమచోడుఁడు చోడరాజ్యమును బాలించుటకై ౧౧౧౮ వ సంవత్సరమున వేగీదేశమును విడిచిపోయినపుడు వేగీదేశమున రాజులేనికాలమున కులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు వీనిని రాజప్రతినిధిగా నియమించియుండును. ఈ వెలనాటి కులోత్తుంగ రాజేంద్ర చోడునకు గొంకరాజు మంత్రియైన నండూరి గోవిందన్న కుమారుఁడు కొమ్మనమంత్రిగనుండెను. వీ రిరువురును గూడ కేయూరబాహుచరిత్రమునం దిట్లు పర్ణింపఁబడియున్నారు.

‘స్త్రీ. నవకోటి పరిమితద్రవిణ మేభూపతి
 భండారమున నెప్పుడుఁ బాయకుండు
 నేకోస శతదంతు లే రాజు ఘనశాల
 నీలమేఘంబులై లీలఁ గాలు
 బలనేగ రేఖ నల్వదివేల తురగంబు
 లేన రేంద్రుని సాగ నెప్పుడు నిలుచుఁ
 బ్రతివాసరంబు డెబ్బదియేనుపుట్ల నే
 యేవిభుమందల నెప్పుడుఁ గలుగు
 నట్టిసమధిక విభుఁడగు కులోత్తుంగ రా
 జేంద్ర చోళవిభుని కిష్టసచివ
 తంత్రముఖ్యుఁడగుచు మంత్రి గోవిందనం
 దనుఁడు కొమ్మన ప్రధానుఁడొప్పె’.

ఈనందూరి కొమ్మనమంత్రి యనేక తటాక దేవాలయ మహాగ్రహారములు నిర్మించి
 క్షీర్తి ప్రతిష్ఠలు గాంచినట్లుపై గ్రంథములోని యీక్రిందిపద్యము చాటుచున్నది.

“చ. ఇల వెలనాటిచోడమను జేంద్రునమాత్యతయానవాలుగాఁ
 గులతిలకంబుగా మనినకొమ్మన ప్రవెగ్గడ కీర్తి మాటలన్
 డెలుపఁగ నేల తత్క్రియఁ బ్రతిష్ఠితమైన తటాక దేవతా
 నిలయమహాగ్రహారములు నేడును నెల్లడఁ దామచెప్పఁగన్.”

రెండవ గొంక రాజు.

వెలనాటిచోడుని మరణానంతరము వేగిదేశము పశ్చిమచాళుక్యరాజగు
 విక్రమాదిత్యునిచే జయింపఁబడియెను. విక్రమాదిత్యుఁడు వెలనాటిచోడుని కు
 మారుఁడగు మహామండలేశ్వర వెలనాటి గొంకయను (రెండవ గొంక రాజు)
 రాజప్రతినిధిగ నియమించెను. విక్రమాదిత్యుని శాసనములు ౧౧౨౦-౨౪ సంవ

త్సరములనడుమవి గొన్ని దాక్షారామమునఁ గన్నట్టుచున్నవి. శాలివాహనశకము ౧౦౬౩ వ సంవత్సరములోని వెలనాటిగొంకయ దానశాసనముకట్టి దాక్షారామములోను వానిభార్య సబ్బాంబిక యొక్క దానశాసనముకట్టి నాదెండ్లలోను గానబడుచున్నవి. దాక్షారామ శాసనములో “బంశుక్యరాజ భవనమూలస్తుంబుఁ” డని గొంకరాజునకు బిరుదునామముగాఁ జేర్చినఁబడియెను. కాఁబట్టి యితఁడు ౧౧౩౩ వ సంవత్సరమునఱకు సశ్చమ బంశుక్యలకు రాజప్రతినిధి గనుండి మహేంద్రపర్వతము వెదలుకొని కాళనాస్తివలసఁగల యాంధ్రదేశమును బరిపాలించినట్లు గన్నట్టుచున్నది. తరువాతి విక్రమచోడుని శాసనములు చేఁబ్రోలు, నిడుబ్రోలు గ్రామములందు ౧౧౩౪-౩౫ సంవత్సరములలోనివిగన్నట్టుచుండుటచేత విక్రమచోడునిచే నేగిదేశము మరల స్వాధీనముఁ జేసికొనఁబడియెనని యూహింపఁబడుచున్నది.

వెలనాటివీరరాజేంద్రచోడుఁడు,

తరువాత రెండవగొంకరాజునకు సబ్బాంబిక యందు జన్మించిన వీరరాజేంద్రచోడుఁడు రాజ్యభారమును బూసెను. సారసీపుంధ్యక్షుండయిన తెలుగుభీమనాయకుఁడు చోడుని యధికారమును ధిక్కరించి కొల్లేరుకోటలో దాగానియుండ నితఁడు సంజై త్రిలోయి వానినోయుద్ధముఁజేసి కోటధ్వంసముచేసి వానిని జంపెను. ఇప్పటి కృష్ణామండలములోని యేలూరు పట్టణ మాకాలమున సారసీపురమనియు, కమలాకర పురమనియు, కొలను పురమనియుఁ బిలువబడుచుండెను. ఈపట్టణమిప్పుడు కొల్లేరునరస్సునకు వైదు వైశ్యవారమున నున్నను ఆకాలమునందింకను కొల్లేరు సమీపముగ నుండుటచేత నీపట్టణమును సారసీపురమనుచుండిరి. తెలుఁగునాయకులు దీనిని పాలించుచుండిరి. నీరు స్వసంతక జార్జము కొల్లేరులో నొకకోటను గట్టుకొనియుండిరి. అదియిప్పుడు శిథిలమయి పోయినను ఆ ప్రదేశమిప్పటికిని కొల్లేరుకోట యనునామముతోఁ బిలువబడుచున్నది. ఈభీమనాయకునకు ముందుండిన మఱియొకభీమనాయకుఁడు విక్రమచోడునిచేఁ జంపఁబడియెను. ¹ వీరలు వెలనాటిచోడులకు లోఁబడి పరిపాల

(1) Son. Ind. Ins. Vol II. p. 308.

నముచేయుచుండెడివారు. వీరిలోఁ గ డపటివాఁడైన కాటమనాయకుఁడు రెండవ శోత్తుంగచోడదేవునకు సేనాధిపతిగ నుండి యాతనిచే మెప్పుగాంచి గోదావరి మండలములోని చెల్లూరు గ్రామమును బహుమానముగఁ బొందెను. ¹మఱియునితఁడు అత్తిలినాడులోని పాండువ్య (భీమవరము తాలూకాలోనిది) గ్రామవాసియగు నొక బ్రాహ్మణునికు మంత్రదోష్టు (మందపట్టు భీమవరము తాలూకాలో గణపవరమునకు సమీపముననున్నది) గ్రామమును దానముచేసియుండెను. వీనిశాసనములుకొన్ని యేలూరు నుచలగు ప్రాచీనములఁ గానంబడుచున్నవి.

వెలనాటి మనుమగొంకరాజు.

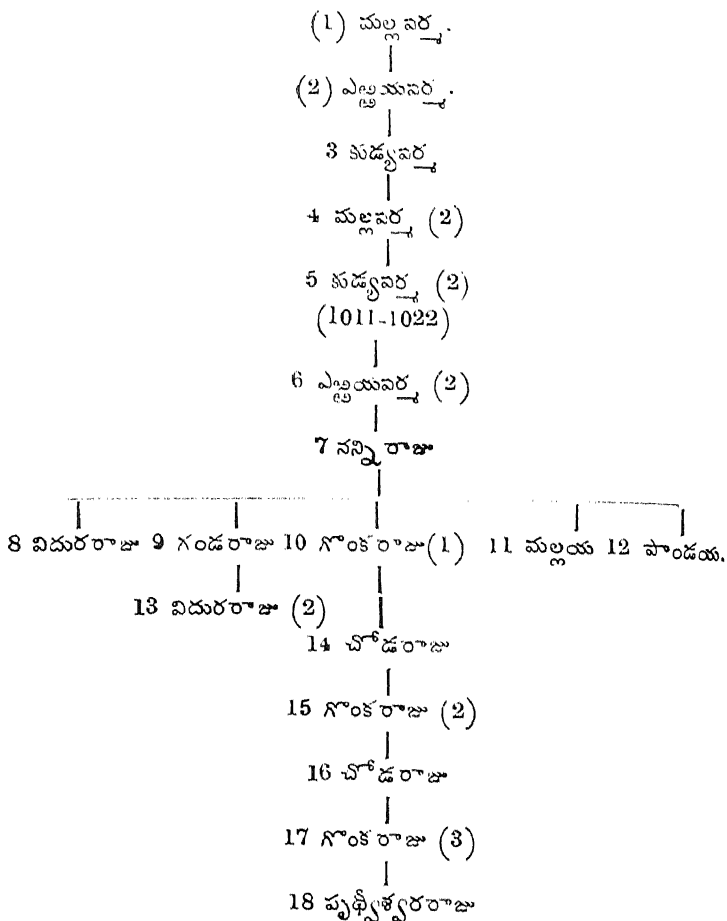
ఇతఁడు వీరరాజేంద్రచోడునకు అక్కాంబికయందు జనించినవాఁడు. ఈమాడవగొంకరాజు గిరిపశ్చిమశాసనులయిన కోనబుద్ధరాజు వంశమునందు జనించిన జయాంబికను వివాహమయ్యెను. ఇతఁడు రెండవశుల్కాత్తుంగ చోడదేవునకు మాండలిక సామంతుఁడుగ నుండెను. వెలనాటి కుల్కాత్తుంగ చోడ గాంగేయ గొంకరాజునది వీనిసంపూర్ణ నామము. వీనిశాసనములు క్రీ. శ. ౧౧౩౧ మొదలుకొని ౧౧౫౬ వఱకును గాన్పించుచున్నవి. వీనిభార్య జయాంబిక పితాపురములోని కుంతీమాధవ స్వామి దేవాలయమును గట్టించుటయెగాక సింహాచలములోని నృసింహుని విగ్రహమును సువర్ణముతోఁ గప్పెను.

పృథ్వీశ్వరరాజు.

వెలనాటిచోడరాజులలోఁ గ డపటివాఁడు పృథ్వీశ్వరరాజు. ఇతఁడు మనుమగొంకరాజునకు జయాంబికయందు జనించినవాఁడు వీనిశాసనములు. క్రీ. శ. ౧౧౬౩ మొదలుకొని ౧౧౮౦ వఱకును గానిపించుచున్నవి. ఇతఁడు రాజరాజచోడునకు సామంతుఁడుగ నుండెను. వీనికాలమున వీనితల్లియగు జయాంబిక క్రీ. శ. ౧౧౮౬-౮౭ వ సంవత్సరమును పితాపురములోని కుంతీమాధవస్వామి యాలయమునకు గంగయి కొండ చోడవలనాడులోని యంతర్భాగమగు ప్రోలనాడులోనున్న నవఖండవాడ (పితాపురమునకు దగ్గిరనున్నది) యను గ్రామమును దానముచేసియుండెను. అది యిప్పటికిని నాడేవునిక్రిందనే యుండెనని తెలియుచున్నది. ఈపృథ్వీశ్వరరాజు విక్రమ సింహపురమును బాలించుచుండిన మనుమ సిద్ధిరాజు శండ్రియగు చోడతిక్క నృపాలునిచే యుద్ధరంగమునఁ జంపఁబడియెను.

(1) Ind. Ant. Vol XIV. p. 55.

వెలనాటిచోడవంశము,

బేటవిజయాదిత్యవంశము.

ఈ వంశమునకు మూలపురుషుడయిన బేటవిజయాదిత్యుడు వేగిదేశమును క్రీ. శ. ౯౧౨ మొదలుకొని ౯౨౫ వఱకును బరిపాలించిన పూర్వ చాళుక్యరాజగు అష్టరాజ విష్ణువర్ధనుని జ్యేష్ఠకుమారుడగునుండి తండ్రియనంతరము పట్టాభిషిక్తుడై యుద్ధమల్లునికుమారుడగు మొదటి తాళరాజుచే జయింపఁబడి పదభ్రష్టుడయ్యెను. వీని కాఱవతరమువారడగు విజయాదిత్యుడు రెండవకులోత్తుంగచోడుని కాలములోననఁగాఁ బండ్రెండవశతాబ్దాంతమున వెలనాటిచోడులకుఁ బిమ్మట వేగిదేశమును స్వాధీనముఁ జేసికొని పరిపాలించినట్లు పితాపురములోని మల్లపదేవుని శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ శాసనమునందు బేటవిజయాదిత్యుని కాఱవతరమువారడగు మూడవ విజయాదిత్యుని కుమారుడగు మల్లవిష్ణువర్ధనుడు శాలివాహన శకము ౧౧౨౪-వ సంవత్సరము జ్యేష్ఠబహుళ ౧౦ భానువారమశ్వినీనక్షత్ర సింహలగ్నమునందు శ్రీ పితాపురములోని కుంతీమాధవస్వామి దేవాలయములోఁ బట్టాభిషిక్తుడయ్యెనని దెలుపఁబడినది. ఈ తెలుగుతిథికి సరియైన యింగ్లీషు తేది (కీల్ హారన్ పండితునిగణన ప్రకారము.) క్రీ.శ. ౧౨౦౨-వ సంవత్సరము జూను నెల ౨౦-దవ తేది యగుచున్నది. ఈ శాసనమునందే మల్లవిష్ణువర్ధనుని తండ్రియగు మూడవ విజయాదిత్యుడు శాలివాహన శకము ౧౦౭౯-దవ సంవత్సరమునకు సరియైన క్రీ. శ. ౧౧౫౨-దవ సంవత్సరము పదునొకొండవ జనవరి తేదినీ సింహాసన మెక్కినట్లుగఁ గూడఁదెలుపఁబడినది. క్రీ. శ. ౧౨౨౨-దవ సంవత్సరమున వేగిదేశమంతయు గణపతిరాజులయధీనమైనది గనుక మల్లవిష్ణువర్ధనునితో నీ వంశమువారి పరిపాలనము తుదముట్టినది. ఈ మల్లవిష్ణు వర్ధనుని శాసనములో విశేషచరిత్రాంశము లేవియుఁగానరావు. ఈ శాసనములో నీ వంశములోని రాజులనామములు మాత్రమె గాక వారిరాజుల నామములు గూడ పేర్కొనఁబడినవి. బేట విజయాదిత్యుని కొడుకు నుత్తమచాళుక్య బిరుదాంకితుండగు సత్యశ్రయ్యుడు గాంగవంశజు రాలయిన గౌరీదేవిని

వివాహమయ్యెను. ఈమె క్రీ. శ. ౧౦౧౭ మొదలుకొని ౧౧౧౯-దవ సంవత్సరము వఱకుఁ గలింగనగరము రాజధానిగాఁ జేసికొని కలింగదేశమును బరిపాలించిన అనంతవర్షచోడ గంగదేవునికి బంధువురాలయి యుండునని తోచుచున్నది. సత్యాశ్రయుని కొడుకయిన విజయాదిత్యుఁడు సూర్యవంశమున జనించిన విజయదేవిని వివాహమయ్యెను. ఈమె చోడరాజపుత్రికయగునని తోచుచున్నది. ఈ విజయాదిత్యుని ద్వితీయపుత్రుఁడగు మల్లపదేవుఁడు సాగర విషయాధిపతియు, హైహయవంశజుఁడుగు నొక బ్రాహ్మణుని కూతురగు చందలదేవిని వివాహమయ్యెను. ఈ సాగరవిషయాధి పతియగు హైహయుఁడును తోనమండల మేల్పిన హైహయులు నొక్కవంశములోని వారే యై యుండవచ్చును. ఈ మల్లపదేవుని కొడుకగు విజయాదిత్యుఁడు అరదవాడ రాజపుత్రికను వివాహమయ్యెను. అరదవాడ యొక్క డెలియరాదు.

ఈవంశములోని కడపటివాఁడయిన మాడవమల్లపదేవునకు విష్ణువర్ధనమహారాజనియును, మల్లపదేవ చక్రవర్తియనియును బిందునామములుగలవు. ఇతఁడు పట్టాభిషేకముఁ బొందినముననే ప్రోలనాడులోని గుడివాడ గ్రామమును శ్రీపితాపురములోని కుంతీమాధవస్వామి దేవాలయమునకు ధారపోసెను. వెలనాటిచోడుఁడయిన పృథ్వీశ్వరుని పితాపురశాసనమునుబట్టియు, సర్వనరములోని శాసనములనుబట్టియు సర్వనరము సమీపమునందుండెన నఖండవాడ గూడ ప్రోలనాడులోనిదేయని తెలిసికొనియే యుంటిమి. శకటమంతినాడులోని చాళుక్యభీమవరములోనున్న రాజనారాయణస్వామి దేవాలయములో మల్లపదేవుని శాసనములు రెండుగలవు. ఆరెండు శాసనములలోను మల్లవిష్ణువర్ధనుఁడు శాలివాహనశకము ౧౦౬౯-దవ సంవత్సరమున గాక్రీ.శ.౧౧౧౭వ సంవత్సరముననే సింహాసన మెక్కినట్లు దెలుపఁబడినది. ఈభీమనరము శాసనములనుపితాపురము శాసనములతో సమన్వయించుట కష్టపాద్యముగనున్నది. వైరాజనారాయణ దేవాలయములోనే శాలివాహనశకము ౧౧౯౮-దవ సంవత్సరములో మల్లపదేవుని సవతిత్తుఁడయిననరేంద్రుఁడు చేసినదానశాసన మొకటికూడ గానవచ్చుచున్నది. ఈనరేంద్రుఁడు విజయాదిత్యునికి లక్ష్మీదేవి వలనజనించినపుత్రుఁడని మఱియొక శాసనమునుబట్టికూడఁ దెలియుచున్నది. కాఁబట్టి యంతికిన్న వీరినిగూర్చి మఱియేమియును దెలియరాదు.

జేటవిజయాదిత్య వంశము.

విజయాదిత్యుడు (1)

— | —
సత్యశ్రయుడు

— | — | — | — | —
విజయాదిత్యుడు. విమలాదిత్యుడు. విక్రమాదిత్యుడు. విష్ణువర్ధనుడు. మల్లప్ప కాముడు

— | —
రాజమార్తాండుడు.

— | —
విష్ణువర్ధనుడు (2)

— | —
మల్లప్ప

— | —
సామిదేవుడు

— | —
విజయాదిత్యుడు (3)

— | —
క్రీ. శ. 1185

— | —
మల్లప్పదేవుడు (3)

— | —
క్రీ. శ. 1202

— | —
సరేంద్రదేవుడు

హైహయవంశము.

కోనసీమరాజులు.

చాళుక్య చోడులకును వెలనాటి చోడులకును లోబడి కోనమండల మేలిన; రాజవంశమునకు హైహయ వంశమనిపేరు. ఇప్పటి గోదావరి డెల్టా భూమియంతయు నప్పుడు కోనమండలముగానుండెను. ఇప్పటికిని అమలా పురముతాలూకాకు కోనసీమయనుపేరు నిలిచియున్నది. ఈకోనసీమ రాజుల శాసనములు ౧౧౨౨ మొదలుకొని ౧౨౦౬ వ సంవత్సరము వఱకు గానంబడు చున్నవి. ఇటీవల వారు కొందఱు కాకతీయగణపతులకుగూడ సామంతులుగనుండిరి. ఈరాజులు తమశాసనములలో దాము యదువంశజుండయిన హరియొక్క మునిమనుండగు హైహయుని మనుమండగు కార్తవీర్యుని వంశములోని వారమని తమశాసనములలో జెప్పకొనిరి. ఈవంశమునకు మూలపురుషుండయిన ముమ్మడి భీమరాజు మహారాజాధిరాజగు రాజేంద్రచోడదేవునిచే వేంగిదేశ రాజప్రతినిధిత్వముఁ బడసెనని యొక శాసనమునఁ జెప్పబడినది. రాజేంద్రచోడుండను మొదటికులొత్తుఁగ రాజదేవుఁడు రాజప్రతినిధిత్వము మొదట తన పితండ్రియగు విజయాదిత్యునకును తరువాత రాజరాజు, వీరచోడుఁడు, చోడంగు” అనుతనముగ్గురు కొడుకులకును వీమ్మట వెలనాటి చోడునకును నొసంగెనని మనమెఱుంగుదుము. ఈకోనసీమరాజులు రాజప్రతినిధులకులొబడి పరిపాలనము చేసినవారుగానుండిరి. ఈవంశములో మాడవ వాండయిన రాజప్రతేఁడు కోనమండలాధిపతీయని యొక శాసనమునం బేర్కొనబడియెను. ఈకోనశబ్దము వీనినామమునకు మాత్రమె గాక మఱికొందఱినామములకును బూర్వమునఁ గానంబడుచుండుటచేత కోనమండలరాజులని పిలుచుటకు సంశయింపఁబనిలేదు. ఈవంశములో నైదవరాజయిన రాజేంద్రచోడ రాజు తనప్రతిపామహుండయిన ముమ్మడిభీమరాజున కొనంగఁబడిన వేంగిరాజ్యమున కభిషిక్తుండైనతనిని చెప్పకొనియున్నాఁడు. వీనికి విక్రమరుద్రుఁడు హైహయాదిత్యుఁడు, మొదలగు చిరుదునామములుగలవు. ఇతఁడు, దాక్షరా

మనులోని భీమ నాథాలయములో నొకమండపమును గట్టించెను. వీనిమరణానంతరము వీనిసోదరులగు రెండవభీమరాజు మొదటిసత్యరాజు గలిసి పరిపాలనముచేసిరి. వారి తరువాత వారికొడుకులు లోకమహీపాలుఁడును మూడవభీముఁడును గలిసి పరిపాలనముచేసిరి. వారికిఁ బిమ్మట రాజేంద్రచోడునికొడుకు మల్లిదేవుఁడును రెండవరాజపతీఁడుకొడుకు పల్లభరాజును గలిసి పరిపాలనముచేసిరి. పల్లభరాజు ౧౮ సంవత్సరములు పరిపాలనము చేసినతరువాత మరణమునొందఁగా వానికొడుకు రెండవమనుమ సత్యరాజు వానిస్థానమునకువచ్చెను. ఈ మల్లిదేవుఁడును మనుమనత్యరాజునుగలిసి గుద్దవాడివిషయములోని ఒడియూరను గ్రామమును శాలివాహనశకము ౧౧౧౭వ సంవత్సరములో మేషసంక్రాంతినాడు శ్రీపితాపురములోని కుంతీమాధవస్వామి దేవాలయమునకు ధారపోసి యొక శాసనమును వ్రాయించిరి. ఈయొడియూరునకుఁ దూర్పున వేలంగయు దక్షిణమున సిరిపురమున్నది చెప్పటచేతను, ఇప్పటి ఓదూరు అనిపిలువంబడు గ్రామమునకుఁ దూర్పున వేలంగి గ్రామమును దక్షిణమున సిరిపుర గ్రామమునుండుటచేతను ఒడియూరే ఓదూరయినదని తలంపఁబడుచున్నది ఈ శాసనములో జయమాంబను బొగడునట్టి రెండుశ్లోకములు గానంబడుచున్నవి. ఈజయమాంబ వెలనాటిచోడుఁడయిన మనుమగొంకరాజుయొక్క భార్యయు, కులోత్తుంగ పృథ్వీశ్వరుని తల్లియునైయుండెను. పృథ్వీశ్వరుని పితాపురము శాసనములో నీ మెంగూర్చి దెలిసికొనియుంటిమి. ఈశాసనమునందీమె పొగడఁబడియుండుటచేత ౧౧౧౮ దవ శకసంవత్సరములోనుండిన జయమాంబ౧౧౧౭లోగూడ జీవించియున్నదనియు కోనమండలరాజులు వెలనాటిచోడులకులోబడిన సామంతప్రభువులనియుఁ దేటపడుచున్నది. ఈరాజులచరిత్రమును దెలిపెడివి పితాపురశాసనము మాత్రమెగాక మఱికొన్ని శిలాశాసనములు దాక్షిణ్యరామభీమేశ్వరుని యాలయములోను, పాలకొలను (పాలకొల్లు) గ్రామములోని క్షీరారామదేవుని యాలయములోనుగలవు. మాహిష్ఠతీపురంబున కలంకారభూతుఁడును, కోనమండలాధిపతియు హైహయవంశజుఁడునగు రాజపతీఁడు కుమారుఁడును విక్రమరుద్ర బిరుదాంకితుఁడునైన రాజేంద్రచోడుని శాసనము వైఁకజెప్పిన

శాసనములలో బుర్రాతన మైనదిగ నున్నది. ఇందుఁ జెప్పబడిన మహిష్మతీనగరము కా ర్తవీర్యునివంశములోనివాఁడగు ప్రతీపునికరాజధానియై రేవానదీతటంబుననున్నదని రఘువంశమునందుఁ జెప్పబడినది. సర్వదానదీతటంబున నున్న మండలమున గామ మే పూర్వము మహిష్మతీనగరముగానుండెనని జనరల్ కన్ని హ్యోమ్ గారు వ్రాయుచున్నారు.¹ మహిష్మతీనగరము సర్వదాతీరము నందున్నదని డాక్టరు భాండార్ కర్ గారుకూడ వ్రాయుచున్నారు.² శోనముప్పడిరాజయొక్క రాణియగు రాజుదేవి శాలివాహనశకము ౧౦౫౭వ సంవత్సరములోఁ జేసిన దానశాసనము మఱియొకటిగలదు. ఈముప్పడిరాజు రాజేంద్రచోడునికి బెద్దన్నయగు రెండవముప్పడి భీమరాజుగనుండెను. మఱియును పీనితోఁగూడి పరిపాలనము చేసిన మొవటిసత్యరాజయొక్క శాసనముగూడ గలదు. ఈసత్యరాజుకోనరాజపక్షేడునకు తొండ్రాంబిక యందు జనించినవాఁడును రాజేంద్రచోడునకుఁ దమ్ముడునై యుండెను.

ఈ మొవటి సత్యరాజునకుఁ దనువారి రాజ్యాధిపత్యమును వహించిన వాని కొడుకు మూడవభీమరాజు వేఁగి విషయాధీశ్వరుఁడయిన రాజరాజునకుఁ లోబడిన సామంతుఁడుగ నుండెనని రాజరాజదేవుని రాజ్యకాలము లోని తొమ్మిదవ సంవత్సరమున ననఁగా శాలివాహన శకము ౧౦౫౭ - దవ సంవత్సరములో శోనసత్యరాజు యొక్క కుమారుఁడును మహామండలేశ్వరుఁడు నైన భీమరాజుచే వ్రాయింపబడిన శాసనమును బట్టి దెలియుచున్నది.

మఱియును శోనమల్లి దేవరాజు రాజయిగు గంగాదేవి వలన శాలివాహన శకము ౧౦౭౭-వ సంవత్సరములో నొక దీపము దానము చేయబడినట్లుగాఁ దెలిపెడి శాశనమొకటియు శోనమల్లి దేవరాజుతోఁ గలిసి పరిపాలనము చేసిన రెండవమనుమ సత్యరాజమంత్రి గూడనొక దీపమును దానము చేసెనని దెలిపెడి దానశాసన మొకటియు నా దేవాలయమునందే గాన వచ్చుచున్నవి.

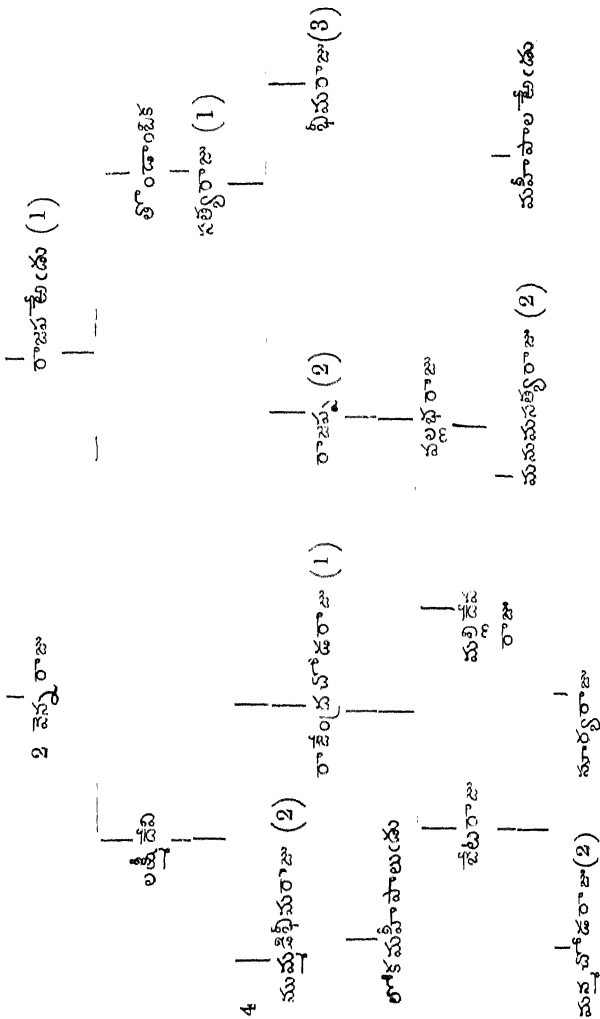
1. Ancient geography of india. p. 488.
 2. Dr. Bhandarkar's Early History of Deccan. p.7.

ఇంతియగాక పాలకొలను గామములోని క్షీరారామేశ్వరుని దేవాలయములో నిటీవలవ్రాయబడిన శాసనములు కొన్ని యీవంశములోని మఱియిద్దఱు రాజులపేరులను బేర్కొనుచున్నవి. వారినామములకు ముందు కొనశబ్దము ప్రయోగింపఁ బడియుండుటచేత నీ యిరువురు గూడ కొనసీమరాజులలోని వారేయని నిశ్చయింపఁ బడియెను. అందొకరు కొనగణపదేవమహారాజునువారు మఱియొకరు కొనభీమవల్లభరాజునువారు. వీరిలో మహామండలేశ్వర గణపదేవ మహారాజుగారి దేవియగు నుదయమహాదేవి చాళుక్య వంశజుడను, విష్ణువర్ధన మహారాజుబిరుదాంకితుండును, నిడుదపోలు (నిడదవోలు రాజుమహేంద్రవరమునకుఁ బడమట గం మైళ్ల దూరమున నున్నది.) పురాధీశ్వరుండు నైన మహాదేవ చక్రవర్తికొమార్తెయై యుండెను. ఈ మహాదేవ చక్రవర్తి శాసనములు శాలివాహన శకము ౧౨౧౨వ మొదలు కొని ౧౦౨౨ వఱకును- వానియల్లుడగు గణపతిదేవ మహారాజుయొక్క శాసనములు శాలివాహన శకము ౧౧౨౪ మొదలుకొని ౧౦౨౨ వఱకును, గాని పించుచున్నవి. భీమవల్లభ గాజుయొక్క దానశాసనములు రెండింటిలో నొకటి శాలివాహన శకము ౧౨౪౦-దవ సంవత్సరమున వ్రాయబడినది. కాబట్టి వీరలిరువురును కాకతీయులైన గణపతిరాజులకు సామంతులుగ నుండి కొనసీమరాజ్యమును బరిపాలించిరని చెప్పవచ్చును.

హైహయవంశము.

ముప్పడిభీమరాజు (1)

పదునాఱవ ప్రకరణము.

ఆంధ్రచోడులు.

ఏడవశతాబ్ద ప్రారంభమున హానుత్సాంగు హిందూవేశంబునందలి బౌద్ధాశ్రమములను జూడవచ్చి దక్షిణ యాత్రచేయునపు డాంధ్రదేశమునకు వచ్చి యచ్చటి బౌద్ధక్షేత్రములను సందర్శించి పిమ్మట ధాన్యకటకమునకు నైఋతి దిక్కుననుండు చుళియ (Chu li-ya) దేశమునకు వెళ్లెనని చెప్పబడి యెను. చుళియ చోళకు నామంబగుటంజేసి కావేరీతరమునందున్న చోళదేశ మిచ్చటికెట్లు వచ్చెనని చరిత్రకారు లాశ్చర్యపడుచుండిరి. హానుత్సాంగు పరదేశీయుఁ డగుటవలనఁ దెలియక యేదోతప్పక వ్రాసెనని యూహించిరి కాని యా కాలమునం దాంధ్రదేశమునఁ జోడులమని చెప్పకొను నొకతెగ వారు పరిపాలనము చేయుచుండినది యెవ్వరికిని దెలియకపోయెను. హానుత్సాంగు చూడవచ్చిన కాలమనఁగా క్రీ. శ. ౬౪౦-దవ సంవత్సరమున నీ యాంధ్రదేశములోని యీచోళరాజ్యము నాలుగైదువందల మైళ్లవిస్తీర్ణము మాత్రము గలిగియుండెను. రెండుమైళ్లుమాత్రమె పరిపర్తనము గల యొకచిన్న పట్టణము రాజధానిగనుండెను. దేశమంతయు ననాకోగ్యకరంబులగు నడవులతోడను, సారహీనములయిన భూములతోడను, క్రూరకృత్యములచే భయంకరులై మోటుగనుండు ప్రజలతోడను గూడియుండెను. ఎక్కడచూచినను దాడిదొంగల గుంపులతోఁ గూడియుండెను. బౌద్ధాశ్రమములు కొన్ని మాత్రమె యుండినవిగాని యవియు శిథిలములై యుండినవి. వానివలెనే యిందు నివసించు సన్న్యాసులు గూడ నపరిశుద్ధులుగ నుండిరి. దేశమునందంతటను జైనమతము ప్రచారమునందుండెను. అచ్చటచ్చట బ్రాహ్మణ్యశాలయముల త్యలంఘ్యగలవి మాత్రముండినవి. ఈ రాజ్యము ధాన్యకటకమునకు (అమరా

వతి ధరణికోట) రెండువందల మైళ్లను బోధించునందు దూరమున మాత్రముం
 డెను. కాబట్టి యీరాజ్యము కడపమండలము బోధించిన చెప్పవచ్చును. హా
 నుత్సాంగునిర్ణయించిన లక్షణములన్నియుం గడపమండలమునకు వర్తించుచున్నవి.
 క్రీ. శ. ౧౫౦౦ సంవత్సరమున బ్రిటీషువారోరుండలమును స్వాధీనముం జేసి
 కొను పర్యంతము దారదోపిడి కాండ్రగుంపులచే నిండియుండి ఘోరకృత్యముల
 కాటవట్టయి యుండెను. ఈ దేశమును నిర్ణయించిన మాత్రముండు చోళ దేశమని
 పేర్కొనియే నే గాని రాజ్యపాలనము చేయుచుండిన రాజునైన నుదాహరించిన
 వాడు కాడు. ఈచోళరాజు స్వతంత్రుండవో నకకాంచీపురా ధీశ్వరు
 డయిన నిరసింహునిర్ణయము పల్లనరాజునకు బోధించినవారిలో హానుత్సాంగు
 చెలిసియుండిన వాడుకాడు. ఇటీవలనా ప్రాంతములం గనుంగొనబడిన
 కొన్నిపురాతన శిలాశాసనములను బట్టి హానుత్సాంగు చెప్పిన చోళరాజ్యము
 స్థిరపడుచున్నది. ఎనిమిదవ శతాబ్దిమునుం దూర్వమునందు వాడుకలోనుండు
 లిపులను గలిగియుండిన యాచోళరాజుల శాసనములు సంశయముల నన్నిటిని
 నివారించుచున్నవి. 1903-4-వ సంవత్సరములో నీ రాజులయొక్క శిలాశాస
 నము లాఱును మోయకు తొమ్మిదివేలమును గెన్నట్లుం బడినవి. ఈతామ్రశా
 సనములో మొవటకరకాలచోళుండనారాజు సేర్కొనబడియును. ఇతడు
 కానేర నిరయొక్క వల్లులు దేశమునుం బొర్ల పాలనండు గట్లు పోయించె
 ననియు. పాండ్యచోళుల రాజ్యములయొక్క హాధిపత్యమును నహించెనని
 యును జెప్పబడియుండెను. నీనినిలశములందు నుదాహరించెను. ఇతడు
 కాశ్యపగోత్రుడు. వీనికసలపాపిష్టాపు, నూరురానిండుండు, ధనుంజయు వర్ష
 యను మావురు పుత్రులుండిరి. ధనుంజయునిర్ణయించిన చోళమహారాజు, వాని
 ననిరాముండు, వానిక మహేంద్రవిక్రమవర్మ వానిక మునితలెలాశురుండు కలి
 గెను. ఇతడు పాండ్యచోళుల కేరళరాజ్యముల కధిపతియని చెప్పబడియెను.
 వీనికి గుణముదిశుండు' పోర్చుక్కుంనుండు జనించెరి. పోర్చుక్కుంనునకు పురుష

శార్దూలుఁడు వానికి పుణ్యకుమారుఁడు జఁంచిరి. ఈపోర్తుఖరామపుణ్యకుమారుఁడు కొఠి కుల్లరాజుయొక్క కోరికనువిశ్వసించి తనపరిపాలనకాలములో నైదవసంవత్సరమున హిరణ్యోమ్ప్తి మండలములో సుప్రయోగనదియొక్క దక్షిణపుటొడ్డుననున్న వీరిపాఱు (వీరిపాడు) గ్రామములోఁ గొంతభూదానము చేసెను. (ఇయ్యది పల్లవయువ మహారాజు విష్ణుగోపుని యుజ్జవపల్లి శాసనమునఁగూడ నుదాహరింపఁబడినది). ఈపుణ్యకుమారుని పూర్వికులయిన నందివర్తిసింహవిష్ణువుల నామములు పల్లవరాజులచేఁగూడ నెఱింపఁబడియెను మఱియును సుందరానందుఁడు నవరాముఁడు చోళనాయకుఁడయిన శ్రీకంఠుని పూర్వులుగా నుదాహరింపఁబడిరి.¹

శిలాశాసనములలో నొకటి పోర్తుఖరామ పుణ్యకుమారునకును (no. 384 of 1904), మూడుచోళమహారాజునకును (nos. 405 406, 408 of 1904) ఒకటి విక్రమాచిత్ర్య చోళమహారాజునకును (no. 400 of 1904) మఱియొకటి శక్తివర్తి విక్రమాదిత్యుని కుమారుఁడగు చోళమహారాజాధిరాజునత్యాదిత్యునకును (No. 393 of 1904) సంబంధించినవిగనున్నవి. ఇవిన్నియును గడపమండలములోని ప్రాద్దుటూరు, జమ్మలమడుగు తాలూకాలలోఁ గానుపించినవిగావున వీరి రాజ్యముగూడ నచ్చటిదేయైయుండునని యూహింపఁబడుచున్నది. ఈశాసనములలో నుదాహరింపఁబడినరాజులలో చోళమహారాజు సూర్యకులుఁడనియు, కాశ్యపగోత్రుఁడనియు, కరికాలచోడవంశజుఁడనియుఁ జేర్కొనఁబడియుండెను. వీరు నిహించిన బిరుదునామములం జూడ స్వతంత్రులుగఁ గన్నట్టుచున్నారు. వీరి శిలాశాసనములు గాని తామ్రశాసనములు గాని వీరేకాలమున నున్నదియుఁ దెలుపుచుండలేదు. వీరిశాసనములలోని లిపిని బట్టిచూడఁగ నాదవశతాబ్దమునకుఁ బూర్వమున నున్నవారని తేటపడుచున్నది.

ఇంతియగాక ౧౯౦౫దవ సంవత్సరములో కడపమండలములోని పెద్దముడియ (ముదివేము) మనుగ్రామంబున చోళమహారాజుపాలనములోని శాసన

1. Ep. Ind. vol VI. p. 123 note.

యొకటి గానిపించినది. (No. 352 of 1905) చిప్పిలి గ్రామమునఁ గప్పట్టఁ డినశాసనములో (No. 299 of 1905) పుణ్యకుమారుని పేరు గానంబడుచున్నది. ఆత్యనచోళుని శాసన మొకటి గానిపించుచున్నదిగాని (No. 350 of 1905) యి తఁడు పశ్చిమచాళుక్యరాజగు నాణవిక్రమాదిత్యునకు లోబడిన మండలేశ్వ రుఁడుగాని స్వతంత్రుఁడుగాఁడు. అయిన నితఁడు ప్రైవోడవంశములోని వాఁ డుగానుండెను. ౧౯౦2వ సంవత్సరములోనీచోడులశాసనములు మఱి మూడు గన్పెట్టఁబడినవి. ఒకటి ముట్టుకూరులోను, ఒకటి ప్రొద్దుటూరులోను, మఱి యొకటి నల్లచెల్లెపుపల్లెలోను గనుఁగొనబడినవి. ఈ గ్రామములన్నియుఁ గడ ప మండలములోనివే. మొదటిరెండును చోళమహారాజు కాలములోనివి. ఎల చోళ మహారాజు ముత్తరాజునను నిరువురు మూడవశాసనమునం బేర్కొనఁబడి యుండిరి. శ్రీకంఠుని తామ్రశాసనములో ఎలచోళుఁడు శ్రీకంఠుని పూర్వికుల లోని వాఁడుగా నుదాహరింపఁబడియుండెను. హేమవతి, నిడుగల్లు ప్రాంత దేశమును బాలించెడు చోళరాజులను గొందఱని రైసుదొర గారు తుముకూరు శాసనముల సంపుటములో నుదాహరించుచున్నారు. ¹ వీరిలో ధనుంజయు యెల చోళరాజు గాంగూల పల్లవరాజునకు లోబడిన మండ లేశ్వరుఁడుగ నుండి ఆల్వాడి దేశమును, చోళిక్ముత్తరాజు కండచోటను పాలించుచుండిరి. వీరలు క్రీ. శ. 2౫౦ దవ సంవత్సరములో నున్నారని రైసుదొర గారు కాలనిర్ణ యము చేసియున్నారు.

కడప మండలములోని చోడులు 2000 లు గ్రామములు గలిగిన రేనా డును బాలించుచుఁ దాము కఠికాల చోడవంశ జులమని చెప్పుకొని యున్నా రు. హేమవతి నిడుగల్లుచోడు లట్టివిషయముల నేమియుఁ జెప్పుకొని యుం డలేదు.

రేనాటిచోడులు ద్రావిడచోడులుగారు.

ఈ రేనాటిచోడులు ద్రావిడభాషా వాఙ్మయములో వర్ణింపఁబడిన కఠికాలచోడుని వంశములోని వారమని తమశాసనములలో గొప్పగాఁ జెప్పుకొని

యున్నను తక్కిన రాజవంశముల వారివలెనే వీరును పోకలుపోయియుండురు గాని నిజముగా నీచోడులకు నాచోడులకు సంబంధమేమియును గానరాదు. వీరు కరికాల చోడవంశజులమని చెప్పకొన్నంత మాత్రముచేత నాచోడులిచ్చి టికివచ్చి పరిపాలించినవారని భ్రమింపరాదు. విక్రమ సింహపురమనియెడు నెల్లూరును బాలించిన మనుమసిద్ధిరాజును వానిపూర్వులనుగూడ తాముకరికాల చోడవంశజులమని చెప్పకొని యుండిరి. ఇట్లనేకులు తాముకరికాల చోడవంశజులమని చెప్పకొనియున్నను పిరెప్పరును పెట్టుచోడులెగాని పుట్టుచోడులు గారు. ముఖ్యముగా విచారించవలసినది మఱియొక్కటికలదు. వస్తర (బస్తరు) రాజ్యములోని చక్రకోట్యమును బాలించు సింధువంశజుడయిన ధారావర్షునికి లోబడిన సామంతుడగునుండి వానికిమంత్రిగను సైన్యాధిపతిగనుండిన చంద్రాదిత్యుడను నాతఁడు తానుకరికాల చోడవంశజుడ ననియు కాశ్యపగోత్రుడననియుఁ జెప్పకొనియుండుటచేత నతఁడీచోడవంశములోని వాఁడుగ గుర్తింపఁబడియెను. వీనిశాసనములపైన సింహలాంఛనము గలదు. శాసనపరిశోధకులు వీనిశాసనములం బరిశీలించి రేనాటిచోడులు వ్యాఘ్రలాంఛనముగలవారని వారికిని తంజాపురి, తిరుచునాపల్లి చోళులకును సంబంధము గలదని యభిప్రాయపడిన తమ మొదటి యభిప్రాయమును మార్చుకొని రేనాటిరెడ్లుగూడ సింహలాంఛనముగలవారేయనియుఁ గాఁబట్టి రేనాటిచోడులు వేఱనియు, తంజాపురి చోడులు వేఱనియు నభిప్రాయపడి యున్నారు. కనుక రేనాటిచోడులను మేమాండ్రచోడులనుగానే పరిగణించుచున్నారము. తక్కినచోడులనుగూర్చి ద్వితీయసంపుటమునందు వివరముగా వ్రాయఁదలంచి చోడులచరిత్రమిచ్చట ముగించినారము. వీరినిగూర్చిన చరిత్రము పరిశోధనలవలన భావికాలమునఁ దెలిసికొనవలసినదేగాని యింతవఱకు మనకేమియును దెలియరాకున్నయది.

మహాభాణవంశము.

దక్షిణాపథ దేశమునుబాలించిన భూపతులలో సూర్యకులులమని కొందఱును చంద్రకులులమని కొందఱును, బ్రహ్మకులులమని కొందఱును, కార్తవీ

ర్యకులలమని కొందఱును పెక్కండ్రు పెక్కరీతులు గాఁ దమవంశోత్పత్తులను గూర్చి చెప్పకొనిరేగాని యీయహా బాణులవలె రాక్షసుల సంతతివారమని వారెవ్వరును చెప్పకొని యుండలేదు. వీరలు తాముదాన వాగ్రణియగు బలిచక్రవర్తియొక్క కొడుకయిన మహాబాణుని సంశయలోని వారమని చెప్పకొని యుండిరి. మాచదువరులు భాగవత విష్ణుపురాణములలోని బలిచక్రవర్తియొక్కయు, బాణాసురునియొక్కయు కథలను జదివెయు పనియునుండురు. వామనమూర్తియైవచ్చిన విష్ణువునకు భూవలయమంతయు ధారపోసి సర్వస్వమును గోల్పోయి పాతాళమున కణగఁగఁ ద్రొక్కబడినవాడు బలిచక్రవర్తి. శ్రీకృష్ణుని మనుమఁడనిరుద్ధుఁడు తనకూఁతురయిన యుషాకన్యతో సంతిపురమందిరమున నుండుటఁగాంచి మహాద్రుఁడై యనిగుద్దుంబట్టి బంధించి యాకారణమున శివకేశవులకుఁ బోంఱుముపెట్టి తుదకు శ్రీకృష్ణునిచే ముప్పుగాంచినవాఁడు బాణాసురుఁడు. వానివంశమున జనించితమని చెప్పకొనువారే యీయహా బాణులు. వీరు శైవమతావలంబకులు. నల్లనిటెక్కెముగలవారు. వృషభలాంఛనులు. నందీశ్వరుని భక్తులు. వీనికి మొదట మొసూరుం"స్వయూహా"నున్న హోలారుమండలములోని అవణ్యనగరము (Avani) రాజధానిగనున్నట్లు గన్పట్టెడిని. తరువాత నుత్తరాక్కాడు మండలములోని తిరువళ్లము రాజధానిగి నుండెను.

ఇది పాలేఱున కుపశాఖయగు నీవాసదియుక్క సడమటియొడ్డున నున్నది. అనేకశాసనములందు తిరువళ్లము బాణపురమని పేర్కొనఁబడియున్నది. ఈమండలము పేరం బాణప్పాడి (మహాబాణదేశము) అని పిలువంబడుచుండెను. బాణపురమునకు సమీపమునం దొకపాలెము బాణసముద్రమని పిలువంబడుచుండెను. మఱియొక గ్రామము బాణులకాలమునుండి బాణవరమను పేరంబరగుచు పోళింఱునునకు (చోళంగినరము) (Railway Station) సమీపమున నున్నది. బాణపురమనియెడి యీతిరువళ్లము చోడుల శాసనములయందు తికాల్లినవళ్లమని గూడ పేర్కొనఁబడినది. అప్పడిది జయంకొండ శచోమండలములోని భాగమగు పాడువూరు కొట్టములోఁజేరియుండెను. ఈపాడువూరు కొట్టమొకప్పుడు త్యాగాభరణ వలనాడను పేరనొప్పియుండెను. కొన్ని శాసన

ములలో తిరువళ్ళము పేరంబాణ ప్పాడిలోని మీయాలునాడు లోనిదనియు, మఱికొన్ని శాసనములలో కరై బలినాడు లోనిదనియుఁ జేర్కొనఁబడియుండెను. మహాబాణుల ప్రాచీనశాసనములందు పరిపీఠరముగూడ రాజధానిగనుండి నట్లు పేర్కొనఁబడినదిగాని అదియొక్కడనుండెనో దెలియరాదు. కొందఱు పరిపీఠకారులు రాయవేలూరునకు దక్షిణభాగముననున్న పడైవీడు పరిపీఠరమని చెప్పుచున్నారుగాని యింకను స్థిరపడి యుండలేదు. ఈమహాబాణుల రాజ్య మాండ్రపథమునకుఁ (నడుగావళికి) బడమటనున్నదని కొన్ని శాసనములు దెలుపుచున్నవి. ఆండ్రమండలములోని ౧౨౦౦౦ గ్రామములు వీరిరాజ్యములోఁ జేరి యుండినవి. ఈబాణరాజులు స్వతంత్రులుగాక పల్లవరాజులకు గాంగపల్లవ రాజులకు లోబడిన మాండలికులై ప్రఖ్యాతిఁ గాంచినవారుగఁ గన్పట్టుచున్నారు. విద్యానాథపండితుఁడు బాణవంశమునుగూర్చి ప్రతాప రుద్రీయమునందు ప్రశంసించియున్నాఁడు. ౧౯౦౩ వ సంవత్సరమునఁ బ్రకటింపఁబడిన బాణుల శాసనము లై దింటిలోను మాడు (Nos 226, 228, 229 of 1903) పల్లవులు గాంగపల్లవులు బాణులకు ప్రభువులని పేర్కొనియున్నవిగాని రెండుశాసనములు మాత్రమట్లు పేర్కొనియుండలేదు. ఆరెండును విజయాదిత్య బాణరాయని కాలములోనివై శక సంవత్సరములు ౮౨౦, ౮౨౧ వ సంవత్సరములకు సరియైన క్రీస్తుశకము ౮౯౭ - ౮౯౮ దవ సంవత్సరములలో వ్రాయఁబడినవిగా నున్నవి. ¹ ఈరెండింటిలోను మొదటిది విజయాదిత్యుని బాణవిద్యాధరుని కొడుకని నుడువుచున్నది. గాంగపల్లవుఁడగు నృపతుంగుని శాసనములో (No 228 of 1903) నుదాహరింపఁబడిన బాణవిద్యాధరుఁడు నితఁడు నొక్కఁడే యని చెప్పవచ్చును. ఈనృపతుంగ మహారాజు తొమ్మిదవ శతాబ్దములోని కడపటి కాలము నందుండినవాఁడు. గాంగపల్లవరాజగు దంతివిక్రమవర్మకు మాండలిక సామంతుఁడయిన విజయాదిత్యుని కన్నను పల్లవరాజగునంది పోతవర్మకాలములో నాండ్రపథమునకుఁ బడమటఁ బరిపాలనము సేయుచుండిన విక్రమాదిత్యుఁడు పూర్వుఁడయి యుండును. ఈవిక్రమాదిత్యుఁడు గాంగపల్లవుఁడగు విజ

యనంది విక్రమవర్ష పరిపాలనముయొక్క ౧౭ వ సంవత్సరములో వ్రాయబడిన తిరువళ్లము శాసనములో నుదాహరింపబడిన విక్రమాదిత్యునకంటె భిన్నుడనియె భావింపవలయును. ¹

వహూవల్లభ మల్లదేవ నందివిక్రమవర్షముడయనూరుశాసనములోఁ దానాంధ్రమండలములోని ౧౨౦౦౦ గ్రామముల కధిపతినని చెప్పి కొనియున్న విషయము నిదివఱకు తెలిపియుంటిమి. ౧౯౦౬ వ సంవత్సరములో పుంగనూరు జమిందారిలో ౨ శాసనము లీ బాణమాండలిక రాజులకు సంబంధించినవి ప్రతులెత్తబడినవి. వానిలో నాలుగు (Nos 543, 555, 570, 584 of 1906) మహాబలి బాణరాజుకాలములోనివి గ నున్నవి. వీనిలో మొదటిది శూరమతివద్దను జరిగిన యుద్ధమును ప్రశంసించుచున్నది. పెర్షనాడి రాజుకొఱకు మహాబలి బాణరాజు వైదుంబరాజగు గండ్రునేత్రునితోఁ గలిసి నలంబరాజును రాచమల్లుని మయిందాడిని నెదుర్కొని ఘోరయుద్ధము చేసెను. కోలారుండలములోని బంగ వాడి శిలాశాసనముగూడ వైయుద్ధమును ప్రశంసించుచున్నది. గాంగపల్లవ రాజయిన విజయవిక్రమ నరసింహవర్ష కాలములోని యొక శాసనముగూడ శూరమతి యుద్ధమునుగూర్చి ప్రశంసించియున్నది. వైశాసనములలో నుదాహరింపబడిన రాచమల్లుఁడు గాంగవంశ జుడయనయెడల నతఁడు సత్యకుమార కొంగునివర్ష పెర్షనాడి రాజమల్లుఁడై యుండవలయును. అతఁడే యని నిశ్చయమైనయెడల నతఁడురాజ్యము చేసిన కడపటికాలము క్రీ.శ. ౨౭౦-౧ సంవత్సరమగుచున్నది. ³ కాఁబట్టి మహాబలి బాణరాజు యొక్క కాలమింపు మింపు గాఁ దొడ్డిదవత తాబ్ద మధ్యమయి యుండునని చెప్పవచ్చును.

తక్కిన శాసనములు నాలుగు మహాబలి బాణరాజువిక్రమాదిత్య బాణకంఠ ర్షజయ మేరుని యొక్కయు, (No 569 of 1906) మహాబలి బాణరాజ బాణి ధ్యాధరునియొక్కయు, (571 of 1606) మహాబలి బాణరాజ విజయాదిత్యవర్ష

1 South Indian Inscriptions, Vol. III, no 43

2 Ind Ant Vol XV. p. 175

3 Ep. Ind. Vol VI p. 59

హడామణి ప్రభు మేరునియొక్కయు (No 542 of 1906) కాలములలోనివై
 మున్నవి. వీనిలోఁగఁడపటిది కాడువత్తిముత్తరాజు కోయటూరుపైఁబడి దోపిడి
 గావించుటను ప్రశంసించి బాణరాజు వడుగావళి (ఆంధ్రపథము)లో 1900 గ్రా
 మములను మన్నెలో 200 గ్రామములను బరిపాలించుచుండెనని దెలుపుచున్నది.
 డపటిచోడల శాసనములలో పేరంబాణప్పాడిదేశము (బాణదేశము) పడమట
 ప్రంగనూరువఱకును వ్యాపించియుండెనని దెలియఁజేయుచున్నవి. ఈబాణరా
 జ్యము తూర్పునఁ గాళహస్తివఱకును వ్యాపించియుండెను. కాఁబట్టి పాలేఱునదికి
 పుత్తరముననున్న యిప్పటియుత్తరాక్కాడు మండలమంతయు బాణరాజ్యము
 గోనిదని చెప్పటంకెంతమాత్రమును సందియములేదు. క్రీ. శ. ౧౮౯౨-౯౩ నంప
 శ్చరప్రాంతమున నలంబరాజగు మహేంద్రాధిరాజనలంబుఁడు బాణవంశమును
 నిర్మూలముచేసెనని గొప్పగాఁ జెప్పుకొనియుండెను, క్రీ. శ. ౯౦౨ మొద
 లుకొని ౯౮౦ వఱకుఁ బరిపాలనముచేసిన తంజాపురచోళరాజగు మొదటిప
 రాంతకుఁ డిరువురు బాణరాజులను నిర్మూలముచేసి వారలదేశమును గాంగుఁడైన
 రెండవ పృథ్వీపతికి బహుమానముఁ జేసెను. ¹

సృష్టివేంద్రవర్మకు లోఁబడియుండిన అలగమయ్యయను బాణరాజొక
 సామాన్యప్రభువై యుండెను. ఇట్లు చోళరాజగు పరాంతకునిచేఁ బడభ్రష్ట
 లైన కతంబున బాణులలో నొకకుటుంబము వారాంధ్రదేశములో సుత్తర
 భాగమునకు వచ్చినట్లు గాన్పించుచున్నది. బాణవంశజుఁడగు శూరబలిరాజు
 యొక్క సంఘండవశతాబ్దములోని శాసనమొకటి గుంటూరు మండలములో
 కొఱిదైన గ్రామములోఁ గానంబడుచున్నది. ²

వైదుంబవంశము.

వైదుంబులు తొమ్మిదవ పదవశతాబ్దములలో రాష్ట్రీకూటులకును నలం

1 Annual Report on Epigraphy for 1900-01, para. 11

(2) South Indian Inscriptions Vol. II, pp. 387, 388

3 Annual Report on Epigraphy for 1899-00 para-

బులకును చోడులకును లోబడినవారలై యాంధ్రకర్ణాటకదేశములలోని కొంత భాగమును బరిపాలించినవారు గా నుండిరి. వీరిశాసనములు కడపమండలము లోను మైసూరురాజ్యములోని కోలారుమండలములోను గానుపించుచున్నవి. కడపమండలములోని యొక శాసనము గండ్రత్రినేత్రుండను వైదుంబరాజుకాలము లోనిదైయుండెను. ఈగండ్రత్రినేత్రుండను వైదుంబరాజు మహాబలిబాణరాజు తోఁగలిసి సుప్రయోగనచీతటంబుననుండినసూరమతి యనుప్రదేశమున నలంబా ధిరాజుదాడిగతోడను రాచమల్లునితోను యుద్ధముఁజేసెను. ఈవిషయమునే యీగండ్రత్రినేత్రుని కాలముగోనిచగు మచనపల్లిశాసనమువలనఁగూడ (No 295 of 1906) స్పష్టపడుచున్నది. రైసుగారు తిమిలోలారుశాసనముల సంపుటములో వైదుంబరాజులవి రెండుశాసనముల నుదాహరించియున్నారు. వానిలో నొకటి గండ్రత్రినేత్రునికాలములోనిదైయున్నది. ఈ గండ్రత్రినేత్రుండను కడపశాసనములలో నుదాహరింపఁబడిన గండ్రత్రినేత్రుండను నొక్కఁడేగాని భిన్నులు గారు. ఈశాసనములు రెండును క్రీ. శ. ౯౦౦ సంవత్సరములోనివిగా రైసుగారు నిర్ణయించియున్నారు. ¹విక్రమాదిత్యుండను వైదుంబరాజు రాష్ట్రకూటరాజయిన మూడవకృష్ణనకు సామంతమాండలికుండగు నుండి మాలాడు, బాణగొప్పాడి, సింగపురనాడు, వెంకండ్రకొట్టము మొదలగువానిఁ బరిపాలించుచున్నట్లు కథాసనమునఁ దెలుపఁబడినది.

తిరుకోయిలూరునకు సమీపముననుండు కీలూరుశాసనములు మూడురాష్ట్రకూటరాజగు మూడవకృష్ణనకు లోబడిన సామంతమాండలికుండను వైదుంబుండనగు చందయ తిరువయ్యయనువానిఁ బేర్కొనుచున్నవి. ఈశాసనములు మూడును క్రీ. శ. ౯౬౦దవ సంవత్సరమునకును ౯౬౪గవ సంవత్సరమునకును నడుమ వ్రాయఁబడినవిగనున్నవి. ఆఱువేలగ్రామములను గలిగియుండిన గంగవాడి దేశమును బాలించుచుండి నలంబరాజగు దిలీపయ్యకులోబడిన సామంతమాండలికుండగు నుండిన వైదుంబవిక్రమాదిత్య తిరువయ్యయనువాని పేరు నుదా

1. Ep. Car. Vol. X. introduction p. XXII.

2. Annual Report; on Epigraphy for 1904-05. para 28.

హరించి యితఁడు క్రీ. శ. ౯౬౦-౬౬ ప్రాంతములనున్న వాఁడని రైసు గారు దెలుపుచున్నారు. ఈవిక్రమాదిత్య తిరువయ్య ౯౫౦వ సంవత్సరమున వొక చెఱువున బాగుపఱిపించి యున్న వాఁడు గావున నితఁడును కీలూరుశాసనముల లో నుదాహరింపఁబడిన చందయతిరువయ్యయు నొక్కడేయై యుండురని యూహింపవచ్చును. విక్రమాదిత్యుఁడను పేరు చందయయొక్క బిరుదునామ మై యుండవచ్చును. విక్రమాదిత్య తిరువయ్య తనకొడుకునకు చంద్రశేఖరుఁ డని పేరు పెట్టియుండుటచేతఁ దండ్రిపేరు కొడుకునకుఁ బెట్టినట్లుగ నూహింపఁ దగియున్నది. ఈవైనిజెప్పిన యూహలు సరియైనవేని రాష్ట్రకూటరాజగు మూ డవక్కయ్యఁడు తొక్కల యుద్ధమయినతరువాత తొండైమండలములోని యొక భాగమును బరిపాలించుటకై యీవై దుంబ విక్రమాదిత్యుని నియోగించియుండు నని తలంపవచ్చును. ఇందుచేతనే మొట్టమొదట నాంద్రకర్ణాటక దేశములలో రాజ్యపాలనము చేయుచుండిన వైదుంబులు తొండైమండలములో స్థిరపడి తరు వాత నచ్చటనే చోడరాజులగు మొదటరాజరాజునకును, మొదటిరాజేంద్రున కును లోఁబడిన సామంతమాండలికులుగనుండి పరిపాలనముఁజేయఁ గారణమై నట్లు గన్పట్టచున్నది. ¹ మదనపల్లి, పెదతిప్పనచుద్రము శాసనములలో నుదాహ రింపఁబడిన గండ్రతినేత్రుఁడే వైదుంబులలో స్వతంత్రుఁడైన కడపటి వాఁడు గా నుండెను. వానికిఁ బిమ్మట వైదుంబులు చోడరాజగు మొదటిపరాంతకునిచే జయింపఁబడిరి. ² కలింగ దేశమును బాలించుచుండిన గాంగవంశజుఁడగు మూడవ వజ్రహస్తుని పట్టమహిషియగు వినయమహాదేవి యీవైదుంబ రాజవంశములోని దేయని తెలియుచున్నది. ³

1. Ep. car. vol intro. p. XX.
 1. South Indian Inscriptions vol III. pp. 104. 107.
 (2) Ibid. vol II. p 379.
 (3) Ind. Ant. vol XVIII. pp. 164 and 175 and Ep. Ind vol. IV. p. 186.

నలంబరాజవంశము.

ఈనలంబులు త్రినయనపల్లవుని వంశములోని వారమనియు, ఈశ్వరవంశజులమనియుఁ జెప్పకొని యున్నారని వీరిచరిత్రమును గొంతపల్లవులం గూర్చి వ్రాయఁబడిన ప్రకరణమునఁ దెలిపియున్నారము. వీరిరాజ్యమునఁ గా నలంబవాడిరాజ్యము బల్లారి, కడప, కందనోలు, మైసూరుమండలములలోఁ జేరియున్నది. వీరికి బల్లారిమండలములోని ఉత్సంగిదుర్గము రాజధానిగ నుండెను. ఈనలంబవాడి రాజ్యము క్రీ. శ. 2వ శతాబ్దము మొదలుకొని ౧౦వ శతాబ్దము వఱకు వర్ధిల్లినదిగాని యీరాజులచరిత్రమంతయొక్కవగాఁ దెలియరాదు. వీరు రాష్ట్రకూటులకులోఁబడిన సామంతులనితోఁచుచున్నది. ఆంధ్రచోడులకును, నలంబులకును, వైదుంబులకును బూర్వము నలంబవాడి, మహారాజవాడి, రేనాడు దేశములను బరిపాలించినవారి చరిత్రమును సంగ్రహముగాఁ దెలిసికొనవలసియున్నది. ఈమూడుభూభాగములిప్పుడు అనంతపురము, కడప, కర్నూలు, బల్లారి జిల్లాలని పిలువబడుచున్నవి. ఈమండలములుగల ప్రదేశమంతయును తొమ్మిదవ పదవశతాబ్దములలో నాంధ్రచోడులు, నలంబులు, వైదుంబులు పరిపాలించిరి. వీరికిఁ బూర్వము ప్రదేశముల నెన్నిరెవ్వరు పాలించిగో కొంచెముగాఁ దెలిసికొనవలసియున్నది. ఈదేశమంతయుఁ గ్రీస్తుశకము రెండవశతాబ్దాంతమువఱకు నాంధ్రభృత్యుల పరిపాలనమునందుండెను. ఇదంతయుఁ గర్ణాటముగ నుండెను. ఈగర్ణాటమును శాలివాహనవంశజుండును నాంధ్రుఁడు నగునోరిలిపుత్రశాతకర్ణి రాజప్రతినిధిగ నుండి పరిపాలనయు చేసెను. వీని శాసనములు మైసూరురాజ్యములో పి. మొగమండలములోని పి. కార్నూరుతాలూకాలో స్థానకుందూరుకడఁబున్నవి.¹ ఆంధ్రచక్రవర్తియైన గోతమిపుత్రశాతకర్ణికుమారుఁడయిన పులమాయి యొక్కనాణెములు మైసూరుమండలములోని చిత్రదుర్గముకడగానిసించినవి. ఆంధ్రరాజులయిన శాతకర్ణులచే జయింపఁబడి పరిపాలింపఁబడినదగుటచేతనే యీభాగమున కంతకును గర్ణాటమును పేరు వచ్చినది. ఆంధ్రులకుఁ దరువాత నీ

(1) ఈ చరిత్రములోని ౨౨౫వ పాఠముచూడుడు.

2. Mysore, II. 428; (3) Mysore. II. 51

దేశము కదంబుల వశమయ్యెను. ఈ ప్రాచీనకదంబులు జై నమతావలంబకులు. ఉత్తరకర్ణాటములోని వనవాసిగాక ఇప్పటి బల్లారి మండలములో హర్షనహల్లి తాలూకాలోనున్న ఉత్సంగి దుర్గమొక ప్రధానపట్టణముగానుండెను. దీనికి నాలుగు మైళ్లదూరమున మైసూరు నరిహద్దులోనున్న అనాజియను ప్రదేశమున నాలుగవశతాబ్దములోని దై కదంబులకును కాంచీపురపల్లవులకును జరిగినయుద్ధమును దెలిపెడిశాసనమొకటి గానిపించినది.¹ హిరాహడగల్లియను ప్రదేశమున శివస్కందవర్షయను పల్లవుని శాసనమొకటి గన్నట్టుటచేత నాకాలమునందతఁ డీ ప్రదేశమును జయించి పరిపాలించెనని చెప్పఁదగును. ఆఱవశతాబ్దమునందు చాళుక్యులీదేశమునకుఁ బ్రభువులయిరి. రెండవపులకేశివల్లభునిశాసనమొకటి బల్లారిమండలములోని కురుగోడుగ్రామముకడనున్నది. చాళుక్యులీప్రదేశమును జయించినపుడు కదంబులకులోఁబడి యీదేశములోఁ గొంతభాగమును బరిపాలించుచుండిన నలరాజులను కీర్తివర్తమహారాజునాశముఁజేసెను. తరువాత మొదటివిక్రమాదిత్యుడు, అనంతపురమండలములో మడకనిరతాలూకాలో నున్నరత్నగిరి గ్రామములోని గొంతభూమి నొక బ్రాహ్మణునకు దానముచేసి శాసనము వ్రాయించెను. ఆశాసనములో నీప్రదేశము నలవాడివిషయములోనిదని శేర్మొనఁబడియుండెను. చాళుక్యులు మొట్టమొదట జై నమతావలంబకులుగ నుండిరి. తరువాత పౌరాణిక మతిమవలంబించిరి. క్రీ.శ. 8౫౭ వ సంవత్సరప్రాంతమున రాష్ట్రకూటులు చాళుక్యులు సామంతులయిరి. ఈచాళుక్యులలో నొక కొందఱు బల్లారిమండలములోని కొగలినాడు (హడగల్లి హర్షనహల్లితాలూకాలు) పాలించుచుండిరి. ఆకాలమునందే గొంతభాగము నలంబులనియొడు పల్లవులవశమయ్యెను. దీనినే నలంబపాడియని ఓలిచిరని మైనికెప్పియుంటిమి. ఈనంబులు రాష్ట్రకూటులకు లోఁబడియుండిరి. ఆంధ్రచోడులఱవశతాబ్దమునుండి స్వతంత్రులై పదవశతాబ్దమువఱకును బాలించిరిగాని కడపటిభాగమునందు రాష్ట్రకూటులకు లోఁబడిన సామంతమాండలికులుగ నున్నట్లే గన్నట్టుచున్నది. వైదుంబతాజులును గొంతకాలము రాష్ట్రకూటులకును దరువాత చోడులకును లోఁ

బడియుండిరి. బాణరాజులు గాంగపల్లవులకు లోబడియుండిరి. మైసూరు లోని తలకాడు రాజధానిగ గాంగవాడి దేశమును బరిపాలనము సేయుచుండిన మారసింహుండను పశ్చిమగాంగరాజు నలంబకులమును నిర్మూలముఁజేసి నలంబకు లాంతకుండని పేరు పొందెనట్లు¹ ఈపశ్చిమ గాంగులుకూడ నాకాలమున రాష్ట్ర కూటులకు లోబడినవారు గా నేయుండిరి. పదవతతాబ్దాంతమునందు రాష్ట్రకూటులను జయించి తైలోక్యముల్లండనుపశ్చిమచాళుక్యుండడు మరల దేశమును స్వేపనముఁ జేసికొనియెను. చోడులు పశ్చిమ గాంగులను జయించి వారియధికారమును నిర్మూలముఁజేసిరి.

తరువాత రెండుతతాబ్దములకాలము పశ్చిమచాళుక్యులకును చోడులకును పశ్చిమైయుభయపక్షముల వారికిని రణరంగభూమియై యొప్పుచుండెను.

విష్ణుకుండినవంశము.

విష్ణుకుండినులమని చెప్పుకొనిన రాజులకావనములు రెండుమాడు మాత్రము గానంబడుచుండినవి గాని వీరియుదంతమేమో యెచ్చటనుండివచ్చినవారో యేకాలమునందున్నవారో స్పష్టముగాఁ దెలియరాదు. పూర్వచాళుక్యులు వేంగికళింగదేశములను జయించుటకుఁ బూర్వమీ విష్ణుకుండినులు కళింగదేశములో నేభాగముననో పరిపాలనము సేయుచుండినవారని తోచుచున్నది. ఈవిష్ణుకుండినవంశమునకు మూలపురుషుండడు మాధనవర్తయుని పేర్కొనంబడియెను. ఈవిష్ణుకుండిన మహారాజగు మాధనవర్తకును వాకటకరాణికిని జనించినవాండడు విక్రమేంద్రవర్త. వాకటకులు చేరినదేశమును (Central Provinces) బరిపాలించుచుండిన యొకతెగరాజులుగనుండిరి. వీరిలోఁ బ్రవరసేనుండ ప్రఖ్యాతుండడు. విష్ణుకుండినుండయిన మాధనవర్తయు బహుప్రసిద్ధిగలవాండగుఁ గన్నట్టుచున్నాండడు. ఇతఁ డశ్వమేధాదియూగములను మాత్రమెగాక పురుషమేధములనుగూడఁ జేసినట్టుగఁ జెప్ప బడియెను. తండ్రి విష్ణుకుండినవంశము లోనివాండను తల్లి వాకటకవంశములోనిదియు నగుటచేత విక్రమేంద్రవర్తయుభయసులాభరణుండని పిలువంబడియెను. విష్ణుకుండినులలో విక్రమేంద్రవర్త

1. Mysore. I, 307.

యును పేరు పోయినవారిలోఁ నితఁడే మొదటివాఁడు. ఇంద్రవర్షయనియొడి యింద్రభట్టారకుఁడు పీఠాధిపతి. పైఁజెప్పినశాసనములలో రెండు పీఠాధిపతులు న్నవి. ఇయ్యవి విజయనగరమునకు సమీపమునందుండిన యొకపండిత కుటుంబ మువారినుండి కైకొనఁబడినవి గనుక పరిశుద్ధమైనవిగానున్నవి.¹

ఈయింద్రభట్టారకుఁడు నిర్వృక్తపరాక్రముండయిన మహాయోధుఁడని యభివర్ణింపఁబడియుండెను. విష్ణుకుండినులు సింహముద్రకయును సింహాధ్వజమును గలవారుగనుండిరి. శ్రీపర్వతేశ్వరపాదారాధభక్తులమని విష్ణుకుండినులు చెప్పకొనిరి. శ్రీపర్వతము శ్రీశైలమేయనియు, వీరలు కైవ మతావలంబకులని యును డాక్టరు కీల్ హారన్ గారు నుడువుచున్నారు. ఇంతియగాక విష్ణుకుండినుల శాసనములు వ్రాసినవారియొక్క స్వభావ తెలుగగుటంజేసియు శ్రీపర్వతేశ్వరుని పాదారాధకులమని చెప్పకొనియుండుటంజేసియు విష్ణుకుండిశబ్దము వినుకొండ శబ్దమాలమున ధ్వనించుచుండుటంజేసియు, విష్ణుకుండినులకు మొదట గుంటూరు మండలములోని వినుకొండ గాజధానిగనుండెనని తాము దృఢముగా విశ్వసించుచున్నామని కీల్ హారన్ గారు నుడువుచున్నారుగాని యింకను విచారణీయము. ఇంద్రభట్టారకుఁడనియొడి యింద్రవర్ష తనపరిపాలనముయొక్క 2వ సంవత్సరమున పూ (క) రాష్ట్రములోని పేరువాటక (పేరువాడ) మనుగ్రామమును దానము చేసియుండెను. ఈపూ (క) రాష్ట్రము కుబ్జవిష్ణువర్ధన మహారాజుయొక్క చీపురుపల్లి శాసనమునగూడ నుదాహరింపఁబడినది గనుక నిది విశాఖపట్టణమండలములోనిదిగాని యన్యముగాదు. కాబట్టి వీరిరాజ్యము మొదట విశాఖ పట్టణమండలములోనిదై యుండవలయునుగాని గుంటూరు మండలములోనిది గాదు. ఇంద్రవర్ష తననివాసపురము పురణింగమని తెలిపియుండెను. ఇది యొక్కడిదో గుర్తింపవలసిగావయున్నది. ఇంకను మఱొకచిక్కగన్నట్టుచున్నది. ప్రభాకరమహారాజునూరుండగు పృథ్వీమూలునియొక్క గోదావరిశాసనము

1. ఇయ్యవి బ్రహ్మశ్రీ గురుజూడ అప్పారావు పంతులుగారివలన సంగ్రహింపఁబడి దొరదినమువారి పరిశోధనాధికారికిఁ బంపఁబడినవి.

లో ఇంద్రభట్టారకునిపదభ్రష్టుని జేయుటకై అధిరాజేంద్రవర్ష కొందఱు రాజులను గూర్చుకొని తాను నాయకుఁడుగా నేర్పడి కుట్రచేయఁ బ్రయత్నించెనని చెప్పఁబడియుండెను.

కుబ్జనిష్ఠువర్ధన మహారాజయొక్క ద్విత్వీయపుత్రుఁడగు జయసింహపల్లభమహారాజయొక్క తమ్ముడునునైన ఇంద్రభట్టారకుఁడు క్రీ. శ. ౧౬౩వ సంవత్సరమున రాజ్యమునకువచ్చి ౧౬మాసములు పూత్రుఁడు పరిపాలనముచేసెను. డాక్టరుష్టీటుగారు పృథ్వీమూలనిశాననములోఁ బేర్కొనఁబడిన యింద్రభట్టారకుఁ డితఁడేమనియు, అధిరాజేంద్రవర్ష గంగవంశజుఁడై కళింగనగరము రాజధాని గాఁ గళింగదేశము నేలిన యింద్రవర్షమహారాజనియు, వీరికి జరిగిన యుద్ధములో ఇంద్రభట్టారకుఁడు మరణమునొంది యుండవచ్చుననియు, ఆకారణముచేత నతనిపరిపాలనమాణుమాసములలోనే ముగిసినోయినదనియు డాక్టరుష్టీటుగారు వ్రాసియున్నారు. అట్లాహించుట కొక కారణమునుగూడఁ నుడివియున్నారు. ఇంద్రభట్టారకునికుముదము సుప్రతీకముపై నధిష్ఠించియుండిన యొకానొక యింద్రాధిరాజుచేఁ గొట్టఁబడెనని చెప్పఁబడియుండుటంజేసియు, నైరుతిది క్కునందలి యేనుగునకు కుముదమనియు, ఈశాన్యదిక్కునందలి యేనుగునకు సుప్రతీకమనియు, నామములుండుటంజేసియు, చాళుక్యులు నైఋతిదిక్కునందలి వారును, గాంగులీశాన్యదిక్కునందలివారు నగుటంజేసియు డాక్టరుష్టీటుగారు ఇంద్రభట్టారకుఁడు చాళుక్యరాజనియు, అధిరాజేంద్రవర్ష కళింగనగరాధిపతి యనియును నర్తించుచున్నారు. డాక్టరుకిల్హోరన్ గారీవాదము నేగైకొనియింద్రభట్టారకుఁడు విష్ణుకుండినుఁడయిన యింద్రభట్టారకు పర్ణమహాంజేయని సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. ఎందుకన విష్ణుకుండినుఁడయిన యింద్రభట్టారకుఁడు తనయే నుఁగులబలముచే నితరచతుర్దంతములను జయించినవాఁడని తనశాసనమునందుఁ గొనియాడఁబడియుండెను. ప్రాక్తిశాధిపతియగు సింద్రునిర్దు రావతిమునకు చతుర్దంతములేక చవుదంతియను నామముగలదు. నామాన్యముగానీ నామమే తూర్పుదిక్కునందలి యేనుఁగులకన్నిటికిని నర్తించును. గనుక నీచతుర్దంతముల కధిపతి యైన కళింగనగరాధీశ్వరుండయిన అధిరాజేంద్రవర్షను జయించినవాఁడీ విష్ణు

కుండినుడయినయంద్రభట్టారకుడేయని చెప్పుచున్నారు. ఇందేదినత్యమో యేది యనత్యమో నిర్ధారణ చేయఁజాలకున్నారము.

ఈ యంద్రభట్టారకవర్తకొడుకు విక్రమేంద్రవర్త, ఇతఁడీ పేరుగలవారిలో రెండవవాఁడు. ఈ రెండవవిక్రమేంద్రవర్త శాసనమొకటి గోదావరిమండలములోని తునిజమిందారిలోనున్న చిక్కుళ్లయను గ్రామమునందు దొరకినది.¹ పీఠిశాసనము లెందులూరు (చెందులూరు) నుండి ప్రకటింపఁబడినది. ఈచెందులూరు గ్రామమిప్పటి యేలూరుపట్టణమునకు మాడుపైళ్లదూరముననున్నది. ఇది పూర్వము వేంగిపురములోని యొకభాగముగానుండెను. ఇతఁడును తనతండ్రివలెనే శ్రీపర్వతేశ్వరపాదారాధకుడనని చెప్పుకొనియుండెను. తనపరిపాలనము యొక్క పదఱవవత్సరమున గ్రీష్మఋతువులోని యెనిమిదవపక్షమున పంచమితిధియందు సేత్రపాటివిషయములోఁ గృష్ణానదీతటంబున రావిరేప గ్రామమునకు నాగ్నేయమూలనున్న రేగొండగ్రామమును సోమగిరిశ్వరనాథుని దేవాలయమునకు ధారపోసెను. విక్రమేంద్రవర్తకు చెందులూరు రాజధాని యని చెప్పియుండుటయు, కృష్ణానదీతటంబుననుండిన గ్రామమును దానమును జేయుటయుఁజూడఁగ గోదావరికృష్ణానదులకు నడుమనుండిన వేంగిదేశమున కధిపతియని స్పష్టపడుచున్నది. చాళుక్యులు 2వ శతాబ్దము మొదలుకొని యాప్రదేశమును జయించి పరిపాలించుచుండినవారని మన మెఱుంగుదుము. కాఁబట్టి విష్ణుకుండినులంకకుఁ బూర్వమిదేశమును పరిపాలించుచుండిన వారయియుండక తప్పదు. అట్లు కాదేనివిక్రమేంద్రవర్త చాళుక్యులకులోఁబడిన యొకమాండలికుఁడైయుండవలయును. భావిపరిశోధనముల వలనంగాని నిజముదేటపడదు.

కళింగముయొక్క పూర్వచరిత్రము.

గాంగులనుగూర్చి తెలుపుటకుముందు పూర్వచరిత్రమునుగూర్చి కొంచెము చెప్పవలయును. భరతఖండమునంగల దేశములలో నెల్లఁగళింగదేశము బహుపురాతన ప్రసిద్ధిగలదిగఁ గన్పట్టుచున్నది. బ్రాహ్మణుల వాఙ్మయమునందును బౌద్ధులవాఙ్మయమునందును కళింగదేశము ప్రశంసింపఁబడినది. రామా

1. Ep. Ind vol. IV. pp. 193, 194, 195.

యణ మహాభారతములు కళింగ దేశమును జేర్కొనియున్నవి. పాణిని తనవ్యాకరణసూత్రములయందు గళింగము నుదాహరించియున్నాఁడు. రఘుసంకాది కావ్యములలో గళింగ మభినర్ణింపఁబడినది. కళింగాంధ్రములు రెండును నేఁడు గలిసియున్నను పురాతన కాలమున వేళ్వేలుగునుండినవి. అయిన నన్యోన్యమై త్రియు అన్యోన్యసంబంధ బాంధవ్యములను గలిగి నుటలుచుండినవి. దక్షిణాపథమునకు వచ్చుటకు నుందార్యు లీదేశమునకు వచ్చియుండిరికాని యాకళింగార్యులను భ్రష్టులను గా భావించియుండిరి. కళింగ దేశము బుద్ధుని కాలమునందే బుద్ధధర్మమును స్వీకరించి బుద్ధునికడుగులు మడుగులూర్గుచుండినట్లుగఁ గన్నట్టుచున్నది. ఆర్యులొంద్ర ద్రావిడమహారాష్ట్ర దేశములవలెనే కళింగ దేశమును భ్రష్టుమైనదిగాను మ్లేచ్ఛదేశముగాను భావించుచుండిరి. సుప్రసిద్ధమైన మహేంద్రపర్వత మీదేశముననున్నది. ఈదేశము దంతావళములకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కియున్నది. పూర్వకాలంబున కళింగ దేశము ప్రసిద్ధములయిన రేవునట్టణమును గలిగియుండుటచేత దీనికిని విదేశములకును వర్తకవ్యాపారములు విరివిగా జరుగుచుండెను. కళింగ రాజులకును సింహళ రాజులకును సంబంధ బాంధవ్యములు నన్యోన్యమై త్రియుఁ గలవని శాఢ్యులచక్రిత్రములు వేనోళ్లఘోషించుచున్నవి. కాఁబట్టి కళింగ దేశముయొక్క ప్రాచీనస్థితి ప్రఖ్యాతి మైనదనుటకు సందియము లేదు.

అడవియేనుఁగులను మచ్చిక చేసికొనుటయందును తిత్త్వేశాస్త్రపతనమునందును కాళింగులు బహునిపుణులనియును నాగరికులనియును క్రీ. పూ. 300 వ సంవత్సరప్రాంతమున మూర్యచక్రవర్తియగు చంద్రగుప్తుని యాస్థానమందుండిన మేగాస్తనీసను యవనరాయ బారి వ్రాసియున్నాఁడు. 'మఱియు నఱువదివేల కాల్పలమును, ఒకవేయి గూళ్ళికబలమును, ఏనూఱులు దంతావళములు రాజునకు రక్షక సైన్యముగ నుండెననియుం జెప్పియున్నాఁడు. క్రీ. పూ 200 వ సంవత్సరమున చంద్రగుప్తుని మనుమఁడగు అశోకవర్ధనమహాచక్రవర్తి కళింగ దేశముపై దండెత్తివచ్చి కళింగమును జయించెను. కాళింగులు వెనుదీయక మహాపౌరుషముతో నెదుర్కొని వానితో యుద్ధముఁ జేసి లక్షలకొలది రణభూమి

కీఁ బ్రాణములర్పించుకొనిరి. లక్షలకొలది కాళింగులు మాగధులచే బట్టువడి క్రూరసంహారమునంతయుఁ గన్నులారఁజూచిన యీమహాశక్రవర్తి తరువాత తలపోసికొని నిరపరాధులను నాగరికులునయిన సాధుజనులకు నిష్కారణముగా విపత్తు ఘటింపఁ జేసితినిగదాయని పశ్చాత్తప్తఁడై మిక్కిలి దుఃఖించి “అహింసాపరమోధర్మ” మను బుద్ధనివాక్యమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని యాబుద్ధధర్మము నవలంబించి బౌద్ధుఁడై తరువాత బౌద్ధమతమును ప్రపంచమునందంతట బ్రకటింపఁ జేసెను. క్రీస్తునకుఁ బూర్వము రెండవతొద్దమధ్యమున ఖారవేలుఁడను కళింగరాజు శాతకర్ణియను నాంధ్రరాజుతో డ్పాటుతో మగధరాజగు పువ్యమిత్రుని నోడించి యుత్కలములోని ఖండగిరియందు శాసనమువ్రాయించెను. స్త్రీని మొదలగు చరిత్రకారులుగూడ కళింగమును బ్రశంసించియున్నారు.

తరువాత నీకళింగమాంధ్రచక్రవర్తుల రాజ్యమునకు వశమయ్యెను. ఆంధ్రులకుఁ బిమ్మట పల్లవుల పాలఁబడియెనని తోచుచున్నది. క్రీస్తుశకము నాలుగవశతాబ్దమధ్యమున గుప్తచక్రవర్తియగు సముద్రగుప్తుఁడు కళింగముపై దండెత్తివచ్చినప్పుడు కళింగము పెక్కుభాగములుగ విడిపోయి పెక్కుండు రాజులచేఁ బాలింపఁబడుచుండెను. కొత్తూరుదుర్గమును స్వామిదత్తుఁడును, ఈరందపల్లెను (ఈ రందవిషయము) చమనుఁడును బాలించుచుండిరి. (ఇవి రెండును గంజాముజిల్లాలోనివి.) దేవరాష్ట్రమును కుబేరుఁడును, అవముక్తసీమను నీలరాజును బాలించుచుండిరి. (ఇవి రెండును విశాఖపట్టణ మండలములోనివి.) సిద్ధపురము మహేంద్రవర్మ పరిపాలించుచుండెను. (ఇది గోదావరిమండలములోనిది) కాఁబట్టి యివన్నియును గళింగములోనివి. మఱియును బల్లవులలో చండవర్మ నంద్రప్రభంజనవర్మయను రాజులీ కళింగదేశమును బాలించిరి పల్లవులనుగూర్చిన ప్రకరణమునందెఱిసియుంటిమి. ఏడవశతాబ్దమున గళింగము గాంగులవశమయ్యెనని గన్పట్టుచున్నది. అయినను పుళిందులీదేశమును గొంతకాలము బాలించినట్లు గాన్పించుచున్నది.

పుంళిందులపాలనము.

మాధవవర్మ.

కళింగదేశ నివాసియగు పుళిందనేనుండనువాఁడు బహుపరాక్రమ వంతుఁ

డయ్యను స్వప్రయోజనపరుఁడుగాక దేశమును బాలించుటకుం దగినప్రభువు ననుగ్రహింపుమని బ్రహ్మనుగూర్చి తపస్సుచేసెను. బ్రహ్మవానితపస్సునకు మెచ్చి శైలోద్భవునిఁ బుట్టించెను. ఇతఁడు శైలములోనుండి పుట్టినవాఁడు గమక వీనికిశైలోద్భవుఁడని పేరు పెట్టెను. ఈ శైలోద్భవుఁడు కళింగమును బాలించెను. వీనికి రణభీతుఁడు పుట్టెను. రణభీతునకు సైన్యభీతుఁడు పుట్టెను. సైన్య భీతునకు మాధవవర్త జనించెను. ఈ రాజేంద్ర మాధవేంద్రుఁడు శివభక్తుఁడు, ఇతఁడు హరితగోత్రుఁడును తైత్తిరీయశాఖా బ్రాహ్మణుఁడును వామనభట్టు మనుమఁడును ఆదిత్య దేవుని కుమారుఁడునగు భట్టవామనునకు గుడ్డవిషయములోని పూర్వపిన గ్రామమును సూర్యగ్రహణసమయమున దానముచేసెను. ఈమాధవ వర్త నివాసము కయిం గోడ మునునది. నుండభోగినుమారుఁడగు ఈ పేంద్రసింహుని చే నీశాసనము వ్రాయఁబడినది. మాధవవర్త యే కాలమునందలివాఁడో వీనియు దంతమేమో యింతకన్న మనోకేమియునుఁ దెలియ రాకయున్నది.

హళానుత్సాంగు.

ఏడవశతాబ్దమునందు హళానుత్సాంగు కళింగమును జూడవచ్చి యప్పటిదేశస్థితి యిట్లు దెలిపియున్నాఁడు.

ప్రాచీనకళింగముయొక్క రాజధానీనగరము గమైళ్ల వైశాల్యముగలి గియున్నది. భూమి సారవంతమై క్రమముగా న్వససాయము చేయఁబడుచు న్నదిగాని యేనుఁగులతోఁ గూడిన యడవులనేకములుగలవు. జనులు మోటుగన నాగరికులుగనుండి భయంకరముగనున్నను మాట దప్పనివారుగను విశ్వాసపా త్రులుగనుండిరి. పూర్వకాలమునందు కళింగ మొండోరుల బుజములు రాపాడు నంతటి జనసమృద్ధముగలిగి యుండెను. అప్పటికిఁ గళింగ దేశముయొక్క పూ ర్వవై భవమంతయుఁ బోయినది.

కళింగ గాంగవంశము.

ఏడవశతాబ్దమునందే కళింగదేశము గాంగులవశమయ్యెను. బ్రహ్మయొ క్క నాలవతరము వానికి గంగాదేవి యనుగ్రహించినందున నొక్కకు మారుఁడు గలిగెను. వాని సంతతివారు గాంగులయిరి. వీరు మొదట మైసూరు

రాజ్యములోని తలకాడు రాజధానిగ గంగ వాడిదేశమును బాలించుచుండిరి. తరువాతవారిలో నొకశాఖవారు కళింగదేశమునకువచ్చిమహేంద్రగిరిని జయించి యాదేశము నాక్రమించుకొని పరిపాలింపసాగిరి. ఈకాలమునందే దక్షిణ కళింగమును కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు జయించెను. తరువాత నాభాగము పూర్వచాళుక్యులచేఁ బరిపాలింపఁబడుచుండెనని విశాఖపట్టణమండలములోని చాళుక్యుల శాసనములే వేనోళ్ల ఘోషించుచున్నవి. కనుక గాంగులు కళింగదేశముయొక్క యుత్తరభాగమునుమాత్రమే పరిపాలింపుచుండిరి. అనోన్యన్యసంబంధమేమి యుఁ గానరాకయుండిన మొదటి గాంగులయొక్క నామములును వారి దాన శాసనములును, గంజాము, విశాఖపట్టణ మండలములలోఁ బెక్కుతావులఁ గానంబడుచున్నవి. ఇంద్రవర్ష, దేవేంద్రవర్ష, అనంతవర్ష, గుణార్ణవవర్ష మొదలగు వారిశాసనము లనేకములు గానంబడుచున్నవి. వీరలు మహేంద్రగిరిపైనుండు గోకర్ణస్వామి పాదారాధకులుగ నుండిరి.

కళింగనగరము.

కళింగనగరము వీరికి రాజధానీనగరముగ నుండెను. కొందఱు తలంచునట్లు గంజాము మండలములో సముద్రతీరమునందుండిన కళింగపట్టణము కళింగనగరముగాదు. ఈకళింగనగరము పర్లాకిమిడికి నిరుపది మైళ్లదూరమున పంశధారయొడ్డుననున్నది. అది యిప్పుడు ముఖలింగమను వుణ్యక్షేత్రముగానున్నది. ఇక్కడ మధుకేశ్వరాలయము, అత్యాంక భీమేశ్వరాలయము, సోమేశ్వరాలయములను మాడు ప్రసిద్ధములయిన శివాలయములున్నవి. ఈశివాలయములలో గాంగులయొక్క శాసనము లనేకములుగలవు. ఈక్షేత్రమునకు దక్షిణమున రెండు మైళ్లదూరమున నగరికటకమను గ్రామముగలదు. ఈగ్రామములనడుమశాసనలంగలిగియుండిన జాతిపలక లనేకములుగలవు. శిథిలమయిపోయిన పురాతనభవనములయొక్క చిన్నాము లిప్పటికిని గానంబడుచున్నవి. అచ్చటి శివాలయములలోని శాసనములలో నాపట్టణము కళింగనగరమనియె పేర్కొనబడియున్నది.

వీరసింహ గాంగునివంశము.

గంగవాడిదేశమును బాలించు వీరసింహునికొడుకు కామార్ణవుండను వాఁడు గంగవాడిదేశమును తన సినతండ్రికి నిడిచిపెట్టి ఏడవశతాబ్దప్రారంభమునఁ దనసోదరులతో భూమిని జయించుటకై బయలుదేరి మహేంద్రగిరికి వచ్చి యచ్చటి గోకర్ణ స్వామినిగొల్పి వాని యనుగ్రహముచే రాజచిహ్నముల నన్నిటినిబడసి పర్వతమును దిగి యుభిష్టిరచించి బోలెదననల్పురు త్రమ్ములతోడను కళింగమును బాలించు బలాదిత్యుని పైదాడి నెడలి వానినోడించి కళింగము నాక్రమించుకొని తన తరువాత పెద్దత్రమ్ముఁడు సట్టాభిషిక్తుఁడు గావలయునని నిశ్చయించి మూడవత్రమ్ముఁడయిన గుణార్ణవునకు అంబవాడివిషయమును నాలుగవవాడయిన మారసింహునకు చోడమండలమును కడపటివాఁడయిన వ్రజహస్తునకు కంటకవర్తనదేశము నొసంగి తనమెడలోనిపాఠమును దానార్ణవుని కంఠము నలంకరించెను. ఇందుఁ జేర్కొనఁబడిన విషయములన్నియు గంజాము మండలములోనివే, అంబవల్లి, (అంబవాడి) (చోడ) గ్రామము లిప్పటికిని పల్లాకిమిడి జమీందారిలోనున్నవి గనుక అంబవాడివిషయమును, చోడమండలము నచ్చటి వేముని చెప్పవచ్చును. కామార్ణవుఁడు ౧౫ సంవత్సరములు పరిపాలనము చేసినతరువాత దానార్ణవుఁడు నిలువది సంవత్సరములును వానికొడుకు కామార్ణవుఁడు ౫౦ సంవత్సరములును, వానికొడుకు రణార్ణవుఁడు ౫ సంవత్సరములును, వానికొడుకు వ్రజహస్తుఁడు ౧౫ సంవత్సరములును, వాని సోదరుఁడు కామార్ణవుఁడు ౧౯ సంవత్సరములును, వానికొడుగు గుణార్ణవుఁడు ౨౨ సంవత్సరములును, వానికొడుకు జితాంకుశుఁడు ౧౫ సంవత్సరములును, వానితమ్ముఁడు కవిగాలాంకుశుఁడు ౧౨సంవత్సరములును, వానితమ్ముఁడుగుండమరాజు ౨ సంవత్సరములును, వానితమ్ముఁడు కామార్ణవుఁడు ౨౫సంవత్సరములును, వానికొడుకు వ్రజహస్తుఁడు ౩౫ సంవత్సరములును, వానికొడుకు మధుకామార్ణవుఁడు తనయన్నలయిన కామార్ణవగుండమరాజులు ౫ సంవత్సరములు పాలించిన తరువాత ౧౯సంవత్సరములును, వానికొడుకు వ్రజహస్తుఁ

డు క్రీ.శ. ౧౦౨౮వ సంవత్సరము మే నెల మూడవ తేదీని పట్టాభిషిక్తుడై ౧౦౨౦-౨౧వ సంవత్సరమువఱకుఁ బరిపాలనము చేసెను. పర్లాకిమిడి, నడగాము మొదలగు ప్రదేశములందు వీనిదానశాసనముల నేకములు గానుపించినవి. వీని తరువాత రాజరాజనువాఁడు ౧౦౨౦-౨౧వ వచ్చి ౮ సంవత్సరములుమాత్రము పరిపాలనము చేసెను. ఇతఁడు రాజరాజనరేంద్రుని మనుమరాలును, కు లోత్తుంగచోడ దేవునికూఁతురునునగు రాజసుందరిని వివాహమాడెను. ఈరాజ రాజునకు రాజసుందరికి జనించిన గాఁడె అనంతవర్మ చోడగంగ దేవుఁడు. ఇతఁడు ౧౦౨౮వ సంవత్సరమున సింహాసనమునకువచ్చి ౨౨సంవత్సరములనఁగా ౧౧౫౧వ సంవత్సరమువఱకుఁ బరిపాలన చేసెను. గాంగులపరిపాలనము వీని కాలమున మహాన్నత దశకు వచ్చెను. ఇతఁడుతనరాజ్యమును గంగానదివఱకు వ్యా పింపఁజేసెను. గంగానది మొదలుకొని గోదావరినది వఱకుఁ గలదేశములో జరి గినయుద్ధములలో నెల్లను విజయము గాంచుచువచ్చెను. వీనిశాసనము లనేకములు గంజాము, విశాఖపట్టణమండలములలోఁ గాన్పించుచున్నవి. పూరిపట్టణము లోని ప్రసిద్ధమైన జగన్నాథస్వామి యాలయము నితఁడే గట్టించెనని చెప్పు చున్నారు. వీని తరువాతి వారంత ప్రసిద్ధికివచ్చినవారుకారు. వారితరులకు సామంతులై యుండిరి. వారిచరిత్రము రెండవభాగమున సందర్భము కలిగినతావు నఁ దెలుపఁబడును. వారిచరిత్రము విశేషపరిశోధనముఁ జేయవలసి యున్నదిగా వున నెక్కువగ వ్రాయసాహసింపఁ జాలకపోతిమి.

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః పంచమాశ్వాసాః

ఆనందము ద్రావ్యస్త్రాలయమున ముద్రితమై ప్రకటింపబడు

శ్రీమదాంధ్రవాల్మీకిరామాయణము

వచనము.

ఆర్యులారా!

ఈ భరతఖండమున మనపూర్వులైన యాయుధులు బహు పురాణములను, ఇతిహాసములను, శాస్త్రములను, కావ్యములను రచించి తమబుద్ధికాశలమును వేయివిధముల మనకు ప్రకటించి యున్నారు. రామకృష్ణాద్యనతారముల విచిత్రలీలలేమి! మహాష్టల తత్త్వజ్ఞానవిశేషములేమి! వీరపురుషుల యద్భుతపరాక్రమములేమి! మహాత్ముల సావనచరిత్రములేమి! పుణ్యస్త్రీలపాతినత్యమహిమలేమి! రసనంతము లైనకావ్యములేమి! నీతిబోధకములైనకథలేమి! అన్నియును జదువుటకు ఆశ్చర్యమును ఆనందమును గలిగించుచున్నవి. అయినను ఇవియన్నియు మిక్కిలి ప్రౌఢమగు సంస్కృతభాషయందున్నవి. ఆభాష యిప్పుడు జనులు వ్యవహరించుటలేదు గనుక అది యెవరో యొకకొండఱిపంఱితులకే తెలిసియుండును. కాఁబట్టి ఆపురాణాదిగ్రంథములలోఁ గల గొప్పవిషయములు సామాన్యముగా ఎల్లవారికి, అందును, మనతెనుఁగుదేశపువారికి, అందనిమానిపండువలె ఉంఱియు లభింపరానివిగా నున్నవి. ఆంధ్రభాషయందు నన్నయ, తిక్కన, పోతన మొదలగు కవు లాగ్రంథములను వ్రాసిరికాని అందలివిషయము లన్నిటిని పూర్ణముగా తెనిగించినవారుగారు! తెనిగించినంతవఱకు గొప్పకవిత్వశైలి ముందుండుటచే అదియు అందఱికిని తేటగా తెలియునదికాదు. కాఁబట్టి, సంస్కృతమునందు సుప్రసిద్ధములుగా నున్న శ్రీవాల్మీకిరామాయణము, భాగవతము, భారతము, శ్రీవిష్ణుపురాణము, దశోపనిషత్తులు మఱియు ననేకగ్రంథములు ఆంధ్రదేశీయుల యుపయోగముకై తేటతెనుఁగున న్ముదుమధుర మైనవచనశైలిని, పంఱితులకు రంజకముగాను పామరులకును స్త్రీలకును

సులభముగాను ఉండునట్లు తెలియించి ప్రకటింప నుక్కోగించియు
 న్నారము. ఇపుడు ప్రభుమును వాల్మీకివ్రాసిన క్షేత్రచూడాకావ్యం
 బై విహికాముష్టిక ఫలప్రద మై యున్న గ్రీనుద్రామా యణము
 తెలియించబడియున్నది. ఇందు గోవింద రాజులు మహేశ్వరతీర్థులు
 మొదలైన వ్యాఖ్యాతలు ఆచూముఖ్యుల్లోకములకు వ్రాసియున్న
 అర్థవిశేషములును, నేదామలనుండి మూలమున్న ప్రమాణము
 లును, పురాణాదులనుండి సంగ్రహించిన కథలును, పెరియవా
 చ్చాంబిళ్ల యనువారు కొన్ని శ్లోకములకు మిక్కిలి యద్భుతము
 గాఁ బ్రతిపాదించియున్న యర్థవిశేషములును గ్రహస్థవివరణము
 లును అన్నియు తేటగాను ముచ్చటగాను అచ్చటచ్చట ఆయా
 పుటలక్రింద కూర్చబడియున్నవి. నేనేల ! సంస్కృతమునం గల
 వ్యాఖ్యానములను గొని రామాాయణము చదువుపండితులకు ఎన్ని
 విశేషవిషయములు తెలియునో అన్నియు ఈ తెనుగురామాాయ
 ణము చదువువారికిని తెలియుననుచున్నను. ఈ గ్రంథము మా
 యానందముద్రాయంత్రాలయములోని ముద్రాసయచ్చున రా
 యల్ ఎనిమిది పేజీలపై జాలో మూడువూసముల కొకసారి సు
 మారు 200 పుటలుగల ఒకసంచికిగా మిక్కిలి సుందరములైన
 పెక్కుప్రతిమలను కూర్చి ప్రకటింపబడినను. నూలుపుటలుగల
 పుస్తకము శాశ్వతముగా చందాదారులు అగువారికి ఎనిమిది
 అణాలవెలచొప్పున ఏర్పఱపబడినను. శాశ్వతదోషకలకు అంచె
 కూలి లెసాలా వీపి ఖర్చులు మేమే భరింపఁగలవారము. పుస్తకము
 తయు ముద్రింపబడిన వెనుక కొనువారలకు నూలుపేజీలకు పం
 ద్రండు అణాలచొప్పున వెలయేర్పఱపబడినను. కాఁబట్టి, శ్రుతి
 స్మృతీహాసపురాణాదులందలి విశేషవిషయముల నెల్లఁ దెలియ
 గోరు ఆంధ్రభాషాభిమానమాననీయులందఱును ఈమా యుద్య
 మమునకు తోడ్పడి త్వరలో చందాదారు లగుట కదియె మంచి
 సమయమని తెలియునది.

ప్రస్తుతము బాలకాండము విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్నది. ఇందు సుమారు పదునాఱు (Half-tone) ప్రతిములుగలవు. శాశ్వతపుచందాదారులకు అంచెకూలితో వెల రూ. ౧ ౦ ౦ ప్రసాదారులకు రూ. ౧ ౮ ౦

ఈ ఏప్రిల్ మాసము 30 న తేదిలోపల తమ పేరును రిజిస్టరు చేసినవారికి సాధారణనామ సంవత్సరపంచాంగము పారితోషికముగా నియ్యబడును.

ముందుగానే చందాధనము సంపాదకములేదు. ఆయా సంపుటము వెలువడఁగానే దాని వెలమాత్రము వసూలు చేయబడును.

వేదాంతగ్రంథసర్వమాల-నాగరిలిపి:—ఇది 1097 - వ సంవత్సరము జులైమాసమునుండి మాసపత్రికగా ప్రకటింపబడుచున్నది. మాసమున కొకసారి 40 పుటలుగల సంఘిక సంపాదమును, సంవత్సరమునకు షోన్వేటీసహా చందా

3 0 0

శ్రీయాళవందార్లుసాదించిన చతుశ్లోకీస్తోత్రరత్నమ్-దేవనాగరిలిపి:—శ్రీవేదాంతజేషులవారు రచించిన వ్యాఖ్యానముతోఁ గూడినది. ప్రకృతమైన కీర్తానుభైండు చేయబడినది.

1 0 0

శ్రీభగవద్రామానుజులవారుసాదించిన శ్రీభాష్యమ్-నాగరిలిపి:—డెమ్మి ఎనిమిది కేజీల నైజున అతిప్రకృతమైన కాగితములమీఁద అచ్చుపడుచున్నది. ఇందు అచ్చుటచ్చుట నుండు ప్రమాణాకరములును అధికరణాంతమున వేదాంతసారమును వేదాంతదీపమును గ్రంథాంతమున అధికరణసారావళియు, చేర్పబడియున్నవి. దీని వెల ప్రథమ భాగము

3 0 0

రెండవభాగము డిటో డిటో 2 0 0
స్వసింహాశ్రతకము. — మూలముమాత్రము 0 1 0

సుమతిశ్రతకము:—టీకా తాత్పర్యసహితము. చక్కగా పరిశోధితమైచిన్న నైజున డ్లెజుకాగితములమీఁద అచ్చువేయబడియున్నది. 0 2 0

దాశరథీశతకము:—పైసుమతిశతకమునానేటికాతాత్ప } 0 2 0
 ర్యసహితము

శ్రీవేంకటేశ్వరశతకము:—పైసుమతిశతకమునానేటికా } 0 2 0
 తాత్పర్యసహితము

శ్రీవిష్ణునవాసనామస్తోత్రము-నామాసలిమాత్రము } 0 2 0

శ్రీభగవద్గీత:—మూలముమాత్రము పారాయణయోగ్యమై } 0 4 0
 చిన్నపైజానకీతానుబంధు చేయబడియున్నది.

శ్రీయఃస్వతిపడి:—తెనుగు సచనము. } 0 2 0

తత్త్వనిరూపణమ్-ఆంధ్రులీసి:—ఇది వాదకేసరి-శ్రీఅక్ష } 0 8 0
 గియ మణివాళజీయర్ సాదించినది.

ముదలాయిరం - ఆంధ్రులీసి:—ఇందు ఒక్కొక్క పది }
 యందు ప్రతిసాదింపబడినవిషయము లాగూపదయొద్దనే }
 సంక్షేపముగా చేర్చబడియున్నవి. మిగుల మేలిమిగల } 0 12 0
 దశసరికాగితములయం దన్నొత్తింపబడి చిత్రమనలంచు }
 లతో మేలైన కితానుబంధు చేయబడియున్నది.

తిరువాయ్ మొట్టి - ఆంధ్రులీసి:—ఇందు ముదలాయిర }
 మువలెనే విషయసంక్షేపమును, ద్రమిడోపనిషత్సంగతయూ, }
 ద్రమిడోపనిషత్తాత్పర్యరత్నావళియు, తిరువాయ్ మొట్టి } 0 12 0
 నాశ్రుద్దాదియూ గలదై మేలైన కితానుబంధు చేయ }
 బడియున్నది.

భగవద్రామానుజ దివ్యచరిత్రము—ఇంగ్లీషులీసి:— }
 మిగుల తేలికగానుండు చాలమేలైన కాగితములయందు } 2 0 0
 ముద్రింపబడి కాలికోబైండు చేయబడియున్నది.

డిటా కాగితపుకవర్ 1 0 0

వలయువారలు క్రిందివిలాసమునకు వ్రాసి తెప్పించుకొనవలయును.

ఆర్. వేంకటేశ్వర అండు రంపినివారు,

ఆనందముద్రాయం శాలగూఢిపతులు.

R. VENKATESHWAR & CO,
Ananda Press, Madras.

విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమాల.

1. దేశాభివృద్ధికి ఆవశ్యకములైన గ్రంథములు ప్రచురించి భాషాభివృద్ధి చేయుటయే యీ గ్రంథమాలయొక్క యుద్దేశము. ఇందు సంవత్సరమునకు గణనాగమి 1200 పుటలుగల స్వతంత్రమైన గ్రంథములు నాలుగు ప్రచురింపబడును.

2. కొందరు తలచునట్లు ఇది మాసపత్రిక కాదు. ఇందు 1, దేశ దేశముల చరిత్రములును, 2. పదార్థవిజ్ఞాన శాస్త్రము (Physics), రసాయన శాస్త్రము మొదలైన ప్రకృతిశాస్త్రములును, 3. దేశోపకారులగు కొందరు మహానీరుల చరిత్రములును, 4. ఇంగ్లీషునందలి ఉద్ద్యోగముల భాషాంతరీకరణములును మాత్రము ప్రచురింపబడును. కావ్యనాటకాదులిందుండవు. చరిత్రానుసారములగు కల్పితకథలుగూడ ప్రచురింపబడును.

3. ఈ గ్రంథమాలలో నినివరకు అచ్చువేయబడిన గ్రంథముల నన్నిటినికొనుచు, నికముందు ప్రచురింపబడు గ్రంథముల నన్నిటిని గొనుటకు నొప్పుకొనునారు శాశ్వతపు చందాదారులు.

4. శాశ్వతపు చందాదారులకు ఈ గ్రంథమాలలోని గ్రంథములన్నియు నంచెకూలి మేమే భాంచి నూరుపుటలకు రు 0.4-0 చొప్పుననిచ్చెదము ఇతరులకు ఈ పుస్తకములు అంచెకూలిగాక నూరుపుటలకు రు 0.6-0 చొప్పునీయబడును. సం॥ చందాదారులకు సం॥ రమునకు రు. 3.0-0 కంటె నెక్కుడుఖర్చు కానేరదు.

ఒక్కొక్క పుస్తక మచ్చుపడగానే అది వ్యాల్వ్యా పేయబిల్ ద్వారా పంపబడును.

6. శాశ్వతపు చందాదారులు 0-4-0 ప్రవేశపు రసుము క్రింద చెల్లించవలెను. ముందు ప్రచురింపబోవు గ్రంథములు మాత్రము కావలెనని కోరు శాశ్వతపు చందాదారులు 1-0-0 ప్రవేశపు రసుము ఇవ్వవలెను.

7. దగ్గరనులు ఆచంట లక్ష్మీపతిగారికి బి. ఏ. ఎం. బి., సి. ఎం. మేనేజరు, విజ్ఞానచంద్రిక, చింతాద్రిపేట, మదరాసు. అనివ్రాసి పంపవలెను.

ఇదివరకు ప్రకటింపబడిన గ్రంథములు.

1-వ గ్రంథము—అబ్రహములింకను చరిత్ర.

మొదటికూర్పు ప్రతులు అయిపోయినవి.

2-వ గ్రంథము.

హిందూ దేశ కథాసంగ్రహము.

1 వ భాగము హిందూమహోయుగము మూడవకూర్పు.

250 పుటలు ; 15 పటములు.

ఇందు మిక్కిలి పురాతన కాలమునుండి మహావృద్ధియ ప్రభుత్వము వరకు బరిగిన హిందూదేశ చరిత్రను ప్రతిబింబింపజేయు ప్రాచీన చరిత్రను ఆర్యభూమి ప్రజల నేనులు వాచావాకాలమందు హూను (Huns) శక్తి, యవనాది శక్తి గాఢుల నోడించి శాశ్వతకీర్తిచెందిన సంగతుల గ్రంథములో నెంతయు వీర సమూహముగ వర్ణించబడినవి.

ఈ గ్రంథముయొక్క మొదటి గండు కుచ్చులు అచ్చులయిన అయిదువేలలలోనే 2000 ప్రతులు అచ్చుపెట్టయినవి. మూడవకూర్పు ప్రతు కములుకూడ అయిపోవచ్చినవి. గ్రంథములోని చివ్విభాగములు 1909 వ సంవత్సరము డిసెంబరునాటినుండి ప్రచురించబడినవిగా నేర్పించబడినవి. చివ్విభాగములోని ప్రతులు నేడుబడినవి.

ఇది అసంఖ్య చిత్రచిత్రావళిని కలిగి ఉన్నది. పి. వి. లక్ష్మణ రావు ఎం. ఏ. గాంధీ గారిచే రచించబడినది.

మాశాశ్వతపునందాదారులను ఆలంకారితో	రూ. 0 11 0
ఇతరులను ఆలంకారితో	రూ. 1 0 0

3 వ గ్రంథము-జీవశాస్త్రము.

ఎ. లక్ష్మీపతి, బి. ఏ., ఎం. బి. సి. ఎం. గారిచే రచితము.

మూడవకూర్పు 1 భాగము శుభ్రశాస్త్రము ప్రత్యేకముగ ప్రచురింపబడుచున్నది. ఎలిమెంటరీనూట్రీటీషన్లను మిక్కిలి ఉపయోగమువలె ఇతరులకు చంబాదారులను 0-6-0. ఇతరులను 0-9-0.

కాలికోబైండు. రాణీసంయుక్త. రెండవకూర్పు.

ఇదియొక చంద్రవిషయిక నవల పృథ్వీరాజుయొక్కయు, సంయుక్తయొక్కయు, దేశాభిమానమును, పరాక్రమమును ఎంతయు రసవంతముగా వర్ణింపఁబడినది. హిందూసామ్రాజ్య నాశనమునకు కారణములును, తురుష్కులీదేశము మొదటవచ్చినప్పుడీ దేశపుస్థితియునిందు చక్కగా వివరింపఁబడినది. దీనిని చూచినటుగురు గ్రంథకర్తలు నాలుగునాటకములను వ్రాసి గనునదియే దీనియొగ్గతిను బాటుచున్నది. విద్యాంసులు, పత్రికాధిపతులు ఇది అన్వేషణమునకును పొగడియున్నారు. మొదటికూర్పు ప్రతు అయిపోయినందున రెండవ కూర్పు అచ్చువేయించినారు.

వేలాల-నుబ్బెరావుగారిచే రచింపఁబడినది.

కెల నుండబారులకు పోస్టేజితో	0 9 0
ఇతరులకు పోస్టేజిగాక	0 12 0

మాకు 5-మంది క్రొత్తచందాదారులను సంపాదించి పెట్టనారికి ఈగ్రంథము ఒకటి ఉచితముగా నీయఁబడును.

5 వ గ్రంథము.

హిందూ దేశకథా సంగ్రహము.

2-వ భాగము మహమ్మదీయమహాయుగము. 2-వ కూర్పు.

ఇందు మహమ్మదీయుల ప్రభుత్వము, రాజపుత్రుల శౌర్యాన్ని, విజయనగరసామ్రాజ్యమువర్ణింపఁబడినది. క్యాలికోబైండు, 500పు టలు. కె. వి. లక్ష్మణరావు, ఎం. ఏ. గారివిరచితము.

చందాదారులకు పోస్టేజితో	1—2—0
ఇతరులకు పోస్టేజిగాక	1—8—0

6-వ గ్రంథము.

200

పదార్థ విజ్ఞాన శాస్త్రము.

400

పటములు.

పుటలు.

దీనిని ఇంగ్లీషులో ఫిజిక్స్ (physics) అనియెదను. ఇందు (1) కైల బండ్లు నడుపువిధము, (2) టెల్లిగ్రాం పోపువిధము, (3) ఆకాశములో మెరుపునుపట్టితెచ్చు ఇంట్లోనివిద్యే దీపము పట్టించువిధము, (4) గిల్చుచేయుట మొదలయిన కాస్త్రీయవిషయములు అభ్యాసములు తెలుగుమాటలలో వర్ణింపబడినవి. ఇప్పుడు విద్యార్థులకు భౌతిక శాస్త్రములను నేర్పవలయును కనుకను అనువంతు ఇందు. పట్టించువిధము, కాపున గ్రాంటుగావలసిన యాధారములు దీనిని తెలుపుచు తప్పించుకోవలయును. క్యాటికోజైండు.

గ్రంథకర్త ఎం. నాంబూరిమూర్తి. బి.ఎ. ఎల్.టి. గారు.

మా చందాదారులను పోషించుటకు	0 14 0
ఇతరులను పోషించుటకు	1 5 0

7-వ గ్రంథము.

230

రసాయన శాస్త్రము.

75

పుటలు.

పటములు.

మనపూర్వము బంగారును దీనికంటె మెరుగైన కోర్కెనే ఈ శాస్త్రమును ఆభ్యసించి. ఇట్టి యుక్తులను దీనిని నామము ప్రకరించి తెలియుటకై ఈ గ్రంథము ప్రాయములు వ్రాసి. ఇందు బంగారును దీనిని యుక్తులను పునఃపంపనై తనో మలముగా వున్న ఇతరమైనవియు నున్నవి. ఈ గ్రంథము చదువుటకు ఒక నవల (అష్టాశ్రితాశ్రి) కంటె అభ్యాసములు వుండును. 75 పటములును క్యాటికోజో మిక్కిలి మనోహరముగా వ్రాసినవి చదువవలసి.

ఈ గ్రంథమునందు. కిందిమాటలను శాస్త్రముయొక్క చరిత్ర కూడ గనవచ్చును ప్రాయములు వ్రాసి.

ఈ శాస్త్రమునందు బాధ పోయిన వుండును. దీనిని నేమును విశ్వనాథశర్మ బి. ఏ, గారుచే ఈ గ్రంథము ప్రాయములు వ్రాసి.

మా చందాదారులను పోషించుటకు	0 13 0
ఇతరులను పోషించుటకు	1 4 0

అంధ్రులపౌరుషము! ఆంధ్రులయాన్నత్యము!! ఆంధ్రులబుద్ధివైభవము!!!

400
పుటలు.

ఆంధ్రులచరిత్రము.

క్యాబ్రికో
చైండు.

విశాఖపట్టణము ప్రభావము కాలమునుండి నేటివఱకు అయిపోయిన యాంధ్రులను గుఱించిన చరిత్ర ఈ గ్రంథమునందు సవిస్తరముగ నుండును. ఇది స్వతంత్రచరిత్రగ్రంథము (Original History.) విఖ్యాతాంధ్ర శ్రేణులయిన మ-గా-రా. చిలుకూరి - వీరభద్రరావుగారిచే గణించబడినది.

వెలమాచందాదారులను పోస్ట్ జి సహా	1 0 0
ఇతరులను పోస్ట్ జి గాక	1 4 0

కం. వీరేశలింగముగారి

స్వీయ చరిత్ర.

ఇంగ్లీషుభాషలో మహానీయుల స్వీయచరిత్రలు పెక్కులున్నను తెలుగులో నేటివఱకు నొక్కటియు లేకపోవుట నొప్పు లోపమనియు, దాని నెట్లుతొలగింపనగుననియు మేము చింతించుచుండగా రావుబహద్దరు కందుకూరి-వీరేశలింగము పంతులుగారు తమ స్వీయచరిత్రమును ప్రకటిం చుగౌరవముమాకు గలుగఁజేసిరి. గద్యలిక్కనయైన ఈ మహానీయుని గుఱించిగాని, వారీ గ్రంథములను గుఱించిగాని మేమధికముగా వ్రాయుట కాగఁడాతో నూన్యనిఁ జూపించుటయే!

గర్వముగాని, స్వాతిశయ భావముగాని యెంతమాత్రమును లేక, యున్న దియున్నట్లు యథాగతచరిత్రము ఇందుఁ జక్కనిభాషతో వ్రాయఁబడి నది. ఈ చరిత్రముఁజూచి పంతులవారి విరోధులుగూడ తలయూపెదరని మానమ్మిక. ఆచులోనున్నది. త్వరలోనే వెలువడును.

క్రొత్తనవల!

అత్యద్భుతమైననవల!!

రంగుపటములుకలవి!!

వి మ లా దే వి.

ఇది రాజపుత్రస్థాన చరిత్రవిషయక నవల. అవరంగ జేబునకుఁ బ్రతిష్ఠియైనరాజసింహుని యొక్కయు, అతనిభార్యయును విమలాదేవి యొక్కయు శౌర్యము, ధైర్యము, మతాభిమానము మొదలయిన విందఁ జక్కఁగఁ బ్రదర్శింపఁబడినవి. అవరంగ జేబుయొక్క యంతఃపురములో ని చిత్ర విచిత్రములయిన వ్యవహారములును, అతనిపట్టమహిషియును ఉదయ పురికిని, చెల్లెలగు రోమ్ నారు కుసుగల మచ్చగిముసు, కాబూలు దేశ మునకు భర్త వెంటఁపోయిన చంద్రావతి దేవియొక్క పవిత్ర చరిత్రమును, ఇందిరాదుర్గాదాసుల రాజభక్తియు, దేశరక్తియు, ధర్మాసక్తియు, గోలకొండ లోని యక్కన్నమాడన్న గారి వైభవమును, ఆబూ పర్వతముమీఁది యచలేశ్వర మందిరములోనున్నవైకుంఠయోగిచేసిన యద్భుతకృత్యములును మిక్కిలి రమ్యముగ వర్ణింపఁబడినవి. కథాసందర్భము (Plot) అత్యద్భుతము. ఖయిబర్ కనుమ, ఆరావలీపర్వతారణ్యశోభ మొదలయిన వర్ణనలు అశ్రుతపూర్వములు. పుటలు 300 కంటె నెక్కుడు. వర్ణనలను అనుసరించిన హాఫ్ టోన్ పటములు. ఇందుఁగొన్ని పెక్కు రంగులతో నిజమైన మనుష్యులవలెనే యుండునట్టి పటములుండును. ఇట్టి సర్వాంగసుందరమైన నవల యిదివరకు తెలుఁగులో బ్రకటింపఁబడలేదని చెప్పవచ్చును. అచ్చులోనున్నది.

ఇది బాలకవి భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారిచే రచింపఁబడినది.

తయారగుచున్న గ్రంథములు.

గ్రంథము.

కర్త.

1. చంద్రగుప్త చక్రవర్తి,	శ్రీవిద్యానందస్వామి, బి. ఏ.
2. రాజకీయార్థశాస్త్రము,	సి. రామలింగాచార్యులు, ఎం. ఏ.
3. సద్వర్తనము,	కే. వి. లక్ష్మణరావు, ఎం. ఏ.
4. మహాప్రృతి విజృంభణము,	కే. వి. లక్ష్మణరావు, ఎం. ఏ.
5. జంతుశాస్త్రము,	ఆ. లక్ష్మీపతి, బి. ఏ. ఎం. బి. సి. ఎం.
6. కళింగ దేశచరిత్రము,	గురుబాద ఆస్పాత్రావు బి. ఏ.
7. భౌతిక శాస్త్రము,	ఎం. నరసింహం, బి. ఏ.

క్రొత్త చందాదారులను సంపాదించిన వారికి బహుమతులు.

20 మంది క్రొత్తచందాదారులను సంపాదించు వారిని, మాజీ క్రొత్త చందాదారుగా చేర్చుకొని వారికి మా గ్రంథములు ఉచితముగా నీయబడును. ఈ 20 మంది చందాదారులు మేము పంపు పుస్తకములను తీసికొనువారుగా నుండవలెను. మేము పంపు పి. సి. త్రిప్పి వేయవారుగ నుండగూడదు.

2 క్రొత్తచందాదారుల చేర్చు ప్రతిసారూ చందాదారులను తీసికొని గ్రంథము ఒకటి గిల్లు అక్షరముల బైండుతో నీయబడును. తీసికొనబడును ఆకాలురాగల పుస్తకముయొక్క నెలలో మినహాయింపుబడును.

మా చందాదారులలో నెవ్వరైనా పదిమంది చందాదారులను చేర్చున యెడల అట్లుచేర్చువారికి వంపబడు గ్రంథములన్నియు గిల్లులు ఆగ్నేములు బైండుతో నీయబడును.

మేనేజరు, విజ్ఞానచంద్రిక,

చింతాద్రిపేట, మదరాసు.

విజ్ఞానచంద్రిక మేనేజరుగారికి

చింతాద్రిపేట మదరాసు.

అయ్యా!

నన్ను శాశ్వత చందాదారుగా చేర్చుకొని పుస్తకములన్నియు పంప
గోరుచున్నాను. ప్రవేశరుసుము నాలుగణాలు ఇందుతో పంపుకున్నాను.
లేక ఈనాల్గణాలు. వి. పి. ద్వారాబట్టు కొనవచ్చును.

పేరు.....

హోదా.....

గ్రామము.....

పోస్టు..... జిల్లా.....

వెనుకటిగ్రంథముల గొననియెడల రూ 1-0-0 ప్రవేశపు
సుము చెల్లించవలెను.

విజ్ఞానచంద్రిక మేనేజరుగారికి

చింతాద్రిపేట మదరాసు.

అయ్యా!

నన్ను శాశ్వత చందాదారుగా చేర్చుకొని పుస్తకములన్నియు పంప
గోరుచున్నాను. ప్రవేశరుసుము నాలుగణాకూ ఇందుతో పంపుకున్నాను.
లేక ఈనాల్గణాలు వి. పి. ద్వారా రాబట్టుకొనవచ్చును.

పేరు.....

హోదా.....

గ్రామము.....

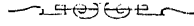
పోస్టు..... జిల్లా.....

వెనుకటిగ్రంథముల - గొననియెడల రూ 1-0-0 ప్రవేశపు
సుము చెల్లించవలెను.

ఏజంట్లు కావలెను.

మంచిక మీషనుయివ్వబడును.

బనియనులు, మేజోర్లు, టోపీలు, మొదలుగా గలవి పూలుతోను, నూలుతోను తయారుచేయబడుచున్నవి. మిక్కిలి లినాణ్యము. ఇతర దేవపు సరకులకంటె నాణ్యమయినవియునెవకధరలుగలవనియును పలువురు గొప్ప సర్దుకులభిప్రాయములొచ్చి యున్నారు. ఇంకనుకొన్ని భాగములు విక్రయమునకు సిద్ధముగా నున్నవి, సరకులను విక్రయించుటకును భాగస్మలను చేర్చుటకును. ఏజంట్లు కావలసియున్నారు. మంచిక మీషనుయివ్వబడును. ఇష్టమున్నవారు యీక్రింది అప్రెన్సునకు ప్రాసెక్టరువగుటకు లను తెలిసికొనవలయును.

వి. యస్. నారాయణమూర్తి

సర్కారు.

ది స్వ దేశే నిట్టింగు ప్యాక్టరీ (లిమిటెడ్)

నిడవవోలు, కృష్ణాజిల్లా.

సుందరుల
మందారము.

హిందూసుందరి.

రమణుల
యాభరణము.

ఇది ప్రత్యేకము స్త్రీలకొఱకు ప్రచురింపఁ బడుమానపత్రిక. విదుషీమణియగు శ్రీమతి మొసలిగంటి రామాబాయమ్మ గారు దీనికి సంపాదకురాలు. ఇందు పాత్రినత్యము, దైవభక్తి, గృహిణీధర్మములు, శిశుపోషణము, గృహనిర్వాహకవిధులు మొదలయిన స్త్రీలకత్యంశోపయుక్తములగు విషయములు పండితులగు నారీమణులచే వ్రాయఁబడుచుండును. పురాణకథలు, నవీనచరిత్రలు, ప్రహసనములు, పద్యములు, ఉపన్యాసములు, సాధ్యమణుల జీవితములు ఇందు విశేషముగ నుండును. గుట్టపనులు నేర్చుకొనువిధము, పూలచెట్లబెంచురీతి, ఉపాధ్యాయుఁడక్కరలేకుండ విషయము బోధపఱచునంతసరసముగా బొమ్మలతో వ్రాయఁబడును. మంగళహారతులు, కీర్తనలు, పాటలు, మొదలగునవి యుండును. ఈవిషయమావిషయమన నేల అతివలకత్యంతాసశ్యకములగు పలువిషయము లిందుండును. చదువనేర్చిన ప్రతిస్త్రీయొక్కచేతనుండదగినది.

 ఈకార్యాలయమునందు స్త్రీలవశ్యముగా పఠించవలసిన వనేక గ్రంథములు సరసమైనవెలకు దొఱకును. వలయువారు సత్తిరాజు శీతారామయ్యగారు, మేనేజరు, హిందూసుందరి.

కంతేరుపోస్తు, కృష్ణాజిల్లా.

అని వ్రాయవలయును.

మొక్కలు, విత్తనాలు.

అనేక దేశములనుంచి యేరి తెప్పించిన నూటికెక్కువ ను ప్రసిద్ధి జాతుల అంటుమామిళ్లు, సరటా, లిచ్చి, నాగపూరు, సంతరా, కమలా, కొడగు నారంగి, మోసంబి, బతాయి, పంపరపనసల అంట్లు, కాబూలిదాలిమ, ద్రాక్ష, స్ట్రాబరి, రాసుబరి, ఆపుల్, పీచి, మంగోస్టిక్ మొదలయిన వివిధ ఫల వృక్షముల పిల్లలు, చిత్రవిచిత్రమయిన రంగులుగల క్రోటన్ మొదలయిన ఆకు పనందు చెట్లు: లెక్కలేనిజాతులపూలచెట్లు ఈ దేశమునకుతగిన నూరుజాతుల గులాబిచెట్లు, సర్వశాలల వంటి చలవ ప్రదేశములలోవుంచే అనేక జాతుల చెట్లు, సమస్త జాతుల యింగ్లీషు పూలవిత్తనాలు, కాబెజి, కాలిస్లవరు నూలుకాలు మొదలయినవి దేశపు కూరకాయవిత్తనాలు, చౌకధరలకు వీలయినంతవరకు తోటల కృషి వ్యాపింప చేయునభిప్రాయముతో విక్రయింపబడును.

వలయువారు కేటలాగులు తెప్పించుకోవచ్చును ఉరుదుఇంగ్లీషు తెలుగు మహారాష్ట్ర భాషలలో కేటలాగులుదొరకును.

వలయువారు ఈకింది అడ్రసుకు వ్రాయనలెను.

డి. ఎల్. నారాయణరావు.
ప్రాప్రయిటర్ నర్సరీగార్డెన్సు,
హైదరాబాద్, (దక్కను.)

D. L. NARAYANA ROW,
PROPRIETOR,
Nursery Gardens,
HYDERABAD, (Deccan.)

శ్రీవాల్మీకీరామాయణ ప్రకటనము.

శ్రీవాల్మీకీరామాయణములోని ఆరుకాండలను ఆంధ్రతాత్పర్యవిశేషాధ్యయనములతోడ తేటతెనుగులో వ్రాసి ముద్రించియున్నాము. ఎడమవయపు పుటలలో శ్లోకములు కుడివయపు పుటలలో శ్లోకముల నెంబరుప్రకారము తెనుగుఅక్షరము వ్రాయబడియున్నవి. కనుక పాఠాయణము చేసికొనుటకు, తీరా కథనుమాత్రము చదువుకొనుటకు మిగుల అనుకూలముగ నుండును.

బాలకాండ	రు-అ-పై	1	3	0
అయోధ్యకాండ	2	5	0
అనన్యకాండ	1	3	0
సిద్ధిలభకాండ	1	3	0
సుందరకాండ	1	3	0
యుద్ధకాండ	2	5	0
వాల్మీకీకర్మములు	1	7	0
అంధ్రమునాభాంతర్గతములు	1	7	0

సంస్కృత మహాభారతము

విరాటపర్వము:—ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	2	4	0
సభాపర్వము:—ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	2	8	0

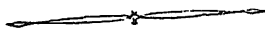
శశిలేఖ. ఇది 16 సంవత్సరములనుంచి అవిచ్ఛిన్నముగా వారమునకు రెండుసారులు ప్రచురింపబడుచున్న వార్తాపత్రిక. ఇందు దేశ దేశముల సమాచారములు ఇంగ్లీషులోని మహాోషన్యాసముల భాషాంతరీ కరణములు సాంఘిక, పరిశ్రామిక, రాజకీయ, భాషావిషయక, అంశములనుగురించిన స్వతంత్రవ్యాసములు కలిగియుండును. చందా సం॥ ముకు 6-0-0 మాత్రమే. పుగిసప్రోత్సాహము దొరకెనేని దినపత్రిక చేయదలచుచున్నాము.

పైభాగలలో పి. పి. పోస్టుకట్టులు చేరియున్నవి.
విక్రయ ప్రదేశము.

గిటుపల్లి - శేషాచార్యులు, శశి లేఖాకఫీసు, జార్జిటవుల్, చెన్నపురి.

శ్రీపతి అనంబడు జ్యోతిషశాస్త్ర రత్నము.

అహోబిలనాథీ యమను సిద్ధాంతశాస్త్ర రత్నము.

ఈ గ్రంథములు సంస్కృతభాష తెలియని వారికుప
యక్తముగ కనిగిరి కోర్టుప్రీడరు కొనూండూరు నృసింహాచా
ర్యులవారిచే రచింపబడినది. గురువులేక విద్యనేర్చు కొనతగి.
నంత సులభశైలినినున్నవి. ఇప్పటికి సుమారు 25 సంవత్సర
ములనుంచి అతిప్రఖ్యాతిగాంచిన గ్రంథములు. శ్రీపతియందు
బకజాతకము, ఉదాహరణముగా వ్రాసిచూపబడియున్నది.

అహోబిలనాథీయమందు బక సంవత్సరమునుంచినరెయ్యె
స గణితము చూపబడియున్నది. భూఖగోళ విషయములు సం
గ్రహముగా వ్రాసి అంతమున చేర్పబడియున్నవి. ఏ గ్రంథమై
ననుక్రమం దు. 1-8-0 పోస్టు కర్చులు కొనువారె భరింపవలె
ను. ఒకతూరి 8 గ్రంథములు కొనువారికొకగ్రంథము ఉచిత
ముగా నీయబడును.

అన్నియు అయిపోయి కొన్ని యేయున్నవి. త్వరపడఁడు !

బుధజనవిధేయులు.

కొ. పార్థసారథి అయ్యంగార్.

స్తోమహవుసుపేట, నెల్లూరు.

ఈ గ్రంథముల విషయ సూచిక కోరువారు 0-0-6 బిల్లు,
పంపిన తెలియపరచెదము

అమృతాంజనము

పవిత్రమైన స్వచ్ఛేది యోగము. వెల సీసా ఎనిమిది అణాలు.

తలనొప్పికి, పాఠ్యశునో
 ప్సలకు, వాయువుపోట్లకు, అన్నిసో
 ప్సలకు ఆమృతతుల్యము.

తామరమందు,
 గజ్జిమందు,
 దంతచూర్ణము,
 కేశవర్ధని,

మొదలగు మామందులు సుప్రసిద్ధములు.

చిరునామా:—అమృతాంజనము డిపో,

ఫోర్టు, బొంబాయి.

కోరినవారికి పెద్దప్రకటనలు ఉచితముగ పంపబడును.

ఆంధ్రపత్రిక.

మంచికాగితము !

పెద్దయాకృతి !!

చక్కని అచ్చు !!!

బహుచవుక !!!!

ఈ పత్రిక బొంబాయినుండి వెలువడుచున్నది. సకలదేశ సమాచారములతోను, చిత్రపటములతో, నూడిన దేశభక్తుల చరిత్రలతోను నిండి చదువుటకు మహాయోగ్యముగానుండును. ఈ పత్రిక నన్ని యాంధ్రపత్రికలకంటె చవుకయయి, నన్నిటి కంటెను పత్రబాహుళ్యమునందే గాక విషయ బాహుళ్యము నందును సాటిలేనిదై, ఒకసారి చదివినవారి నెల్లప్పుడు నాకర్షించుచు ప్రతివారము తప్పక వెలువడుచు పెక్కండ్రు మహాపురుషుల. మన్ననలను బొందుచున్నది. ప్రతి యాంధ్రుడునాంధ్రపత్రికను తప్పక చదివి తీరవలయును.

చందా సం॥ 1-కి రూ॥ 2—2—0 లు మాత్రమే.

చిరునామా:—మేనేజరు. ఆంధ్రపత్రిక,

ఘోర్హు, బొంబాయి.

సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములు.

వసుచరిత్రము. ఇది యనేకములగువ్రాత్ర ప్రతులజూచి బ్రహ్మశ్రీ, శ్రీ 08. భద్రాద్రి రామశాస్త్రిలవారు సవరించియిచ్చిన ప్రతి నమనంది సుప్రసంచున్నాము. ప్రతి 1-కి రు. 2-8.

అప్పకవీయము.

ఇది యనేకము లగువ్రాత్ర ప్రతులజూచి తప్పలు లేకుండ సవరించినూత్తములు మొదలగునవి సెద్రట్టగములు గాను, ఉదాహరణములు మొదలగునవి సిన్నగములుగాను గేజు కాకితములపైముద్దులుమాటుగ ట్టుకట్టుముద్రించుచున్నాము. చక్కనికాలిగోబైండుని. రు. 1-10-0 అట్టబైండునది, 1.6.0.

తాత్పర్యబోధినీ సహిత భగవద్గీత. రు. 1-0-0.

బ్రహ్మశ్రీ, పురాణం, సూర్య వారూచి తీర్థలవారిని.

సులభశైలితోఁ చెనుఁగు చెడువఁగలవారి యుపయోగార్థము శయనచేయుఁబడవని. చక్కనిబైండునిఁడ అందమగు విగ్రహము.

			రూ. అ. పై.
1. శృంగారనైషధము, 1	రఫ్	...	0 10
2. నరసభూషావలీయము, 12 అ.	0 8
3. విజయవిలాసము, 8 అ.	0 5
4. నైషధుంఠీ పిలాసము	0 6
5. శృంగారముచక్ర, బొబ్బిలిగి	0 8
6. సులక్షణసారము, 12 అ.	0 8
7. తాగోశశాంతపిషయము, 10 అ.	0 6
8. హంసపంచతి పద్యము 14 అ.	0 10
9. పాఠజాతాపహాణము, 8 అ.	0 6
10. ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము సతీక			0 5
11. ఆనిబీసెంటు జీవితము	0 1
12. శ్రీనాగనివేధినాటకము	0 1
13. నీతికాస్త్రము చిన్నపైజు	0 2

వాపిల్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్స్సు.
323, తండియా ర్చేట, చెన్నపురి.

భాషాభిమానులారా!

ఇప్పుడు సంపుటములుగా ముద్రింపఁబడియున్న రావుబహాదూరు కందుకూరివీశేశలింగముపంతులుగారి పుస్తకములు పదిహేను సంపుటములును విక్రయమునకు సిద్ధముగా నున్నవి. 16 పౌనుల స్వేచ్ఛకాగితములమీఁద ముద్రింపఁబడి కాలికోగుడ్డతో నిండుగా బైండుచేయఁబడిన సంపుటములు ప్రత్యేకముగా నీక్రింది వెలలకు దొరకును.

గ. అ.

1	సంపుటము.	ప్రహసనములు.	2	8
2	„	నాటకములు	2	8
3	„	భాషాంతరీకృత నాటకములు.	3	0
4	„	వచనప్రబంధములు, పద్యకావ్యములు.	3	0
5	„	స్త్రీలకు పయోగించు కథలు,	3	0
6	„	స్త్రీలకు పయోగించు పుస్తకములు.	3	0
7	„	ఉపన్యాసములు.	2	0
8	„	ఉపన్యాసములు, జీవచరిత్రములు.	3	0
9	„	సాహిత్యప్రకృతిశాస్త్రగ్రంథములు.	3	8
10	„	కవితచరిత్రములు.	3	0

అంచెకూలి కొనువారే పెట్టుకొనవలయును. ఈసంపుటములపై గిల్టక్షరములు వేయఁబడియున్నవి. సంపుటములన్నియు మొత్తముగాఁ గొనువారికి సంపుటములు పదియు నిరువది (రూ. 20-0-0) రూపాయలకే యియ్యఁబడును. విడిపుస్తకములుకూడ దొరకును. వలయువారు రావుబహాదూరు కందుకూరి వీశేశలింగముపంతులుగారు రాజమహేంద్రవరము అని వ్రాసి కొనవలయును.

ఆయుర్వేదనూర్తాండభిషజ్జుణి పండిత డి. గోపాలా
చార్యులవారిచే ఆంధ్రీకరింపబడిన ఆయుర్వేద గ్రంథము.

మాధవ నిదానము

అనేక సంఖ్యాతల యభిప్రాయములతోడను, చరకశుశ్రుత
నాగ్భటానుల మతములతోడను, వ్రాయబడినది.

1. వైద్యుల సహాయము లేకనే సులభముగ వ్యాధులను గుర్తించునటుల జేయుటయందు దీనినిమించిన గ్రంథమింకొకటిలేదు.

2. జ్వరము, అతినారము, పాండు, నంజు, మొదలగు 100 ప్రధానవ్యాధులయొక్కయు, వాని అంతర్భూతములగు 1000 గోగములయొక్కయు పుట్టుటకు కారణములను, అపి రాబోవులక్షణములను, వాని నిజస్వరూపములను, విశేషముగ వ్యాపించురీతులను, వాని సంఖ్యాభేదములను, సాధ్యాసాధ్య లక్షణములను, వ్యాధులు కుసగవనుటకు సూచించెడు ఉష్ణ్ర వములను, ఇట్టియనేక విషయముల నన్నింటిని ఈ గ్రంథము విపులముగ సూచించుచున్నది. ఈ గ్రంథము సంస్కృతమున గల పంజిక, మధుకోశ, ఆతెంకదర్పణము, మొదలగు వ్యాఖ్యానముల ననుసరించియు భాషాంతరీకరింపబడినది. సామాన్యముగ వ్రాయబడిన ఆంధ్రటీకలవలెగాక అనేక విషయములతో నిమిషియై న్నది. సంస్కృతము రానివారికిని, ఆంధ్రభాష సామాన్యముగ వచ్చినవారికిని, వైద్యసామాన్యులకును మిక్కిలియుపయోగము.

3. ఉపోద్ఘాతమునుబట్టి ఆయుర్వేదముయొక్క ప్రాముఖ్యత, సత్సంప్రదాయము చక్కగ విశదమగును. రాయల్, ఆర్కీవో, 50 పౌనుల క్లెసుకాగితములమీద సుందరముగ ముద్రింపబడి రమారమి 600 పుటలు కలిగియున్నది.

వెల, పోష్టుఖర్చులుగాక, రు. 3—0—0

వలయువారు గ్రంథకర్త చిరునామాకు వ్రాయవలయును.

ఆయుర్వేద మార్తాండ భీషజ్మణి
పండిత. డి. గోపాలాచార్యులవారిచే

సిద్ధముచేయబడిన సుప్రసిద్ధ ఆయుర్వేదాషధములు.

1. చ్యవనప్రాశనః—(ఉబ్బసమును రాకుండజేయునది. కలిగిన మాన్యతగినది. మిగుల బలమునిచ్చునది.) ఇది, దీనికిగాను ఎంచబడి యోగములను కుదుర్చుటయేగాక. అట్టిరోగములు వచ్చునను భీతియుండి నేవించిన యడల వాటిని రానివ్వకుండజేయును. ఒక టిన్ను వెల, 2-8-0.

2. వ్యవ్యయోగము:—(విద్యార్థులు, మరిఅందరు బలహీనులకు మిక్కిలి బలమును జేయును. ధాతువులను వృద్ధిజేయుటయందు అమోఘ మైనది) తత్కాలిక సుఖమును గలుగఁజేయు గంజాయి, నల్లమందు, ముషి విత్తులు మొదలగుమత్తును బ్రాణహానకమును గలుగఁజేయు విషవద్యోగములు విమాత్రము జేర్పఁబడలేదు. ఒకటిన్ను వెల, రు. 1-4-0.

3. ప్రమేహభంజని:—(అనబడు మధుమేహబహుమూత్రసంహారక) ఈవ్యాధి యట్టిదశయందున్నను దీనిని యుపయోగించిన యడల వెంటనే గుణముకనుపడును. బహుమాత్రము, అందలి చక్కెర, అధికఆకలి క్యాళ్లు చేతులయందలి మంటలు, మొదలగు వాటిని బోగొట్టి శరీరమునకు బుద్ధికి ఉత్సాహమును కలిగించును. ఒకబుడ్డివెల రు. 2-8-0,

పోస్తుఖర్చులు వగయిరాలు వేరుగనివ్వవలెను. ఇట్టి అనేక అభిషేకములు ఎల్లప్పుడు సిద్ధముగ చొరుతును. కోరినవారికి క్యాటలాగులు ఉచితముగ పంపబడును.

ఆయుర్వేదమార్తాండభీషజ్మణి

పండిత. డి. గోపాలాచార్యులు, ఎ.వి.యస్,

ప్రిన్సిపాలు, యస్. కె. పి. డి. ఆయుర్వేదకాలేజి; సీనియర్ ఫిజిషియన్, యస్. కె. పి. డి. హాస్పిటల్, మద్రాసు. ఎగ్జామినర్, మైసూరు ఆయుర్వేద విద్యల్ట్ ఎగ్జామినేషన్సు.

ఆయుర్వేదాశ్రమం, 55 ఆచారప్పకోవిల్లి, జార్జిటవుక్, చెన్నై పట్టణము.

టెల్లిగ్రాఫ్ అడ్రస్సు "Pandit" Madras.

శ్రీమదాంధ్రీవాక్త్రీకిరామాయణము.

శ్రీకుమాగాభ్యుదయ, శ్రీకౌశల్యాపరిణయాది గ్రంథక రలగు హృత్తీ వావిలికొలను. సుబ్బరావు గారచే రచితము. సంస్కృత వాక్త్రీకిరామాయణమునందలి గ్రంథముగాని, భావముగాని, తత్వార్థముగాని, ముఖములగాని మంత్రాగ్రములగాని విడువక గాఢత్రీ బీజాక్షరసంయుతజ్యోతిషములగుననున్న యన్ని విశేషంబులతోడ వాక్త్రీకిమహారి ష్టార్థమువలంబడి యిందు త్రగకాండంబుతోడ నేడుకాండంబులు నిర్వచనంబుగ శ్రీలకాంబులుగనుండునూడ మలభముగ నర్థమగునట్లు తెలియింపబడినది. గ్రంథమునందలి పైవిశేషములన్నియుం దెలియునట్లు కవిగారే చక్కని పీఠికయు వ్రాసియున్నాడు. ఇదివఱకుండు తెనుఁగురామాయణములన్నిటికంటె నిది మూలమునకు సరిగాను, లలితముగను, గ్రంథవంతముగను, సరళముగను సుఖబోధకముగా నున్నదని యనేకపండితులభినందించియున్నాడు.

ఏడుకాండములు:—నెండుసంపుటములుగ నిండు కాలికోవస్త్రముతో బట్టఃస్థింపబడినవి. మంచికాగిడములపైఁ బెద్దయక్షగములతో ముద్రించబడినదేవనాగరిమలకు మలభముగలభ్యపడఁ దగులుబడి మొత్తమునకే విక్రయింపఁబడును నెండుసంపుటములవల గు 4-8-0 (తపాలాకూలిగాక)

క్రొత్తపల్లి. వేంకటపద్మనాభశాస్త్రి,

౯-౬ బీకరాఘవమొదలివీధి తిరువళిక్కేణి, చెన్నపురి.

మనోరమ.

ఇది ప్రత్యాంశ్లేయమాసమున చిలకమర్రిలక్ష్మీనరసింహము గారచే ప్రకటింపఁబడును. ఇందుగ్రంథవంతములగు నాటకములు, మహాపురుషుల జీవితములు, మనోహరములగు నవలలు సంఘ సంస్కరణ విషయవ్యాసములు దేశ-చిత్రములు, వినోదములు, మొదలగునవి చక్కని వచనశైలిలో వ్రాయఁబడును. చందా సం॥ గ్రమునకు రు 8-0-0 ఋమాత్రమే.

“మేనేజరు, మనోరమ, రాజమండ్రి.” అని చిరునామా వ్రాయవలెను.

ఆంధ్రకేసరి.

ఇది ప్రగమన శీలయగు యొక వారపత్రిక. ఇందలివ్యాసములలోప యొగశీలతయు, భాషారమ్యతయు ప్రశంసనీయుములు. చందా సం॥ గ్రమునకు రు 8-0-0

మేనేజరు, ఆంధ్రకేసరి, రాజమండ్రి.

ఆంధ్రుల పౌరుషము! ఆంధ్రుల యాస్పత్యము!! ఆంధ్రుల బుద్ధివైభవము!!!

ఆంధ్రుల చరిత్రము.

పౌరుషమునందును, పాండిత్యాతి శయంబునందును, రాజ్యవిస్తారంబునందును, పూర్వపు ఆంధ్రులు హిందూ దేశములోని యితర దేశములవారికిఁ దీసిపోవువారు కారని యీ గ్రంథము సప్రమాణముగా సిద్ధాంతీకరించుచున్నది! ఇప్పటి యాంధ్రులవలెనే మన పూర్వపు టాంధ్రులు గూడ కూపనండుకాక పంబు అని యనుకొంటిరా? ఆంధ్రులొకప్పుడు, మగధసామ్రాజ్యమును, ఇంకొకప్పుడు మహారాష్ట్రమును, మఱియొకప్పుడు యవద్వీపమును, వేఱొకప్పుడు పాండ్యచోళ దేశంబులును జయించిరని మీరు కలనయిన నెఱుఁగుదురా? ఎఱుంగనియెడల ఈ గ్రంథముఁ జదువుడు.

400 పుటలు కలిగియుండును. క్యాలికోబైండు చేయఁబడినది. కొద్దిరోజులలో చందాదారుల కీయఁబడును.

ఇది స్వతంత్ర చరిత్ర గ్రంథము (Original History) విఖ్యాతాంధ్ర లేఖకులయిన మ-రా-రా-శ్రీ, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారిచే వ్రాయఁబడినది.

వెల మా చందాదారులకు పోస్టేజి సహా	...	1-0-0
ఇతరులకు పోస్టేజిగాక	1-4-0

స్వీయచరిత్ర.

ఇంగ్లీషుభాషలో మహనీయుల స్వీయచరిత్రలు పెక్కులున్నను తెలుగులో నేటివఱకు నొక్కటియు లేకపోవుట గొప్ప లోపమనియు, దానినెట్లు తొలగింపనగుననియు మేము చింతించుచుండగా రావుబహద్దరు కందుకూరి-వీరేశలింగము పంతులుగారు తమ స్వీయచరిత్రమును ప్రకటించు గౌరవము మాకు గలుగజేసిరి. గద్యతిక్కనయైన ఈమహనీయుని గుఱించిగాని, వారి గ్రంథములను గుఱించిగాని మేమధికముగా యుటకాగఁజాత్రో సూర్యునిఁజూపించుటయే !

గర్వముగాని, స్వాతిశయ భావముగాని యెంతమాత్రమును లేక, యున్నది యున్నట్లుయథార్థచరిత్రము ఇందుఁజక్కని భాషతో వ్రాయఁబడినది. ఈచరిత్రముఁజూచి పంతులవారి విరోధులుగూడ తెలయూపెదరని మానమ్మిక. త్వరలోనే వెలువడును.